

شرح

الحَقْلَةُ الْوَأَسْطَى

لِشَيْخِ الْإِسْلَامِ ابْنِ تَيْمِيَّةٍ

رَحِمَهُ اللَّهُ بِكَرَمٍ عَظِيمٍ

نُوسِني

د. صَالِحُ الْفُوزَانِ

وَهَرِگِزَانِي

عَبْدُ السَّلَامِ فَاتِحُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ

کتابخانه ی رنکار

شہرحی

العقيدة الواطية
لشيخ الاسلام ابن تيمية

نووسینی

د. صالح الفوزان

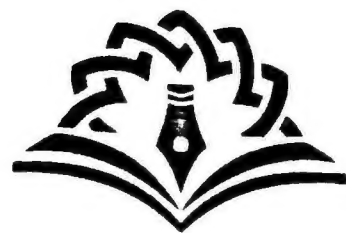
وہرگیرائی

عبدالسلام فاتح عبدالرحمن

کتیبخانه ی ریکار

ناونیشان : ههولیر - فلکه ی شیخ محمود -
باله خانه ی سهید بهاء الدین - نهۆمی خواره وه

ژ. ٥٧٦٧ ٤٧٥ ٧٥٠

ناسنامه ی کتیب

ناوی په رتووک : شهرحی العقيدة الواسطية لشيخ الإسلام ابن تيمية.

نووسینی : د. صالح الفوزان

وه رگیړانی : عبدالسلام فاتح عبدالرحمن

نه خشه سازی بهرگ : إخلاص دیزاین

تیراژ : ١٠٠٠ دانه.

سایز : ٢٤*١٧

لاپه ره : ٤٠٠ لاپه ره

نوره و سالی چاپ : یه که م، ١٤٤٤ کۆچی - ٢٠٢٣ میلادی.

له بهرپوه به رایه تی گشتی کتیبخانه گشتیه کان

ژماره « ٩٠٠ » سی سالی « ٢٠٢٣ » ی پی دراوه.

پیشہ کی وہرگیر

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. أَمَّا بَعْدُ:

یہ کیک له گہورہترین ھوکارہکان کہ ئیمان بہ ھیز دہکات و دہہینیت، بریتیه له ناسینی ناوہ جوانہکانی خودا کہ له قورٹان و سونہتدا ہاتووه و، ھہزکردنہ له تیگہیشن له ماناکانیان و خودا پەرستیہ لہرینگای ئہو ناو و سیفاتانہوہ و، لہم رینگہیہوہ ، واتہ: (رینگای ناو و سیفہتہکانی خوداوہ) ناسینی خوای پەرورددگار ئاسانتر دہبیت و مروّف باشر و چاکتر دہتوانیت پەرورددگاری بناسیت.

ئہمہ جگہ لہوہی ناسینی ناو و سیفہتہکانی خودا یہکیکہ له ئہسل و بنہماکانی باوہر؛ چونکہ ناسین و زانییان ھہروہک زانیان دہلین: ھہرسی جۆرہکە یہ کتابہرستی (التوحید) لہخو دہگریٹ:

۱- خوا بہیہک دانان لہ بہدیهنہرایہتی و پەرورددگاریہتیدا (توحید الربوبية).

۲- خوا بہیہک دانان لہ پەرستراویتیدا (توحید الألوهية).

۳- خوا بہیہک دانان لہ ناو و سیفہتہکاندا (توحید الأسماء والصفات).

ئہوجا پلہو مہرتہبہی ناوہ جوانہکانی خودا بہسی رینگا دہبیت:

ژماردنی لہفز و چہندیہتیہکە ی و، تیگہیشن لہمانا و مہبہستہکانیان و، داوا کردن

لہخودا پییان، واتہ: بہناو و سیفہتہکانی خودا لہخودا بپاریتہوہ.

پاشان وەك لای ھہموان ئاشکرایہ کہ چہندان پەرہوتی ئیسلامیی و تاقم و گروپ لہ

موسولمانان لہ بواری عہقیدہدا توشی پیخلیسکان و لادان بوون، بہتایبہتی دوا ی

دروست بوونی خہواريج و موعتہزیلہ لہلایہک، ھہروہا مورجیئہ و جہہمی و

ئەشاعیرە و چەدانی تر لە لایەکی تر، و هاتنە کایەیی هەندی باس و خواس لە بابەتی
 عەقیدەدا، لەوانە مشت و مەر لە سەر ئەوێ ئایە قورئان دروستکراو (مخلوق) -ە یان نا
 ؟ وە ئایە خودا لە سەر عەرشە یاخود نا ؟ وە ئایە خودا (جل جلاله) لە پرۆژی دوایی دا
 دەنیرێت یاخود نا؟! .. هتد. هەر وەها لە بواری پێناسەی ئیماندا تووشی کێشە بوون،
 کە ئایە ئیمان تەنھا بە راست دانانی دڵە یاخود پێوستە دانان بە زمان و بە کردار
 ئەنجامدانیشی لە گەڵ بێت؟، وە یاخود تەنھا دانانی دڵ و زمان و گەر کردە وەش
 نەبێت ئاسییە؟ هەر وەها لە ناو و سیفەتەکانی خواشدا تووشی کێشمە کێش و
 مشتومری زۆر بوون، بە شیوەکە هەیانبوو هەموو سیفەتەکانی نەفی دەکرد و هەشیان
 بوو سیفەتەکانی ئێسپات دەکرد بە لام سیفەتەکانی خودای دەچواند بە سیفاتی
 دروستکراوەکان.. هتد، لەم نێوەندە تا قەمێک لە سەر هەقە کە مانە وە کە ئەوانیش ئەهلی
 سوننە و جەماعە بوون، کە دواتر بە تەفسیلی لەم کتێبەدا ئەم باسانە پروون دەبێتە وە
 قسەی پێویستی لە بارە وە دەکرێت؛ بۆیە پێویست ناکات لەم پیشەکیەدا بچینە ناو
 تەفاسیلی بابەتە کە وە.

لە لایەکی تریشە وە لە کوردستانی خۆماندا ئێستا تا قەمێک لە ئەشعەرییەکان
 لە هەوڵی خۆ کۆکردنە وەدان و هەوڵی شیواندنی عەقیدەیی ئەهلی سوننەت و جەماعە
 دەدەن و بە چەندان رینگا دەیانەوێت عەقیدە لار و وێرە کە یان لای شوێنکە و توانیان و
 خەڵکی کەم عیلم شیرین بکەن لە کاتی کدا عەقیدە کە یان بونیاد نەنراوە لە سەر کیتاب و
 سوننە بە لکو پستی بە ستوو بە کۆمەڵە بە لگەیه کی (عەقڵی) موحەررەر کە بنەماکەیی
 شوبهاندنی خواپە بە دروستکراوەکان (مخلوقات) و، کاتی تەماشای کتێبە
 سەرەکییە کە یان دەکەیت کە (عقيدة النسفی) -ە بە دەگمەن بە لگەیی قورئان و سوننە
 بەدی دەکرێت و، هەمووی قیل و قالی ئەهلی کە لامە!.

کەواتە باوەڕدار پێویستە هەوڵەکانی خۆی بخاتە گەر بۆ ناسینی خودا بە ناو و
 سیفەتەکانی، هەر وەها بۆ ناسینی ئەو زانست و کردارە ئیمانیانەیی کە بانگەوازی بۆ
 دەکات.

جا لہبەر ئەو ھۆکارانەى کە لە سەرەوێ ئاماژەم پێدا و چەندان ھۆکای تر خویندن و شەرەزا بوون لە عەقیدە و بابەتێ ناو و سێفاتهکانی خودا بە تائەبەت زۆر گەرنگە بۆ موسوڵمان .

پاشان لە سوانگەى ئەو وەو کە باسە سەرەکیەکانی کتیبی: (العقيدة الواسطية) زیاتر پوونکردنەوێ پێباز و پێرەوێ ئەھلی سوننەو جەماعەى لەبارەى ناو و سێفاتهکانی خوداوە (جل جلاله) ھەرچەند لە گەلێشیدا کۆمەلە باسیکی تری عەقیدەییشتی وروژاندوو، ھەر وەھا لەبەرئەوێ ئەم کتیبە یەکیکە لەو کتیبە عەقیدەییانەى کە زانایان گەرنگیەکی ئیجگار زۆریان پێداوە، بە شەرھ کردن و شیتەل کردنەوێ بابەتەکانی، بۆیە بە باشم زانی یەکیک لە شەرھەکانی وەرگیرمە سەر زمانی کوردی، بە ئومیدی ئەوێ لە کاتی خویندنی ئەم کتیبەدا بە دەرس سوودی لێوەربگیردرێت.

شایەنی باسە لەوەرگیرانی ئەم کتیبەدا زۆر ھەولمداوە تەرجەمەى لەفزی پەچاو بکەم لەبەر ھەساسی بابەتەکە و ترسناکی لادان لە مانا ھەقیقەتەى، بۆیە زۆر جار لە گەل مانا کوردیەکەى وشە عەرەبیکەشم داناوە و، بۆ تەفسیری ئایەتەکانیش پشتم بە (تەفسیری رامان) بەستوو؛ چونکە بەراستی ئەوێندەى تەماشام کردبێت لە بابەتێ عەقیدە و ناو و سێفاتهکانی خودادا لە سەر عەقیدەى ئەھلی سوننە چوو، بۆیە زۆر جار بۆ زیاتر بەرچاو پوونی لەبەشی خواراوە و پەراوێزی لاپەرەکاندا (ھامش) پوونکردنەوێ زیاترم لێ نەقل کردوو.

داواکارم خواى پەروەردگار ئەم ھەولە بچوو کەم لێ قەبول بفرمێت و بیکاتە تیشوویەک بۆ قیامەت و دوا پۆژ نەک پەنا بەخودا ببێتە بەلگە و حوججە بە سەر مەوێ! . لە کۆتاییدا ھەر راستى و دروستیەك ھەبێ لەوەرگیرانی ئەم کتیبەدا ئەوا لەخوداوەیە و فەزلی خودایە و، ھەر کەم و کورتیەکیش ھەبێت ئەوا لەمنەوێ و داوا لەخودا دەکەم بە گەورەیی خۆی بموورێت.

ماوەتەوێ بلییم: کتیبی "العقيدة الواسطية"، لەبەر گەرنگیەکەى چەندان جار و لەلایەن چەندان زاناوە شەرھ کراوە، لەوانە :

- ۱- "شرح العقيدة الواسطية" للشيخ محمد العثيمين.
 - ۲- "الأسئلة الأصولية على العقيدة الواسطية" و"الكواشف الجلية شرح العقيدة الواسطية" للشيخ عبدالعزيز السلمان.
 - ۳- "شرح العقيدة الواسطية من كلام شيخ الإسلام ابن تيمية" لخالص المصلح.
 - ۴- "التنبيهات السنية على العقيدة الواسطية" للشيخ عبدالعزيز الرشيد.
 - ۵- "شرح العقيدة الواسطية" للشيخ خليل هراس.
 - ۶- "شرح العقيدة الواسطية" للشيخ صالح الفوزان وهو شرح للمعهد العلمي.
 - ۷- "التنبيهات اللطيفة على ما احتوت عليه العقيدة الواسطية من المباحث المنيفة" للشيخ عبدالرحمن السعدي .
 - ۸- "شرح الواسطية" للشيخ صالح آل الشيخ.
 - ۹- "شرح العقيدة الواسطية" للشيخ يوسف الغفيص.
 - ۱۰- "شرح العقيدة الواسطية" للشيخ عبدالرحمن بن ناصر البراك.
 - ۱۱- "شرح العقيدة الواسطية" للشيخ عبدالعزيز بن عبدالله الراجحي.
 - ۱۲- "شرح العقيدة الواسطية" للشيخ عبدالله بن محمد الغنيمان.
- وچہ ندانی تریش.

وہر گنیر

﴿﴾ باوکی سناء ژالہ بی

(عبدالسلام فاتح عبدالرحمن)

۱ موحہ ۱۴۴۵ / کوچی

۲۱ حوزہ یران / ۲۰۲۳ زاینی

ته نيا حاجي

Tanya Haji | ته نيا حاجي

public channel

Description

بِسْمِ اللَّهِ
الرَّحْمَنِ

♥ چه نالېک تايبه ت به کتېب و بابته تى جياواز ♥

ئهم کتېبه له لايه ن { نازيزېکى چه نال }
کراوه به ديارى بو خوښه ران

چه نال

<https://t.me/tanyahaji7>

t.me/tanyahaji7

Invite Link

ناساندنی شیخی ئیسلام ئیبن تہیمیہ

ئین تہیمیہ^(۱)

ناویکی ناشیرنکراو بہ ترس نیشان دراو.. ئەو زانایہیی نہ یارہکانی کہ متر نین لە ھەوادارہکانی، خۆی ھەرزوو درکی بہو دژایہتیہ کرد کہ لە بہرامبہری دەکرئ، سەبارەت بہوان دەلئ: سنگم فراوانہ بہرامبەر ھەموو ئەوانہی نہ یاری منن، با سنووری خواش بشکینن دەرھەق بہ تەکفیر و تەفسیقکردنم، یان درۆکردن بہ دەممەوہ، یان دەمارگیری نہ فامانہ بکەن لە دژم، بەلام من سنووری خوا لە ئاستیاندا نابەزینم، بەلکو کۆنترۆلی ئەو گفتوو کارانہ ئەکەم کہ ئەنجامی ئەدەم، بہ تەرازووی دادگەری دەپیۆم و واشیان لێدەکەم شوینی قورئان و سوننەت بکەون.

ناوی تەواوی (تەقیەددین ئەبو عەبباس ئەحمەدی کوری عەبدولسەلامی کوری عەبدوللہ)یہ، ناسراوہ بہ ئین تہیمیہ، ئەو نازناوہشی لە (تہیمیہ)ی داپیرە یەوہ (دایکی باوکی) وەرگرتوہ، کہ ناوی تہیمیہ بوہ. لە خێزانیکێ رۆشنیر و زانستدۆست لە ۲۲ ی کانوونی دووہمی ۱۲۶۳ م لە شاری ھەرپران - دەکەویتہ باکووری کوردستان - چاوی بہ دنیا ھەلھیناوە، لە سالی ۱۳۲۸ م لە دیمەشق کۆچی دواپی کردوہ.

(۱) کاتی کہ ویستم ژینامە ی شینخی ئیسلام بنووسم لە کاتی گەرانم چەند نووسراویکم (بەزمانی کوردی) بەرچاوکەوت لە بارە ی ژیاننامە کە یەوہ؛ بۆیہ بەخۆم گوت پیویست ناکات منیش بچم دوو بارہ ژیاننامە کە ی لە عەرەبیہ وەرگێرم سەر زمانی کوردی، جا یەکیک لەو نووسراوانہ ئەم نووسراوہیہ کہ لە سائتی (زادی ریمان) بلاوکراوہ تەوہ و لە لایەن بەرپزێک بەناوی: (شیروان عبدالرحمن) ئامادە کراوہ و، نووسەر لە نووسینی ژینامە ی شیخ ئیسلام دا ئیبداعیکی جوانی کردوہ و زۆر بہ تیر و تەسەلی باسی لە ژیاننامە کە ی کردوہ و لە نووسینە کەیدا سوودی لە ۱۸ سەرچاوہ بینوہ. منیش وەک خۆی (جگہ لە ھەندی دەستکاری کەم) دایدەنیم بە ھیوای ئەوہ ی بێتہ وانہ و پەند بۆ خوینەران و ھەلگرانی رپیازی ھەق و شوینە کە وتوانی زانایان شەرەزان بە کردار. (وەرگێر).

کاتھکانی مندائی و میردمندائی

ئین تہیمیہ لہ تہمہنی حہوت سالییہ وہ دہستیکردوہ بہ خویندنی ٹاین و زمانی
 عہربہی و بیرکاری، ہر لہ تہمہنی میردمندالیدا قورٹانی لہ بہرکردوہ. لای زیاتر لہ
 ۲۰۰ شازہزا و ماموستای ئیسلامی وانہی ٹاینی خویندوہ و زانیاری و تہزموونی
 لیوہ بہدہستخستون. لہ تہمہنی میردمندالیدا شازہزاییہ کی باشی ہہبوہ لہ ہوارہکانی
 تہفسیر، فہرموودہ، شہرعزانی (فقہ) و زمانی عہربیدا. بہ گویرہی ہہندیک
 سہرچاوی ئیسلامی، جگہ لہ زمانی عہربہی؛ شازہزای زمانہکانی عیبری، لاتینی و
 تورکی بوہ و لہ نووسین و نامہکانیدا تہو زمانانہ دہرکہوتون.

تا داگیرکردنی شازہکہ لہ لایہن مہغولہکانہوہ لہ سالی ۶۷۱ ک ہر لہ حہرپران
 ژیاوہ، پاشان لہ گہل باوکی روویان کردوہ دیمہشق و لہوی نیشتہجیوون، ہر
 لہویش خہریکی خویندن و وەرگرتنی زانست و مہعریفہ و بیروبوچوونی ٹاینی بوہ
 لای باوکی و زانا ٹاینیہکانی تر، ہر لہ سہرہتای تہمہنیہوہ بہ زانا و بیرتیری و بیریار
 و تازایہتی ناوی دہرکردبوو لای ماموستایانی، شازہزاییہکہی لہ ٹاینی ئیسلام و لق و
 پوپہکانی تہو ٹاینہ و وردہکاریہکانیدا، بہ رادہیہک بوہ؛ کہ لہ تہمہنی ۱۷ سالییہوہ
 فہتوایداوہ و لہ ہواری ٹاینی ئیسلامدا نویسیویہتی و کتیبی بلاوکردوہتہوہ. لہ تہمہنی
 ۲۱ سالییدا بوہتہ ماموستای ٹاینی و وانہی ئیسلامی ووتوہتہوہ و، بوہتہ شیخ و
 سہرمہشقی تہو خویندنگہ ٹاینیہی کہ پیشتر باوکی وانہی تیدا دہگوہتہوہ.
 ماوہیہکیش لہ قوتابخانہی حہنبہلی وانہی ووتوہتہوہ. لہ تہمہنی ۳۰ سالییدا و لہ
 رۆزی ۱۰ی سہفہری ۶۹۱ی کوچیدا وک وانہبیژی تہفسیری قورٹان لہ مزگہوتی
 تہمہوی دہستہکاربوہ و، سالانیکی زور لہوی وانہی ووتوہتہوہ و فیرخوازان
 پروویان لہ مزگہوت و خویندنگہکہی کردوہ و وانہی ٹاینیان لہ لای خویندوہ،
 ہہروہما بہ ہیچ شیوہیہک بہبی زانیاری لہبارہی ہیچ شتیک نہدواوہ، لہ گہل
 تہوہشدا لہ زوربہی تہو زانستانہی کہ قسہی تیدا کردوہ گہیشتوتہ تہوپہری ترۆپکی
 تیگہیشتن و قولبوونہوہ تیدا و، دہربارہی زوربہشیان قسہی کردوہ و نویسی

بلاوکردو تہو، وہ کو: شہر عزانی (فقہ) و فلسفہ و لوژیک (منطق) و فہلہ ک، لہم
بوارانہ دا ۳۷ بہرگ لہ کتیبہ کانی بہ جیماون.

رؤشنیری ئیبن تہیمیہ و ریبازہ کی لہ توئزینہ ودا :

میژوو نوسان لہ سہر تہو یہ کدہ نگن کہ ئیبن تہیمیہ شارہ زاییہ کی بہر فراوانی لہ
زانستہ شہرعی و ثاوہ زییہ کاندہ بہ شیوہ کی یہ کسان ہہ بووہ. ئیمامی زہہ بی
لہ بارہیہ وہ دہ لیت: (لہ زیرہ کیدا ہلڈہ گیرسا و زور گوئی لہ فہرموودہ دہ گرت و زیاتر
لہ دووسد ماموستای ہہ بووہ و لہ شارہ زایی تہفسیردا گہیشتبووہ تہو پەر و لہ
لہ بہرکردنی فہرموودہ و پیاوانی فہرموودہ گیرہوہ و راستی فہرموودہ دا کہ سی پئی
نہ دہ گہیشٹ، لہ وەرگرتنی فیقہ و مہزہ بہ کانی ہاوہ لان و شوینکہ وتوان (تابعین) دا
ویرای چوار مہزہ بہ کەش ہاوتای نہ بوو، شارہ زایشی لہ دہستہ و تاقمہ کان و
ئوسوول و کہ لام ہہ بووہ، من ہاووینہی تہو بہ دی ناکہم، سہ بارہت بہ ژیاننامہ و
میژووش بہ راستی جیی سہر سورمان بوو، لہ بارہی جیہاد و پیشرہ ویشہوہ لہ سنووری
وہ سفدا نہ مابوو. جا تہ گہر باسی تہفسیر بکرایہ تہو ہلگری ئالاکی بوو، تہ گہریش
فہرموودہ ناسان ئامادہ ہبونایہ تہو دہدوا و تہوان لہ سہر تہژنؤ وہ کو فیترخواز لہ
خزمہ تیدا دادہ نیشتن و گوئیان بؤ دہ گرت، تہ گہر ناوی تہہلی کہ لام بہاتایہ تہو وہ کو
تاکہ کہس بوو کہ دہبویہ بؤی بگہر بابانہوہ، تہ گہر ئیبن سینا فہیلہ سوفہ کانی پیش
بخستایہ و بہرزی رابگرتنایہ تہو بہرہ لستی دہ کرد و نہینی و عہیہ کانیانی ئاشکرا
دہ کرد). پئی دہ چئی لہو دہرپرینانہی بہرونی رؤشنیری ئیبن تہیمیہ و ئاستی
شارہ زابوونی لہ فہرموودہ دا نشان بدن وتہ کہی زہہ بی بیت لہ بارہیہ وہ:
(فہرمودہ یہ ک کہ ئیبن تہیمیہ نہیزانییت تہوہ فہرموودہ نیہ). تہمہش بہ لگہی تہوہ یہ
بیدار بوونیکی بہر فراوانی لہ فہرموودہ و شارہ زایی بہ ہموو کتیبہ کانی فہرموودہ
ہہ بووہ. بہ نسبت رؤشنیری و لایہنی فلسفہ فیشی، تا ئاستیکی زور ناروون و
نادیارہ، چونکہ گرنگترین تہو کتیبانہی کہ تیایدا رەخنہ و بہرہ لستکاری لہ پروی

فہلسہ فہدا نشان داون دواتر بلاونہ کراونہ تہوہ، یان لہ گہل تہو کتیبانہ دا کہ کاتی
 خوی لہ نیوچوون تہوانیش فہوتاون.
 تہوہی رؤشنیری ئینو تہیمیہ جیادہ کاتہوہ تہوہیہ، کہ رؤشنیریکی قولی
 ئیسلامی بووہ بہ پلہی یہ کہم، تہو تیایدا بہ تہواوی شوین بہرنامہی تہہلی سوننہت و
 جہماعہت کہوتوہ، بہتایبہت ریباری پیشہوا تہحمہدی کوری حہنہل و گہورہ
 زانایانی حہنہلی، تہگہرچی تہو پای لہ ہہرچوار مہزہبہ کہ وہردہ گرت و، قسہی
 لہ گہورہ فہرموودہ ناسانی وک بوخاری و شافیعی و تہبہری و تہبو شہیخی
 تہسفہہانی و لالہ کائی و تہبونہ صری سہجری و ئین خوزہیمہ و دارہمی و ئین
 قوتہیبہ و تہبوبہ کر تہسرم و خہلال و تہبوعوسمانی صابونی و تہبو ئیسماعیلی
 تہنصاری و بہیہقی و ئین بہتہ و ئین حہزم و ئین جہوزی و تہشعہری و باقہلانی
 و.... کہسانی تر وہردہ گرت، بہلکو ئین تہیمیہ سوودی لہ ہہموو بیراران و
 تیروانہران ئاراستہوانان وہردہ گرت؛ کہ جہختیان لہ پالپشتی مہزہبی تہہلی
 سوننہت و جہماعہت دہکرد، تہو لہ کتیبی (الرد علی المنطقیین) دا دان بہوہ دادہ نیت،
 کہ بو بہرپہرچدانہوہی مہنتیق سوودی لہ کتیبی (الدقائق) ی باقہلانی، کہ تہشعہریہ
 و لہ کتیبی (ئینو نہوبہختی شیعہی دوازده ئیمامی) وہرگرتوہ.

ئین تہیمیہ و زانکوانی تہورپا:

ہہروہا لہم سالانہی کوتایشدا، زوریک لہ زانکوانی تہورپا کہوتنہ لیکولینہوہ
 لہسہر بہرہمہکانی تہم کہلہ زانا کوردہ، لہوانہ:

- ۱- زانکوی (توکسفورد).
- ۲- زانکوی (نوتینگہام).
- ۳- زانکوی (جورج تاون).
- ۴- زانکوی (تہندیانا).
- ۵- زانکوی (کورنیل).

۶- زانکوی (تہستنافورد).

بہ دہیان کور و سیمینار دہربارہی تہم پیاوہ مہزنہ تہنجام درا، چہندین بلاو کراوہ و چہند کتیبیکی لہسہر نوسرا، زورجار ناویان دہبرد بہ (تہو پیاوہ مہزنہی کہ تومہ تہکھی لئی بی تاگان!).

د. ہنری لاوست کتیبیکی لہسہر بلاوکردهوہ بہناوی (نظریات ابن تیمیہ فی الاجتماع والسیاسة) کہ تیایدا دہلئت: تہم پیاوہ بہجوریک مہزن بوو، کہ نہک تہنہا تومہ تی تہسلامی، بہلکو تہواوی بہشہریہ تی قہرزرداری خوی کردوہ، دہشلئت: ئین تہیمیہ لہکتیبی (السیاسة الشرعية) دا، دہستوریکی تہواوی بو حوکمرانیہ کی دروست نوسیوہ، کہ لہسہردہمی (قلاون) دا تہم کتیبہ وک دہستوری ہموو پادشاکانی تہوسہردہمہ مامہ لہی لہگہل دہکرا، بہجوریک کہ بہحہرفیک لیان لانہدہدا.

د. کوج جلن دہلئت: ئین تہیمیہ تہوکہسہیہ، کہ پیش ہموو کہسی نہقدی مہنتقی تہرستوی کرد، کہ دواتر تہو مہنتقہ زیانی زوری بہ تہوروپا گہیاند و ہموو بوچوونہکانی ئین تہیمیہ لہسہری راست دہرچوو.

د. جوهن ہوفر دہلئت: ئین تہیمیہ تہو پیاوہ بوو، کہ دژی ہموو خورافیات و زیادہروی تہینہکان و ہستایہوہ، لہو پیناوشدا باجی زوری دا. ہہروہا لہ زانکوی ٹوکسفوردیشدا (ئین تہیمیہ) ی وک ہہلوشینہرہوہی مہنتقی تہرستو ناساند.

ہہروہا لہکتیبیکدا بہناوی (ابن تیمیہ وعصرہ) کہ لہسالی ۲۰۱۰ لہ زانکوی ٹوکسفورد دا چاپکراوہ، دہلئت: ئین تہیمیہ وک یہکہم سہرچاوہ دہزانم بو بہرہرچدانہوہی فہلسفہ بہتالہکان.

تہمانہی خوارہوہش ناوی ہہندیکی ترن لہو زانکویانہی تہوروپا دہربارہی شیخی تہسلام (ئین تہیمیہ) لیکولینہوہیان کردوہ:

۱- زانکوی (جورج تاون).

- ۲- زانکوی (ئەندیانە).
- ۳- زانکوی (کورنیل).
- ۴- زانکوی (نوتنگھام).
- ۵- زانکوی (ستانفۆرد).

نازناو و پلەى شیخی ئیسلام (شیخ الاسلام):

بەھۆی ئەو شارەزاییەى لە ئایینی ئیسلامدا ھەیبوو و پابەندیی رێبازی سوننەت و جەماعەت بوو و، زۆربەى کاتەکانى ژيانى بۆ لیکۆلینەو و لە ئایینی ئیسلام تەرخانکردوو، زۆریک لەو کەسایەتییە ئایینیانەى ھاوسەردەمى بوون و چەندینی تریش کە دواى ئەو پەیدا بوون، نازناوى "شیخی ئیسلام" یان بە ناوبرا و بە خشیو و تا ئیستاش، لە نێو نەندى ئیسلامدا ئیبنو تەیمییە بە "شیخ الإسلام" دەناسریت و ناوبانگى بڵاوبوو و تەو، لە ھەموو دید و بۆچونەکانیشدا پشتى بە دەقەکانى قورئان و فەرمودەى پێغەمبەر (ﷺ) بەستوو، زانایانى تریش ھەن کە بە شیخی ئیسلام ناو دەبرین، بەلام ئەگەر بە تەنھا و ترا شیخی ئیسلام (شیخ الاسلام)؛ یێگومان مەبەست لێى ئیمامى ئیبن تەیمییە.

ئێبن تەیمییە بە ھەموو توانایەکی زانستى و دەروونى و تەنانەت جەستەیش لەرووى تەتارەکاندا وەستایەو، ئەو لەدیمەشق لە گەڵ جیگیرى سولتان ئەفرەمدا وەستاو موسلمانانى ھاندەدا تا دژ بە تەتارەکان چەسپا و سەقامگیر بن و جیھاد بکەن، لە کاتی کدا زۆربەى زانایان و گەورە پیاوانى دەوڵەت لەشارە کە رایان دەکرد لە ترسى داگیرکاری و کوشتارى مەغۆلەکان. ھەروەکو سولتان غازانى تەتار لەبەر خرابى ھەلوێستى لە گەڵ موسلماناندا کەوتە بەر توورەبوونى ئێبن تەیمییە لەرویدا، لە گەڵ ئەو ھى ئەو توورە بوونە مەترسى لەسەر ژيانى ئێبن تەیمییە ھەبوو، کاتیک کە بىنى مەترسى تەتارەکان زیادیکردوو، لەسوریا و گەرايەو بۆ میسر و بە چەند دەربڕینیکی توند سولتان ناسر و پیاوانى سولتانى ھاندا تا لە گەڵ تەتارەکاندا

بجہنگن، پاشان خویشی لہ جہنگی (مہرج سہ فہر) دا بہ شداریکرد و لہ نیو سہربازاندا بہرکھوت و ہانیدہ دان، جہختی لیدہ کردنہ وہ کہئوان شیاوی ئہوہن سہرکہوتنی خوا بہ دیہینن و جیہادی لہ پیناو بکہن - تائہوکاتہی لہ گوپرایہ لی خوای گہورہدا دلسوزی بن و فہرمانبہرداری بن.

د. موحمہد ئہبو زہرہ دہ لیت: میژوونوسان بہ ئیین تہیمیہیان گوتوہ: (حہرپانی) ئہوہش دہیسہ لمینیت کہ کوردہ، کوردیش میللہ تیکی خواہن ہیممہت و ئازایہتی زوربوون لہو سہردہ مہدا، ئہم سیفاتانہش لہودا بہ ئاشکرا بہ دیدہ کرا، چونکہ کوردہ کان لہ سہدہکانی شہشہم و حہوتہمی کوچیدا رولیکی باشیان گیرا لہ بہرگریکردن و پرووہ پرووہونہوہی دژی داگیرکہران، لہ بہرہنگاری ہیرشہکانی خاچہرستہکان و مہغولہکان گورزی باشیان لیوہشانندن و بیٹومیدیان کردن لہ داگیر کردنی ولاتی موسولمانان.

دانراوہکانی ئیین تہیمیہ:

ہہرچہندہ کاریکی ئہستہمہ بتوانین بہ ژمارہ پڑہی دہستہوسہکانی دیاریبکہین، ئہوہش لہبہر نادیاری بہرہمہکانی و زوری نویسنہکانی، بویہ کہسیکی وک شینخ ئیین رہجہب دہ لیت: نوسراوہکانی لہوہ بہناوبانگترن باسبکریں، لہوہ ناسراوترن نکولیان لیبکریٹ، شار و ولاتان پرن لہ کتیبی ئہو، ئہوہندہ زورن لہ ژمارہ نایہن. بہلام ئہوہی لہ سہرچاوہکان ئامارہی پیکراوہ زیاتر لہ چوار ہزار دہستہوسی ہہبوہ، ئہوہی ئیستا ماون و بلاون بریتین لہ سیسہد بہرگ، ئہوہشی دہستہوسہ بریتین لہ ہزار دہستہوس، دہلین ہیچ شاریکی جینہہیشٹوہ تا نویسنیکی دواي خوی بو بہ جینہہیشٹبن.

قوتابیہ پہرہردہکراو و پینگہیشٹوہکانی:

ہر وہ ک ٹین حہ جہر دہ فہرموؤت: بہ س یت بؤ ٹین تہیمیہ کہ قوتابیہ کی وہ کو (ٹینولقہ یم) ی پنگہ یاندو وہ۔

مامؤستا کرئکاریش دہ فہرموؤت: ٹینولقہ یم یہ کیکہ لہ چوار قوتابی ٹین تہیمیہ؛ کہ زانستی ئویان لہ گہل زوہد و خواناسیہ کہ یدا ہہ لگرتو وہ، ئوانی تر (ٹیمامی زہہ بی و ٹین کہ سیر و خاتو و بتو عہ یاش) بوون۔

ہہ ندیک لہ قوتابیہ کانی:

- ۱- زہہ بی (محمد بن احمد بن عثمان الذہبی الشافعی) .
 - ۲- ٹینولقہ یم جہوزی (محمد بن ابی بکر بن ایوب الحنبلی) .
 - ۳- ٹین عہ بدولہادی (محمد بن أحمد بن عبد الہادی) .
 - ۴- ٹین موفلیح (محمد بن مفلح بن محمد المقدسی الحنبلی) .
 - ۵- ٹین کہ سیر (إسماعیل بن عمر بن کثیر الشافعی) .
 - ۶- بہرزالی (علم الدین القاسم بن محمد البرزالی) .
 - ۷- واستی (أحمد بن إبراهيم بن عبدالرحمن الواسطي) ٹین تہیمیہ ناوی نابوو (جونہیدی سہردہم) .
- چہندان قوتابی تریش، وہک: ٹین سہیدولناس و میززی و بہزار و ٹینولوہردی... ہتد۔

دادگاییکردن و زیندانیکردنی:

ہر لہ گہل دہرکہوتنی ناو و ناوبانگی لہ ناوچہ کہ و کاریگہری زوری بہ سہر خہ لکیہ وہ و بیستنی چہند فہتوا و کؤششیکی جیاواز لہ وانہی پیشوو، ئوہ بوہ ہوی ئوہی ہندی لہ شہر عناسان و زانایان رقی لیہہ لڳرن و بیزاری دہر بیرن لہ ئاستیدا، بؤہ کہوتنہ دزایہ تیکردن و شکاتکردن و تومہ تبارکردنی بہ چہند تومہ تیکی بیہنہ ما۔

لہ سال ۱۶۹۸ ک ہندی لہ زانایان - کہ نہ یاری ٹین تہیمیہ بوون - بریاریاندا بیدہ نہ دادگا۔ دوایی زانایہ ک بہ ناوی (ٹیمامہ دین) بریاریدا خوی بچی بو لای، تا لہ نزیکہ وہ لہ گہلی دانیشیت و لہ و بارہیہ وہ قسہی لہ گہل بکا۔ کہ چوو بو لای، دوو بہ دوو دانیشن و کہوتنہ گفتووگو و پرسیار و وہ لام سہبارت بہ و مہ سہ لانہی نہ و دہیوروژینی، بہ لام دہرکہوت ہیچ لہ و تومہ تانہ راستین کہ دہربارہی دہ گوتری، گوتی: ٹین تہیمیہ لہ ہیچ کام لہ م فتوایانہ دا لہ قورٹان و سونہت لای نہ داوہ، بہ لام نہ یارانی بہ وہ نہ وستان و ہر سوور بوون لہ سہر دادگاییکردنی۔ نہ وہ بوو لہ سال ۱۷۰۵ ک درا بہ دادگا لہ سہر پرخنہ کانی کہ لہ دڑی بیروباوہری ٹینوہرہبی و حلول و ٹاوٹہ بوون گرتبووی، داوہرہ کان کہوتنہ گفتووگو لہ گہلیدا، ٹینتہیمیہ ش وہ لامی ہموو نہ و تومہ تانہی دایہ وہ کہ بہرہ وروویان کردبوویہ وہ۔ پاشان گووتی: بیروباوہری من لہ گہل قورٹان و سونہت و ٹیجماعی ٹومہ تداہی، من جگہ لہ وہ ہیچترم نہ گہ یاندوہ۔ پاشان تہ حدای ہر کہ سیکی کرد تا سی سال دہاتوو مؤلہ تی پیدہ دہم کہ بتوانی بیسہ لمینی کہ قسہیہ کم کردوہ، تیکگیرہ و دڑہ لہ گہل ہر قسہیہ ک لہ سی سہدہی یہ کہ می ٹیسلام باسکراہی، ٹامادہ شم پہ شیمان بیمہ وہ لی۔ ٹیر بہ و شیوہیہ دادگای دووہم و سیہ میشی بہ سہرکہ و تووی تیہ پاند، پیانی سہ لماند کہ بیروباوہرہ کہی سہ لامہ تہ و لہ ریچکہ و ریباری پیشینی ٹومہت لاینہ داوہ۔

دادگاییکردنی لہ میسر:

لہ دوای نہ وہی ٹین تہیمیہ شامی بہ جیہشت و بہرہ و میسر کہوتہری، لہ ۱۷۲۲ پرمہ زانی سال ۱۷۰۵ ک گہیشہ قاہیرہ، لہ و کاتہ دا فتوایہ کی ٹین تہیمیہ بلاووبوویہ وہ، کہ وایکرد نہ یارہ کانی لہ میسر بکہونہ ہاندانی قازی دادوہر تا بانگہیشتی دادگای بکہن، عہ للامہ نویری دہ گیریتہ وہ و دلیت: لہ گہل شہ مسہ دینی کہنانی لہ خویندنگہی ناصرہیہ پیکہ وہ بووین، لہ وکاتہ دا قوتابیہ ک بہ ناوی

عه‌بدورپه‌حمان عینوسی هات و کۆمه‌لّیک فه‌توای ئیبن ته‌یمیه‌ی لایبوو، شه‌مه‌دین چاوی به‌فه‌تواکانی که‌وت لئیان رازی نه‌بوو، بۆیه‌بردی بۆلای دادوهری دادوهران زه‌ینه‌دین مالیکی، له‌وکاته‌شدا (نه‌صری منبجی) نه‌یاریکی سه‌رسه‌ختی ئیبن ته‌یمیه‌بوو، بۆیه‌ئه‌وه‌ی به‌هل زانی تا داوهری لی هانبدات، هه‌روه‌ها لای سولتانیش وای نیشان دا که‌رۆلی ئیبن ته‌یمیه‌ته‌نها له‌مه‌سه‌له‌ی ئاینی نابیت، به‌لکو‌مه‌ترسی له‌سه‌ر کورسی و ده‌سه‌لاتی ئه‌ویش ده‌بیت، به‌وه‌ش باری ئیبن ته‌یمیه‌به‌ره‌و ئالۆزتر و خراپتر چوو، دوا‌ی گه‌یشتنی به‌رۆژنیک راسته‌وخۆ راپیچی دادگا کرا، پاشان له‌بورجدا به‌ندکرا بۆ ماوه‌ی چه‌ند رۆژنیک، له‌جه‌ژنی په‌مه‌زان به‌فه‌رمی گوازاریه‌وه‌بۆ به‌ندیخانه‌یه‌ک به‌ناوی (جب).

زیندانیکردنی شیخی ئیسلام به‌ته‌واوی له‌میسر ده‌نگیدایه‌وه‌و کاریگه‌ری زۆری هه‌بوو له‌نیو‌خه‌لکیدا، میر سه‌یفه‌دینیش به‌وه‌دلته‌نگ و نا‌ره‌حه‌ت بوو، داوا‌ی کرد به‌زووترین کات کیشه‌ی ئه‌و پیاوه‌چاره‌سه‌ر بکری، ئه‌وه‌بوو داواکرا له‌و زانایانه‌ی که‌نه‌یاری بوون، تا بێن مونا‌زه‌ره‌و گفتوگو بکه‌ن له‌گه‌لیدا و به‌لگه‌کانیان دژی بۆچوونه‌کانی ئه‌و بخه‌نه‌روو، بۆ ئه‌وه‌ی به‌زووترین کات به‌ره‌په‌رچی بدریته‌وه‌و له‌نیو‌خه‌لکیدا ئیعتباری نه‌مینی، به‌لام هیچ یه‌کیک له‌و زانایانه‌ی ئاماده‌یی ئه‌وه‌یان تیدا نه‌بوو، که‌بتوان به‌هیزی به‌لگه‌به‌ره‌په‌رچی شیخی ئیسلام بده‌نه‌وه‌، ترسان له‌وه‌ی به‌ره‌پاوی ئاماده‌بووان له‌سولتان و داوهر و قازی ده‌سته‌وئه‌ژنۆ بکه‌ون به‌رامبه‌ر هیزی بیر و زانسته‌به‌رفراوانه‌که‌ی، هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌میر حیسامه‌ده‌ین به‌په‌له‌هات له‌زیندان تازادی کرد و سویندیشی پێخوارد به‌وه‌ی بمیینه‌وه‌و درێژه‌بدا به‌ده‌رس و پێگه‌یاندن و په‌روه‌رده‌کردنی فیرخوا‌زان له‌خویندنگه‌ی سال‌حیه‌.

زیندانیکردنی بۆ جاری دووهم له‌میسر:

له‌سالی ۷۰۷ک، له‌وکاته‌دا دید و بیری سو‌فیه‌کان وه‌ک(وه‌حده‌تولوجود و حلول و موته‌حیده/ئاوێته‌بوون) به‌ته‌واوی له‌نیو‌کۆمه‌لگه‌ی میسریدا ب‌لاوبوو‌یه‌وه‌، کاریگه‌ریه‌کی زۆر سلبی کرده‌سه‌ر فیکر و عه‌قیده‌ی موسولمانان. خه‌لکه‌که‌

بہ تہ وای نو قمی بیدعہ و خورافیات بیوون لہ دیندا، زور کاریگہ ربوون پی،
 بہ تابیہ تی ئین فارچی شاعیر، ئینتہ یمییہ ش بہ پیویتی زانی تہرکی رادان و پامالینی
 تہو تہم و لیلیہ لہ تہستو بگریٹ، تاوہ کو سروشت و فیتہ تی دینہ کہ وک خوی
 بخاتہ و بہرچاوی خہ لکی و، رزگاریان بکا لہو ئینحراف و لادانہ ی تییکہ وتوون،
 تہوانیش (بہ ناو سو فیہ کان) تہمہ یان پی ہہزم نہ کرا و قبول نہ کرا، چونکہ تہو لایہ نہ
 خورافیاتانہ بیوہ شوناس و کیانیکی تہعہ بیودی لایان، بویہ خیرا ہانایان بردہ لای
 سولتان و دہستیان کرد بہ سکالا و شکات کردن لہ ئین تہیمییہ، ئینجا بہو ہویہ و ہو
 لپرسینہ و بانگیان کردہ دادگا، بہ لام دوا ی گفتوگویہ کی زور؛ بیسوود بوو لہ گہ لی،
 نہ یانتوانی چوکی پی دادہن و پاشہ کشہ و تہنازوولی پییکہن، بو لیکنزیکبوونہ و ہیان
 ہہولیاندا چہند مہرجیک بخہنہ بہر دہمی، بہ لام تہو بہ ہیچ کام لہو مہرجانہ رازی
 نہ بوو، لہو پیناوشدا نامادہ بوو بجیتہ زیندان، نہک پاشگہ زبوونہ و لہ خستہ پرووی
 سروشتی ریچکہ و ریباری دینہ کہ۔ تہوانیش (کار بہ دہست و سہرانی میسر) ہہستیان
 کرد بیسوودہ لہ گہ لی، بویہ کوتا جار گہیشتہ تہوہ ی پیویستہ بینرنہ و دیمہ شق، بہ لام
 پاشگہ زبوونہ و ہیان و رہوانہ ی زیندان کرایہ و ہ، براکہ شیان لہ گہ ل نارد تاوہ کو لہوی
 خزمہ تی بکات۔ ئین تہیمییہ یان بو زیندانی کردنی ناردہ قہ لایہ ک لہ تہسکہ ندریہ،
 بہ لام تہ مجارہ جیگہ کہ ی باشر و فراوانتر بوو لہ شوینی زیندانی کردنی پیشووی،
 خہ لکیش دہ یانتوانی سہردانی بکہن چاویان پییکہ ویت۔ تا دواتر سولتان ناصر ہاتہ
 سہرتہ ختی دہ سہلات و لہ جہژنی رہمہ زانی سالی ۷۰۹ ک سہردانی کرد و لہ زیندان
 نازادی کرد۔

گہرانہ و ہ یو شام و، بہند کردنی لہ دیمہ شق :

لہ دوا ی دوورکہ وتنہ و ہ لہ شام بہ حہوت سال و حہوت ہفتہ، دووبارہ گہراوہ
 تہو ولاتہ، تہمہ ش پاش نازاد بوونی لہ بہندیخانہ ی تہسکہ ندریہ لہ میسر، لہوی
 دووبارہ دہستی کردہ و ہ نویسن و کاری بانگہ واز، بہ لام زوری نہ خایاند، کیشہ ی ک

دروست بوو له نيوان زانايان و موجته‌هيدان له گه‌ل ئېبن ته‌يميه، له‌سهر ئيجتیهادېک سه‌بارت به ته‌لاق، که بۆچوونی تهو جياواز بوو له‌گه‌ل بۆچوونی ئيمامه‌کانی سه‌رمه‌زه‌ب (شافعی و حنه‌فی و حنه‌لی و مالیکی)، فه‌تواکه ته‌وه‌بوو که: (سې ته‌لاق به يه‌کجاری ناکه‌وې، هه‌روه‌ها که‌فاره‌تی سویندی ته‌لاقیشی دیاریکړد)، ئیتر دواي ته‌وه سولتان بریاری سرکړدنیدا له فه‌توادان، به‌لام تهو گوئی پینه‌دا و هه‌ر به‌رده‌وام بوو له فه‌توادان، له کوتایی بریاری ته‌وه‌یان دا که نابې چیتړ فه‌توا بدات، ئېبن ته‌يميه‌ش سوور بوو له‌سهر فه‌توادان، چه‌ندین جاری تریش بانگکرا بوئه‌وه‌ی په‌شیمان بیته‌وه، به‌لام هه‌ر به‌رده‌وام بوو، لهو باره‌یه‌وه له ۲۳ی په‌جه‌بی سالی ۷۲۰ک کوړېک ریڅخرا که ده‌سه‌لاتدار و دادوه‌ران و چه‌ند موفتییه‌ک ئاماده‌بوون، تییدا بریاردرا به زیندانی کردنی، ماوه‌ی پینج مانگ و هه‌ژده روژي له زیندان برده سهر و پاشان ئازادکرا.

کوټا دادگایی و زیندانی کردنی؛ تا کوچی دواي:

کوټا دادگایی و لپیچینه‌وه ته‌وه‌بوو؛ له‌سهر فه‌توايه‌کی سالی ۷۰۹ک دابووی ده‌رباره‌ی چوونه سهر گوړی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و پیاوچاکان، که بهو شیوه‌یه هاتووه، ده‌لئ: (دروست نییه مه‌به‌ستی سه‌ره‌کیت له سه‌ردانی‌کردنت بو مه‌دینه، گوړی پیغه‌مبه‌ر بیت درودی خوی له‌سهر، مه‌گه‌ر بو کارېک بجی له‌وې سه‌ردانی بکه‌ی، ته‌وه شتیکی ئاساییه و دروسته). ئیتر به‌وه که‌وتنه‌وه دژایه‌تی و هانا‌بردن بو لای سولتان، تا به‌ته‌واوی دایرن له فه‌توادان و پیگه‌یانندی فی‌رخوازان و تیگه‌یانندی خه‌لکی، چونکه کاریگه‌ریه‌کی ئیجگار زوری هه‌بوو له‌سهر فی‌رخوازان و خه‌لکی ناوچه‌که، له سالی ۷۲۶ک، ئېبن جومله ده‌قی فه‌تواکه‌ی گوړی و به‌رزی کرده‌وه بو لای سولتان، دیسانه‌وه به ئاماده‌بوونی کوټه‌لنک دادوهر و قازی ده‌ولت، بریاردرا به زیندانی‌کردنی له زیندانی قه‌لا (قلعة) له دیمه‌شق، براکه‌شیان له‌گه‌لدا نارد - که ناوی شه‌ره‌فه‌ددین بوو - تا له‌وې خزمه‌تی بکات، به‌لام زوری نه‌خایاند له سالی ۷۲۷ک براکه‌ی کوچی دواي کرد، ئېبن ته‌يميه خوی نویژی له‌سهرکړد، دواي مردنی براکه‌ی

برپاریاندا ریگر بن له نویسنه کانی، بهوہی کاغہز و قہلہ می لی دوور بخہنہوہ. نهویش
 لهوی کاتہ کانی خوئی ہەر به نویسنهوہ و خواپہ رستی و قورئان خویندن به سہر دہ برد
 هیندہی نہ برد له سالی ۷۲۸ک توشی نہ خویشی بوو، دواي بیست پژ بہو نہ خویشیا
 سہری نایہوہ و کوچی یہ کجارہ کی کرد. له گورستانی (الصفیة) له دیمہ شق ل
 تہ نیشٹ براکہی (شہرہ فہ دین) بہ خاک سپردرا^(۱).

(۱) نامادہ کردنی: شیروان عبدالرحمن.. <https://new.zadyreman.com/detailnews>

ناساندنی شیخ صالح الفوزان

کورتہ بیک لہ زیاننامہ شیخ صالح فوزان:

ناوی تہواوی:-

صالح ثبین فوزان ثبین عہدوللا تہ لفہ فوزان لہ ہوزی دہواسرہ۔ لہ سالی : ۱۳۵۴
ھ۔ ۱۹۳۵ ز، لہ شاری قہ صیمی سہربہ عہرہ بستانی سعودیہ لہ دایکبووہ۔

کار و پیشہ:-

شیخ یہ کییکہ لہ زانا گہورہ کانی پڑھوتی سہلہ فی - حہنبہ لیبی، تہندامی ہہمیشہ یی
لیژنہ ی فہتوای سعودیہ۔ بانگخواز و پیشنوئز و وتاریبژ۔ فہقیہ و شہرعزان۔
ہہروہا تہندامی "دہستہ ی گہورہ زانایانی سعودیہ" و تہندامی کومہ لہ ی فیقہیہ
لہ مہککہ۔ تہندامی لیژنہ ی ہہمیشہ یی توئژینہوہ ی زانستی و فہتوایہ۔ پیشنوئز و
وتارخوئین و ماموستا و وانہ بیژہ لہ مزگہوتی تہمیر موتعب ثبین عہدلعزیز ثال
سعود۔ بہ یہ کییک لہ موفتیہ گہورہ کانی سعودیہ تہژماردہ کریت و خہلکی سعودیہ و
زوریک ی تر لہ مسولمانان، بو بابہ تہ فیقہیہ کان دہ گہرینہوہ بو فہتواکانی و پشتیان
پیدہ بہستن و پہرہ وییان لیدہ کهن۔

مندالی و گہنجیتی:

شیخ صالح فوزان لہ تہمہنی میردمندالیدا فیری خوئندنہوہ و نوسین و
قورٹانخوئندن بووہ۔ پاشان چوہ تہ خوئندنگہ و دوای تہواوکردنی ٹامادہ یی، کراوہ بہ
ماموستای سہرہتایی۔ دواتر پہیمانگہ ی زانستی خوئندوہ و بہدوای تہوہ شدا چوہ تہ
کولیز ی شہریہ لہ ریاز و ماستہری لہ فیقہی ئیسلامیدا بہدہستہیناوہ۔ دواتر لہ
ہہمان کولیز دریزہ ی بہ خوئندن داوہ و دکتورای لہ فیقہدا وەرگرتوہ۔

مامؤستاکانی:

شیخ صالح فہوزان لای چہ ندین بانگخواز و شارہ زای ئیسلام و موفتی گہورہی سعودیہ وانہی ثایینی خویندوہ، لہوانہ شیخ عہدلعزیز ئیین باز و شیخ عہدورپرہ حمان سہعدی و شیخ عہدورپرہ زاق عہفیفی.

کار و پیشہ کانی تری:

دوای تہواوکردنی خویندنی ثایینی، شیخ فہوزان کراوہ بہ مامؤستای پیمانگہ و پاشان لہ کؤلئیری شہریعہی ریاز وانہی وتوہتہوہ. دواتر لہ کؤلئیری "أصول الدین" سہرپرہشتی خویندنی بالای کردوہ. ماوہیہک بہرپوہبہری پیمانگہی بالای دادوہری بووہ و دواتر بووہ بہ مامؤستا لہ ہہمان پیمانگہ. دوای چہند سالیک لہ وانہوتنہوہ، شیخ صالح فہوزان کراوہ بہ ئہندامی "دہستہی گہورہ زانایانی سعودیہ" و ئہندامی کؤمہلہی فیقہی. ئیستاش ئہندامی لیژنہی ہہمیشہیی توئژینہوہی زانستی و فہتوای سعودیہیہ.

بہشیک لہ نووسراو و کتیبہ کانی شیخ صالح فہوزان:

شیخ چہندان بہرہمی نووسراوی ہہیہ، بہناوگترینیان:

۱- (التحقيقات المرضية في المباحث الفرضية) لہزانستی میراتدا، ئہم کتیبہی نامہی ماستہرہکہیہتی و، یہک بہرگہ.

۲- (أحكام الأطعمة في الشريعة الإسلامية)، ئہم کتیبہشی نامہی دوکتوراکہیہتی و، یہک بہرگہ.

۳- (الإرشاد إلى صحيح الاعتقاد) یہک بہرگی بچووکہ.

۴- (شرح العقيدة الواسطية) یہک بہرگی بچووکہ.

۵- (البيان فيما أخطأ فيه بعض الكتاب) یہک بہرگی گہورہیہ.

۶- (مجموع محاضرات في العقيدة والدعوة) دوو بہرگہ.

۷- (الخطب المنبرية في المناسبات العصرية) چوار بہرگہ.

- ۸- (من أعلام المجددين في الإسلام).
- ۹- (رسائل في مواضيع مختلفة).
- ۱۰- (مجموع فتاوى في العقيدة والفقه) له چوار بهرگ پیکھاتووہ و به شیکہ لهو
فه توایانهی که له بهرنامهی (نور علی الدرب) پیشکشی کردووہ.
- ۱۱- (نقد کتاب الحلال والحرام في الإسلام).
- ۱۲- (الملخص الفقهي) دوو بهرگه.

پیشہ کی نووسہر

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على نبينا محمد، وعلى آله وصحبه أجمعين . وبعد :

تہمہ کورتہ شہرحیکی [العقيدة الواسطية] سی شیخی ئیسلام شیخ ئیین تہیمیہ،
لہم سہرچاوانہوہ و ہرم گرتوہ و نامادہم کردوہ:

۱- [الروضة الندية شرح العقيدة الواسطية] ای شیخ: زید بن عبد العزيز بن فياض.

۲- [التنبيهات السنية على العقيدة الواسطية] ای شیخ: عبد العزيز بن ناصر الرشيد .

۳- [التنبيهات اللطيفة فيما احتوت عليه الواسطية من المباحث المنيفة] ای شیخ :
عبد الرحمن بن ناصر السعدي .

ہہروہا سوودیشم لہو نووسینانہ و ہرگرتوہ کہ کاتی خوئی کاتی طالب عیلم
بووم کوہم لہ تہ عیلق و سوودیکم تہ وکات لہ سہری نووسیوو .

۴- تہوہی پہیوہستہ بہ تہفسیری ئایہ تہکان ہہریہک لہم تہفسیرانہم بہ کار ہینانہ
[فتح القدیر] سی ئیمامی شہوکانی، و [تفسیر القرآن العظیم] سی پیشہوائیین کہ سیر .
داواکارم خوای پہروہردگار بیکاتہ مایہی سوود، و تہو ئامانج و مہبہستہ بیئکیت
کہ لہ پیناویدا نووسراوہ کہ تہویش پروونکردنہوہی تہم عہقیدہ مہزن و گہوہرہیہ،
ہہروہا لہو ہہ لانہم بیووریت کہ تہی کہ وتووم، و پاداشتہم بداتہوہ لہ سہر تہو ہق و
راستہیی کہ پتی گہیشتووم و پیکاوہم، بہ راستی خودا بیسہر و ولامدہرہوہیہ .

وصلی الله وسلم على نبينا محمد، وآله وصحبه، والحمد لله رب العالمين.

شەرحى پىشەكى كىتەبەكە

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شەرح

نووسەر (پەرحمەتى خەلىق لى بىت) سەرەتەى كىتەبەكەى بە (بسم الله الرحمن الرحيم) دەستىپىكىرد؛ ئەو شەھىرەك چاوكردن لەقورئانى پىرۆز؛ چونكە ھەمووان دەزانىن كە سەرەتەى ھەموو سەرەتەكان جگە لەسورەتى (براءة) بە (بسم الله الرحمن الرحيم) دەستىپىكىردووه . ھەروەھا ھەك چاوكردن لەپىغەمبەرى ئازىز ﷺ؛ چونكە پىغەمبەر ﷺ كاتى نووسراوئىكى بىكردايە سەرەتەى نووسىنەكەى بە (بسم الله الرحمن الرحيم) دەستىپىدەكرد^(۱) .

جا وتەى نووسەر : (بسم الله) پىتى (ب) بۆ ئىستىعانە و داواى يارمەتى كەردنە، ھەرچى (الاسم) ىشە لەپرووى زمانەوانىيەو: ئەو وشەيەى كە دەلالەت دەكاتە سەر ناولىنراوئىك و، لەلاى زانانى زانستى نەحو: ئەو وشەيەى كە سەربەخۆ دەلالەت دەكاتە سەر شتىك و نەبەستراو بەھىچ زەمان و كاتىكەو^(۲) . و (الجار والمجرور) پەيوەست (موتەعلىقە) بەھەزوفىك كە دەبىت دوابكەوئىت؛ بۆئەو سەرى سوودى تايىبەتكەردن و ھەسرەت . و (الله) : ناوئىكە بۆ زاتى پىرۆزى خەلىق و، ماناكەى : خاوەنى ئولۇھىيەت و عوبودىيەتە بەسەر ھەموو بەدپەندراو ھەكانىيەو. ھەرگىراو لە (أَلَهُ يُولَهُ أَلُوهُ) كە بەماناى : (عَبْدُ يُعْبَدُ عِبَادَةً) پەرسى، دەپەرسىت، پەرسىت، دىت . وشەى (الله) بەماناى (مألوه) دىت، واتە: پەرسىراو (معبود)، و (الرحمن الرحيم) دوو

(۱) «الرحيق المختوم» للمباركفوري (۳۵۰) .

(۲) «شرح ابن عقيل» (۱ / ۱۵)، و «المعجم الوسيط» (۱ / ۴۵۲) .

ناوى بەرز و پىرۆز و جوانن لەناوەكانى خودا دەلالەت دەكەن لەسەر ئەوێ خوداى پەرورەدگار خاوەن پەرحم و بەزەییە بەو شێوەیەى كە شایستە و گونجاو بەخودا، وشەى (الرحمن) واتە: خاوەنى پەرحمەتێكى گشتگیر و عامە و ھەموو بەدیھێنراوەكانى بەباوەردار و بیباوەر و گیانلەبەر گردۆتەوہ . و (الرحیم) واتە: خاوەنى پەرحمەتێكى تاییەتە بە باوەرداران، ھەرۆك خاوى پەرورەدگار فەرموویەتى: ﴿هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا﴾ [الأحزاب : ۴۳] .

واتە: خاوى گەورە ئەو خوايەى كە صەلاوات لەسەر ئێوہ ئەدات، صەلاواتى خاوى گەورە واتە: پەرحمەت و بەرەكەتى خۆى دەپرژێنێت بەسەرتانداو لەلای فریشتە بەرپزەكان ناوتان دەھێنێت و باستان دەكات و مەدح و سایشتان دەكات، وە صەلاواتى مەلائیکەتیش واتە: دوعاى خیرتان بۆ دەكەن و داواى لیخۆشبوونتان بۆ دەكەن لە خاوى گەورە، تا خاوى گەورە بە ھۆى پەرحمەتى خۆى و دوعاى خیرى فریشتەكان دەرتان بكات لە تاریکیەكانى كوفرو شیرك و تاوان بۆ نوورو پرووناكى ھیدایەت و یەكخواپەرستى، وە خاوى گەورە زۆر بەپەرحم و سۆزو بەزەییە بە باوەرداران لە دنیاو قیامەتدا.

الحمد لله الذي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ
وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا.

وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ إِقْرَارًا بِهِ وَتَوْحِيدًا. وَأَشْهَدُ أَنَّ
مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ - تَسْلِيمًا مَزِيدًا.

شهرح

نووسەر سه‌ره‌تای کتیبه ناوازه‌که‌ی به‌م وشه و وتاره ده‌ستپیکرد که حه‌مد و
سوپاسی خودا و شه‌هاده‌دان و سه‌لاواتدانی له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ر له‌خو گرتوو؛ شه‌وش
وه‌ک چاوکردن له‌پیغه‌مبه‌ری خودا ﷺ که وتار و فه‌رمایشته‌کانی به‌م وشانه
ده‌ستپیده‌کرد، هه‌روه‌ها وه‌ک جیبه‌جیکردنی ئەم فه‌رمایشته‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا ﷺ:
«كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَا يُبْدَأُ بِالْحَمْدِ لِلَّهِ فَهُوَ أَقْطَعُ»، وفي رواية: بِالْحَمْدِ فَهُوَ أَقْطَعُ» رواه
أبو داود وغيره^(۱)، واته: هه‌ر کاریک‌ی گرن‌گ به‌حه‌مد و سوپاسی خودا ده‌ست
پینه‌کات شه‌وا پچراو و بیئه‌نجام و بیبه‌ره‌که‌ته. له‌گیرانه‌وه‌یه‌کدا هاتوو: «بِسْمِ اللَّهِ
الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»^(۲)، واته: شه‌وه‌ی به‌ناوی خودای به‌خشنه‌ده‌ی میه‌ره‌بان ده‌ستپینه‌کان.
ومانای (أقطع): واته: بیبه‌ره‌که‌ته و، هه‌ردوو ریوایه‌ته‌که شه‌وه‌یان له‌خو گرتوو که
ده‌ستپیکردن به‌ (باسم الله) هه‌قیقه‌ی و به‌ (الحمد لله) نسبی و ئیزافییه.

برگه‌ی: (الحمد لله) ته‌لیف و لاه‌که‌ی بو ئیستغراق و گشتگیریه، واته: هه‌موو
حه‌مد و سوپاسیک مولکی خودا و هی خودایه و تایبه‌ته به‌زاتی شه‌و و، شیاوه به‌و،

(۱) ضعیف: أخرجه أبو داود (۴۸۴۰)، والنسائي في «عمل اليوم والليلة» (۴۹۴)، وغيرهم.

(۲) ضعیف جدا: ضعفه الشيخ الألباني في «الإرواء» (۱).

و(الحمد)له پرووی زمانه وانیه وه : وه سف و سه نایه به سیفه تی جوان و کرداری به سه ند و چاک.

له عورف و زاراوه دا: کرداری که گه واهی ده دات له سه ر گه وره یی نیعمه ت به خش ته وه ش به هو ی ته وه ی نیعمه تی به خشیوو و ته مه ش پیچه وانه ی سه رزه نشت و به خراپه باسکرده.

(الله) پیشتتر قسه مان له باره وه کرد. (الذي أرسل رسوله) خوای پهروه ردگار حمد و سوپاس و ستایش ده کریت له سه ر نیعمه ته کانی که له هه ژمار نایه ن و هه ر له و سو نکه یه شه وه (أرسل) واته : پیغه مبه ره که ی که موحه ممه ده ناردوو و . و(الرسول) له پرووی زمانه وانیه وه^(۱): ته و که سه یه که په یامیکی پیدا نیردراوه . و له پرووی شهرعی و زاراوه وه : مرو فیککی نیره و وه حی بو هاتوو به شهرع و په یامیک و فرمانی پیکراوه به گه یانندی .

(بالهدی) واته : زانستی به سوود، که ته ویش هه موو ته و شتانه ده گریتته وه که پیغه مبه ر ﷺ هیناویه تی له هه و آل و په یامی راست و فرمان و پیکری و گشت یاسا و شهریه ته سوود به خشه کانی تر .

(۱) زانایان جیاوازی له پیناسه کردنی هه ریه ک له (النبي) و(الرسول) له شهریه تی ئیسلامیدا، راسترین وته یان بریتیه له: (النبي): ته و که سه یه که خودا ئیلهام و وه حی بو ناردوو به وه ی ته نجامی ده دات و فرمانیش به وه ده کات به ئیمانداران، و(الرسول)یش: ته و که سه یه که خودا ئیلهامی و وه حی بو ناردوو بو هه رکه سیکی ناردوو که فرمانی خودا پیشیل بکات بو گه یانندی په یامی خودا. جیاوازی نیوانیان ته وه یه که (النبي): ته و که سه یه که خودا ئاگاداری کردوو ته وه له فرمان و قه ده غه لیکراوه کانی بو ته وه ی موخاته به ی ئیمانداران بکات و ئاگاداریان بکاته وه و فرمانیان پیکات، به لام موخاته به ی کافره کان ناکات و بو یان نایردریت. سه باره ت به (الرسول): ته و که سه یه که نیردراوه بو بیباوه ران و ئیمانداران بو ته وه ی په یامی خودایان پی بگه یه نیت و بانگه یشتیان بکات بو عیاده ت. دواتر مه رج نییه (الرسول) یاسا و شهریه تیکی نو ی به نیت. پروانه: «شرح العقيدة الواسطية» له نووسینی موحه ممه د خه لیل هه رراس.

﴿ جا (الهدى) دوو جۆره :

جۆرى يەكەم: (هدى) بەماناى رېنىشاندىن و پروونكردنه وه دىت، ھەروەك خىۋاى پەروەردگار فەرموۋىەتى: ﴿ وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ ﴾ [فصلت : ۱۷] ، واتە: قەومى سەمودىش ئىمە رېنگاى راستمان پى ناساندن و بۆمان روون كوردنەو ھە بانگمان كوردن بۆى لەسەر زمانى صالح پىغەمبەر ﷺ بەلام ئەوان رېنگاى كوڭرى و كوفر و گومرايان ھەلبارد بەسەر رېنگاى ھىدايەت و گوڭپرايەلى و ئىماندا، و پىغەمبەرىش ﷺ ھەمان كارى كرد، ھەروەك لەم فەرمايشتەدا ھاتوۋە: ﴿ وَإِنَّكَ لَهْدَىٰ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾ [الشورى : ۵۲] ، واتە: ۋە تۆ ئەى محمد ﷺ ھىدايەتى خەلكى ئەدەيت و رېنمايان دەكەيت بۆ رېنگاى راستى خىۋاى گەورە.

جۆرى دووھەم: (هدى) بەماناى تەۋفىق دان و ئىلھام و بەخشىنى رېنۆتى دىت، ئەمەيان نەفى كراۋە لە پىغەمبەر ﷺ و جگە لەخودا ھىچ كەسىك تواناى بەسەردا نىيە، ھەروەك لەم فەرمايشتەى خىۋاى پەروەردگارى ئامازەى پىدراۋە: ﴿ إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ﴾ [القصص : ۵۶] .

ۋاتە: ئەى موخەمەد ﷺ بە دلىياى تۆ ناتوانى ھىدايەتى كەسىك بەدى كە خۆشت ئەۋى خۆشەۋىستى سىروشتى نەك شەرى، چونكە زۆر بەرگرى لە پىغەمبەرى خوا ﷺ دەكرد، يان پىت خۆشە ئىمان بىنى، بەلكو خىۋاى گەورە خۆى ھىدايەتى ھەر كەسىك ئەدات كە ۋىستى لى بىت و ئەو كەسە شاينى ھىدايەت بىت.

(دين الحق) برىتىيە لەكردەۋەى چاك، و (الدين) ھەندى جار بەماناى پاداشت و سزاش دىت، ھەروەك لەم فەرمايشتەى خىۋاى پەروەردگارى ئامازەى پىدراۋە: ﴿ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴾ [الفاتحة : ۴] ، واتە: خاۋەنى رۆژى پاداشت و تۆلەيە، كەسىكى ترىيە - بىجگە لەو - شتىكى بەدەست بىت.

هه ندی جاریش به مانای ملکه چ بوون و خوشکاندن دیت، و ئیزافه کردن ودانه پالی وشه (الدين) بۆلای وشه (الحق) له بابی ئیزافه ی مه وسوفه بۆلای وه سفه که ی واته: دینی هه ق، وهه ق چاووگی (حَقَّ يَحِقُّ)، که به مانای: جیگیر بوون و په یوه یست بوون دیت و دره که شی باتل و ناهه قیه.

(ليظهره على الدين كله) واته: بۆ ئه وه ی سه ریبخات به سه ر هه موو ئاینه کانی ترده به به لگه و حوجه و جهاد و تیکۆشان تاوه کو سه رکه ویت به سه ر هه موو دره کانیدا که له سه ر زه ویدا هه ن^(۱)، له عه رب و عه جه م و بیباوه ر و هاو به شدانه ران، ئه وه ش هاته دی و به ده ست هات؛ موسولمانان به راستی تیکۆشان و جهادیان کرد له پیناوی خودادا تاوه کو ولاتی ئیسلامی به ته واوی به رفراوان بوو و، ئه م دینه له خۆره لآت و خۆرئاوا دا بلا بوو یه وه.

(وكفى بالله شهيداً) واته: شایه ته له سه ر ئه وه ی موحه ممه د پیغه مبه ری ئه وه و ئاگاداری هه موو کرداره کانیه تی و سه ریخستوو به سه ر دوژمنه کانیدا، ئه وه ش به لگه یه کی یه کلایکه ره وه یه له سه ر راستگۆی ئه م پیغه مبه ره، خۆ ئه گه ر درۆی به ده م خودا وه بکر دایه هه ر زوو خودا سزای ده دا، هه روه ک خوای په روه ردگار فه رموو یه تی:

﴿وَلَوْ نَقُولَ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾﴾

(۱) هه روه ک خوای په روه ردگار فه رموو یه تی: ﴿هو الذي أرسل رسوله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله، ولو كره المشركون﴾ [التوبة: ۳۳]، واته: هه ر ئه وخوا یه خۆیه تی، په یامبه ری خۆی نارد به ری ئاین و پیبازی حه ق و حه قیقه ت، بۆ ئه وه به سه ر گشت ئاینه کانی ترده زالیکات، ئه گه ر چی هاو به شدانه ره کانی ش هه ز نه که ن و پیبان خوش نه بیت. وه له م فه رموو ده یه کدا هاتوو وه ده فه رموی: «إِنَّ اللَّهَ زَوَى لِي الْأَرْضَ، فَرَأَيْتُ مَشَارِقَهَا وَمَغَارِبَهَا، وَإِنَّ أُمَّتِي سَيَبْلُغُ مُلْكُهَا مَا زَوَى لِي مِنْهَا» صحیح مسلم، کتاب الفتن وأشراف الساعة، باب هلاك هذه الأمة بعضهم ببعض، حدیث: ۵۲۵۲. واته: خوا خۆره لآت و خۆرئاوا ی پرووی زه وی پینچایه وه بۆم - وه کو نه خشه - هینرایه پیش چاوم و دیتم، پاشان فه رموی: پۆژی دیته پیش ئوممه تی من ته واوی ئه و شوئانه - له م نه خشه یه دا بۆم تۆمارکراوه - ده گریته ده ست.

[الحاقە : ۴۴، ۴۶] ، واتە: ئەگەر ئەو پەيامبەرە ﷺ ھەندى قسەى لە سەرمان ھەلبەستبا، بىگومان بەھەموو توانا، بە توندى دەمانگرت، و پاشان پرەگى دلىمان دەبرى.

(وأشهد^(۱) أن لا إله إلا الله) واتە: ئىقراپ دەكەم و دان دەنىم بەوھى ھىچ كەسىك بەھەق شىاوى پەرستىن نىيە جگە لەزاتى اللە ﷻ.

(وحده لا شريك له) واتە: ھىچ ھاوھل و ھاوبەشىكى نىيە. ئەم دوو پرەگىيە تەئكىد كەردنەوھى مانا و مەبەستى شەھادەى (لا إله إلا الله) كە نەفى و ئىسپاتى لەخوگرتووە - كە ئەویش نەفى خودايى بوونى جگە لەخودايە و ئىسپاتكەردنى خودايى خودايە، جا وشەى: (وحده) تەئكىد كەردنى ئىسپاتكەردنەكەيە، وپرەگى: (لا شريك له) تەئكىدكەردنى نەفى و پرەتكەردنەكەيە.

پرەگى : (إقراراً به وتوحيداً) دوو چاووگن تەئكىد لەماناى پرستەكەى پىشوو دەكەنەوھ.

(وأشهد أن لا إله إلا الله . . . إلخ) واتە: دانان بەزمان و، تەوھىد، واتە: ئىخلاص و دلسۆزى لەھەموو عىبادەتتىكى گوڤتارى ياخود كەردارى ياخود بىروباوھەرى .

وھ پرەگى : (وأشهد أن محمداً عبده ورسوله) واتە : بەزمانم دانى پىدا دەنىم و بەدل باوھەرم واىە خواى پەرورەدگار بەندەكەى كە موھەممەدە ناردووە بۆ ھەموو خەلك؛ چونكە شاھەتى دان بۆ ئەم پىغەمبەرە ھاوكاتە لەگەل شاھەتى دان بەوھى خودا

(۱) جا (الشهادة) : ھەوالدەنە لەبارەى شتىكەوھ بەرمەبنای عىلم و زانىارى لەبارەيەوھ، و باوھەرىوون بەپراسى و دروستى، وشەھادەن حسىبى بۆ ناكەرىت ئىللا ئەبىت لەگەلیدا دانپىنان و ملكەج بوونى لەگەل بىت، و دل وا لەزمان بكات دەرىپرەت؛ ئەوھەتا خواى پەرورەدگار مونافىقەكان بەدرو دەخاتەوھ لەبارەى شەھادەكەيانەوھ كە دەيان گوت: ﴿نشهد إنك لرسول الله﴾ [المنافقون: ۱]؛ واتە: شاھەتى دەدەين تۆ پىغەمبەر و نىردراوى خودايت. خوداش فەرمووى: ﴿والله يشهد إنهم لكاذبون﴾ واتە: خودا شاھەتى دەدات بەوھى ئەوانە درۆ دەكەن. لەكاتىدا بەزمانىش شاھەتەياندا.

بىھاوتا و ھاوۋلە و ھىچ يەككىيان (ئەم دوو شايەتە) بى ئەوېتر سوود بەخاۋەنەكەى ناگە يەنېت.

برگەى : (عبدە ورسولە) رەد و ولامى كەسانى زىدەرەو و كورتەرەوى بەرانبەر بەپىغەمبەر ﷺ لەخۆگرتوۋە، كەسانى زىدەرەو پىغەمبەريان زىاد لەسنوورى خۆى بەرز كردوۋەتەوۋە تا ئاستى پەرستىن و بەندايەتى بۆ كردن، لەبەرانبەرىشدا كەسانى كورتەرەو پىشتيان كردوۋە لەوۋەى كە پىغەمبەر ﷺ ھىناۋىيەتى، وەك ئەوۋەى پىغەمبەر نەبىت و وەك كەسىكى ئاسايى تەماشاي دەكەن، جا شايەتى دان بەوۋەى لەلای خوداۋە ھاتوۋە نەفى غلو و زىدەرەۋى دەكات لەوۋەى زىاد لەپلە وپايەى خۆى بەرزبكرىتەوۋە، وشايەتيدان بەوۋەى پىغەمبەرى خودايە وا دەخوازىت: ئىمانى پىبھىندرىت و گوپرايەلى بكرىت لەوشتانەدا كە فرمانى پىكردوون، و بەراستخستەنەوۋەى لەوانەى ھەۋالى لەبارەوۋە داۋن، و دوور كەوتنەوۋە لەو شتانەى كە رىگىرى لىكردوون، وشوئىكەوتنى لەو شتانەدا كەپىى ھاتوۋە و تەشرىعى كردوۋە .

برگەى : (صلى الله عليه) و (الصلاة): لەرووى زمانەوانىيەوۋە بەماناى دوعا و پارانەوۋە دىت و، راسترىن بۆچوون لەبارەى سەلاۋاتى خودا لەسەر پىغەمبەر: ئەو بۆچوونەى كە پىشەۋا بوخارى لەصەحىحەكەيدا لە ئەبو عاليەوۋە گىپراۋىيەتەوۋە^(۱) و دەلىت: سەلاۋاتى خودا لەسەر پىغەمبەرەكەى وەسف و ستايشكردنىيەتى لەلای فرىشتە نزىكەكانى.

(وعلى آله) ئالى مروؤف: خزم و كەسە نزىكەكانىيەتى . وراسترىن بۆچوون لەم بارەىوۋە ئەوۋەى مەبەست لە ئالى پىغەمبەر لىرەدا شوئىكەوتوۋەكانىيەتى لەدىنەكەيدا، واتە: ئەوانەى باۋەريان پىى ھىناۋە و شوئىنى كەوتوون .

(۱) «فتح الباري» (۸ / ۶۷۶) كتاب التفسير ، باب ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ...﴾ [الأحزاب : ۵۶] بلفظ : (صلاة الله ثناؤه عليه عند الملائكة ، وصلاة الملائكة الدعاء) .

(وأصحابه) جەمعى (صاحب) ە، ۋ، عەتفى خاسە لەسەر عام. و(الصحابي) :
ئەو ھاۋەلانە دەگىرتەۋە كە پىغەمبەريان بىنيۋە ۋ باۋەريان پىھىناۋە ۋ لەسەر ئەو باۋەپە
مردوون .

(وسلم تسليماً مزيداً) سەلام: بەماناى سلاۋ ياخود سەلامەتى دىت لەھەر كەم و
كورتى ۋ ناتەۋاۋىيەك.

ۋشەي: (مزيداً) ئىسمى مەفعولە ۋ لەزىادەۋە ھاتوۋە كە بەماناى زىادكردن و
گەشەكردن دىت ۋ، ھەريەك لەسەلات ۋ سەلامى پىكەۋە ھىنا؛ لەپىناۋ بەجىھىنانى ئەم
فەرمائىشتەي خۋاى پەروەردگار: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾
[الأحزاب: ۵۶] ،ۋاتە: ئەي ئەۋانەي پىرواتان ھىناۋە! دروودو (سەلەۋات) ى لەسەر
بدەن، ۋە سەلامى لىبكەن.

كۆمەلەى رزگار بوو

أَمَّا بَعْدُ؛ فَهَذَا اعْتِقَادُ الْفِرْقَةِ النَّاجِيَةِ الْمَنْصُورَةِ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ:
لەپاشان؛ ئەمە عەقىدەى كۆمەلەى رزگار بوو تاوەكو پوژى دواىى

شرح

(أما بعد) ئەم وشەى بەكار دەھىندىت بۆ چوون لەئوسولبىكەو بۆ ئوسلوبىكى تر وماناكەى ئەمەى : بابەتەكە ھەرچونىك بىت. وسوننەتە لەوتار و نووسىنەكاندا بەكاربەھىندىت^(۱) وەك چاوكردن لەپىغەمبەر ﷺ چونكە ھەركات وتارى بدایە ئەمەى دەفەرموو .

(فهذا) ئاماژەى بۆ ئەو بابەتەى كە كىتەكە لەخۆى گرتوو لەعەقىدە كە بەكورتى ئاماژەى پىداو بەگوتى : (وهو الإيمان بالله . . .) ھتد .

(اعتقاد) چاوكى : (اعتقد)ەى كاتى شتىك ياخود بابەتىك بكات بەعەقىدە بۆ خۆى و، عەقىدەش : ھەموو ئەو شتانە دەگرىتەو كە مەرووف باوہرى دلى لەسەر دادەمەزىنىت - دەلىت (اعتقدت كذا) - واتە : دلم و ناخم لەسەرى دەمەزراند، وە لەبنەرەتدا لە (عقد الحبل إذا ربطه) ھاتوو، واتە : گرىى لەحەبلەكەداو كاتى كە دەبەستىت ؛ پاشان بۆ بىروباو و عەقىدەى دل و دلىيى تەواو بەكار ھىندراو .

(الفرقة) واتە : تاقم و كۆمەل و گرووپ، و(الناجية) واتە : ئەوہى كە لەشەر و خراپەكانى دونيا و دواپوژ سەلامەت و رزگار بوو، وخوشبەختى بەدەست ھىناو .

ئەم وەسفە لەو فەرمايشتەو وەرگىراو كە دەفەرموئىت : « لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق منصوره لا يضرهم من خذلهم وفارقهم حتى يأتي أمر الله » رواه

(۱) وذكرها كثير في السنة ، مثاله في البخاري حديث رقم (۷۱۹۷) ، ومسلم (۱۷۸۱) .

البخاري ومسلم ^(۱)، واتە: كۆمەلىك لەئوممەتە كەم بەردەوام لەسەر ھەقن و، پشت تىكردنى خەلك زىيانان پىناگە يەنيت تاوھە كو قىامەت دىت.

(المنصورة) واتە: سەرخراو بەسەر موخالىفەكانىدا تاوھە كو رۆژى دوايى، ئەو كاتەى كە بايەك دىت روى ھەموو باوھەردارىك دەكىشيت، ئا ئەو ھەبەست لەو كاتەى كە لەبارەى باوھەردارانەو ھاتووە. بەنيسبەت ئەو كاتەى كە دونيايى پى كۆتايى دىت ئەو بەسەر خراپىنى كەسانى زەويدا دىت؛ ھەر وەك لەصەحىحى موسلىم دا ھاتووە: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى لَا يُقَالَ فِي الْأَرْضِ: اللَّهُ، اللَّهُ» ^(۲)، واتە: قىامەت نايەت تاوھە كو كاتى بەسەر خەلكدا دىت و لەسەر زەويدا دەوترىت: (اللَّهُ اللَّهُ)، واتە: ئاينى ئىسلام بەشئوھىەك لەناو دەچىت و كالدەبىتەو تەنھا ناوى خودايان لەبىر دەمىت.

پىشەوا حاكم فەرمودەىەكى لەعەبدوللاى كورى عەمرەو گىراوھەتەو، تىيدا ھاتووە: «ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ رِيحًا كَرِيحَ الْمِسْكِ مَسُّهَا مَسُّ الْحَرِيرِ، فَلَا تَتْرُكُ نَفْسًا فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنَ الْإِيمَانِ إِلَّا لَبِصَّتْهُ، ثُمَّ يَبْقَى شِرَارُ النَّاسِ عَلَيْهِمْ تَقُومُ السَّاعَةُ» ^(۳).

واتە: پاشان خواى گەورە بايەك ھەلدەكات كە بۆنى بۆنى مىسكە، لە ئاورىشم نەرمترە ھەموو كەسىك كە ھەلیدەمژىت دەمرىت بەو ھۆيە يەك كەس كە ميثقالە زەرەيەك ئيمانى لە دلدايە لەسەر زەوى نامىت، پاشان خراپىنى كەسانى سەر زەوى دەمىن و قىامەت بەسەرياندا ھەلدەستىت.

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۷۳۱۱)، ومسلم (۱۹۲۳).

(۲) برقم (۱۴۸).

(۳) في «المستدرک»، (۴/۴۵۶)، وأخرجه مسلم برقم (۱۹۲۴).

أَهْلُ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ.

شەرح

(أهل السنة) وشەى (أهل) بەكەسرى لامەكەى بەدەلە بۆ وشەى (الفرقة)،
ودروستىشە رەفە بىكرىت بەو پىئە بىكرىت بە (خبر) بۆ (مبتداً) يىكى مەحزوف كە
لەتەقدىرا (هم) ـە . و (السنة) ^(١): ئەو رىنگا و رىبازىيە كە پىئەمبەرى خوا ﷺ لەسەرى
بوو، ئەو شەھەمۇو قسە و كەدەو و تەقىراتەكانى لەخۆ دەگرىت، بۆيە ناويان نراو
بە (أهل السنة) ؛ لەبەر نىسبەتيان بۆلاى سوننەتى پىئەمبەر ﷺ و دوورىان لەھەر
رىچكە و رىبازىكى لارى و بىدەى ئەو شەھەمۇو پىچەوانەى بىدەچىيەكانەو كە دەدرىنە
پال بىدە و گومرايىەكانيان؛ ھاوشىوئەى قەدەرى و مورجىئەكان و، ھەندى جار
دەدرىنە پال سەركەدەكانيان ھاوشىوئەى جەھمىيەكان و، ھەندى جار دەدرىنە پال
كەدەو چەوتەكانيان ؛ وەك رافىزە و خەوارىجەكان .

(والجماعة) لەرووى زمانەوانىيەو : ئەو كۆمەلەيە كە كۆبوونەتەو لەسەر ھەق و
جىگىر و دامەزراون لەسەر كىتاب و سوننە كە ئەوانىش برىتىن لەھاوہ لان و تايىعين و
شۆنكەوتوانيان لەچاكەدا ھەرچەند ژمارەشيان كەم بىت و كەمىنە بن ھەروەك

(١) پىئەوا (ابن رجب الحنبلي) دەلىت : « والسنة: برىتيە لەرىنگەيەكى پەپرەوكرائو؛ ئەمەش:
دەستگرتنە بەوئەى پىئەمبەر ﷺ وخەلىفە راشىدەكان لەسەرى بوون، لەعەقىدە و كار و گوشتار،
ئائەمە سوننەتى تەواو ؛ ھەربۆيە كاتى خۆى سەلەف ناوى سوننەيان نەدەدا بەسەر ھىچ
شىتەكدا ئىللا كاتى نەبىت كە ھەمۇو ئەوشتانەى لەخۆ بىگرتايە » ، انظر : « جامع العلوم والحكم »
(ص ٢٨٦) .

واته: جه ماعت و کۆمه‌لی هه‌ق ئه‌وه‌یه که له سه‌ر هه‌قه ئه‌گه‌ر به‌ته‌ن‌ها خۆتیش
بیت، ئه‌وکات تۆ به‌ته‌ن‌ها جه ماعت و کۆمه‌لی هه‌قی.

(١) صحيح : أخرجه اللالكائي في « شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة » (١ / ١٠٨ - ١٠٩) ، وصححه الشيخ الألباني في « مشكاة المصابيح » برقم (١ / ٦١) وقال : رواه ابن عساکر في « تاريخ دمشق » (١٣ / ٣٢٢ / ٢) بسند صحيح .

پايەكانى باوەر

وَهُوَ الْإِيمَانُ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ، وَالْإِيمَانِ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ.

برىتيە لە باوەرهێنان بەخودا و فریشتەكانى و كىتەبەكانى و پىغەمبەرانى و پوژى دواى و زىندوو بوونەوهى دواى مردن، و باوەرپوون بەقەزاو قەدەر بەخىر و شەرىەوه.

شەرح

(وهو) واتە : بىروباوەرى تاقىمى رزگارپوو (الإيمان) ئيمان : لەپرووى زمانەوانىەوه : بەماناى بەراست خستەوه دىت ھەروەك خواى پەروەردگار لەئايەتى (۱۷) سورەتى (يوسف) دا فەرموویەتى : ﴿وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا﴾ واتە : تۆ بەراستمان نازانىن و باوەرمان پى ناكەيت.

پىناسەى (باوەر) لەپرووى شەرىەوه برىتيە لە : (قول باللسان واعتقاد بالقلب وعمل بالجوارح) واتە : بەزمان دانان پىيدا و لەدلەوه باوەرهێنان پى و ئىقراپ کردنى و بەکردەوه جىيەجى کردنى^(۱).

برگەى : (بالله وملائكته وكتبه ورسله والبعث بعد الموت، والإيمان بالقدر خيره وشره) واتە : باوەرهێنان بەخودا و فریشتەكانى و كىتەبەكانى و پىغەمبەرانى و پوژى دواى و زىندوو بوونەوهى دواى مردن، و باوەرپوون بەقەزاو قەدەر بەخىر و شەرىەوه، ئائەم شەش پايەپە روكن و پايەپى ئيمان و باوەرپن و، باوەرى ھىچ كەسىك دروست

(۱) پەروانە : « شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة » (۸۳۰).

نابیت بەبى بوونى ئەم شەشە بەشیوەیەکی دروست بەو شیوەیەى که لەقورئان و سوننەتدا هاتوووە، ئەو پایانەش بریتین لە^(١) :

١- باوەرپەتەکان بەخودا (الإيمان بالله)^(٢) : که بریتییە لەبیروباوەرپەتەکان چەسپاوە دامەزراوە بەوێى خواى پەروەردگار خودا و خواوەنى هەموو شتێکە، وەهەموو سێفەتێکی کەملى تێدا، دوورە لەهەموو عەیب و ناتەواویەك و، بەتەنها شیاو و شایستەى عیبادەت بۆکردنە و هیچ هاوێل و هاوبەشیکی نییە، هەستان بەوێى جێبەجێ کردنى بەعێلم و سەلماندنى بەکردار .

٢- باوەرپەتەکان بەفریشتە (الإيمان بالملائكة)^(٣) : واتە : بوونى فریشتە بەپراست بزانی، ئەوان بەو شیوەیەى که خواى پەروەردگار لەقورئاندا کەیدا باسى کردوون، هەرۆهك لەم دوو ئایەتەى (٢٦ ، ٢٧) سورتەى (الأنبياء)دا هاتوووە : ﴿بَلْ عِبَادٌ

(١) پروانە : «الإرشاد إلى صحيح الاعتقاد والرد على أهل الشرك والإلحاد» لفضيلة الشيخ صالح الفوزان .

(٢) باوەرپەتەکان بەخودا چوار بابەت لەخۆ دەگرێت : ١- باوەرپەتەکان بەبوونى خودا (سبحانه وتعالى) . ٢- باوەرپەتەکان بەوێى تەك و تەنهاى لە (الربوبية)دا، واتە: تەنهاى لە خواوەندارىەتى و بەدیهتەکان و پزق و پزوزى دان و ژياندن و مراندن .. هتد . ٣- باوەرپەتەکان بەوێى تەك و تەنهاى لە (الالهية)دا، واتە: تەنهاى لە پەرستن و پشت پێبەستن و هەموو جورە بەندایەتى بۆ کردنىك .. هتد . ٤- باوەرپەتەکان بەناو و سێفەتەکانى، بەو شیوەیەى که لە قورئان و سوننەتدا هاتوووە بەبى بۆ زیادکردن و لێکەمکردن .

(٣) و (الملائكة) : جەمعى (ملك)، و ئەسڵەكەى (مالك) -ه، و، لە (الألوكة) -ه، وەهاتوووە، که بریتییە لەپرسالە و پەيام و، ئەوان جورێكن لەدروستكراوەكانى خودا و لەئاسمانەكانیدا جێگیرى كردوون و، كار و بارى دروستكراوەكانى پێشپاردوون و، لەقورئاندا کەیدا بەوێى وەسفى كردوون که بەهیچ شیوەیەك بێفرمانى ناکەن و هەرکارێكىیان پێى بپێردرێت جێبەجێ دەکەن و، بەشەو پزوز زیکر و تەسبیحاتى خودا دەکەن و توشى بێزارى و هێلاكبوون نابن . پێویستە لەسەرمان باوەرپەتەکان پێشبین و بەو سێفات و کارانەشیان که لە قورئان و سوننەتدا هاتوون و، زیاد لەوێى نەپزۆین و لەخۆوە هیچ شتێك دەربارەیان نەئێین، چونکە ئەوان عەلەمێكى غەیبین و هیچ لەبارەیانەو نازانرێت مەگەر ئەوێى نەبێت که خودا و پێغەمبەرەكەى فێریان کردوون .

مُكْرَمُونَ ﴿٢٦﴾ لَا يَسْقُونَهُ، بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهٖ يَعْمَلُونَ ﴿۱﴾ واته: به لكو
كۆمه له بهندهیه کی ریزداری تهون و، خوا خوی هه لی بژاردوون و، زوریش پاک و بی
خهوشن، ههرگیز نهو فریشتانه قسه ی خویان پیشی قسه ی نهو ناخه ن، واته: شتیکی
نالین له گه ل فرهمایشتی خوادا دژ بی و نه گونجیت و ههر به پیی فرهمانی نهو کار
نه که ن.

به به لگهی قورئان و سوننه ت جوړه کانی فریشته و چۆنیه تیان چه سپاوه و، ههر
یه که یان کار و مه هامیکیان پیسپردراوه و به جیی دینن، بهو شیوه یه یی که خودا
فرهمانی پیکردوون، پتویسته ئیمان به مانه هه مووی به پندریت.

۳- باوه رهینان به کتیه کان (الإیمان بالکتب) : واته : باوه پر به پندریت بهو کتیه یه
که خوی پهره ردگار دایه زاندووه ته سهر پیغه مبه ره کانی و، باوه ربوون به وهی نهو
کتیه یه که لامی خودان، هه ق و نوور و رینوین و پتویسته باوه پر به پندریت به وانه ی
که خودا ناوی هینان له وانه؛ تهورات و ئینجیل و زه بور و قورئان هه روه ها باوه رهینان
به وانه ش که خودا ناوی نه هینان و به یانی نه کردوون .

۴- باوه رهینان به و پیغه مبه رانه ی که خودا ناردوونی بو به دیه پندراوه کانی (الإیمان
بالرسل الذین أرسلهم الله إلى خلقه) : واته: به راست دانانی هه موویان، به وهی
باوه ری وایت هه موویان راستگو ن له وهی هه واییان له باره وه داوه، نه وان په یامی
خودایان گه یاندووه و، جیاوازی نه کردن له نیوانیاندا به وهی ئیمان به هه ندیکیان
به پندریت و نه وانی تر به راست نه زانریت ئا نه م جوړه باوه ره سوود به خاوه نه که ی
ناگه یه نیت، به لكو پتویسته باوه پر به هه موو نه وانه بینین که خودا ناوی هینان، خوی
پهره ردگار له ئایه تی ژماره (۱۶۴) سوره تی (النساء) دا فره موویه تی : ﴿وَرُسُلًا قَدْ

قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ﴾، واته: پیغه مبه رائیک که
باسیانمان بو ت کردووه، و پیغه مبه رائیکی تر که سهرگوزشته یانمان بو ت
نه گیراوه ته وه، واته: وه له پیشه وه چند پیغه مبه ریکی تریشان ناردووه، نه وانه

هیندیکیان بوون که له ئایه تی (١٦٣) دا باسکران ﴿وَرُسُلًا لَّمْ نَقْضُصْهُمْ عَلَيْكَ﴾
 واته: پیغه مبهه ر گه لیکی تریش هه ن ، که له قورئاندا بۆم باس نه کردوویت.
 تییینی: ئەو پیغه مبهه رانه ی له قورئاندا ناویان هاتوو به بریتین له: (ئاده م، ئیدریس،
 نوح، هوود، صالح، ئیبراهیم، لوت، ئیسماعیل، ئیسماعیل، یه عقووب، یوسف،
 ئه یووب، شوعه یب، موسا، هاروون، یونس، داوود، سوله یمان، ئیلیاس، ئه لیه سه ع،
 زه که ریا، یه حیا، عیسا، زه لکیفل، پیغه مبهه رمان موحه ممه د سه لات و سه لاویان لی
 بیت).

باشترینیان پیغه مبهه ر ئولوعه زمه کانن که بریتین له: (نوح و ئیبراهیم و موسا و عیسا
 و موحه ممه د) (علیهم الصلاة والسلام) پاشان گشت پیغه مبهه ران و په یامه ینه رانی خودا
 و، باشترینی هه موان کوئا پیغه مبهه ر که ئه ویش پیغه مبهه ری خو مان موحه ممه ده ﷺ.
 راسترین بۆچوونیک که و ترا بیت له باره ی جیاوازی ئیوان (النبي والرسول):
 (النبي): ئەو که سه یه که وه حی و په یام و شه ریعه تی بۆ نێردراوه و فرمانی گه یاندنی
 پێنه کراوه ، و (الرسول): ئەو که سه یه که وه حی و په یام و شه ریعه تی بۆ نێردراوه و
 فرمانی گه یاندنی پێکراوه ^(١).

٥- باوه ره یێنان به زیندوو بوونه وه (الإيمان بالبعث): که بریتیه له به راست دانانی
 هاتنه ده ره وه ی مردوو هه کان له گۆره کانیان له پڕۆژی دوا ییدا؛ ئه وه ش له پێناو لیپرسینه و
 و حساب و کتابدا، هه ره وه ها پادا شت و سزا دانیان له سه ر ئه و کار و کرده وانه ی که
 له ژیا نی دونا دا ئه نجامیان دا بوو به و شیوه یه لیپرسینه وه ی که خوا ی په ره رده گار
 له قورئانه که یدا پروونی کردوو هه ته وه و، پیغه مبهه ر ﷺ له فه رموو ده کانی دا ئاماژه ی پێدا وه .

٦- باوه ره یێنان به قه زاو وقه ده ر به خێر و شه رییه وه (الإيمان بالقدر خيره وشره):
 ئه مه شیان به وه ده بیت مرو ف دان بیت به وه دا که خوا ی په ره رده گار عالی م و زانا یه

(١) پروانه: «شرح العقيدة الطحاوية» (١٦٧).

بەئەندازەگیری هەموو شتەکان و کات و جێگەیان پیش ئەوەی بێتە بوون، دواتر لە
 لەو حۆلمە حەفوزدا شتەکانی هەموو نووسی و تۆماری کرد، پاشان بەهێز و ویستی
 خۆی هینایانە بوون لەو کات و ساتەنەدا کەبۆی دانا بوون .

هەموو پروداو و پیشهاتیک جا خێر بیت یاخود شەر سەرچاوەکەی ئەندازەگیری و
 ویست و ئیرادەی خوای پەروەردگەر، ئەوەی ویستی لەسەر بیت دێتە بوون ئەوەش
 ویستی لەسەر نەبیتە نایەت بوون و پروو نادات .

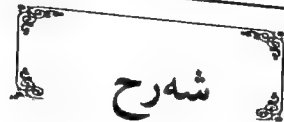
ئائەمەیی باسکرا پوختەیه کە لەشەرخی ئەسڵ و بنەماکانی باوەر و ئیمان و دواتر -
 إن شاء الله - بەدوور و درێژی شەرەحەکەی دیت .

باوەڕهێنان بە

سێفاته‌کانی خودا بە‌بێ گۆڕینی مانا و له‌کارخستن و چواندن

وَمِنَ الْإِيمَانِ بِاللَّهِ: الْإِيمَانُ بِمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ فِي كِتَابِهِ الْعَزِيزِ، وَبِمَا وَصَفَهُ بِهِ رَسُولُهُ مُحَمَّدٌ ﷺ مِنْ غَيْرِ تَحْرِيفٍ وَلَا تَعْطِيلٍ، وَمِنْ غَيْرِ تَكْيِيفٍ وَلَا تَمَثِيلٍ.
هه‌روه‌ها به‌شێك له‌ئیمان هێنان به‌خودا: ئیمان هێنان به‌و سێفاتانه‌ی كه‌ خودا وه‌سفی خۆی پێكردوو له‌قورئاندا و هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ره‌كه‌ی له‌فه‌رمووده‌كانیدا به‌بێ گۆڕینی ماناكه‌ی و له‌کارخستنی و، به‌بێ چۆنیه‌تی بۆ دانان و چواندن.

دواى ئەوه‌ی نووسەر (په‌حمه‌تی خواى لى بێت) به‌کورتى باسى ئەسڵ و بنه‌ماکانى ئیمانى کرد كه‌ پێویسته‌ ئیمانى پێهێندری‌ ده‌ستى کرده باسکردنى به‌شێوه‌یه‌کى پرووتتر و ته‌فاسیله‌کانى، به‌ئه‌سڵى یه‌که‌م ده‌ستى پێکرد كه‌ ئەویش: باوە‌ڕهێنان به‌خوای په‌روه‌ردگار، باسى له‌وه‌ کرد كه‌ به‌شێك له‌ئیمان هێنان به‌خودا ئیمان هێنان به‌سێفاته‌کانى كه‌ وه‌سفى خۆی پێكردوو له‌قورئانه‌كه‌یدا، یاخود پێغه‌مبه‌ره‌كه‌ی له‌فه‌رمووده‌كانیدا، ئەوه‌ش به‌وه‌ ده‌بێت ئیسپاتى ئەو سێفاتانه‌ی بۆ بکه‌ین، به‌و شێوه‌یه‌یى كه‌ له‌قورئان و سوننه‌تدا هاتوو به‌له‌فز و مانایه‌وه‌ به‌بێ گۆڕینی له‌فه‌زه‌کانى (من غی‌ر تحریف لألفاظها)، هه‌روه‌ها به‌بێ له‌کارخستنی مانا‌کانى (ولا تعطیل لمعانیه‌ا) هه‌روه‌ها به‌بێ چواندن به‌سێفه‌تى به‌دییه‌نراو و مه‌خلوقات (ولا تشبیه‌ لها بصفات المخلوقین). له‌ئیسپاتکردنیدا ته‌نها پشت به‌ستین به‌قورئان و سوننه‌ت و تیان نه‌په‌رینین؛ چونکه‌ به‌پراستى ئەم باب‌ه‌ته‌ ته‌وقیفیه‌ و جی‌گای ئیجتیهاد نییه‌.

(والتحريف) ^(١): برىتييه له گۆرپىن و لادانى شتىك لەسەر ھەقىقەتەكەى. دەوترىت : (انحرف عن كذا إذا مال) واتە: لەفلانە شت لايدا كاتى كە لەپىدەرچوو و لار بوو ھو، پاشان تەحريف دوو جوۆرە:

جوۆرى يەكەم : گۆرپىنى لەفز (تحريف اللفظ) : كە ئەویش لادانىيەتى لەشيوە و پروو ھەقىقەى خۆى بۆ پرووى تر، جا يان بەزىادکردنى وشەيەك ياخود پىتىك ياخود بەكەمکردنەو ھى ياخود بەگۆرپىنى ھەرەكەيەك، ھاوشيوەى قسەى كەسانى گومرا لەبارەى ئەم فەرمايشتەى خوداوە: ﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى﴾ [طه: ٥] : ئەوانە دەلێن: وشەى جىگىربوون و بەرز و بلندى (استوى) بەماناى دەستبەسەرگرتن (استولى) دىت، جا لێرەدا پىتىكيان بۆ ئايەتەكە زياد كردوو، ھەروەھا وەك قسەى ھەندىكيان لەبارەى ئايەتى: ﴿وَجَاءَ رَبُّكَ﴾ [الفجر: ٢٢]، واتە: پەروەردگارت ھات، ئەوان دەلێن: واتە: فرمانى پەروەردگارت ھات (أمر ربك)، لێرەشدا وشەيەكيان زياد كرد، ھەروەھا وەك قسەى ھەندىكيان لەبارەى ئايەتى: ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا﴾ [النساء: ١٦٤]، واتە: خودا قسەو گفتوگۆى لەگەڵ موسادا كرد. كە ئەویش خویندنەو ھى وشەى (اللہ) كەزەممەى لەسەرە بەنەصبى لەفزى جەلالە و بەم شيوەى (اللہ)! ، لێرەشدا ھەرەكەى ئىعرابەكەيان لەحالەتى پەفەو ھى گۆرپى بۆ حالەتى نەصب بەو ھى ماناكەيان گۆرپى و لەبرى ئەو ھى بلێن: خودا لەگەڵ موسادا گفتوگۆى كرد دەلێن: موسا لەگەڵ خودادا گفتوگۆى كرد! .

جوۆرى دوو ھم : گۆرپىنى مانا (تحريف المعنى) : كە ئەویش گۆرپىنى مانايە و لادانىيەتى لەھەقىقەتى خۆى و پىدانى مانايەكى ترە بەلەفزەكە، ھاوشيوەى قسەى

(١) بروانە: «التنبيهات اللطيفة» للسعدي (٢٣)، و «الإرشاد إلى صحيح الاعتقاد» (١٣٤)، و «شرح العقيدة الواسطية» للهراس (٢٠)، وغيرهم .

بىدعەچىەكان: كە دەلّىن مانای رەحمەت: وىستى خىر بوونە، ومانای غەزەب: وىستى تۆلەسەندەنەوہیە.

(والتعطيل) : لەپرووی زمانەوانیەوہ واتە : بەتال کردن و چۆلکردن، دەوتریت : (عطله أي أخلاه) واتە: تەعتیلی کرد، واتە بەتالی کرد و چۆلی کرد. لێرەدا مەبەست لێ: نەفی کردنی سىفاته لە خودا (سبحانه وتعالى) . وجياوازی نىوان (التحريف والتعطيل): ئەوہیە (التحريف) نەفی کردنی مانا راست و دروستەكەيە كە دەقەكە دەيگەنىت و دەيدات بەدەستەوہ و، گۆرینیەتى بەمانايەك كە راست و دروست نییە. (والتعطيل) : نەفی کردنی مانا راستەكەيە و لەكار خستنیەتى بى ئەوہى مانايەكى تری پىدريت، هاوشىوہى ئەوہى موفەوزیەكان^(١) دەيگەن، جا بۆيە ھەموو موحرەيفىك موعەتیلیە، بەلام ھەموو موعەتیلەيەك موحرەيف نییە .

(والتكليف) : چۆنیەتى دانانە بۆ سىفەتەكان، دەوتریت: (كَيْفَ الشَّيْءِ إِذَا جَعَلَ لَهُ كَيْفِيَّةً مَعْلُومَةً) واتە: چۆنیەتى بۆ شتەكە دانا كاتى كە چۆنیەتیەكى دیارى كراوى بۆدانا، جا چۆنیەتى دانان بۆ سىفاتهكانى خودا بریتیە لە: دیارى کردن و دەستیشانکردنی چۆنیەتیەكەى و ئەو ھەيئەت و شیوہى كە ھەيەتى، ئەمەش گونجاو نییە بۆ مەرۆف و لەتوانايدا نییە؛ چونكە مەرۆف خودای نەبینوہ و ھىچ رینگايەك و ئامرازىك نییە بۆ گەشتن بەھەقىقەت و چۆنیەتى سىفاتهكانى خودا؛ لەبەر ئەوہى سىفەت تابعى زاتى (اللہ) يە (جل جلاله)، ھەرۆك چۆن مەرۆف ناتوانى پەى بەزاتى خودا و چۆنیەتیەكەى بەريت، بەھەمان شیوہ ناتوانى پەى بەسىفاتهكانى بەريت و چۆنیەتى بۆ دابىت؛ ھەربۆيە كاتى پرسىار لەپیشەوا مالىك كرا : «الرَّحْمَنُ عَلَى

(١) موفەويزەكان: ئەوانەن كە تەفویزى سىفاتهكانى خودا دەكەن و ھىچ مانايەكى پى نەبخشن بۆ نموونە دەلّىن ئیمە نازانىن مانای دەست و چاو چییە ، واتە: كاتى خودا چاو و دەستى بۆ خۆى ئىسپات كەردوہ ئەمان دەلّىن: ئیمە نازانىن مانای دەست لێرەدا چییە و خودا خۆى دەزانیت.. شاينى باسە ئەمانەش دەبنە چەند تاقم و گرووپىكەوہ و ھەمويان يەك بۆچوونيان نییە. (وەرگێر).

الْعَرْشِ اسْتَوَى كَيْفَ اسْتَوَى ؟ فقال : الاستواء معلوم، والكيف مجهول، والإيمان به واجب ، والسؤال عنه بدعة»^(۱)، واتە: كاتى دەللىن: خودا لەسەر عەرش ئىستىۋاى كىرگۈزۈپ بەر ز بۆتەۋە ئەۋە چۆن چۆنىيە؟ گوتى: ئىستىۋا و بەرز بوونەۋەى خودا مەعلوم و پروونە، وچۆنىيەتتە كەى مەجهول و نەزانراۋە و، ئيمان بوون پىنى واجبە و، پىرسىار كىردن لەبارەيەۋە بىدعەيە و نادروستە.

ئەم قسەيەيى پىشەۋا مالىك بۆ گشت سىفاتەكانى تىرى خودا راستە، لەۋەلامى ھەركەسىك كە پىرسىار لەبارەى چۆنىيەتتە ھەمان بەكات ھەمان ۋەلام دەدرىتەۋە .

(والتمثيل) : برىتيه له شوبهانندن و چوانندن بەۋەى بوترىت: سىفاتەكانى خودا ۋەك سىفاتى دروستكراۋ و بەدەيھىنراۋەكانە، ۋەك ئەۋەى بوترىت: دەستى خودا ۋەكو دەستى ئىمە ۋايە، وگوئى ۋەك گوئى ئىمە ۋايە - پاك و بىگەردى بۆ خودا لەم قسە و قسەلۆكانە - خۋاى پەرۋەردگار فەرموۋىيەتى : ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ

الْبَصِيرُ﴾ [الشورى: ۱۱]، واتە: ھىچ شىئىك نىيە لە ۋىنەى ئەۋ (خۋا)يە، نە لە زاتىدا، نە لە سىفاتىدا، نە لە كىردارىدا، بۆ خۆى تەنبايەۋ، لە ھەموو شىئىك، بى نيازەۋ، ھەموو شىئىكىش نيازەندە بەۋ ، ئەۋىشە بىسەرى بىنايە، بە ئاگايە بە ۋتەى بەندەكانى، بىنايە بۆ كاروكرارىيان .

بۆيە لەبارەى سىفاتەكانى خوداۋە ناوتىت: ۋەك سىفاتەكانى ئىمەيە ياخود ھاۋشىۋەى سىفاتى ئىمەيە، ھەروەك چۆن ناوتىت زاتى خودا ۋەك زاتى ئىمەيە ياخود ھاۋشىۋەى زاتى ئىمەيە، باۋەردارى مۈھىد سىفاتەكانى خودا ھەموو ئىسپات دەكات بەۋشىۋەيى كەلايەق وشايستەى گەۋرەيى و عەزەمەتى خودايە، بەلام كەسى موعەتەل نەفى دەكات ياخود نەفى ھەندىكى دەكات و، كەسى موشەببەھش ئىسپاتى

(۱) أخرجه اللالكائي في «شرح أصول اعتقاد أهل السنة» (٦٦٤)، والبيهقي في «الأسماء والصفات» (٤٠٨)، وانظر: «مجموع الفتاوى» (٥ / ٢٨٢).

دەكات بەلام چۆپەتى بۆدادەنن بەشئوہەك كە لایەق وشایستەى خودا نییە، بەلكو
شایستەى دروستكراو و بەدیھئراوہكانە .

هه لۆیستی ئه هلی سوننهت و جهماعهت

سه بارهت به باوه پریان به سیفاته کانی خودا (جل جلاله)

بَلْ يُؤْمِنُونَ بِأَنَّ اللَّهَ ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾
 [الشوری: ۱۱]، فَلَا يَنْفُونَ عَنْهُ مَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ، وَلَا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ.
 به لکو باوه پریان وایه هیچ شتیك وهك خودا و هاوشیوهی خودا نییه و خودا بیسه ر و
 بینایه و، نه فی ئه و سیفه تانه ناکه ن له خودا که خوی پی وه سف کردوو، ماناو
 مه بهستی وشه کان ناگورن ولاینادهن له مانا هه قیقیه که ی.

شرح

کاتی که نووسهر (ره حمه تی خوی لی یت) باسی له وه کرد که: واجبه ئیمان
 هیئان به سیفاته کانی خودا ئه وانه ی که له قورئان و سوننه تدا هاتوون به بی گورین
 (تحریف)، وه کارخستن (تعطیل)، و چۆنیه تی بۆدانان (تکییف)، و چواندن (تمثیل).
 لیره دا هه لۆیست و مه وقیفی ئه هلی سوننه و جهماعه ی له م باره یه وه خسته پروو،
 که ئه ویش ئه وه یه ئه هلی سوننه و جهماعه له سه ر مه نه هج و پریازیکی هه ق و راستن
 و باوه پریان به و سیفاته نه هیه، وهك خوی ئیسپاتی ده که ن و له گه لیشیدا نه فی
 چۆنیه تییه که ی ده که ن، ئه وه ش به رمه بنای ئه م ئایه ته پیروژه که ده فه رمو یت: ﴿لَيْسَ
 كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿الشوری: ۱۱﴾، واته: هیچ شتیك وهك خودا
 و هاوشیوهی خودا نییه و ئه و بیسه ر و بینایه. جا فه رمایشتی: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ
 شَيْءٌ﴾ ره دد و وولامی موشه بیهه و مومه سیله کانه ئه وانه ی که چۆنیه تی بۆ
 سیفاته کانی خودا داده نین و ده یچونینن به سیفاتی دروستکراوه کان، و فه رمایشتی:

﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾، رەدد و ولامە بۇ موعەتەلەكان ئەوانەى تەعتىلى سىفەتەكانى خودا دەكەن و لەكارى دەخەن؛ چونكە ئەم ئايەتە ئىسپاتى گوى و چا و بۇ خودا دەكات، ئا ئەم ئايەتە پىرۆزە ياسايەكى گشتگىر و پروون و بىخەوشە لەبابەتى ناو و سىفەتەكانى خودادا؛ چونكە دوو شتى پىكەووە هیناوە لەلايەك ئىسپاتى سىفەتى خودای تىدایە و لەلايەكى ترەووە نەفى چۆنەتەكەى کردووە، دواتر تەفسىر و لىكەنەووەى زىاترى بۇ دەكەن - إن شاء الله - .

بەرگەى: (فلا ينفون عنه ما وصف به نفسه) واتە: باوەربوونى ئەهلى و سوننە و جەماعە بەووەى هیچ كەس و شتىك وەك خودا و هاوشیووەى خودا نییە وایان لىناكات نەفى ئەو سىفەتەكانە بکەن كە خودا وەسفى خۆى پىكردووە، هاوشیووەى ئەوانەى كە زیادەپرویان كەرد لە تەنزیهى خودا و بەپاك راگرتنى بەشیووەیەك كە نەفى سىفەتەكانیان كەرد و لەكارىانخست بەبیانووى راكەردن لە چواندن (التمثيل) سى بەسىفەتى دروستكراووەكان.

ئەهلى سوننە دەلێن: خۆى پەرورەدگار كۆمەلە سىفەتەكى تايەت بەخۆى هەیه ئەوانەى كە لايق و شایستەى خۆین و، دروستكراووەكان (مخلوقات) یش بەهەمان شیووە كۆمەلە سىفەتەكانیان هەیه و تايەتە بەخۆیان و هیچ لىكچوونىك لەنیوان سىفەتى دروستكار (خالق) و دروستكراو (مخلوق) دا نییە، ئىسپات كەردنى ئەمەش ئەو ترسە ناخوازىت كە موعەتەلەكان باسیان کردووە و بەهۆیەووە نەفى سىفەتەكانى خودای پێدەكەن.

ووتەى نووسەر كە دەلێت: (ولا يحرفون الكلم عن مواضعه) پىشتەر باسى مانای ماناگۆرین (التحريف) مان كەرد، واتە: ئەهلى سوننە مانای كەلامەكەى خودا ناگۆرن جا گۆرینى لەفز بىت یاخود گۆرینى ماناكەى بەشیووەیەك تەفسىرى بکەن كە وەك خۆى نەبىت هاوشیووەى ئەووەى موعەتەلەكان دەیکەن لەگۆرینى لەفزهكان وەك گۆرینى جىگىربوون و بەرز و بلند بوووە (استوى) بۇ: دەستى بەسەردا گرت

(استولى)، و ماناى : ﴿وَجَاءَ رَبُّكَ﴾ پەرۋەردگارت ھات، بۆ : (جاء أمر ربك) فرمانى پەرۋەردگارت ھات و، تەفسىرى رەھمەتى خودا بۆ ويستى خىر پى بوون، وھاوشىۋەى ئەمانە .

وَلَا يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَاءِ اللَّهِ وَآيَاتِهِ، وَلَا يُكَيِّفُونَ وَلَا يُمَثِّلُونَ صِفَاتِهِ بِصِفَاتِ خَلْقِهِ.

لەبابەتى ناو و سىفاته كانى خودا و ئايەتە كانىدا لەهەق لا نادەن و چۆنەتى بۆ دانانەن و سىفاته كانى نايچوئىن بەسىفاتی دروستکراو و بەدیھینراوہ کانى.

شرح

(ولا يلحدون في أسماء الله وآياته) ئىلحاد: لەپرۆوى زمانەوانىيەوہ^(۱): بەمانای لادان و لار بوونەوہ دىت، ھەر بۆيە بەشىوازی ھەلکەندنى گۆر کاتى کہ لەلاوہ ھەلەدەکەندىت دەوترىت لەحد، وئىلحاد لەناوہ کانى خودا و ئايەتە كانىدا : برىتيە لەلادانى ھەقىقەت و مانا راستەکەى لەمانايەکى دروستەوہ بۆ مانايەکى باتل و نادروست .

وہ ئىلحاد لەناو و سىفاته کانى خودادا چەند جوړیکە^(۲) :

جوړى يە کەم : ناوى بت و پەرستراوہ باتلەکانى بنرىت خودا و پەرستراو،

(۱) پىشەوا (ابن القيم) دەلالت: (ئىلحاد لە ناوہ کانى خودادا، لادان و دوورکەوتنەوہیە لەمانايان و واقع و ماناکانيان لە ھەقىقەتى جىگىرکراوى ئەو مانايانە؛ وە وشەى (ئىلحاد) لە (میل) ەوہ کەبەمانای لادان دىت وەرگىراوہ؛ ھەر وەک مادەى (ل ح د) دەلالەت دەکەنە سەرى، وە ھەرلەم بابە وشەى (اللحد) ھەيە، کە ئەو شتەيە لە لاتەنىشتى گۆردا شەق دەکرىت، کە لە ناوہ پراست لايداوہ، وکەسى مولحيد لە ئايندا: ئەو کەسەيە کە لە ھەقىقەت لادەدات..». انظر: «بدائع الفوائد» (۲ / ۲۸۵).

(۲) پەرمانە: ما بين أنواع الإلحاد في «بدائع التفسير» لابن قيم الجوزية (۲ / ۳۱۴) دار ابن الجوزي ، و «مفردات ألفاظ القرآن» للأصفهاني (۷۳۷) ، و «تيسير العزيز الحميد» (۶۴۵) ، و «الأسئلة والأجوبة الأصولية» للسلمان (۵۱ ، ۵۲) .

هاوشیویه ناوی لات که له ئیلا هه وه وەرگیراوه، و عوزا له عهزیزه وه، و مه ناته له مه نانه وه.

جووری دووهم : ناوی خودا بنریت به چهند شتیک که لایه ق و شایسته ی نه بیت هاوشیویه نه سرانیه کانی که ناویان ناوه باوک، و فه لاسیفه کان کاتی ناوی خودایان ناوه (موجیب) یا خود (عیلله ی فاعیله).

جووری سییه م : وه سف کردنی خودا به هه ندی سیفه ت که سیفه تی نه قص و ناته واویه، هاوشیویه جوله که که وه سفی خودایان ده کرد به هه ژار و ده یانگوت: ﴿إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ﴾ [آل عمران: ۱۸۱]، واته: خوا هه ژاره و، ئیمه داراو ده و له مه ندین. هه روه ها ده یانگوت : ﴿يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ﴾، واته: خوا ده ستی زنجیرکراوه و به ستراوه. هه روه ها ده یانگوت دوا ی ئه وه ی خودا ئاسمانه کانی دروستکرد له پرۆژی شه ممه دا پشویدا، تعالی الله عما یقولون.

جووری چواره م : نکۆلی کردن له مانا و هه قیقه ته کانی، هاوشیویه قسه ی جه همیه کان که ده یانگوت: ئایه ته کانی ناو و سیفاته کانی خودا ته نها چهند له فزیکن و هیچ جوړه سیفه ت و مانایه ک له خو ناگرن بو نموونه ده یانگوت وشه ی بیسه ر (السمیع) ده لاله ت له بوونی گو ی (سمع) ناکات، و بینین (البصیر) ده لاله ت له بوونی چاو (بصر) ناکات، و زیندو (الحي) ده لاله ت ناکاته سه ر ژیان (حیاة)، و هاوشیویه ئه مانه.

جووری پینجه م : چواندنی سیفه ته کانی به سیفه تی دروستکراوه کانی ؛ وه ک قسه ی مومه سیله کان که ده یانگوت: ده ستی خودا وه ک ده ستی ئیمه یه، په نا به خوا ی په روه ردگار.

خوا ی په روه ردگار هه په شه ی زۆر توندی له و که سانه کردووه که ناو سیفاته کان و ئایه ته کانی ده شیوینن و مانا هه قیقیه که ی ده ستکاری ده که ن و، فه رموو یه تی : ﴿وَلِلَّهِ

الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾ [الأعراف: ١٨٠]، واتە: ناوہکانى خوا ھەموو جوان و پەشکۆن ، دەسا ئیویش ھەر بەو ناوانەوہ بانگى بکەن، لالەو نزاو داوا ھەر بەوانە بکەن، لەوانە گەرین دەست وەردەدەن لە ناوہکانى خواو بەدەستى ئەنقەست دەیانگۆرن، واتە: لە ماناو مەبەست لایان دەدەن، یان ناوی تری بۆ دادەنێن! بۆ نموونە: موشریکەکان لە برى ئەوہ کەناوی (الله) بێنن، دەیانگوت (لات)، یان لە برى ئەوہ بلین (عزیز) ئەیانوت: (عزى).. ھتد. دلنیا بە ئەوانە بە تۆلەى کردەوہى خۆیان دەگەن.

ھەروەھا ھەرموویەتى: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا﴾ [فصلت: ٤٠]، واتە: بێگومان ئەو کەسانە لە ئاستى ئایەتەکانى ئیمە کلا دەبن و ھەق دەگۆرن. واتە: لادەدەن و، تانەو توانجیان تێدەگرن، لە ئیمە ناشاررێنەوہ. وە برگەى : (ولا يکیفون ولا یمثلون . . .) ھتد و، پێشتر مانای چۆنیەتى دانان (النکیف) و چواندن (التمثل) مانا پوو نکردهوہ .

لَا تَبْهَرُهُ خُدَا هَيْچ ھاوبەشىكى نىيە لەناويدا، واتە: هَيْچ كەسىك نىيە شاىستەى
ئەوہ بىت ھەمان ناوى خوداىى لىبىرەت، هَيْچ كەسىك نىيە ھەمان پلەو و پاىەىى ئەوى
ھەبىت و ھاوشىوہى خودا بىت و بشوبەيت بەخودا، قىاسى خودا ناكىرەتە سەر
دروستىكراوہ كانى، بەراستى خودا زانائە لەكەسانى تر بەخودى خوى و زانائە
لەغەبرى خوى بەخودى خويان و راستگوترىنە، وجوانترىن و پاراوترىن وتە و قسە و
فەرماىشتى ھەيە بەبەرورد بەدروستىكراوہ كانى.

شرح

(لَا تَبْهَرُهُ سُبْحَانَهُ: لَا سَمِيَّ لَهُ) ئەمە تەئىلىل و پروونکردنەوہى ھۆكارى قسەكەى
پىشووہ كە لەبارەى ئەھلى سوننەوہ كەردى و وگوتى : (وَلَا يَكْفُونَ وَلَا يَمَثُلُونَ صِفَاتِهِ
بِصِفَاتِ خَلْقِهِ).

(سُبْحَانَهُ) چاوكە ھاوشىوہى وشەى (غفران) ولە (التسبيح) ھەوہ وەرگىراوہ و،
بەماناى بەپاك راگرتن دىت، و وشەى (لَا سَمِيَّ لَهُ) واتە : كەسىك نىيە شىاوى ئەوہ
بىت ناوئىكى لى بىرەت ھاوشىوہى ناوہ كانى خودا، كاتى خودا دەفەرموئەت : ﴿هَلْ
تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا﴾ [مريم: ٦٥]، واتە: ئاخۆ ئاگات لىيە ھاو ناوئىكى ھەبى؟. ئەمە پىرسىارە
بەلام ئامانج لى نەفىيە، واتە: هَيْچ كەسىك نىيە ھاوناوى خودا بىت ياخود
ھاوشىوہى بىت، (وَلَا كَفُو لَهُ) وشەى (الكفو) : بەماناى ھاوشان و ھاوشىوہ دىت،
واتە: هَيْچ ھاوشان و ھاوشىوہىەكى نىيە، ھەرۆك خوى پەرۆردگار فەرموويەتى:
﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ [الإخلاص: ٤]، واتە: ھەرگىز هَيْچ كەسىك

ھاۋشپۈھ ھاۋتاي نىھو، كەسى ناتوانى بەر ھەلىستى بىكات. (ولا ند له) وشەى (الند)،
 واتە: ھاۋشپۈھ و ھاۋتا، خۋاى پەرۋەردگار فەرمۇيەتى: ﴿فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا﴾
 [البقرة: ۲۲]، واتە: جا كەۋابوۋ ئىۋەش چاك بىپەرستىن و، ھىچ جۆرە ھاۋبەشىكى بۆ
 دامەنىن و، تەنھا ياساۋ بەرنامەكەى ئەو ۋەرگرن .

(ولا يقاس بخلقه) وشەى (القياس) لەروۋى زمانەۋانىيەۋە: بەماناى
 چواندن (التمثيل) دىت^(۱) واتە: خودا بەدروستىكراۋەكانى ناكات و ناچۈندىت بەۋان
 - خۋاى پەرۋەردگار فەرمۇيەتى: ﴿فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ﴾ [النحل: ۷۴] ، واتە: جا
 ئىتر ئىۋە نمۇۋنەۋ شەرىك بۆخۋا مەھىننە ئاراۋە، چۈنكە ئەو بى شەرىك و بى ۋىنەيە.
 خودا قىياس ناكىت بەدروستىكراۋەكانى نەلە زاتىدا و، نەلە ناو و سىفاتەكانىدا،
 ونەلە كار و كىردەۋەكانىدا، چۈن بەدىھىنەرىكى كامىل دەچۈندىت بەبەدىھىنراۋىكى
 ناتەۋاۋ؟! - تعالى الله عن ذلك -.

(فإنه سبحانه أعلم بنفسه وبغيره) ئەمەش تەعللىل و پروونكىردنەۋەى ھۆكارى
 ئەۋەيە كە پىشتىر باسكرا لەۋاجبى ئىسپاتكىردنى ئەۋەى خودا بۆ خۆى ئىسپات كىردوۋە
 لەسىفاتەكان و رىگىرىكىردنىشە لەشۈپھاندنى خودا بەبەدىھىنراۋەكانى، جا كاتى خودا
 زاناتىر بىت بەخۆى و زاناتىر بىت لەكەسانى تر بەخودى خۆيان، ئەۋكات ۋاجب و
 پىۋىستە ئەۋ سىفاتانەى بۆ ئىسپاتىكرىت كە بۆ خۆى ئىسپات كىردوۋە، ھەرۋەھا
 ئەۋەش كە پىنغەمبەرەكەى ﷺ بۆى ئىسپات كىردوۋە .

دروستىكراۋەكان ھىچ كامىان عىلم و زانىارى تەۋاۋيان بەخودا نىيە و پەى بەزاتى
 خودا نابەن، خودا ۋەسەف گەلىكى كاملى ھەيە كە ئەقلى ھىچ دروستىكراۋىك پەى
 پىنابات، بۆيە پىۋىستە لەسەرمان پازى بىن بەۋەى خودا خۆى پازى بوۋە پىتى بۆ

(۱) واتە: گەراندنەۋەى شت بۆ ھاۋشپۈھكەى ، «المعجم الوسيط» ، وانظر : «مجموع الفتاوى»
 . (۱۴ / ۴۴)

خودى خۆى، چونكە بەراستى ئەو خۆى باشتى دەزانىت چ شتىك شايستەى و
گونجاوہ بۆى، ئىمە ئەو شتە نازانىن و پەى پىنابەىن.
خوای پەرورەدگار: (أصدق قیلاً، وأحسن حدیثاً من خلقه) ،واتە: راستگوترىنە،
جوانترین وتەى ھەيە بەبەر واورد بەدروستکراوہکانى، جا ئەوہى ھەوالى لەبارەوہ
داوہ راست و ھەقە و پىويستە لەسەرمان بەراستى بزانىن و بەرھەلستى نەکەىن،
ولەفزەکانى جوانترین لەفزن و پاراوترىن و پەوانبىژترین و پروونتىن، بەراستى
بەجوانترین شىوہ پروونى کردووہتەوہ چ ناو و سىفاتىك لایەق و گونجاون بۆى، بۆيە
پىويستە ئەوہ قەبۇل بکەىن و تەسلىم بىن پىى .

هەر وەك خەوى پەر وەردگار فەرموویەتى: ﴿ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ۖ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ۖ يَقُولُونَ السَّمْعَ وَأَكْثُرُهُمْ كَذِبُونَ ﴾ [الشعراء: ٢٢١، ٢٢٣]،
 واتە: ئایا پێتان بڵێم شەیتانەکان بۆلای کى دین؟ ئەوان بۆلای پیاویکی زۆر درۆزن و
 بوختانچى و گوناھکار دادەبەزن، وەك خۆتان ئەیانناسن، نەك بۆلای موحەممەد
 ﷺ كە چەندە راستگۆ و دەستپاکە، گۆی لە فریشتە رادەگرن و، پاشان ھەرچى
 دەبیستن دەیدەن بە گۆیى فالچى و دۆستەکانى خۆیاندا، بەلام لە ھەمانکاتدا زۆر
 بەشیان درۆزن و بۆ خۆشیان شتى كەى تیکەل دەکەن، كەواتە: ئیوہ برۆیان پى
 مەكەن.

هەر وەھا فەرموویەتى: ﴿ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُمُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا
 مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ ﴾ [البقرة: ٧٩]، واتە: وەیل و سزای سەخت، بۆ ئەوانەى كە بە دەستی
 خۆیان تەورات دەنووسنەو، پاشان دەلێن: ئەمە لە لای خواوہ ھاتووہ.
 جا كاتى كە خودا (جل جلاله) زاناتر بێت بە خۆى و جگە لە خۆى، و راستگوترین
 بێت و، جوانترین و تەى ھەى بە بەراورد بە دروستكراوہ كانى و، پێغەمبەرە كانى (عليهم
 الصلاة والسلام) راستگۆین لە ھەموو ئەوہى ھەوالیان لە بارەوہ داوہ و، پەتى
 پەيوەندیان نێوان ئەوان و خودا ئەوہى كە وەحیان بۆ دینیت فریشتە راستگۆ و
 بەرپزەكان بێت، ئەوا پێویستە پەنا بەرینە بەر ئەوہى خودا و پێغەمبەرە كەى فەرموویانە،
 بە تايبەت لە بابەتى ناو و سىفاتە كانى خودادا؛ جا نەفى بێت یا خود ئیسپات،
 وەرە تکرەنەوہى ئەوہى بیدعەچى و كەسە گومراكان دەلێن گوايە مەجاز لە ناو و
 سىفاتە كانى خودادا ھەى و بە چەندان رینگا و بیانوو، و پشتیان کردووہ تە ئەوہى كە

(١) ئەستیرەناسان: شىخى ئىسلام ئىبن تەيمىيە دەلێت: ئەستیرەناسى پشت بەستە بە ھالەتە
 گەردوونىەكان لە بارەى پروداوەكان كە لە سەر زەویدا پروو دەدەن و دینە بوون. برۆانە: فتح
 المجد (٣١٤)، و مجموع الفتاوى (١٤١/٣٥).

پىنغەمبەران ھىناویانە، بەپشت بەستن بەھەواو و ئارەزووی خویان یاخود
لاسایکردنەو و تەقلیدی کەسانیکى گومرا دەکەن کە شیاوی لاسایکردنەو و تەقلید
کردن و پشت پى بەستن نین.

عهیب و ناتهواویهیی که پیچهوانه و دژی تهواوی و کاملی خودان، وهك نهفی کردنی
 هاویهش و هاوهل نوستن و خهوهنوچی و مردن و هیلاك بوون.. هتد.
 ههروهها ههرچی (الإثبات)یشه : بریتیه لهئیسپاتکردنی سیفاتی کامل و وهسفی
 جوان، هاوشیوهی ئهوهی لهم دوو ئایهتهدا هاتووه : ﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
 الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّمُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ
 اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (٢٣) هُوَ اللَّهُ الْخَلِيقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ
 لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿[الحشر: ٢٣، ٢٤]، واته: خوا (الله) ههر
 ئهوهیه - که بیجگه لهو- هیچ پهراستراویکی تر به ههق نیه پاشاو فهزمانهواى ههموو
 بوونهوهره، خاوهنی تهواوی ئیش و کاره، پاک و بیگهردهو بیخهوشه له ههر
 سیفهتیکی ناشیرین ئاشتیدهرو دلنیاکهره، پهيامبهران و ئیماندارانی ئهمین کردووه له
 سزای خوی چاودیرو پارێزهری دروستکراوهکانیهتی و هیچ شتیکی لی وون نابیت
 دهسهلاتدارو به زهبره خاوهن شکوو مهزنه، ههموو هیژیک دهشکینێ و، هیچ شتیکی
 نیه بهرگهی بگریت شایستهی ههموو کیریایی و گهورهیی پاکیی و بیخهوشی بو ئه
 خواجه لهوهی ئهوانه دهیکهه به شهریک بۆی. ههر ئهوه پهراستراوو دروستکارو
 بهدهیهینهری بی وینه ههرئهوه وینهکیش و دیمهه بهخش، به ههر شیوهیهک خوی
 بیهوی نهخشهی دهکیشی: جوان، ناشیرین، کورته بالا، کهلهگهت، رهش پست..
 هتد. ههموو ناوه جوانهکان بۆ ئهون. زاناکان دهلێن: ناوه پیروژهکانی خوا
 (توقیف)ین، واته: دهبی خوا ههر بهو ناوانهوه ناو بیری که له قورئان و سوننهتدا

کاملی گهورهیی و تاك و تهنهایی خودایه لهسیفاته کامل و تهواوهکانیدا، ونهفی کردنی
 بندهسهلاتی (العجز)؛ بۆ ئیسپاتکردنی کاملی هیژ و توانای خودایه، ونهفی جههل و نهزانی؛
 لهپیناو ئیسپاتکردنی بهر فراوانی و گشتگیری عیلم و زانیاری خودایه، ونهفی کردنی
 خهوهنوچکی و خهو و مردن؛ لهپیناو ئیسپاتکردنی کاملی ژبان و قهیومیهتی خودایه . وبه
 شیوهیه.

هاتون، كەوابو ناپەوايە بە ئارەزووى خۆمان ناوئىكى بۆ ھەلبىزىرىن، يان سىفەتتىكى بۆ دابىئىن، ئەو بەو ھە ناوى خۆى نەبرىدىت، ۋەك: ئەندازىار، پزىشكى دلەكان، ھىز.. ھتد! ھەرچى لە ئاسمانەكان و، لە زەویدايە پاك و خاۋىنى و بى خەوشى ئەو ئەلەين و ھەر ئەۋىشە خاۋى بالآ دەستى كارجوان و كارزان، ھەموو شتىكى لە جىگائى خۆيدايەو، زولم و ستەمىش لە كەس ناكات.

جگە لەمانەش لەوانەى كە نووسەر لەداھاتوودا چەند نموونەيەكيان بۆ دىئىتەو ھەروەھا بىرگەى : (فلا عدول لأهل السنة والجماعة عما جاء به المرسلون) واتە : ھىچ دەرچەيەكيان نىيە، و لەو ھەلەنە كە پىغەمبەران ھىناۋيانە، بەلكو شوئىن پىيان ھەلدەگرن و، شوئىن پىنوئىنى و نوورەكەيان دەكەون، لەوانە ئىسپاتكردنى سىفەتى كەمال بۆ خودا و بەپاكرائىتى لەھەر شتىك كە شاىستەى زاتى (اللە) نىيە چونكە بەپراستى پىغەمبەران ئەو ئەسل و بنەما گەورەيەيان يەكلایى كردوۋەتەو ھەرچى دوژمنانى پىغەمبەرانىشە ئەوان لەو ھەلەيان داو ھە پراستەپى پىغەمبەران نەماون و توشى جۆرە ھەلدەر و لادان بوون .

ھەروەھا بىرگەى : (فإنه الصراط المستقيم) تەعلیل و پروونكردنەو ھۆكارى ئەو قسەيەتەى كە دەلىت : (فلا عدول لأهل السنة) واتە : لەبەرئەو ھەى ئەو بەرنامەى كە پىغەمبەران ھىناۋيانە ھەر ئەو ھە پراستەپى ئىسلامەتى و ھەق و پراستى و (الصراط المستقيم) ھە، و (الصراط المستقيم) : بىرىتە لەو پىگە پىك و موعتەدىلەى كە پىچكەى لىناپىتەو ھە دابەش نابىت بۆ چەند كوئىرە پىيەك، ھەر ئەو ھەش كە لەم ئايەتە

پىرۆزەدا ئەماژەى پىدراو ھە : ﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ [الفاتحة: ٦] ، واتە:خوایە پىنمايىمان بكە بۆ پىگەو رىبازە پراستەكەى خۆت كە ئاينى پىرۆزى ئىسلامەو شارەزەمان بكە، ھە ھەر لەسەر ئەو رىيەش بەھەمىشەى سەقامگىرو دامەزراومان بكە.

ھەروەھا ئايەتى : ﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ [الأنعام: ١٥٣] ، واتە:ئەم ھىلە پراستەيە بەرنامەو رىبازەكەى منە،

دەسا ئىتوھىش ئەى ئىمانداران ! ھەمىشە شوئىنى بىكەون و ھەر بەودا بىچن . ومەكەونە
 شوئىنى پىچكەكانى تر، ئەوسا لە شا پىگەكەى خوا بىرازىن و پەراگەندە بىن .
 ھەر ئەمەشە كە پۇژانە لەھەموو پىكاتىكى نوژەكانماندا دوو بارەى دەكەنەوہ و داوا
 لەخودا دەكەىن پىنوئىمان بىكات بۆى .

صِرَاطُ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ.
 رېڭا و رېيازى ئەوانەى كە خودا نىعمەتى بەسەرا داباراندىون لە پىڭەمبەران و
 راستگويان و شەھيدان و پياوچاكان.

شرح

واتە : ئەو رېڭا راستەى كە پىڭەمبەران پىي ھاتوون لە بىروباوەر و جگە لەویش،
 ئەھلى و جەماعە پەپرەوى دەكەن و ئەو ھەش (صراط الذين أنعم الله عليهم) واتە :
 رېڭاى ئەوانەى كە خودا نىعمەتى تەواوى پىي بەخشيون كە گرێدراوە بەخۆشەختى
 ھەتا ھەتايەو، ئەوانەش ئەوانەن كە خودا فرمانى پىكردووين داواى لى بكەين
 رىئوئىمان بكات بۆ رېڭا و رېيازەكەيان.

﴿ثم چوار تاقمە ئەوانەن كە نىعمەتى تەواويان پىي بەخشاوە :﴾

۱- پىڭەمبەران (النبیون) : جەمعی (نبى)یە، ئەوانە ئەو كەسانەن كە خودا تايەتى
 كردوون بە پەيامەكانى و گەياندىنى بە بەندەكانى و پىشتەر پىناسەكەيمان كرد .

۲- راستگويان (الصديقون) : جەمعی (صديق)ە، كە ئەویش ئەو كەسەىە كە زیاد
 لە ھەد راستگويە و بە راستخەرەوہیە، واتە : زیاد لە ھەد خۆى ملكە چى پىڭەمبەرە ﷺ
 لە گەل بوونى ئىخلاسىكى تەواو لە گەل خودادا .

۳- شەھيدان (الشهداء) : جەمعی (شہيد)ە، كە ئەویش ئەو كەسەىە كە لە پىناوى
 خودادا كوژدراوە، ناوى نراوە شەھید؛ لە بەرئەوہى شايەتى بە ھەشتى بۆ دراوە،
 ھەر و ھا لە بەرئەوہى فرىشتەى رەحمەت شايەت و ئامادەى بردنى رۆحەكەى دەبێت.

۴- پياوچاكان (الصالحون) : جەمعی (صالح)ە، كە ئەویش ئەو كەسەىە كە
 مافەكانى خودا و بەندەكانى خودا بە جى دىيەت .

جا وشه‌ی (الصراط) هندی جار ئیزافه ده‌کریته لای خودا و ده‌دریته پالی وه‌ك
 ئهم ئایه‌ته: ﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ﴾ [الأنعام: ۱۵۳] ؛ واته: ئهم هیله
 راسته‌یه به‌رنامه‌و ری‌بازه‌که‌ی منه، ده‌سا ئیوه‌یش ئه‌ی ئیمانداران ! هه‌میشه شوینی
 بکه‌ون و هه‌ر به‌ودا بچن. چونکه خودا خۆی دایناوه و ته‌شرعی کردووه، هه‌ندی
 جار ئیزافه‌ده‌کریت و ده‌دریته پال به‌نده‌کان، هه‌روه‌ك له‌م ئایه‌ته‌دا هاتووه: ﴿صِرَاطَ
 الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ﴾ [الفاتحة: ۷] ؛ واته: ریی ئه‌و که‌سانه‌ی که نازو نيعمه‌ت و
 به‌خششی خۆت به‌سه‌ردا رشتوون - له‌په‌یامبه‌ران و، راستگۆیان و شه‌هیدان و
 پیاوچاکان-. له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌وان گرتوو‌یانه و په‌یره‌وی ده‌که‌ن. وله‌فه‌رمایشی ﴿صِرَاطَ
 الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ﴾ ئاماژه و ئاگادارکردنه‌وه‌یه‌ك به‌دی ده‌کریت به‌هاوه‌ل و هاوده‌نگ
 له‌سه‌ر ئه‌و پڕنگایه، که ئه‌وانیش بریتین له‌وانه‌ی خودا نيعمه‌تی به‌سه‌را داباراندوون
 له‌پیغه‌مبه‌ران و، راستگۆیان و، شه‌هیدان و، پیاوچاکان، له‌پیناو ئه‌وه‌ی مروّف کاتی
 ئهم پڕنگایه ده‌گریته‌به‌ر هه‌ست به‌ته‌نهایی و غه‌ریبی و بی‌که‌سی نه‌کات، بی‌گومان
 مروّف هه‌ست به‌ته‌نهایی ناکات و دلته‌نگ نابیت کاتی که هه‌ست بکات هاوه‌لانی
 له‌سه‌ر پڕنگایه‌که: پیغه‌مبه‌ران و راستگۆیان، و شه‌هیدان، و پیاوچاکانه .
 پاشان شیخ (په‌حمه‌تی خوای لی بیت) چه‌ند نموونه‌یه‌ك له‌قورئان و سوننه‌ت
 ده‌خاته‌روو که ئیسپاتکردنی ناو و سیفه‌ته‌کانی خودای له‌خۆ گرتووه و له‌م به‌ش و
 خالانه‌ی خواره‌وه‌دا خۆی ده‌بینیته‌وه:

بەشى يەكەم

بەلگەى ناو و سىفاتەکانى خودا لە قورئان و سوننەتدا

[۱] جەمەع کردن لەنیوان ئەفى و ئىسپات لەوەسفکردنى خواى

پەرورەدگاردا:

وَقَدْ دَخَلَ فِي هَذِهِ الْجُمْلَةِ مَا وَصَفَ اللَّهُ بِهِ نَفْسَهُ فِي سُورَةِ الْإِخْلَاصِ الَّتِي
تَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ، حَيْثُ يَقُولُ: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ (۱) اللَّهُ الصَّمَدُ ۝ (۲) لَمْ
يَكِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ (۳) لَمْ يَكِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ (۴)﴾

﴿(۱)﴾ [الإخلاص: ۱، ۴]. و ئەوەى که پەرورەندى بەم بابەتەووە هەبى ئەوەیە که خواى
پەرورەدگار لەسورەتى ئىخلاصدا هیناویەتى لەوەى وەسفى خۆى پیکردووە ئەو
سورەتەى که مانا و مەبەستى سێیەکی قورئانى لەخۆ گرتووە هەرۆک دەفەرموێت:

﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ ئەى موحەممەد! ﷺ بلى: ئەو پەرورەدگارەى که من

دەپەرستم، تاک و تەنیاىەو، هاوێ و هاوبەشى نیە. ﴿اللَّهُ الصَّمَدُ﴾ ئەو خواىە که
ناوى (الله)یە، جینگای هیواو ئومێدەو، بى نیازیشە، هیچ کەسێکیش - بى لەو - شیاوى
ئەووە نیە گیروگرفته کان بېرێتە لای بۆ چارەسەر، هەر ئەو زاتە گەرەبەشە، که دەبى

هەر بۆلای ئەو بگەرێنەووە. ﴿لَمْ يَكِدْ وَلَمْ يُولَدْ﴾ کەسى لى نەبوووە، هیچ
پۆلەبەکی نیە - وەک جولهکەو گاورو بتهرستەکان دەلێن -، چونکە خوا زۆر بلندو
پاک و بێخەوش و دوورە لەو جوړە بیرو بۆچوونانە و لە کەسێش نەبوووە بى دایک و
بابە، چونکە هەموو شتیکی لە دایک بوو تازەو نوێیەو، سەرەتایەکی هەبە، خۆ خوایش

بى سەرەتاو (ئەزەل)یە. ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ، كُفُوًا أَحَدٌ﴾ و هەرگیز هیچ کەسێک
هاوشیوەو هاوتای نیەو، کەسى ناتوانى بەر هەلستى بکات.

شهرح

(وقد دخل في هذه الجملة) واته : ئه وهی که پیشتر باسکرا که ئه ویش وته که ی بوو که گوتی : (وهو سبحانه قد جمع فيما وصف وسمى به نفسه بين النفي والإثبات) ، جا لیله دا دهیه وی به لگهی قورئان و فهرمووده بیئیه وه له سهر ئه وه و ، به سوره تی ئیخلاص دهستی پیکرد ؛ ئه وه ش بو ریز و گه وری ئه م سوره ته ده گه ریته وه ، هوکاری ناوانه که شی بو ئه وه ده گه ریته وه که تاییه ته به سیفاته کانی خودا ، ههروه ها له بهرئه وهی خاوه نه که ی رزگار ده کات له هاوه لدانان بو خودا .

برگهی : (التي تعدل ثلث القرآن) واته : وهك سییه کی قورئانه ؛ ئه وه ش له بهرئه وهی قورئان سی مانا و مه بهستی سه ره کی له خوگرتوو که ئه وانیش ته وحید و چیرۆک و ئه حکامه ، ئه م سوره ته سیفه تی (الرحمن) ی له گرتوو ، وتاییه ته به ته وحید بویه هاوشیوهی سییه کی قورئانه ، به لگه ش له سهر ئه وهی هاوشیوهی سییه کی قورئانه ئه وه فهرمووده یه یه که پیشه وا بوخاری له ئه بو سه عیدی خودریه وه (خوا لئی رازی بیت) گپراویه تیه وه و ده لیت : «أَنَّهُ سَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ يَرُدُّهَا، فَلَمَّا أَصْبَحَ غَدَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ، وَكَانَ الرَّجُلُ يَتَقَالُّهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهَا لَتَعْدُلُ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ»^(۱) ، واته : پیاویک گوئی له پیاویک بوو ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ ده خویند و دوو باره ی ده کرده وه ، دوا ی ئه وهی به یانی به سهر دا هات ، ئه و پیاوه هات بو لای پیغه مبهری خوا ﷺ ئه وهی بو باس کرد ، وه ک ئه وهی ئه و پیاوه - واته : ئه و پیاوه ی که گوئی له پیاوه که بوو (قل هو الله أحد) ده خویند و دوو باره ی ده کرده وه - ئه وهی به که م ده زانی ! پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی : سویند بی به وکه سه ی گیانی منی به دهسته خویندنی سوره تی ئیخلاص

(۱) رواه البخاري، كتاب الفضائل، باب: فضل ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ برقم (۵۰۱۳).

خیری یەك لەسەرسىی قورئانى ھەیه. پێشەوا ئىبنولقەیم (پەحمەتى خواى لى بیت) دەلیت: ئەو فەرموودانەى كە لەبارەى ئەووە ھاتوون گوايە بەئەندازەى سىیەكى قورئانە ئەوھەندە زۆرن دەگەنە ھەدى مۆتەواتیر^(١).

(حیث یقول) ھەروەك خواى پەرورەدگار دەفەرمویت: ﴿قُلْ﴾ واتە: ئەى موحەممەد بلى، ئەمەش بەلگەیه لەسەر ئەوێ قورئان كەلامى خودایە، خو ئەگەر كەلامى موحەممەد یاخود كەسیكى تر بوايە نەیدەفەرموو: ﴿قُلْ﴾، و﴿هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾، واتە: تەنھایە و ھیچ ھاوێ و ھەزیر و ھاوبەش و ھاوشیوہیەكى نییە.

﴿اللَّهُ الصَّمَدُ﴾ واتە: سەید و مەزنىك كە ھەموو جۆرە گەورەیی و پزى، وەزەمەتیكى تیدا كۆبۆتەو، ھەموو جۆرە سیفەتیكى كەمالى تیدایە، زاتىكە ھەموو دروستكراوێكان پرووى تیدەكەن و داواى پێداویستى و شتەگرنگەكانى ژيانىانی لیدەكەن. ﴿لَمْ يَكِلْ وَلَمْ يُولَدْ﴾ واتە: نەمندانى ھەیه و نەباوك، ئەمەش وەلامى نەسرانیەكان، و ئەو ھاوبەشدانەرەى عەرەبیشە كە مندانان دەدایە پال خودا!! ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ واتە: ھیچ ھاوشان و ھاوشیوہیەكى نییە و كەس نییە لەئاستى ئەودا بیت.

﴿ئەوێ شاھید ھال بیت لەم سورەتەدا:

ئەم سورەتە ھەریەك لەنەفى و ئىسپاتى لەخوگرتوو، ھەرچى فەرماشتى: ﴿اللَّهُ أَحَدٌ، اللَّهُ الصَّمَدُ﴾ ئىسپاتە، و فەرماشتى ﴿لَمْ يَكِلْ وَلَمْ يُولَدْ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ نەفیە.

ئهوهی خودا (جل جلاله)

وهسفی خودی خوی پیکردوو له (آیه الكرسي) دا.

وَمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ فِي أَعْظَمِ آيَةٍ فِي كِتَابِهِ؛ حَيْثُ يَقُولُ: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾ [البقرة: ۲۵۵]. ولهذا كان مَنْ قرأ هذه الآية في ليلة لم يزل عليه من الله حافظ، ولا يقربه شيطان حتى يصبح.

ئهوهی که وهسفی خوی پیکردوو له گه وره ترین ئایه تی قورئانه کهیدا ههروهک فرهوویه تی: (الله) که بی وینه و بی هاوتایه و خاوه نی هه موو سیفاتی کامله، جگه لهو هیچ په رستراویکی تری راسته قینه نیه، هه ر ئه وه هه میشه زیندووی راسته قینه وه، راگیرکاری بوونه وهرو به پیره بهری کاروباری دروستکراوه کانی خویه تی و پراوه ستاوه به زاتی خویه وه، نه خه وه نووچکه دای ئه گری و، نه خه وه ده بیاته وه، هه رچی هه بی له ئاسمانه کان و له زه ویدا هه رمولکی ئه وه کی بیت- له رۆژی دوایدا- بتوانی شه فاعهت بکات لای ئه وه، هه تا ئه وخوی مۆله تی نه دا، دیاره که هه تا ئه وخوی مۆلهت نه دات، هیچ که سییک ناتوانی تکا بکات، هاوبه شدانه ره کان پیان وابوو که: بته کان ده توانن شه فاعه تیان بۆ بکه ن بۆیه ئه یانوت: ئه وهی ئیستا له بهرده ستیانایه و دیاره، ئه وهیش که له پاش سهریانه وهیه و نادیاره، ئه وه پی به ئاگایه، واته: کاروباری دونیاو قیامه تیان ته نها هه ر ئه وه ئه یزانی هیچ که سیش ناتوانی به پله ی زانیی خوادا بگات، مه گه ر خوا خوی بیه وی، که له سه ر زمانی په یامبه ران شتیکیان بۆ پروون بکاته وه و ئاگاداریان بکا، کورسیی خوا ی گه وره ته واوی ئاسمانه کان و زه ویی داگرتوو ه. (کورسیی) لای زمانه وان ه کان «أهل اللغة» به واتای: ته ختی پاشایه تی هاتوو ه، به لام

ئەو كورسىيەى كە خوا بۆ خۆى قايلە دەبى و دەفەرموى: [وسع كرسىه] مەبەست جى پى پەروردگار خۆيەتى-جل جلاله-، وه پراگرتن و پاراستنى ئاسمانەكان و زەوىى بۆخوا گران و سەخت نىيە و ھەر ئەو بلىندو پاىە بەرزو گەورەيە، لەدەسەلات و توانادا ھاوشانى نىە.

ھەربۆيە ھەركەسىك شەوان ئەم ئايەتە بخوینىت بەردەوام پارىزەرىك لەلايەن خوداوە دەپارىزىت و، شەيتان نزیكى ناكەوئەتەو تەو کو بەيانى بەسەردا دىت.

شرح

(وما وصف الله به نفسه في أعظم آية في كتابه) واتە: ئەو ەى وەسفى زاتى بەرپىزى خۆى پىكردووە لەگەورەترین ئايەتدا، و ئايەت (الآية) لەپرووى زمانەوانىيەو وە واتە: عەلامەت و نىشانە و، لىرەدا مەبەست لىي: كۆمەلە وشەيەكى قورئانە كە جودايە لەئايەتەكانى تر و فاسىلە لەنيوانياندا ھاتوو، ئەم ئايەتەى كە نووسەر ھىناويەتى پى دەوترىت: (آية الكرسي)؛ لەبەر ئەو ەى ناوى كورسى تىدا ھاتوو.

بەلگەى ئەو ەى گەورەترین ئايەتە لەقورئاندا ئەو فەرموودە صەحيحەيە كە پىشەوا موسلىم^(۱) لەئوبەى كورپى كەعبەو (خوا لىي رازى بىت) گىپراويەتيەو و دەلىت: پىغەمبەر ﷺ لىي پرسى «يَا أَبَا الْمُنْذِرِ، أَتَدْرِي أَيُّ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَعْظَمُ؟». قَالَ: قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: «يَا أَبَا الْمُنْذِرِ أَتَدْرِي أَيُّ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَعْظَمُ؟». قَالَ: قُلْتُ: «اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ». قَالَ فَضْرَبَ فِي صَدْرِي وَقَالَ: «وَاللَّهِ لِيَهْنِكَ الْعِلْمُ أَبَا الْمُنْذِرِ»، واتە: ئەى باوكى مونزىر ئايا تۆ دەزانىت چ ئايەتىك لە قورئانەكەى خوادا گەورەترىنە؟ فەرمووى: وتم: خوا و پىغەمبەرەكەى

ﷺ زاناترن، فەرموى ئەى باوكى مُنْذِرُ ثَايَا تَو دەرزانىت چ ئايەتەك لہ قورئانەكەى
خوادا گەورەترىنە؟ فەرموى: وتم ئەم ئايەتە گەورەترىنە: [اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ
الْقَيُّومُ]، فەرموى: پىغەبەرى خوا ﷺ كىشای بە سنگمدا و فەرموى: سوئند بە
خوای گەورە عىلم و زانست مزگىنىت ئەدەنى ئەى باوكى مونزىر.

جا ئەم ئايەتە موبارەكە گەورەترىن ئايەتى قورئانى پىرۆزە، لەبەرئەوہى باسى
گەورەىى خوای پەرورەدگار و باسى ناو و سىفاتەكانى خوای گەورەى تىدايە و پاك
پاگرتنى خودای تىدايە لەھەر شتەك كە شايستە و گونجاو نەبىت لەگەل زاتى
(اللہ)دا.

فەرمايشتى : ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ واتە: ھىچ پەرستراوێك بەھەق نىيە جگە لە اللہ
تعالى، جگە لەو بەندايەتى بۆ ھەرکەسىك بکرىت ئەوا باتل و ناھەقىيە. ﴿الْحَيُّ﴾
واتە: دايم و باقى ئەوہى كە ژيانى بەردەوام و كاملى ھەيە و بەھىچ شىوہىەك مردن و
لەناوچوونى بەسەردا نايەت . ﴿الْقَيُّومُ﴾ واتە : ئەوہى بەخودى خوۋى ھەيە و ھىچ
كەسىك نەبووہتە ھۆكارى بوونى و، بەدەيھىنەرى جگە لەخۆيەتى و ھەلسورپىنەرى
كار و بارەكانيانە، ئەو بى پىويستە لەبەدەيھىنراوہكانى، ئەوان پىويستيان پىيەتى،
لەفەرموودەيەكدا ھاتووە كە ﴿الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ گەرورەتىن ناوہ^(۱) ئەو ناوہى كە گەر پىي
پارپىتەوہ لەخودا وەلايت دەداتەوہ و، گەر پىي داوا بکرىت دەيەخىيت؛ لەبەرئەوہى
وشەى ﴿الْحَيُّ﴾ دەلالەت دەكاتە سەر سىفاتى زاتى، و ﴿الْقَيُّومُ﴾ دەلالەت دەكاتە

(۱) حسن: أخرجه أبو داود (۱۴۹۶)، والترمذي (۳۴۷۸)، وأحمد (۲۸۱۶۳) عن أسماء بنت يزيد
رضي الله عنها، وحسن إسناده الشيخ الألباني.

سهر سیفاتی فیعلی، سیفاته کان هه موو سه رچاوه یان ئەم ناوه بهرز و پیروزهیه^(۱)،
وله بهر کاملی و تهواوی قه یومییه تیهت: ﴿لَا تَأْخُذْهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ﴾ وشهی (السنة)،
واته: خه وه نوچی (النعم)، که بریتییه له خه وئکی سوک که تهنها چاو ده نویت و دل
به خه بهره، و نوستن (النوم) به هزیتره له خه وه نوچی (السنة)، نوستن برای مردنه،
چونکه دلش له گه ل چاودا ده نویت ﴿لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ واته: هه رچی
له ئاسمانه کان و زه ویدایه مولکی خودایه و خودا به دیهیناون و هه موویان بهندهی
خودان، و خودا خاوهنی جیهانی سه ره وه و خواره وه شه.

﴿مَنْ ذَا الَّذِي﴾ واته: هیچ که سیك نییه ﴿يَشْفَعُ عِنْدَهُ﴾ شه فاعهت و تکا
بکات لای خودا، جا وشهی تکا (الشفاعة): له جووت (الشفع) سه وه وه رگیراوه، که
ئه ویش پێچه وانهی تاکه (الوتر)، جا که سی شافیع و تکا کار تکا و شه فاعهتی خوی
له گه ل تکا و شه فاعهتی غهیری خویدا جووت ده کات و ده بیته شه فع و جوووت
دوای ئه وهی که تاک و ویتربوو، وشه فاعهتیش: تکا کردن و داوا کردنی خیره بو
کهسانی تر، به ومانایهیی: که سیکی باوه پردار داوا له پهروه ردگاری بکات له تاوانی و
سه رپێچیه کانی هه ندی له باوه پرداران ببوو ریت، به لام شه فاعهت مولکی خودایه و
ناکریت ﴿إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾، واته: جگه به فهرمان و رپێدانی خوی نه بیته، ئه وهش
له بهر گه ورهیی و کیریائی زاتی الله (تبارک وتعالی)، هیچ که سیك توانای شه فاعهت
و تکای نییه دوای ئه وه نه بیته که خودا رینگای ده دات.

﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ﴾ واته: زانست و عیلمی خودا ده ورهیی هه رچی
کار و باری رابردوو و داهاتووشی داوه، هیچ شتیک له وانه شاراوه نییه لای.

(۱) پێشهوا ئیبنولقهیم (ره حمهتی خوای لی بیت) ده لیت: شیخی ئیسلام ئیین تهیمیه رۆژیک پشی
گوتم: ئەم دوو ناوه به ریزه - که (الحي والقيوم) - کار یگه ریه کی گه وره یان له سه ر ژیا نی مرؤف
هه یه. تهذیب مدارج السالکین (۱/ ۳۸۸).

﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ﴾ واته : بهنده كان هیچ شتیک له باره ی عیلم و زانستی خوداوه نازانن مه گهر ئه وه نه بیّت که خودا له ریگای پیغه مبه رانی فیری کردوون و پئی ئاشنا کردوون و به چهندان ریگا و هوکاری جودا . ﴿وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾ کورسی خودا و تراوه : عهرشه ، و جگه له وهش و تراوه ، و بوچوونیک ههیه ده لیّت : شوینی پئی خودای پهروه ردگاره ^(۱) ، ئه وه کورسیه هینده گه ورهیه گه ورهیه که ی به ئه ندازه ی ئاسامانه کان و زهوی ده بیّت .

﴿وَلَا يُوَدُّهُ حِفْظُهُمَا﴾ ، واته : پاراستنی زهوی و ئاسمانه کان و ئه وهش تیدایه تی هیچ بارگرانی و ناره حه تییه که بو خودا درووست ناکات ، ئه وهش به هو ی کاملی و تهواوی قوه ت و هیز و توانای خوای تهعالا .

﴿وَهُوَ الْعَلِيُّ﴾ واته : خودا به رزی و بلندی و پایه به رزی ره های ههیه ، له بهر ئه وه ی له سه رووی هه موو مه خلوقاته وهیه و ﴿عَلَى الْعَرْشِ أَسْتَوِي﴾ [طه : ۵] ، واته : به سه ر عه رشدا به رز و بلند بوته وه . و خودا به رز و بلند له پله و پایه دا و هه موو جوّره سیفه تیکی کاملی و جوانی تیدا کو بو وه ته وه ، به رزه له هیز و توانادا ، ده سه لاتی به سه ر هه موو شتیکدا ههیه و هه ل سو ری نه ری هه موو شتیکه و هیچ شتیک نییه ریگر بیّت لیی ﴿الْعَظِيمُ﴾ ئه وه ی که هه موو سیفه تیکی گه ورهیی و عه زه مه تی تیدایه ، گه ورهیی ره ها و کاملی ههیه ، به گه وره دانراوه لای پیغه مبه رانی و فریشته کانی و بهنده باوه رداره کانی ، جا ئایه تیک ئه م هه موو مانایهیی له خو گر تبیّت بینگومان شیایوی ئه وهیه

(۱) صحیح موقوف : ئیبن عه باس ده فهرمویت : «الکُرْسِيُّ : مَوْضِعُ الْقَدَمَيْنِ، وَالْعَرْشُ لَا يَقْدَرُ قَدْرُهُ إِلَّا اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ» رواه الحاكم في المستدرک (۲/ ۲۸۲)، وقال إنه على شرط الشيخين، وقد روي مرفوعا، والصواب أنه موقوف عن ابن عباس. واته : کورسی جی پئی پهروه ردگاره ، وه عهرشیش ئه ندازه که ی بیجگه له خودا که س نایزانی .

گه ورهترین ئایهت بیت له قورئاندا و، خوینه ره که ی له شهر و خراپه و شهیتانه کان
بپارزیت.

﴿ نهوهی تینی ده کریت: ﴾

له م ئایه ته دا خوا ی پهروه ردگار وه سفی خودی خو ی کردوو و ههریهك له نه فی
و ئیسه پاتی پیکه وه هیناوه، له لایهك ئیسه پاتی سیفه تی کاملی و تهواوی تیدایه و
له لایه کی تره وه نه فی نه قص و ناتهواوی له خو ی گرتوو، له فه رمایشتی: ﴿ اَللّٰهُ لَا
اِلَهَ اِلَّا هُوَ ﴾ نه فی ئولوهیهت کراوه له ههرچی خه لکه و له گه لیشیدا ئیسه پاتی
ئولوهیه تی تیدایه بو الله. و له فه رمایشتی ﴿ اَلْحَيُّ الْقَيُّوْمُ ﴾ ئیسه پاتی زیان و قه یومیهت و
بینیازی خودای تیدایه له خه لك و هه موو بوونه وهر، و له فه رمایشتی: ﴿ لَا تَاْخُذُهٗ سِنَةٌ
وَلَا نَوْمٌ ﴾ نه فی خه وه نوچکی و نوستن کراوه له خودا، و له فه رمایشتی: ﴿ لَهُ مَا فِي
السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ﴾ ئیسه پاتی مولکداری کامل و تهواوی تیدایه بو الله،
وله فه رمایشتی: ﴿ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهٗٓ اِلَّا بِاِذْنِهٖٓ ﴾ نه فی تکا و شه فاعه تی
له خو گرتوو مه گهر به ئیزن و رپییدانی الله نه بیت؛ ته و ههش له بهر کاملی له گه وهره ی
وعه زه مهت و بی پئو یستی له دروستکراوه کانی، و له فه رمایشتی: ﴿ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ
وَمَا خَلْفَهُمْ ﴾ ئیسه پاتی کاملی عیلم و زانستی خودای له خو گرتوو جا رابردوو بیت و
رووی دابیت یا خود داها توو بیت وهیشتا نه ها تبیته بوون، و له فه رمایشتی: ﴿ وَلَا
يُحِيطُوْنَ بِشَیْءٍ مِّنْ عِلْمِهٖٓ اِلَّا بِمَا شَاءَ ﴾ پروونکردنه وه ی پئو یستی خه لك به خودای
له خو گرتوو، ههروه ها ئیسه پاتی بی پئو یستی خودا له وان، و له فه رمایشتی: ﴿ وَسِعَ
كُرْسِيُّهٗ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضُ ﴾ ئیسه پاتی کورسی و کاملی گه وهره یی و رپیزداری له خو
گرتوو، له گه ل بچووکی و بیده سه لاتی دروستکراوه کان له ئاستی زاتی ته ودا،

وله فرمایشتی: ﴿وَلَا يَتُودُهُ حِفْظُهُمَا﴾ نه فی لاوازی و بیتوانایی و بیده سه لاتی و ماندوو بوونی کردوو له زاتی (الله)، وله فرمایشتی: ﴿وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾ ئیساتکردنی به رزی و گه ورهیی خودای تیدایه .

ووتهی نووسهر (په حمه تی خوی لی بیت) که ده لیت : (ولهذا كان من قرأ هذه الآية في ليلة لم يزل عليه من الله حافظ ولا يقربه شيطان حتى يصبح) ئاماژه به وهی پیشه و بوخاری له سه حیحه که یدا^(۱) له ئه بوهوره یره وه (خوا لی پازی بیت) گپراویه تیه وه و تیدا هاتوو: «إِذَا أُوْتِ إِلَىٰ فِرَاشِكَ فَأَقْرَأِ آيَةَ الْكُرْسِيِّ، ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ، وَلَا يَقْرَبُكَ شَيْطَانٌ حَتَّىٰ تَصْبِحَ».

واته: ئه گهر چوینه سهر جیگا که ت (آیه الكرسي) بخوینه و ته وای بکه، چونکه پارێزهر یت له لایه ن خواوه له گه لدا ده بیت و شهیتان نزیکت نابیته وه تا به یانی. جا وشه ی شهیتان بو هه موو که سیکی یاخی و له فرمانی ده رچوو به کار دیت له جن و مرؤف، وله (شطن) ه وه هاتوو که به مانای دوور که و تنه وه دیت و بویه ناوی نراوه شهیتان چونکه دووره له په حمه ت و به زهیی خودا .

(۱) فی باب (صفة إبليس وجنوده) (۴۰۴ / ۶) معلقا، ووصله النسائي في «عمل اليوم والليلة» (۹۵۹) وغیرهما، انظر: «فتح الباري» (۴/۶۱۴).

[۲] جه مع کردن له نیوان به رزی و بلندی ونزیک و نه زهلی و نه به دییه ت وهه تا هه تای زاتی (الله)

فهرمایشتی : ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ (الحديد: ۳) ، واته: ههر ئه ویشه یه کهم که هیچ شتیک له پیشیه وه نیه، دوا هه مینیش ههر ئه وه که هیچ له پاشیه وه نیه، و بوونی ئاشکرا به به لگه کانی ههر ئه وه، واته: له ژوور ئه وه وه ئاشکرا تر نیه، وه په نهان به هه قیقه ت و کونهی له دروستکرا وه کانی ئه وه، که له وه په نهان تر نیه، ههر ئه ویش زانایه به هه موو شتیک (له گهر دیله به که وه تا وردتر) ئاگاداریه تی.

شهرح

فهرمایشتی : ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ ..﴾ پیغه مبه ر ﷺ له وه فهرمووده یه کدا که پیشه وا موسلیم گپراویه تیه وه^(۱) ته فسیری ئه م ئایه ته ی کردو وه و فهرموویه تی: «اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، اقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ وَأَغْنِنَا مِنَ الْفَقْرِ..» واته: خوایه ههر تو یه که مینیت و هیچ شتیک له پیشته وه نییه، ههر تویش دوا هه مینیت و هیچ شتیک له پاش تو وه نییه، ههر تو بالاده ستیت، هیچ شتیک له سه رووی تو وه نییه، ههر تو په نهان و ئاگاداری نهینیه کانی خه لکیت، هیچ له تو شاراو ه نییه، قهرز و قوله مان له سه ر لابه ره وه، له ده ست هه ژاری رزگارمان بکه.

(۱) صحیح مسلم، کتاب الذکر والدعاء والتوبه والاستغفار، باب ما یقول عند النوم وأخذ المضجع، حدیث: (۲۷۱۳).

جا پیغه مبه ر ﷺ ته فسیری ئەم چوار ناوهی زۆر به کورتی و پروونی کردوو، لەم ناوانەدا پەبیردنی خودا هەیه بەهەموو شتێک، بۆنموونه لەناوی (الأول والآخر) پەبیردن (ئیحاتە)ی زەمانی هەیه، و لەناوی (الظاهر والباطن) پەبیردن (ئیحاتە)ی جیگا و مەکان هەیه .

پێشهوا ئیبنولقەیم (پەحمەتی خۆی لی بیت) دەلێت: (ئەم چوار ناوه بەرانبەرن: دوو ناوی ئەزەلی هەتا هەتاییه و دوو ناوی بۆ بەرز و نزیکیهتیە جا لەپیش بوونی خودا لەپێشهوهی هەموو شتەکانی تره جگه لەخۆی و، مانەوه و ئەزەلیهتی خودا جیگیره و هەرگیز کۆتایی نایهت و دواي هەموو شتەکان و لەناوچوونی بەسەر نایهت، جا لەپیشینهیی خودا: هەبوونیەتی پیش هەموو شتێک و، دوايه مینیه تیشی: مانەوهیهتی دواي هەموو شتێک و، زاهیریە تیشی: بەرز و علویهتی بەسەر هەموو شتێکدا، مانای دیار (الظهور) وادەخوایێت بەرز (العلو) بیت، زاهیری شتێک: ئەوهیه که لەسەرەوهیهتی و، باتنیهتی خودا: پەبیردنیهتی بەهەموو شتێک و نزیک بوونه لێی بەشیوهیهك له خودی شتەکه بۆ شتەکه نزیکتره، ئا ئەوا نزیککی پەبیردنی گشتگیره) (۱).

فەرمايشتی: ﴿وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ واتە: زانستی خودا دەوری هەموو شتێکی داوه جا ئەو شتە شتی رابردوو بیت یاخود ئیستا و داهاوو، لەجیهانی سەرەوه بیت یاخود جیهانی خوارهوه، دیار و ئاشکرا بیت یاخود شاراو و نادیار هیچ شتێک لهخودا ون و نادیار نیه تەنانەت بەئەندازەي گەردیلهیهك له ئاسمانه کان و زهويدا .

ئەوهی تییینی دەکرێت لەم ئایهته پیرۆزهدا:

ئیسپاتکردنی ئەم ناوه جوانانه، که وادهخوایێت خودا ئاگاداری هەموو شتێک بیت لەهەموو زەمان و کات و جیگایه کدا و ئەندازه گیری و نهخشه سازی بۆهەموویان کردبیت و هەموویان بەرپۆه بەریت.

وفەرمايشتى: ﴿ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَى بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَيْرًا ۝۵۸ ﴾ [الفرقان : ۵۸] ، واتە: ۋە پىشت بېھستە بەۋ زىندوۋەبىي كە ھەرگىز نامرئ، وفەرمايشتى: ﴿ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ۝۱ ﴾ [سبأ : ۱] ، واتە: ۋە ھو كاربەجئ و بەئاگايە.

شەرح

﴿ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ ﴾ پىشت بېھستە بەۋ زىندوۋەبىي كە ھەرگىز نامرئ، واتە : كارەكانت بەۋ بىپئەر، و (التوكل) لەپرووى زمانەوانىيەۋە^(۱) واتە: كارپىسپاردن و سەرپىشك كردن (التفويض) ، دەوترئ: (وكلت أمرى إلى فلان أي فوضته) واتە: كارى خۆم داىە دەست فلان واتە پىم سپارد و سەرپىشكەم كرد. وماناكەى لەپرووى شەرەۋە: گرئيدانى دلە بەخوداۋە و پىشت بەستە پئى لەھىنانى خىر و چاكە و دوور خستەۋەى خراپە و زيان و، پىشت بەستن بەخودا جوړئكە لەجوړەكانى عىيادەت و واجبە، پىچەۋانەى گرئە بەرى ھۆكار و سەبەب نىيە، بەلكو بەتەۋاۋى ھاوتەرىبە لەگەلى. بۆيە سيفەتى ژيان (الحياة) ى بەتايبەت ھىنا ۋەك ئاماژەيەك بەۋەى تەنھا كەسى زىندوو (الحي) ى جىگاي متمانەيە بۆ دەسختنى مەسلەحتەت و خىر. ژيانى ھەتا ھەتايى و بەردەوام بوونى نىيە جگە بۆ خودا نەبئت و، ھەرچى ئەوانەشە كە زىندوون ئەوانە زىندوۋىيەتيەكەيان كاتىە، ئەوانە كاتى مردن ئەوانەى پىشتيان پىيان بەستوون سەرگەردان دەبن :

(۱) «النهج الأسنى» (۴۵۵) ، و «تہذیب مدارج السالکین» (۵۳۳) .

شایه تحال لهم ئایه ته پیروژه دا:

ئهم ئایه ته ئیسپانی ژبانی کامل و ته وای تیدایه بو خودا، له گه لیشدا نه فی مردن و له ناوچوونی تیدایه. بو زاتی الله، كه واته هه ریهك له نه فی و ئیسپاتی سه بارهت به سیفاته كانی خودای تیدا هاتوو.

جا فه رمایشتی: ﴿وَهُوَ الْحَكِيمُ﴾ دوو مانای ههیه^(۱):

یه كه میان: خودا ده سلاتداره و دادوه ره له دونیا و دواپوژدا له نیوان دروستكراوه كانی به فه رمانه كه وونی و شه رعییه كانی.

دووهم: ورد و هه لسو پینه ریکی (المُحْكَم) ده قیقی شته كانه، وله دانایی (الحكمة) هه هاتوو كه به مانای دانانی شته كان دیت له جیگای خویاندا، خوای پهروه ردگار حیکمهت و دانایی ههیه له دروستكراوه كانی و ههچ شتیکی بی حیکمهت دروست نه كردوو و ههچ شتیکی ته شریع نه كردوو مه گهر له پیناو به رژه وهندییهك نه بیست. ﴿الْخَيْرُ﴾^(۲): له ئه زموون ولیزانین (الخبرة) هه هاتوو، كه ئه ویش په بیردنه به پرووه دیار و شاراووه كانی شته كان، ده وتریت: (خَبَرْتُ الشَّيْءَ) كاتی كه شته كه م زانی وهك خوی. جا زاتی (الله) خه بیر و ئاگاداره، واته: ئاگاداری پرووه نادیار و شاراووه كانی شته كانه، ههروهك چۆن ئاگاداری پرووه دیار و ئاشكرا كانییه تی.

ئه وهی تیبینی ده کریت لهم ئایه ته پیروژه دا:

ئهم ئایه ته ئیسپاتکردنی دوو ناو له ناوه كانی خودای له خو گرتوو كه ئه وانیش ناوی: (الحکیم، الخبیر) هه، كه ئه وانیش دوو سیفهت له سیفهته كانی خودا له خو ده گرن كه بریتین له دانایی (الحكمة) و، لیزانی و ئه زموون (الخبرة).

(۱) «النهج الأسمی» (۲۲۸).

(۲) «معالم التوحید» (۱۳۶).

[۲] په یبردنی زانستی خودا به هه موو درووستکراوه کانی:

﴿يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا﴾ (سبا: ۲) ، واته: هه رچی ده چینه ناو جه رگهی زهویی، وهک باران و شتی تر، وه هه رچیش لئی دینه ده ری وهک ئاوو شتی تر، وه هه رچیش له ئاسماندا دینه خواری، وهک فریشته و باران و بروسکه و شتی تر، وه هه رچیش لیه وه سهر ده که وی و بهرز ده بیته وهک فریشته و کرده وی بهنده کان و شتی تر، ئه و خوا به پئی ده زانی و به ئاگایه ، ﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلْمَتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ (الانعام: ۵۹) ، واته: کللی گشت گه نجینه کانی غیب، ته نها لای خوا به و، ته نها هه ر ئه ویش پیان ده زانیت و، ته وای کاره نادیاره کانیش لای ئه و ئاشکرا و دیارن ، خو ئه و کاتهش که خاتوو عائشه تومه تبارکراو، بوختانه که ی بو هه لبه ستر، په یام بهر - ﷺ - ئه گه رچی به هیچ شیوه یه ک لئی به دگومان نه بوو، به لام به شیوه یه کی (عین البقین) یش ئاگای له هه واله که نه بوو، هه رچیش له وشکانیی و ده ریادایه ئه و ده زانی، هیچ گه لا داریکیش بی ئاگاداری ئه و ناوه ریّت، هه ردانه یه که له ناو تاریکایی زه ویدا بی، و هه رچی ته رو وشکیشه، گشت ئه وانه له ناو کتیبیکی ئاشکرا دایه وه کو (لوح المحفوظ)، واته: خوی کارزان به گشت بوونه وهر - به گیاندارو بی گیانه وه - زانست و زانیاری هه یه.

﴿يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ﴾^(۱)، واتہ : خودا ناگاداری ھەموو ئەو شتانە یە کە دەچیتە ناخی زەویدا لە ئاو و دانەوێڵە و کەنز و مردوو و جگە لەمانەش، ﴿وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا﴾ و ناگاداری ئەو ھەشە کە لەزەوی دەر دەچیت لە پرووہک و کانزا و جگە لەمانەش، ﴿وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ﴾ و ناگاداری ئەو ھەشە کە لە ئاسمانەوہ دادە بەزیت لە باران و فریشتە و جگە لەمانەش، ﴿وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا﴾ و ناگاداری ئەو شتانە ھە کە بەرز دە بیتەوہ بو ئاسمان لە فریشتە و کردەوہ و جگە لەمانەش .

﴿شایە تحال لەم ئایە تەدا:﴾

لەم ئایە تەدا ئیسپاتی عیلم و زانست کراوە بو خودا، عیلم و زانستیک کە دەوری ھەموو شتیکی داوہ و پە ی بە ھەموو شتیکی دەبات .

فەرماشتی : ﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ﴾ واتە : زانستی غەیب و نادیار و شاراوہ تەنھا لای خودایە ، ﴿لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ﴾ کەس نایزانئ و ناگاداری نییە، جا ھەرکە سینک بانگە ھە ی شتیکی لە زانستی غەیب بکات ئەوا بیگومان کافر دە بیت .

لە فەرموودە یە کدا کە عەبدوللای کوری عومەر گێراویە تیەوہ ھەروہک لە صەحیحی بوخاری و موسلیم دا^(۲) ھاتووە، پیغە مەبەر ﷺ فەرموویە تی : «مفاتيح الغيب خمس لا يعلمهن إلا الله»، ثم قرأ هذه الآية : ﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ﴾

﴿۳۴﴾ [لقمان: ۳۴]. واتە: کلیلی زانستی غەیب پینجە و کەس نایانزانئ جگە لە الله، پاشان ئەم ئایە تە ی خویندەوہ: بەراستی زانیاری ھاتنی پوژی قیامەت ھەر لای

(۱) عیلم و زانست سیفە تیکە لە سیفە تەکانی خودا لە پێگە یەوہ ناگاداری ھەموو شتیکی بەو شێوہ یی کە ھە یە، ھیچ شتیکی لئی شاراوہ نییە.

(۲) متفق علیه : أخرجه البخاري (۴۷۷۸) ، ومسلم (۹).

خوایە، ۱- جگە لەو هیچ کەسێک نازانى قیامەت کەى دیت. ۲- تەنها ئەویش باران دەبارىنى لەکاتى دیارىکراوى خۆیدا، کەسێکى تر ناتوانى باران بيارىنى. ۳- ئەویش دەزانى چى لە منداڵدانەکاندايە، واتە: ھەر لەو کاتەوہ کە ھىشتان ئاوہ، خوا خوى دەزانى چىيە: کورە يان کچ، بەختيارو سەرفرازە، يان لاسارو بەدبەختە، بەژن و بالاي کورتە، يا.. ھتد. ۴- ھىچ کەسێک - نە چاکەکار و نە خراپەکار - سەد لە سەد نازانىت سبەينى چى دەکا لە چاک و لە خراپ. ۵- ھىچ کەسێش نازانى لە کام سەر زەوىي دەمرى.

﴿وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ﴾ واتە: ئاگادارى جىگای وشکانى و چۆلى و دەشتى ئەوہى کە ھىچ کەسێکى لى نازىت و، ھىچ پرووہک و ئازەل و ھىچ جوړە گياندارىکى تىدا نىيە، ﴿وَالْبَحْرِ﴾، واتە: ئاگادارى ئەوہشە کە لە پرووبارەکاندا ھەيە لە گيانلەبەر و گەوہەرەکان و ھاوشیوہکانى، ﴿وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ﴾ واتە: وە ھەرگە لایەك کە دەوہرىت، لەدارى ناوچە وشکانى و پرووبارەکان و جگە لەوانىش ﴿إِلَّا يَعْلَمُهَا﴾ تەنهاو تەنها خودا دەيزانى و ئاگادارى کاتى وەرىنى گەلاکان و وشوینى وەرىنەکەيەتى، ﴿وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلْمَتٍ الْأَرْضِ﴾ و ھىچ دانەوێلەيەك لە جىگا دوورە دەست و تارىکەکاندا ياخود ناخى زەويدا نىيە، ﴿وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ﴾ و نە تەر و نە وشك ﴿إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ واتە: ھىچ يەکیك لەوانە پروو نادات ئیلا لە (لەو حولمە حفوزدا) نووسراوہ.

﴿تَعْلَمُ﴾ ئەوہى تىبىنى دەکرىت لەم ئايەتەدا:

ئىسپاتى ئەوہى تىدايە کە ھىچ کەسێک ئاگادارى شتە غەيبى و نەيىنەکان نىيە جگە لە (الله)، وزانىتى خودا دەورى ھەموو شتىکى داوہ و، ئىسپاتى قەدەر و نووسىن لە (لەو حولمە حفوز)ى لەخو گرتووە.

﴿وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ﴾ [۱۱] (فاطر: ۱۱)، واتە: هەر مێینه به کیش، ئاوس و دووگیان دەبی و، حەملە کە ی دادهنی، خوا پێی دەزانێ، واتە: بێ زانیی ئەو هیچ شتێک نابێ، ﴿لِنَعْلَمَوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْماً﴾ [۱۲] (الطلاق: ۱۲)، واتە: تا بزانی کە بە راستی ئەو خوا یە دەسەلاتی بە سەر هەموو شتێکدا هە یەو هەرچی بیهوی ئە یکات، وە بێگومان زانست و زانیاری ئەو خوا یە دەورە ی هەموو شتێکی داو، واتە: ئاگاداری کاروباری بوونە وەرەو هیچ شتێکی لێناشاریتەو، جا کە وابوو ئیویش زیاتر لە خوا بترسن و سنوورەکانی مە بە زین، وە فەرماشتی: ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ﴾ [۵۸] (الذاریات: ۵۸)، واتە: چونکە تەنها هەر خوا یە روژیدەر، خاوەن هیزی چار نە کراو، کەس ناتوانی چاری خوا بکاو زالی بێ بە سەریدا.

شهرح

﴿وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ﴾، واتە: هیچ سک پر بوون و دوو گیان بوونیک و دانانی ئەو دوو گیانیە پروو نادان ئیلا خودا ئاگاداریەتی، هەر شتێک کە پروو دەدات لە عیلم و زانستی خودا بە دەرنییە و ئاگاداریەتی و بەویستی ئەو پروو دەدات، بە شیوێهێک دەزانیت مێینه کە ی دوو گیان بوو، ولەچ پرۆژیکدا سکە کە ی دادهنیت، و جووری سکە کە ی چیه نێرە یاخود می.

﴿لِنَعْلَمَوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ لامە کە پە یووستە بە فەرماشتی: ﴿خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ﴾، واتە: ئەو ی کردوو بە لکو ئاگاداری تەواوی هیز و فودرەتی خودا بن، ﴿وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْماً﴾ واتە: بۆ ئەو ی بزانی زانستی

خودا دەۋرى ھەموو شىئىكى داۋە، ھىچ شىئىك لەزانستى خودا بەدەرنىيە جا ھەر جۆرە
شىئىك بىت، و ﴿عِلْمًا﴾ مەنصوبە بەھۆى ئەۋەى تەمىيزە ياخود مەسدەرە؛
چونكە ﴿أَحَاطَ﴾ بەماناى (عِلْمَ) دىت.
﴿شَايَ تَحَالَ لَهُم دَوُو ثَايە تەدا﴾

ئىسپاتى عىلمى خۋاى تىدايە ئەۋ عىلمەى كە دەۋرەى ھەموو شىئىكى داۋە،
ھەرۋەھا ئىسپاتى ھىز و قودرەتتىك كە بەسەر ھەموو شىئىكدا زالە.

فەرمايشتى : ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ﴾ : واتە : ھىچ پۇزى دەرىك نىيە جگە لە (اللہ)،
ئەۋەى كە پزىقى دروستكراۋەكانى دەدات و بەرژەۋەندىيەكانىان بەجى دىنيت،
پەرۋەردگار پۇزى دەرىكى بى ئەژمارە بۆيە جگە لەۋ ھىچ كەسىك مەپەرستىن، ﴿ذُو
الْقُوَّةِ﴾ ، واتە : خاۋەنى ھىزىكى تەۋاۋە ھىزىك كە ھەرگىز توشى لاۋازى و
بىدەسەلاتى نابىت، ﴿الْمَتِينُ﴾ ، واتە : زۆر بەھىز و بەتۋانايە و لەكارەكانىدا توۋشى
ھىچ جۆرە ماندوۋىيى و بىتاقەتتىيەك نابىت . و (المتانة) بەماناى : بەھىزى و بەتۋانايى
دىت .

﴿شَايَ تَحَالَ لَهُم ثَايە تە پىرۋزە دا﴾

ئەم ئايەتە ئىسپاتى ناۋى (الرّزاق) تىدايە بۆ زاتى (اللہ)، و ۋەسفىكىرىنى بەھىز و
تۋانايەكى لەرادەبەدەر كە بەھىچ شىۋەيەك توۋشى لاۋازى و بىتۋانايى نابىت، ئەم
ئايەتە بەلگەى ئەۋەشى تىدايە كە دەبىت تەنھا عىبادەت و بەندايەتى بۆ ئەۋ بىكرىت و
ھىچ ھاۋەل و شەرىكىكى بۆ دانەنرىت.

[۴] ئىسپاتکردنى گۆى و چاۋ بۆ زاتى اللە سبحانە وتعالى:

وہ فرمايشتى: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [الشورى: ۱۱]، واتە: ھېچ شتېك نىيە لە وىنەى ئەو (خوا) يە، نە لە زاتىدا، نە لە سىفاتىدا، نە لە کردارىدا، بۆ خۆى تەنيايەو، لە ھەموو شتېك، بىن نيازەو، ھەموو شتېكىش نيازەندە بەو، ئەويشە بيسەرى بىنا، بە ئاگايە بە وتەى بەندەکانى، بىنايە بۆ کاروکردارىان، و فرمايشتى: ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا﴾ [النساء: ۵۸]، واتە: بىگومان خوا ھەمىشە ژنەوايە بۆ گشت شتې، بىنايە بۆ ديارو ناديار.

شرح

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ سەرەتاي ئايەتەكە فرمايشتى: ﴿فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا﴾، واتە: بەدېھىنەرى ئاسمانەكان و زەوييە ھەر لە خوشتان ھاوسەرو ژنانى بۆ داناون وہ لە وشترو گاو مەرۋوزن، جووتى نىرو مېى.

﴿وَهُوَ السَّمِيعُ﴾ بيسەرى ھەموو جۆرە دەنگىكە، ﴿الْبَصِيرُ﴾ ئەوھى كە ھەموو شتېك دەبينى و ھېچ شتېك نە لەزەوى و نە لە ئاسمان شاراو و ناديار نىيە لەلاى. پىشەوا شەوكانى لەتەفسىرەكەيدا ^(۱) دەلييت: ھەر كەسىك لەم ئايەتە پىروژە وەك خۆى تىبگات و وەك پىويست لىي ورد بىتەوہ ئەوا لەكاتى خىلاف و راجىايى لەبارەى سىفاتەكانەوہ بەكارى بىئيت ئەوا پىگايەكى پوون و ديارى گرتووە، وزياتر بەرچاۋ

پرونده بیت کاتی له مانای ئەم فرمایشته ورد بیتەوه : ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ ئەم ئیسپاتکردنه دواى نهفی کردنی هاوشتیه به پراستی دنیایی و شیفای تیدایه بۆ دل و دەروون، دەى ئەى قوتایی زانست وهك خۆى قەدرى ئەم به لگه پروون و دیار و بههیزه بزانه، چونکه به پراستی بهم به لگه یه چەندان بیدعه تیکده شکینیت و، سەرى چەندان کەسى گومرای پى دادەنه وینیت، ولوتى چەندان کەسى ئەهلی کەلامی پیدە شکینیت، به تایبەت گەر له گەلشیدا ئەم فرمایشتهی الله ته عالی بینیت : ﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ﴾ [طه: ۱۱۰]، مروّفه کان ناتوان پهی به خودا و حیکمهت و داناییه شاراوه کانی بهرن .

ههروهها فرمایشتی : ﴿إِنَّ اللَّهَ نِعَمًا﴾ [النساء: ۵۸]، له پیشیه وه ئەم فرمایشته هاتوه : ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ﴾ ، واته : بێگومان خوا فرمانتان پیدەدا که هه موو ئەمانهت و سپاردەیه ک بدەنه وه دهست خاوه نه کهى و هه رکات دادگایی نیوان مهردوم ده کهن، به دادگه رانه و یه کسانیی داوه ریی بکهن، واته : به لای هیچ که سیکدا دامه برن .

جا وشه ی (نعم) له ئەلفازی مه دحه، و (ما) و تراوه : نه کیره یه کی وه سفکراوه، وهك ئەوه ی بلیت : باشتین شتیک ئاموژگاریتانی پى بکات، وه بۆچوونیکى تر هه یه ده لیت : (ما) مه و صوله یه^(۱)، واته : باشتین شتیکه که ئاموژگاریتانی پى بکات، و فرمایشتی : ﴿يَعْظُمُكُمْ﴾ ، واته : فرمانتان پیدەکات به وه ی سپارده بگێر نه وه بۆ خاوه نه کانیان و کاتی حوکمتان کرد له نیوان خه لکدا دادگەر بن، و فرمایشتی : ﴿إِنَّ

اللَّهُ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿۹۳﴾ واتە : خدا بىسەرى ئەوۋىيە كە دەيلىن، وئەوۋەش دەبىنىت كە دەيكەن و ئەنجامى دەدەن.

﴿۹۴﴾ شايتەتە ئىسپاتى ئەم ئايەتە پىرۆزە :

ئەم دوو ئايەتە ئىسپاتى چاۋ و گۆيى تىدايە بۆ (اللَّهُ)، لەئايەتى يەكەمدا نەفى لىكچوونى كىرەتە لەئايەتى سىفەتى خودا و دروستكراۋەكانى، لەمەشدا ھەرىكە لەنەفى و ئىسپات كۆ بوۋەتەوۋە. لەوۋى كە خۋاى پەروەردگار ۋەسفى خۋى پى كىرەتەوۋە.

[۵] نیسپاتکردنی ویست و خواست (المشینه والإرادة) بو خودا (جل

جلاله) :

وفهرمایشتی: ﴿وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾ (۳۹) [الكهف] ، واته: ده بوو ئه وکاته چو ویته ناو باخه که ته وه و ئه و گشت به رو بو و مهت دییت، گوتبات: (ما شاء الله) له م هموو به هر وه نیعمه ته به خوا به مه یلی خوئی پییداوم. دیاره هرچی بدات ده بدات، باوه پریشم وایه هیچ هیزیک بو من نیه له فراهه مهینانی، به هیزو پشتیوانی خوا نه بی، ئه وه دهسته به ربوو بو به رده و امی ئه و نیعمه ته، وفهرمایشتی، ﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَقْتَلُوا وَلَكِنْ أَلَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ﴾ (۲۵۳) [البقرة] ، واته: ئه گهر خوا ویستبای بهر نه ده بوونه گیانی به کترو به کتریان نه ده کوشت، چونکه هموو شتی هر به دهستی ئه وه و، ئه و خوئی ئه توانی به پیی ویستی خوئی بیکات، وه ک ئه فهرموئی: به لام ئه وه ی که خوا خوئی ده به وئی له رووی حیکمهت و زاینه وه بیکا، ده بکا، ئیتر به زور هیچ شتی که به کهس ناکات. به لکو ده یخاته بهر ئه قل و ویزدانی خوئی و سه بهستی ده کات، وفهرمایشتی: ﴿أَحَلَّتْ لَكُمْ بِهِمَةِ الْآنَعَمِ إِلَّا مَا يَتَنَ عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ﴾ (۱) [المائدة: ۱] ، واته: خواردنی گوشتی و شترو گاو مهرو بز - دوا ی سه رپرینیان - حه لالکراوه بوتان، ئه و په له وهرو ئاره له نه بی که: له م سووره ته دا هر ئیستا بوتان ده خو ئیتر ته وه، به راستی خواش هر چو ئیکی ویست، بریارده دات، چونکه ئه و چاکتر ده زانی چی حه لال بکات و، چیش حه رام بکات.

شەرح

فەرمايشتى: ﴿وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ﴾ واتە : ئەگەر كاتى چوويتە ناو باخەكەتەوہ ﴿قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾ واتە : گەر خودا ويستى لەسەر بىت دەپەيلىتەوہ، وگەر ويستى لەسەر بىت لەناوى دەبات؛ ئەوہش وەك داننان بەبىدەسەلاتى خۆتدا، وھىز و تواناى ھەقىقى تەنھا بۆ خودايە، ھەندى لەسەلەف گوتويانە^(۱): ھەركەسىك بەشتىك سەرسام بوو با بلىت : (ما شاء الله لا قوة إلا بالله).

ھەروەھا فەرمايشتى: ﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَفْتَتَلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ﴾ واتە : گەر ويستى خوداى لەسەر نەبوايە كوشتارى يەكترىان نەدەكرد بەلام خودا كارىك دەكات كە خۆى ويستى لەسەرە ؛ لەبەرئەوہى ھىچ شتىك لەدەسەلات و مولكى خودادا پروو نادات تەنھا ئەوہ نەبىت كە خودا دەپەوئەت، ھىچ كەسىك نىيە رىگري بكات لەحوكم و بپريارى و، ھىچ كەسىك نىيە گۆرانكارى لەبپريار و ياساكانيدا بكات.

ھەروەھا فەرمايشتى: ﴿أُحِلَّتْ لَكُمْ﴾ واتە : بۆتان ھەلال كراوہ ، قسەكە پرووى لەباوہردارانە، ﴿بِهِمَّةُ الْأَنْعَامِ﴾ واتە : وشتەر و مانگا و مەر، ﴿إِلَّا مَا يُتَنَّى عَلَيْكُمْ﴾ ئىستىسنا(استثناء) و جودا كردنەوہىە لە بپرگەى ﴿بِهِمَّةُ الْأَنْعَامِ﴾ ، و مەبەست لى ئەوہ كە لەم فەرمايشتەيدا باسكراوہ : ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أَلْمَيْتَةُ﴾ الآية.. كە كەمىك دواتر بەدوايدا دىت . و فەرمايشتى : ﴿غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ﴾ ئىستىسنا(استثناء)

(۱) تفسیر ابن کثیر (۲۱۴/۴).

و جوداکاریه کی تره له برگه ی ﴿بِهِمَّةُ الْاَنْعَمِ﴾ . وماناکه ی: و شتر و مانگا و مه پتان هه موو بو چه لال کراوه ته نها ئاژه ل و گیانداره کتویه کان نه بیت که به نیچیر نه ژمار ده کریت و دروست نییه بوتان له کاتی ئیحرامدا راوی بکه ن، و فهرمایشتی: ﴿وَأَنْتُمْ حُرْمٌ﴾ له مه حه لی نه صبدا ده بیته حال، و مه به ست له وشه ی (الحرم) نه و که سه یه که ئیحرامی به ستوو ه جا بو چه ج بیت یا خود عومره یا خود بو هه ردووکیان، ﴿إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ﴾ خودا بریاریک ده دات که خوی ویستی له سه ره له چه لال و حه رام کردن، هیچ په لپ و ره خنه یه کی له سه ر نییه و که س بو ی نییه به ره ه لستی بکات و ره خنه له ئیشتی بگریت .

﴿ شایه تحال لیره دا :

له م ئایه ته دا ئیسپاتی سیفه تی ویست و قوه ت و حوکم و خواست کراوه بو الله (جل جلاله) به و شیوه یه یی که شایسته و شیاوه به زاتی (الله) .

وفهرمایشتی: ﴿فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَقُ فِي السَّمَاءِ﴾ [۱۲۵] [الأنعام: ۱۲۵]. واته :
 ئینجا ئه وکسه که خوا بیهوی پرتنمایی بکات بو دینی ئیسلام، دل و سنگی فراوان و
 گوشاد ده کاو، پاداشی قیامه تی لاشیرین ده کات و، ئه و جا کیش خوی حه ز بکا
 گومرای بکا و ا به توندی نه فهس تهنگی ده کات ده لئی به ره و ئاسمان سه رده که وی،
 ئه وکسه سانه ی و ا بروا ناهینن، هر به و شیوازه خوی گه و ره شهیتان زال ده کات
 به سه ریاندا.

شرح

﴿فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ﴾ واته : هه رکه سینک خودا خیری بوی و بیهوی
 هیدایه تی بدات، دلی و لایکات خیر و چاکه وه رگریت و (مَنْ): ناوی شهرته و فعلی
 دوا ی خوی مه جزوم ده کات، و (یرد) مه جزومه به هوی ئه وه ی فیعلی شهرته، ﴿يَشْرَحْ
 صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ﴾ به هه مان شیوه مه جزومه به هوی ئه وه ی جه وابی شهرته و (الشرح)
 : به مانای فراوانی دیت، ده وتریت: (شرحُ الأمر) باب ته که م شهرح کرد: کاتی شیم
 کرده وه و پروونم کرده وه، ماناکه ی لیزه دا: خودا دلی فراوان ده کات بو هه ق که بریتیه
 له ئیسلام تا وه کو به دلئیکی فراوانه وه قه بولی بکات، ﴿وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ﴾ واته :
 هه رکه سینک خودا بیهو یت گومرای بکات، ﴿يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا﴾ واته : دلی تهنگ
 ده کات و هه قی پی قه بول ناکریت، جا ﴿حَرَجًا﴾ واته : زور به رته سکی ده کاته وه،
 هیچ مه جالیکی خیر و چاکه ی تیدا نامینیت، ئه مه جه ختکردنه وه یه له مانای
 وشه ی ﴿ضَيِّقًا﴾.

﴿كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ﴾ ئەسلى وشكە : (يتصعد) بوو، واتە: وەك ئەوھى چەند جارنىك زۆر لەخۆى بكات بۆ شتىك كە لەتوانايدا نەبىت ھەروەك چۆن كەسنىك بىھوئىت سەرکەوئىت بۆ ئاسمان، لىرەدا كافرى شوبھاندووھ لەقورسى ئىمان لەسەرى بەكەسنىك كە ھەولى كارنىك دەدات كە لەتوانايدا نىيە ھاوشىوھى سەرکەوتن بۆ ئاسمان .

﴿شَايَ تَحَالَّ لَهُمْ نَایَه تە پىرۆزەدا:

ئىسپاتى وىست و ئىرادەى تىدایە بۆ اللھ سبحانە وتعالى، ھەرىەك لەرېئوئىنى و گومپراى دەگرىتەوھ، واتە: وىستى رېئوئىنى و وىستى گومپراى ئەوھش لەپىناو حىكمەتىكە كە خودا خۆى دەیزانىت .

جا وىست و ئىرادەى رەببىانى دوو جوړە^(۱):

جوړى يەكەم : ئىرادەى كەونى قەدەرى، ئەم وشەيە مورادىف و ھاومانای مەشئەيە، يەكىك لەنموونەكانى : ئەم فەرمايشتەى خودايە : ﴿وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا﴾ [الإسراء: ۱۶] ، واتە: كاتىكىش وىستبىتمان شارو ئاوايەك لەناو بەرىن، ئەوا بەفەرمانىكى (ئەزەل) يى فەرماندراوھ - بەتايبەتى بەسەركرده ياخىي و خوشگوزەرانەكانيان - كە فەرمانى پەيامبەرەن جىبەجى بكنەن و گوپرايەلىان بن جا ئەوانىش لەباتى گوپرايەلى، نافەرمانى و سەرپىچيان تيا كردووھ و لىي دەرچوون .

ھەروەھا فەرمايشتى : ﴿وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ﴾ [الرعد: ۱۱] ، واتە: خو ھەركات خوا وىستى زيان و ناپەھەتییەك بەسەر ھۆزىكدا بەيئى، ھەرگىز گەرانەوھى بۆنە. وفەرمايشتى : ﴿وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ، يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا﴾

(۱) «شرح العقيدة الطحاوية» (۵۰۵)، و «مجموع الفتاوى» (۸ / ۱۵۷ - ۱۶۵) .

حَرَجًا [الأنعام: ۱۲۵]، واته: کیش خوی حەز بکا گومرای بکا وا بهتوندی نهفهس تهنگی دهکات.

جۆری دووهم : ئیرادهی دینی شهرعی، یهکیک له نموونهکانی ئەم فهرمایشتهی خوای پهروهردگاره: ﴿وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يَتُوبَ عَلَیْكُمْ﴾ [النساء : ۲۷]، واته: خوا ئهیهوی تهوبه و په شیمانیتان لیوه رگریت. سه رنجیک: دوو پاتکردنه وهی تهوبه لیوه دا ئامارهیه به وهی که بهزهیی خوا فراوانه و، بۆ ئه وهی ئهوانیش له تهوبه کردن کۆل نه ده ن، و فهرمایشتی : ﴿مَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَیْكُمْ مِنْ حَرْجٍ وَلٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ﴾ [المائدة: ۶]، واته: خوا نایه وی له دینداریدا هیچ جۆره نارهحه تیه ک بخاته سه رشانان و سه غله تان بکات به لکو ئهیه وی له گونا ه و تاوان پاکتان بکاته وه، و فهرمایشتی : ﴿اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيَذْهَبَ عَنْكُمْ الرَّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ﴾ [الأحزاب: ۳۳]، واته: به راستی لهم - ئاراستانه دا- خوا هه ر دهیه وی هه موو چلک و چه په لپی و، گشت کاریکی ناره واو نا دروستان لی دوور بخاته وه (ئه ی خانه واده ی پیغه مبه ر!).

جیاوازی نیوان دوو ئیراده که :

۱- ئیرادهی که وونی ده کریت خودا خووشی بویت و لپی رازی بیت، ده شکریت حەزی پتی نه بیت و لپی رازی نه بیت، و ئیرادهی شهرعی ئه مه یان بیگومان ده بیت خودا خووشی بویت و لپی رازی بیت. خوای پهروهردگار له ئیرادهی که وونیدا تاوانی به دیهیناوه وله هه مان کاتدا له پرووی ئیرادهی شهرعیه وه لپی رازی نییه و قه ده غه ی کردووه.

۲- ئیرادهی که وونی خودی شته که مه به ست نییه به لکو بۆ حیکمه تیکی تر به دیهینراوه هاوشیوهی به دیهینانی شهیتان و گشت شهر و خراپه کان؛ ئه وهش له پیناوه موجه دهی شهیتان و تۆبه کردن و داوای لیخووش بوون کردن، جگه له مانهش

لەوانەى كە خۇدا پىي خۇشە و خۇشى دەۋىت، بەلام ئىرادەى شەرعى خۇدى شتەكە
ئامانجە، خۇاى پەرۋەردگار وىست و ئىرادەى لەسەرە لەكەون و شەرعدا، خۇشى
دەۋىت و لىشى رازىيە .

۳- ئىرادەى كەونى ھەردەبىي بىتە بوون و ھىچ مەجالىكى تىدا نىيە بەلام ئىرادەى
شەرعى مەرج نىيە ھەموو كات بىتە بوون، ھەندى جار دىتە بوون و ھەندى جارىش
لەئەرزى واقەدا نايەتە بوون.

تېبىنى: ھەرىكە لەئىرادەى كەونى و شەرعى يەك دەگرن بەنىسبەت كەسى دىلئۆز
و گوپرايەلەۋە، وئىرادەى كەونى بەتەنھا دىتە دى بەنىسبەت كەسى تاۋانبار و
سەرىپچى كارەۋە.

تېبىنى كى تر : ھەركەسىك دان نەئىت بەھەردوو ئىرادەكەدا ئەۋا بىگومان گومرا
دەبىت ؛ ھاۋشىۋەى جەبرى و قەدەرىيەكان.

جەبرىيەكان: تەنھا ئىرادەى كەونىان ئىسپات كرد، قەدەرىيەكانىش تەنھا ئىرادەى
شەرعى، بەلام ئەھلى سوننە ھەردوو جۆرى ئىرادەكە ئىسپات دەكەن و جىاۋازى
دەكەن لەنىۋانىاندا .

[۶] ئیسیانکردنی خوشیستنی خودا و سۆزی بۆ بهنده چاکهکانی بهو
شیوازهی که شایستهی زات و گهورهیییهتی:

ههروهها فرهماستی: ﴿وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ [البقرة: ۱۹۵] ،
واته: و خێرو چاکه بکهن، بهراستی خوا ئاکارچاکانی خوش دهوی. ﴿وَأَقْسِطُوا إِنَّ
اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ [الحجرات: ۹] ، واته: وه دادپهروهه بن و بهلای هیچ
کهسیکیاندا دامهبرن، چونکه بیگومان خوا دادپهروههانی خوش دهوی. ﴿فَمَا
أَسْتَقِمُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ [التوبة: ۷] ، واته:
ئهوانه ههتا بهریک و پیکی لهسهه بهیمانهکهیان بن و وهفاداربن ، دهبی ئیوههیش
بهیمانهکهیان بهریک و پیکی راگرن و وهفاداربن، بهراستی خوا پارێزکارانی
خوشدهوی. ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ [البقرة: ۲۲۲] ، واته:
بهراستی خوا ئهو کهسانهی خوش دهوی که له گونا بهشیمان دهبنهوهو، خویان
بهپاک و خاوێن رادهگرن تهبیعهت پاکن لهکاتی چهیزدا، لهپاشهوهی قهدهغهکرا ناچه
لای ژنهکانیان. وفههماستی: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾ [آل عمران: ۳۱] ،
واته: پێیان بلێ ئهی پێغهمبهه -صلی الله علیه وسلم- ئهگهر ئیوه
خوانان خوش ئهوی و «ئهتانهوی لێ نزیک بینهوه» دهبی پهیرهوی لهشهریعهت
وبهنامهکهی من بکهن، ئهوسا خواش ئیوهی خوش دهوی. وفههماستی: ﴿فَسَوْفَ
يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ﴾ [المائدة: ۵۴] ، واته: جا خوا لهمهولا کهسانیک
دینیت، ئهوهنده بهرفهرمانی دهبن، خوشی دهوین و، ئهوانیش ئهویان
خوشدهوی. وفههماستی: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًا
كَأَنَّهُمْ بُنِينَ مَرْصُوعٍ﴾ [الصف: ۴] ، واته: بیگومان خوا ئهو کهسانهی

خۆش دەوی دەجەنگن لە پێناوی پێگای ئەودا بە بەک صف و، بەک ریز، وەکی
 دیواری بینایەکی مەحکەمی بە قورقوشم داریژراو، واتە: بە شیوەیەکی دەجەنگن
 ھەرگیز لە جێگەی خۆیاندا ناجولێن و سەنگەر چۆل ناکەن. وەفرمایشتی: ﴿وَهُوَ
 الْعَفُورُ الْوَدُودُ﴾ [البروج : ۱۴] ، واتە: وە ھەر ئەویشە خوای لێبوور دەوی خاوەنی
 خۆشەویستی بۆ بەندە تەوبەکار و گوێرایەلەکانی .

شرح

دوای ئەوێ شیخ ئەو ئایەتانە هینا کە ئیسپاتی (المشيئة والإرادة) دەکات پاشان
 ئەو ئایەتانە هینا کە ئیسپاتی خۆشویستن دەکات بۆ خودا جل جلاله . لەمەشدا
 وەلامی ئەوانە ھەیه کە جیاوازی ناکەن لەنیوان (المشيئة والمحبة) —وێست و
 خۆشویستن—دا و، دەلێن : ھەردووکیان مۆتەلازمی یەکن و پێکەو ھەرگێدراون و
 دەلێن: ھەرشێک خودا وێستی لەسەر بێت ئەوا خۆشی دەوێت و لێی رازیە! . پێشتر
 بەتەفصیلی ئەم بابەتەمان پووئکردهو و، گوتمان ھەندێ جار خودا شتانیکی دروست
 دەکات و ئیرادەیی لەسەر بەلام خۆشی ناوێت و لێی رازی نییە ؛ ھاوشیوەی کوفری
 کافر و گشت تاوانەکانی تر، ھەندێ جارێش وێستی لەسەر شتیکە و خۆشی
 دەوێت ؛ ھاوشیوەی ئیمان و گشت تاعەت و عیبادەتەکان .

فرمایشتی: ﴿وَأَحْسِنُوا﴾ ئەمە فرمانی خودایە بەئێحسان و چاکە، کە ئەویش
 بریتیە لە: ئەنجامدانی کاری چاکە بەجوانترین و باشترین شیواز، ئێحسان بەرزترین
 پلە و مەرتەبەیی تاعەت و چاکەیه .

﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ ئەمە تەعلیل و پووئکردهوێ فرمان کردنە بەئێحسان،
 خوای پەرورەدگار فرمانی پێکردوو : چوکه خۆشی دەوێت و ئەوانەشی خۆش

دهوئت که نهجامی ددهن، نهووش دهبیته پالنه ر بو به جیهینانی نهووی فرمانی پیکراوه.

ههروه ها فهرمایشتی: ﴿وَأَقِطُوا﴾ فهرمان کردنه به (الإقساط) که بریتیه له: دادپهروهی له مامه له و حوکمدا له گهل کهسانی دوور و نزیکدا، ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ نهم فهرمایشته روونکردنهووی هوکاری فرمان کردنه به دادپهروهی، خوای تهعالا فرمانی پیکردووه؛ چونکه ﴿الْمُقْسِطِينَ﴾، واته: دادپهروهانی خوش دهوئت، وخوشویستنی بویان وا دهکات بهباشترین شیوه پاداشتیان بداتهوه.

ههروه ها فهرمایشتی: ﴿فَمَا اسْتَقَمُوا لَكُمْ فَاسْتَغِيمُوا لَهُمْ﴾ واته: ههرکات هاوبهش دانهران لهسهر پهیمانهکیان له گهلان بهردهوام بوون و نهیان شکان نهوا ئیوهش پابهندی پهیمانهکه بن و کوشتاریان مهکهن، ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ نهمشیان تهعلیل و روونکردنهووی هوکاری فهرمان کردنه به پابهند بوون بهعههد و پهیمانهوه، جا خوای پهروهردگار فرمانی بهپاراستنی پهیمان کردووه؛ چونکه نهوه کار و ئاکاری کهسانی موتهقی و لهخوا ترسه نهوانهی که خودا خوشی دهوئین، لهمهشدا ئامازه ههیه بهوهی پابهند بوون به پهیمانهوه کاری کهسانی موتهقیه. تهقواش: نهجامدانی تاعهته و دوور کهوتنهوهیه لهتاوان و سه رپیچی بهئومیدی پاداشتی خودا و وهك ترسیکیش لهسزاو عوقه بهکانی.

ههروه ها فهرمایشتی: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ﴾ وشهی (التوابین): جهمعی (تواب) صیغه ی موبالهغهیه و له (التوبة) سهوه وهرگیراوه، ولهرووی زمانهوانیهوه بهمانای: گهراوه (الرجوع) دیت.

لەرۋى شەرعهۋە: گەرانهۋە و پەشىمان بوونەۋەيە لەتوان و، ئەم تەفسىرە بەنىسبەت بەندەۋەيە، بەنىسبەت خوداۋە وشەي (التوآب) ناۋىكە لەناۋەكانى خودا، پىشەۋا ئىبنولقەيىم دەلىت^(۱): بەندە تەۋۋابە، وخوداش تەۋۋابە، تەۋبەي بەندە گەرانهۋەيەتى بۆلای سەيد و گەرەكەي، وتەۋبەي خودا دوو جۆرە: پىنگەدان و تەۋفىق دانه، وقەبولکردن و ئەژمارکردنە. ﴿وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ وشەي ﴿الْمُتَطَهِّرِينَ﴾: جەمەي (متطهر)ە، وئىسمى فاعيلە لە (الطهارة)ەۋە هاتوۋە كە ئەۋىش پاكي و پىخەۋشە و دوور بوونە لەھەر پىسىيەك جا حسى يىت ياخود مەعنەۋى، لەئايەتەكەدا خۋاي پەرۋەردگار ھەۋالى داۋە بەۋەي ئەم دوو جۆرە تاقمەي خۆش دەۋىت لەبەندەكانى، واتە: ئەۋانەي زۆر تەۋبە دەكەن و ئەۋانەش پاكى و دوورن لەھەر جۆرە پىسىيەك (التوابين والمتطهرين).

ھەرۋەھا فەرمايشتى: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾ ھۆكارى دابەزىنى ئەم ئايەتە ھەرۋەك پىشەۋا ئىبن كەسىر باسى كردوۋە^(۲): كۆمەلە كەسىك ھەبوون بانگەشەي خۆشويستنى خودايان دەكرد خۋاي پەرۋەردگار ىش بەم ئايەتە تاقى كردنەۋە، جا ئەم ئايەتە سەنگى مەحەك و تەرازوۋە و بەدرۆ خەرەۋەي بانگەشەي ھەر كەسىكە كە بانگەشەي خۆشويستى خودا بكات بەلام لەسەر پىياز و بەرنامەي پىغەمبەر ﷺ نەچىت.

ھەرۋەھا فەرمايشتى: ﴿يُحِبِّكُمْ اللَّهُ﴾ واتە: زىاد لەۋەتان دەست دەكەۋىت كە داۋاي دەكەن بەۋەي ئىۋە ئەۋتان خۆش دەۋىت كە ئەۋىش خۆشويستنى خودايە بۆ ئىۋە، ئەمەش گەرەترە لەۋەي يەكەم. وفەرمايشتى: ﴿فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ

(مدارج السالكين (۱/۳۱۳).

(تفسير ابن كثير (۲/۲۹).

﴿وَيُحِبُّونَهُ﴾ ئەمە ولامی مەرجه کهیه که له ئایه تی : ﴿مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ﴾ هاتبوو ، خوای پهروهردگار باسی هیز و توانای بیته ژماری خوی دهکات بهوهی گهر که سانیک پشت بکهه له ئایه کهیه و سهری نه خهه و شه ریه ته کهیه جی به جی نه کهه ئەوا خودا ده یانگۆریت به که سانیک تر که زۆر له مان چاکتر و باشتتر.

ئەوانیش که سانیک که کۆمه له سیفه تیکی گه وره یان تیدایه ، گه وره ترینیان ئەوهیه : خودایان خوش دهویت و خوداش خوشی دهوین ، مه به ست لی : ئەبو به کر و هاوه لان و تابعیه کانه ئەوانه ی جهنگان له گه له گه راوه کاند ، پاشان هه موو ئەوانه ی دوا ی ئەوانیش له جهنگاوه ران ئەوانه ی ده جهنگن له گه له گه راواندا تاوه کو پرۆزی دوا یی .

ههروه ها فره مایشتی : ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ﴾ هه والدان ی پهروهردگار به وهی هه موو ئەوانه ی خوش دهویت که ئەم سیفه ته یان تیدایه ﴿يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ﴾ واته : به مال و گیانیان له پیناو به رزکردنه وهی به رنامه و په یامه کهیه خودادا ﴿صَفًّا﴾ ریز ریز ده جهنگن ، واته : له کاتی جهنگدا ریز ده به ستن و جیگا کانیان به جی ناهیلن ، ﴿كَأَنَّهُمْ بُنَيَّنْ مَرَّضُوصٌ﴾ وه که ئەوهی یه که دیواری پیکه وه گریدراو بن و هیچ کون و که له بهر و بوشاییه که له نیوانیاندا نییه .

ههروه ها فره مایشتی : ﴿وَهُوَ الْغَفُورُ﴾ ، واته : زۆر لیخوش بوو و لیبوردیه ، و (الغفر) به مانای سیر و داپوشین دیت ، خوای پهروهردگار لهو که سه ده بووریت که تۆبه دهکات و ده گه پیته وه بو لای ، واته : گونا هه کانی داده پوشت و له تاوانه کانی ده بووریت .

﴿الْأُدُودُ﴾ له (الود) وه هاتووه که به مانای تهوپه ری خوشه ویستی دیت ، جا الله تهعالا (ودود) ه ، به ومانایه یی : ئەوانه ی خوش دهویت که تاعهت و عیاده تی ده کهه ، هاتنی ئەم دوو ناوه جوان و به ریزه پیکه وه نهییه کی تیدایه ، که ئەویش ئەوهیه :

بەندەكەى خوش دەوئ دواى لىخوش بوون بەشپوهەك لىى خوش دەبئ و دواتر خوشى دەوئ .

مهوزوعى شاھید لەم ئايەتەدا:

لەم ئايەتەدا ئىسپاتى (المحبة والمودة) ەى تىدايە بۆ اللہ سبحانہ وتعالى و، خودا ھەندى كەس و ھەندى كەدەو و ڤەوشتى خوش دەوئ، جا خودا ھەندى شتى خوش دەوئ و ھەزى بەھەندى شتى تر نىيە ئەوھش بەگوڤرەى ئەو حىكمەت و دانايىەى كە ھەيە و دەيخوازئ، خواى ڤەروەردگار كەسانى چاكەكارى خوش دەوئ، وكەسانى دادپەروەرى خوش دەوئ و، كەسانى بەتەقواى خوش دەوئ و، كەسانى شوڤنكەوتەى پىغەمبەرەكەى خوش دەوئ و، كەسانى موحاھىد و تىكۆشەر لەپىناو خۆيدا خوش دەوئ و، كەسانى تەوبەكار و پاكى خوش دەوئ.

ئەمەش ئىسپاتكردى خوشويستنى لەدوو لاوہ تىدايە، بۆ لايەنى بەندە، ولايەنى ڤەروەردگار ، ﴿يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ﴾ ، ﴿إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾ ئەم ئايەتە ولامى ئەوانەيە كە نەفى خوشەويستى دەكەن لەھەردوولا: ھاوشپوھى جەھمى و موعتەزىليەكان^(۱)، ئەوان دەلڤن: خوا نەخوشدەويستريٓت و نەئەويش خەلكى خوش دەوئ و، خوشويستنى بەندەكان بۆى بەوہ لىكدەدەنەوہ گوايە مەبەست لىى بەندەكان ھەزىان بەعيبادەت و تاعەتيەتى، وخوشويستنى خوداش بۆ بەندەكان تەئويل دەكەن و دەلڤن: مەبەست لىى ويستى چاكەكاريە لەگەليان و لەگەل ويستى پاداشتدانەوہيان، ئەمەش تەئويل و لىكدانەوہيەكى ھەلە و باتلە ؛ چونكە خوشويستنى خودا بۆ بەندەكانى خودى خوشويستنە و مەبەست لىى شتى تر نىيە، ھەتمەن بەو شپوھەيى كە شياوى زاتى خودايە، ھاوشپوھى گشت سيفاتەكانى تريەتى و خوشويستنەكەى ھاوشپوھى خوشويستنى بەندەكانى نىيە.

(۱) التنبهات السنية على العقيدة الواسطية للرشيد (۷۶).

تہ نیا حاجی

Tanya Haji | تہ نیا حاجی

public channel

Description

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

♥ چہ نالیک تاییہ تہ کتیب و بابہ تی جیاواز ♥

ئہم کتیبہ لہ لایہن { نازیزیکی چہ نال }
کراوہ بہ دیاری بو خوینہ ران

چہ نال

<https://t.me/tanyahaji7>

t.me/tanyahaji7

Invite Link

[۷] ئیساپاتکردنی سیفهتی رهحمهت و لیخوش بوون (الرحمة والمغفرة) بو خوی پهروهردگار

وفه رمایشتی : ﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴾ [النمل: ۳۰] ، واته: ده بی هموو کاروباریک تهنه به ناوی خوی به خشندهی میهره بانه وه بکریت، ﴿ رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا ﴾ [غافر: ۷] ، واته: ئه ی پهروهردگاری همومان! رهحمهت و میهره بانی و زانیاری تو هموو شتیکی داگرتووه، واته: میهره بانی تو زور گه وره ترو فراوانتره له گوناھو تاوانه کانی ئه وان و، خویشت به حال و ئه حوالیان چاک ده زانی، ﴿ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴾ [الأحزاب: ۴۳] ، واته: خواش به رده وام له گه ل برواداران میهره بان و دلوفانه، ﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ [الأعراف: ۱۵۶] ، واته: به زهیی و میهره بانیشم ئه وهنده زوره هموو شتیکی داگرتووه، به شی هموو که سیک ده کات، ﴿ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ﴾ [الأنعام: ۵۴] ، واته: دلنیا بن که پهروهردگارتان له سهر خوی نویسه به به زهیی و به په رحم بیت له گه لتان، ﴿ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴾ [یونس: ۱۰۷] ، واته: تهنه هر خو به تی زور پو شهرو لیبورده، میهره بان و ره حیم و دلوفان، ﴿ فَاللَّهُ خَيْرٌ حَفِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّحِمِينَ ﴾ [یوسف: ۶۴] ، واته: ئه ویش له هموو خاوهن به زهیه ک، به به زهیی تره، واته: به ته مای په رحم و به زهیی خوام .

شرح

فهرمایشتی : ﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴾ پیشتر و له سه ره تای کتیه که دا ته فسیر کرا و هوکاری هینانی لیره دا : ئیسپاتکردنی سیفه تی ره حمه تی تیدایه بو خودا که سیفه تیکه له سیفه ته کانی، ههروهك له ئایه ته کانی دوایدا هاتوو، پیشه وا ئیبنولقهیم ده لیت^(۱) : ﴿ الرَّحْمَنِ ﴾ ده لاله ت ده کاته سهر سیفه تیک که له زاتی (الله) دا ههیه، و ﴿ الرَّحِيمِ ﴾ سیفه تیکه له خودا دا ههیه و په یوه سته به که سی ره حم لیکراوه وه، ههروه ها خوای پهروه ردگار فهرموویه تی : ﴿ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴾ ، واته : خواش بهرده وام له گه ل برواداران میهره بان و دلوفانه، و هیچ کاتیک نه هاتوو به فهرمویت : (رحمن بهم) واته : خودا به ره حمه به وان، یه که م ، واته : (الرحمن) بو وه سفه، دووهم بو فیعله، ویه که م به لگه یه له سهر ئه وهی ره حمه ت سیفه یه تییه تی، و دووهم به لگه یه له سهر ئه وهی به ره حمی خوای ره حم به دروستکراوه کانی ده کات .

فهرمایشتی : ﴿ رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا ﴾ ئه مه سه رگوزشته ی ئه و فریشتانه یه که عهرش هه لده گرن و ئه وانیه ی له و ده ور و به رهن ئه وان داوای لیخوش بوون ده که ن بو باوه رداران و، ده لین : ﴿ رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا ﴾ ، واته : ره حم وزانست هه موو شتیکی گرتوته وه، جا ﴿ رَّحْمَةً وَعِلْمًا ﴾ مه نسوبن به هووی ئه وهی ته میزن و له فاعیلیکه وه ته حویل کراون، ئه مه ش به لگه یه له سهر به رفراوانی و گشتگیری ره حمه تی خودا و، هیچ موسولمان و کافرێک نیه

ئىللا لەدۇنيادا لەو پەرحمەتەى بەركەوتوۋە، بەلام بەنىسبەت قىامەتەۋە تايەتە بەباۋەرداران .

فەرمايشتى : ﴿وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا﴾ ئەمە ھەۋالىكە لەبارەى ئەۋەى خودا بەپەرحمە بەرانبەر باۋەرداران لەدۇنيا و دۋارۋۇزدا پەرحمىيان پىدەكات، ھەرچى دۇنيابە ئەۋەتا پىنۋىنى كردوون بۇ ھەق ئەۋەى كە كەسانى تر بىئاگان لىى و، پىڭايەكى پى پىشانداون كە كەسانى تر ونيان كردوۋە، بەنىسبەت پەرحمەتى بۇيان لەدۋارۋۇزدا ئەمىن و دۇنيابى كردوون لەترسە گەۋرەكە و دەيانخاتە بەھەشتەۋە ، وفەرمايشتى : ﴿كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ﴾، واتە : پىۋىستى كردوۋە لەسەر زاتى پىرۋى، ۋەك فەزىل و بەخشش، ۋەم نوسىنە نوسىنىكى كەۋنى قەدەرىيە و كەس پىۋىستى نەكردوۋە لەسەرى .

ھەرۋەھا فەرمايشتى : ﴿وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾ خۋاى پەرۋەردگار ھەۋالى داۋە لەبارەى خۋىەۋە كە سىفەتى پەرحمەت و لىخۋش بوۋنى تىدایە بۇ كەسىك تۆبە بكات بۇلاى خودا و پىشتى پى بىسەتت، جا بۇ ھەر تاۋانىك بىت ھاۋشىۋەى ھاۋبەش دانانىش ئەۋا خودا تۆبەكەى ۋەردەگرىت و لىى خۋش دەبىت و پەرحمى پىدەكات.

ھەرۋەھا فەرمايشتى : ﴿فَاللَّهُ خَيْرٌ حَفِظًا﴾ ئەمە ئەۋەىيە كە خودا لە پىغەمبەرەكەى يەعقوبەۋە (علیه السلام) گىراۋىيەتەۋە كاتى كە مندالەكانى داۋايان لىكرد براكەيان لەگەلدا بنرىت، پەيمانى پاراستىيان پىدا، ئەۋىش پىيانى فەرموۋ: پاراستنى خودا بۇى باشتەر لەپارىزگارى ئىۋە لىى. ئەمە خۇ تەسلىم كردنى يەعقوبە بەپەرۋەردگارى بەۋەى مندالەكەى پارىزىت.

يەكىك لەناۋەكانى خودا پارىزەر (الحفيظ) : ئەۋەى كەبەندەكانى دەپارىزىت بەپاراستىنىكى گشتى لە لەناۋچوون و بەھىلاك چوون و، كەدەۋەكانيان بۇ دەپارىزىت،

وبەندە باوەردارەکانى دەپارزىت بە پاراستنىكى تايبەت لەوەى كە باوەرەكەيان
هەڵدەووە شىئەتەو و ئەوێش كە زيانيان پێدەگەيەنیت لەدین و دنایاندا .

﴿ شایەتەحال لەم ئایەتە پیرۆزانەدا:﴾

ئەمە وەسفى خودای تێدايە بەرەحمەت و لێخۆش بوون بەو شىئەيەى كە لایەقى
زاتى پیرۆزىيەتى وەك گشت سىفاتهكانى تری و، ئەمە وەلامە بۆ جەهمى و
موعتەزىليەكان و هاوشىئەكانیان ئەوانەى كە نەفى ئەوێ دەكەن خودا سىفەتى
رەحمەت و لێخۆش بوونى هەبێت ئەوێش لەپێناو توش نەبوون بەچواندن بەگومانى
خۆيان .

ئەوان دەلێن: لەبەرئەوێ مەخلوق وەسف دەكرێت بەرەحم، بۆيە ئەم ئایەتانەيان
تەئویل كردووە بەوێ مەجازە و مانا هەقىقىيەكەى مەبەست نىيە، ئەمەش بۆچوونىكى
هەلە و باتلە؛ چونكە خودا ئەم سىفەتەى بۆ خۆى ئىسپات كردووە، پاشان رەحمەتى
خودا هاوشىئەى رەحمەتى دروستكراوێكان نىيە تاوێكو چواندن بخوازێت، وەك
ئەوێ ئەوان بانگەشەى بۆ دەكەن ، خواى پەرورەدگار ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ
السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (۱۱) ،واتە: هېچ شىئەك هاوشىئەى خودا نىيە وئەو بىسەر و بىنايە.
ويەكگرتنەوێ لەناودا يەكبوون ناخوازىت لەناوێرۆكدە، خالىق و بەدیهێنەر سىفات
گەلێكى هەيە كە شىاويەتى و تايبەتە بەخۆى، و مەخلوق و بەدیهێنراویش سىفات
گەلێكى هەيە كە شىاويەتى و تايبەتە بەخۆى ، والله أعلم .

[۸] باسكردنى رازى بوونى خودا و تورەبوون و زووير بوون و رق
لېبوونەوھى لەقورئانى پىرۇزدا و، خودا ئەو سىفاتانەى ھەيە:

فەرمايشتى : ﴿ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ﴾ [المائدة: ۱۱۹] ، واتە: خوای
مىھربان لىيان رازىيە، واتە: كردهوھەكانى وەرگرتوون، و ئەوانىش لەخوا رازىن،
وفەرمايشتى : ﴿ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا
وَعَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ ﴾ [النساء: ۹۳] ، واتە: ھەركەسىك بەدەستى
ئەنقەست مروئىكى خواھن باوهر بكوژى، سزاو تۆلەى ھەر دۆزەخە و بەھەتاهەتائىش
تەيدا دەمىنەتەوھ، و تورەبى و نەفرەتى خوداى لە سەرە ، وفەرمايشتى : ﴿ ذَلِكَ
بِأَنَّهُمْ اتَّبَعُوا مَا آسَخَطَ اللَّهُ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ ﴾ [محمد: ۲۸] ، واتە: ئەو
تۆلەيەشيان بەو جۆرە، بەھۆى ئەوھەوھە كە بەراستى شۆنى شتى كەوتن خوا توورە
دەكات، وە لەوھش رقيان دەبووھە كە دەبووھە ھۆى رەزامەندى و خوشنوودى خوای
گەورە، وفەرمايشتى : ﴿ فَلَمَّا آسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ ﴾ [الزخرف: ۵۵] ،
واتە: جا كاتى تورەيان كردين بە كارە خراپەكانيان، تۆلەمان لىسەندن، وفەرمايشتى :
﴿ وَلَٰكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ ﴾ [۴۶] ، واتە: بەلام چونكە خوا ھاتنيانى
پىخوش نەبوو، گرڤى خستە بەردەميان و، ورەيان نەماو پاليان لىدايەوھ، وفەرمايشتى :
[التوبة: ۴۶] ﴿ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴾ [الصف: ۳] ،
واتە: خوا لەلای زور سەختە، كە شتى بلىن و كارى پىنەكەن.

شهرح

فرمایشتی : ﴿رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ﴾ واته : پازی بوو لیان بههوی ئه و تاعهت و عیباده ته یانه وه که ته نها بو خودای ئه نجام ددهن و ئه وانیش له و پازی بوون بههوی ئه و پاداشتدانه وه یه یان و ئه و نیعمه تانه ی که خودا پیی به خشیون که گرنگترینیان پازی بوونی خودایه لیان به راستی هیچ نیعمه تیک ناگات به وه دا، خوی پهره ردگار فرمویه تی : ﴿وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾ [التوبة : ۷۲] ، واته : په زامه ندیی خوا له هه موو شت گه وره تر و خوشتره . و پازی بوونی ئه وان له خودا پازی بوونی هه ریه که یانه به و پله و نیعمه ته ی پیی به خشراره له لایه ن خودا به شیوه یه ک هه ریه که یان وا گومان ده بن که س به ئه ندازه ی ئه و نیعمه تی پیی نه به خشراره .

هه روه ها فرمایشتی : ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا﴾ کاتی ده فره مویت ﴿مُؤْمِنًا﴾ کوشتنی کافر ده چیتته دهره وه و هه مان ئه م حوکمه ی نییه که دواتر باسی ده کات، و برگی : ﴿مُتَعَمِّدًا﴾ کوشتنی هه له ده چیتته دهره وه، و کوشتنی به ئه نقه ست : ئه وه یه که سیک هیرش بکاته سه ر مروثیک که خوینی پارێزراوه و بیکوژیت به شتیک که زور جار ئه و شته مروث ده کوژیت، و برگی : ﴿فَجَزَاؤُهُ﴾ واته : سزا که ی له پروژی دوایدا ﴿جَهَنَّمُ﴾ هه که مه به ست لیی ئاگری دوزه خه ﴿خَلِيدًا فِيهَا﴾ واته : له دوزه خ دا ده مینیتته وه و مه به ست له خلود لیره دا مانه وه یه بو ماوه یه کی زور ، ﴿وَعَصِيبٌ﴾ الله علیه عه تفه له سه ر پیش خوی، واته : پاداشته که ی دوزه خه و تو ره بی خودا و نه فره تی خودای له سه ره، واته : خودا

له پره حمه تی خوی بیبه شی ده کات، جا له عنه ت واته: دوور خسته وه و ده رکردن
له پره حمه ت .

ههروه ها فره مایشتی : ﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ ﴾، واته : ئه وهی له ئایه ته که ی پیشتر
باسکراوه له توندی فریشته کان له گیان کیشانی کافراندا له بهرئه وهی ئه وان ﴿ أَتَّبِعُوا
مَا آسَخَطَ اللَّهُ ﴾ پوچوون له تاوان و سه ریچی و شوینکه وتنی ئاره زووی حه رام،
﴿ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ ﴾ واته : رقیان له وشتانه یه که خودای لئی رازییه له ئیمان هیئان
و کرده وهی چاکه، و فره مایشتی: ﴿ فَلَمَّا ءَاسَفُونَا ﴾ واته : کاتی تورپه یان کردین
﴿ اَنْتَقَمْنَا مِنْهُمْ ﴾ واته : سزاماندان و، ئیتیقام: ئه وپه ری سزادان و عقوبه یه .

ههروه ها فره مایشتی : ﴿ وَلَٰكِنْ كَرِهَ اللَّهُ اُنِيعَاثَهُمْ ﴾ واته : خودا رقی
له ده رچوونیان بوو له گه ئتان بو غه زه، ﴿ فَتَبَطَّهُمْ ﴾ واته : به ندی کردن و دوا ی خستن
له وهی له گه ئتان ده رچن و، سه رشوپی کردن، هه رچه ند له پرووی شه رعه وه فره مانی
پیکردبوون به ده رچوون و، له پرووی حسییه وه توانای پینه خشیوون، به لام هاریکاریان
نه بوو تیدا؛ ئه وه ش له بهر ئه و حیکمه ت و دانایه که ی که خوی ده یزانی، له ئایه ته که ی
دواتر دا ئه و حیکمه ته ی پروونکردووه ته وه و فره موویه تی: ﴿ لَوْ خَرَجُوا فِیْکُمْ مَا
زَادُوْکُمْ اِلَّا خَبَالًا ﴾ [التوبة : ۴۷] ، واته : ئه گه ر-ئو دوورپرووانه- ده ریش چووبان
له گه ئتان بو مهیدانی جهنگ، دوودلی و خراپه و گیره شیوینی نه بوایه خیریکیان بو
زیاده نه ده کردن .

ههروه ها فره مایشتی : ﴿ کَبُرَ مَقْتًا ﴾ واته : ئه و کاریکی زور خراپه و خودا
زور تورپه ده کات، و ﴿ مَقْتًا ﴾ مه نصوبه به هو ی ئه وهی ته میزه، ﴿ اَنْ تَقُولُوا مَا لَا
تَفْعَلُوْنَ ﴾ واته : په یمانی چاکه بدهن و پاشان پابه ندی به لینه که تان نه بن .

لەگىرپانەۋەيە كىدا ھۆكارى دابەزىنى ئەم ئايەتە خراۋەتە پروو^(۱) كە ئەۋىش ئەۋەبوو كۆمەللى لەباۋەرداران پىش ئەۋەي جىھاد فەرز بىكرىت دەيانگوت: خۆزگە خودا ھەۋالى پى دەداين لەبارەي باشتىن كارەۋە و ئىمەش ئەنجاممان دەدا، جا ئەۋەبوو خىۋاي پەرۋەردگار شى ھەۋالى بەپىغەمبەرەكەيدا بەۋەي خۆشەۋىستىن كىردەۋە بەلاي خوداۋە ئىمان ھىنانە بەخودا ئىمانىك كە ھىچ گومانىكى تىدا نەبىت، ھەرۋەھا جىھادى ئەۋانەي پىچەۋانەي ئىمان دەجولئەۋە و دانى پىدا نانن، جا كاتى جىھاد فەرز كرا و فرمانى پىكرا كۆمەللى لەباۋەرداران پىيان ناخۆش بوو و قورس بوو لەسەريان، خىۋاي پەرۋەردگار فەرموۋى : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ﴾ [الصف: ۲] ، واتە: ئەي ئەۋانەي باۋەرتان ھىناۋە! بۆچى شتى دەللىن و پەفتارى پى ناكەن؟ مەگەر ئىۋە نەتانوت: ئەگەر بمانزانىبا چ كارى بەلاي خواۋە زۆرباشە دەمانكرد؟ كەچى كاتى باسى گەۋرەيى و مەزنى جىھاد كرا لاي خوا، ھەندىكتان قسەكەي خۆتانانتان شكاندو پىتان ناخۆش بوو^(۲).

﴿ ئەۋەي تىبىنى دەكرىت لەم ئايەتە پىرۋزانەدا :

لەم ئايەتانەدا ۋەسفى خودا كراۋە بەۋەي تورە دەبىت و پازى دەبىت و نەفرەت دەكات و تۆلە دەكاتەۋە ۋەرقى لەھەندى شت دەبىتەۋە و دلگران دەبىت، جا ھەموو ئەمانە سىقاتى فىعلين بۆ خىۋاي پەرۋەردگار ھەركات ۋىستى لەسەر بىت ئەنجاميان دەدات، گەر ۋىستى لەسەر بىت و، ھەرچونىك ۋىستى لەسەر بىت.

ئەھلى سوننە ھەموو ئەمانە بۆ خودا ئىسپات دەكەن ھەرۋەك چۆن خودا بۆخۆي ئىسپاتى كىردۈۋە بەۋ شىۋەيەيى كە شايستە و گونجاۋە لەگەل زاتى خۆيدا .

(۱) تفسیر ابن کثیر (۶/ ۲۰۳).

(۲) الدرر المشور (۸/ ۱۴۶).

[۹] باسکردنی هاتنی خودا (جل جلاله) بۆ دادوهری کردن له نیوان بهندهکانیدا بهو شیوهیهیی که شایستهیهتی:

فهرمایشتی: ﴿ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ ﴾ [البقرة: ۲۱۰] ، واته: ئاخۆ په پیرهوانی شهیتان بئێ له مه له پوژی قیامهتدا خوی گهوره له سهرووی په له هه ورئکی سپیدا بێته لایان و داوهریان بکا، فریشتهکانیش به ریز ئاماده ببن بۆ تێپهرانی بپارهکانی خوا، دادگایشیان بپهینهوه، بنێردرێن بۆ دۆزهخ، دهبی بهدهر له مه چاوهپروانی چی بن؟، وفهرمایشتی: ﴿ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ ﴾ [الأنعام: ۱۵۸] ، واته: ئاخۆ ئهوانه که تهوبه ناکهن و ناگه پنهوه لای خوا، ته نیا چاوهپروانی ئه مه ناکهن کتوپر فریشتهی گیانکیشان بێته لایان و گیانیان بکیشی؟ یان پهروهردگارت له وێستگهی قیامهتدا بێته لایان بۆ داوهری نێوانیان؟ یان نیشانهکانی پهروهردگارت برێکیان - بهر له هاتنی پوژی دوایی وهک خۆر هه لاتن له خۆرئاواوه- بێن و سهه هه لبدن و، ده رگای تهوبه یان لی دابخهیت، ﴿ كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴾ [الفجر: ۲۱، ۲۲] ، واته: دهست هه لگرن لهو کارانه، کاتی زهویی هه ژێرا به هه ژان دواي هه ژان، وه پاره پاره کراو، شاخهکان به کسان بوون و قیامهت پێش هات، ﴿ وَيَوْمَ تَشَقُّ السَّمَاءُ بِالسَّحَابِ وَتُزَلُّ الْمَلَائِكَةُ تَزِيلًا ﴾ [الفرقان: ۲۵] ، واته: ئاسمان به هۆی ده رکهوتنی هه ورئک دهقه لهشی و شهقار شهقار دهبی، فریشتهکانیش - به نامه ی کاروکردهوی ئهوانه وه- پۆل پۆل و دهسته دهسته، داده به زێترین بۆ سهه زهوی بۆ حساب و لێپرسینهوه.

﴿هَلْ يَنْظُرُونَ﴾ ئەمە ھەرەشەيە لەبىياوەرەن ئەوانەى نايەنە نىو ئىسلامەو و شوینی شەیتان دەكەون، و ﴿يَنْظُرُونَ﴾ بەمانای: چاوەرێ دەكەن (ينتظرون)، جا: (نظرته و انتظرته) يەك مانایان ھەيە، ﴿إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ﴾ ، واتە: تاوھكو لەپروزی دواییدا زاتى خودا بێت بۆ داوھرى كردن لەنىوانیاندا، ھەركەسە بەگوێرەى كردهوھەكى پاداشت و سزا وەردەگریت، ﴿فِي ظُلُلٍ مِّنَ الْغَمَامِ﴾^(۱) وشەى (الظلل): جەمعی (ظلة) وئەوھش ئەوھە كەسبەرت بۆ دەكات، و (الغمام): ھەورێكى سپى تەنكە، ئەو ناوھى لێناوھ؛ چونكە سترە و پەردە دروست دەكات^(۲)، ﴿وَالْمَلَكُ﴾ ، واتە: فریشتە لەناوھەورەكانەوھ بێن، ﴿وَقُضِيَ الْأَمْرُ﴾ واتە: بابەتەكە كۆتایی بێت كە ئەویش لەناوچوونیانە .

ھەروھە فەرماشتى: ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ﴾ ، واتە: فریشتەكان بێن بۆ گیان كێشانیان، ﴿أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ﴾ یاخود پەروەردگارت بێت واتە: بەزاتى خۆى بۆ دادوھرى كردن لەنىوان بەندەكانیدا، ﴿أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ﴾ یاخود ھەندى لەبەلگە و نیشانەكانى پەروەردگارت بێت كە بریتىيە لەھەلھاتنى خۆر لەخۆرئاواوھ،

(۱) (ئىبن كەسیر) دەلى: (وھو: الغمام / ظِلُّ النُّورِ الْعَظِيمِ الَّذِي يُبْهِرُ الْأَبْصَارَ). واتە: مەبەست بە (غەمام)، ئەو ھەورەيە: سببەرى ئەو، نوورێكى گەورەيەو چاوەكان دەبەزێنن، وەك ئەفەرموى: ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلُلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ﴾ [۲۱۰/۲]. مەبەست پێى ھاتنى زاتى خوايە- جل جلالە- سببەركەش، سببەرى زاتى خۆيەتى، (خوايش بۆ خۆى باشتەر دەزانى). جا كە ئەو پڕۆزە ھات، ئیتر تەواوى خۆرەكان و ئەستیرە گەپڕۆكەكان، وەك تۆزىكى پڕۆزە بۆلاويان لى دى و، دلەكانیش ھەموو لە ھەيەتە تروسكايان تيا نامىنى. (تەفسیری رامان).

(۲) لسان العرب (۱۲/ ۴۴۴).

ئەوێش یەکیکە لەنیشانە گەورەکانی پڕۆژی دواپی و کاتی ئەوێ پوو دەدات ئیتر دەرگای تۆبەکردن دادەخەیت و تۆبە لەکەس وەرناگیردیت .

ههروهها فهرمایشتی : ﴿كَلَّا﴾ حەرفی پەدە بۆ سەرزنەشت کردن بەکار دێت و پەيوەندی بەپیش خۆیەو هەیه، واتە: بەراستی بەوشتیوێ کارکردنتان باش نییە کە ئەویش پڕزنەگرتنە لەهەتیو و خواردن نەدانه بەهەزار و بیئەویان و، خواردنی میراتی کەسانی ترە و، خۆشوێستی ماله زیاد لەحەد، ﴿إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا﴾ واتە : بلەرزیت و زۆر بەتونیدی بجولیت، تاوێکو هەرچی خانو و بیئا هەیه هەموو بروخیت و، تەختی زەوییە کە بیت و بیئت بەتۆز و با، ﴿وَجَاءَ رَبُّكَ﴾ واتە: پەروەردگارت بەزاتی خۆی بیت بۆ دادوەری کردن لەنیوان بەندەکانیدا، ﴿وَالْمَلَكُ﴾ واتە : جنسی فریشتە ، ﴿صَفًّا صَفًّا﴾ مەنصوبە لەبەر ئەوێ حالەتی ئیعراییە کە ی حالە، واتە: پۆل پۆل و پۆل لەدوای پۆل، و دەووری جن و مروّفەکان دەدەن، ئەهلی هەر ئاسمانیک لەزەویدا دەبنە یەك پۆلەو و ئەوێش کە تییدایەتی دەبنە حەوت پۆلەو .

ههروهها فهرمایشتی : ﴿وَيَوْمَ تَشَقُّ السَّمَاءُ﴾ واتە : لەپڕۆژی دوایدا ، ﴿تَشَقُّ السَّمَاءُ﴾ واتە : درز و کەلینی لی دەبیئەو، ﴿بِالْغَمِّ﴾ بەهەوریك کە سیبەری نوریکی گەورەیه کە چاو توشی شۆک دەکات، ﴿وَنَزَلَ الْمَلَكُ تَنْزِيلًا﴾ واتە: فریشتەکان دادەبەزیندرین بۆ سەر زەوی و لەساحە ی مەحشەردا دەووری خەلکە کە دەدەن پاشان پەروەردگار دیت بۆ دادوەری کردن لەنیوان بەندەکانیدا .

﴿شایەتە حال لەم ئایەتەدا:

ئیسپاتکردنی هاتنی تییدایە بۆ خودا و هاتنی خودا بەزاتی خۆی لەپڕۆژی دوایدا بەو شتیوێیە کە لایەقی گەورەیی و عەزەمەتی زاتی (الله) یە بۆ دادوەری کردن لەنیوان بەندەکانیدا، هاتنی خودا یەکیکە لەسیفاته فعلییهکان کە پێویستە وەك خۆی

ئىسپات بىكرىت، ونايت تەئويل بىكرىت بەھاتنى فرمان و ئەمرەكانى، ھاوشىوھى ئەوانەى نەفى سىفات دەكەن و ھاتنى خودا بەھاتنى فرمانەكانى تەئويل دەكەن و، دەللىن : ﴿وَجَاءَ رَبُّكَ﴾ واتە : (جاء أمره ← ئەمر و فرمانەكانى ھات)، وئەمەش تەحرىف و گۆرىنى ماناى ئايەتەكانى خودايە .

پىشەوا ئىبنولقەسىم (رەھمەتى خۇاى لى بىت) دەللىت^(۱) : ھاتن و مەجىئى خودا كە ئىزافە كراوھتە لای خودا دوو جۆرە: موتلق و موقەيەد، گەر مەبەست لىى ھاتنى رەھمەت ياخود سزای خودا بىت ئەوھ تەقىد و تايبەت دەكرىت بەوھ، ھەرۈھك لەفەرموودەيەكدا ھاتوۋە: «حتى جاء الله بالرحمة والخير» واتە: تاوھكو خودا رەھمەت و خىرى ھىنا، وفەرمايشتى: ﴿وَلَقَدْ جِئْتَهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ﴾ [الأعراف: ۵۲] ، واتە: بىگومان ئىمە لەگەل پىغەمبەرەكانماندا نامەيەكى وامان بۆھىنان كە بەزانست و زانىارىيى، راست و ناراستمان تىيدا لە يەكداوھتەوھ. جۆرى دووھم : ھاتن و مەجىئى موتلق ئەمەيان تەنھا بۆ ھاتنى خودا بەكار دىت، ھەرۈھك لەم فەرمايشتەدا ھاتوۋە : ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ﴾ [البقرة: ۲۱۰] ، واتە: ئاخو پەپرەوانى شەيتان بى لەمە لەرۋژى قىامەتدا خۇاى گەورە لەسەرۋوى پەلە ھەرۋرىكى سىپىدا بىتە لايان و داوھرىيان بىكات، وفەرمايشتى: ﴿وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا﴾ [الفجر: ۲۲] واتە: وھ لەو رۋژەدا پەرۋەردگارت ھات بە ھاتنىك شىاۋى خۇى بىت وھ فرىشتەكانىش لە گەلى رىز رىز، وھ ھاتنى خوا بۆ بىرپاردان و داوھرىيە لە نىۋان بەندەكاندا، وھ ئەمەش دواى ئەوھى كە خەلكى داوا دەكەن لە پىغەمبەر تەكايان بۆ بىكات لە لای خوا.

[۱۰] ئیسیپا تکردنی پوخسار بو خودا (جل جلاله) :

وفه رمایشتی : ﴿وَبَقِيَ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ [الرحمن: ۲۷] ، واته :
تهنها پرووی پهروه ردگاری خاوهن شکوو که ره مکارته ده مینته وه ، ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ﴾ [القصص: ۸۸] ، واته : هه موو شتیکی تیا ده چیت جگه له
پرووخساری پیروزی ئه وه نه بی.

شرح

﴿وَبَقِيَ وَجْهُ رَبِّكَ﴾^(۱) ئه م ئایه ته دواى ئه م ئایه ته ی تر هاتوو ه : ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ﴾
خواى پهروه ردگار له م ئایه ته پیروزه دا باس له وه ده کات هه موو خه لکی سهر زه وی

(۱) مه زه به ی ئه هلی سوننه وه جه ماعه له سهر ئه وه رایه ن، که به ئی خودا (وجه + پوخسار) ی هه یه ،
پوخساریک که شایسته بیته به گه وره یی و شکومه ندی خودا، به لگه ش له سهر ئه وه قورئان و
سوننه ته، به لگه ی قورئان وه ک ئایه تی ﴿وَبَقِيَ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ ، وه به لگه ی
سوننه تیش، فه رمووده ی پیغه مبه ری خودایه -صلی الله علیه وسلم- که له نزایه کیدا ده فه رموی :
«وَأَسْأَلُكَ لَذَّةَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ وَأَسْأَلُكَ الشَّوْقَ إِلَى لِقَائِكَ» ، (صحیح ابن حبان، کتاب الصلاة،
باب صفة الصلاة، ذکر جواز دعاء المرء في الصلاة بما ليس في كتاب الله، حديث: ۱۹۹۵،
قال شعيب الأرناؤوط: إسناده قوي) واته : خودایه داواى چیرى بینینی پوخسارت ده که م، وه
ناره زووی گه یشتن به دیدارت ده که م. که وابوو پوخساری خودا له سیفاتی زاتی به بو خودا به
شیوه یه ک که شایسته ی زاتی خو ی بیته، وه درووست نیه له مانا ئاشکراو پروونه که ی خو ی لا
بدری، له بهر ئه م چهنده هویه :

به که م: پیچه وانیه ئاشکرای ده که کانی قورئان و سوننه یه، وه ههر شتیکیش پیچه وانیه ئاشکرای
ده ق بیته، ئه وه پیوستی به به لگه هه یه وه، بیگومانیش که به لگه نیه.
دووه م: ئه وه پوخساره ی (وجه) که له ده که کاند هاتوو وه پالده راوه ته لای خودا، که وابوو ههر
سیفاتیکی که پالده دریتته لای خودا: یان ئه وه ته ئه وه سیفاته په یوه ست و جیگیره به خودی

دەرۋن و دەمرن، ھېچ كەسنىڭ جگە لە دەم و چاۋى زاتى پىرۋزى الله نەبىت، خىۋى پەرۋەردگار نامرىت، بەلكو زىندووۋىە كە ھەرگىز مردنى بەسەردا نايەت. ﴿ذُو الْجَلَلِ﴾ واتە : خاۋەنى رىز و عەزەمەت، ﴿وَالْإِكْرَامِ﴾ واتە: رىزگر لە پىغەمبەران و

خۆيەۋە، يان پەيۋەست و جىگىر نى بە خۇدى خۆيەۋە، ئەگەر لەو سىفاتانە بىت كە پەيۋەست بىت بە خۇدى خۆيەۋە، ئەۋە درووستكراۋە، سىفاتى زاتى الله نى، ۋەك: مالى خىۋا، وشتىرى خىۋا، جا ئەم جۆرە پالداۋە لاي خىۋا، يان بۆ رىزە، يان لەو بارەۋەيە كە دەسەلاتدارو درووستكراۋەكان پاليدەدەنە لاي خاۋەن دەسەلات و درووستكار، ۋە ئەگەر ئەۋ سىفاتە پەيۋەست نەبوۋ بە خۇدى خۆيەۋە، ئەۋە لە سىفاتى رب العالمينە و درووستكارو نى، ۋەك: زانستى خىۋا، توانايى خىۋا، شكۆى خىۋا، ۋەتەى خىۋا، دەستى خىۋا، چاۋى خىۋا... ھتد. بىگومان روخسارىش يەككىكە لەو سىفاتانە، ۋە پالداۋە سىفەتى روخسار بۆلای خىۋا لە پالداۋە سىفەتە بۆلای خاۋەن سىفەت.

سەيەم: پاداشت ۋە سەفەكى درووست كراۋە جىابوۋەۋەيە لە خىۋا، بەلام روخسار سىفەتەكى لكاۋى ھەمىشەيى خىۋا، چۆن دەكرى بەۋ شىۋە ماناۋ وانا بكرى؟

چوارەم: سىفەتى روخسار ۋە سەفەكى لە دەقەكاندا ھاتوۋە بۆ خىۋاى خاۋەن تواناۋ بە شكۆ، ۋە روخسارى خىۋا نوورىكى ھەيە پەناي پىدەگىردى، پرشنگ و درەۋشاۋەيى روخسارى خىۋا دەسوۋتەن ئەۋەندەى چاۋو بىنىنى خىۋاى پى بگات، كەۋابوۋ ئەم سىفاتانە دەبنە ھۆكارى ئەۋەي كە نەگونجاۋ بىت واتاي (ۋجە) بە (ثواب) بكرىت. خواش زانائە. ۋەرگىراۋە لە كىتى (تلخيص الحموية: ل: ۶۷) شىخ عوسەيمىن. بەرەحمەت بىت. بۆيە ئىمەش (ۋجە) مان بە روخسار مانا دايەۋە نەمانتوانى بىگورپىن بە (زات، وجود)ى خىۋا، ۋەك ھەندىۋاى لى دەكەن، ئىمامى بەيھەقى لە كىتى (الأسماء والصفات) دا دەلىت: (باب ما جاء في اثبات الوجه صفة لا من حيث الصورة، لورود خبر الصادق به..) واتە: بەشى ئەۋەى ھاتوۋە لە بارەى جىگىرۋونى سىفەتى روخسار لەسەر ئەۋەى كە سىفەتى خىۋا، بە بەلگەى راست و درووست لەسەرى. ئەم ئايەتەنى ھىناۋەتەۋە: ۵۵/۲۷، ۲۸/۸۸، ۳۰/۳۹، ۶۷/۹، ۱۳/۲۲، ۹۲/۲۰، ۶/۵۲. لە گەل ھىنانى فەرۋودە گەلىكدا كە پىشەۋا (بوخارىي و موسلىم) ھىناۋانە بۆ چەسپاندنى سىفەتى (ۋجە) بۆ خىۋا گەۋرە - جل جلاله - ئومىدەۋارم بە وردى بىرى لى بكرىتەۋە، ۋەك ئىمامى بەيھەقىش دەلىت: دەبىت ۋەك سىفەتەكى سەير بكرىت، واتە: كاتى باسى (ۋجە) دەكرىت نابى جۆرە روخسارو دەم و چاۋىكى بىننە پىش چاۋ خۆت، چۈنكە [لىس كەملە شىء] (تەفسىرى رامان).

به‌نده چاکه‌کانی، ووتراوه: شیایوی ئه‌وه‌یه به‌دوور بگيردریت له‌هه‌ر شتیک که شایسته نه‌بیت به‌زاتی پیروزی.

هه‌روه‌ها فه‌رمایشتی: ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ﴾، واته: هه‌موو ئه‌وانه‌ی له‌ئاسمانه‌کان و زه‌ویدان ده‌پۆن و نامینن و ده‌مرن ﴿إِلَّا وَجْهَهُ﴾^(۱)، وشه‌ی (وجهه) مه‌نصوبه به‌هوی

(۱) تییینی: (وجهه) یه‌کینکه له‌و سیفه‌تانه‌ی زانایانی (سه‌له‌ف) ده‌یده‌نه پال زاتی خوای پاک و بیخه‌وش و کارجوان، هه‌ر وه‌ک ئه‌ویش خوی له‌چه‌ن‌دین ئایه‌تدا ده‌یکاته سیفه‌ت بۆخوی، به‌لام به‌بێ هیچ لیچووان و ده‌ستکاری و، لیک‌دانه‌وه‌یه‌ک که له‌گه‌ل زاتی ب‌لندی ئه‌ودا نه‌گونجیت، ئیمه‌ش هه‌ر وه‌ک (سه‌له‌ف) ده‌لین: (فَنُتِبْتُ لَهُ وَجْهًا كَمَا أُتِبْتُ لِنَفْسِي، وَأُتِبْتُ لَهُ نَبِيُّهُ مِنْ غَيْرِ تَغْطِيلٍ وَلَا تَمْثِيلٍ، وَكَذًا فِي سَائِرِ صِفَاتِهِ نُتِبْتُ لَهُ وَلَا نُمَثِّلُهَا بِصِفَاتِ خَلْقِهِ، فَهُوَ -جَلَّ وَعَلَا- لَيْسَ كَمَثَلِهِ شَيْءٌ لَا فِي ذَاتِهِ وَلَا فِي صِفَاتِهِ، وَنَمُرُّ جَمِيعَ آيَاتٍ وَأَحَادِيثِ الصِّفَاتِ عَلَى ظَاهِرِهَا وَلَا نَحَرِّفُهَا أَوْ نَنْظُنُّ أَنَّ لَهَا مَعْنَى يُخَالِفُ مَا دَلَّتْ عَلَيْهِ ظَاهِرُهَا، فَظَاهِرُهَا مُرَادٌّ، واته: بوونی روخسار بۆ خودا ده‌چه‌سپینین، هه‌روه‌ک خودا بۆ خوی بوونی چه‌سپاندووه، وه‌ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی بۆی چه‌سپاندووه به‌بێ راگرتن یان هاوشیوه‌یه‌ک بۆ خوودا، وه‌ هه‌روه‌ها سه‌رجه‌م سیفه‌تانه‌کانی دی بۆ خودا ده‌چه‌سپینین به‌بێ هاوشیوه‌یی له‌گه‌ل سیفه‌تانی درووستکراوه‌کانی خودادا، چونکه خودا (پاک و بیگه‌ردی بۆ ئه‌و)، هیچ شتیک وه‌ک ئه‌و نه‌یه، نه‌ له‌ زات و نه‌ له‌ سیفاته‌دا، وه‌ هه‌رچی ئایات و فه‌رمووده هه‌یه که باس له‌ سیفه‌تانی خودا ده‌که‌ن، له‌سه‌ر پرووه ئاشکراکه‌ی بۆ خودا ده‌یچه‌سپینین، به‌بێ هیچ گۆرانکاریه‌ک، یان گومان به‌یه‌ن که مانایه‌کی دی هه‌یه پیچه‌وانه‌ی ئه‌وه‌بیت که پرووه ئاشکراکه‌ی مانا ده‌دات. فه‌رمووده‌یش زۆر زۆره بۆ سه‌لمان‌دنی سیفه‌تی (وه‌جه) بۆ خوای گه‌وره، وه‌ک: «..وَأَسْأَلُكَ لَذَّةَ النَّظَرِ إِلَيَّ وَجْهَكَ وَأَسْأَلُكَ الشَّوْقَ إِلَيَّ لِقَائِكَ..»، واته: خودایه داوای چیژی بینینی روخسارت ده‌که‌م، وه‌ داوای ئاره‌زووی دیدارت ده‌که‌م. (صحیح ابن حبان، کتاب الصلاة، باب صفة الصلاة، ذکر جواز دعاء المرء في الصلاة بما ليس في كتاب الله، حدیث: ۱۹۹۵، وقال شعيب الأرناؤوط: إسناده قوي، و صححه الألباني في صحيح الجامع، برقم: ۱۳۰۱). «لَا يُسْأَلُ بِوَجْهِ اللَّهِ، إِلَّا الْجَنَّةُ». واته: به‌ روخساری خودا ته‌نها به‌هه‌شت داوا ده‌کری. (سنن أبي داود، کتاب الزکاة، باب کراهية المسألة بوجه الله تعالى، حدیث: ۱۴۳۶، قال الأرناؤوط: إسناده ضعيف، لضعف سليمان، وهو ابن قرم بن معاذ التميمي الضبي. وضعفه الألباني في سنن أبي داود برقم: ۱۶۷۱). عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: «لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ

عَذَابًا مِنْ فَوْقَكُمْ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: أَعُوذُ بِوَجْهِكَ، قَالَ: أَوْ مِنْ تَحْتَ أَرْجُلِكَ، قَالَ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: أَعُوذُ بِوَجْهِكَ...، أَوْ يَلْبِسُكُمْ شَيْعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: هَذَا أَهْوَنُ - أَوْ هَذَا أَيْسَرُ -. واته: جابیر ده‌لی: کاتیک ئه‌و ئایه‌ته هاته خوارئ: ﴿قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ﴾، پیغه‌مبه‌ر فهرمووی: په‌نا ده‌گرم به‌روخسارت، وه‌کاتیک ئایه‌ی ﴿أَوْ مِنْ تَحْتَ أَرْجُلِكُمْ﴾ هاته خوارئ، فهرمووی: په‌نا ده‌گرم به‌روخسارت، پاشان ئایه‌ی ﴿أَوْ يَلْبِسُكُمْ شَيْعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ﴾ هاته خوارئ، فهرمووی: ئه‌مه‌یان ئه‌هوه‌نترو ئاسانتره. (صحیح البخاری، کتاب تفسیر القرآن، سورة البقرة، باب قوله: قل هو القادر على أن يبعث عليكم، حدیث: ۴۳۶۱). وه‌ فهرمووده‌ی: «جَنَّاتٍ مِنْ فَضَّةٍ، أُنِيتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا، وَجَنَّاتٍ مِنْ ذَهَبٍ، أُنِيتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا، وَمَا بَيْنَ الْقَوْمِ وَبَيْنَ أَنْ يَنْظُرُوا إِلَى رَبِّهِمْ إِلَّا رِءَاءَ الْكِبَرِ، عَلَى وَجْهِهِ فِي جَنَّةٍ عَدْنٍ». واته: دوو به‌هه‌شت له‌ زیو، که‌ده‌فرو ئه‌وه‌ی تیایه‌تی هه‌ر له‌ زیوه، وه‌ دوو به‌هه‌شت له‌ ئالتوون، که‌ده‌فرو ئه‌وه‌ی تیایه‌تی هه‌ر له‌ ئالتوونه، نیوان خه‌لک و نیوان بینینی خودا ته‌نها به‌رگی کیریائه له‌سه‌ر روخساری پیروزی خوای په‌روه‌ردگار له‌ به‌هه‌شتی به‌رده‌وام. (صحیح البخاری، کتاب تفسیر القرآن، سورة البقرة، باب قوله: ومن دونهما جنتان، حدیث: ۴۵۹۹، صحیح مسلم، کتاب الإیمان، باب إثبات رؤية المؤمنين في الآخرة ربهم سبحانه وتعالى، حدیث: ۲۹۱). باختلاف یسیر. وه‌ «إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ لَا يَنَامُ، وَلَا يَنَعِي لَهُ أَنْ يَنَامَ، يَخْفِضُ الْقِسْطَ وَيَرْفَعُهُ، يُرْفَعُ إِلَيْهِ عَمَلُ اللَّيْلِ قَبْلَ عَمَلِ النَّهَارِ، وَعَمَلُ النَّهَارِ قَبْلَ عَمَلِ اللَّيْلِ، حِجَابُهُ النَّورُ، وَفِي رِوَايَةِ أَبِي بَكْرٍ: النَّارُ، لَوْ كَشَفَهُ لَأَخْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ مَا أَنْتَهَى إِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ». واته: خوای گه‌وره‌ ناخه‌وئ، ناگونجئ که‌ بخه‌وئ، ته‌رازو به‌رزده‌کاته‌وه‌و نزمی ده‌کاته‌وه‌ به‌ کرده‌وه‌ی به‌نده‌کان خو‌یان، کرداری شه‌و پیش کرداری پوژ به‌رز ده‌بیته‌وه‌ بو‌ لای، کرداری پوژیش پیش کرداری شه‌و، په‌رده‌که‌ی نووره - له‌ریوایه‌تیکیشا - ئاگره، ئه‌گه‌ر ئه‌و په‌رده‌ لابیات نووری روو‌خساری هه‌موو ئه‌و دروستکراوانه‌ ده‌سوتینئ که‌ بینایی پی‌ ده‌گات (واته: هه‌موو بو‌ونه‌وه‌ر). صحیح مسلم، کتاب الإیمان، باب في قوله عليه السلام: إن الله لا ينام، حدیث: ۲۸۹. وَمَعْنَى سُبُحَاتُ وَجْهِهِ: (أَي: نُورُهُ وَجَلَالُهُ وَبَهَاؤُهُ) واته: پرشنگ و شه‌وکه‌وت و حورمه‌تی روخساری خودا. جا بو‌ زیاتر روونکردنه‌وه‌ ده‌توانی سه‌یری: (الْأَسْمَاءُ وَالصِّفَاتُ) ی ئیمامی (البیهقی) و (کتابُ صِفَاتِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ - صالح علي المسند) یش بکه‌یت. دکتور (ئه‌حمده‌ الغامیدی) ماموستای وانه‌ی عه‌قیده‌ له‌ زانکوی (أُمُّ الْقُرَى) له‌ په‌راویزی (شَرْحُ أَصُولِ إِعْتِقَادِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ) ی (لاله‌کائی) به‌رگی (۲) رووپه‌ری (۴۵۷) دا به‌سه‌ر ئه‌و ده‌سته‌واژه‌یه‌دا، ده‌لی: (سیاق ما دل من کتاب الله عزوجل وسنة رسوله - صلى الله عليه وسلم - على أن من صفات الله عزوجل الوجه

والعینین والیدین)، وه ههروهها دهلئ: (هذا المبحث من الصفات يسميه أهل الكلام - الصفات السمعية - أي أنها تثبت بالسمع فقط، بخلاف الصفات السابقة، فإنها تثبت بالسمع والعقل، وفي هذه الصفات - كباقي الصفات المتقدمة ثلاثة مذاهب: الأول: مذهب أهل السنة والجماعة وهو إثباتها لله عزوجل من غير تمثيل ولا تشبيه، الثاني: مذهب الجهمية والمعتزلة والأشاعرة: أولوها، فقالوا المراد بالوجه، الذات، وبالعین: العلم، وباليد: النعمة.. الخ). الثالث: مذهب المشبهة الذين شبهوا صفاته - عزوجل - بصفات خلقه، وكلا المذهبين الأخيرين خاطيء، فقد أتى أصحابهما من قبل ظنهما للمشابهة بين صفات الله وصفات خلقه، فأما المؤولون فأدى بهم ذلك الظن إلى التأويل لثلا يقع التشابه بين الله وخلقه. وأما المشبهة فقد ظنوا أن اتفاق الصفات في الأسماء يستلزم اتفاقهما في المسميات وهذا ظن ضال. والمؤولون فقد أثبت كل منهم لله عزوجل صفة أو إسما يشترك في بعضها المخلوقون مع الله عزوجل، فالمعتزلة أثبتت لله أسماء منها: العالم، والقادر ونحوها. والأشاعرة أثبتوا لله عزوجل سبع صفات هي: العلم، والحياة، والقدرة.. الخ. والجميع - بما فيهم الجهمية - يثبتون لله عزوجل (ذاتا) وهذه جميعها توجد في المخلوقين، فكيف يوهم بعض الوارد في الخبر التشبيه، ولا يوهم البعض الآخر ذلك؟. ولو أنهم قالوا: كما أن الله ذاتا لا تشبه الذوات فكذلك الله صفات لا تشبه الصفات لانتهدت المشكلة وسلموا من الشذوذ والاختلاف مع سلف الأمة). واتاكهى به كورتى: تهوهى له قورئان و فهرموودهوه وهرده گیردرئ تهوهیه: كه له سیفاته كانی خوای گه وورهیه (پروخسارو ههردوو چاوو ههردوو دهست)، وه تهه بابته زانایانی تههلی كه لام به «سیفاتی بیستن» ناویان هیناوه، به پیچه وانهی سیفاته كانی دی خوای گه ووره، كه به بیستن و عهقل جیگیر دهبن. وه لهو سیفاتانهش وهك باقی سیفاته كانی دی سی بۆچوون و پهیره وهیه: به كهه: مهزه بهی تههلی سوننهو جه ماعهیه كه تهه سیفاتانه بۆ خودا جیگیر ده كهه، به بهی ههچ جوړه هاوشیوه كردن و لیکچواندنیک.

دووهه: مهزه بهی (جه همیه و موعته زیله و ته شاعیره) یه، یه كه میان دهلئین: مه به ست به (وجه) زاته، وه مه به ست به (العین) زانیاریه، وه به (الید) به خششه.

سیهه: مهزه بهی ته وانهیه كه سیفاته كانی خودا ده چوئین به سیفاتی درووستکراوه كانی خوداوه. وه ههردوو پهیره وه مهزه بهه كانی کوئایی هه لهه، چونكه ههردوو مهزه بهه كه به گومانی خوئان هاتوون سیفاتی خوداو سیفاتی درووستکراوه كانی خودا به یهك بچوئین، وه ته وانهش كه ته ئویل و له مانای راستی سیفاته كانی خودا لا ده دهه، گوايه مه به ستیان ته وهیه كه به رگری له وه ده كهه ههچ جوړه لیکچواندنیک پروو نه دات له نیوان سیفاتی خوداو درووستکراوه كانیدا. وه ته وانهی كه لیکچواندن ده كهه گومانیان وایه كه پیکه وتنی سیفات له گه ل ناوه کاند، وا داوا

ئهوهی حالهتی ئیعرابه که ی ئیستیسنه (استثناء) ه و جودا کراوه تهوه، ئه مهش هه والدانه له باره ی ئهوهی خودا هه ر ده مینیتتهوه و به پیچه وانه ی دروستکراوه کان که هه مووی ده بیت بمریت.

﴿مه وزوعی شاهد له م ئایه ته دا:﴾

له م دوو ئایه ته دا ئیسه پاتی روخسار کراوه بو خودا و، روخسار یه کیکه له سینه نه زاتییه کان، و روخسار و ده م و چاویکی هه قیقیه و به و شیوه یه یی که شایسته و گونجاوه به زاتی الله ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾، نه ک به و شیوه یه یی که موعه تتیله کان ئه وانه ی سیفاته کانی خودا ته عتیل ده که ن و ده لێن مه به ست له روخسار (الوجه) روخساری هه قیقی نییه، به لکو مه به ست لئی زاته یا خود پاداشت وجگ له مانهش، ئه م ته ئویلانه هه له و باتلن له بهر چه ند هۆیه ک^(۱):

له وانه: له فه رمووده یه کدا عه تفی روخسار (الوجه) کراوه ته سه ر زات، هه روه ک ده فه رمووت: «أعوذ بالله العظيم وبوجهه الكريم»^(۲)، واته: په نا ده گرم به خودای مه زن

ده کات که ریککه وتن بیت له ناو براوه کاند، ئه مهش گو مراهیه کی ته واوه. ئه وانهش که ته ئویل و له مانای راستی سیفاته کان لا ده دن سیفات و ناوانیک بو خودا جیگیر ده که ن که هاوتاو به شدارن له سیفات و ناوانیکی دروستکراوه کانی خوی گه وره دا. موعه زیلهش ناوانیکی بو خودا جیگیر کردووه، وه ک: زانا، به توانا، ناوانی تریش. ئه شاعیره کانیش (۷) هه وت سیفات بو خودا جیگیر ده که ن، ئه وانیش: زانیاری، ژیان، تواناو ده سه لات.. تا کو تایی. هه موو ئه م ناقمانه به جه همیه کانیشه وه بو خودا «زاتیک» جیگیر ده که ن که سه رجه م ئه و سیفاتانه له ناو دروستکراوه کانی خودا شدا هه ن.. به لام ئه گه ر له راستیدا ئه وانه بیان گو تاییه: خودا زاتیکی هه یه که له ه یج زاتیک ناچیت، یان خودا خاوه نی چه ند سیفاتیکه که له ه یج سیفاتیکه دروستکراوه کانی ناچیت، ئه و کیشه که چاره سه ر ده بوو، وه له و هه موو لادان و نا کو کیه که پرزگاریان ده بوو. (ته فیری رامان).

(۱) مختصر الصواعق المرسله (۳۳۹-۳۸۶).

(۲) أخرجه أبو داود (۴۶۶) من حديث عبدالله بن عمرو، وإسناده صحيح.

و پوخساری پیزداری. وعه تفیش بو موغایه ره و جودا کاری دیت، واته: کاتی عه تفی
 پوخسار کراوه ته سهر زات که واته زات و پوخسار یه ک شت نین .
 ههروه ها : له جینگه یه کی تردا پوخساری ئیزافه کردووه ته پال زات و فهرموویه تی :
 ﴿وَجْهٌ رَبِّكَ﴾ پوخساری پهروه ردگارت ، ووه سفی پوخساری کردووه به : ﴿ذُو
 الْجَلَلِ وَالْإِكْرَامِ﴾ خوئه گهر پوخسار (الوجه) زات بوایه ئه واه فزی (الوجه) له ئایه ته که دا
 ده بووه (صلة)، وده یفه رموو: (ذی الجلال والإکرام)، جا کاتی فهرمووی: ﴿ذُو
 الْجَلَلِ﴾ ده رکه وت که وشه ی ﴿ذُو الْجَلَلِ﴾ ووه سفی دهم وچاوه نه ک زات ودهم
 وچاویش سیفه تی زاته .

به لگه یه کی تریش : له زمانی هیچ گه لیک له گه لاندان زانراوه دهم وچاوی شتیک
 به مانای زاتی شته که بیت یا خود به مانای پاداشت بیت، و (الوجه) له پرووی
 زمانه وانیه وه^(۱): پرووی پیشه وه ی هه موو شتیکه؛ چونکه یه که م شتیکه که مواجهه ی
 که سی به رانبه ری پی ده کریت، و پوخسار له ههر شتیکدا به گویره ی ئه وه یه که ئیزافه
 ده کریته لای.

(۱) مختصر الصواعق المرسله (۳۸۸).

[۱۱] ئىسپاتکردنى دوو دەست بۆ خۇاى پەرۋەردگار لە قورنانى پىرۋەزدا:

وفەرمايشتى: ﴿ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتَ بِيدِي ﴾ (ص: ۷۵) ، واتە: چى
 رىي لە تۆ گرت كړنووش بەرى بۆ ئەوەى كە بە دوو دەستەى خۆم دروستم كړدووه؟
 ، وفەرمايشتى: ﴿ وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ
 يُفِيقُ كَيْفَ يَشَاءُ ﴾ [المائدة : ۶۴] ، واتە: يەھودىي نەفام و نەزان گوتى: خوا
 دەستى زنجيركراوه و بەستراوه، بۆيە وا رژدو چروكهو، رزق و پۆزىي بە بەندەكانى
 خۆى نادا! دەك دەستى ئەوان كە لەبچەو ئىفليج بى و، شەلەل لىي بداو، ھەر
 ئەوانىشن رژدو چرووكن، وە لەبەر ئەو قسەشيان نەفرىنى خويان لىكرا، بۆيە بەردەوام
 چرووك و بەخيلن، نەخىر دەستى خوا نە بەستراوه، وەكو ئەوان دەلّين، بەلكو ھەردوو
 دەستى خوا ھەمىشەو بەردەوام والّو گوشادن، ھەرچۆنكىك خۆى بىەوى، دەبەخشى.

شەرح

﴿ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ ﴾ واتە: چى واى لىكردى سەژدە نەبەيت، ئەم قسەيە ڤوو
 لەشەيتانە (نەفرەتى خۇاى لى بىت) ئەوەش كاتى كە بە ھەرھەلستى فرمانى خۇاى كړد
 و سەژدەى بۆ ئادەم (عليه السلام) نەبرد، واتە: چ شتّىك واى لىكردى سەژدە نەبەيت،
 ﴿ لِمَا خَلَقْتَ بِيدِي ﴾ ، واتە: بۆ ئەوكەسەى كە راستەوخۆ بە دوو دەستى خۆم دروستم
 كړد بەبى ھىچ واستەيەك، ئەمەش وەك ريز و حورمەتّىك بۆ ئادەم.

فەرمايشتى : ﴿ وَقَالَتِ الْيَهُودُ ﴾ واتە: جولەكەكان گوتيان، جا ئەسلى
 وشەى (اليهود) لە وقسەيەيانەو ھاتووه : ﴿ هَذَا إِلَيْكَ ﴾ و ئەم ناو ەمدح و وەسف بوو
 پاشان دواى نەسخ بوونەو ەى شەرىعەتەكەيان بوو بەناويان، ھەرچەند ماناى

مەدھىسى تېدا نەبىت، ووتراو: ئەو ناوەيان لىتراو وەك نىسبەتەك بۆلای يەھودى كۆرى يەعقوب (عليه السلام).

﴿يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ﴾ واتە: دەستى خودا نوقاۋە، لىرەدا خۋاى پەرۋەردگار باسى جۈلەكەكان دەكات بەۋەى ۋەسفى خودايان دەکرد بەرەزىل و چروك، ھەرۋەك ۋەسفىان دەکرد بەھەزار ۋەدىانگوت خودا ھەزارە و ئىمە دەۋلەمەندىن، نەك مەبەستىيان ئەۋە بىت دەستى خودا بەستراۋەتەۋە، بەلكو مەبەستىيان ئەۋەبوو بلىن خودا دەست نوقاۋ و پەزىلە.

﴿غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ﴾ واتە: دەستى خۋيان نوقاۋە، ئەمە ۋلامى خودايە بۆيان لەبەرانبەر ئەۋ درۆ و قسە پۈچەى كە بەرانبەر خودا كىردىان، فىعلەن واش بوون، جۈلەكە زۆر پەيل و چروكن و ھىچ جۈلەكەيەك نابىنى ئىللا زۆر بەخىل و پەزىل و دەست نوقاۋە ، ﴿وَلَعِنُوا بِمَا قَالُوا﴾ ئەم بىرگەيە مەعتوفە لەسەر پىش خۋى و بائەكە بۆ سەبەبىيە، واتە: دوور خراۋەۋە لەرەحمەتى خودا بەھۋى ئەۋ قسەيەيانەۋە .

پاشان خۋاى پەرۋەردگار ۋلامىكى تىريان دەداتەۋە و دەفەرموۋىت: ﴿بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ﴾، واتە: نا بەلكو دەستى خودا كراۋەيە و زۆر سەخى و دەستبلاۋە، ۋەستەكانى كراۋەيە، ﴿يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ دەبەخشىت ھەرچۈنەك بىھۋىت، ئەمە جۈملەيەكى تازەيە و تەئكىد لەسەخىەتى و دەست بلاۋى خودا دەكات لەبەخشىندا. بەخشىنى خودا بەۋ شىۋەيەيە كە ويستى لەسەرە، گەر ويستى لىيىت زۆرى دەكات و، گەر ويستى لەسەر بىت كەمى دەكاتەۋە، خۋاى پەرۋەردگار بەخشەر و گرەۋەيە (الباسط والقابض) بەۋ شىۋەيەيى كە حىكمەت ۋدانايى دەيخوازىت .

﴿ شايە تحال لەم دوو ئايەتە پىرۆزەدا: ﴾

ئەم دوو ئايەتە ئىسپاتى دوو دەستى تىدايە بۆ خودا جل جلالە، ئەو دوو دەستە دوو دەستى ھەقىقەت بەو شىۋەيەىيى كە شايستەى گەورەيى و عەزەمەتى زاتى خودان و ھاوشىۋەى دەستى مەخلوقات نىن، (لىس كَمِثْلِهِ شَيْءٍ)، لەمەشدا پەدى ئەو كەسانە ھەيە كە نەفى دوو دەستى ھەقىقى دەكەن لەخودا و، دەلّين: مەبەست لەدەست قودرەتە ياخود نىعمەتە، ئەمە تەئۋىلىكى باتلە و تەحرىف كردنى قورئانە . مەبەست لىي دەستى زاتە ئەك دەستى قودرەت و نىعمەت^(۱)، خو ئەگەر مەبەست بەدەست قودرەت بوایە - وەك ئەوەى ئەوان دەلّين - ئەوا تايەتمەندى ئادەم بەوەى خودا بەدوو دەستى خوۋى دروستى كردوو بەتال دەبووۋە و ھىچ بەھايەكى نەدەما، ھەرچى دروستكراۋەكان ھەيە بەشەيتانىشەو بەقودرەتى خودا دروست بوون، دەى ئەگەر وا بوایە چ تايەتمەندىك دەما بۆ ئادەم بەسەر شەيتانەو كاتى خودا دەفەرموئ: ﴿لَمَّا خَلَقْتُ بَيْدَى﴾، بۆ ئەوەى كە بەدوو دەستى خوۋم دروستم كرد، لەو حالەتەدا دەكرا شەيتانىش بلىت: منتىش بەدەستت دروست كردوو گەر مەبەست بەدەست قودرەت بوایە، ھەرۋەھا گەر مەبەست لە دەست قودرەت بىت ئەوا وا دەخوازىت خودا دوو قودرەتى ھەبىت و موسولمانان كۆ دەنگن لەسەر باتلى ئەو، ھەرۋەھا گەر مەبەست لەدەست نىعمەت بوایە ئەوا ماناكەى واى لىدەھات بەوەى خودا ئادەمى بەدوو نىعمەت دروست كردوو، ئەمەش باتل و نەگونجاۋە؛ چونكە نىعمەتى خودا زۆر زۆرە و لەئەژمار نايەت و تەنھا دوو نىعمەت نىيە.

(۱) مختصر صواعق المرسلّة (۳۷۰).

[۱۲] ئیسیپاتکردنی دوو چاو بوّ خودا (جل جلاله):

وفه رمایشتی : ﴿وَأَصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا﴾ (۱۸) ﴿[الطور : ۴۸] ، واته: خوگر به له بهرام بهر به جیهینانی بریاره کانی پهروه ردگارت هوه ئه ی موحه ممه ده! - صلی الله علیه وسلم - به ویلکردنیا، چونکه به راستی تو له بهر چاودیری ئیمه دایت، فیلیان زیانت لی نادات، ﴿وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ﴾ (۱۳) ﴿تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرَ﴾ (۱۴) ﴿[القمر: ۱۳، ۱۴] ، واته: نوحیشمان له سهر چند تهخته و بزماریک - که شتییه کی ساده - هه لگرت، به چاودیری ئیمه ده چوو و نه مانهیشت نقوم بی، ﴿وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي﴾ (۳۹) ﴿[طه : ۳۹] ، واته: خوشه ویستی خوم به تودا، به شیوهیه ک که هه رکه سی توی دیتبا خوشتی ئه ویست، وه تا له پیش چاو خوشمدا گه وره بیت و پهروه ده بکرییت .

شرح

﴿وَأَصْبِرْ﴾ وشه ی (الصبر) له پرووی زمانه وانیه وه به مانای به ندکردن و پښگری کردن (الحبس والمنع) دیت و، بریتیه له پښگری کردن له دهروون له وه ی توشی شوک بیت و نارازی بیت، ههروه ها پښگری کردنه له زمان له وه ی ناره زایی ده برپیت و شکایهت بکات و، پښگری کردنه له ئەندامه کانی جهسته له کاری ناشهرعی هاوشیوهی له پروومه تدان وسنگ دادپښ (۱)، ﴿لِحُكْمِ رَبِّكَ﴾، واته: بوّ قه زای که وونی و شهرعی خودا ﴿فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا﴾ واته: له بهر چاوی ئیمه و ژیر چاودیری ئیمه دایت،

(۱) عدة الصابرين لابن القيم (۳۳).

بویه گوی به نازار و ته زیه تی بیباوه ران مه ده، ته وان ده ستیان ناگاته تو و ناتوانن زیانت پی بگه یه نن .

ههروه ها فره ما یشتی: ﴿وَحَمَلْنَاهُ﴾ واته : نوحمان هه لگرد (علیه السلام) ﴿عَلَى ذَاتِ الْوَجِّ وَدُسْرِ﴾ واته : له سه ر که شتیه ک که داره کانی پان و به رین بوو و، به بزمار توند ته ملا و ته ولا که ی به سترابوو، وموفره دی (دسر) : دسار . ﴿تَجَرَّى بِأَعْيُنِنَا﴾ واته : له ژیر چاودریری ئیمه دا ریډه کات و ئیمه پاریزگاری لی ده که ین ﴿جَزَاءً لِّمَن كَانَ كُفْرًا﴾ واته : له ناو ئاودا نقومکران له بهر کوفرو بیباوه پریان به نوح (علیه السلام).

ههروه ها فره ما یشتی: ﴿وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي﴾ قسه که پرووی له موسایه (علیه السلام)، واته : خوشه ویستی خوم پيداوی و خوشه ویستم کردووی لای دروستکراوه کانم.

﴿وَلِصْنَعِ عَلَى عَيْنِي﴾، واته : و بو ته وه ی گه وره و پهروه رده بیت له ژیر چاویری و پاراستنی مندا؛ ده تبینم و ده تپاریزم .

ته وه ی تبینی ده کریت له م ئایه تانه دا:

ته م ئایه تانه ئیسپاتکردنی دوو چاوی هه قیقی له خو گرتوووه بو زاتی الله بهو شیوه یه یی که شایسته و گونجاوه له گه ل زاتی بهرز و پیروزیدا .

جا قورئان له فزی چاو (العين) سی هیناوه به ئیزافه کراوی وهه ندی جار به تاك و وهه ندی جاریش به کو و، له سوننه تدا به ئیزافه کراوی و به جووت هاتوووه، پیغه مبه ر ﷺ فره موویه تی: «إِنْ رَبِّكُمْ لَيْسَ بِأَعْوَرٍ»^(۱)، واته : پهروه ردگاری ئیوه چاویکی کویر نییه . ته مه ش به لگه یه کی راشکاوه به وه ی مه به ست لی ئیسپاتکردنی یه ک چاو نییه؛

(۱) متفق علیه: أخرجه البخاري (۷۱۲۷) ومسلم (۱۶۹).

چونكى ئىسپاتكردنى يەك چاۋ داننانە بەۋەى خودا(يەك چاۋى)، ھەيە (تعالى الله عنه).

وزمانى ەھرەب ھەندى جار موزافى بەتاك ھىناۋە و ھەندى جارېش بەجووت و ھەندى جار بە كۆ بەگوڭرەى حالەتەكانى (مضاف إلیه)، جا كاتى وشەيەكى تاكيان ئىزافە كردىت بۆلای تاكىكى تر ئەۋا بەتاك دەيھىنن، وئەگەر ئىزافەى بىكەنە لای كۆ ياخود ناديارىك ئەۋا باشتىر وایە بەكۆ بېھندىت لەبەر لەفزەكە، ھاوشىۋەى ئەم فەرمايشتەى خودا: ﴿تَجَرَىٰ بِأَعْيُنِنَا﴾، واتە: لەزىر چاۋدىرى چاۋەكانى ئىمەدا رېدەكات ، وفەرمايشتى : ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَمًا﴾ [يس: ۷۱] ، واتە: ئايا نەيازانيۋە كە ئىمە وشترى مەرو بزن و گامان بۆ بەدەستەكانمان دروستكردوون، وكاتى ئىزافەيان كردىت بۆلای وشەيەكى جووت ئەۋا تەۋاتر لەزمانى ئەۋاندا وایە كە بەكۆ بېھىنن، ۋەك ئەم فەرمايشتە : ﴿فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا﴾ [التحریم: ۴] ، ۋەك ديارە لىرەدا وشەى (كۇما) جووتە بەلام وشەى (قلوب) بەكۆ ھاتوۋە ، لەكاتىكدا دوو دلە نەك كۆمەلە دلىك، بۆيە با كەسى گوڭگر ئەۋەى لى تىك نەچىت كاتى كەسىك دەلىت بەچاۋەكانمان دەتېنىن و بەدەستەكانمان دەتگرىن، ھەرچەند ھىچ كەسىك لەسەر روۋى زەۋىدا گومانى بۆ چەند چاۋىكى زۆر ناچىت . والله أعلم .

[۱۳] ئىسپاتکردنى گۆى و چاۋ بۆ خودا (جل جلاله) (۱):

وفەرمايشتى : ﴿ قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَدِّلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ۝۱ ﴾ [المجادلة: ۱] ، واتە: بىگومان خوا قسەى ئەو ژنەيە بىست گفتوگۆى لە گەل تۆ کرد (ئەى موحەممەد! - ﷺ) - لە بارەى مێردە کە يەو، و سکا لای بۆ لای خوا دەبرد بۆ چارەسەر لە کاتیکدا خواش گۆى لە گفتوگۆکەى هەردوو کتانهو، بە پراستى خوا خوايە کى بيسەرى ئەو پارانهو و وتوو و تێزەى ئەوانە، بە کردو کرداريشيان بينايە، وفەرمايشتى : ﴿ لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي قَالَتْ إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ ۝۱۸۱ ﴾ [آل عمران: ۱۸۱] ، واتە: بىگومان خوا وتەى ئەو کەسانەى بىست کە وتیان: خوا هەزارەو، ئيمە داراو دەولە مەندىن ، ﴿ أَمْ يَحْسُبُونَ أَنَا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَىٰ وَرُسُلْنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ۝۸۰ ﴾ [الزخرف: ۸۰] ، واتە: بە لکو پييان وايە کە ئيمە نهيتى و سرتەو چەپەيان نا بيستين؟! بە لى چاک ئە بيستين و فرشته نيراو کە نيشمان وان لە لايان و کار و کردە شيان دەنووسن ، وفەرمايشتى : ﴿ إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَىٰ ۝۴۶ ﴾ [طه: ۴۶] ، واتە: بە پراستى من لە گەل تيوەم، هەموو شتيک دە بيستم و هەموو شتيکيش دە بينم، وفەرمايشتى : ﴿ أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ ۝۱۴ ﴾ [العلق: ۱۴] ، واتە: ئايا (ئە بوجهل) نە يزانيو، کە بە راستى خوا دە بينى و ئاگای ليه تى؟ جا ئە گەر ئەو بۆ خوێ ئەو هەستەى بووبا ئەو نە لاسار نە دە بوو . ﴿ الَّذِي يَرَبُّكَ حِينَ تَقُومُ ۝۲۱۸ وَتَقْلُبُكَ فِي السَّجْدِ ۝۲۱۹ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝۲۲۰ ﴾

(۱) تيبينى: ئەم ناو نيشانە، واتە: ناو نيشانى ئىسپاتکردنى گۆى و چاۋ بۆ خودا (جل جلاله) لە لاپەرە حەفتاو چوار (۷۴) يشدا هاتوو. بۆيە من دوو بارە ليرە شدا هيئام چونکە لە ئەسلى کتیبە کە شدا کە وەرم گيراو هەمان شتە و لە ویش دوو بارە بۆتەو.

[الشعراء: ۲۱۸ - ۲۲۰]، واتە: ئەو خواپەى كە تۆ دەبىنى كاتى بە ئىۋارە ئەۋەستى بۆ نوپز بە كۆمەل، ۋەيان بە تەنھا لە شەۋگاردە. ھەلس ۋەكەوت لە ناۋ رىزى سوزدە بەراندە دەبىنى، واتە: ئەگەر ھەر خۆت بىت، يان لە گەل كۆمەلىكدا بىت، ئەو ھەر ئەتەبىنى ۋ، چاۋى لىتەۋەبە. بەراستى ھەر ئەۋىشە زۆر ژنەۋا، ھەموو چەپەك دەبىستى، زۆرىش بە ئاگاۋ زانايە، بە ھەموو جموجوللىكان. ﴿وَقُلْ أَعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ﴾ [التوبة: ۱۰۵] واتە: ئەى پىغەمبەر! بە ھەموو ئەۋخەلكە بلى: كارى خوتان بكن، بىگومانىن كە خۋاى گەۋرەۋ، پىغەمبەرەكەبى ۋ، مۇسلمانان بەرھەمى كەدەۋەكانتان دەبىن، واتە: ھەر شتى بكن خوا پىغەمبەرۋ ئىماندارانى لى بە ئاگا دەكات، ھەر چەند بەدزى ۋ بەنھىنىش بىكن.

شەرح

﴿قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي﴾ واتە: بە تەئكىد خودا قسەى ئەۋ كەسەى بىست - كە ئەۋىش خەۋلەى كچى سەعلەبە بوو ، ﴿تُجَدِّلُكَ﴾ واتە: ئەى پىغەمبەر خودا گوئىستى ئەۋ ئافرەتە بوو كە ھاتبۋە لات لەبارەى مېردەكەبەۋە قسەى بۆ دەكردى، ﴿فِي زَوْجِهَا﴾ كە ئەۋىش ئەۋسى كورى صامت بوو، ئەۋەش كاتى ھات مېردەكەى زىھارى كەرد^(۱) ﴿وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ﴾ ئەم بېرگەبە مەعطوفە لەسەر بېرگەى ﴿تُجَدِّلُكَ﴾ ، ئەۋەش كاتى بوو كە ھەركات پىغەمبەر ﷺ پى بفرموۋايە : «قد حُرِّمَتْ عَلَيْهِ» واتە: حەرام بوۋىتە لەسەرى. ئافرەتەكەش دەيگوت: سويند بەخۋا ناۋى تەلاقى نەھىناۋە،

(۱) زىھار: بىرىتە لەۋەى پىاۋ بەخىزانەكەى بلىت پشتى تۆ ۋەك پشتى دايكە، واتە: ۋەكو دايكە لىم حەرام بىت.

پاشان دەيگوت: نزاى خۆم و ئازارەكەم و تەنھايەكەم دەبەمە لای خودا، مندالى بچووكم ھەيە گەر بیدەمە ئەو لەنىو دەچن و، ئەگەر بیانھینمە لای خۆم برسى دەبن و، سەرى بلىند دەکرد بۆ ئاسمان و دەيگوت: «اللهم إني أشكو إليك»^(۱)، واتە: خودايە شكايەتى حالم دینمە لای تۆ.

﴿وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا﴾ واتە: خودا گوئیستی گفتوگوکەتان بوو، ﴿إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾، خودا بیسەر و بینایە، گوئی لەھەموو جۆرە دەنگیکە و ھەموو دروستکراوەکان دەبینیت، لەوانە ئەوەی ئەو ئافرەتە گفتوگوئی لەبارەو لەگەڵ کردی. ھەر و ھا فەرماشتی: ﴿لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنَاءُ﴾ واتە: خودا گوئیستی ئەوانە بوو کە گوتیان خودا ھەزارە و ئیمە دەولەمەندین. ئەوانەى ئەم قسەییان کرد کۆمەلیک لەجولەکەکان بوون ئەو ھەش کاتى بوو کە خواى پەر و ەردگار ئەم ئایەتەى دابەزاند: ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾ [البقرة: ۲۴۵]، واتە: کى مالى خوى بە قەرز دەدا بەخوا، لەپیناوى سەرخستنى دینی خودا، بەخشینیکی چاک و پاک و، بەدل و دەروونیکی پر لەسۆزەوہ...؟.

ئەو قسەییان کرد وەك فریودانی کەسە لاواز و نەزانەکانیان، نەك باوەریان بەو شیوەیە بێت؛ چونکە ئەوان ئەھلى کیتاب بوون، ئەو قسەییان کرد بۆ ئەو ھى گومان دروست بکەن لەسەر ئاینی ئىسلام، وە فەرماشتی: ﴿أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ﴾، واتە: وا گومان دەبەن ئیمە گویمان لەو ھى نىیە کە لەدلى خویاندا شاردوویانەتەو ھە یاخود بەنھینى و لەجیگایەکی چۆلدا دەیلین ﴿وَنَجْوَاهُمْ﴾، واتە: ئەو ھى لەنیوان خویاندا بەنھینى قسەى لەبارەو ھە دەکەن، و (النجوى): ئەو ھى کە مرؤف

(۱) رواه البخاري في كتاب التوحيد، باب قول الله تعالى (وكان الله سميعا بصيرا)، والنسائي (۳۴۶۰)، وابن ماجه (۱۸۸).

له گه‌ل هاوریکه‌یدا گفتوگو ده‌کات و له‌که‌سانی تری ده‌شاریته‌وه، ﴿بَلَىٰ﴾ به‌لێ گۆریمان لیویه و ئاگاداریتان، ﴿وَرُسُلًا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ﴾ واته : فریشته‌کانمان ئه‌وانه‌ی کرده‌وه‌کان تۆمار ده‌که‌ن هه‌رچیه‌ک بَلِّین تۆماری ده‌که‌ن جا قسه‌ بیت یاخود کردار .

هه‌روه‌ها فه‌رمایشتی : ﴿إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَىٰ﴾ خوای په‌روه‌ردگار به‌موسا و براکه‌ی هارون (عليهما السلام) - کاتی ناردنی بۆ لای فیرعه‌ون - فه‌رموو : ﴿إِنِّي مَعَكُمْ﴾ واته : به‌پاراستن و چاودریری و سه‌رخستن له‌گه‌لتانم، ﴿أَسْمَعُ وَأَرَىٰ﴾ واته : گویم له‌قسه‌کانتان ده‌بیت هه‌روه‌ها قسه‌ی دوزمه‌کانتانیش، وجیگاکه‌تان ده‌بینم و، ئه‌وه‌ی له‌نیوان ئیوه و ئه‌واندا پروو ده‌دات . ئا ئه‌مه‌ هوکاری ئه‌م فه‌رمایشته‌یه‌تی (لَا تَخَافَا) مه‌ترسن .

هه‌روه‌ها فه‌رمایشتی : ﴿أَلَمْ يَعْلَمْ﴾ ئایه‌ نازانی؟! ئه‌بو جه‌هل کاتی که‌ پێگری کرد له‌پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌وه‌ی نوێژ بکات ﴿يَا أَلَلَّهِ يَرَىٰ﴾ واته : ئایا نازانی خودا ده‌بینیت و گوئی له‌قسه‌کانیه‌تی و، توندتریت سزای ده‌دات له‌سه‌ر ئه‌و کاره‌ی، جا پرسیاره‌که‌ لیژده‌دا بۆ ترساندن و نکۆلی کردن و سه‌رزه‌نشست کردنه‌ .

هه‌روه‌ها فه‌رمایشتی : ﴿الَّذِي يَرِيكَ﴾ واته : ده‌بینیت ﴿حِينَ تَقُومُ﴾ کاتی هه‌لده‌ستی به‌ته‌نها بۆ نوێژ ﴿وَتَقْلُبُكَ فِي السَّجْدِينَ﴾ واته : ده‌بینیت کاتی که‌ به‌جه‌ماعه‌ت نوێژ ده‌که‌یت و رکوع ده‌به‌یت و سه‌ژده‌ ده‌به‌یت و به‌پێوه‌ راده‌وه‌ستیت ﴿إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ﴾ خودا بیسه‌ری ئه‌وه‌یه‌ که‌ ده‌یلتیت ﴿الْعَلِيمُ﴾ زانا و ئاگاداریه‌تی .

هه‌روه‌ها فه‌رمایشتی : ﴿وَقُلْ أَعْمَلُوا﴾ واته : ئه‌ی موحه‌ممهد به‌و مونا‌فیقانه‌ بَلِّی : به‌دلی خۆتان ئه‌وه‌ی ده‌تانه‌ویت بیکه‌ن و به‌رده‌وام بن له‌سه‌ر ئه‌و ناهه‌قیه‌یی که‌

لەسەرین و، وا گومان نەبەن ئەو شاراوہیہ ﴿فَسِرِّىَ اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ﴾ ،
 واتە : کردەوہ کانتان بۆ خەلک ئاشکرا دەبیّت و لەدونیادا دەبىنریت، ﴿وَسَرْدُوت﴾
 ودوای مردن ﴿إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ دەگەرئەوہ بۆلای
 زانای غەیب و شتە نادیارەکان و پاداشتان دەداتەوہ لەسەر ئەوہ .

﴿ شایەتەحال لەم ئایەتە پیرۆزەدا :

لەم ئایەتەدا وەسفی خودا کراوہ بە سەیفەتە گۆی و چاوا (السمع والبصر)، و خودا
 بەھەقیقی گۆی بیست دەبیّت و شت دەبینیّت بەو شیوہیەى کە شایستەى زاتى ئەوہ،
 پاک و ینگەرەدە و دوور لە لیکچوون بە سەیفەتە دروستکراوہکان، ئایەتەکان ئاشکراو
 سەریحن لەئیسپاتکەرنی چاوا و گۆی بەشیوہک تێیدا ئیسپاتکەرنی گۆی (السمع)
 ھاتووە بۆ خودا بەلەفزی (الماضي والمضارع واسم الفاعل) بەشیوہى (سمع ويسمع
 وسمیع). ولەزمانى عەرەبیدا ناتوانریت بەشتیک بوتریت : ئەو بیسەر و بینایە (ھو
 سمیع بصیر) ئیلا ئەو شتە گۆی لەشت دەبیّت و دەبینیّت، ئا ئەمە ئەسلە، بۆیە
 ناوتریت : (جبل سمیع بصیر) واتە: کێویکی بیسەر و بینەر ؛ چونکە ئەوہ ئەستەمە
 مەگەر بۆ کەسێک نەبیّت بیستی و ببینی .

تہ نیا حاجی

Tanya Haji | تہ نیا حاجی

public channel

Description

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

♥ چہ نالیک تاییہ تہ کتیب و بابہ تی جیاواز ♥

ئہم کتیبہ لہ لایہن { نازیزیکی چہ نال }
کراوہ بہ دیاری بو خوینہ ران

چہ نال

<https://t.me/tanyahaji7>

t.me/tanyahaji7

Invite Link

[۱۴] ئىسپاتکردنى پىلان و تەلەكە بۆ خودا بەو شىۋەيەى كە شايستە و گونجاۋە لەگەل زاتى (الله) دا :

وفەرمايشتى: ﴿ وَهُوَ شَدِيدُ الْحَالِ ﴾ [الرعد : ۱۳] ، واتە: و ئەو زاتە بۆخۆى توندگىرە ، وفەرمايشتى: ﴿ وَمَكْرُؤًا وَمَكْرَ اللَّهِ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِينَ ﴾ [ال عمران : ۵۴] ، واتە: لەولايشەۋە دوزمنانى دىنى خوا پىلانىدانا بۆكوشتنى عىسا! بەلام خوا پىلان و فروفيلە كەيانى پوچەل كردهۋەو، بەربوونە گىيانى ئەۋكەسە ناردبوويان بۆ كوشتنى عىساۋ ئەويان كوشت، بىگومانىن خوا باشتەر چارەكارە بۆ ھەلۋەشانەۋەى فیل و پىلانەكانيان ، وفەرمايشتى: ﴿ وَمَكْرُؤًا مَكْرًا وَمَكْرَنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴾ [النمل : ۵۰] ، واتە: ئەو تاۋانبارانە فرت و فیلتيكان ئەنجامدا بۆ كوشتنى صالح، ئىمەش پلانىكىمان سازاند، واتە: ئىمەش نەخشەيەكى گرىنگمان دارشت بۆ لەناۋ بردنيان، كە ئەوان ئاگايان لى نەبوو، وفەرمايشتى: ﴿ إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴾ [الطارق : ۱۵: ۱۶] واتە: بىگومان ئەو بى باۋەرانە فرت و فیل دەكەن بۆ كورثانەۋەى نورى قورئان...!!! ۋە منىش بە فیل تۆلەيان لىدەسىنم، واتە: لە بەرامبەر ئەو فیلەى ئەۋانەۋە، منىش وردە وردە پلان و نەخشەى خۆم دەخەمە كارو ئەبانگرم و لە دەستم دەرناچن.

شەرح

فەرمايشتى: ﴿ وَهُوَ ﴾ واتە: خوا جل جلاله ﴿ شَدِيدُ الْحَالِ ﴾ وشەى (المحل): لەپرووى زمانەۋانىيەۋە بەماناي: توندى و زۆرى دىت، واتە: فیل و پلانىكى زۆر، ۋە (ابن الأعرابي) دەلىت: (المحال: المكر) واتە: مىحال برىتى يە لەفیل وتەلەكەۋ

پیلان. خوی پهره ردگار پیلان و فیل و تهله که یه کی ئیجگار به هیزی هیه، و پیلان و فیل وتهله که ی خوداش بریتیه له: گه یاندنی زیان به وکه سه ی که شیایو ته وه یه زیانی پی بگه یه ندریت به شیوازیك که ههستی پی نه کات و بیری لی نه کرد بیتته وه .

وفه رمایشتی: ﴿وَمَكْرُوا﴾ واته: تهوانه ی که عیسا گومانی کافر بوونی لی کرد بوون، تهوان کافره کانی به نی ئیسرائیل بوون تهوانه ی ویستیان عیسا بکوژن و له خاچی بدهن، و (المکر) کردنی شتیکه که مه به ست لی دژه که یه تی .

﴿وَمَكَرَ اللَّهُ﴾ واته: ورده ورده گرتنی و سزایدان له سه ر فیله که یان و، شیوه ی عیسا ی برده سه ر که سیکی تر و، عیسا ی به رز کرده وه بۆلای خوی . ﴿وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكِرِينَ﴾ واته: به هیزترین و به تواناترینه له سه ر گه یاندنی زیان به وکه سه ی شیایویه تی به شیویه كه ههستی پی نه کات و بیری لی نه کرد بیتته وه .

ههروه ها فره رمایشتی: ﴿وَمَكْرُوا مَكْرًا﴾ واته: کافره کان تهوانه ی که یه کیان گرتبوو بۆ کوشتنی پیغه مبه ر ساله ح (علیه السلام) و که س و کاره که ی به نهینی له ترسی لایه نگرانی، ﴿وَمَكْرَنَا مَكْرًا﴾، واته: سزاماندان له سه ر تهو کاره یان و له نیومان بردن و پیغه مبه ره که ی خویمان رزگار کرد ﴿وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ به شیویه ک که تهوان ههستیان به پیلان و فیل و تهله که ی ئیمه نه کرد .

ههروه ها فره رمایشتی: ﴿إِنَّهُمْ﴾ واته: کافره کانی قوره یش ﴿يَكِيدُونَ كَيْدًا﴾ واته: پلان داده نین بۆ رینگری کردن لهو ئاینه هه قه ی پیغه مبه ر موحه ممه د ﷺ هیناویه تی. ﴿وَأَكِيدُ كَيْدًا﴾ واته: ورده ورده له ناویان ده به م و سزایان ده دم له سه ر تهو فیل و تهله که ی دایاندنا به شیویه که ی له ناکاو که ههستی پی نه که ن و بیریان لی نه کرد بیتته وه .

مهوزوعی شاهد له‌م ئایه‌تانه‌دا:

له‌م ئایه‌تانه‌دا وه‌سفی خودا کراوه به‌وه‌ی (المکر والکید) واته: پیلان و فیل و ته‌له‌که‌ی هه‌یه و، دانه‌پالی ئه‌مه بۆلای خودا هه‌قیقه‌تی هه‌یه و به‌و شیوه‌یه‌یه که خودا مه‌به‌ستیه‌تی، هه‌رچی پیلان و ته‌له‌که‌ی (المکر) یه بریتیه له: گه‌یاندنی شتی‌ک به‌که‌سانی تر به‌رینگایه‌کی شاراو، و به‌هه‌مان شیوه‌ی فیل و هه‌له‌تاندن (الکید والمخادعة)؛ و فیل (الکید): دوو جوړه^(۱): خراب و ناپه‌سهند: که ئه‌ویش گه‌یاندنی زیانه به‌که‌سی‌ک که شیای نیه، و چاک و په‌سهند: ئه‌مه‌یان گه‌یاندنی زیانه به‌که‌سی‌ک که شیای زیان پینگه‌یاندنه وه‌ک سزاو عوقوبه‌ی بۆی، جا یه‌که‌میان مه‌زموم و خراپه و، دووهمیان چاک و په‌سهنده، خوای په‌روه‌ردگار ئه‌وه‌یان ده‌کات که چاک و په‌سهنده به‌و شیوه‌یه‌یی که حیکمه‌ت و دانایی ده‌یخوازیت، خوای په‌روه‌ردگار که‌سی سته‌مکار و فاجر و خراپه‌کار سزا ده‌دات به‌شیوه‌یه‌ک که بیرى لینه‌کردیته‌وه، نه‌ک به‌و شیوه‌یه‌یی که سته‌مکاران به‌رانبه‌ر به‌نده‌کانی خودا ده‌یکه‌ن، والله أعلم.

له‌گه‌ل هه‌موو ئه‌وه‌ی باسما‌ن کرد پیویسته ئاگاداری ئه‌و خاله‌ بین که خوای په‌روه‌ردگار وه‌سفی خو‌ی نه‌کردوو به‌ فیل و ته‌له‌که‌ی و هه‌له‌تاندن (الکید والمکر والخداع) ئیلا له‌به‌رانبه‌ر فیل و ته‌له‌که‌ی و هه‌له‌تاندنی بیباوه‌پان و دوژمنانی ئیسلام دا ئه‌وه‌ی که به‌ناهه‌ق ده‌یکات.

شتیکی زانراوه که بابه‌تی پاداشت و سزا له‌به‌رانبه‌ردا شتیکی باشه بۆ مه‌خلوق و دروستکراو ئه‌ی ده‌بی بۆ خالق و به‌دییه‌نه‌ر چۆن بیت؟!

تییینی: دانه‌پالی (الکید والمکر) وهاوشیوه‌کانی سیفاتی فیعلی و کردارین که دراونه‌ته پال خودا، وه سیفه‌تی فیعلی و کرداری فروانتره له ناو (الاسم)؛ هه‌ربۆیه خودا چه‌ند فیعل و کرداریکی داوه‌ته پال خو‌ی به‌لام ناوی خو‌ی لی نه‌ناوه، وه‌ک (أراد و شاء) و ناوی خو‌ی نه‌ناوه به‌ (المريد والشائي). و به‌هه‌مان شیوه (مکر ویمکر)،

(۱) الصواعق المرسله (۲۹۱).

و(أكید کیداً)، بۆیە ناوتریت : فیلباز و تەلەکه باز(الماکر والکائد) ؛ چونکه ناولینراوه کانیان دابهش دەبن بۆ باش و پەسەند لە گەڵ خراپ و ناپەسەند^(۱) .

(۱) واتە: لەبەر ئەوەی هەموو جار بۆ باش و پەسەند بە کار نایەت بۆیە نابیت ناوی خودای پێ
بنریت و بوتریت فیلباز و تەلەکه باز چونکه هەموو جارێک باش و پەسەند نیە.(وەرگیر).

[۱۵] وهسف کردنی خوای پهروهردگار به لیبوردیهی و لیخویشوون و پهحم و خاوهن عززەت و قودرەت:

وفەرماشتی: ﴿إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخَفُّوهُ أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا﴾ [النساء: ۱۴۹] ، واتە: خۆ ئەگەر ئێوە چاکە بکەن، بە ئاشکرا بێ، یان بە نەهێنی، یان لە کردارو پەفتاریکی نالەبار چاوپۆشن، لە گەڵ تواناو دەسەلاتدا، بێ سوخوا هەمیشە دەسەلاتدارە بۆ عافووکردن و لیبوردن، ﴿وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ [النور: ۲۲] ، واتە: دەبائە و جوۆرە مەردانە عەفو یان بکەن و چاویان لێ بپۆشن لەوێ بە سەریاندا دیت ببوورن و پشتگوێی بخەن و بپۆنەو سەر پیاو و تێبە کە ی جارانی خویان ﴿أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ﴾ مەگەر ئێوە - خاوهن بەخششان - پێتان خۆش نیه کە خوا لێتان ببووریت!! ، وفەرماشتی: ﴿وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ﴾ [المنافقون: ۸] ، واتە: پێزو عیززەت و گەورەیی هەر بۆ خواو بۆ پەيامبەرە کە یی و بۆ باوەر دارانە ، وفەرماشتی لەبارە ی شەیتانەو: ﴿قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَا غَوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ [ص: ۸۲] ، واتە: شەیتان وتی: دەسا بە عیززەت و دەسەلاتی تۆ، ئەوانە هەموو فریو دەدەم و لە خستەیان دەبەم .

شەرح

﴿إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا﴾ ، واتە : ئەگەر خێر بە ئاشکرا بکەن، ﴿أَوْ تُخَفُّوهُ﴾ یاخود بە نەهێنی ئەنجامی بدەن. ﴿أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ﴾ ، واتە : یاخود لەوانە ببوورن کە هەلەیان بەرانبەر کردوون ، ﴿فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا﴾ واتە: ئەوا خودا لیبوردەیه

لەبەندەكانى خوش دەبىت لەكاتىكدا ﴿قَدِيرًا﴾ واتە: توانای تۆلەكردنەوەشى ھەيە لەوھى كەئەوان ئەنجامیان داو، دەى كەوايە ئىوەش ئەى باوہرداران چاو لەپەرورەدگارتان بكەن و كاتى توانای تۆلەكردنەوەتان ھەبوو لىبوردە و بەبەزەىى بن .

وفەرمايشتى: ﴿وَلْيَعْفُوا﴾ واتە: با داپۆشەر و لىبوردە بن خاوەن فەزڵ و پرىزەكان ئەوانەى كە لەسەرەتای ئايەتەكەوہ باسكراون و ئاماژەيان پىدراوہ، ﴿وَلْيَصْفَحُوا﴾، واتە: ويا چاوپۆشى بكەن لەواتەى خراپەيان بەرانبەر كردوون و ھەلويسىتان نەرتىنى بووہ، ﴿أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ﴾ واتە: ئايە پىتان خوش نىيە خودا - بەھوى لىبوردەىى و مېھرەبنىتانەوہ بەرانبەر ئەوہى خراپەى بەرانبەر كردوون - لىتان خوش بىت، ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ واتە: خودا زۆر لىبوردە و بەبەزەىيە و پرەحمەتىكى بى شومارى ھەيە .

ھەرورەھا فەرمايشتى: ﴿وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ﴾ واتە: عىززەتى ھەقىقى و پرەھا بۆ خودا و پىغەمبەرەكەيەتى، ئەمەش وەلامى ئەو دوورپروانە بوو كە بانگەشەى ئەوہيان دەكرد ئەوان لەباوہرداران بەعىززەت ترن، و (العزة) برىتيە لە : ھىز و زالبوون بەسەر بەرانبەردا، ئەوہش بۆ خودايە و بۆ ئەوانەشە كەناويان لەگەل خودان و فەرمانبەردارى دەكەن لەپىغەمبەرانى و بەندەچاكەكانى نەك كەسانى دىكە .

ھەرورەھا فەرمايشتى خودا لەبارەى شەيتانەوہ: ﴿قَالَ فِيعَزِّكَ﴾ واتە: شەيتانى گەورە (ئىبلىس) گوتى: سوپىند بەعىززەتى تۆ ئەى خودا: ﴿لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ ئەبى نەوہى ئادەم لەخستەبەرم و ھەلىيان خەلەتىنم بەپازاندنەوى ھەواو و ئارەزوو بۆيان و گومان لەدلىاندا دروست بكەم تاوہكو ھەموويان گومرا و سەرلىشىواو دەبن، بەلام دواتر شەيتان كە زانى پلان و فىل و تەلەكەكانى تەنھا كار لەبىباوہران و كەسە فاجر و تاوانبارەكان دەكان ھات و ھەندىكى جودا كردهوہ و گوتى: ﴿إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ﴾

الْمُخْلِصِينَ ﴿١٤٣﴾، واتە: بەندە دۆسۆز و راستگۆكانت نەبى كە من توانام بەسەرياندا نىە و ناتوانم لەخشەيان بەرم .

﴿١٤٤﴾ مەوزوعى شاھىد لەم ئايەتەدا :

وہسفی خودای تىدايە بە (العفو والقدرة والمغفرة والرحمة والعزة) واتە: لىبوردەيى و ھىز و توانا و لىخۆشبوون و بەزەيى و عىززەت، ھەموو ئەمانەش سىفەتى كاملن و شاىستە و شىاوى زاتى پەرەردگارن .

[۱۶] ئىسپاتکردنى ناو(الاسم) بۆ زاتى الله (جل جلاله) ونه فى

هەبوونى ھاوشىوھى:

وہ فەرمايشتى: ﴿نَبِّزَكَ أَتَمُّ رَيْكَ ذِي الْجَلَلِ وَالْإِكْرَامِ﴾ [الرحمن : ۷۸] ، واتە: پەر
 بەرەكەتە ناوى پەرورەدگارى خاوەن گەورەيى و ئىحسانت، وفەرمايشتى: ﴿فَاعْبُدْهُ
 وَأَصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا﴾ [مريم : ۶۵] ، واتە: كەواتە تۆش بەردەوام
 ھەر ئەو بپەرستە، وہ بەرامبەر بە ئەركەكانى پەرستنى ئەو زۆر خۆراگرە. ئاخۆ
 ئاگات لىيە ھاو ناوىكى ھەبى؟ ديارە چاك دەزانى، كەبى وىنەو بى ھاوبەشە، ﴿وَلَمْ
 يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ [الإخلاص : ۴] ، واتە: و ھەرگىز ھىچ كەسكى
 ھاوشىوھو ھاوتاي نىو، كەسى ناتوانى بەر ھەلستى بكات، ﴿فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ
 أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ [البقرة : ۲۲] ، واتە: كەوابوو ئىوھش چاك بپەرستن
 و، ھىچ جوړە ھاوبەشكى بۆ دامەنن و، تەنھا ياساو بەرنامەكەى ئەو وەرگرن، دەخۆ
 خۆىشتان چاك دەزانن كە ئەوجوړە بتانە ھىچيان بەدەست نىو، تەنھا خواى گەورەبە
 رۆزى و دارايى و سامانتان دەداتى، ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا
 يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ﴾ [البقرة : ۱۶۵] ، واتە: ھەندى لەم خەلكە ھەبە لەگەڵ
 ئەوھشدا تىنافكرى تاخوا بەتەنھا بپەرستى، ھىشتا چەند ھاوتاو چەند ھاوبەشكى بۆ
 دادەنى، خۆشيان دەوین وەك خۆشەويستى خودا، واتە: ئەوانىش ھەر ئەوھندە بت و
 بەرنامەكانيان خۆش دەوى.

شرح

﴿ نَبْرَكَ اسْمُ رَبِّكَ ﴾ وشه‌ی (البركة) له‌رووی زمانه‌وانیه‌وه واته: زور بوون و زیاد کردن، و (التبریک): دوعا و پارانه‌وه‌یه به به‌ره‌که‌ت، و مانای ﴿ نَبْرَكَ اسْمُ رَبِّكَ ﴾ واته: به‌رز و بلندی و شکۆمه‌ندی بۆ زاتی الله، وئهم له‌فزه بۆ جگه له‌خودا بۆ هیچ که‌سیکی تر به‌کار ناهیندریت و، پیشتەر له‌و ئایه‌تانه‌ی که ئیسپاتی پوخسار و دهم و چاو (الوجه) ده‌کرد ته‌فسیری ﴿ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴾ مان کرد.

فه‌رمایشتی: ﴿ فَأَعْبُدْهُ ﴾ ، واته: به‌ته‌نها بیپه‌رسته و هیچ که‌سیکی دیکه‌ی له‌گه‌ل مه‌په‌رسته، و به‌ندایه‌تی (العبادة) له‌رووی زمانه‌وانیه‌وه واته: خو زه‌لیل و ملکه‌چ کردن ، وله‌زاراوه‌ی شهرع دا: (اسم جامع لما يحبه الله ويرضاه من الأعمال والأقوال الظاهرة والباطنة) واته: ناویکی گشتگیره بۆ هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی که خودا خو‌شی ده‌وێت و لێی رازییه له‌کار و گو‌فتاری دیار و شاراوه.

﴿ وَأَصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ ﴾ ، واته: جیگیر و به‌رده‌وام به له‌عباده‌ت و به‌ندایه‌تی کردن بۆی و ئارام بگره له‌سه‌ر نا‌ره‌حه‌تیه‌کانی، ﴿ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴾ ، ئه‌مه په‌رسیاریکی نکۆلی ئامیزه و، مانا که‌ی: خودا هیچ هاوشان هاوشیوه و هاوه‌لیکی نییه تا له‌گه‌لیدا عبادەت و به‌ندایه‌تی بۆ ته‌ویش بک‌ریت له‌گه‌ل خودادا جل جلاله.

هه‌روه‌ها فه‌رمایشتی: ﴿ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴾ وشه‌ی (الكفاء) له‌زمانی عه‌ربیدا به‌مانای: هاوشیوه و هاوشان دیت، واته: هیچ که‌سیک له‌به‌دیه‌ینراوه‌کان هاوشان و هاوشیوه و هاوه‌لی خودا نییه. و فه‌رمایشتی: ﴿ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا ﴾ وشه‌ی (الند) له‌رووی زمانه‌وانیه‌وه واته: هاوشیوه و هاوشان،

واتە: كەسانىڭ مەھىنە ئاستى خوداۋە و بىكەنە ھاۋەلى و بەندايەتى بۆ بىكەن و، ۋەك
خودا خوشتان بویت و بەگەۋرەى بزەنن، ﴿وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾، واتە: لەكائىڭدا
خوشتان باش دەزانن ھاۋشان و ھاۋەلى نىيە لە مولك و خواەندارىەتيدا و،
پەرۋەردگارتان بەدەيھنەرى ھەموو شتىكە و، ھىچ ھاۋەلىكى نىيە و كەس
لەدروستىكراۋەكان ھاۋبەشى و شەرىكى نىيە .

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا﴾ دواى ئەۋەى لەئايەتەكەى پىشۋودا
لى بوۋەۋە لەھىنەۋەى بەلگە لەسەر تاك و تەنھايى و ۋەحدانىەتى خودا، ھەۋالى
پىداين بەۋەى لەگەل ئەو ھەموو بەلگە ديار و ئاشكرائەندا لەسەر بى ھاۋتايى خودا
كەسانىڭ ھەن لەگەل خودادا كەسان و بت و شت گەلىكى تىرى بىدەسەلات
دەپەرستىن و بەندايەتى بۆ دەكەن، ﴿يُحْبَوْنَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ﴾، واتە: ئا ئەو بىياۋەرە
بەبەندايەتى كردن بۆ ئەو بت و پەرستراۋانەۋە نەۋەستاۋن، بەلكو خوشيان دەۋىن و
بەگەۋرەشيان دەزانن!، وزىدەپرويش دەكەن لەخوشويستىياندا بۆيان ھەروەك چۆن
خودايان خوش دەۋىت، ئەو بت و پەرستراۋانەيان ھىناۋە ئاستى خوداۋە
لەخوشتويستى دا نەك لەبەدەيھىنان و پروزى دان و بەپروەبردندا .

﴿شَايَ تَحَالَّ لَهُمْ آيَةٌ تَأْتِيهِمْ﴾

ئىسپاتى ناۋى تىدايە بۆ زاتى (اللہ) ۋەگەۋرە دانانىشى تىدايە بۆى، ھەروەھا نەفى
ھاۋشان و ھاۋشىۋە و ھاۋەلى تىدايە بۆ زاتى خودا (جل جلاله)، ئەۋەش نەفىيەكى
موجمەل و كورت و پوختە و، ئەمە پىياز و شىۋازى نەفى كردنە لەقورئان و سوننەتدا،
كەئەۋىش ئەۋەيە نەفى ھەرشىڭ بىكرىت لەزاتى (اللہ) كە دژى كاملى و تەۋاۋى بىت
جا ھەر جۆرە نەقس و كەموكورتى و ناتەۋاۋىيەك بىت .

[۱۷] نه‌فی شهریک و هاوهداندان بو خودا:

و فرمايشتى: ﴿ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيْكٌ فِى الْمَلِكِ وَلَمْ يَكُنْ
وَلِيٌّ مِّنَ الدُّنْيَا وَكِبْرُهُ تَكْبِيرًا ﴾ [الإسراء : ١١١] ، واته: بلى: سوپاس و ستايش
هر بۆ ئه و خوايه كه كهسى نه كردوو به كورې خوږى و منداڵ و كوريشى هه ر نيه،
له دهسه لات و مولكىيدا هيچ هاوبهش و هاوتايه كيشى نه بووه و نيه، يارو
اوهريشى بۆ خوى نه گرتوووه، له بهر بى دهسه لات و بى توانايشى، داواى
ماوكاريشى له كهس نه كردوووه، توښ همهيشه (الله أكبر) بلى و، خوا زۆر به گه وره و
گران بزانه، وه هموو ناوو سيفه تيكي بهرزو بله ندو به شكوى بۆ بلى، ﴿ يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا
فِى السَّمَوَاتِ وَمَا فِى الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾ [التغابن :
١] ، واته: هر چى له ئاسمانه كان و له زهويدايه، پاك و خاوينى و بيخه وشى خوا
دهلبن، خو گومانيش نيه كه هموو بوونه وهر به لگه و نيشانه يه له سهر بوونى خوا،
دهسه لات و مولكايه تى هه ر بۆ ئه وه، سوپاس و ستايش ته نها بۆ ئه وه، هه ر ئه ويشه
به سهر هموو شتيكدا به توانايه و، ويستى له هه ر شتيك بى ئيكات، ﴿ تَبَارَكَ الَّذِى
نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ﴾ [الفرقان : ١] ، واته: بلى
بلى: سوپاس و ستايش ته نها بۆ ئه وه، سوپاس و ستايش ته نها بۆ ئه وه، هه ر ئه ويشه
به سهر هموو شتيكدا به توانايه و، ويستى له هه ر شتيك بى ئيكات، ﴿ تَبَارَكَ الَّذِى
نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ﴾ [الفرقان : ٢] ، واته:
١، ٢] ، واته: بلى: سوپاس و ستايش ته نها بۆ ئه وه، سوپاس و ستايش ته نها بۆ ئه وه، هه ر ئه ويشه
به سهر هموو شتيكدا به توانايه و، ويستى له هه ر شتيك بى ئيكات، ﴿ تَبَارَكَ الَّذِى
نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ﴾ [الفرقان : ٣] ، واته:

تۆرم و مندالی ههیه! سییه: له مهودای دهسه لاتیدا، هیچ شهریک و هاوبه شیکی نه،
وهک بت په رسته کان پێیان وایه که: شهریک و هاوبه شی ههیه! چوارهم: هه موو
شتیکی له نه بوون و (عهدهم) ههوه دروسکردوو بهدی هیناو، نه ندازه گیری ته واریشی
بو کرد، به میزانیکی ورد. ﴿ مَا أَخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنَ إِلَهٍ إِذَا لَذَهَبَ
كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَّ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ ﴾ (۹۱) عَلِيمُ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ فَتَعَلَّى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿ ۹۲ ﴾ [مؤمنون: ۹۱، ۹۲]، واته: خوا هه رگیز
مندالی بوخوی هه لئه بزاردوو، جا ئه وه که ی پئوستی به مندال ههیه، تا مندال بوخوی
بگریت؟، و هیچ په رستراویکیشی نه کردوو به شهریک بوخوی، هه ر خویه و تاک و
ته نیایه، خو ئه گهر هاوبه شی بووبان - وهک ئه وان پێیان وایه - ئه وه ده مه هه ریهک له و
خوایانه ده چوو به لای دروستکراوی خویه وه، بو خوی سه ره رشتی ده کردو ئه و سا
یاسای بوونه وهر تیک ده چوو، وه کو ئیستا نه ده ما، و هه ندیکی زال ده بوو به سه ر
هه ندیکدا، وهک پاشاکانی دنیا، جا که ئیستا هیچ شتیکی و نابینری، مانای وایه هه ر
خوایه کی تاک و ته نیا ههیه، خوا تاک و ته نیایه، بیخه وشه بیگه رده، له ئه و شتانه ی
ئه وان وه سفی خوی پیده کهن و، ده لێن هاوه ل و مندالی ههیه. به گشت نهیتی و
نادیار، ئاشکراو دیار، زاناو به ئاگایه، جا که و ابو خوا به رزه و، له سه رووی ئه و
شتانه وهیه که موشریکان ده یانکه نه شهریک و هاوبه ش و هاوتای، ﴿ فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ
الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾ (۷۴) [النحل: ۷۴]، واته: جا ئیتر ئیوه نموونه و
شهریک بوخوا مه هینه ئاراوه، چونکه ئه و بی شهریک و بی وینهیه، به راستی خوا
پووجه لی ئه وهی ده یکه نه دهیزانی، وه ئیوه بی ئاگان و نازانن، ﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي
الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنْزِلْ بِهِ
سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا نَعْلَمُونَ ﴾ (۳۳) [الأعراف: ۳۳]، واته: بلێ: ئه ی
پێغه مبه ر ﷺ! په روه رداگرم هه ر کاری خراب و دزیوو ناشیرینی چه رامکردوو،

ئاشكراو نەيتى، و ھەم تاوان و گوناح و لەسنوور دەرچوون و، دەستدرىژىيى كردن بۆ سەر خەلك بەناھەق، و بى ھىچ بەلگەيەكى خوايى، شەرىك و ھاوبەش دانىن بۆخوا، و لە ئاخوتن و قسە كردن، دەر بارەى خوا بە بى زانين و بەبى بەلگە درۆ ھەلەسن.

شەرح

﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ ، وشەى (الحمد) واتە : سوپاس و ستايش ، و (أل) ە كە بەوشەى (حمد) ەو ەيە بە واتاى ئىستغراق و گشتگىرى دىت، واتە: ھەموو جۆرە ھەمد و ستايشىك بۆ زاتى (الله) يە، ﴿الَّذِي لَمْ يَخْذْ وَلَدًا﴾ ، واتە : مندالى نىيە، و ەك ئەو ەى جولەكە و گاۋرەكان و ھەندى لە ھاوبەش دانەرانى قورەيش بانگەشەى بۆ دەكەن.

﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ﴾ ، واتە : ھىچ ھاۋەل و يارىدەدەرىكى نىيە لە ھاۋەندارىەتى و پەرۋەردگارىەتيدا، و ەك ئەو ەى سەنەۋىيەكان و ھاۋىرەكانيان بانگەشەى بۆ دەكەن^(۱) ئەوانەى كە دەلىن: چەند پەرۋەردگار و پەرستراۋىك ھەيە، ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ﴾ ، واتە : زەلىل و بىدەسەلات و دەسەۋەسان نىيە تاۋەكو پىۋىستى بە ھاۋەل و ەزىر و يارىدەدەر و راۋىژكار .. ەتد بىت، خودا ھاۋەپەيمانى لەگەل ھىچ كەسىكدا نابەستى و، داۋاى سەرخستىن و پشتىۋانى لە ھىچ كەسىك ناكات، ﴿وَكَبِيرَةٌ تَكْبِيرًا﴾ ، واتە: خودا بەگەۋرە و مەزن بزانە و بەپاك پرايىگرە لەو قسەو قسەلۆكانەى كە كەسانى ستەمكار و بىدلىن دەيكەن بەرانبەر بەخودا .

(۱) سەنەۋىيەكان: جۆرە ئاينىكى مەجوسىيە و دەلىن: دنيا لەدوو بەش و بنەماى كۆن پىكھاتوۋە: دانەيەكيان نوروۋە و ئەۋىترىانىش تارىكىيە، و ئەو دوۋە ھەتا ھەتايى و ئەزەلىن.. (الملل والنحل: ۷۲/۲).

ههروهها فهرمایشتی : ﴿يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ ، واته: ههرجی لهئاسمان و زهویدایه ستایش و یادی خودا دهکهن و خودا بهپاک و دوور دهزانن لهههر جووره کهم و کورتی و ناتەواوییهک. ﴿لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ﴾ ، واته: ههرجی سوپاس و ستایش و خاوهنداریهتی رهها و ههقیقیه هی خودا و مولکی خودایه وتاییهتن بهخودا و هیچ یهکیک لهبهندهکانی بهشی نییه تییدا، ئهوهش که لهپروالهدا بههی بهندهکانی بزانیی ئهوا بهخششی خودا و مولکی خودایه پتی بهخشیون وخودا خاوهنه راستی و ههقیقه کهیهتی، ﴿وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ ، واته: خودا بهسه رهه موو شتییدا زال و بالادهسته و هیچ شتییک نییه خودا دهسه وهسان و بییاقهت بکات.

﴿تَبَارَكَ﴾ (تبارک) فیعلی (ماض)یه و له (البرکه)هوه^(۱) وهرگیراوه، که بریتییه له : زیاد و گه شه کردنیکی بهردهوام، ئهم له فزه تهنها بو خودا به کار دیت بو هیچ که سینیکی دیکه به کار نایهت^(۲) تهنها به له فزی (ماض)یش به کارده هیندریت.

﴿الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ﴾ ، واته : ئهوهی که قورئانی دابه زاندووه، ناوی نراوه: (فرقان) واته: جیا که رهوه؛ له بهرئه وهی ههق و باتل لیک جودا ده کاته وه، و به خه لکی ئاشنا ده کات^(۳)، ﴿عَلَى عَبْدِهِ﴾ ، واته : بو سه ره بنده که ی که مه به ست لئی پیغه مبه ر موحه ممه ده ﷺ ، ئه مه سیفه تیکی مه دح و سه نایه؛ چونکه خودا پیغه مبه ری داوه ته پال و خووی و ئیزافه ی کردووه بولای خووی وهک ریز و شکویهک بو پیغه مبه ره که ی و، له مه قامی دابه زاندنی قورئانی پیروز بو ی؛ ﴿لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ﴾

(۱) التنبيهات السنية (۱۰۷).

(۲) بدائع الفوائد لابن القيم (۱۸۵ / ۲).

(۳) تفسير ابن كثير (۵۸۱ / ۴)، وبصائر ذوي التمييز للفيروزآبادي (۸۳ / ۱).

، واتە: بەلكو بۆ ھەموو جىھانىيان كە مەبەست لىي مروف و جنه، وئەمەش يەككە لەتايەتمەندىيەكانى، ﴿نَذِيرًا﴾، واتە: بىيئەئاگادار كەرەو، و (منذر)، لەئاگادار كەردنەو (الإنذار) ھەو ھاتوو كە برىتيە لەئاگادار كەردنەو و بىدار كەردنەو بەچەندان پىگای جودا و جىاواز .

و ھەرمایشتى : ﴿لِيَكُونَ﴾ ، واتە: بۆ ئەو، ئەمەش پروون كەردنەو ھۆكاری دابەزانى قورئان (الفرقان) ھە بۆ پىغەمبەر ﷺ ، واتە: تايەتى دەكات بە پەيامىكى گشتگىر و عام .

پاشان خواى پەرورەدگار بەچار سىفەت وەسفى خۆى دەكات:

بەكەم: ھەرمایشتى : ﴿الَّذِي لَهُ، مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾، واتە: ئەوزاتەى كە ھەرچى مولك و مال ھەيە لەئاسمانەكان و زەویدا ھى خودايە، خۆى خواوہنىەتى ھى كەسى تر نىيە، ھەرئەو بەتەنھا خۆى دەتوانىت دەستى تىوہردات و تەسەرۇفى تىدا بكات.

سىفەتى دووہم: ﴿وَلَمْ يَخْذْ وَلَدًا﴾ ، واتە: مندالى نەبوو، وەك ئەو ھى جولەكەكان بانگەشەى بۆ دەكەن؛ ئەو ھەش بەھۆى بى پىووستى و كاملى زاتى اللە بە لەھەموو كەسىك و، ھەزارى و پىووستى ھەموو بەدییەتراوێك بەخودا .

سىفەتى سىيەم : ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ﴾ ، واتە: لەمولك و خواوہندارىە تىدا ھىچ جۆرە ھاو بەش و ھاو ەل و شەرىكىكى نىيە، ئەمەش وەلامە بۆ تاقمە بت پەرست و سەنەو ییەكان و جگە لەوانىش .

سىفەتى چوارەم : ﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ﴾ ، واتە: ھەموو شتىكى دروست كەردووە بەدییەناوہ .

ئەمە، واتە: (بەدھېئىراۋ و دروستكراۋ) كار و كردهۋەى بەندەكانىش دەگرېتەۋە،
 واتە: ئەۋكارانەى كە بەندەكانىش دەيكەن خودا دروستى كردوون و بەدھېئىراۋ،
 پروونتر بلىين: كار و كردهۋەى مروّف دروستكراۋى خودايە و فيعلى عەبدە، ﴿فَقَدَرَهُ﴾
 نَقْدِيرًا، واتە: ئەۋ تەقدىر و ئەندازەگىرى بۆ ھەموو شتېك كردهۋە لەئەجەل و پزق و
 خوشبەختى و بەدبەختى و ھەموو شتېكى ئامادەساز كردهۋە بۆ ئەۋەى كە لەگەلدا
 دەگونجى .

پېشەۋا ئىبن كەسىر (پەحمەتى خۋاى لى بىت) دەلّيت: خودا خۆى بەرى كرد
 لەۋەى مندال و ھاۋەل و شەرىكى ھەبىت، پاشان ھەۋالى دا بەۋەى ھەموو شتېكى
 بەدھېئىراۋە و ئەندازەگىرى بۆ كردهۋە، ئەۋ خالق و بەدھېئىنەرى ھەموو شتېكە،
 ھەروەھا پەروەردگار و پادشا و پەرسىراۋى ھەموو شتېكە، ھەموو شتېك لەزىر
 دەسەلات و بەرتەۋەردن و ئەندازەگىرى ئەۋدایە^(۱).

ھەروەھا فەرمایشتى: ﴿مَا أَخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنَ إِلَهٍ﴾ لەم
 ئايەتەدا خۋاى پەروەردگار نەفى ئەۋە دەكات مندال ياخود ھاۋەلى ھەبىت لەمولك و
 تەسەروف و عىبادەتدا، و(من) لەھەردوۋ جىگاگەدا بۆ زىاتر تەئكىد كردن و دلئىايى
 دانه. ﴿إِذَا لَذَّهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ﴾ ئەمەش بەلگە ھىنانەۋەى بۆ ھەمان بابەتى
 سەرەتاي ئايەتەكە لەنەفى مندال و بوونى ھاۋەل و شەرىك لەپەرسىش بۆ
 ئەنجامدانا، دەيەۋى بلىت: گەر چەند خودايەك ھەبۋايە ئەۋا ھەرىكەيان ئەۋ
 بەشەى دەبرد كە خۆى دروستى كردهۋە، ئەۋكات گەردون و بوونەۋەر تىك دەچوو و
 دابەش دەبوو.

ئەوھى لە واقع دا دەبىرنىت گەردون و بوونەوەر زۆر رېك و مونەزەمە و ھېچ جۆرە دابەش بوون و چەندايەتەك تىيدا پرووى نەداوہ. ﴿وَلَعَلَّ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ﴾ ، واتە : گەر لە گەل خودادا خودايەكى تر بوونى ھەبوايە ئەوا ھەندىكىان زال دەبوون بەسەر ئەويترياندا و ھەولى دەست شكاندەوہ و پاشقول لىدانى ئەوى ترى دەدا، ھاوشىوہى ھالى دەسەلاتدار و مەلىكەكانى دونيا، ئەوكات ئەوھى بدورپىت و خودايەكى تر زال بىت بەسەرىدا ئەوا شىاوى خودايەتى نابىت .

كەواتە دەرکەوت ھەبوونى ھاوہل و شەرىك بۆ خودا شىكى مەھال و ئەستەمە و ئەوھى ھەيە تەنھا يەك خودايە؛ ھەربۆيە فەرمووى : ﴿سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ﴾ ، واتە : دەي پاك و بىگەردى لەوھى كە ھاوبەشدانەران دەيدەنە پال خودا لە مندال و ھاوہل .. ھتە، ﴿عَلِيمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾ ، واتە : خودا تايەت مەندە بەزانىنى ئەو زانستەي كە شاراوہو ناديارە لاي بەندەكان و ئەوہش كە بەبەرچاويانەوہيە، بەلام غەيرى خودا خۆ گەر زانستى ھەبىت بەھەندى لەوشتانەي لەبەرچاون ئەوا زانستى نىيە بەغەيب و شتە ناديارەكان، ﴿فَتَعَلَى﴾ ، واتە : پاك و بىگەردى و بەرزى و بلندى بۆ خودا ﴿عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ لەوھى ھاوبەشدانەران دەيدەنە پالى لە ھاوہل و مندال .

ھەروہا فەرمايشتى : ﴿فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ﴾ ، واتە : قياسي خودا مەكەنە سەر كەسانى تر لەدروستكراوہكان (مخلوقات)، لىرەدا خواي پەروەردگار رېنگرى دەكات لەوھى قياسي زاتى ئەو بكرىتە سەر كەسانى تر. جا (ضرب المثل) چواندنى ھال و بارىكە بە ھال و بارىكى تر، ھاوبەشدانەرەكان دەيانگووت : خودا زۆر لەوہ گەورەتر و بەرپزترە لەوھى بەندەيەكى لاوازى وەك ئىمە راستەوخۆ بىپەرستىت و داواي لى بكات، دەبىت واستەيەك لەنيوان خۆمان و ئەودا دانىين، بۆيە بت و پەرستراوہ دەستكرەكانى خۆيان دەكرە وەسىلە و واستەو نىوہندگىر بۆ گەيشتن بەخودا، ئەوہش وەك چواندنى بەمەلىك و دەسەلاتدارەكانى دونيا بەوھى ئەوان بەسكرتىر و

واستە نەبىت ناگەيتە لايان، خىواي پەروەردگارىش رىنگىرى لىكردن لەوکارە؛ چونكە خودا ھىچ ھاوشىوھىكى نىيە تا بچوئىندىت بەمەلىك و دەسەلاتدار، بۆيە نابى ئەو قىياس و چواندەنە دەرھەق بەخودا بىكرىت، ﴿إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ﴾، واتە: خودا دەزانىت خۆي ھىچ ھاوبەش و ھاوشىوھى ھاوھلىكى نىيە، ﴿وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾، بەلام ئەو ئىوھن نازانن، جا ئەو كارەتان سەرچاوەكەي بىركردنەوھ و گومانىكى ناپەرەوا و فاسدە، ھەروھە نازانن عىبادەت كردن بۆت سەرەنجامەكەي چەندە مەترسىدار و خراپە.

ھەروھە فەرمايشتى : ﴿قُلْ﴾ واتە: بلى، ئەم قسەيە پرووى لەپىغەمبەرە ﷺ، ئەوھش بەلگەيە لەسەر ئەوھى قورئان كەلامى خودايە و، پىغەمبەرىش ﷺ پەيامھىنەر و نىردراوى خودايە^(۱)، ﴿إِنَّمَا﴾ ئادەتى ھەسرە، ﴿حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ﴾، واتە: خراپەكارى قەدەغە كردووە و (الفواحش) : جەمەي (فاحشة) يە و، برىتيە لەو تاوانانەي كە زۆر ناشىرىنن ﴿مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ﴾، واتە: ئەوھى بەئاشكرا ئەنجام دەدرىن و ئەوھش كە بەنھىنى ئەنجام دەدرىن، و ﴿وَالْإِثْمَ﴾ ھەموو سەرپىچىكە كە دەبىتە ھۆكارى تاوان و خراپەي تر، قسەيەك ھەيە دەلىت: مەبەست لە (الإثم): عەرھق و مادەي ھۆشبەرە، ﴿وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾، واتە: ستەم و دەستدرىژىيەك بۆ سەر خەلكى كە سنوورى بەزاندبى، ﴿وَأَنْ تَشْرِكُوا بِاللَّهِ﴾، واتە: ھاوبەشى بۆدانىن لە عىبادەت بۆ كردندا. ﴿مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا﴾، واتە: بەبى ھىچ حوججە و بەلگە و بيانوويەكى درووست، ئائەمە مانا و مەبەستى سەرەكى ئايەتەكەيە.

﴿وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا نَعْلَمُونَ﴾، واتە: درۆ و دەلەسەو بوھتان بدەنە پال خودا بەوھى گوايە مندالى ھەيە، لەكاتىكدا ئىوھ ھىچ عىلم و زانىارىتان لەو بارەيەوھ نىيە،

ھەروھە ھاوشىۋە ئەو لىكدانەۋە و شت ھەلأل و ھەرام كۈندە كە بەلىكدانەۋە
خۇيان دەيان كۈد بەبى مۆلەت پىدانی خودا .

﴿ئەۋە تىبى دە كرىت لەم ئايەتە پىرۆزانەدا:﴾

لەم ئايەتەتە نەفى ھاۋبەش و ھاۋەل و مندال كراۋە لەخودا و، ئىسپاتى تاك و
تەنھائىشى كراۋە، ھەروھە ئامازەش بەۋە دراۋە ھەموو دروستكراۋەكانى ستائىشى
دەكەن و بەپاك پرايدەگرن لەو قسە و قسەلۆكانەى بىباۋەران، ھەروھە ئىقامەى
ھوججەشى تىدايە بۆ ھاۋبەش بىرپاردەران بەۋەى ئەو كارەى دەيكەن پوچ و بەتالە و
ھىچ بىانوۋىەكى درووستى نىيە، تەنھا دەرەنجامى نەزانى و خەيال گەلىكى پوچى
نارەۋايە، ھەروھە خودا ھىچ لىچۈۋ و ھاوشىۋەكى نىيە . والله أعلم .

[۱۸] ئیساتکردنی بهرز و بلند بوونهوهی خودا له سهر عهشه کهی

(استواء الله علی عرشه)

فهرمایشتی : ﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى﴾^(۱)، واته: ئەو خوا بهخشندهیه بلندبوویهوه بۆ سهر عهرشى فهرمانهروایی خۆی، بهلێ.. مه بهست بهم چوون و

(۱) دیاره ئەو خۆی چۆنی مه بهست بێت لهو چوونه سهر عهشه، ئیمهش ههر بهو جۆره باوهرمان پێی ههیه، ههروهک (سه لهف) یش دهلێن: (أی: استواء یلیق بجلاله من غیر تشبیه ولا تمثیل ولا تعطیل ولا تحریف کما هو مذهب السلف وکما قال الإمام مالک «رحمه الله»: إمرار الصفات تمر کما جاءت بلا تشبیه ولا تعطیل فلا یقال: کیف؟ ولم؟ ونحن نؤمن بأن الله علی العرش کیف شاء، وکما شاء بلاحد، ولا صفة یبلغها، أو وصف یحدها حاد، نمر الآیه والخبر ونؤمن بما فیها، ونکل کیفیه فی الصفات إلی علم الله عزوجل). صفوة التفاسیر، ۱/ص ۴۵۰ ئەویش له (محاسن التأویل ۲۷۰/۷). واته: بلندبوویهوهیهک که شایستهی پلهو مهقامی خودا بێت، بهبێ هیچ جۆره لیکچواندنیک و هاوشتیهیهک بۆ خودا، یان پهتکردنهوهی سیفاتگه لیک بۆ خودا، یان گۆرانکاریی له ناوو سیفاتی خودادا بکری، ئەمهش مهزههه و رێپهروی سه لهفی سألحه. وهک ئیمامی مالیک دهفهرموی: وهرگرتن و قهبولکردنی سیفات بۆ خودا بهو شیوهی له قورئان و سوننه تدا هاتوه، بهبێ هیچ جۆره لیکچواندنیک، یان پهتکردنهوهی سیفاتیک بۆ خودا، نابێ بوتری: چۆن؟ وه بۆچی؟ ئیمه باوهرمان بهوه ههیه که خودا له سهر عهشه ههرچۆنیک بیهوی، وه یان به چ شیوازییک بیهوی، وه هیچ جۆره پێناسه و هسفتیک پهی پێ نابات، یان هیچ جۆره پیا ههلدانیک ناتوانی وهسفی بکات، ئایهت و فهرمودهکان چۆن هاتوون بهو شیوه لیکیان دهدهینهوهو باوهرمان پێیهتی، وه شیوازو چۆنیتهی تهه سیفاتانهش دهدهینهوه دهست خودا. (ئیین کهسیر) یش دهلێ: سه بارهت بهم ئایهتی: [ثم استوی علی العرش..] اه، قسه و بۆچوونی زۆر ههیه، بهلام تهه جیگایه شوینی ئەو درێژه پێدانه نییه، بهلکو ههر تهوهنده بهسه که ئیمهیش به رێی پێشینانماندا وهکو: ئیمامی (مالیک، تهوزاعی، سهوری، لهیس، شافعی، تههمه، ئیسحاق) که بهبێ چۆنیتهی و، شوبهاندن و، له کارخستنی صیفه تهکان به سهریاندا بچین. (نوعه یمی کورپی حمادی «ماموستای بوخاری») دهلێ: (من شبه الله بخلقه فقد كفر، ومن جحد ما وصف الله به نفسه فقد كفر، وليس فيما وصف به نفسه ولا رسوله تشبیه) واته: ههرکه سیک خودا بچۆنیتهت بهیه کییک له دروستکراوه کانیه وه، ئەوه کافر بووه، وه ههرکه س ئینکاری بهیه کییک لهو سیفاتانه بکات که

خودا ۋەسفى خۆى پىندەكات، ئەۋە پىنى كافر دەبىت، ۋە ئەۋەى خۆى ۋەسفى ۋەسەنای خۆى پىندەكات، يان نىردراۋەكەى- صلى الله عليه وسلم- ۋەسفى پىندەكات، لىكچواندن نىيە. لە (ئىبن قەيىم) دەپرسن: ئەگەر دوۋكەس لە پەپرەۋانى شافىئىيى بىكەۋنە چەلەخاننى لەگەل يەكتر، ئەۋجا يەككىيان بلى: ھەركەسى پىنى ۋانەبى خوا لە ئاسمانە، سەر لىشنىۋاوو سەر لى تىكچوۋە، ئەۋى دىكەش بلى: نەخىر! خوا بى جى ۋە مەكانە، ئايا ئەم دوۋبۇچوۋنە كاميان لەسەر عەقىدەى ئىمامى شافىئىيە؟ لەۋە لامدا وتى: عەقىدەى شافىئىيى ۋ، عەقىدەى پىشىنەكانى ئىسلام، ۋەك ئىمامى (مالىك، سەۋرىي، ئەۋزاعىي، ئىبنولموبارەك، ئەحمەدى كورى حەنبەل ۋ ئىسحاق) ھەر ۋەكە عەقىدەى زانا بەرپىزەكانى ترە، ۋەك: (فوزەبلىي كورى عىاض، ئەبو سولەيمانى دارانى، سەھلى كورى عەبدوللەى تەسەتورى) چونكە لە نىۋان ھىچ لايەك لەۋ بەرپىزانە ۋەتەياندا، ھىچ ناكۆكىي ۋ جىۋازىي لە بەرامبەر بىنەماكانى ئايندا نەبوۋە. ئەۋەتە پىشەۋا شافىئىي لە سەرەتاي كىتپى (الرسالة) دا دەلى: (الحمد لله الذي.. هو كما وصف به نفسه وفوق ما يصفه به خلقه) واتە: سوپاس بۆ ئەۋ خودايە، سوپاسىك كە ۋەسفى ۋ ستايشى- خۆى پىكردوۋە، ۋەسفىك كە لەسەرۋو ھەموو ئەۋ ۋەسفانەۋە بىت كە درووستكراۋەكانى ۋەسفى دەكەن. (ئىبن كەسىر) لە كىتپى (البداءة والنهاية) دا دەلى: (رەببىي مامۇستاي شافىئىي ۋ پىاۋە ھەلكەۋتوۋەكانى مەزھەبى شافىئىي، بەبى باسكردنى ھىچ چۆنايەتەك صىفەتەكانى خوا دەسەلمىنن، يان بە كورترو پوختتر راي ئىمامى شافىئىي لەمەر صىفاتى خواۋە لەم سى خالەدا رادەگەيەنن:

- ۱- ثبت لله جميع الأسماء والصفات التى نطق بها القرآن ودلت عليها السنة الصحيحة إبتاتا بلا تشبيه وتنزيها بلا تعطيل على حد قوله تعالى: (ليس كمثله شئ وهو السميع البصير). واتە: تەۋاۋى ناۋوسىفاتى خواى گەۋرە دەچەسپىنن كە لە قورئان ۋ سوننەتدا ھاتوۋن، بەبى ھىچ جۆرە لىكچواندننىك، يان پراگرتنى سىفاتىك، لەسەر پاىە ۋەساسى ئەم ئايەتە كە دەفەرموۋى: ھىچ شىك ھاۋ شىۋە ھاۋ ۋەنەى نىيە، ۋە خودا بىسەرۋ بىنايە.
- ۲- ينزه الله سبحانه وتعالى عن مشابهة خلقه مع إبتات حقيقة هذه الصفات. واتە: خودا پاك ۋ بىگەردە لەۋەى لە درووستكراۋەكانى بچىت، لەگەل ئەۋەى ھەموو سىفاتەكانى دەچەسپىنن.
- ۳- التوقف عن الخوض فيما لا مجال للعقل فيه مع اليأس وقطع الطمع عن إدراك كيفية هذه الصفات كما روى ابن أبى حاتم بسنده عن أبى إسحاق بن محمد قال: سمعت الشافعى يقول: (إن للعقل حدا ينتهى إليه كما أن للبصر- حدا ينتهى إليه). سەپرى كىتپى (آداب الشافعى ومناقبه) بىكە. واتە: رۆنەچوۋن لەۋ شتانەى كە مەجالى بىركردنەۋەى عەقلى تىدا نىيە، ۋە ۋاز ھىنان لە زانىنى چۆنەتەى ئەۋ سىفاتانە، ۋەك ئىبن ئەبى حاتم لە ئەبى ئىسحاقى كورى محمد

سه‌رکه‌وته‌یه بۆسه‌ر عه‌رش، سه‌رکه‌وته‌یکه شیای زاتی بلندی ته‌و بی و، به‌و شیوه‌یه که (سه‌له‌ف) و پیشینانمان ته‌فسیریان کردووه‌و بی هیچ شوبه‌اندن و لیک‌دانه‌وه و قولبوونه‌وه تییدا، وه‌ ئه‌م باسه‌ له‌حه‌وت جیگادا له‌قورئانی پێرۆزدا هاتووه: له‌ (سورة الأعراف) دا: ﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ۚ﴾ [الأعراف: ۵۴]، واته: به‌راستی هه‌رخوای په‌روه‌ردگاری ئیوه‌بوو توانی ئاسمانه‌کان و زه‌ویی له‌ماوه‌ی شه‌ش رۆژدا درووست بکات، خو ئه‌گه‌ر ویستبای به‌چاو تروکاندنیک درووستی ده‌کردن، ئه‌وسایش به‌و شیوه‌یه که شایسته‌و شیای زاتی خو‌ی بیت «جل جلاله‌» بلندبوویه‌وه بۆ سه‌ر عه‌رشی فه‌رمانه‌روایی خو‌ی، وه‌ (سورة یونس) دا: ﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ

ده‌گیرته‌وه‌و ده‌لی: بیستم که شافعی ده‌یفه‌رموو: به‌راستی عه‌قل سنووریکی هه‌یه که کۆتایی دیت، وه‌ک چۆن چاو سنووری بینینی هه‌یه. (ئیمامی زه‌هه‌بی) ده‌لی: شه‌یخولئیسلام - ئه‌بولحه‌سه‌نی هه‌کاری - ئه‌بوو موحه‌مه‌دی مه‌قدیسی «حافظ له‌ ئه‌بو سه‌وره‌وه، ئه‌بو شوعه‌یه‌وه، ئه‌وانیش له‌ موحه‌مه‌دی کوری ئیدریسی شافعی یه‌وه (ناصر الحدیث) ده‌لین: (القول في السُّنة التي أنا عليها ورأيتُ عليها الذين رأيتهم مثل سفيان ومالك وغيرهما: الإقرار بشهادة أن لا إله إلا الله وأن محمدا رسول الله، وأن الله على عرشه في سمائه يقرب من خلقه كيف شاء وينزل إلى سماء الدنيا كيف شاء. وذكر سائر الاعتقاد). واته: راوېچوون له‌سه‌ر ئه‌و سوننه‌ته‌ی من له‌سه‌ریم و ئه‌وانه‌ی من بینو من له‌سه‌ر سوننه‌ت بوون وه‌ک: سفيان و مالک و غه‌یری ئه‌وانه‌ ئه‌مه‌یه که: دانپێنان به‌ شایه‌تومان (لا إله إلا الله وأن محمدا رسول الله)، و پاشان خودا له‌سه‌ر عه‌رشه‌ له‌ئاسمانداو، نزیک ده‌بیته‌وه له‌ به‌نده‌کانیه‌وه چۆن بیه‌وی، وه‌ دیته‌ ئاسمانی دنیا هه‌رچۆنیک بیه‌وی. وه‌ هه‌روه‌ها بابه‌ته‌ بیروباوه‌ریه‌کانی دی باسکرد. وللسلف (رحمهم الله) في تفسير الاستواء أربع عبارات: ۱- العلو ۲- الإرتفاع ۳- الصعود ۴- الإستقرار. واته: پیشینانمان (په‌حه‌متی خویان لیبت) له‌ مانای (الاستواء) دا چوار رایان هه‌یه: به‌زری، بلندبوونه‌وه، سه‌رکه‌وتن، جیگیربوون. بۆ زیاتر ئاگاداری له‌ بۆ چوون و عه‌قیده‌ی زانی پایه‌به‌رز پێشه‌وا شافعی، سه‌باره‌ت به‌ (ئه‌سما) و (صیفات) ی خوا «جل وعلا» سه‌یری کتیی (منهج الإمام الشافعي) رحمه الله في إثبات العقيدة به‌رگی ۲، ئاماده‌کردنی (محمد بن عبدالرحمن بن العقل) بکه. (ته‌فسیری رامان).

فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ ﴿٢﴾ [يونس: ٣] ^(۱)، واتە: بەپراستىي پەرۋەردىگار تان ھەرئەو خىۋايە كە: ئاسمانەكان و زەۋىي لە ماۋەي شەش رۆژدا درووستكر، ھەندى دەلەين: مەبەست بەو رۆژانە، ھەر ئەم رۆژانەي دونىايە، ھەندىكىش دەلەين: ھەر رۆژەي بەقەد ھەزار رۆژى ئىستامانە، پاشان بەو شىۋەيە كە شاىستەو شىاۋى زاتى ئەۋبى و ئەو خۆي مەبەستىي بىلەندىۋىيەۋە بۆ سەر عەرشى فەرمانرەۋايى خۆي، ولە (سورة الرعد) دا: ﴿اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ﴾ ﴿٢﴾ [الرعد: ٢]، واتە: ھەر ئەو خىۋايە ئەو كىتەيەي بۆ تۆ ناردوۋە كە ناۋى (اللە) يەو خاۋەن توانايە كى وايە ئاسمانەكانى بەرز راگرتوۋە، بى ئەۋە ھىچ كۆلەكەو پاىيە كى بۆ دانابىت، ئىۋە بىيىن، پاشان بەو شىۋەيە كە شاىستەو شىاۋى زاتى ئەۋبى و ئەو خۆي مەبەستىي بىلەندىۋىيەۋە بۆ سەر عەرشى فەرمانرەۋايى خۆي، ولە (سورة طه) دا: ﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى﴾ ﴿٥﴾ [طه: ٥]، واتە: ئەو خوا بەخشنەيە بىلەندىۋىيەۋە بۆ سەر عەرشى فەرمانرەۋايى خۆي، ولە (سورة الفرقان) دا: ﴿ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ﴾ ﴿٥٩﴾ [الفرقان: ٥٩]، واتە: ئەۋسايىش بەو شىۋەيە كە شاىستەو شىاۋى زاتى خۆي بىت «جل جلاله» بىلەندىۋىيەۋە بۆ سەر عەرشى

(۱) بۆ زانىارى: وشەي (استوى) لە قورئانى پىرۆزدا بە (۳) جۆر لىكدانەۋە ھاتوۋە: يەكەم: ھەركات وشەي (استوى) ھىچ جۆرە پىتەكى لە گەل نەبوو، ئەۋكات بەماناي تەۋاۋىيەتى و بەخۇدا گەشتەن دىت، ۋەك دەفەرمۇي سەبارەت بە پىغەمبەر موسا (دروودى خۋاي لەسەر بىت): ﴿ولما بلغ أشده واستوى﴾ اتە: كاتى موسا پىنگەشت و بەتەۋاۋى بەخۇدا ھات. دوۋەم: ھەركات پىتى (على) لە گەلدا ھات، ئەۋكات بەۋاتاي بەرزىۋونەۋەو بىلەندى دىت، ۋەك دەفەرمۇي: ﴿ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ﴾ واتە: بىلەندىۋىيەۋە بۆ سەر عەرشى. سىيەم: ھەركات پىتى (إلى) لە گەلدا بوو، ئەۋكات بەۋاتاي (مەبەست و ويست) دىت، ۋەك دەفەرمۇي: ﴿ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ﴾ واتە: پاشان ويستى بەرەو درووستكرنى ئاسمانەكان بچىت (ئەم زانىارىيە لە ئامادەكرنى لىكۆلەرى تەفسىرەكەيە). (تەفسىرى پامان).

فەرمانەرەوايى خۆى ، وله (سورة السجدة) ۱ : ﴿ اَللّٰهُ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ﴾ [السجدة : ۴] ، واتە : ئەو خىوايە ئاسمانەكان و زەوىي و ھەرچىش لە نىوانياندايە لە ماوەى شەش رۆژ (دەوەرەن)دا ، بەدى ھىنا [ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ] لە پاشان بۆ بۆسەر عەرش .. ئيمانمان بە (ئىستىوا) ھەيە ، بەلام ئىستىوايەك شايستەى شىكۆمەندى خۆى بىت ، واتە : بى ھىچ جۆرە بىرکردنەو شوبھاندن و دەستكاريەك لە شىوازى ئەو بۆ بۆسەر عەرش بە عەرشى ، وله (سورة الحديد) ۲ : ﴿ هُوَ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ﴾ [الحديد : ۴] ، واتە : ھەر ئەو خىوايە ئاسمانەكان و زەوىي لە ماوەى شەش رۆژدا درووستکرد ، لە پاشان بۆ بۆسەر عەرش . بە بۆسەر عەرش بە شايستەى زاتى خويىت .

شەرح

واتە : ئىسپاتکردنى لەسەر عەرش بوونى خودا لە ھەوت ئايەتدا ھاتوو و لە ھەمووياندا لە فزى (الاستواء) بە يەك شىواز و يەك لە فز ھاتوو كە ئەو یش : ﴿ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ﴾ ، ئەمە دەقە لە مانا ھەقىقىيە كەيدا و ھىچ تەئويلىك ھەلناگرى بەو ھى بەماناى تر لىك بدريتەو ، و (الاستواء) : سيفەتلىكى فيعل سابت جىگىرە بۆ خودا بەوشىو ھەيەكى شايستەى و شىاوە لە گەل زاتى (الله) دا ھاوشىو ھى گشت سيفاتەكانى ترى و ، ئەم لە فزە لە زمانى عەرەبىدا بە چوار مانا دىت^(۱) : كە ئەو یش :

(۱) «شرح أصول اعتقاد أهل السنة» للالكائي (۳۹۹-۴۰۰) ، و «إثبات علو الله على خلقه والرد على المخالفين» لأسامة القصاص (۱ / ۱۳۷) .

(علا، وارتفع، وصعد، واستقر) واتە: بەرز بوۋەۋە، بىلىند بوۋەۋە، وسەرکەۋت، وجىگىربوۋ، ئەم مانايانە ھەموو ئەو تەفسىرانەن كە لەسەلەفەۋە ھاتوۋە لەبارەى ماناي (الاستواء) ھەۋە لەو ئايەتەنەى كە ئامازەمان پىدا .

فەرمايشتەكەى ئايەتى يەكەم و دوۋەم: ﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ﴾، واتە: ئەو بەدېھنەر و بەخىۋكەرتانە بەنەعمەتەكانى و، ئەۋكەسەيە كە پىۋىستە لەسەرتان بەتەنھا بىپەرستىن، ﴿الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾، واتە: ئەو دروستكار و بەدېھنەرى ھەموو جىھانىانە؛ بەئاسمان و زەۋى و ئەۋەى لەنىۋانىاندایە، ﴿فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾، كە ئەۋىش: يەك شەممە و دوو شەممە و سى شەممە و چوار شەممە و پىنج شەممە و ھەينى يە، لەپۇژى ھەينى دا ھەموو خەلکەكە كۆبوۋنەۋە و تىپدا ئادەم (عليه السلام) دروستكرا^(۱)، ﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾، واتە: بەرز و بىلىند بوۋەۋە بەسەر عەرشدا بەو شىۋەيەى كە شىاۋ و گونجاۋە لەگەل زاتى ئەۋدا، ھەر ئەمەش مەۋزۋەى شاھىدى ئايەتەكەيە، و(العرش): لەپروۋى زمانەۋانىيەۋە برىتيە لە: كورسى و جىگای دانىشتنى مەلىك^(۲)، ولېرەدا مەبەست لى - ھەرۋەك كۆى دەقەكان دەبنە بەلگە لەسەرى - :كورسىەكە كە ئەملاۋ ئەۋلاى ھەيە و فرىشتەكان ھەلى دەگرن، ۋەكۈ قوبەيەك ۋايە بەسەر جىھانەۋە و ئەو سەقفى دروستكراۋەكانە .

فەرمايشتەكەى ئايەتى سىيەم: ﴿اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ﴾، واتە: بەسەر زەۋىدا بەرزى كردوۋەتەۋە بەرزكردنەۋەيەك كە دوۋرە و بەدەست ناھىندرىت و كەس ناگات بەۋپەرى و ئەندازەكەى نازانرىت. ﴿بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرْوَنَهَا﴾ وشەى(العمد) برىتيە لە: پايە

(۱) حسن: أخرجه أحمد (۲۴۱۸۷)، وحسنه الشيخ الألباني في «صحيح الترغيب والترهيب» (۶۹۲).

(۲) بروانه: «التنبيهات السنية» (۱۲۷).

ودنگە و جەمعى (عماد)ه، واتە : پراوەستاوہ بى ئەوہى ھىچ جۆرہ پایە و دنگەيەكى ھەيىت و لەسەرى پراوەستايىت، بەلكو تەنھا بەھىز و قودرەتى خودا پراوەستاوہ .

دواتر فەرمايشتى ﴿تَرَوْنَهَا﴾ بۆ جەختکردنەوہى نەبوونى پایە و دنگەيە و، بۆچوونىك ھەيە دەلىت: پایەيى ھەيە بەلام ئىمە نايىبين، بەلام بۆچوونى يەكەم تەواوتر .

﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾ پاشان بەرز بووہوہ بەسەر عەرشد، ئائەمە مەوزوعى شاھىدى ئايەتەكەيە بۆ ئىسپاتکردنى بەرز و بلند بوونەوہ (الاستواء). قسەکردن لەسەر گشت ئايەتەكانى تر ھەمان قسەو باسى ئەم ئايەتەكەيە كە پروونكرانەوہ .

﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾ ئەوہى لەھەموو ئەم ئايەتەكەيە بەگشتى وەرەگىردىت:

ئىسپاتکردنى بەرز بوونەوہى خودايە بەسەر عەرشەوہ بەو شىوہيەيى كە شياوى زاتى (اللہ) يە و، وەلامىكىشە بۆ ئەوانەي كە (الاستواء) تەئويل دەكەن بەوہى بەماناي: دەست بەسەرا گرتن و زال بوون (الاستيلاء، والقهر) دىت و، تەفسىرى (العرش) دەكەن بەوہى بەماناي مولك و دەسەلات دىت و، دەلىن: (استوى على العرش) واتە: دەستىگرت بەسەر مولك و دەسەلاتدا و زال بوو بەسەر غەيرى خويىدا، ئەمەش باتلە لەچەند پروويەكەوہ لەوانە^(۱):

يەكەم : ئەوہ تەفسىرىكى داھىنراوہ و پىچەوانەي تەفسىرى سەلەفى ئەم ئومەتەيە، كە ئەوانىش برىتىن لەھاوہلان و تابيعين و تابيعى وشوئىكەوتوانيان و، يەكەم كەسنىك كە ئەم قسەيەيى كرد جەھمى و موعتەزىلەكان بوون و، ئەمە بۆچوونىكى باتل و پەتكراوہ وقەبول نەكراوہ .

(۱) «مجموع الفتاوى» (۵ / ۱۱۶)، و «التنبيهات السنية» (۱۲۶) .

✦ ❧ ❧ ❧ ✦

(١) أخرجه مسلم (٢٦٥٣)، والترمذي (٢١٥٦) وغيرهم.

[۱۹] ئیسیپاتکردنی بهرز وبلند(علوی خودا به سهر

دروستکراوه کانیه وه :

وفهرمایشتی: ﴿يَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ رَافِعُكَ إِلَىٰ ٥٥﴾ [آل عمران : ۵۵]، واته: ئه ی عیسا! به راستی من ده تبه مه وه بۆلای خۆم و، هه تا رۆژی ئه تگه یه نمه کاتی دیارییکراوی ئاسایی بۆ ژیاوت ده مینی و، ئه وسای ئه تمرینم، واته: ئیستا بهر له هاتنی کۆتایی ژیاوت ناهیلیم ئه وانه بتکورژن و بمیریت، و له لای خۆیشم جیی بهرزت ده بی و، سهرت ده خهم بۆ ئاسمان بۆلای خۆم. ﴿بَل رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ ١٥٨﴾ [النساء: ۱۵۸] ، واته: به لکو خوای گه وره به ره و خۆی بهرزی کرده وه، ﴿إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ ١٠﴾ [فاطر: ۱۰] ، واته: هه موو وشه یه کی پیروژو و پاک - وه ک یادکردنی خواو دو عاو پارانه وه و قورئان خویندن - بۆلای خوا سهر ده که و ی، وه هه موو قسه و ئا کاریکی چاک و پاکیش به ره و لای خۆی بهرزی ده کاته وه و وه ری ده گری و قبولی ده کات، ﴿يَهْتَمُنُ ابْنُ لِي صَرَحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابِ ٣٦﴾ [غافر : ۳۶ ، ۳۷] ، واته: فیرعه ون دوا ی و ته کانی پیاوه موسلمانه که ترسی لی نیشت که ئه و قسانه ی ئه وه تینیان تی بکات، بۆیه ده لی: با موسا تا قبکه یه وه بزاین راستده کات، جا له بهر ئه وه وتی: ئه ی هامان! کۆشکیکی بهرزم بۆ درووست بکه، به لکو بگه مه چه ند ریبازه کان، ریبازه کانی سهرکه وتن بۆ ئاسمانه کان!!.. تا له خوای موسا ئاگادار بیم و بینم، دیاره به گالته وه ده لی (خوای موسا)، بۆیه وتی: هه رچه ند من پیم وایه درۆ ده کات که ده لی: خوایه کی تر هه یه! ، ﴿أَمْ أَمِنْتُمْ مَّن فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ١٦﴾ [المک : ۱۶ ، ۱۷] ، واته: ئایا دلنیا ن له و (خوایه ی) که له سهره وه یه ئه ی بته رستان! به

ناخى زەویدا بتانباتە خوارەوۋە قووتتان بدات، ۋەك (قاروون)ى قووتکرد؟ ئىنجا
ئەو دەمە ھەمىشە زەوىى بىت و بچى و بچولت، كەوابو ھەرگىز لە دەسەلاتى خواى
بە بەزەبى دۇنيا مەبن، چونكە ھەركاتى قارى لىگرتن دەبىگرى يان لەو زاتەى لە
سەرەوۋىە دۇنيان، كە وردە زىختان بە سەردا بىبارىنى...؟ ئەوجا دەزانن تۆلەى من چۆنە .

شرح

﴿يَعِيسَى﴾ ، واتە: ئەى عىسا، ئەم وتەو خىتابە پرووى لە پىغەمبەر عىساى كورى
مەريەمە (عليه الصلاة والسلام) . ﴿إِنِّي مُتَوَفِّيكَ﴾ ، واتە: من دەتخەوینم یاخود
دەتمەرىنم، ئەوۋى زۆربەى زانايان لە سەرىن ئەوۋىە مەبەست لە (الوفاة) ^(۱) لىرەدا:
خەواندەنە، ھەروەك خواى پەرۋەردگار لە ئايەتتىكى تردا فەرموۋىەتى : ﴿وَهُوَ الَّذِي
يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ﴾ [الأنعام: ۶۰] ، واتە: ھەر ئەو خوايە كە بەشەودا دەتانخەوینى و،
ھەستان لىدەسىنى و، ۋەك مردووتان لىدەت. و فەرموۋىەتى : ﴿اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ
حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا﴾ [الزمر: ۴۲] ، واتە: ھەر خوايە كە
گىانەكانى خەلكى دەكىشى لە كاتى مردنى خاۋەنەكانياندا و ئەو گىانانەش كە
خاۋەنەكانيان نەمردوون و لە خەودان، ھەر بۆ خۆى گىانيان دەكىشى. ﴿وَرَافِعُكَ
إِلَى﴾ ، واتە : بەرزت دەكەمەوۋە بۆلاى خۆم، خوداى پەرۋەردگار پىغەمبەر عىساى
بەزىندوۋىى بەرزكردەوۋە بۆلاى خۆى، ھەرئەمەش مەوزوعى شاھىدە لە ئايەتەكەدا، كە

(۱) تفسیر ابن كثر (۲/ ۴۲).

یرفع الکلام»^(۱)، واته: گهر کردهوهی چاکه نه‌بویه ئه‌وا که لام و قسه‌ی چاک و زیکر به‌رز نه‌ده‌بووه‌وه.

حه‌سه‌ن و قه‌تاده ده‌ئین: «لَا يَقْبَلُ قَوْلٌ إِلَّا بِعَمَلٍ» واته: قسه‌وه‌رناگیردریت مه‌گهر به‌هوی کرده‌وه‌وه نه‌بیت.

شایه‌تحوال له‌ئایه‌ته‌که‌دا:

ئیسپاتکردنی به‌رزی و بلندی خودای تیدایه به‌سه‌ر درووستکراوه‌کانیه‌وه؛ چونکه وشه‌ی (الصعود والرفع) بۆ به‌رز بوونه‌وه به‌ره‌و سه‌ره‌وه به‌کار دین.

وه فه‌رمایشتی: ﴿يَنْهَمْنُ ابْنَ لِي صَرَحًا﴾، واته: ئه‌ی هامان! کۆشکیکی به‌رزم بۆ درووست بکه، ئه‌مه وته‌ی فیرعه‌ون بوو بۆ وه‌زیره‌که‌ی به‌ناوی هامان که فرمانی پیکرد به‌وه‌ی بینایه‌کی به‌رزی بۆ درووست بکات ﴿لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابِ﴾^(۳۱) اَسْبَابِ السَّمَوَاتِ، واته: به‌لکو لاییه‌وه بگه‌مه رینگاکانی ئاسمانه‌کان یاخود ده‌رگاکانی ئاسمانه‌کان ﴿فَاطْلِعْ إِلَىٰ إِلَهِ مُوسَىٰ﴾ به‌نصبی (فَاطْلِعْ) به‌(أَنْ) نیکی (مضمرة) نادیار وشاروه، له‌دوای (فاء السببية)، ماناو مه‌به‌ستی له‌قسه‌که‌ی ئه‌وه‌بوو: موسا راست ناکات له‌و قسه‌یه‌یدا گوايه خودا ناردوو به‌تی یاخود له‌وه‌ی خودایه‌کی هه‌بیت له‌ئاسمان؛ هه‌ربۆیه‌ش گوتی: ﴿وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَذِبًا﴾، واته: ومن پێم وایه درۆ ده‌کات، له‌وه‌ی که بانگه‌شه‌ی پێغه‌مبه‌رایه‌تی ده‌کان یاخود له‌و بانگه‌شه‌یه‌یدا که گوايه خودایه‌کی هه‌یه له‌ئاسمان، جا مه‌وزوعی شاهد له‌م ئایه‌ته‌دا:

ئیسپاتکردنی به‌رزی و بلندی خودایه به‌سه‌ر درووستکراوه‌کانیه‌وه، هه‌روه‌ک موسا هه‌والیدا له‌و باره‌یه‌وه‌و فیرعه‌ون هه‌ولێ به‌درۆخسته‌وه‌ی ده‌دا.

(۱) تفسیر ابن کثیر (۵/ ۲۷۷).

ھەروھە فەرمايشتى : ﴿ءَأْمِنْتُ﴾ وشەى (الأمن) : دژى ترس و بىمە (خەوف)
 ﴿مَنْ فِي السَّمَاءِ﴾ ، ^(۱) واتە : سزاي ئەوھى لە ئاسمانە كە ئەویش زاتى (الله) يە، وماناى
 (في السَّمَاءِ) لە ئاسمان، واتە : (على السماء) لە سەر ئاسمان، واتە : لىرەدا (في) بە ماناى
 (على) ھاتوو، ھاوشىوھى ئەم فەرمايشتەى خودا : ﴿وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ
 النَّخْلِ﴾ [طە: ۷۱] ^(۲) واتە : وە بەدار خورماكاندا ھەلتانده واسم، تا خەلكى تر پەند
 وەرگرن.

ئەمە گەر مەبەست لە ئاسمان (السماء) ئەو ئاسمانە بىت كە دەبينىن و، ئەگەر
 مەبەست لە ئاسمان (السماء) بەرزىەتى بىت ئەوا (في) بۆ (الظرفية) يە، واتە :

- (۱) ئىمامى موفەسىرىن (ئىبن جەرىرى طەبەرى) لە ماناى [..من في السماء..] [دا دەلەيت :
 مەبەست بەو (زاتە) لە ئاسمانە، ھەر زاتى خوا خۆيەتى، وەك ئەھلى سووننەت و جەماعەت بە
 تىكرا ئەو بىرپارەيان داوھ! بۆ ئەو راستىەش ئەو فەرموودەى دەكەنە بەلگە كە پىغەمبەر ﷺ لە
 كەنیزەى كى پرسى : «أَيْنَ اللهُ؟» واتە : خوا لە كوئىە؟. «قَالَتْ فِي السَّمَاءِ»، ئەویش گوتى : لە
 سەر و وەى، پىغەمبەر ﷺ فەرمووى : «أَعْتَقَهَا فَإِنَّهَا مُؤْمِنَةٌ». دەسا ئازادى بكەن، چونكە
 خاوەن ئىمان و باوەرە. صحيح مسلم، كتاب المساجد ومواضع الصلاة، باب تحريم الكلام
 في الصلاة، حديث : ۸۶۸. وە ھەروھە تەفسىرى (تيسير الكريم الرحمن) ى شىخ سەعدى لە
 تەفسىرى : ﴿أَمْ أَمِنْتُمْ مِنْ فِي السَّمَاءِ..﴾ دا دەلەيت : (وهو الله تعالى، العَالِي عَلَى خَلْقِهِ)، واتە :
 ئەوھى لە سەر و وەى خودايە و بەرزو بلندە بەسەر دروستكراوھ كانىدا. وە زانايانى (سەلەف) یش
 دەلەين : پىتى (في) لە [في السماء] دا بە ماناى (على السماء) يە، ھەروھەك لە ﴿وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي
 جُذُوعِ النَّخْلِ﴾ - أى على جذوع النخل (بە ماناى (على) يە، ئەمە راي زانايانە بۆ تەفسىرى ﴿مَنْ
 فِي السَّمَاءِ﴾، ئىتر ئەوانەى كە دەلەين : مەبەست بە [من في السماء] (جبريل) -ە، يان دەلەين
 لەسەر راوېوچوونى عەرەبەكان ھاتوو كە پىيان وابوو : خوا لە ئاسماندايە! ئىنجا خواش لەسەر
 بىروېوچوونى خويان قسەيان لە گەل دەكات.. ديارە ئەم ھەموو بۆچوونەى دوايە لە گەل رۆحى
 قورئانە كەدا دورن و دەست نادەن، چونكە ئەوھى بتوانى خەلكى نقوم بكات و لە ئاسمان بىت،
 يان زىخ ببارىنى ھەر خوايە. وەك لە ئايە تەكاندا ھاتوو. (تەفسىرى رامان).
 (۲) إثبات علو الله على خلقه لأسامة القصاص (۱/ ۱۱۹).

له بهرزیه تی ﴿أَنْ يَخْشِفَ بِكُمْ الْأَرْضَ﴾، واته : بتانباته ناخی ئه رزدا ههروهك وای له فارون كرد ﴿فَإِذَا هِيَ تَمُورُ﴾، واته : ده جولئی و ده له رزیت .

﴿أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا﴾، واته : به ردتان له ئاسمانه وه به سه ردا داده باریتیت، ههروهك دایباراند به سه ر گه له که ی لوط و ئه سحابولفیلدا ، وگوتراوه : هه وریك که به ردی تیدا بیت ، وگوتراوه : بایهك که به ردی له گه ل بیت، ﴿فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرٍ﴾، واته : ئه و جا ده زانن توله ی من چونه و ئه و کات زانین و دلناییتان سودتان پی ناگه یه نیت .

﴿مهوزوعی شاهد له م دوو ئایه ته دا:

ئیسپاتکردنی به رزی و بلندی خودایه به سه ر دروستکراوه کانیه وه، ههروهك به سه ریحی ئه وه یان راگه یاندووه که خودا له ئاسمانه و، ئه و ئایه تانه ی که نووسه ر هیناونی به لگه ن له سه ر ئه وه ی خودا له جیگه یه کی به رز و بلنده، ههروهك ئایه ته کانی پشووتریش به لگه بوون له سه ر ئه وه ی خودا له سه ر عه رشه .

﴿جیاوازی نیوان (الاستواء) و (العلو):

۱- به رزیه تی (العلو) یه کیکه له سیفه ته زاتیه کان، به لام بلند بوونه وه (الاستواء) یه کیکه له سیفاته فیعلیه کان، جا (علو) ی خودا وه سفیکی لازم و به رده وامی زاتی خودایه، به لام ئیستیوا کاریکه له کاره کانی خودا و، په یوه سته به ویست و مه شیئه تی خوداوه و هه رکات ویستی له سه ر بیت ئه نجامی ده دات ؛ هه ربویه ش فهرموویه تی : ﴿ثُمَّ أَسْتَوَى﴾ پاشان ئیستوائی کرد و جیگیر بوو، ئه وه ش دوا ی درووستکردنی ئاسمانه کان و زهوی بوو .

۲- ههروه ها (العلو) ی خودا یه کیکه له و سیفاتانه ی که به ئه قل و نه قل سابت و جیگیر بووه، به لام (الاستواء) به نه قل سابت و جیگیر بووه نهك ئه قل .

[۲۰] نیسپاتکردنی له گه‌ل بوونی خودا بو درووستکراودکانی :

فهرمایشتی : ﴿ هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُعَلِّمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾ [الحديد: ۴] ، واته: هه‌ر ئه‌و خوایه ئاسمانه‌کان و زه‌ویی له‌ ماوه‌ی شه‌ش رۆژدا درووستکرد، له‌ پاشان ب‌ل‌ندبوویه‌وه بو سه‌ر عه‌رش. به‌ ب‌ل‌ندبوونه‌وه‌یه‌ک شایسته‌ی زاتی خو‌بی‌یت، ده‌زانی چی ده‌چ‌یت به‌ناو زه‌ویدا له‌ باران و جانه‌وه‌رو.. هتد، چ‌یشی ل‌یده‌ر ده‌چی، له‌ رووه‌ک و گ‌زو گ‌یاو میوه‌و.. هتد، وه‌ له‌ هه‌ر ج‌یگ‌ایه‌ ک‌یشدا بن ئه‌و (خوا)یه‌تان له‌ گه‌ل‌دایه‌، وه‌ خوا به‌ هه‌موو کاره‌کانتان ب‌ینایه‌، هه‌ر ش‌ت‌یک ئ‌یوه ئه‌نجامی ب‌ده‌ن ئه‌و ده‌بی‌نی . ﴿ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَىٰ ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا آدَنَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرُ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴾ [المجادلة: ۷] ، واته: ئایا نه‌ترانیوه که خوا ده‌زانی چی له‌ ئاسمانه‌کان و زه‌ویدایه‌؟ هه‌ر سی که‌سیک له‌ گه‌ل یه‌کت‌ردا چه‌ بکه‌ن خوا چواره‌م‌ینایه‌، وه‌ هه‌ر پ‌نج که‌سیک چه‌ بکه‌ن، خوا شه‌شه‌م‌یانه‌، وه‌ له‌و ژمارانه‌ش که‌م‌تر، یا زۆ‌تر، له‌ هه‌ر کو‌یدا بن هه‌ر خ‌وایان له‌ گه‌له‌، واته: ئه‌وانه هه‌رچه‌ند ب‌بن، هه‌رچی بکه‌ن، هه‌رچی ب‌ل‌ن، له‌ هه‌ر شو‌ت‌یکدا ب‌بن، خوا له‌ گه‌ل‌اندایه‌و ئاگای له‌ هه‌موو ش‌ت‌یک‌یانه‌. جا بو ماناو مه‌به‌ست له‌ پرسته‌ی (له‌ گه‌ل‌د‌بوون) سه‌یر‌یکی ئایه‌تی چواره‌می سوره‌تی (حه‌دید) بکه‌. پاشان له‌ رۆژی قیامه‌تا زۆر به‌ وردی هه‌والی هه‌موو ئه‌و کاروکرده‌وانه‌یان پ‌یده‌دا، به‌راستی خوا به‌ هه‌موو ش‌ت‌یک زاناو ئاگایه‌، وفه‌رمایشتی : ﴿ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ﴾ [التوبة: ۱۴۰] ، واته: ترست نه‌بی، چونکه‌ خوا له‌ گه‌ل‌مانه‌ ، ﴿ إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَىٰ ﴾ [طه: ۴۶] واته: خوا د‌ل‌یای کردن و فه‌رمووی: مه‌ترسن، به‌راستی

من له گه‌ل ئیوهم، هه‌موو شتیک ده‌بیستم و هه‌موو شتیکیش ده‌بینم، ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾ [النحل : ۱۲۸] ، واته: به‌راستی خواش له‌گه‌ل ئه‌وانه‌دایه که خو پارێزو به‌ته‌قوان، و ئه‌وانه‌ش چاکه‌کارو، چاکه‌خوازن، ئه‌م له‌گه‌ل بوونه‌ش ته‌نها خوا خوی باش ده‌زانیت چۆن ده‌بیت ، ﴿وَأَصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ [الأنفال : ۴۶] ، واته: ئارامتان بیت- کاتی به‌دورژمن گه‌یشتن - چونکه دلبابن خوا له‌گه‌ل ئارامگراندايه ، ﴿كَم مِّن فِتْنَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِتْنَةٌ كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ [البقرة : ۲۴۹] ، واته: گه‌لی جار به‌فرمانی خوا کۆمه‌لیکی کهم به‌سه‌ر کۆمه‌لیکی زۆردا سه‌رکه‌وتوون، واته: زالبوون و سه‌رکه‌وتن به‌ژماره‌ی زۆرو کهم نیه، به‌لکو هه‌ر به‌ویست و ئیراده‌و فرمانی خوايه، خوا هه‌میشه له‌گه‌ل ده‌سته‌ی به‌ئارام و خۆراگرانه و، هه‌رده‌م پشتگیریانه.

شهرح

فرمایشتی: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ﴾ تاوه‌کو: ﴿وَمَا يَعْزُجُ فِيهَا﴾ پێشتر ئاماژه‌مان به‌ ته‌فسیر و لیکدانه‌وه‌که‌یدا ، و فرمایشتی: ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ﴾ ^(۱) ،

(۱) له‌ قورئان و فرموده‌دا گه‌لی جار باسی «مه‌عیه‌ت» ی خوا ی گه‌وره‌هاتووه، به‌تایبه‌ت ئیمامی (بوخاری و موسلیم) زۆرێکیان له‌و باب‌ه‌تانه‌هیناوه به‌ پێویستی نازانم ئه‌گینا هه‌ندیکیانم ده‌نووسی. سه‌له‌ف -خوا لیان پازی بیت- ده‌لێن: خوا تیگه‌یانددوین که ئه‌و خوی له‌سه‌ر عه‌رش خۆیه‌تی و ئاگایشی- له‌ هه‌موو شتیکه‌و، ئیمه له‌ هه‌ر جیگایه‌کدا بێن ئه‌ومان له‌ گه‌لدایه، واته: زانیاری و ئاگاداری ته‌واوی به‌ هه‌موان هه‌یه. به‌لێ (سه‌له‌ف) به‌و جووره‌یه ته‌فسیری مانای (مه‌عیه‌ت) ده‌که‌نه‌وه، بێ ئه‌وه‌ی که تیگه‌لی دروستکراوه‌کانی بێ و به‌جێته ناویانه‌وه!! بێگومان بیرکردنه‌وه له‌ مانای (مه‌عیه‌ت) به‌و شیوه‌یه که گوايا تیگه‌ل به

واته : خودا له گه لئان به زانستی خوئى، وئاگادار و چاودیره به سهر کار و کرده وه کانتانه وه له ههر جیگایه ک بن، جا وشکانی بیت یاخود روبر و دهریاکان، له شه ودا بیت یاخود رۆژ و له مالدان بن یاخود دهشت و چۆلایی وهه موو نه مانه به نیسبهت خودا وه یه کسانه، ههروه ها گوئی لیتانه و ده تانیینی و ئاگاداره به جیگا که تان و، ئه مه مه وزوعی شاهیدی ئایه ته که یه، که تئیدا ئیسپاتی له گه ل بوونی گشتی خودایی بۆ به نده کانی کراوه، ﴿وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾، واته: خودا زانا و ئاگاداره به کرده وه کانتان وهیچیانى لی شاراوه و نادیار نییه .

وفه رمایشتی : ﴿مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ﴾، واته: نهینى و شاراوه، ومانا که ی: هیچ گف تو گوئیه کی نهینى نییه له نیوان سى که سدا ﴿إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَهُ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ﴾، واته : ئیلا خودا چواره مینانه، وهیچ پینج که سیك به نهینى گف تو گوئ ناکه ن ئیلا خودا شه شه میانه له و پرووه ی که ئاگاداری ئه و نهیینه یه که ئه وان له نیوان خویندا باسی ده که ن وله خه لکی ده شارنه وه و، تایبهت کردنی ئه و دوو ژماره یه به باسکردن ؛ له بهر ئه وه یه زۆر جار ئه وان ه ی گف تو گوئ نهینى ده که ن سى دانه ن یاخود پینج که سن، یاخود هوکاری دابه زینی ئایه ته که گف تو گوئ سى که س بوو له پروداوئیکیاندا و پینج که سى دیکه له پروداوئیکی تر دا، گه رنا خودا له گه ل هه موو ژماره یه کدا ئاگاداریانه جا زۆر بن یاخود که م؛ هه ربۆیه فه رموویه تی : ﴿وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرُ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ﴾، واته : ونه که متر له و ژماره یه یی که باسکراوه وه ک یه ک و دوو، ونه زیاتر وه ک شهش و چهوت ﴿إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ﴾ ئیلا خودا له گه لیانه به عیلم

=
دروستکراوه کانی خوئى بی، له خواوه زۆر زۆر دووره، بۆیه ئیمه یش خوئى چى پى مه بهسته
بروامان پییه تی. (تهفسیری پامان).

وزانستى خۆى ئاگادارى ئەو گفتوگو نەيىيە، كە لەنىوان خۆياندا دەيكەن و ھىچ شتىك لەوانەى لا شاراوه نىيە .

زانايانى تەفسىر دەلىت^(۱) : موناڧىق و جوله كەكان لەنىوان خۆياندا بەنەيىنى گفتوگويان دەكرد و وا باوەردارانىان تى دەگەيان كە ئەوان لەنىوان خۆياندا باسى شتانىك دەكەن دژى باوەردارانه بۆيە باوەردارەكانىش بىتاقەت بوون بەوكارە، كاتى ئەم قسەو باسە درىژەى كىشا شكايەتى حالىيان برده لای پىغەمبەرى خودا ﷺ، ئەويش فرمانى پىي كردن فسكە فسك وگفتوگو نەيىنى نەكەن لەلای موسولماناندا، بەلام ئەوان وازيان نەهيىنا و بەردەوام بوون ؛ خۆى پەروەردگارىش ئەم ئايەتانهى دابەزاندا.

ھەروەھا ھەرمایشتى : ﴿أَيْنَ مَا كَانُوا﴾ ماناكەى : دەورەدانى زانستى خودا بۆ ھەموو فسكە فسك و گفتوگوئەكى نەيىنى جا لەھەر جىگايەك بىت . ﴿ثُمَّ يُنْتَهُم﴾ واتە : پاشان ھەواليان پىي دەدا ﴿بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾ ، واتە : بەوھى دەيانكرد لەپرۆژى دوايیدا و سزايان دەدات لەسەر ئەو كارە، ئەمەش جورىكە لەھەرەش و چاوترساندن بۆيان، ﴿إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ ، واتە : بىگومان خودا زانا و ئاگادارە بەھەموو شتىك و ھىچ شتىك لای ئەو نەيىنى و شاراوه نىيە .

شايەتھال لەئايەتەكەدا :

ئىسپاتكردنى لەگەل بوونى خوداى تىدايە بۆ دروستكراوھەكانى، ئەوھش لەگەل بوونىكى گشتىيە وبەماناى دەورەدان و پەيپىردن و عىلم و زانست بوونە بەھەموو كەدەوھەكانيان ؛ ھەربۆيە پىشەوا ئەحمەد دەفەرمووت : «افتتح الآية بالعلم واختتمها بالعلم» . واتە : سەرەتاي ئايەتەكەى بەزانست (عىلم) دەست پىكرد و ھەر بەزانست (عىلم) یش كۆتايى پىھىنا .

(۱) تفسیر ابن كثر (۱/۱۴۸)، و تفسیر الشوكاني (۵/۱۸۴).

ھەروھە فەرماشتى : ﴿ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ﴾ ، واتە : دڭگران مەبە خودامان لە گەلدایە ، ئەمە قسەى پىغەمبەر ﷺ بوو بۆ ھاوھلەكەى كە ئەبوبەكرى سىدىق بوو كاتى كە لە ئەشكەوتى ھەرادا بوون لە كاتى كۆچكردنیاں لە مەككەوہ بۆ مەدینە و ھاوبەشدانەرەن شوپنیاں كەوتبوون ، ئەبوبەكر ترسى لى نىشتبوو لەوہى كافرەكان بىانبىن و ئازارى پىغەمبەر ﷺ بەدەن ، بۆيە ئەویش پى فەرموو : ﴿ لَا تَحْزَنْ ﴾ ، واتە : مەترسە و دڭگرانە مەبە ئىمە ﴿ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ﴾ ، خودامان لە گەلە بە ھارىكارى و پشتىوانى خۆى ، ھەركەسىكىش خوداى لە گەل بىت ھەرگىز كەس زال نابىت بە سەریدا ، ئەوہش توشى شكست نەبىت بۆى نىيە ترسى ھەبىت و دلئەنگ بىت .

﴿ شایەتھالى ئایەتەكە :

ئىسپاتى لە گەل بوونىكى تايبەتى تىدایە بەوہى خودا لە گەل باوھەردارەنە بەماناى سەرخستەن و پشتىوانى كردن .

وہ فەرماشتى خودا بۆ موسا و ھارون (عليهما السلام) : ﴿ إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَى ﴾ ، واتە : ترستان لە فیرەھون نەبىت من لە گەلتانم دەتانىنم و گویشم لىتانە ، بىرگەى ﴿ إِنِّي مَعَكُمْ ﴾ پروونكردنەوہى ھۆكارى بىرگى كردنە لە ترس ، واتە : مەترسە ؛ چونكە من بە سەرخستنى خۆم لە گەلتانم و لە پىشتانم و پشتىوانىتان لى دەكەم دژ بە فیرەھون ﴿ أَسْمَعُ ﴾ گویم لە قسەى ئیوہ و فیرەھونیشە و جىگای ئیوہ و ئەویش دەبینم و ھىچ شتىكى ئیوہ بە لای منەوہ شاراوہ نىيە .

﴿ شایەتھال لە ئایەتەكەدا :

لە گەل بوونىكى تايبەتى تىدایە لە لایەن خوداوہ بۆ خووشەويستەكانى كە ئەویش لە گەل بوونى سەرخستەن و پشتىوانى لى كردنە ، ھەروەك ئىسپاتى چاو و گویشى تىدایە بۆ زاتى اللہ ، و فەرماشتى : ﴿ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا ﴾ ، واتە : خودا لە گەل

تهقوادارانه، ئهوانهیی که وازیان لهحهرامکراوهکان بههموو جوورهکانیهوه هیناوه
﴿وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾، واته: ئهوانهیی که چاکهکارن بهئهنجامدانی ههموو
تاعهت و عیادهتهکان و ههستان بهوهیی فرمانیان پیکراوه، خوای پهروهردگار لهگهڵ
ئهو کهسانهیه بهیارمهتی دان و سهرخستن، ئهمه لهگهڵ بوونیکی تایبهته، وه ههر
ئهوهش مهوزوعی شاهیده لهم ئایهته پیروژهدا.

ههروهها فرهمایشتی: ﴿وَأَصْبِرُوا﴾، واته: ئارام گر بن، ئهمه فرمانه کردنه
بهئارامگرتن، که ئهویش بریتییه له گرتهوهیی نهفس و، لیرهدا مهبهست لیتی: ئارام
گرته لهسهه ناخۆشیهکانی جهنگ ئهوهی کهلهنیوان موسولمانان و کافراند پروهی
دهدا، پاشان هوکاری ئهو فرمانهیی پروونکردوهتهوه و فرهموویهتی: ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ
الصَّابِرِينَ﴾، واته: بهپراستی خودا لهگهڵ ئارامگرانه، خوای پهروهردگار لهگهڵ
ئارامگرانه لهههرکاریکدا که پیویست بیت ئارامی لهسهه بگيردریت.
﴿شایهتعال له ئایهته کهدا:

ئیسپاتکردنی لهگهڵ بوونی خودا بو بهنده ئارامگرهکانی ئهوانهیی ئارام دهگرن
لهسهه تاعهت و عیادهتی خودا و جههاد دهکهن لهپیناو خودادا، پیشهوا شهوکانی
دهلێت: «ويا حبذا هذه المعية التي لا يغلب من رزقها، غالب، ولا يؤتی صاحبها من
جهة من الجهات وإن كانت كثيرة»^(۱)، واته: ئای ئهمه چ لهگهڵ بوونیکه که ئهوهی
پیی بهخشریت ههرگیز نادوړیت و ناشکیت و، خاوهنهکی هیچ شتیک لهوه
باشتری پی نهبهخسراوه لهههر لایه کهوه ههرچهند زوړیش بیت.

ههروهها فرهمایشتی: ﴿كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ
اللَّهِ﴾ وشهی (الفئة) واته: کو مهل که سیک ﴿بِإِذْنِ اللَّهِ﴾، واته: بهویست و قهزاو

(۱) فتح القدیر (۳۱۲).

قه‌دهر و مه‌شیته‌تی خودا ﴿وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ نه‌مه مه‌وزوعی شاهیده له‌ئایه‌ته‌که‌دا،
که‌بریتیه له‌ئیسپات‌کردنی له‌گه‌ل بوونی خودا بو ئه‌وکه‌سانه‌ی که ئارام ده‌گرن له‌جیه‌ار
وتیکۆشان له‌پیناوی خودادا، نه‌مه له‌گه‌ل بوونیک‌ی تاییه‌ته و مه‌به‌ست لی‌ی سه‌رخستن
و پشتیوانی لی‌ی کردنه .

﴿نه‌و سوودانه‌ی که له‌هه‌موو نه‌و ئایه‌تانه‌ی پشوو وهرده‌گیردیت:

له‌گه‌ل بوونی ئیسپات کردوو، نه‌وه‌ش دوو جوّره^(۱) :

جوّری یه‌که‌م: له‌گه‌ل بوونیک‌ی عام وگشتگیر، هه‌روه‌ک له‌دوو ئایه‌ته‌که‌ی یه‌که‌م دا
هاتوو، مه‌به‌ست له‌م له‌گه‌ل بوونه‌ی په‌یردنی خودایه به‌هه‌موو درووستکراوه‌کانی و
هه‌موونی زانیاری خودایه به‌کار وکرده‌وه‌کانیان به‌چاک و خراپه‌وه و پاداشت
دانه‌وه‌یان و سزا دانیان له‌سه‌ری .

جوّری دووهم : له‌گه‌ل بوونیک‌ی تاییه‌ت و خاصه که تاییه‌ته به‌به‌نده باوه‌رداره‌کان
و، مه‌به‌ست لی‌ی پاراستن و سه‌رخستن و پشتیوانی لی‌ی کردنه، نه‌م جوّره‌ پینج
ئایه‌ته‌که‌ی تر که نووسه‌ر هیناویه‌تی ده‌بنه به‌لگه‌ بو‌ی .

شایه‌نی باسه له‌گه‌ل بوونی خودا پیچه‌وانه‌ی علو و به‌رزیه‌تی خودا نییه به‌سه‌ر
دروستکراوه‌کانیه‌وه، هه‌روه‌ها پیچه‌وانه‌ی له‌سه‌ر عه‌رش بوونی خودا نییه، چونکه
به‌پراستی له‌گه‌ل بوونی خودا و نزیکیه‌تی هاوشیوه‌ی نزیک‌ی و له‌گه‌ل بوونی
دروستکراوه‌کان نییه، له‌به‌ر نه‌وه‌ی په‌روه‌ردگار ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ
الْبَصِيرُ﴾ [الشوری: ۱۱]، واته: هیچ شتیك هاوشیوه‌ی نه‌و نییه و بیسه‌ر و بینایه.

(۱) مجموع الفتاوی (۱۷۹/۵)، ومختصر صواعق المرسله (۴۵۶)، ومعارج القبول (۲۶۷/۱)،
والتنبيهات السنیه للرشید (۱۳۵-۱۳۶).

ھەرۋەھا لەگەل بوون تەنھا ئەو لەگەل بوونە ناخوازىت كە ئىمە لىي تىدەگەن، كە
 ئەوئىش تىكەل بوون و بەرىيەككەوتنە، عەرەب دەلىت: (ما زلنا نمشي والقمر
 معنا) واتە: بەردەوام بەرپۆھىن و مانگ لەگەلمانە. لەكاتىكدا مانگ لەئاسمانە و دوورى
 نىوانيان زۆر زۆرە، جا بۆيە بەرزى و بلندى خودا و لەگەل بوونى دروستكراوہكانى
 ھىچ دژ يەكەك لەنىوانياندا نىيە.

تەكەدا،
 جىھاد
 خستىن

كەم دا
 مانى و
 داشت

رەكان
 پىنج

بەسەر
 چونكە
 بوونى
 شىبىغ

[۲۱] ئیسیپاتکردنی که لام بو خودا (جل جلاله) :

وفه رمایشتی: ﴿ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا ﴾ [النساء: ۸۷] ، واته: جاکنی له
 خوا قسه و گوفتاری راستره؟! ﴿ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴾ [النساء: ۱۲۲]
 ، واته: جا چ که سیک له خوا راست بیژتره له بریاره کانیدا؟ ﴿ وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يٰعِيسَى ابْنَ
 مَرْيَمَ ﴾ [المائدة: ۱۱۶] ، واته: ئەوکاتەش وه بیر بینه، که خوای کارزان له روژی
 قیامه تدا به عیسای کوری مهربم ده لی، ﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ﴾ [الأنعام: ۱۱۵]
 ، واته: و گشت وته کانی پهروه ردگارت (قورئان) و سه رجه م
 بریاره کانی، له راستیی و داد گهریدا، ته واو به پایان گه یشتوون و بی وینه ن، ﴿ وَكَلَّمَ
 اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا ﴾ [النساء: ۱۶۴] ، واته: خوای میهره بان بو خوی
 راسته و خو قسه ی له گه ل مووسادا کردووه، بویه پی ده گوتری (که لیم)، ﴿ مِنْهُمْ مَنْ
 كَلَّمَ اللَّهُ ۙ ﴾ [البقرة: ۲۵۳] ، واته: هه یانه یه کسه ره خوا خوی قسه ی له گه ل کردووه،
 وه ک (مووسا) و (موحه ممه د) سلاویان لیبت ﴿ وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ ۚ
 ﴾ [الأعراف: ۱۴۳] واته: دواتر زیاتر ئەم بابەتە پروون ده که ینه وه إن شاء الله .
 واته: ئەوسا که موسا هات بو شوینی مونا جاته که له گه لمان، و پهروه ردگاری که وته
 قسه و گفتوگو له گه لی و گوئی له ده نگیه وه بوو، ﴿ وَنَدَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ
 وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ﴾ [مریم: ۵۲] ، واته: له لای راستی کیوی (طور) وه بانگمان کردو،
 به بی هوو واسیتەش وتووێژمان له گه ل کرد، ئمیامی (ته به ریی) ده لی: ئەو ده مه که
 مووسا له (مه دیه ن) وه گه رایه وه بو (میسر) کیوه که ده که وته لای راستیه وه. وه
 له خوشمان نزیکمان کرده وه تا به نهینی قسه و گفتوگو ی له گه ل بکه ی ن، ﴿ وَإِذْ نَادَى

رَبِّكَ مُوسَىٰ أَنْ أَنْتِ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾ [الشعراء: ۱۰] ، واته: ئەو کاته وه بیرینییه که پهروهردگارت له لای کتوی طوردا موسای بانگکرد: که بجۆ بۆلای ئەو گهله ستهمکاره، ئەوانهیی ستهمیان هم له خویان و، هم له گهلی بهنی ئیسرائیل کردووه و کردوویانن به کۆیله، ﴿وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ﴾ ﴿٢٢﴾ [الأعراف: ۲۲] ، واته: ئەوسا پهروهردگاریان بانگیکردن: ئایا پرم لی نه گرتن له و درهخته بخۆن؟ ﴿وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ﴾ ﴿٦٥﴾ [القصص: ۶۵] ، واته: و ئەو رۆژه به یاد بکه خوا بانگیان ده کاو پیان ده فرمووی: چیتان وه لامی په یامبه ره کان دایه وه؟ ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ﴾ ﴿٦﴾ [التوبة: ۶] ، واته: ئە گهر یه کیک له و موشریکانه په نای پیهینایت، په نای بده، دالدهی بده، ههتا به باشی فرمایشتی خوا ده بیستی و لی حالی ده بی، واته: قورئانی بۆ ده خوینیت و لی تیده گات، ﴿وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ ﴿٧٥﴾ [البقرة: ۷۵] ، واته: خو دهسته یه کیشیان فرمووده و قسهی خویان بیست و له پاشان دواي تیگه یشتن لی، هه لسان واتاو مانا که یان گوپی! دهشیانزانی لایان داوه و کاریکی هه له یان کردووه، به لام له بهر عینادی و سه ریچیان، کویان نه کرده وه و ده سبه ردار نه بوون، که و ابو هه رگیز ئیوه به ته مای ئیمانی ئەوانه مه بن، له ولایشه وه ، ﴿يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلِمَ اللَّهِ فَلَئِنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَكُمُ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ﴾ ﴿١٥﴾ [الفتح: ۱۵] واته: ده یانه ویت که فرمایشتی خوا بگوپن، واته: به به شدار بوونیان له غنیمهت و ده سکه وته کانی خه بهر، چونکه خوا- جل جلاله- به ئینی دابوو به ئەهلی حوده ییبیه که ده سکه وته کانی خه بهر هه ر بۆ ئەهلی حوده ییبیه ده بی نه ک که سانی تر. [قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا] پیان بلی: نابی هه رگیز له شوینمان بین، خوا پیش گه پانه وه له حوده ییبیه

وايفەرموۋە كە نابى ھىچ كەستان بەشدار بىت لەو دەستكە وتانەى خودە يىبىدە
﴿وَأَتْلُ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ﴾ (۲۷) ﴿[الكهف: ۲۷]﴾
، واتە: ئەى پىغەمبەر! ھەرچى لە قورئان و كىتەبە كەى پەرۋەردگار تەدا بەۋەھى بۆت
ھاتوۋە، بىخوئەنەۋەو كارى پىبەكەو، تەنھا تۆزقالەيە لىى لانەدەيت، و نابى كەسىك
بىر يارو وشەكانى خوا بگۆرى، ﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَنْقُصُ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي
هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾ (۷۶) ﴿[النمل: ۷۶]﴾ ، واتە: بىگومان ئەم قورئانە «كە بۆمان
ناردوۋىت» زۆربەى ئەو شتانەى كە جوۋلەكە ناكۆكىي و كىشەيانە لەسەرى، باسى
دەكات بۆيان. «جا كەوايە ھەقبو ئەوانە دواى بگەوتنايە تا ھەق و ناھەقيان بۆ
دەركەوتايە» .

شەرح

فەرمايشتى: ﴿وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ﴾ ، واتە: ھىچ كەسىك راستگۆتر نىيە لەخودا،
ئەمە پىرسىارى نكۆلى كردنە ﴿حَدِيثًا﴾ واتە: لەقسە و ھەۋال و فرمان و پەيمان و
ھەرەشەيدا، ۋە فەرمايشتى:
﴿وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا﴾ وشەى (القيلى): مەصدەرى (قال) ەيە ۋەك (القول)
، واتە: ھىچ كەسىك نىيە قسەى لەقسەى خودا راستر بىت .
﴿شايئە تەھال لەم دوو ئايەتە پىرۆزەدا:
لەم دوو ئايەتەدا ئىسپاتى (الحديث والقيلى) كراۋە بۆ زاتى (الله سبحانه وتعالى) و،
تەيئاندا ئىسپاتى كەلام كراۋە بۆ خودا .

ههروهها فرهمايشتی: ﴿وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يٰعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ﴾ ، واته : بیریان بینهوه و بۆیان باسبکه ﴿وَإِذْ قَالَ اللَّهُ﴾ جمهوری زانایانی تهفسیر دهلین^(۱) ئەم قسهی خودا لهپوژی دوایدا دهییت و، ئەوه سهرزهنشتی ئەوکهسانهیه که پیغهمبهر عیساو دایکیان په‌رست له‌مه‌سحیه‌کان، هاوشتیهی دوو ئایه‌ته‌که‌ی پیشوو ئیسه‌پاتی قه‌ولی تیدایه بۆ خودا و خودا قسه ده‌کات گهر بیه‌وی و ویستی له‌سه‌رییت .

ههروهها فرهمايشتی: ﴿وَتَمَّتْ کَلِمَتُ رَبِّکَ صِدْقًا وَعَدْلًا﴾ مه‌به‌ست له (الکلمه) که لامی خودایه . و فرهمايشتی: ﴿صِدْقًا﴾ واته : راستگو له‌هه‌والیدا و ﴿وَعَدْلًا﴾ ، واته : دادپه‌روه‌ر له‌ئه‌حکامه‌کانیدا، و ﴿صِدْقًا وَعَدْلًا﴾ مه‌نصوبن به‌هوی ئەوه‌ی ته‌میزن، له‌ئایه‌ته‌که‌دا ئیسه‌پاتی که لام کراوه بۆ زاتی خودا (جل جلاله).

ههروهها فرهمايشتی: ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَکْلِيمًا﴾ ئەمه‌ پرێز و ته‌شریفه‌ بۆ موسا (عليه السلام) به‌وه‌ی خودا قسه‌ی له‌گه‌ل کرد، واته : قسه‌که‌ی خوی دا به‌گویدا؛ هه‌ر له‌به‌ر ئەمه‌شه‌ پێی ده‌وتریت : (الکلیم، وتکلیما) مه‌صد‌ره و جه‌خت له‌ وشه‌ی ﴿کَلَّمَ﴾ ده‌کات بۆ ئەوه‌ی گومانی مه‌جاز نه‌هیلیت له‌قسه‌کردندا. و له‌ئایه‌ته‌که‌دا ئیسه‌پاتی که لام کراوه بۆ خودا و، خودا قسه‌ی له‌گه‌ل موسادا (عليه السلام) کردوه .

ههروهها فرهمايشتی: ﴿مِنْهُمْ مَّنْ کَلَّمَ اللَّهُ﴾ ، واته : هه‌ندی له‌پیغه‌مبه‌ران قسه‌یان له‌گه‌ل خودادا کردوه ﴿مَّنْ کَلَّمَ اللَّهُ﴾ ، واته : گفتوگویان له‌گه‌ل خودادا کردوه به‌بی‌ واسته، له‌وانه : موسا و موحه‌مه‌د (عليهما الصلاة والسلام)، هه‌روه‌ها ئاده‌م هه‌روه‌ک له [صحیح ابن حبان] دا هاتوه^(۲)، له‌ئایه‌ته‌که‌دا : ئیسه‌پاتی که لام کراوه بۆ خودا و، خودا قسه‌ی له‌گه‌ل هه‌ندی له‌ پیغه‌مبه‌راندا کردوه . وه فرهمايشتی: ﴿وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى﴾

(۱) تفسیر ابن کثیر (۲/ ۶۵۱)، وفتح القدیر (۲/ ۹۵).

(۲) کتاب التاریخ، باب بدء الخلق، رقم (۶۱۶۲)، والبخاری (۳۳۲۶)، ومسلم (۲۸۴۱).

لَمِيقَاتِنَا ﴿ ۱ 〉 ، واته: هاتنه که ی ئه وکاته بوو که خودا وه عدی پندا بوو تیدا ﴿ وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ ﴾ ، واته: قسه ی له گه ل کرد به بی هیچ واسته و نیوه ند گیرک، له م ئایه تانه دا ئیسه پاتی که لام کراوه بو خودا و، خودا قسه ده کات هه رکات بیه ویت و، گفتوگوی له گه ل موسا کرد به بی واسته و نوه ند گیر.

ههروه ها فره مایشتی: ﴿ وَنَدَيْتَهُ ﴾ ، واته: خودا بانگی له موسا (علیه السلام) کرد، و (النداء): بریتییه له بانگ کردن به ده هنگیکی بهرز، ﴿ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ ﴾ و (الطور): کیو یکه له نیوان میسر و مه دیه ندایه ﴿ الْأَيْمَنِ ﴾ ، واته: له لای راستی موسا وه کاتی که چوو به شوین ئه و پرووناکیه یی که له دووره وه بینی، مه به ست لی لای راستی خودی کیوه که نییه، چونکه کیو راست و چه پی نیه. ﴿ وَقَرَّبَتْهُ ﴾ ، واته: نزیکمان خسته وه تاوه کو قسه مان له گه ل کرد ﴿ نَحِيًّا ﴾ ، واته: (مناجیاً) به ده هنگی نزم مونا جاتمان له گه ل کرد، و (المناجاة) پیچه وانه ی (المناداة).

﴿ ۲ 〉 ئه وه ی تیبنی ده کریت له م ئایه ته پیروژه دا:

ئیسپاتی که لام کراوه بو خودا و، خودا بانگ ده کات و به ده هنگی نزیمیش مونا جات و گفتوگو ده کات، ئه م دووه ، واته: (المناجاة) و (المناداة) دوو جور که لامن، و بانگ کردن (المناداة): به ده هنگی بهرز ده بیت، و گفتوگو (المناجاة): به ده هنگی نزم ده بیت.

ههروه ها فره مایشتی: ﴿ وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰ ﴾ واته: بخوینه، یا خود ئه وه بیر بهینه ره وه، ﴿ وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰ ﴾ و شه ی: (النداء): بریتییه له دوعا و پارانه وه ﴿ أَنْتِ ﴾: دروسته و شه ی (أَنْ) ته فسیری بیت و، دروستیشه مه سده ری بیت، واته: برو ﴿ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴾ بولای گه لی سته مکار، لی ره دا به سته م وه سفی کردوون؛ چونکه ئه وان دوو شتیان پیکه وه کو کرد بو وه وه دانه یه کیان کو فر که به وه ش سته میان له خودی

خۇيان كەرد و، تاوان وسەرپىچى بەمەش سەمیان لەغەیری خۇیان كەرد وەك كەردنى بەنى ئىسرائىل بە كۆیلەى وسەرىنى كۆرەكانیان.

لەم ئایەتە پەرۆزەدا ئىسپاتى كەلام كراوە بۆ خودا، ھەر وەھا ئىسپاتى ئەوەش كراوە كە خودا بانگى كەسانىك دەكات و ئەوانىش گوئیستى وتەكانى دەبن .

فەرماشتى: ﴿وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا﴾ ، واتە : خودا بانگى لەئادەم و ھەوا كەرد (عليهما السلام) و پىی فەرموون : ﴿أَلَمْ أَنهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ﴾ ، واتە : ئایا رینگىم لى نەكەردن لەخواردنى بەرى ئەو دارە؟!، ئەمەش جۆرىك بوو لەسەر زەشت كەردن بەھوى ئەوەى ئەوان فرمانى خودایان شكان و ئەو ئاگادار كەردنەوہیەى خودایان بەجدى وەرنەگرت.

﴿ئەوہى تىبىنى دەكرىت لەم ئایەتە پەرۆزەدا:

ئىسپاتى كەلام كراوە بۆ خودا و ئىسپاتى بانگكەردنى ئەو بۆ ئادەم و ھەواى خىزانىشى كراوە.

فەرماشتى: ﴿وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ﴾ ، واتە : وئەو پەرۆزى بانگیان دەكات، خەواى پەرورەدگار لەپەرۆزى دوایدا بانگى ئەو ھاوبەشەدانەرانە دەكات ﴿فَيَقُولُ﴾ پىيان دەلىت: ﴿مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ﴾ ، واتە : وەلامتان چى بوو بۆ ئەو پىغەمبەرەرانەى كە بۆتان نێردرابوون كاتى كە پەیمانى منیان پىگەیانەن.

﴿شایەتەحالى لەئایەتەكە:

ئىسپاتى كەلامە بۆ خودا و، خودا لەپەرۆزى دوایدا بانگ دەكات .

فەرماشتى: ﴿وَإِنَّ أَحَدًا مِّنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ ، واتە : گەر یەكێك لەھاوبەشەدانەران ئەوانەى فرمانت پىكراوە بەجەنگان لەگەڵیان ﴿أَسْتَجَارَكَ﴾ ، واتە : داواى پەنادان وپاراستنى لى كەردى ئەى موحەممەد ئەوا ﴿فَأَجَرُهُ﴾ ، واتە : ئەوا پەناى بدەو

بیپاریزه ﴿حَتَّى يَسْمَعَ كَلَمَ اللَّهِ﴾، واته: تاوه کو گوئیستی که لامی خدا ده بیت له ده می تۆوه و تیی ده فکریت و له ههقیقه تی بانگه وازه که ت ده گات .
 ﴿شایه تحال له ئایه ته که دا:

تیدا ئیسپاتی که لام کراوه بو خودا و، ئه وهی ده خویندریته وه که لامی خودایه و،
 فه رمایستی : ﴿وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ﴾، واته : وکۆمه لیک له وانه که مه به س لئی
 جوله که یه، و (الفريق) : ناویکی کۆیه و له له فزه که ی خویدا وشه ی تاکی نییه
 ﴿يَسْمَعُونَ كَلَمَ اللَّهِ﴾، واته : گوئیستی که لامی خودا (تهورات) ده بن ﴿ثُمَّ
 يُحَرِّفُونَهُ﴾، واته : دواتر مانا که ی ده گۆرن و مانا هه قیقیه که ی خوی ناده نی ﴿مِنْ
 بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ﴾، واته : دوا ی ئه وهی لئی تیده گهن، له گهل ئه وه شدا پیچه وانه ی
 ده جولیته وه ﴿وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ له کاتی که دا ده زانن هه لهن له و ته حریف و مانا
 گۆرینه دا.

﴿ئه وهی تیبینی ده کریت له م ئایه ته پیروژه دا:

له م ئایه ته دا ئیسپاتی که لامی تیدایه بو خودا و، تهورات که لامی خودایه و،
 جوله که ته حریفیان کرد و مانا که یان گۆری.

فه رمایستی : ﴿يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلَمَ اللَّهِ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَ
 اللَّهُ مِنْ قَبْلُ﴾، وشه ی (یُرِيدُونَ) واته: ئه و ده شته کیانه ی که دواکه و توون و مانه وه یان
 له ناو مال و مندالدا هه لبرارد و مال و مندال سه رقالی کردن و له گهل پیغه مبه ردا
 ده رنه چوون له سالی حوده بیه دا، ﴿أَنْ يُبَدِّلُوا كَلَمَ اللَّهِ﴾، واته : که لامی خودا
 بگۆرن به تاییه ت ئه وهی که په یمانی پیدا بوو به ئه هلی حوده بییه به ده سته که وت و
 غه نیمه تی خه بیهر، ﴿قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا﴾ ئه مه نه فیه به لام به مانای نه هی دیت، واته: (لا
 تتبعونا) واته: شوینمان مه که ون، ﴿كَذَلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ﴾، واته : خودا

پهیمانی بهئههلی خودهیییه دا بهوهی دهستکهوت و غه نیمهتی خهیهه تهنها بۆ
ئهوانه^(۱).

﴿ شایه تحالی له ئایه ته که: ﴾

ئیسپاتی که لام و قسهی تیدایه بۆ خودا و، خودا قسه دهکات و شت ده لیت
هه رکات بیه ویت و ویستی له سه ر بیت و، درووست نییه که لامه کهی بگۆردریت،
به لکو پیوسته کاری پیکریت و جیهه جی بکریت.

فرمایشتی: ﴿ وَآتِلْ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ ﴾، خوای پهروهردگار فرمان به پیغه مبه ره کهی
دهکات پاریزگاری بکات له خویندنه وهی ئه و قورئانهی که به وه حی بۆی ناردوه، ﴿ مِنْ
كِتَابِ رَبِّكَ ﴾ پروونکردنه وهی ئه وه یه که بۆی نیردراوه، ﴿ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَتِهِ ﴾،
واته: هیچ گۆره ر و لاده ر و ته حریف کاریکی نییه و کهس توانای گۆرینی بریاری
خودای نییه.

﴿ شایه تحالی له ئایه ته که: ﴾

ئیسپاتکردنی که لام بۆ خودا.

فرمایشتی: ﴿ إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَفُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴾، واته: بیگومان ئه م قورئانه
«که بۆمان ناردوویت» زۆربهی ئه و شتانهی که جووله که ناکۆکیی و کیشه یانه
له سه ری، باسی دهکات بۆیان. «جا که وایه هه قبوو ئه وانه دوای بکه و تنایه تا هه ق و
ناهه قیان بۆ ده رکه و تایه»، مه به ست لئی هه لگرانی ته ورات و ئینجیله ﴿ أَكْثَرَ الَّذِي
هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴾ وهك خیلاف و را جیا ییان له باره ی عیساوه، جوله که درۆیان
به ده میه وه کرد و، نه صرانیه کان زیده پروییان تیدا کرد. قورئان هات و قسه ی وه سه تی

(۱) تفسیر ابن کثیر (۵/ ۶۲۰).

کرد لهو نیهندهدا و فهرمووی: عیسا بهنده و پیغمبر و کهلیمه ی خودایه و،
ئاراسته ی مهریه می کرد و روحی خودایه .

﴿ شایه تحالی له ئایه ته که: ﴾

ئیسپاتکردنی ئه وه ی تیدایه که قورئان کهلامی خودایه له بهر ئه وه ی هموو
بابه ته کانی کتیه ئاسمانیه کانی پیشووی له خو گرتوو، ههروه ها حوکم کردنی
به دادپهروه رانه له نیوان تاقمه کانی ئه هلی کیتاب و، ئه وه ی ئه مه حالی بیت ته نها
له لایه ن خوداوه یه .

﴿ سود و فائیده ی هموو ئه و ئایه تانه ی که نووسه ر هیناویه تی: ﴾

ئیسپاتکردنی که لام بو خدا و، مه زه به ی ئه هلی سونه و جه ماعه له م بابته دا:
ئیسپاتکردنی هموو ئه و شتانه یه که قورئان و سونه بوونه ته به لگه له سه ری له وانه
خوا ی پهروه ردگار وه سف کراوه به که لام، و که لامی خوداش یه کیکه له سیفاته
زاتیه کان له بهر ئه وه ی په یوه سته به خوی خوداوه و خودا وه سف کراوه پی. وله هه مان
کاتدا سیفاتی فیعلیشه؛ له بهر ئه وه ی به ویست و خواستی دیته بوون و، خودا
قسه ده کات گه ربیه ویت و، چۆن بیه ویت و، به وه ی بیه ویت، هه ر قسه که ر و
موته که لیم بووه و، به رده و امیش قسه که ر و موته که لیم؛ چونکه هه ر له ئه زه له وه کامل
بووه، که لامیش سیفه تی که ماله، ههروه ها له بهر ئه وه ی خودا وه سفی خوی پیکردوو
و پیغمبره که شی وه سفی پهروه ردگاری پیکردوو.

دواتر مه زه به ب و بوچوونی ئه وانه باسده کریت که موخالیف و جیاوازن و
خیلافیان درووست کردوو له م بابته دا له گه ل په تدانه وه و وه لامدانه وه ی
بوچوونه کانیان - إن شاء الله - .

[۲۲] نیسپاتکردنی دابه زاندنی قورئان له لایه ن خوداوه:

فرمایشتی: ﴿ وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ ۝۱۵۵ ﴾ [الأنعام: ۱۵۵]، واته: ئەم قورئانهش ناردمانه خواری کتییکی پیروزی پر پیتە، ﴿ لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْنَاهُ خَشِيعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ۝۲۱ ﴾ [الحشر: ۲۱]، واته: ئەگەر «گریمان» ئەم قورئانهمان دابه زاندایه سەر کێویک، که دەرکی کردبا به وهی تیا بهتی، ئەو دهمه دهتینی به کزیی و پاره پاره بووی له ترسی خوا! که وابوو ئیوه بیرى بکه نه وه ئەى ئاده میراده کان! له خوا بترسن و تهنها قورئان بکه نه به رنامه ی خوتان، ﴿ وَإِذَا بَدَلْنَا آيَةً مَّكَاتٍ ءَايَةً وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنْزِلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝۱۰۱ ﴾ قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ۝۱۰۲ ﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ ۝۱۰۳ ﴾ [النحل: ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳]، واته: هەر کات ئیمه ئایه تیک به ئایه تیکی تر بگۆرین و لابه رین، وهیان ئایه تیکی تر له جیی ئەو دابنیین، و خوا بۆ خوی زانتره به وهی دایده به زینیی، واته: ئەو چاک ده زانیی چ شتی چاکه بۆ ئیستاو بۆ ئایینده و کامهش هه لگري و بيسرپته وه، که چی ئەوه نده که ودهن و نه فامن له وه لامدا ده یانوت: ئەى موحه ممه د! تۆهر درۆ هه لده به سیت، بۆیه به و شیوه یه و به ئاره زووی خۆت هه ر رۆژه ی ئال و گۆری ده که یی، ئەمرو شتیکی ده لییت و، سبه ینی شتیکی دیکه، نا، تۆ درۆ هه لبه ست نیت، به لکو ئەوانه زۆربه یان بۆخویان نه زانن و، له حیکمه تی خوا تیناگه ن، بۆیه وا ره خنه ی بیجی ده گرن و ته سلیم نابن. تۆ له وه لامیاندا بلئی: (روح القدس) ی (جو بریل) ه که له لای په روه ردگار ته وه به حق و دادگه رانه دایه زاندو وه، تا ئەوانه ی پروایان هی ناوه دامه زراوو دلنیا بکات، وه هیدایه ت و رینمایى و، مژده بى بۆ

موسلمانان. سۆندىبى ئىمەش چاك دەزانين كه ئهوانه پىت ده لىن: هەر ئادەمىه كه ئەم قورئانەى فىر دەكات، مەبەستيان له كابرايه كى رۆمى بوو! خو زمانى ئهوكەسەى ئهوان نيازىانه ئەم قورئانە بدەنه پالى ئەو عەجەمىيەو له عارەبىش نەزان و كوئە، ئەم قورئانەش بەزمانىكى عەرەبىي خوشخوان و رهوانبىژى ئاشكرايه، باشه! ئەر كه سىيك عەرەبى چاك نەزانى چۆن دەتوانى شتى وا بهو هەموو رهوانبىژى و بەلاغەتەو بەلى!.

شرح

دواى ئەوێ نووسەر ئەو ئایەتەى هینا كه بەلگەن لەسەر ئىسپاتکردنى كه لام بۆ خودا و، قورئانى پىرۆز كه لامى خودایه، دواتر ئەو ئایەتەى هینا كه بەلگەن لەسەر ئەوێ قورئان لەلایەن خوداوه دابەزیوه، بۆنموونه فرمايشتى: ﴿وَهَذَا كِتَابٌ﴾ ئاماژەى بۆ قورئانى پىرۆز و، لێرهدا (اسم الإشارة) موبتەدەئە و خەبەرەكهى (كتاب) و ﴿أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ﴾ سيفەتن بۆ (كتاب)، وسيفەتى (الإنزال) پىش خست؛ چونكه كافرهكان نكووليان لى دەکرد. و (المبارك) واتە: بەرەكەتى زۆره لەبەرئەوێ چەندان سوودى دىنى و دىناى تىدایه.

فرمايشتى: ﴿لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْنَاهُ خَشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ﴾ ئەمە هەوالدانە لەبارەى گەورەى قورئانەوێ بۆیه جىي خۆیەتى دلەكان بۆى داخوړپىن - ئەو قورئانە گەر دابەزىایەتە سەر كیو، كه چەند بەهیز و ږقه لى تىبگەشتایه ئەوا ملكەچ و زەلیل دەبوو؛ لەترسى خودا و، ترسى سزاكەى، دەى چۆن دەكرىت ئیوهى مرووف دلتان نەرم نەبىت و دانەخوړپىت. لەكاتىكدا زانیاریتان لەسەر خودا هەیه و لەپەيامەكهى گەشتوون؟!.

ههروهها فرهماشتی: ﴿وَإِذَا بَدَلْنَا آيَةً مَّكَاتٍ آيَةً﴾ ئەمه هاتنه سهر
 باسی گومانه کوفریهکانی سهبارته بهقورئانه و له گهڵ و لامدانهوهی . و فرهماشتی:
 ﴿بَدَلْنَا﴾ مانای (التبديل): لابردهنی شتیک و دانانی شتیکی تر له جیگه که ی و،
 لابردهنی ئایهت: لابردهنی به ئایهتیکی تر، که ئەویش نه سخکردنی به ئایهتیکی تر
 ﴿قَالُوا﴾ ، واته: کافرهکانی قورهش ئەوانه ی که نه زان و جاهل بوون به حیکمهتی
 نه سخ ﴿إِنَّمَا أَنْتَ﴾ به پراستی تو ئە ی موحه ممه د ﴿مُفْتَرٍ﴾ ، واته : دروژن و
 درۆه له بستی به دهم خوداوه و درۆ ده کهیت به وهی بانگه شه ی ئەوه ده کهیت گوايه
 خودا فرمانی پیکردووی به شتیک، دواتر بانگه شه ی ئەوه ده کهیت فرمانی پیکردووی
 به درۆه که ی. خوای پهروه ردگاریش و لامی دانه وه و جههل و نه زانیانی ده رخست و،
 فره مووی: ﴿بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ ، واته: به لکو زۆر به یان نازانن و هیچ زانستیکیان
 پێ نییه، یا خود حیکمهتی نه سخ نازانن، نه سخ به رمه بنای مه سلّحه تیکه که خودا
 خۆی ده یزانیته، په نگه ته شریع کردنی شتیک بو ماوه یه کی دیاری کراو مه سلّحه تیکی
 دیاری کراو به ده ست بخات، پاشان ته شریع کردنی شتیکی تر یا خود درۆه که ی
 مه سلّحه ت بیته و گونجاو بیته . خو ئە گهر حیکمه ته که ی به ده رکه ویت بو
 ئەو کافرا نه ئەوا به ته ئکید ده زانن که ئەوه هه قه و له جیی خو یه تی و گونجاوه .
 پاشان وه لامی ئەو قسه یه یانی دایه وه که ده یان وت ئەو گوپان و لابردهنی حوکمه
 له لایه ن خودی موحه ممه ده وه یه، به وهش درۆ به دهم خوداوه ده کات، خوداش
 فره مووی: ﴿قُلْ نَزَّلَهُ﴾ واته: بلێ قورئانی دابه زاندووه ﴿رُوحُ الْقُدُسِ﴾ ، واته :
 جبریل (علیه السلام) و (القدس) : پاک، واته: جبریلی پاک دایه زاندووه، ئەمه له بابی
 ئیزافه ی وه سفکراو (الموصوف) به بۆلای سیفه ته که ی ﴿مِنْ رَبِّكَ﴾ ، واته: سه ره تاو
 سه رچاوه ی دابه زاندنه که ی له لایه ن خوداوه یه ﴿بِالْحَقِّ﴾ به هه ق، له مه حه لی نه صبدا

دهبیته حال ﴿لِئْتَبَتَ الَّذِیْنَ ءَامَنُوا﴾ ، واته: بۆ ئهوهی ئهوانه جیگیر و دامهزراو کات که ئههلی ئیمان و، بلین: ههرچی ناسیخ و مهنسوخ ههیه ههمووی له لایهه پهرهردگارمانهوهیه، له بهرئهوهی ئهوان دهیانزانی نهسخ چهند مهسلهحهتی لهخوگرتوووه بۆیه جیگیر و دامهزراو بوون لهسهر ئیمان ﴿وَهْدَىٰ وَبُشِّرَیَ لِلْمُسْلِمِیْنَ﴾ ئهم دووه مهعتوفن لهسهر مهحلهی ﴿لِئْتَبَتَ﴾ واته: بهلکو جیگیر و دامهزراو بن و بیته ریتوینی و موژدهیه کیش بۆیان .

پاشان خوای پهرهردگار باس له گومانیک له گومانهکانی تریان دهکات و دهفهرمویت: ﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّهُمْ یَقُولُوْنَ اِنَّمَا یُعَلِّمُهُ بَشَرٌ﴾ ، واته: به دنیاییهوه ئیمه دهزانین ئهو کافرا نه دهلین: ئیمه تهئکیدین که ئهوهی قورئان فیری موحهمهده دهکات مروفتیکه له نهوهی ئادهم و فریشتهیه که نیه له فریشتهکان، ئهو مروفتی که فیری دهکات پیشتر تهورات و ئینجیل و کتییی ئهعهجه میهکانی خویندوووه ؛ له بهرئهوهی موحهمهده که سیکی نه خویندهواره بۆیه ناکریت له قورئاندا باس له بهسه رهات و سه رگوزشتهی سه دهکانی پیشوو بکات.

خوای پهرهردگاریش ولامی دانهوه و فهرمووی: ﴿لِسَانُ الَّذِی یُلْحِدُوْنَ اِلَیْهِ اَعْجَمِیٌّ﴾ ، واته: خو زمانی ئهوکه سهی ئهوان نیاز یانه ئهم قورئانه بدهنه پالی ئهو عهجه میه و له عاره بیش نهزان و کۆله ﴿وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِیٌّ مُبِیْنٌ﴾ ، ئهم قورئانهش به زمانیکی عهره بیی خوشخوان و رهوانبیزی ئاشکرایه، باشه! ئه گهر که سیک عهره بی چاک نهزانی چۆن دهتوانی شتی وا بهو هه موو رهوانبیزی و به لاغه تهوه بلن! دهی که وایه چۆن بانگه شهی ئهوه ده که ن مروفتی غهیره عهره ب پیغه مبه ر ﷺ فیرده کات له کاتیکدا ئیوه خو تان نه تان توانی درایه تی بکه ن به هینانی سورته تیک هاوشیوهی قورئان له کاتیکدا ئیوه زمانتان عهره بیه و کهسانی رهوانبیز و زمان پاراون ؟ !

﴿ئەو سوودانەى كەلەم ئايەتەنەدایە:﴾

ئىسپاتکردنى ئەو ەى قورئان لەلايەن خوداوە دابەزیوە، ەروەها قورئان كەلامى خودایە و كەلامى ەىچ كەسك نىيە لەمرؤف و فرىشتەكان، وولامدانەو ەى ئەوانەى كە بانگەشەى ئەو ە دەكەن ئەم قورئانە كەلامىكى مەخلوق و دروستكراوە، لەم ئايەتەندا ئىسپاتى (عولو)ى خوداى تىدایە؛ چونكە عادەتەن دابەزاندن ناىت مەگەر لەجىگایەكى بەرزەو ە نەىت . والله أعلم .

[۲۳] نیسپاتکردنی بینینی خودا له لایهن باوه‌پدارانه‌وه له‌پۆزی دواپی

:ا

﴿وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ۖ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ﴾ (۲۲) ﴿[القيامة : ۲۲، ۲۳] ، واته: له‌پۆزی قیامه‌ندا ده‌موچاوو روخسارگه‌لی (واته: پروومه‌تی باوه‌پداران) گه‌شاوه‌و پاراوو پرشنگداره‌و خوشیی و شادییان لی ده‌بینی. بۆ په‌روه‌ردگاری خویان ده‌پوانن، و‌فه‌رمایشتی: ﴿عَلَىٰ الْأَرْآبِ يَنْظُرُونَ﴾ (۲۳) ﴿[المطففين: ۳۵] ، واته: له‌سه‌ر قه‌نه‌فه‌ رازاوه‌کانه‌وه‌ پالیان لیداوه‌ته‌وه‌و ته‌ماشا ده‌که‌ن و دۆزه‌خیه‌کان به‌چاوی خویان ده‌بینن، ﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ﴾ (۲۶) ﴿[یونس: ۲۶] ، واته: بۆ ته‌وانه‌ش چاکه‌ ده‌که‌ن، پاداشی زۆرچاک و به‌هه‌شت هه‌یه، وه‌ زیاد له‌وه‌ش، واته: دیتی پرووی پیرۆزی خوی میهره‌بان و ته‌ماشا‌کردنی ﴿لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ﴾ (۳۵) ﴿[ق: ۳۵] ، واته: چه‌زیشیان له‌ هه‌رچی بیت بۆیان هه‌یه‌ داوای بکه‌ن، وه‌ زیاده‌ش له‌وه‌ که‌ به‌ خه‌یالی هه‌ج که‌سی‌کدا نایه‌ت، لاما‌ن هه‌یه.

وه‌ذا الباب فی کتاب الله کثیر . ومن تدبر القرآن طالبا للهدی تبین له‌ طریق الحق . واته: ته‌م باسه‌ له‌ قورئانه‌که‌ی خوا‌دا زۆره‌. وه‌ هه‌رکه‌سی‌کیش له‌ قورئان وردبته‌وه‌ به‌نیه‌تی ریتوتنی ته‌وا رینگای راستی بۆ به‌دیار ده‌که‌ویت.

شرح

فه‌رمایشتی: ﴿وَجُوهٌ﴾ ، واته: ده‌م و چاوی باوه‌پداران ﴿يَوْمَئِذٍ﴾ ، واته: له‌پۆزی دوایدا ﴿نَّاضِرَةٌ﴾ به‌(الضاد) له‌ (النضارة) هه‌وه‌ هاتووه‌، که‌ بریتییه‌ له‌ جوانی و دره‌وشاوه‌یی، واته: روناک و جوان و په‌ونقدار ﴿إِلَىٰ رَبِّهَا﴾ ، واته: به‌دییه‌نه‌ر و خالق

﴿ناظره﴾^(۱)، واته : به چاوه کانی ده پروانیتته په روه ردگار، هه روهك به موته واتری له چهندان فهرمووده ی سه حیج دا هاتووه و، هاوه لان و تابیعین و سه له فی ئه م ئومه ته و پشه وایان ئیسلام کۆدهنگن له سه ری^(۲).
 ۛ شایه تحالی له ئایه ته که:

ئیسپا تکردنی بینی خودا له لایه ن باوه ردارانه وه له رۆژی دوایدا.

(۱) جه ماوه ری زانایان- وهك له چهن دین فهرمووده ی ره واو (صه حیج) وه رگیراوه- ده لئین: مه به ست له م ئایه ته ئه وه یه که له رۆژی قیامه تدا به نده صالحه کان ته ماشای خویان ده کهن و، به چاوی خویان ده بیینن، وهك چۆن به ئاره زووی خویان ته ماشای مانگه شه وی چواره ده کهن و ده بیینن. (ئین که سیر) ده لئ: رای کۆی هاوه لان و شوئنه وتوان (الصحابه والتابعون) یش هه ر ئه مه یه، وه هه موو پشه وایانی ئیسلام پاش ئه وانیش یه ک دهنگن تیدا. پیغه مبه ر ﷺ پشتگیری له و مه به سته ده فهرموئ: «إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرُونَ هَذَا الْقَمَرَ..»
 واته: بنگومان ئیوه له رۆژی قیامه ت خودای خۆتان ده بیینن، وهك چۆن ئه و مانگه ده بیینن. (صحیح البخاری، کتاب مواقیع الصلاة، باب فضل صلاة العصر، حدیث: ۵۳۹، صحیح مسلم، کتاب المساجد ومواضع الصلاة، باب فضل صلاتي الصبح والعصر، حدیث: ۱۰۳۶). وه ده فهرموئ: «إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: تُرِيدُونَ شَيْئًا أَزِيدُكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: أَلَمْ تُبَيِّضْ وُجُوهَنَا؟ أَلَمْ تُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ، وَتُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: فَيُكْشَفُ الْحِجَابُ، فَمَا أُعْطُوا شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَى رَبِّهِمْ عَزَّوَجَلَّ. وَفِي رَوَايَةٍ: وَزَادَ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ». واته: کاتی: ئه هلی به هه شت چوونه نیو به هه شته وه، خودای میهره بان ده فهرموئ: ئایا هیچی تر تان ده وئ بوتان زیاد بکه م؟ ئه وانیش ده لئین: ئایا پروت سپی نه کردوین؟ ئایا ئیمه ت نه خستۆته نیو به هه شته وه له ئاگر رزگارت کردوین؟ پاشان خودا حیجاب و به ربه ست لا ده باو رو خساری پیروزی ده رده که وئ، هیج شتیک له وه ی پیان به خشراوه «به ئه هلی به هه شت» خو شتر نیه له بینن و سه یرکردنی خودا. صحیح مسلم، کتاب الإیمان، باب إثبات رؤية المؤمنين في الآخرة ربهم، حدیث: ۲۹۲. یان ده فهرموئ: «فَيَجْلَى لَهُمْ يَضْحَكُ..». صحیح مسلم، کتاب الإیمان، باب أدنى أهل الجنة منزلة فيها، حدیث: ۳۰۴. واته: خودا گه وره یی و شکۆی خۆی بۆیان ده رده خواو پنده که نیت. (ته فسر ی رامان).

(۲) شرح العقيدة الطحاوية (۲۱۰).

فهرمایشتی: ﴿عَلَىٰ أَلْرَأْيِك﴾ جه معی (أریکه)یه، که ئه ویش کورسی و قه نه فهی رازاوه یه، ﴿يَنْظُرُونَ﴾ ته ماشای خودا ده که ن، به لام کافران پیشترو له ئایه ته که ی پیش ئه م ئایه ته دا هاتوو ه که ئه وان ﴿كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمِذٍ لَمَّحُجُونَ﴾ ، واته: ناگاداربن! به راستی ئه وان له و پرۆزه دا له دیتی خواوه ندیان بیبه ش و مه حجوبن و نایینن^(۱).

شایه تحالی له ئایه ته که:

ئیسپاتکردنی بینی باوهرداران بۆ پهروهردگاریان .

فهرمایشتی: ﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا﴾ ، واته: ئه وان ه ی چاکه یان کرد به ئه نجامدانی ئه وه ی که خودا فرهزی کردبوو له سهریان و وازهینان له وه ی ڕیگریان لیکرابوو له تاوان و خراپه ﴿الْحُسْنَى﴾ ، واته: پاداشتیکی چاک، ووته یه که هیه ده لیت: به هه شت.

﴿وَزِيَادَةٌ﴾ ، که بریتیه له ته ماشا کردنی خوی پهروهردگاره ههروه که ته فسیره که ی له پیغه مبهری خواوه ﷺ له سه حیح موسلیم و جگه له ویشدا^(۲) ، و سه له ف و پیشه وایانی ئه م ئومه ته ش هه مان ته فسیریان کردوو ه، که واته مه وزوعی شاهیدی ئه م ئایه ته پرۆزه:

ئیسپاتکردنی بینی پهروهردگاره له لایه ن باوهردارانه وه له پرۆزی دوا یی دا .

ههروه ها فهرمایشتی: ﴿لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا﴾ ، واته: بۆ باوهرداران هیه له به هه شتدا ئه وه ی که دهروونیان ههزی پیه تی و چاویان پیی ده گه شییه وه و له زه تی لی ده بینی له جوړه خوشی و ناز و ناعمه ت ﴿وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ﴾ ، واته: له وه زیاتریش که بریتیه له

(۱) پیشه و (شافعی) ده لیت: ئه م ئایه ته به لگه یه له سه ر دیتن و بینی خوی پهروهردگار له رۆزی به رندا، پیشه و (مالیک) یش ده لیت: کاتیک که دیتی زاتی خوا دوزمنانی لی بیبه ش بکرنیت، ئه و بنگرمانه که زاتی خوی ده رته خات بۆ دۆسته کانی، وه که ده فره رمووی: ﴿وجوه یومئذ ناضرة، إلى ربها ناظرة﴾ . (ته فسیری پامان).

(۲) برقم (۱۸۱)، وابن ماجه (۱۸۷).

تەماشاكردنى زاتى (الله)، ھەرئەمەش مەوزوعى شاھىدى ئايەتەكەيە، كە ئەوئىش
روانىنە بۆرۈخسار و دەم و چاوى زاتى خودا لەبەھەشتدا .

﴿ ئەو سوودانەى كەلەم ئايەتە ھەلدەھىنجىرئە :

ئىسپاتكردنى بىنىنى خودا لەلايەن باروادارانەو ھەپۆژى دوايى دا، ئەو ھەگەرەترىن
نەعمەتتەكە كە بەدەستى دىنن . ئەمە بۆچوونى ھاوئلان و تابىعەين و پىشەوايانى
ئىسلامە، بەپىچەانەى رافىزە و جەھمى و موعتەزىلەكانەو ئەوانەى كە نەفى بىنىنى
خودا دەكەن و لەو كارەشياندا پىچەوانەى قورئان و سوننە و كۆدەنگى پىشەوايانى ئەم
ئومەتەن، بەپشت بەستەن بەچەند گومانىكى بىننەما و ھۆكارىكى باتل، لەوانە^(۱) :

۱- دەلىن : ئىسپاتكردنى بىنىنى خودا وا دەخوازئە بوترىت خودا لەجىھەت و
لايەكەو ھەبىنرىت ئەو ھەش وا دەخوازئە جىسم بىت و خوداى پەرۋەردگار شىش پاك و
بىگەرد و دوورە لەو ھە . لەولامى ئەم گومانەدا دەلىن : لەفزى (جىھەت) و (لا) ياخود
(پرو) جورئەك لەئىجمالى وناپرونى تىدايە، بۆيە دەلىن : ئەگەر مەبەست لەجىھەت و
پرو ئەو ھەبىت كە خودا پۆچووبىت ياخود بەكوردىكەى تىكەلى شتىك
لەدروستكراو ھەكانى بووبىت ئەوا باتلە و بەلگەكان ئەو مانايە پەتدەكەنەو ھە، ئەمەش
مەرج نىيە پرو بدات لەئىسپاتكردنى بىنىنى خودادا و، ئەگەر مەبەست لەجىھەت
وپرو ئەو ھەبىت خودا لەسەروى دروستكراو ھەكانى ھەتى ئەوا شتىكى سابتە بۆ خودا و
نەفى كردنى باتلە، ئەو ھەش دژى بىنىنى خودا نىيە .

۲- ئەم فەرمايشتەى خودا كە بەموساى فەرموو دەكەنە بەلگە : ﴿ لَنْ تَرَنِى ۛ واتە :
نامىنى، ئەو ھەش كاتى بوو كە موسا داواى لەخودا جل جلالە كرد لەدونىادا بىبىنىت .

ولامى ئەم بيانووش ئەوئە: ئايەتەكە نەفى بىنن دەكات لەدنيادا نەك پۇژى دوايى، ھەروەك لەبەلگەى تردا بىننى خودا چەسپاوە لەپۇژى دوايى دا . و حال وبارى خەلك لەپۇژى دوايى دا تەواو جياوازه لەگەل حالى دنياياندا .

۳- ئەم ئايەتە دەكەنە بەلگە: ﴿لَا تُدْرِكُهُ﴾ واتە: چاوەكان پەى بەخودا نابەن^(۱).

وعلامى ئەم بيانووش:

ئايەتەكە نەفى پەيپېردن (الإدراك) دەكات و، ھىچ ئاماژەيەكى تيدا نىيە بۆ نەفى بىننى خودا و (الإدراك) بەماناي : دەورەدان و پەى پى بردن (الإحاطة) دىت لەھەموو لايەكەو، باوەرداران خودا دەبىنن بەلام بەتەواوى پەى پى نابەن، جا نەفى پەيپېردن (الإدراك) نەفى بىنن نىيە، وئايەتەكە باسى بىنن دەكات . والله تعالى أعلم .

ووتەى نووسەر (رەحمەتى خواى لى بىت) : (وهذا الباب في كتاب الله كثير) واتە : بابەتى ئىسپاتکردنى ناو و سيفەتەكانى خودا لەقورئاندا بەلگەيەكى زۆرى لەسەرە و، نووسەر تەنھا ھەندىكى ھىناو، لەچەندان ئايەتدا ئىسپاتى ناو و سيفەتەكانى خودا كراو بەو شىوئەيەى كە شايستە و گونجاو لەگەلى زاتى اللەدا، (ومن تدبر القرآن طاباً) واتە : ئەوئەى لەقورئان ورد بىتەو و بىر لەو ھىدايەت و رىئوئىيانەى بكاتەو كەتپىدايەتى، ئەوا (تبين له طريق الحق) واتە : رىگاي ھەق و راستى بۆ پروون دەبىتەو، ولى ورد بوونەو و تىفكرين لەقورئان داواكراو و مەتلوبە لەكاتى خوئندنەویدا، خواى پەرورەدگار فەرموويەتى : ﴿كَتَبَ أَنْزَلَهُ إِلَيْكَ مُبْرَكٌ لِيَذَبَّوْا عَائِيَتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ﴾ [ص: ۲۹]، واتە: ئەمە كىتپىكە پىروژ، دامان بەزانە بۆ تۆ ئەى موخەممەد! -ﷺ- تا ئەوانە لە ئايەتەكانى را بىمىنن و فامیدەو ژىرەكانىش ئامۆزگارى لىوەرگرن. (شىخ حەسەنى بەصرىي) دەلىت: سوئندم بەخوا لەبەرکردنى

(۱) مجموع الفتاوى (۶/ ۲۴۳)، والكواشف الجلية عن معاني الطحاوية (۵۴۰).

گشت پىتەكانى ھەموو قورئان، لەگەڵ پشتگوئى خستنى مەبەستەكانى تەدەبوور و تەفكران نىيە، ھەندى كەس دەلى: تەواوى قورئانم لەبەرەو تەنھا پىتەكم لى نەپەراندوو، بەلام ئەگەر ماناو داواكارىيەكانى پشتگوئى خستنى، سوئند بەخوا ئەو كەسە ھەموو قورئانى پەراندوو و پشتگوئى خستوو، خودا فەرموويەتى: ﴿أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا﴾ [محمد : ۲۴] ، واتە: ئايا ئەوانە بۆ لە ئايەتەكانى قورئان پانامىنن و تەنەفكرىن، تا پەندو ئامۆزگارى لى وەرگرن؟ بەلكو قوفل لەسەر دلىان دراو، ھىچ خەرىكى تەنەچى، بۆيە ئاوا گومراو سەرگەردان بوون؟، وفەرموويەتى: ﴿أَفَلَمْ يَذْكُرُوا الْقَوْلَ أَمْ جَاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ﴾ [المؤمنون : ۶۸] ، واتە: ئاخۆ ئەوان تەنەفكران لەم گوفتارە، واتە: لە قورئان، تا بەو ھۆيەو بزانن كەتەبىكى موعجىزەو لەلای خواوەندىانەو ھى؟ يان ئەو بانگەوازەى پىغەمبەر كە ھاتوو بۆلايان، نامۆيە بە بانگەوازەكانى پىغەمبەرانى پىشو، كە باپىرانىان پىيان گەشتوون؟ واتە: ئەو بانگەوازەش موحەممەد (پىغەمبەر) پىي ھاتوو، ھەر لە جۆرو چەشنى بانگەوازي پىغەمبەرانى پىشو، كە بە باپىرانىان نامۆ نەبوو.

به شی دووهم

بابه تیك تایبهت به پله و پیگه ی سوننهت

و به لگه ی فهرمووده له سهر ناو و سیفاته کانی خودا :

ثُمَّ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَالْسُّنَّةُ تُفَسِّرُ الْقُرْآنَ وَتُبَيِّنُهُ، وَتَدُلُّ عَلَيْهِ، وَتُعَبِّرُ عَنْهُ. پاشان له سوننهتی پیغمبهری خوادا ﷺ، سوننهت تهفسیری قورئان ده کات و پروونی ده کاته وه وده لالهت ده کات له سهری وگوزارشتی لیده کات .

شرح

ووته که ی : (ثم في سنة رسول الله) پاشان له سوننهتی پیغمبهری خوادا ﷺ، ئەمه عهتفه له سهر وته که ی پیشووی : (وقد دخل في هذه الجملة ما وصف الله به نفسه في سورة الإخلاص . .) هتد...، واته : یه کیکی تر له به لگه کان له سهر ناو و سیفاته کانه ئەوهیه که پیغمبههر ﷺ وه سفی خودای پیکردوو ه ئەوهی که له فهرمووده صه حیحه کاند هاتوو ه؛ چونکه سوننهت ئەسل وبنه مای دووهمه که پئویسته بگه پئینه وه بۆلای دوا ی قورئانه که ی خودا، خوا ی پهروه ردگار فهرموویه تی : ﴿ فَإِنْ نُنَزَّعَهُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ ﴾ [النساء : ۵۹] ، واته : ئینجا ئەگەر له شتی کدا کیشه و نا کو کیتان بوو ، بیگێر نه وه بۆلای خواو په یامبههر ﷺ، واته : باته نها قورئان و سوننهت داوه رو حه که متان بن، جا گه پراندنه وه بۆلای خودا : گه پراندنه وهیه بۆلای قورئانه که ی و گه پراندنه وهش بۆلای پیغمبههر ﷺ له دوا ی وه فاتی : گه پرانه وهیه بۆلای سوننه کانی، و (السنة) : له پرووی زمانیه وه بریتییه : پینگا و پرباز، وله پرووی شهرعه وه : ئەوهیه که له پیغمبههری خواوه ﷺ هاتوو ه له قسه یا خود کردار یا خود ته قریر .

پینگهی سوننهت:

دهلئت : (فالسنة تفسر القرآن) واته : سوننهت تهفسیری مانا و مه بهسته کانی قورئان دهکات، پینگه مبه ر ﷺ تهوهی بوی دابه زیوه بوخه لکی پروون دهکاته وه، خوای بهروه ردگار فهرموویه تی: ﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ﴾ [النحل : ۴۴]، واته: وا بو توش ئهم قورئانه مان دابه زانده خواری [لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ] بو تهوهی بو ئهو خه لکه پروون بکه یته وه تهوهی بویان دابه زینراوه له به کخواپه رستی و شهرع و حه لال و حه رام..هتد.

ههروه ها سوننهت (تبیین القرآن) واته: تهوهی به کورتی هاتووه پروونی دهکاته وه ؛ وهك نویت و پروژوو و حه ج و زه کات و زوره بهی ئه حکامه کان که له قورئاندا به کورتی هاتوون و سوننهت پروونیان دهکاته وه و ورده کاریه که یان به یان دهکات و ده یخاته پروو.

ههروه ها سوننهت (تدل علی القرآن وتعبر عنه) واته : ده لالهت دهکات له سه ر تهوهی قورئان ده لاله تی کردووه له سه ری و گوزارشت دهکات لهوهی که قورئانی گوزارشتی لی کردووه، و موافقی قورئان ده بیت، دواتر له ئه نجامدا حوکه مه که له وانه ده بیت که قورئان و سوننهت ده لاله تیان کردووه له سه ری، وهك ناو و سیفاته کانی خودا.

وَمَا وَصَفَ الرَّسُولُ بِهِ رَبَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - مِنَ الْأَحَادِيثِ الصَّحَاحِ الَّتِي تَلَقَّاهَا أَهْلُ الْمَعْرِفَةِ بِالْقَبُولِ؛ وَجَبَ الْإِيمَانُ بِهَا كَذَلِكَ .

ئوهی که پیغمبر ﷺ وهسفی پهروهردگاری پی کردوو لهفهرمووده سهحیحهکاندا ئهوانه که زانیانی فهرمووده ناس بهسهحیحیان داناوه و قهبولیان کردوو؛ پیویسته بههه مان شیوه ئیمانی پی بهیندریت.

شرح

ووته که ی : (وما وصف . . .) هتد.. موبته دهئه و خه به ره که ی ئه م پرگه ی تره له قسه که ی : (وجب الإيمان بها كذلك) واته : واجبه ئیمان بهیندریت بهوه ی له سوننه تدا هاتوو ههروه ک چۆن واجبه ئیمان بهیندریت بهوه ی خودا وهسفی خوی پی کردوو له قورئاندا؛ چونکه پیغمبر ﷺ بهو شیوه یه که پهروهردگاری وهسفی کردوو و فهرموویه تی : ﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ﴾ [النجم: ۳، ۴] ، واته : وه قسه و گوفتاری پیغمبر ﷺ له پروی ههوا و ههوه سهوه نیه، جا که سی ئاوابی چۆن رینگه ون ده کات؟!

ئهو قورئانه ی که ئه و ده یلئیت، جگه له وه که به وه حیی بوی ده نئری، هیچی تر نیه، واته : ئه م قورئانه هه ر له لایه ن خودا وه یه .

جا ئه و سوننه ته ی که پیغمبر ﷺ ده ری برپوه به شیکه له وه حی و له لایه ن خودا وه یه، ههروه ک خوی پهروهردگار فهرموویه تی : ﴿وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ﴾ [النساء : ۱۱۳] ، واته : له گه ل ئه وه یشدا خوا قورئان و ودانی و حیکمه تی بۆناردیت و، واته : ئه وانه چۆن ئه توان سهر له تو تیک بدهن .

و(الكتاب) : بریتیه له قورئان، و(الحكمة) : بریتیه له سوننه ت. بۆیه واجبه ئیمان بهیندریت بهوه ی له سوننه تدا هاتوو، به تاییه ت له بابه تی عهقیده دا، خوی پهروهردگار

فەرموۋىتە: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ [الحشر: ۷] ،
 واتە: ۋە ھەرچى پەيامبەر ﷺ پىندان ۋەربىگرن، واتە: بەچى فەرمانى پىكىردن بىكەن چ
 لەم دەستكە وتەداۋ، چ لەھەر شىكى تردا جىيە جىيى بىكەن، ۋە رىشى لەھەر شى
 لىگرتن، ئىۋەش دەستى لىھەلگرن .

بەلام بۇ قەبۇل كىردنى فەرموۋدە ۋ ئىمان بوون پىي پىۋىستە پىش ئەۋەى بزانرىت تا
 چەند سەحىحە ۋ لەپىغە مېرەۋە ﷺ ھاۋتوۋە، ھەربۇيە شىخ (پەحمەتى خۋاى لى
 بىت) گوتى: (من الأحاديث الصحاح) لەفەرموۋدە سەحىح ۋ راستەكان ۋ (الصحاح)
 : جەمەى (صحیح) ە، ۋ فەرموۋدەى سەحىح (الحديث الصحيح) ^(۱) : ئەۋەىە كە
 كەسىكى دادگەر ۋ بەئاگا ئەۋەى لەبەر كىردنى باشە گىراپىتتەۋە لەكەسىكى ھاۋشىۋەى
 خۇيەۋە ۋ لەگەل ئەۋەشدا فەرموۋدە كە ساز نەبىت ۋ عىللەتى تىدا نەبىت، ئەۋەش
 ئەۋەىە كە پىنج مەرجى تىدا كۆ بوۋەتەۋە :

۱- (عدالة الرواة) واتە: راۋىيەكان - ئەۋانەى فەرموۋدە كەيان گىراۋەتەۋە - عادل بن
 ، واتە: كەسانىكى راستگۇ بن ۋ خاۋەن كەسايەتى بن ۋ دوور بن لەكارى ھەرزە ۋ
 مىدالانە.

۲- (ضبطهم) واتە: لەبەر كىردىيان باش بىت ۋ شت زوۋ لەبىر نەكەن.

۳- (اتصال السند) واتە: سەنەدە كەيان - ئەۋانەى كە فەرموۋدە كەيان گىراۋەتەۋە -
 دەستا ۋ دەست گىراپىتتەۋە، ۋ ھىچ كەسىك لەۋ نىۋەندەدا تەرك نەكرابىت.

۴- (سلامته من العلة) واتە: دوور بىت لەعىللەت، واتە: لەۋ ھۆكارە نادىارانەى كە
 سەحىحى فەرموۋدە لەكەدار دەكەن.

(۱) تدرب الراوي (۶۱) ، والباعث الحثيث (۱۹).

۵- (سلامته من الشذوذ) واتە: پارىزراو بىت لەوہى شاز بىت، واتە: فەرموودە کہ لەو فەرموودانە نەبىت کہ کہ سىكى متمانە پىکراو (سىقە) گىراپىتەوہ و پىچەوانەى کہ سانى متمانە پىکراو (سىقە) ى ھاوشىوہى خوى کردىت.

ووتە کہ ى : (تلقاها أهل المعرفة) واتە : زانايانى فەرموودە ناس وەريان گرتىت و بەسە حىحيان دانايىت، بەلام ھىچ حىسابىك بۆ کہ سانى نەشارەزا بەو زانستە ناکرىت^(۱).

پاشان شىخ چەند نمونەيەكى ھىناوہ تەوہ ئەوہى کہ لەسوننە تدا ھاتووە لەسيفاتى خودا و دەلىت:

(۱) واتە: ئەگەر فەرموودەيەك زانايانى فەرموودە ناس وەريان گرتىت ئەوا حىساب بۆ قسەى کہ سانى نەزان بەو زانستە ناکرىت لە حالە تىکدا گەر قسەيان لەبارەى ئەو فەرموودەيەوہ کردىت.

[۱] سابت بوونی دابه زینی خودا بۆ ئاسمانی دونیا بهو شیوهیهیی که شایسته و گونجاوه له گه‌ل زاتی خودادا:

فَمِنْ ذَلِكَ: مِثْلُ قَوْلِهِ ﷺ: «يَنْزِلُ رَبُّنَا إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا كُلَّ لَيْلَةٍ حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرِ، فَيَقُولُ: مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ، مَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ، مَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. (۱).

له وانه فهرمایشته که ی پیغه مبه‌ر ﷺ: «خوای په‌روه‌ردگارمان هه‌موو شه‌ویک داده‌به‌زیتته ئاسمانی دونیا ته‌و کاته‌ی که سییه‌کی شه‌و ده‌مینیت و ده‌فرموویت: کی بانگم لی ده‌کات، تا وه‌لامی بده‌مه‌وه، کی داوام لی ده‌کات، تا پی بیه‌خشم، کی داوای لیخوشبوونم لی ده‌کات، تا لی خوش بم».

شهرح

ووته‌که‌ی: «ینزل ربنا» واته: دابه‌زینیک که شایسته‌ی بیت و له‌گه‌ل گه‌وره‌یی خودادا بگونجی باوه‌رمان پیه‌تی و نایشوبه‌یین به‌دابه‌زینی دروستکراوه‌کان؛ چونکه خودا ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ هه‌چ شتیک هاوشیوه‌ی نییه، «إلى سماء الدنيا» واته: بۆ ئاسمانی دونیا ته‌مه له‌بابی ئیزافه‌ی مه‌وسوفه بۆلای سیفه‌ته‌که‌ی «حین یبقی ثلث اللیل الآخر» به‌رفعی وشه‌ی (الآخر) له‌به‌ر ته‌وه‌ی سیفه‌ته‌(ثلث)، ته‌مه دیاریکردنی کاتی دابه‌زینی خودایه. وته‌که‌ی: «فأستجیب له» به‌نه‌صب له‌به‌ر ته‌وه‌ی وه‌لامی په‌رسیار(الاستفهام)ه، وبه‌هه‌مان شیوه: «فأعطیه» و «أغفر له»، ووته‌که‌ی: «فأستجیب له» واته: وه‌لامی بانگه‌وازه‌که‌ی بده‌مه‌وه.

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۱۱۴۵)، ومسلم (۷۵۸).

﴿ شايەتھالى فەرموودەكە:﴾

تەيدا دابەزىنى خودا سابت بوو و، دابەزىن يەككە لەسيفەتە فيعلەكان و، لەفەرموودەكەدا ئىسپاتى عولو و بەرز و بلىندى خودا كراو، چونكە دابەزىن لەجىگاي بەرزەوويە.

جا ئەم فەرموودەيە وەلامە بۆ ئەوانەي كە فەرموودەكە تەئويل دەكەن بەووي گوايە ماناكەي: دابەزىنى پەحمەت ياخود فرمانى خودايە ؛ چونكە ئەسل (هەقىقەت و حەزف نەكردنە)، واتە: (نەك مەجاز و حەزف كردن) ، ھەروەھا لەبەر ئەووي دەفەرموويەت : «من يدعوني فأستجيب له» كى داوام لى دەكات ولامى دەمەو. جا ئايە بەئەقلى ھىچ كەسكدا دىت بلىت پەحمەت ياخود فرمانەكەي ئەم قسەيەيى كردوو؟! (۱).

لەفەرموودەكەدا ئىسپاتى كەلام كراو بۆ خودا ھەروەك تەيدا ھاتوو : «فيقول . . .» ھتە، ھەروەھا تەيدا ئىسپاتى بەخشىن و وەلامدانەو و لىخوش بوون كراو بۆ خودا و، ئەمانەش سيفەتى فيعلين.

ووتەكەي : (متفق عليه) واتە : لەصەحىحى بوخارى و موسلىم دا ھاتوو .

[۲] ئیسیاتکردنی دلخۆش بوون و پیکه نین بو خودا :

وَقَوْلُهُ: رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : «لَلَّهِ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ التَّائِبِ مِنْ أَحَدِكُمْ بِرَاحِلَتِهِ» الْحَدِيثُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱). وفه رمايشته كهی پیغه مبه ر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : «خودا دلخۆشتره به توبه ی بهنده كهی له وهی كاتی و لاخ و باره كهی ...» ته ماشای ته واوی فره مووده كه بكه.

وَقَوْلُهُ: رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : «يَضْحَكُ اللَّهُ إِلَى رَجُلَيْنِ يَقْتُلُ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ؛ كِلَاهُمَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۲). وفه رمايشته كهی پیغه مبه ر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : «خودا پیکه نین ده یگریت به دوو پیاو دانه یه كیان ئه وی تریانی كوشتووه؛ كه چی هه ردوو كیان ده چنه به هه شته وه!».

شهرح

(الله) لاهه كه لامی ده سپیکه (الابتداء) و «أشد فرحاً» مه نصوبه له بهر ئه وهی ته مییزه، و (الفرح) له پرووی زمانه وانیه وه : دلخۆشی و ئاسودهیی دلّه «بتوبة عبده» جا (التوبة) : بریتیه له به ته واوی وازهینان له تاوان و گه رانه وه بو تاعهت و عیبادهت «براحلته» و (الراحلة) : ئه و وشتره یه كه ده گونجی پروات و (الحديث) مه نصوبه به (فعل) یکی نادیار (موقه دهر)، و ته قدیره كهی : (أكمل الحديث) واته : فره مووده كه ته واو بكه؛ چونكه نووسهر ته نها مه وزوعی شاهیده كهی هیناوه، كه ئه ویش دلخۆشی (الفرح) ه بو خودا به و شیویه یی شایسته ی زاتی (الله) یه، ئه وهش سیفه تی كه ماله و دلخۆشی و

(۱) متفق عليه : أخرجه البخاري (۶۳۰۸)، ومسلم (۲۷۴۴).

(۲) متفق عليه : أخرجه البخاري (۲۸۲۶)، ومسلم (۱۸۹۰).

فهره حی هیچ که سینک له به دیهینراوه کانی ناشوبهیت پئی، به لکو وه کو گشت سیفه ته کانی تری وایه، جا ئه وه فهره ح و دلخوشیه وه ک چاکه و به خششیک وایه نه ک مه به ست لئی ئه وه بیت خودا پئویتی به ته وه ی بهنده که ی بیت و سوودی لئ ببیئت، له به رئه وه ی خودا تاعهت و عیاده تی هیچ که سینک سوودی پئی ناگه یه نیت، ههروه ها سه ریچی هیچ سه ریچی کارنکیش زیانی لئ نادات .

ووته که ی : « یضحک الله إلی رجلین . . . خودا بۆ حالی دوو که س دئته پئکه نین » هتد، پیغه مبه ر ﷺ له کوتایی فهرمووده که هوکاره که ی پروونکردوو ته وه و فهرموویه تی : « یقاتل هذا فی سبیل الله عز وجل فیستشهد ثم یتوب الله علی القاتل فیسلم فیقاتل فی سبیل الله عز وجل فیستشهد » ، واته : ئه وه یان له پیناوی خودا ده جه نگیت و شهید ده بیت پاشان بکوژی ئه مه تۆبه ده کات و خوداش تۆبه که ی قه بول ده کات و دواتر ئه میش له پیناوی خودادا ده جه نگیت و شهید ده بیت .

بیگومان ئه مه ش ده رخه ری ته واوی و به رفراوانی ئیحسان و چاکه ی خودا و به رفراوانی ره حمه ته که یه تی، موسولمانه که له پیناوی خودادا ده جه نگیت و بیباوه ره که ده یکوژیت، خودا ریز له موسولمانه که ده نیت و پله ی شهیدی پئده به خشیت پاشان خودا به ره حم و که ره می خو ی هیدایه تی کافره بکوژه که ده دات بۆ ئیسلام و هه ردوکیان ده چنه به هه شته وه ، بیگومان ئه مه ش شتیکی عه جیب و سه رسورهینه ره و پئکه نینیش (الضحک) عاده ته ن به شتی سه رسورهینه ر دیت ئه وه ی که جیاوازه له هاوشیوه کانی و حاله تیکی ناوازه و ده گمه نه .

ﷺ ئه وه ی تیبینی ده کریت له فهرمووده که دا :

ئیسپاتکردنی پئکه نینه (الضحک) بۆ خودا، ئه مه ش یه کینکه له سیفه ته فیعلیه کان که ئیسپاتی ده که ی بۆ خودا به و شیوه یه یی که له گه ل گه وره یی و عه زمه تی خودادا گونجاوه و، پئکه نین خودا هه رگیز هاوشیوه ی پئکه نینی دروستکراو و به دیهینراوه کان نییه .

[۳] نىسپانكردنى سەرسورمان و پىكەنن بۇ خودا:

وَقَوْلُهُ ﷺ: «عَجَبَ رَبُّنَا مِنْ قُنُوطِ عِبَادِهِ وَقُرْبِ غَيْرِهِ، يَنْظُرُ إِلَيْكُمْ أَزْلِينَ قَنِطِينَ، فَيَظْلُ يَضْحَكُ يَعْلَمُ أَنَّ فَرَجَكُمْ قَرِيبٌ». حَدِيثٌ حَسَنٌ^(۱).
 وفەرمايشته كەى پىغەمبەر ﷺ: «خوای پەرورەدگارمان پى سەيرە كە بەندەكانى لە كاتى نەبارىنى باراندا بىئومىد دەبن لە پەحمەتى خوا و نزیكى گۆرپنى حال لە تەنگانە و ناخۆشیه وە بۆ فەراخى و خۆشى، تەماشاتان دەكات لە كاتىكدا لە تەنگ و چەلمەدان، بەردەوام پێدەكەنى ئەودەزانیت رزگار بوونتان لەو ناخۆشى و نارهەتیه نزیكە لە دەمىكدا وادەى كرانه وەى دەرگای خۆشى بۆ بەندەكانى نزیك بوو تەو».

شرح

«عجب ربنا» لە (المصباح) دا دەلیت: سەرسورمان (التعجب) بەدوو شیو بەكار دیت: دانەیه کیان: كەسە كە لى پازیه و پى خۆشە، واتە: پى باشە و هەوالى پازى بوونى دەدات لەبارەیه وە. دووهم: ئەو یە كە پى ناخۆشە، واتە: نكۆلى لى دەكات و بەخراپە باسى دەكات.

«من قنوط عباده» و (القنوط) واتە: بىهيواییه كى لەپادە بەدەر، مەبەست لى لێرەدا: بى هیوا بوونە لەدابارىن باران و نەمانى وشكە سالى «وقرب غیره» وشەى (غیره) بەكەسرى پیتی (غ) و فەتحى پیتی (ی) واتە: گۆرانی حال لە نارهەتیه وە بۆ خۆشى و فەراخى «ينظر إليكم أزلين» و (الأزل) بەسكونى پیتی (ز) واتە: تەنگانە، دەوتریت:

(۱) أخرجه أحمد (۱۶۳۰۲)، وابن ماجه (۱۸۱) وغيرهما.

(وقد أزل الرجل يأزل أزالاً) واته: کاتی که توشی تهنگانه و بیبارانی و وشکه سالی ده بیت^(١).

«فیظل یضحک» واته: پیده که نین دهیگریت، ئەمه یه کیکه له سیفه ته فیعلیه کان ئەوهی که ناشوبهیی به هیچ سیفه تیک له سیفاتی دروستکراوه کانی، له فهرمووده که دا ئیسه پاتی دوو سیفه تی فیعلی کراوه بۆ خوای پهروه ردگار که ئەوانیش سه رسورمان و پیکه نینه و، ئەمه دوو سیفه تن به و شیوه یه ن که شایسته ی پهروه ردگار و هاوشیوهی سه رسورمانی دروستکراو (مه خلوق) و پیکه نینی دروستکراو (مه خلوق) نین، ههروه ها له فهرمووده که دا ئیسه پاتی ته ماشاکردن و پروانین کراوه بۆ خودا، ئەوهش به هه مان شیوه یه کیکه له سیفه ته فیعلیه کان، خوای پهروه ردگار ته ماشای بهنده کانی ده کات، هیچ شتیک له ئاسمان و زه ویدا شاراو و نادیار نییه به لای خوداوه.

(١) «المعجم الوسيط» (١٦/١).

[۴] نىسپات كەردنى قاچ (الرجل)، و پى (القدم) بۆ خودا (جل جلاله) :

وَقَوْلُهُ ﷺ : « لَا تَزَالُ جَهَنَّمُ يُلْقَى فِيهَا وَهِيَ تَقُولُ : هَلْ مِنْ مَزِيدٍ حَتَّى يَضَعَ رَبُّ الْعِزَّةِ فِيهَا رِجْلَهُ » وَفِي رِوَايَةٍ : « عَلَيْهَا قَدَمُهُ فَيَنْزَوِي بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ ، فَتَقُولُ : قَطُّ قَطُّ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱) .

وہ فرمایشتہ کہی پیغمبر ﷺ : «بہردہوام دۆزەخ خەلکی تیدە کریت ئەویش ھەر دەلێت: بابیت ئایا زیاتر ھەیە بیھێن؟ تاوہ کو خوای پەرورەدگار قاچی دەخاتە نێوی. ولە گیرانەوہیە کی تر دا: پێی لەسەر دادەنیت ئەملا و ئەولا کہی دیتە یەک و، دەلێت: بەسە بەسە».

شرح

فرمایشتی : « لا تزال جهنم » وشەى (جهنم) ناویکە لەناوہکانی ئاگرى دۆزەخ، و تراوہ: بۆیە ئەوناوہى لێنراوہ ؛ لەبەر ئەوہى زۆر قولە، ووتراوہ: لەبەر تاریکیە کہى ئەو ناوہى لێنراوہ و لە (الجهنم) ەوہ وەرگیراوە کہ بریتىە لە تاریکی «يلقى فيها» واتە: دۆزەخىەکانى تیدە کریت ئەویش ھەر دەلێت: «هل من مزيد» واتە : داواى زیاتر دەکات لەبەر فراوانیە کہى، خوای پەرورەدگاریش پەیمانى داوہ پری بکات «حتى يضع رب العزة فيها رجل» کاتى کہ ئاگرى دۆزەخ لەو پەرى گەورەى و فراوانیدایە و، خوداش بەلێنى داوہ پری بکات و، پەحمەت و دادگەرى خوداش وا دەخوازیت ھیچ کہ سیك بەبى تاوان سزا نەدات بۆیە پەیمانە کہى دینیتە دى و پێى دەخاتە سەرى دۆزەخ «فينزوي بعضها إلى بعض» واتە : دۆزەخ دیتە یەک و ئەملاو ئەولا کہى

(۱) متفق عليه : أخرجه البخاري (۶۶۶۱)، ومسلم (۲۸۴۸).

بەر تەسك دەبىتتە وە جىگەى هېچ كەسكى تى تىدا نامىنىت و دەلىت: «قط قط»
واتە: تەواو بەسمە .

﴿ تەوہى تىبىنى دەكرىت لە فەرموودە كەدا:﴾

لە فەرموودە كەدا ئىسپاتى قاچ و پى كراوہ بۆ خودا بەو شىوہىيەى كە شايستە و
گونجاوہ لە گەل زاتى خودادا، ئەمەش يەكىكە لە سىفەتە زاتىەكان ھاوشىوہى دەم و
چاو دەست. والله تعالى أعلم .

بەلام موعەتىلەكان بەھەلەدا چوون لە تەفسىر كەردنى ئەم فەرموودەىەدا كاتى دەلىن:
«قدمە» پى جۆرىكە لە دروست كراوہكان، و دەلىن: «رجلە» كۆمەلە خەلكىكە،
ووەلامى ئەمەش: ئەوہىە بوترىت: پىغەمبەرى خوادا ﷺ فەرمووى: (حتى
«يضع» تاوہكو دايدەنىت) ونەيفەرموو: (حتى يلقى) تاوہكو فرى دەدات، ھەر وەك
لە سەرەتاي فەرموودە كەدا ھاتووە: («يلقى فيھا» فرى دەدرىتە ناوى)، ھەر وەھا بەھىچ
شىوہىەك گونجاو نىيە تەفسىرى پى بكرىت بەخەلك؛ چونكە نەماناى ھەقىقى ئەوہ
ھەلدەگرىت ونەماناى مەجازى.

[۵] ئیسیانکردنی بانگکردن و دهنگ و کهلام بۆ خودا (جل جلاله):

وَقَوْلُهُ: «يَقُولُ تَعَالَى: يَا آدَمُ فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ. فَيَنَادِي بِصَوْتٍ: إِنَّ اللَّهَ بِأَمْرِكَ أَنْ تُخْرِجَ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ بَعَثًا إِلَى النَّارِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱).

و فرمایسته که ی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خوای پهروه ردگار ده فرموویت: ئه ی ئاده م ئه ویش ده لیت: به لئ من له خزمه تندام و گوپرایه لم بۆت، بانگ ده کات به دهنگ: خودا فرمانت پئی ده کات ئه و که سانه له نه وه که ت در بکه یت له ئاگر که فرمان کراوه به ده رهینانیان».

وَقَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا سَيَكَلِّمُهُ رَبُّهُ وَلَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ تَرْجُمَانٌ»^(۲).
و فرمایسته که ی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هیچ یه کیك له ئیوه نیه ئیلا خودا راسته وخو گفتوگوی له گه ل ده کات و هیچ وه رگپرتك له نیتوانیاندانیه».

شرح

فرمایستی: «لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ» وشه ی (لَبَّيْكَ)، واته: من به رده وامم له گوپرایه لی کردنتدا، «وَسَعْدَيْكَ» له (مُساعدَة) وه هاتووه: که بریتییه له به گوئ کردن، واته: هاریکار و گوپرایه لم له تاعهت و فرمان بهرداری تۆدا.

فرمایستی: «فَيَنَادِي» به که سری داله که واته: بانگ ده کات، و بانگکهر (الْمَنَادِي) بریتییه له خودا «بِصَوْتٍ» واته: به دهنگ و، ئه مه جهخت کردنه له وته که ی که ده لیت: «يَنَادِي» بانگده کات؛ چونکه بانگ کردن نابیت ته نها به دهنگ نه بیت، ئه مه ش هاوشیوه ی ئه م فرمایسته ی خودایه: ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا﴾ واته: به دنیاییه وه خودا گفتوگوی له گه ل موسا کرد.

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۶۵۳۰)، ومسلم (۲۲۲).

(۲) متفق عليه: أخرجه البخاري (۷۴۴۳)، ومسلم (۱۰۱۶).

وہ فەرمايشتى : «بعثاً إلى النار» وشەى (البعث) لىرەدا واتە: نىردراو و ئارستە
کراو، وہ مانا و مەبەستە کەشى ئەوہىيە: ئەھلى دۆزەخ لە کەسانى تر جودا بکەرەوہ .

﴿ شايە تحالى فەرموودە کە: ﴾

ئىسپاتى قسە و بانگکردنى بە دەنگىكى بىستراو تىدايە بۆ خودا، جا ئەوہ لە پرۆزى
دوايدا پروو دەدات، ئەم فەرموودەيە ئەوہى لى ئىستيفادە دەکرىت خودا قسە دەکات
و بانگ دەکات ھەركات بىھوى و ھەرچۆنىک کە بىھوى . وفەرمايشتى : «ما منکم من
أحد» واتە: ھىچ يەکىک لە ئىوہ نىيە، جا ئەم قسەيە پرووى لە ھاوہ لان بوو، بە لام ئەمە
عام و گشتگىرە و ھەموو باوہرداران دەگرىتەوہ و ھىچ کەسىک نىيە «إلا سىکلە ربہ»
واتە: ئىللا خودا بە بى ھىچ واستە و نىوہندگىرىک يەک قسەى لە گەل دەکات و
لە نىوانياندا «ترجمان» و (الترجمان): ئەو کەسەيە کە قسەى زمانىک وەرەدە گىرىت بۆ
زمانىكى تر .

﴿ ھەر وەھا شايە تحالىکى ترى فەرموودە کە: ﴾

ئىسپاتکردنى گفتوگوى خوداى تىدايە لە گەل بەندەکانى و، خودا قسە دەکات
کاتى کە ويستى لە سەر بىت و، قسەکردنى خودا يەکىکە لە سىفەتە فىعلیەکانى و،
خودا لە پرۆزى دوايى دا قسە لە گەل ھەموو باوہردارىکدا دەکات .

[۶] ئىسپانكردنى عولو و بەرز و بلندى خودا و، بەرز بوونەوہى بەسەر عەرشدا:

وَقَوْلُهُ ﷺ فِي رُقِيَةِ الْمَرِيضِ: «رَبَّنَا اللَّهُ الَّذِي فِي السَّمَاءِ، تَقَدَّسَ اسْمُكَ، أَمْرُكَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، كَمَا رَحِمْتُكَ فِي السَّمَاءِ اجْعَلْ رَحْمَتَكَ فِي الْأَرْضِ، اغْفِرْ لَنَا حُوبَنَا وَخَطَايَانَا، أَنْتَ رَبُّ الطَّيِّبِينَ، أَنْزِلْ رَحْمَةً مِنْ رَحْمَتِكَ، وَشِفَاءً مِنْ شِفَائِكَ عَلَى هَذَا الْوَجْعِ؛ فَيَبْرَأُ». حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَغَيْرُهُ^(۱).

وفەرمايشتى پىغەمبەر ﷺ: لەبارى ڕوقىە کردن بۆ نەخۆش: «پەروەردگارمان ئەوہى کە لەسەر ووی ئاسمانە، ناوت بەرز و پیرۆز بێت، فرمانت لەزەوہى و ئاسماندا جى بەجیە، ھەر وەك پەحم و بەزەیت لە ئاسمانە، پەحمەتى خۆت دابەزێنە سەر زەوہى، لەتاوان و سەرپىچىە کانمان خۆشبە، تۆ پەروەردگارى پىغەمبەران و شوینە کە وتوانیانى، پەحمەت و بەزەییە کت دابەزێنە، وشىفاو چارەسەریک لە شىفاکانت بۆ ئەم نەخۆشبە بە لکو چاک بێتەوہ».

وَقَوْلُهُ ﷺ: «أَلَا تَأْمُنُونِي وَأَنَا أَمِينٌ مَنْ فِي السَّمَاءِ» حَدِيثٌ صَحِيحٌ^(۲).

وفەرمايشتە کەى ترى ﷺ: «ئایا ئەوہ ئیوہ بە دەسپاکم نازانن لە کاتی کدا من ئەمنیم و دەسپاکم لای ئەوانەى لە ئاسمانن؟!».

وَقَوْلُهُ ﷺ: «وَالْعَرْشُ فَوْقَ الْمَاءِ، وَاللَّهُ فَوْقَ الْعَرْشِ، وَهُوَ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ». حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَغَيْرُهُ^(۳). وفەرمايشتە کەى ترى ﷺ: «و عەرش

(۱) أخرجه أبو داود (۳۸۹۲)، وأحمد (۲۴۴۵۷).

(۲) متفق عليه: أخرجه البخاري (۴۳۵۱)، ومسلم (۱۰۶۴).

(۳) أخرجه أبو داود (۴۷۲۶)، وصح موقوفاً عن ابن مسعود، أنظر (الأسماء والصفات للبيهقي (۱۴۵/۲).

له سه رووی ئاوه وهیه و خودا له سه ره وهی عه رشه و ئه وه ده زانیته ئه وه حال و باره ی
ئیه وهی له سه ره .

وَقَوْلُهُ ﷺ لِلْجَارِيَةِ: «أَيْنَ اللَّهُ؟». قَالَتْ: فِي السَّمَاءِ. قَالَ: «مَنْ أَنَا؟». قَالَتْ:
أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ. قَالَ: «أَعْتَقَهَا فَإِنَّهَا مُؤْمِنَةٌ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱).

وه ره مایشته که ی تری ﷺ به جاریه که: «خودا له کو ییه؟» گوئی: له ئاسمانه .
فه رمووی: «ئه ی من کی م؟» گوئی: پیغه مبه ری خودا. فه رمووی: «پر زگاری بکه ئه مه
با وه رداره».

شهرح

«في رقية المريض» واته : خویندن به سه ره نه خوشدا به ئومیدی چاک بوونه وه،
ئه مه ش درووسته گهر به قورئان و ئه وه دوعا و پارانه وه بیته که پیتی پیدراوه، به لام
ئه گهر به وشه ی شیرکی یا خود کرداری شیریکی بیته ئه وه درووست نییه، «ربنا الله
الذي في السماء» واته : له سه ره ئاسمان ، لی ره دا پیتی «في» به مانای : (علی) دیت،
هاوشیه وهی ئه م ئایه ته : ﴿فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ﴾ [التوبة: ۲] واته : (علی الأرض) واته :
به سه ره ئه رزدا بلاء وه بکه ن و بگه پین، و درووستیشه (في) به مانا ئه سلیه که ی خوی که
(الظرفية) بیته، ئه وکات مه به ست له وشه ی (السماء) : مطلق العلو، واته : مه به ست
لینی به رزی و بلندی په ها بیته.

«تقدس اسمك» واته : ناوت پاک و بیگه رده، دووره له هه موو عه یب و
ناته واویه ک، ئه وه ناوه تاکه و ئیزافه کراوه، بویه هه موو ناوه کانی خودا ده گرێته وه .
«أمرک في السماء والأرض» واته : فرمانه که ونی و قه ده رییه کان، ئه وانه ی هه موو

دروستكراوه كان و پرووداوه كان لىۋەى سەرچاۋە دەگرن، خۋاى پەرۋەردگار فەرموۋىيەتى : ﴿ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴾ [يس: ۸۲] ، واتە: بە راستىي ھەر كاتىي ويستى شتى بەدى بهينى ھەر ئەۋەيە كە پىي بفەرموۋىي بىە!، ئەۋىش دەستبەجى دەبىت. ۋە فرمانە شەرعىيە كان ئەۋانەى كە ئەۋ شەرعىيە تەيان لەخۆ گرتۋە كە خودا تەشرىعى كردۋە بۆ بەندەكانى .

«كما رحمتك في السماء اجعل رحمتك في الأرض» ھاۋشپۋەى پەرھەمەتەكەت لەئاسمان پەرھەمتىش دابارىنە سەر زەۋى، ئەمەش تەۋەسول كردن و پارانەۋەيە بەپەرھەمت و بەزەيى خودا ئەۋەى كە ھەموو ئەھلى ئاسمانى گردۆتەۋە بەۋەى ھەندىكى دابەزىننە سەر زەۋى «اغفر لنا حوبنا وخطايانا» ئەمە داۋاى لىخۆش بوون كەرنە بەۋەى خودا تاۋانەكانى داپۆشيت و بىپارىزيت لەتاۋان، جا (المغفرة) لە (المغفر) ۋە ھاتۋە ئەۋەى دەپچىرپىت لەسەر و لە لىدان و بەركەۋتن دەپارىزيت، و(الحوب): گوناھە، و(الخطايا): تاۋانە .

«أنت رب الطيبين» تۆ پەرۋەردگارى پاكزەكانى، ئەمەش تەۋەسول پارانەۋەيەكى ترە، و(الطيبين): جەمەى(طيب)، كە ئەۋانىش پىغەمبەران و شۈنكەۋتۋانىانە، ۋەئىزافەى پەرۋەردگار (رب) بۆلاى ئەۋانە ۋەك رىز و شكۆيەكە بۆيان، گەرنا خودا پەرۋەردگار و خاۋەنى ھەموو شتىكە «أنزل رحمة من رحمتك» واتە: ئەۋ پەرھەمەتەى كە دروستكرا(مەخلۇقە)؛ چونكە پەرھەمت دوو جۆرە^(۱):

جۆرى يەكەم: پەرھەمتىك كە سىفەتتىكە لەسيفەتەكانى خودا، ھەرۋەك لەم ئايەتەدا ھاتۋە: ﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ [الأعراف: ۱۵۶] ، واتە: پەرھەمت ۋەزەيىيەكەى من كە ھەموو شتىكى گردۋەتەۋە.

(۱) پروانە: فتح الباري (۵۳۲/۱۰).

جۆرى دووهم: پەرحمەتلىك كە ئىزافە دەكرىت و دەدرىتە پال خودا، ئەمەيان لەبابى ئىزافەى دروستكراو (مەخلوقە) بۆلاى دروستكار (خالىقەكەى) وەك ئەوەى كەلەم فەرموودەيەدا هاتووە، ھەروەھا وەك ئەوەى لەو فەرموودەيەىى تردا هاتووە: «خلق الله مائة رحمة» الحديث^(۱)، واتە: خودا سەد پەرحمەتى خەلق كەردووە، جا پىغەمبەر ﷺ داواى لەپەرەردگارى كەرد ئەم پەرحمەتەى دابەزىنەتە سەر نەخۆش لەبەر پىويستى پىي؛ بەلكو بەو پەرحمەتەى شىفاى بدات .

شايەتەتەى فەرموودەكە:

لەم فەرموودەيەدا ئىسپاتى عولو و بەرز و بلىندى خودا كراوە، ھەروەھا ئىسپاتى ئەوەش كراوە كە خودا لەئاسمانە و، عولو سيفەتلىكى زاتىە ھەروەك پىشتەر ئاماژەمان پىندا، ھەروەك لەفەرموودەكە تەوەسول كەردن ھەيە بۆلاى خودا بەوەسەف و سەنا و ستايش كەردن بەپەرەردگارىەتى و خواەندارىەتى و قودوسىەت و پەرستراويەتى و بەرزى و بلىندى و گشتگىرى ئەمر و فرمانەكانى، ھەروەھا بەپەرحم و بەزەيى، پاشان لەفەرموودەكەدا داواى لىخۆش بوون و شىفاى نەخۆشيش بوونى ھەيە. وە فەرمائىشتەكەى ﷺ: «ألا تأمنوني» واتە: ئەوەچى ئىو بەئەمىنم نازان! پىغەمبەر ﷺ پرووى دەمى كەردە ئەو كەسەى كە لەدابەش كەردنى غەنىمەت و دەستكەوتدا پەرخنەى لىگرت، و «ألا»: ئاداتى ئىستىفتاح و ھۆشيار كەردنەوەيە . وە «تأمنوني»: لە (الأمانة) ھەوە هاتووە، كە برىتە لە ئەمىن بوون و دوور بوون لەخىانەت و نادادپەرەى ، واتە: (ألا تأمنوني في قسمة المال) ئەوەچىە ئىوە متمانەتان لەسەرم نىە لەدابەشكەردنى مال و دەستكەوتى جەنگدا، «وأنا أمين من في السماء» واتە: لەكاتىكدا من بەئەمىن دانراوم لەگەيانەندى وەحى و پەيامى خودا و

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۶۴۶۹)، ومسلم (۲۷۵۲).

شەرىعەتە كەيدا، ئەو ەش بەسە بۆ ئەو ەى شايەتى بىت لەسەر ئەمىن و دەسپاكى و راستگۆى پىغەمبەر ﷺ .

﴿ شايەتە ئالەكى ترى فەرموودە كە :

ئىسپاتى عولوى تىدايە بۆ زاتى (الله)، ەروەك فەرمووى : « من في السماء » ئەو ەى لەسەر ووى ئاسمانە، ياخود لە ئاسمانە، پىشتەر شەرحى ئەم بىرگە يامان .
 وفەرمايشتى : « والعرش فوق ذلك » پىشتەر تەفسىرى ەرش كرا، وفەرمايشتى : « فوق ذلك » واتە : لەسەر ووى دروستكراو (مەخلوقاتەو) ئەو ەى پىغەمبەر ﷺ لەفەرموودە كە دا بۆ ھاو ەلەكانى باسكرد لە دوورى نىوان زەوى و ئاسمان و نىوان ەەر ئاسمانىك بۆ ئاسمانە كەى ترو، چىرى ەەر ئاسمانىك و ئەو روبرا ەى كە لەسەر ووى ئاسمانى ەوتە مەو ەى و دوورى نىوان سەرو و خوار ووى ئەو بەرزايىيە بىشومارانەى كە لەسەر ووى ئەو روبرا ەو ەى، پاشان لەسەر ەو ەى ئەو ەشەو ە ەرش ەى ە « والله فوق العرش » واتە : خودا بەرز و بلند بوو ەتەو ە بەسەر ەرشدا بەرز و بلندىەك كە شايستە بىت بەگەورەى و ەزەمەتى زاتى (الله) جل جلاله « وهو يعلم ما أنتم عليه » واتە : ئەو دەزانىت ئىو ە لەسەر چ حال و بارىكن بەو زانستە فراوانەى كە دەورى ەموو شتىكى داو ە و ەىچ شتىك لای ئەو شاراو ە و ناديار نىە .

﴿ شايەتە ئالەكى ترى فەرموودە كە :

ئىسپاتكردنى عولو و بەرز بوو ەو ەى خودا بەسەر ەرشە كەى ەو ە، ەرشە كەى لەسەر ووى ەموو دروستكراو ەكانەو ەى و، زانستى خودا دەورى ەموو كار و كردهو ەى بەندەكانى داو ە، ەىچ شتىك لای ناديار و شاراو ە نىە .

(وقوله للجارية) واتە : كەنيزە كەى موعاو ەى كوپرى ەكەم كاتى كە سەيدە كەى موعاو ە لى توپە بوو و زلەىەكى لىدا، پاشان پەشيمان بوو ەو ە و ەوالى لەو بارەى ەو ە گەياندە پىغەمبەر ﷺ و، گوتى : ئايە ئازادى نەكەم ؟ پىغەمبەر ﷺ فەرمووى : « بلى، جئني بها » واتە : بەلى، بىهينە بۆلام، ئەو یش ەيناي بۆلای ، پىغەمبەر ﷺ لى پىرسى : « أين الله ؟ » واتە : خودا لە كورەى ؟ ئەمەش بەلگەى ە لەسەر دروستىەتى پىسار كردن

لەبارەى خوداوە بە (أین) لەکوێیە، کەنیزە کەش گوتى : «في السماء» واتە : خودا (جل جلاله) لە ئاسمانە، - وپێشتر تەفسیری ئەم کەلىمەى (في السماء) مان کرد - پێغەمبەر ﷺ پێى فەرموو : «من أنا؟» واتە : ئەى من کىم؟ پرسیاری لەبارەى بیر و باوەربەرەى لى کرد، ئەویش گوتى : (أنت رسول الله) تۆ پێغەمبەرى خوايت، دانى نا بەوەى پەيام هێنەرى خودایە، پێغەمبەرىش ﷺ بەسەیدەکەى فەرموو : «أعتقها، فإنها مؤمنة» واتە : ئازادى بکە ئەمە کە سىکى باوەردارە. ئەمەش بەلگەى لەسەر ئەوەى هەرکە سىک ئەو شایەتە بدات ئەوا باوەردارە و، مەرجى ئازاد کردن باوەردارىەتە .

﴿ شایەتەتەلێکى تری فەرموودەکە :

بەلگەى تێدایە لەسەر (عولو)ى خودا بەسەر دروستکراوەکانیەو لەسەر هەموو ئاسمانەکانیەو، ئاماژە دەکریت بۆ خودا بەوەى لەجیهەتى (عولو)وە بە ئاماژەدانىکى حسی .

[۷] ئیساتکردنی له‌گه‌ڵ بوونی خودا بۆ به‌نده‌کانی و، نه‌و له‌گه‌ڵ

بوونه پینچه‌وانه‌ی عولوی خودا نییه له‌سه‌ر عه‌رشه‌که‌ی:

وَقَوْلُهُ ﷺ: «أَفْضَلُ الْإِيمَانِ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ مَعَكَ حَيْثُمَا كُنْتَ». حَدِيثٌ حَسَنٌ أَخْرَجَهُ الطَّبْرَانِيُّ^(۱).

وه فه‌رمایشته‌که‌ی پینچه‌مبه‌ر ﷺ: «باشترین باوه‌ر ئه‌وه‌یه بزانیت خودات له‌گه‌ڵه له‌هه‌ر جینگایه‌ک بویت».

وَقَوْلُهُ ﷺ: «إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ إِلَى الصَّلَاةِ؛ فَلَا يَبْصُقَنَّ قَبْلَ وَجْهِهِ، وَلَا عَنْ يَمِينِهِ؛ فَإِنَّ اللَّهَ قَبْلَ وَجْهِهِ، وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ، أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۲).

وفه‌رمایشته‌که‌ی تری پینچه‌مبه‌ر ﷺ: «گه‌ر به‌کیک له‌ئێوه هه‌ستا نوێژی کرد با تف نه‌کاته پیش خۆی، چونکه خودا له‌پیشه‌وه‌یه‌تی، و با تف نه‌کاته لای راستی، به‌لکو بیکاته لای چه‌پی یاخود ژێر پێی».

وَقَوْلُهُ ﷺ: «اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَالْأَرْضِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، مُنْزِلَ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِنْ شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا، أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ؛ اقْضِ عَنِّي الدَّيْنَ وَأَغْنِنِي مِنَ الْفَقْرِ». رِوَايَةُ مُسْلِمٍ^(۳).

وفه‌رمایشته‌که‌ی تری پینچه‌مبه‌ر ﷺ: «خودایه په‌روه‌ردگاری هه‌وت ئاسمانه‌کان و زه‌وی، په‌روه‌ردگاری عه‌رشی گه‌وره، په‌روه‌ردگارمان و په‌روه‌ردگاری هه‌موو شتێک،

(۱) فی الأوسط (۳۳۶/۸)، ومسند الشاميين (۵۳۵، ۱۴۱۶)، ورواه أبو نعيم في الحلية (۶/۱۲۴).

(۲) متفق عليه: أخرجه البخاري (۴۱۶)، ومسلم (۵۴۸).

(۳) برقم (۲۷۱۳).

تهقینهری دانهویله و ناوک و دابهزینهری تهورات و ئینجیل و فورقان (قورئان)، پهنا
 پیده گرم له شهر و زیانی ههموو ئهو درووستکراوانهیی خۆت، خودایه تو هیچ شتیکت
 له پیشهوه نه بووه و دهمینیت له دواي له ناوچوونی ههموو درووستکراوهکان و به هیز
 و به توانایت و هیچ شتیکیش له سهروو تووه نییه و ههموو درووست کراوهکانت
 پتوستان به تویه و کهسیش نییه، که هاو شیوهی تو بیت، سا خودایه قهرزداریمان
 له سهرا لابه ره و دهوله مهنديشمان بکه له ههزاری».

وَقَوْلُهُ ﷺ لَمَّا رَفَعَ الصَّحَابَةُ أَصْوَاتَهُمْ بِالذِّكْرِ: «أَيُّهَا النَّاسُ! أَرْبِعُوا عَلَى
 أَنْفُسِكُمْ؛ فَإِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا غَائِبًا، إِنَّمَا تَدْعُونَ^(۱) سَمِيعًا بَصِيرًا. إِنَّ
 الَّذِي تَدْعُونَهُ أَقْرَبُ إِلَيَّ أَحَدِكُمْ مِنْ عُنُقِ رَاحِلَتِهِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

وهرمایشته که ی تری پیغمبر ﷺ کاتی که هاوه لان له کاتی زیکر کردندا دهنگیان
 بهر بهرز کردهوه: «ئهی خه لکینه، له سهرخوتان و بهزهیتان به خوتاندا بیتهوه و ئه وهنده
 دهنگ بهرزمه که نه وه، چونکه ئیوه داوا له زاتیك ناکهن که نابیست و غائب بیت،
 به لکو داوا له خوایهك ده کهن که بیسه ره و نزیکه، ئه وهی داواي لی ده کهن نزیکتره
 له یه کیك له ئیوه وه له ملی و شتره که ی».

شهرح

فهرمایشتی: «أفضل الإيمان» واته: یه کیك له باشتترین خه سلته کانی باوهر،
 ئه مهش به لگه یه له سهرا ئه وهی باوهر چه ندان پله یه و به هیزی و لاوازی هه یه، یه کیك
 له باشتترین پله ی باوهر ئه وه یه: «أن تعلم أن الله معك» بزانیته خودا له گه لته، واته:
 به زانسته و ئاگایی خوی «حيثما كنت» واته: له ههر جیگایهك بووی، جا ههر که سیك

(۱) متفق علیه: أخرجه البخاري (۲۹۹۲)، ومسلم (۲۷۰۴).

ئەوھى زانى و ئەو ھەستەى لا درووست بوو ئەوا نەپنى و ئاشكرا لای ئەو يەكسان دەبىت و لەھەموو حال و بارىكدا ترسى خودای لەدەلدا دەبىت و شەرمى لىدەكات (أخرج الطبراني) واتە: (أبو القاسم سليمان اللخمي) يەكەك لەحافزەكان ئەوانەى فەرموودەيەكى زىكرىيان گىراوئەو و ئەم فەرموودەيەى لە [المعجم الكبير] دا رىوايەت كەردووە .

جا فەرموودەكە بەلگەيە لەسەر ئىسپاتكەردنى لەگەڵ بوونى خودا بۆ بەندەكانى بەزانست و ئاگاداربوون لەكار و كەردەوكانىيان و، پىويستە لەسەر مەرووف بەردەوام ئەوھى لەياد بىت و كەردەوكانى چاك بكات . وە فەرمايشتى : «إذا قام أحدكم إلى الصلاة» واتە: كاتى چووە نىو نوێژەو، «فلا يبصق» واتە: با تف نەكاتە «قبل وجهه» واتە: پىشى خۆى ، «قبل» . بەكەسرى قافەكە و فەتحى بائەكە «فإن الله قبل وجهه» چونكە خودا لەپىشەوھەتى، ئەمە ھۆكارى رىگرى كەردەكەيە لەتف كەردنە پىش خۆ لەكاتى نوێژدا بەوھى خودا «قبل وجهه» واتە : لەبەرانبەريەتى، ئەم لەبەرانبەر بوونە بەشپۆھەكە كە شاىستە وگونجاو بىت لەگەڵ زاتى اللەدا جل جلالە ئەمەش ماناى ئەو نەگەيەنەيت خودا تىكەلى درووستكراوكانى بووبىت، بەلكو خودا لەسەرووى ئاسمانەكانى خۆيەتى و بەرز و بلند بووئەو بەسەر عەرشدا و نزىكە لەدروستكراوكانى و دەورەى داوون .

«ولا عن يمينه» واتە : ويا نوێژ خوين تف نەكات بەلای راستى دا؛ ئەوھش وەك رىزىك بۆلای راست، لەبەرئەوھى دوو فرىشتەكە لەلای راستى نوێژ خوينەكەوھن، ھەروەك لەرىوايەتەكەى بوخارى دا ھاتووە «ولكن عن يساره أو تحت قدمه» واتە : بەلكو با نوێژ خوينەكە تف بكاتە لای چەپى ياخود ژىر پى .

شايەتەحالى فەرموودەكە:

ئىسپاتكەردنى نزىكى خوداى تىدايە لەبەندەكەيەو كاتى كە نوێژ دەكات و لى نزىك بوونەوھى و خودا لەسەروھەتى .

وہ فرمایشتی : «اللهم رب السموات السبع» وشہی (اللهم) ئەسلەكەى : (یا اللہ)یہ، مېمەكە لەبرى یائی نیدائەكەىہ^(۱)، «رب السموات السبع» واتە: دروستكار(خالیق) و بەدیھینەر و خواوەنى، «رب العرش العظيم» واتە : عەرشیكى مەزن و گەورە كە هیچ كەسێك ئەندازەى گەورەییەكەى نازانیت جگە لەخودا نەبیت، عەرش گەورەتین دروستكراوەكانە، پێشتر تەفسیری عەرشمان كرد «ربنا ورب كل شيء» واتە : خالیق و بەدیھینەر و پۆزى دەرمان و دروستكار و خواوەنى ھەموو شتێك ، لەم فرمودەىدا ئیسپاتی خواوەنداریەتى خودا كراوە بۆ ھەموو شتێك «فالق الحب والنوى» واتە : تەقینەرى دانەوێڵە و ناوكى خورما «منزل التوراة» دابەزینەرى تەورات بۆ سەر موسا «والإنجيل» بۆ سەر عیسا «والقرآن» بۆ سەر موحمەد (عليهم أفضل الصلاة والسلام)، جا ئەم فرمودەى بەلگەى لەسەر فەزڵ و پلەى ئەم كەتیبانە و، ئەو كەتیبانە لەلایەن خوداوە دابەزیندراون .

«أعوذ» واتە : پەنا دەگرم و پەنا دینمە «بك» لای تۆ ئەى خودایە «من شر كل دابة» واتە : لەشەر و خراپەى ھەموو جوۆرە گیاندارێك كە بەسەر زەویدا دەروات «أنت آخذ بناصيتها» جا (الناصية) : پێشى پێشەوہى سەر و نێو چەوانە، واتە : ئەجەلم و پۆزیم و ھەموو ژيانم بەدەستى تۆیە و لەژێر دەسەلاتى تۆدايە ھەرچۆنێك بوى وای لێدەكەیت، بەلكو شەرەكەیم لى دوور خەیتەوہ .

«أنت الأول فليس قبلك شيء، وأنت الآخر فليس بعدك شيء، وأنت الظاهر فليس فوقك شيء، وأنت الباطن فليس دونك شيء» ئەم چوار ناوہ: دوانیان ناون بۆ ئەزەلیەت و ئەبەدیەتى خودا، كە ئەوانیش (الأول والآخر) ، و دوو ناوہكەى تریان بۆ عولو و نزىكى خودایە، ئەوانیش : (الظاهر والباطن) ئەم دووہیان مەوزوعى شاھیدی فرمودەكەن؛ چونكە لەم دوو فرمودەىدا ئیسپاتی عولو و نزىكى خودا كراوە، جا

(۱) شرح ابن عقيل (۳/ ۲۶۵)، والتنبیہات السنیة (۱۷۷).

ئەم دوو ناوہ پىچەوانە و دژى يەك نىن، خودا (جل جلاله) نزيكە لەبەرزی و عولويدا ، وبەرز و بلنديشە لەنزيكى دا .

«اقض عني الدين» واتە : قەرز و مافەكانى خودا و قەرز و مافەكانى خەلکم بۆ بدەرەوہ، ئەمەش جوړيکە لەدەرخستنى بیدەسەلاتى و لاوازی و بىتوانايى «وأغني من الفقر» ، و (الفقر) پىويستى، و (الفقر) : ئەوکەسەيە کە هېچى نىيە ياخود هەندى شتى هەيە، بەلام بەشى پىويستىەكانى ناکات، هەرەوہا لەفەرموودەکەدا دروستىتى تەوہسول کردن هەيە بۆلاى خودا بەناو و سيفاتەكانى لەجى جەبى کردنى پىويستىەکان و وەلامدانەوہى پارانەوہ .

(وقوله ﷺ لما رفع الصحابة أصواتهم بالذكر) واتە: فەرمايشتەکەى پىغەمبەر ﷺ کاتى کە هاوہلان دەنگيان بەرز کردەوہ بەزىکر، ئەوہ لەجەنگى خەي بەردا بوو، هەرەوہ لەهەندى رىوايەتى فەرموودەکەدا هاتووە، ئەو زىکرەى کە دەنگيان پى بەرز کردەوہ ئەمە بوو : (الله أكبر لا إله إلا الله).

هەرەوہا فەرمايشتەکەى : «اربعوا» واتە: بەزەيتان بەخۆتاندا بىتەوہ «فإنکم» بەراستى ئىوہ، رۆنکردنەوہى ھۆکارى فەرمان کردنەکەيە بەبەزەيى هاتنەوہ کە «لا تدعون أصم ولا غائباً» واتە: لەکەسىک ناپارێنەوہ نابىست و دوور و غائب بىت و نەتانبىست، نەفى نەبىست و نەبينى کرد و، دژەکەيانى ئىسپاتکرد و فەرمووى : «إنما تدعون سمياً بصيراً قريباً» واتە: بەلکو ئىوہ بانگى کەسىکى بيسەر و بىنا و نزيك دەکەن بۆيە پىويست بەدەنگ بەرزکردنەوہ ناکات «إن الذي تدعونه أقرب إلى أحدكم من عنق راحلته» خودا نزيكە لەو کەسەى لى دەپارێتەوہ و زىکرو يادى دەکات. بۆيە پىويست بەدەنگ بەرزکردنەوہ ناکات و خودا دەنگمان دەبىستىت کاتى دەنگمان نزم بکەينەوہ هەرەوہ کچۆن دەنگمان دەبىستىت کاتى بەرزى دەکەينەوہ.

شەيخ شايەتە ئالىكى تىرى فەرمودەكە:

ئىسپاتى نىزىكى خۇداى تەئەلىيە لەو كەسەى لىي دەپارەتەو، خۇدا دەنگە زۆر نىزم و نەپەنىە كان دەبىستەت ھەروەك چۆن دەنگە بەرزە كان دەبىستەت. ھەموو ئەم فەرمودانە لەگەل بوونى خۇدا بۆ دروستكراوە كانى و ھەروەھا نىزىكى لىيانەو وگوئىست بوونى دەنگە كانىان و بىنىنى جولەو ھەرەكاتىان ئىسپات دەكات و، ئەو ھەش پىچەوانە و دژ نىيە لەگەل عولوى خۇدا و بەرزبوانەو ھەى بەسەر عەرشدا، پىشتەر باسى لەگەل بوونى خۇدا و جۆرە كانى و بەلگەيانى لەقورئانى پىرۇزدا كرد لەگەل تەفسىر كردنى ئەو بەلگەو شەواھىدانە . والله أعلم .

[۸] ئىسپاتكردنى بىننىنى خودا لەلايەن باوەردارانەو:

قَوْلُهُ ﷺ: «إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرُونَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، لَا تُضَامُونَ فِي رُؤْيَيْهِ، فَإِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تُغْلَبُوا عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَصَلَاةٍ قَبْلَ غُرُوبِهَا؛ فَافْعَلُوا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱).

وھەرمايشتى پىغەمبەر ﷺ: «ئىوھ پەرۋەردگارتان دەبينن ھەرۋەك چۆن مانگ لەشەوى چواردەدا دەبينن و، توشى ھىچ كىشە وپالەپەستۆيەك نابن لەبينىدا، ھەتا دەتوانن ئاگادار بن و پارىزگارى لە ئەنجامدانى نوێزەكانتان بکەن لە پىش دەرچوونى خۆر (نوێزى بەيانى) ولە پىش ئاوابوونى خۆر (نوێزى عەسر)».

شەرح

فەرمايشتى پىغەمبەر ﷺ: «إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبَّكُمْ» پرووى قسەكە لەباوەردارانە (وسین)ەكە بۆ داھاتوویەكى نزیكە و، مەبەست لى جەختكردنەوہیە^(۲)، ووتەكەى: «ترون ربكم» واتە: بەچاوەكانتان دەبينن، جاتەو فەرموودانەى باس لەبينىنى خودا دەكەن لەلايەن باوەردارانەوھ مۆتەواتىرن.

وھەرمايشتى: «كما ترون القمر ليلة البدر» ھەرۋەك چۆن مانگى چواردە دەبينن، واتە: ئەوشەوہى مانگ پر دەبىت كە ئەویش مانگى چواردەيە، لەو شەوہدا مانگ بەتەواوى پر دەبىت وبەجوانى دەبيندرىت، ومەبەست لەم چواندنە جەختكردنەوہیە لەبينىنى خودا و، نەفى مەجاز لى، ئەم چواندنە چواندنى بيننە بەبينن ئەك چواندنى

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۵۵۴)، ومسلم (۶۳۳).

(۲) بروانہ: «التنبیہات السنیة» (۱۸۰).

يىنراو بە يىنراو ؛ چونكى خودا فەرمۇيەتى: ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ﴾ واتە: ھېچ شىئەك ھاۋىيەتە خۇدا نىيە .

ھەروھە فەرمائىشتى : « لا تُضَامُونَ فِي رُؤَيْتِهِ » بەزەممى تائەكە و تەخفىفى مېمەكە، واتە : توشى ھېچ ناپەرھەتى و ستەمىك نابىن لەبىنىنى دا بەشئوھىەك ھەندىكتان بىنىن و ھەندىك نەبىنىن، لەرپوايەتتىكى تردا ھاۋوۋە بەفەتھى تائەكە و تەشىدىدى مېمەكە، واتە: ھەندىكتان ناچىن بۆلەي ئەۋىتر لەپىناۋ بىنىنى دا، ماناكەي بەپىنى ئەم رپوايەتە: ھەموۋتان لەيەك جىگادا كۆنابنەۋە بۆ بىنىنى بەشئوھىەك توشى پالەپەستۆ بىن، وماناكەي بەپىنى ھەردوۋ رپوايەتەكە: ھەموۋتان بەدلىيايەۋە دەبىنىن ھەريەكەۋ لەجىگاكەي خۆيەۋە^(۱) .

ھەروھە فەرمائىشتى : « فَإِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تَغْلِبُوا » واتە: گەر توانىتان لەۋانە نەبن كە سەرقال نابىن بەھۆى نوستن و ئىش و كارەۋە « عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ » لەنۆيژ كىردن پىش خۆرھەلاتن، كە ئەۋىش نۆيژى بەيانىيە، « وَصَلَاةٍ قَبْلَ غُرُوبِهَا » ونۆيژ كىردن پىش ئاۋابوۋنى خۆر كە ئەۋىش نۆيژى عەسرە « فافعلوا » واتە : ئەۋە بىكەن و پارىزگارى بىكەن لەم دوۋ نۆيژە بەجەماعت لەكاتى دىارى كراۋى خۆياندا و، ئەم دوۋ نۆيژەي بەتايبەت ھىناۋە لەبەر ئەۋەي فرىشتەكان تىيدا ئامادە دەبن و، ئەم دوۋ نۆيژە باشتىن نۆيژن، بۆيە ۋا گونجاۋە پاداشتى ئەۋانە بدريتەۋە كە پارىزگارى لىدەكەن بەباشتىن پاداشت كە ئەۋىش تەماشاكىردنى خۇدايە (جل جلاله) .

شە شايەتھالى فەرمۇدەكە:

ئىسپاتكىردنى بىنىنى خۇاى تىدايە لەلايەن باۋەردارانەۋە بەچاۋى سەر لەپۆۋى دوايى دا، پىشتىر باسى ئەۋانەمان كىرد كە لەم بابەتەدا ناكۆكن و ۋلامى گومانەكانىانمان دايەۋە لەكاتى تەفسىركىردنى ئەۋ ئايەتەدا كە ئىسپاتى بىنىنى خۇدا دەكەن . والله أعلم .

(۱) پروانە: «فتح الباري» (۱۳/۵۲۶)، و «التذكرة» للقرطبي (۱/ ۳۹۴) .

هەلۆستى ئەھلى سوننە

بەرانبەر ئەو فەرموودانەى كە ئىسپاتى سىفەتەكانى خوداى تىدا
كراوه

إِلَى أَمْثَالِ هَذِهِ الْأَحَادِيثِ الَّتِي يُخْبَرُ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ رَبِّهِ بِمَا يُخْبَرُ بِهِ؛
فَإِنَّ الْفِرْقَةَ النَّاجِيَةَ أَهْلَ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ يُؤْمِنُونَ بِذَلِكَ؛ كَمَا يُؤْمِنُونَ بِمَا أَخْبَرَ اللَّهُ
بِهِ فِي كِتَابِهِ؛ مِنْ غَيْرِ تَحْرِيفٍ وَلَا تَعْطِيلٍ، وَمِنْ غَيْرِ تَكْيِيفٍ وَلَا تَمْثِيلٍ.

جگە لەم فەرموودانەش كە تىدا پىغەمبەر ﷺ لەپەرورەدگارپەووە هەوالى داووە
لەبارەپەووە؛ كۆمەلەى رزگارپوو لەئەھلى سوننە و جەماعەت باوەریان پىيەتى،
هەرورەك چۆن باوەریان بەووە كە خودا هەوالى لەبارەووە داووە لەقورئانەكەیدا، بەبى
گۆرپن مانا و لەكارخستن و بەبى چۆنپەتى بۆدانان و چواندن.

شرح

ئەمە رۆنکردنەوێ هەلۆستى ئەھلى سوننە و جەماعەپە بەرانبەر ئەو فەرموودانەى
كە هاتوون لەبارەى سىفەتەكانەووە، جا هەلۆستیان بەرانبەر ئەم فەرموودانە هەمان
هەلۆستە كە بەرانبەر ئایەتەكانى سىفات هەيانە، كە بریتىيە لە باوەرپوون
بەھەقىقەتەكەى بەو شىوہیەى كە دەلالەت دەكات لەسەرى، لەمانا دیارو ئاشكراكەى
لاینادەن بۆ جۆرەھا تەئویلى ناراست و باتل و، نەفى ئەو مانایە ناكەن كە دەیدات
بەدەستەووە و لەكارى خەن، هەرورەھا ئەو سىفاتانە ناشوبهینن بەسىفەتى
دروستكراوہكان؛ چونكە خودا (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ).

ئەوان بەوكارەیان پىچەوانەى رىچكە داھینراوہكان دەكەن هاوشىوہى جەھمى و
موعتەزىلە وئەشعەرپەكان ئەوانەى كە هەلۆستیان بەرانبەر ئەم دەقانە هەلۆستىكى

نەرتىيە ۋ نكۆلى لىدەكەن ياخود تەئوىلى دەكەن ۋ مانا ھەقىقىيەكەى پىنادەن،
 ھەروەھا موشەبىھەكان ئەوانەى زىدەپرويان كرد لەئىسپاتكردندا بەشئوہىەك خودايان
 شوبھاند بە دروستكراوہكانى، تعالى الله عما يقولون علواً كبيراً.

تہ نیا حاجی

Tanya Haji | تہ نیا حاجی

public channel

Description

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

♥ چہ نالیک تاییہ تہ کتیب و بابہ تی جیاواز ♥

ئہم کتیبہ لہ لایہن { نازیزیکی چہ نال }
کراوہ بہ دیاری بو خوینہ ران

چہ نال

<https://t.me/tanyahaji7>

t.me/tanyahaji7

Invite Link

پیگه و پاییهیی نههلی سوننهت و جهماعهت له نیو گروپ و تاقمه

ئیسلامیه کاندای

بَلْ هُمُ الْوَسْطُ فِي فِرْقِ الْأُمَّةِ؛ كَمَا أَنَّ الْأُمَّةَ هِيَ الْوَسْطُ فِي الْأُمَّمِ؛ فَهُمْ وَسْطٌ فِي بَابِ صِفَاتِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى بَيْنَ أَهْلِ التَّعْطِيلِ الْجَهْمِيَّةِ، وَأَهْلِ التَّمْثِيلِ الْمُسَبِّهَةِ؛ وَهُمْ وَسْطٌ فِي بَابِ أَعْمَالِ اللَّهِ بَيْنَ الْجَبَرِيَّةِ وَالْقَدَرِيَّةِ. وَفِي بَابِ وَعِيدِ اللَّهِ بَيْنَ الْمُرْجِيَّةِ وَالْوَعِيدِيَّةِ مِنَ الْقَدَرِيَّةِ وَغَيْرِهِمْ.

وَفِي بَابِ أَسْمَاءِ الْإِيمَانِ وَالذِّينِ بَيْنَ الْحُرُورِيَّةِ وَالْمُعْتَزَلَةِ، وَبَيْنَ الْمُرْجِيَّةِ وَالْجَهْمِيَّةِ. وَفِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ الرَّافِضَةِ وَالْخَوَارِجِ.

به لكو نهوان وهسهتن له نیو گروپه ئیسلامیه کاندای، ههروهك چۆن ئوممهتی ئیسلامی وهسهته له نیو ئوممهتانی تردا، نههلی سوننه وهستن لهبابهتی ناو وسیفاتهکانی خوادا له نیوان جههمیهکان نهوانهیی سیفاتهکانی خوادا تهعتیل دهکهن و لهکاری دهخن له گهڵ موشه بیهه کاندای نهوانهیی سیفاتهکانی خوادا دهشوبهینن به سیفاتی درووستکراوهکانی، ههروهها وهسهتن لهبابهتی کارهکانی خوادا له نیوان جهبری و قهدهرییه کاندای و، لهبابهتی ههپهشهکانی خوادا وهسهتن له نیوان مورچییه و وهعیدییه قهدهرییه کاندای و، لهبابهتی ههقیقهتی ئیماندا ودیندا وهسهتن له نیوان حوروری و موعتزلیله له گهڵ مورچییه و جههمیهکان و، لهبابهتی هاوهلانی پیغه مبهری خوادا وهسهتن له نیوان رافیزه و خهوارایج دا.

شهرح

دوای نهوهی شیخ باسی ههلوئستی نههلی سوننه و جهماعهیی کرد به رانههر بهو دهقانهی که له قورئان سوننه دا هاتوون له بارهیی سیفاتهکانی خواداوه، ویستی تیشک

بخاتە سەر پىز وپلەيان لەنىو تاقم وگروپە ئىسلامىيەكاندا تاوھكو پىز و قەدر و پلەيان بەبەرورد بەتاقمەكانى تر بزانریت. چونكە بەراستى دژەكان جوانى دژى خویان دەرەخەن، وەك و تراوہ: شتەكان بەدژەكانیان پروندەبنەوہ . شىخ (پەحمەتى خوای لى بیت) دەلێت: (بل هم الوسط في فرق الأمة) لەكتىبى [المصباح المنير] دا دەلێت: (الوسط بالتحريك) : مامناوہند(المعتدل)، ومەبەست لە (الوسط) لێرەدا: ئەوہى مامناوہند و دادپەرورە ، خوای پەرورەدگار فەرموویەتى : ﴿ وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ﴾ [البقرة: ۱۴۳] ، واتە: ھەر چۆنى بۆ ئایىنى پىروزی ئىسلام پىنمايىمانکردن، ھەر ئاواش لە تەواوى ئىشوكاردا کردومانن بە ئوممەت و گەلێكى میانرەوى مامناوہند، واتە: ئیوہ ئەى مۆسلمانان! نە وەكو (نەصارا) زىدەرەون، نەوہكو جوولەكەش كەمتر خەمن، كەوابوو ئیوہ ئوممەتێكى خێرخوازو ھەلبێژدراون ، تا لەسەر ئەو خەلكە بىنە شایەت كە: بەلى.. پەيامبەر - ﷺ - پەيامەكەى خوای گەرورەى بەراست و پەرەوان گەياند.

جا ئەھلى سوننە وەسەتن: بەو مانایەى: ئەوان داپەرورە و باشتىرن، ھەرورەھا ئەوان: مامناوہندن لەنىوان زىدەرپۆى و كورتەرەویدا و، ئەوان وەسەت و مامناوہندن لەنىو گروپە ئىسلامىيەكاندا، ھەرورەك چۆن ئومەتى ئىسلامى وەسەتە لەنىوان ئومەتانى تردا. ئەم ئوممەتە وەستە لەنىوان ئومەتاندا ئەوہش لەپرووى ئەوہى ھەندىكىان بەرەو زىدەرپۆى و توندەرەوى چوون و ئومەتانىكى تر كە بەرەو شلەرەوى و كورتەرەوى چوون؛ ئەھلى سوننە و جەماعە لەم ئومەتەدا وەسەتن لەنىوان گروپە داھىتراوہكاندا ئەوانەى كە لايانداوہ لەپىنگای راست و ھەندىكىان بەرەو زىدەرپۆى و ھەندىكىانىش بەرەو كورتەرەوى .

﴿ پاشان شىخ (پەحمەتى خوای لى بیت) درێژەى ئەم بابەتە پروون دەكاتەوہ و دەلێت: (فہم) ئەوان، واتە: ئەھلى سوننە و جەماعە :

يەكەم: (وسط في باب صفات الله سبحانه وتعالى بين أهل التعطيل الجهمية وأهل التمثيل المشبهة) جەھمىيەكان - نىسبەتە بۆلای جەھمى كۆرى سەفوانى تورموزى - ئەم تاقمە زىدەپرويان كىرد لە پاك راگرتن و تەنزىيەى خودادا تاوہكو نہفى ناوہكانى خوداو سىفاتەكانيان كىرد ؛ بەحسابى خويان وەك ھەلاتن لەچواندننى خودا، بەھۆيەوہ ناويان نرا موعەتيلە؛ لەبەر ئەوہى ئەوان تەعتىلى ناو و سىفاتەكانى خودايان كىرد و لەكارىانخست .

(وأهل التمثيل المشبهة) ئەم ناوہيان لى نرا ؛ لەبەرئەوہى زىدەپرويان كىرد لەئىسپاتكىردنى سىفاتەكاندا، تاوہكو خودايان چواند بەدروستكراوہكانى و سىفاتەكانى خودايان شوبھاند بەسىفاتى درووستكراوہكان، تعالى الله عما يقولون . بەلام ئەھلى سوننە وەسەت و مامناوہند بوون لەو نىوہندەدا، سىفاتەكانى خودايان ئىسپاتكىرد بەو شىوہيەى كە شايستە و گونجاوہ لەگەل زاتى (الله) دا بەبى شوبھاندن و چواندن، ئەمان زىدەپرويان نہكىرد لەبەپاك راگرتن و تەنزىيەدا، ھەروہا زىدەپرويشيان نہكىرد لەئىسپاتدا، بەلكو تەنزىيەى خودايان كىرد بەبى تەعتىل و لەكارخستنى سىفاتەكانى، وناو و سىفاتيان بۆ ئىسپاتكىرد بەبى چواندن .

دووەم : وئەھلى سوننە و جەماعە (وسط في باب أفعال الله بين الجبرية والقدرية) واتە: مامناوہندن لەبابەتى كار و فيعلەكانى خودادا لەنىوان جەبرى و قەدەريەكاندا .

ھەرچى (الجبرية) يەكانە نىسبەتە بۆلای (الجبر) تۆپزى و زۆر لىكىردن؛ چونكە ئەوان دەلێن : بەندە زۆرلىكراو مەجبوورە لەسەر ئەنجامدانى كارەكانى، ئەم تاقمە زىدەپرويان كىرد لەئىسپاتكىردنى كار و فيعلەكانى خودادا بەشىوہيەك كە نہفى كار و فيعليان كىرد لەبەندە و ھەموويان داىە پال خودا و، بانگەشەى ئەوہيان دەكىرد مەرووف ھىچ شتىك ناكات، بەلكو خودا فاعيل و بكەرە ھەقىقەتەى و مەرووف مەجبور و زۆرلىكراوہ لەئەنجامدانى كار و كىردەوہكانى دا و ھىچ دەسەلات و ئىختيارىكى نىيە، ھەرەكە و جولە و كارەكانى ھەمووى ناچارىيە و بەزۆرە، ھاوشىوہى ھەرەكە و

جولای ئه و که سهی دهلهرزیت بهبی ویستی خوئی، و ئه مان دهلین دانه پالی کرده وه
بؤلای مروّف مه جازه و هه قیقه ت نییه .

(والقدریة) نیسبه ته بؤ لای قه ده ر، ئه م تا قمه ، واته: قه ده رییه کان به پیچه وانه ی
جه بریه کانه وه زیده پروییان کرد له ئی سپات کردنی کار و فیهلی به نده کاندای و، گوتیان: ئه وه
مروّفه به دیهینه ری کار و کرده وه کانی خو یه تی، به بی ئه وه ی ویست و ئیراده ی
خودای له سه ر بیّت و، ده لّین: کاره کانی به نده کان له ژیر ده سه لات و ویستی خودادا
نییه و خودا ته قدیری نه کردو وه و نه یویستو وه، به لکو مروّفه کان خو یان و سه ربه خو
ئه نجامیان دا وه.

به لام ئه هلی سوننه مامناوهندیان هه لّیژارد و گوتیان: به نده ویست و ئیختیاری
هه یه و کاریش لیوه ی پروو ده دات، به لام ناتوانیت هیچ شتیك ئه نجام بدات به بی
ویست و ئیراده و ته قدیری خودا، خوای پهروه ردگار فره موویه تی: ﴿وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا
تَعْمَلُونَ﴾ [الصافات: ۹۶]، واته: خودا ئیوه ی به دیهینه اوه و ئه و کار و کرده وانه ش که
ئه نجامی ده دن. وه ک دیاره ئایه ته که کار و کرده وه ی ئی سپات کرد بؤ به نده کان به لام
له هه مان کاتدا ئامازه ی به وه کرد که ئه و کار و کرده وانه به دیهینه راوی خودان و خودا
ته قدیری کردو ون .

ههروه ها فره موویه تی: ﴿وَمَا تَشَاءُونَ اِلَّا اَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِیْنَ﴾ [التکویر:
۲۹] ، واته: هیچ شتیکتان ناویت و ناتوانن بتانه ویت مه گهر ئه وه نه بی که
پهروه ردگاری جیهانیان ویستی له سه ره و ده یه ویت. له م ئایه ته دا ویست و مه شیئه تی
ئی سپات کرد بؤ به نده کان، به لام ویست و مه شیئه تیك که له دوا ی ویست و مه شیئه تی
خودا وه دیت و تابعیه تی.

دواتر له بابه تی قه ده ردا زیاتر له م باره وه قسه و باسمان ده بیّت - إن شاء الله تعالی - .

سېيەم: ئەھلى سۈننەتو جەمئە مامناۋەند و ۋەسەتن لەبابەتى ۋەعید و ھەرپەشەكانى خودادا ، و(الوعید) بریتیە: لەھەرپەشە و ترساندن، لێرەدا مەبەست لێى ئەو دەقەنەى كە ھەرپەشەو چاوترساندنیان تێداىە بۆ كەسانى سەرپێچىكار بە ۋەى سزا دەدرێن.

ۋوتەكەى: (بين المرجئة والوعيدة من القدريه وغيرهم) واتە: لەنیوان مورجیئەو قەدەریە ۋەعیدیەكان ، و(المرجئة) : نىسبەتە بۆلاى (الإرجاء) كە بریتیە لەدواخستن و تاخیركردن و، ئەو ناوەیان لێنراۋە ؛ لەبەر ئەۋەى ئەوان كرده ۋەیان دواخستۋە و دەریانھێناۋە لەپێناسەى ئیمان، بەشیۋەىەك پێیان وایە كەسێك تاوانى گەورە ئەنجام بدات فاسق نىیە و، دەلێن: لەگەڵ ئیماندا ھىچ تاوانێك زیانى نىیە، ھەرۋەك چۆن لەگەڵ كوفردا ھىچ تاعەت و عیبادەتێك سوودی نىیە، لەلاى ئەوان كەسێك تاوانى گەورەش ئەنجام بدات ئیمانى كامڵ و تەۋاۋە و ھىچ ھەرپەشەىەك نایگریتەۋە، ئەوان زۆر كورتپەروون لە حوكم دان بەسەر تاوانباردا و زیاد لە پێویست شلرەون، تاۋەكو ئاستێك پێیان وایە تاوان ئیمان لاواز ناكات و، حوكمى فاسق بوون نادریت بەسەر كەسێكدە تاوانى گەورەى ئەنجام داییت.

ھەرۋەھا ھەرچى (الوعيدة)یەكانیشە: ئەوانە ئەو كەسانەن كە پێیان وایە دەبێ و پێویستە ئەو ھەرپەشەىەى لەكەسى تاوانبار كراۋە بەھێندریتە جێ و، زۆر توندن لەۋەدا، بەشیۋەىەك دەلێن: كەسێك تاوانى گەورەى ئەنجام داییت گەر بمریت و تەۋبەى نەكردبیت ئەوا بەھەتا ھەتایی لەدۆزەخ دا دەمیییتەۋە و، لەدونیادا لەچارچێۋەى ئیمان دەردەكەن و كافرێ دەكەن .

بەلام ئەھلى سۈننەت و جەمئە مامناۋەند و ۋەسەتن لەنیوان ئەو دوو تاقمەدا و دەلێن: كەسێك تاوانى گەورە ئەنجام بدات تاوانبارە و ئیمانى كامڵ نىیە و حوكمى فاسقى دەدریت بەسەرىدا - نەك ۋەك مورجیئەكان كە دەلێن: ئیمانێكى كاملى ھەىە و ھىچ ھەرپەشەىەك نایگریتەۋە - بەلام ئەو كەسە بەھەتا ھەتایی لەدۆزەخ دا نامیییتەۋە گەر چوۋە ناوى، بەلكو دەكەوێتە سەر ویستی خودا گەر بیهوى لێى خوش دەبیت و،

گەرىش وىستى لىيىت بەئەندازەى تاوانەكەى سزای دەدات پاشان لەئاگر پزگارى دەيىت و دەچىتە بەهەشتەو - وە نەوہك وەعیدەكان كە حوكمى كافرى دەدەن بەسەرىدا و دەلین بەهەتا هەتایی لەدۆزەخ دا دەمىنیتەو - مورچىئەكان وابەستەى ئەو دەقانه بوون كە وەعد و پەيمانى خوشى تىدايه و هەرچى وەعیدەكانىشە دەستیانگرتوو بەو دەقانهو كە هەرپەشە و تۆلەسەندەوہى تىدايه، بەلام ئەهلى سوننە هەرىەك لەو دووہیان وەرگرتوو و هیچ يەكك لەو دوو جۆرە دەقانهیان فەرامۆش نەکردوو.

چوارەم: ئەهلى سوننە و جەماعە مامناوہند و وەستەن لە(باب أسماء الإيمان والدين) واتە: لەبابەتى حوكم دان بەسەر مەرؤفدا بەكوفر، ياخود ئىسلام ياخود فىسق و، لەپاداشتى كەسى سەرپىچى كاردا لەدونيە و دوارۆژدا .
(بين الحرورية والمعتزلة وبين المرجئة والجهمية) واتە: لەنيوان حورورى و موعتەزىلە و جەهمىيەكان، و(الحرورية): خەوارىجەكان، ئەم ناوہیان لىنراوہ وەك نىسبەتيك بۆ (حورورى) كە دىيەكە لەعیراق، لەو جىگايەدا هەموو خەوارىجەكان كۆبوونەوہ ئەو كاتەى كە لەدژى عەلى كورى ئەبى تالىب راپەرىن و خروجیان كرد .
(المعتزلة): شوینەكەوتەى واسلى كورى عەتان ئەوہى كە ئىعتزالى كرد لەكۆر و مەجلىسى حەسەنى بەسرى و لىي جيا بووہوہ و، شوینكەوتووہكانى بەهۆى ئەو خىلاف و راجيايىوہ لەدەورى كۆ بوونەوہ و حەسەنىش (پەحمەتى خواى لىيىت) لەبارەى واسلەوہ گووتى: (إنه قد اعتزلنا) ئەو لىمان جودا بووہوہ، بۆيە لەوہوہ ناویان نرا موعتەزىلە.

جا هەرىەك لەمەزەهەبى خەوارىج و موعتەزىلە بەرانبەر بەكەسيك تاوانى گەورە ئەنجام بدات لەموسولمانان: مەزەهەبىكى توندە، لەبەرئەوہى ئەوان لەئىسلام دەرىدەكەن، بەلام موعتەزىلەكان دەلین: نەموسولمانە و نەكافرىشە، بەلكو لەو نىوہەدايه (المنزلة بين المنزلتين)! وەهەرچى خەوارىجەكانىشە گووتیان: كافەر، بەلام

هەردوو تاقمە که (خەوارىج و موعتەزىلە) کۆدەنگن لەسەر ئەوێ گەر بەو حالەو
بمریت بەهەتا هەتایی لەدۆزەخ دا دەمینیتەو.

جا لە بەرانبەر ئەم دوو تاقمە توندەدا هەریەک لە مورجیئەو جەهیمیەکان
درووست بوون و زیاد لە پتووست کورتەرەو شلرەو بوون لەبارەى ئەو کەسەى تاوانی
گەورە ئەنجام دەدات و، گوتیان: لەگەڵ ئیماندا تاوان هیچ زیانیکی نییە؛ لەبەرئەوێ
ئیمان لای ئەوان (هو تصدیق القلب فقط) تەنها بەراست زانیی بەدل، یاخود (مع
نطق اللسان) لەگەڵ دەربڕین بەزمان، لەمەشدا خیلافیان هەیه و هەندیکیان دەلێن
تەنها بەراست زانیی دلە و، هەندیکى تریانیش دانپانانی زمانیشی بۆ زیاد دەکەن و،
لای ئەوان کردار (عمل) بەشێک نییە لەئیمان و پێیان وایە ئیمان بەکردهوێ چاکە زیاد
ناکات و بەتاوانی خراپەش کەم ناکات و لاواز نابێت، کەسێ تاوانبار لای ئەوان
ئیمانەکەى کەم ناکات و شایستەى چوونە دۆزەخ نییە بەمەرجێک بەحەللی نەزانیی.
هەرچی ئەهلی سوننە و جەماعەشە مامناوەند و وەستن لەنیوان ئەو دوو تاقم و بۆ
چوونەدا و دەلێن:

کەسێ تاوانبار بەهۆی تاوانەو لەبازنەى باوەر دەرناچیت و، بەنێسبەت سزادانیەو
دەکەوێتە سەر ویستی خودا گەر ویستی لەسەر بیت لێی خوش دەبیت گەرنا سزای
دەدات بەئاگری دۆزەخ، بەلام بەهەتا هەتایی تێدا نامینیتەو وەك ئەوێ خەوارىج و
موعتەزىلەکان دەلێن و، تاوان ئیمان لاواز دەکات و خاوەنەکەى شایستەى چوونە
نیو دۆزەخە مەگەر خودا لێی خوش بیت، وکەسێک تاوانی گەورە ئەنجام بدات
فاسقە و ئیمانەکەى تەواو نییە، نەك وەك ئەوێ مورجیئەکان دەلێن: گوايه
ئیمانەکەى کامل و تەواو، والله تعالى أعلم.

پێنجەم: ئەهلی سوننە و جەماعە مامناوەند و وەستەن لەبارەى (أَصْحَابِ رَسُولِ
الله ﷺ بَيْنَ الرَّافِضَةِ وَالْخَوَارِجِ). سەحابە و هاوێلانی پێغەمبەرەو ﷺ لەنیوان پرافیزە
و خەوارىج دا، و (الصحابي): ئەو کەسەى کە گەشتوو بە پێغەمبەر ﷺ و باوەری
پێهناو و لەسەر ئەو باوەرە مردوو.

و(الرافضة): ناوئىكە لە پەزى كەردنە كەو (الرفض) ھاتوو، كە بىرىتە لە تەرك و پەتەكەردنەو، ھۆكارى ناوئىنانىيان بەم ناو؛ ئەو ھەبوو ئەو تاقمە چوونە لای زەيدى كۆپى عەلى كۆپى حوسەين و پىيان گوت: خۆت بەرىكە لە شىخەين (ئەبو بەكر و عومەر)، ئەوئىش بەقسەى نەكردن و، گوتى: پەنا بەخوئا كارىكى وا بكەم، ئەوانىش لەبەرانبەردا زەيدىيان پەزى كەرد و، ئەم ناوئىيان لىئرا .

مەزھەبى رافىزە لەئاست ھاوئەلانى پىغەمبەرى خودا ﷺ: ئەوان زىدەپروئىيان كەرد لەعەلى و ئالو بەيتدا و پىزىيانىيان دا بەسەر غەيرى خۆياندا و لەگەلشدا دوژمنايەتايان بەرپا كەرد دژ بە ھاوئەلەكانى تر، بەتايبەت سى خەلىفەكە ئەبو بەكر و عومەر و عوسمان رضى الله عنھم و، وجوئىيان پىدان و نەفرەتايان لىكردن، بەلكو ھەندىكيان كافر كەرد ، لەبەرانبەر ئەواندا خەوارىج ھەبوو كە تەواو پىچەوانەى ئەمانە بوون و عەلىيان كافر كەرد و زۆرىكى تر لەھاوئەلانىيان تەكفىر كەرد و لەگەلئان جەنگان و مالى و خوئىيانىيان ھەلآل كەرد.

ھەرچى ئەھلى سوننە و جەماعەى پىچەوانەى ھەموانيان كەرد، خۆشەويستيان بۆ ھاوئەلان دەربرى، بەلام زىدەپروئىيان تىدا نەكرد و، دانيان نا بەفەزلى و پەلى ھەموو ھاوئەلاندا و پىيان وایە دوای پىغەمبەر ﷺ باشتىرىنى ئەم ئومەتەن . دواتر پونكەردنەوئى زياتر لەم بارەىوئە دەخەينەپروو .

واجبی باوه پهیئان بهوهی خودا له سه ره شه
 و (به رزی و عولوی خودا به سه ره درووستکراوه کانیه وه) و (له گه ل بوونی
 بو درووستکراوه کانی) و نه بوونی هیچ دژیه کیهک له نیوانیاندا

فَصْلٌ: وَقَدْ دَخَلَ فِيمَا ذَكَرْنَاهُ مِنَ الْإِيمَانِ بِاللَّهِ الْإِيمَانُ بِمَا أَخْبَرَ اللَّهُ بِهِ فِي
 كِتَابِهِ، وَتَوَاتَرَ عَنْ رَسُولِهِ، وَأَجْمَعَ عَلَيْهِ سَلَفُ الْأُمَّةِ؛ مِنْ أَنَّهُ سُبْحَانَهُ فَوْقَ
 سَمَآوَاتِهِ، عَلَى عَرْشِهِ، عَلِيٌّ عَلَى خَلْقِهِ، وَهُوَ سُبْحَانَهُ مَعَهُمْ أَيْنَمَا كَانُوا، يَعْلَمُ مَا
 هُمْ عَامِلُونَ؛ كَمَا جَمَعَ بَيْنَ ذَلِكَ فِي قَوْلِهِ: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي
 سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا
 يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ [الحديد: ٤].

جۆریکی تر له باوه ربوون به خودا له وهی که ئاماژه مان پێدا باوه ربوونه به وهی خودا
 هه والی له باره وه داوه له قورئانه کهیدا و به موته واتری له پیغه مبه ره که یه وه هاتووه و زانایان
 کۆده نگن له سه ری، که ئه ویش له سه ره عه رش بوونی خودایه و به رزی و بلندییه تی
 به سه ره درووستکراوه کانیه وه و، خودا له گه لیان له هه ره جیگایه ک بن و ئاگاداری کار و
 جوله کانیانه، هه روه ک هه مووی له م فه رمایشتهیدا کۆیکردووه ته وه:
 هه ره ئه و خوایه ئاسمانه کان و زه ویی له ماوه ی شه ش پوژدا درووستکرد، پاشان
 بلنذبوو یه وه بو سه ره عه رش. به بلنذبوونه وه یه ک که شایسته ی زاتی خوی بیت. (أَيُّ:
 اسْتَوَاءٌ يَلِيقُ بِجَلَالِهِ مِنْ غَيْرِ تَشْبِيهِ وَلَا تَمْثِيلٍ وَلَا تَعْطِيلٍ وَلَا تَحْرِيفٍ كَمَا هُوَ
 مَذْهَبُ السَّلَفِ..). واته: بلنذبوونه وه یه ک که شایسته ی پله و مه قامی خودا بیت،
 به بی هیچ جۆره لیکچواندنیک و هاوشیوه ییه ک بو خودا، یان په تکردنه وه ی
 سیفانگه لیک بو خودا، یان گۆرانکاریی له ناوو سیفاتی خودادا بکری، ئه مه ش
 مه زه هب و په یه وه ی سه له فی سالحه. ده زانی چی ده چیت به ناو زه وییدا له باران و

زینده و هرو.. هتد، چیشی لیدر ده چئی، له پرووه ک و گزو گیاو میوه و.. هتد، چی له ئاسمان دیته خواری و، چیش پیدایا سهر ده که وی، وه ک فرشته و کارو کرده وه کان، وه له ههر جیگایه کیشدا بن ئه و (خوا) به تان له گه له، وه خوا به هه موو کاره کانتان بینایه، ههر شتی ک ئیوه ئه نجامی بدهن ئه و ده بیینی .

وَلَيْسَ مَعْنَى قَوْلِهِ: ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ﴾ [الحديد: ٤]. أَنَّهُ مُخْتَلَطٌ بِالْخَلْقِ؛ فَإِنَّ هَذَا لَا تُوجِبُهُ، اللَّغَةُ، بَلِ الْقَمَرُ آيَةٌ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ مِنْ أَصْغَرِ مَخْلُوقَاتِهِ، وَهُوَ مَوْضُوعٌ فِي السَّمَاءِ، وَهُوَ مَعَ الْمُسَافِرِ وَغَيْرِ الْمُسَافِرِ أَيْنَمَا كَانَ، وَهُوَ سُبْحَانَهُ فَوْقَ عَرْشِهِ، رَقِيبٌ عَلَى خَلْقِهِ، مُهَيِّمٌ عَلَيْهِمْ، مُطَّلِعٌ عَلَيْهِمْ إِلَى غَيْرِ ذَلِكَ مِنْ مَعَانِي رَبُّوبِيَّتِهِ.

ومانای فه رمایشتی ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ﴾ واته: ئه و له گه لتانه، تیکه ل بوون نییه له گه ل درووستکراوه کان، ئه مه له روی زمانه وانیشه وه مهرج نییه و، پیچه وانیه ئه وه یه که سه له ف و پیشه وایانی ئه م ئوممه ته له سه ری بوون، ههروه ها پیچه وانیه ئه و فیره ته شه که خودا خه لکی له سه ر دروستکردووه، بۆنموونه مانگ نیشانه و به لگه یه کی بچوو که له نیشانه و به لگه کانی خودا و، له ئاسمان جیگیر بووه و، له گه ل گه شتیار و غهیری گه شتیار شه له ههر جیگایه کدا بن و، خوای پهروه ردگار له سه ر عه رشه که یه تی و، چاودیره به سه ر دروستکراوه کانی وه و، زال و به ده سه لاته به سه ر یانه وه و، ئاگاداری ورد و درشتیانه . . وجگه له مانه ش له و مانایانه ی تری پهروه ردگاریه تی خودا.

شهرح

نووسهر (په حمه تی خوای لی بیت) ئه م دووانه ی به تایبه ت هیناوه و تیشکی خستوو ته سه ر، که ئه وانیش: (الاستواء علی العرش ومعیته للخلق) واته: به رز و بلند بوونه وه ی خودا به سه ر عه رشدا هاوکات له گه ل بوونی خودا بۆ درووستکراوه کانی؛ له پیناو ئه وه ی ئه و گومان و کیشه یه به روینیتته وه و نه یه یلێت، که ئه ویش بوونی گومانه

له دژ یه کی نیوان ئەو دووه‌دا، پهنکه که سێک وا گومان به‌ریت ئەو دوو سیفه‌ته‌ی
خودا هاوشیوه‌ی سیفه‌تی دروستکراوه‌کانن و، خودا تیکه‌له‌ له‌ گه‌لیان، ده‌ی که‌وایه
چۆن ده‌کریت له‌ گه‌لیانیش بیت و له‌ هه‌مان کاتدا له‌ سه‌ر عه‌رشیش بیت؟! چۆن
ده‌گونجی نزیك بیت لیانه‌وه‌ به‌ بی تیکه‌ل بوون له‌ گه‌لیان؟! :

﴿وه‌لامی ئەم گومانه‌ هه‌روه‌ك شیخ له‌ چهند پروویه‌ که‌وه‌ پروونی کردووه‌ ته‌وه‌﴾^(۱) :
یه‌ که‌م: ئەو تیگه‌یشتنه‌ بوونی نییه‌ له‌ زمانی عه‌ره‌بی دا ئەو زمانه‌ی که‌ قورئان پێی
دابه‌زیوه‌، چونکه‌ به‌راستی وشه‌ی له‌ گه‌ل (مع) له‌ زمانی عه‌ره‌بی دا بۆ موساحه‌به‌ و
هاوه‌لی په‌هایه‌ و به‌مانای تیکه‌ل بوون و توه‌نه‌وه‌ له‌یه‌ کدیدا و به‌ریه‌ك که‌وتن نایه‌ت.
بۆنموونه‌ تۆده‌لیت: (زوجتي معي) خیزانم له‌ گه‌لمه‌، له‌ کاتیکدا تۆ له‌ جیگه‌یه‌ کی و
ئه‌ویش له‌ جیگه‌یه‌ کی تره‌ و، ده‌لیت: (مازلنا نسیر والقمر معنا) واته‌: ئیمه‌ به‌رده‌وام
بووین له‌ پرێکردن به‌ شه‌و و مانگیشمان له‌ گه‌ل بوو، له‌ کاتیکدا مانگ له‌ ئاسمانه‌ و
له‌ گه‌ل گه‌شتیاری وجگه‌ له‌ ویشدایه‌ له‌ هه‌ر کوێه‌ ک بن، جا ئە گه‌ر دروست بیت ئەم
قه‌سه‌یه‌ له‌ باره‌ی مانگه‌وه‌ له‌ کاتیدا دروستکراویکی بچووکه‌، ده‌ی چۆن ئەوه‌ ناوتریت
له‌ ئاست به‌ دیه‌ینه‌ر و دروستکاریکی مه‌زن که‌ له‌ هه‌موو شتیک مه‌زن تره‌؟! .

دووه‌م: ئەم قسه‌یه‌ پێچه‌وانه‌ی کۆده‌نگی سه‌له‌ف و پێشه‌وایانی ئەم ئوممه‌ته‌یه‌
له‌ هاوه‌لان و تابیعین و تابیع‌ی تابیعین (که‌ پێک دێن له‌ سه‌ده‌ زی‌پینه‌کان) ئەوانه‌ی که‌
قودوه‌و پێشه‌وان، ئا ئەمانه‌ کۆده‌نگن له‌ سه‌ر ئەوه‌ی خودا به‌رز و بلند بووه‌ ته‌وه‌ به‌ سه‌ر
عه‌رشدا، به‌رزه‌ به‌ نیه‌سه‌ت دروستکراوه‌کانی و تیکه‌لاویان نه‌بووه‌ و جودایه‌ لیان،
هه‌روه‌ها کۆده‌نگن له‌ سه‌ر ئەوه‌ی له‌ گه‌ل دروستکراوه‌کانیه‌تی به‌ عیلم و زانستی خۆی
هه‌روه‌ك ته‌فسیری ئەم ئایه‌ته‌یان : ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ﴾ به‌وه‌ کردووه‌ .

(۱) پروانه : مختصر الصواعق المرسله (۴۵۵)، وفتح رب البریه بتلخیص الحمویه للشیخ ابن
عشیمین (۵۹).

سَيِّهَم : ئەمە پىچەوانەى ئەو فىترەتەىە كە خودا خەلكى لەسەر بەدپەيناو، واتە: لەناخياندا چەسپاندوو، يەنى، خەلک فىترەتەىان وا راھاتوو، كە دان دەنەىن بەعولو و بەرزى خودا بەسەر درووستكراو، كەنىو، دەبىنىت خەلک لەكاتى ناخوشى و ناپەچەتەىدا دەست بەرەو ئاسمان بەرز دەكەنەو و بەملاو ئەولادا ناچن بى ئەو، كە سىك پەنەشانەىان بىت بۆ ئەو، بەلكو ئەو تەنھا سىروشتىكە و خودا خەلكى لەسەر بەدپەيناو و ھەستى تەىدا دروست كەروون .

چوارەم : ئەو پىچەوانەى ئەو، كە خودا ھەوالى لەبارەو داو لەقورئانەكەىدا و بەموتەواترى لەپىغەمبەرەكەىو ھاتوو بەو، خودا لەسەر عەرشەكەىەتى و لەسەرۆى درووستكراو، كەنىو، يەنى، لەگەلىانە لەھەر جىيەك بن .

جا دەقى موتەواتىر^(١) : ئەو، كە كۆمەلە كەسىك گىراو، يانە تەو، عادەتەن ناكەرى و ناگونجى كۆدەنگ بن لەسەر درۆ و، لەھاوشىو، خۆيانەو، گىراو، يانە تەو، لەسەرەتاو تا كۆتايەكەى.

ئايەت و فەرموودە لەم بارەىو زۆر زۆرە لەوانە ئەو ئايەتەى كە نووسەر ھىناو، يەنى . والله أعلم .

ووتەكەى نووسەر (پەحمەتى خواى لى بىت) كە دەلىت : (ھو سەبھانە فوق عرشه رقيب على خلقه مهيمن عليهم مطلع عليهم) جەختكەرنەو، يەنى لە قەسەكانى پىشوو كە باسى عولو، خوداى تەىدا كرابوو و ھەر و ھەرەھا لەگەل بوونى خودا بۆ درووستكراو، كەنى، ئەو، ش بەھىنانى دوو ناو لەناو، كەنى كە ئەوانىش : (الرقيب والمهيمن)، خواى تەعالا فەرموو، يەنى : ﴿ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴾ [النساء : ١] ، واتە: بىگومان خوا بەوردى و ھەمىشەىى ئاگادار و چاودىرە بەسەر تانەو، دەزانى ئەركى سەرشانتان ئەنجام دەدەن، يان نا.

(١) تدريپ الراوى (٦٢٧)، والتنبهات السنه (١٩٥).

و(الرقیب) ^(۱): واته: چاودیر به سهر حال و باری بهنده کانیه وه. ئه وهش به لگه یه له سهر نزیکه خودا لیانه وه، خوی پهره ردگار فره موویه تی: ﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّمِنُ﴾ [الحشر: ۲۳]، واته: خوا (الله) ههر ئه و زاته یه - که بیجگه له و - هیچ په رستراویکی تر به هه ق نیه [الْمَلِكُ] پاشاو فره مانره وای هه موو بوونه وه ره، خاوه نی ته وای ئیش و کاره، چی ده کات بالآ دهستی نیه [الْقُدُّوسُ] پاک و بیگه رده و بیخه وشه له ههر سیفه تیکی ناشیرین [السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ] ئاشتیده رو دلنیا که ره، په یامبه ران و ئیماندارانی ئه مین کردووه له سزای خوی [الْمُهَيَّمِنُ] چاودیرو پاریزه ری دروستکراوه کانیه تی و هیچ شتیکی لی وون نابیت .

و(المهیمن) ^(۲): ئه وه یه که شاهیده به سهر دروستکراوه کانیه وه و ئاگاداری کرده وه کانیانه و چاودیرو به سهر یانه وه .

(إلى غير ذلك من معاني ربوبيته) واته : جگه لهم مانایانهش که خوازه ری پهره ردگاریه تی خودان که وا ده خوازن به زاتی خوی له سهر وی دروستکراوه کانیه وه بیت و، ئاگاداری کرده وه کانیاں بیت و، نزیک بیت لیانه وه به عیلم و زانستی خوی، کار و باره کانیاں راپه ریتیت و، پاداشتیان بداته وه له سهری .

(۱) النهج الأسمى (۱/ ۳۷۷).

(۲) النهج الأسمى (۱/ ۱۱۹).

بووه، کاتیک له ژیر داره که دا به یه تیان پیدایت. وه وته که ی: (وکانوا أكثر من ألف وأربعمائة) واته: زیاتر له ههزار و چوار سهد کهس بوون. ئه مهش له سه ر بنه مای ژماره ی درووستی ئه وانه. والله أعلم.

ووته که ی: (ویشهدون بالجنة لمن شهد له رسول الله العشرة وثابت بن قيس ابن شماس وغيرهم من الصحابة) ئه هلی سوننه شایه تی چوونه به ههشت ده ده ن بۆ ئه و که سه ی پیغه مبه ری خودا ﷺ شایه تی بۆ دابیت، وهك ده که سه که، ههروه ها وهك سابتی کورپی قه یسی کورپی شه مماس و هاوه له کانی تر.

واته: ئه هلی سوننه ت و جه ماعه شایه تی چوونه به ههشت ده ده ن بۆ که سیک که پیغه مبه ری خودا ﷺ شایه تی بۆ دابیت، به لام ئه وانه ی پیغه مبه ر ﷺ شایه تی بۆ نه دابن به چوونه به ههشت ئه هلی سوننه ش شایه تی بۆ ناده ن به لام هیوایان به چاکه کارانه و ترسیان له سته مکاران هه یه و ئه مهش یه کیکه له بناغه کانی عه قیده .

ووته که ی: (كالعشرة) وهك ده که سه که ئه وانیش بریتیین له: ئه بوبه کر، عومه ر، عوسمان، عه لی، عه بدورپه حمانی کورپی عه وف، زوبه یری کورپی عه وام، سه عدی کورس ئه بی وه قاس، سه عید کورپی زهید، ئه بو عوبه یده ی کورپی جه راح، ته لحه ی کورپی عوبه ی دوللا (خوا لیان پازی بیت)، وچه ندان فه رمووده ی سه حیح هاتوو له باره ی شایه تیدان به به ههشت بۆ ئه م تاقمه، ووته که ی: (وثابت بن قيس بن شماس) واته: سابتی کورپی قه یسی کورپی شه مماس، وتارییژ و بانگخوازی پیغه مبه ری خودایه، وه مژده ی به ههشته که ی له [صحیح بوخاری] دا^(١) پشتر استکراوه ته وه - له پیغه مبه ره وه ﷺ.

ههروه ها وته که ی: (وغيرهم من الصحابة) وه جگه له وانیش له هاوه لان، واته: جگه له وانه ی باسکراون له وانه ی که پیغه مبه ر ﷺ هه والی داوه به وه ی له به ههشتدان؛ وهك

(١) برقم (٤٨٤٦)، أخرجه مسلم أيضا برقم (١١٩).

شەرح

شىخ (پەرحمەتى خەلىق بىت) ۋاجىبى باۋەپھىئەنى پەروندەكەتەۋە بەنەسبەت ئەۋەى خەدا ھەۋالى لەبارەى خەۋەۋە داۋە لەۋەى كە لەسەر عەرشە ۋ، لەگەلمانە: پەۋستە ئىمانى پە پەندەرت بەۋ شەۋەى كە خەدا ھەۋالى لەبارەۋە داۋە ۋ، درۋوست نەى تەئەىل بەكرەت ۋ لەبەرت لەمانا دىار ۋ ھەقىقەتەكەى، ۋەك ئەۋەى موعەتەلەكان لەجەھەى ۋ موعەزەلەكان ۋ ھەۋشەۋەكانىان دەلەن، ئەۋانە پەيان ۋاىە لەسەر عەرشە بوۋنى خەدا ھەقىقەتەكەى مەبەست نەى بەلكە مەجازە ۋ مەبەست لەى شەكى تە ۋ، تەئەىلى (الاستواء على العرش) ۋاتە: ۋەستان ۋ بەرز بوۋنەۋەى خەدا بەسەر عەرشدە، دەكەن بە (الاستيلاء على الملك) ۋاتە: دەستگەرتن بەسەر مەلك ۋ ساماندا، ۋە (علو الله على خلقه) ۋاتە: بەرزى ۋ بەلندى خەدا بەسەر درۋوستكراۋەكانىەۋە، تەئەىل دەكەن بە (علو قدره وقهره) بەرزى پە ۋ تەۋانا ۋ دەسەلاتى ۋ، ھەۋشەۋەى ئەم تەئەىلە باتل ۋ نەپەۋانە كە تەحرەف ۋ گەۋرەنى كەلامى خەداىە ۋ لەدانەتەى لەمانا ھەقەكەى كە دەخەۋازەت . ھەندەكىان دەلەن: ماناى لەگەل بوۋنى خەدا بۇ ئەمە: بوۋنى خەداىە لەھەمەۋ جەگەى ھەۋشەۋەى قەسەى ھەۋلە جەھەمەكان ۋ جەگە لەۋانىش . تەالى الله عما يقولون علواً كبيراً.

ۋوتەكەى: (ولكن يصاب عن الظنون الكاذبة مثل : أن يظن أن ظاهر قوله : في السماء أن السماء تقله أو تظله) ۋ (تقله) : ۋاتە: ھەلى دەگەرت . ۋ (تظله) : ۋاتە: سەترى دەكات ۋ دايدەپەۋشەت .

ۋ (الظلة) : ئەۋ شەئە كە لەسەرەۋەت سەبەرت بۇ دەكات، ۋكاتى دەۋترەت خەدا لەئاسمانە ئەۋ دۋو ماناىە مەبەست نەى . بۇيە ھەركەسەك ئەۋ گەمانە بەرەت ئەۋا تەۋشى ھەلەيەكى ئەجگار گەۋرە بوۋە لەبەر دۋو ھەكار:

یه کهم : ئه وه پیچه وانه ی ئه و تیگه یشتنه یه که کۆدهنگی زانایان و باوه پدارانی له سه ره، ئه وان کۆدهنگن له سه ر ئه وه ی خودا له سه ر عه رشه وجودایه له دروستکراوه کانی و له زاتی خودادا هیچ شتی ک نییه له دروستکراوه کانی دا و به پیچه وانه شه وه، پیشت ته فسیری ئه م فه رمایشته مان کرد : ﴿ اَمْ اَنتُمْ مِّنْ فِی السَّمَاءِ ﴾ ، و گوتمان گه ر مه به ست له ئاسمان (السماء) ئه و ئاسمانه بیته که هه یه ئه و (فی) به مانای : (علی) دیت ، واته : (علی السماء) له سه ر ئاسمانه، هاوشیوه ی فه رمایشتی : ﴿وَلَا صَلَبَتْكُمْ فِی جُدُوعِ النَّخْلِ﴾ ، واته : (علی جذوع النخل) واته : له سه روی دارخورماکانه وه له خاچتان ده دهین، وه ئه گه ر مه به ست له (السماء) ئاسمان : (العلو) به رزی بیته، ئه و مانای : (فی السماء) له ئاسمان، واته : (فی العلو) له به رزیه تییه . والله أعلم .

دووهم : ئه م گومان و تیگه یشتنه پیچه وانه و دژه له گه ل به لگه کانی قورئان ئه و به لگانه ی که ده لاله ت ده که نه سه ر گه وره یی خودا و بی پیویستی له دروووستکراوه کانی و پیویستی دروووستکراوه کانی پیی، هه روه ک له م فه رمایشته دا هاتووه : ﴿وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾ واته : کورسیه که ی ئاسمانه کان و زه وی داگرتووه و، کورسی دروستکراویکی گه وره یه وله به ر ده می عه رشدایه و، گه وره تره له ئاسمانه کان و زه وی و، عه رش گه وره تره لی، جا ئه گه ر ئاسمانه کان و زه وی بچوکتی بن له کورسی و، کورسیش بچوکتی بیته له عه رش و، خودا گه وره تر بیته له هه موو شتی ک، ئه و چۆن ده کریته ئاسمان ده وری خودا بدات و بیگریته خو یاخود کورسی هه لی بگریته یاخود سیبه ری بو بکات و دایپۆشیته ؟!

هه روه ها فه رمایشتی : ﴿إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا﴾ ، واته : به راستی خوا ئاسمانه کان و زه ویی راگرتووه تا دانه پروخینن وله ناو نه چن، ﴿وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ ، واته : ئه م ئاسمانه ش را ده گری تا به سه ر

زەويدا نەكەوى، مەگەر بەفرمانى خۆى، ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ﴾ ، واتە: ھەر لەنیشانەكانى بوون و دەسەلاتى ئەو كە ئەم ئاسمان و زەوىيە بەفرمانى ئەو وەستاون . ئائەم ئايەتەنە بەلگەن لەسەر ئەوئى ئاسمانەكان و زەوى پتوستان بەخودايە، وئەو خودايە پرايگرتوو وناھىلى بکەوئىت و لە ناوبچىت، كەواتە پراوەستانى تەنھا بەفرمانى خودايە، لەگەڵ ھەموو ئەمانەدا بەئەقلەو ناچىت خودا پتوستانى بەئاسمان بىت؛ بۆ ئەوئى ھەلىبگرت ياخود سىبەرى بۆ بکات .
تعالى الله عن هذا الظن الباطل علواً كبيراً.

واجبی باوه رهتینان به نزیکى خودا و نهو نزیکیه پیچه وانهى عولوى خودا نییه

قال رحمه الله:

وَقَدْ دَخَلَ فِي ذَلِكَ الْإِيمَانُ بَأَنَّهُ قَرِيبٌ مُّجِيبٌ؛ كَمَا جَمَعَ بَيْنَ ذَلِكَ فِي قَوْلِهِ:
﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ﴾ (١٨٦) [البقرة: ١٨٦]. الْآيَةُ، وَقَوْلُهُ ﷺ:
«إِنَّ الَّذِي تَدْعُونَهُ أَقْرَبُ إِلَيَّ أَحَدِكُمْ مِنْ عُنُقِ رَاحِلَتِهِ»^(١). وَمَا ذُكِرَ فِي الْكِتَابِ
وَالسُّنَّةِ مِنْ قُرْبِهِ وَمَعِيَّتِهِ لَا يُنَافِي مَا ذُكِرَ مِنْ عُلُوِّهِ وَفَوْقِيَّتِهِ؛ فَإِنَّهُ سُبْحَانَهُ لَيْسَ
كَمِثْلِهِ شَيْءٌ فِي جَمِيعِ نُعُوتِهِ، وَهُوَ عَلِيٌّ فِي دُنُوِّهِ، قَرِيبٌ فِي عُلُوِّهِ.
شیخ (رهحمه تی خوی لی بیت) دهلیت:

به شیکی تر له باوه رهتینان به خودا باوه رهتینانه به وهی خودا نزیکه و ولایمی دوعا
و پارانه وه کان ده داته وه، ههروه کو نهو دووهی پیکه وه لهم فه رمایشته یدا هیناوه: (تهی
موحه ممه د ﷺ هه رکات بهنده کانم پرسیاریان لیکردی له بارهی منه وه نهوا من نزیکم
لیانیه وه و وه لایمی دوعای دوعاکار ده ده مه وه گهر دوعای کرد)، و فه رمایشته که ی
پیغه مبه ر ﷺ «نهو که سه ی ئیوه داوای لیده که ن نزیکتره لیتانه وه له ملی و شتره که ی
له یه کیک له ئیوه وه»، نه وهی باسکراوه له قورئان و سوننه دا له بارهی نزیکى و له گهل
بوونی خودا له گهل عولو و له بهرزی بوونی پیچه وانه و در به یه ک نین؛ چونکه
په راستی هیچ شتیک هاوشیوهی خودا نییه له هیچ جوړه سیفه تیکی دا تاوه کو نهو
گومانه بریت و نهو قیاسه بکریت، خوی پهروه ردگار بهرزه وبلنده له نزیکدا و نزیکه
له عولویدا.

(١) متفق علیه: أخرجه البخاري (٢٩٩٢)، ومسلم (٢٧٠٤).

شەرح

دوای ئەوەی نووسەر پێداگری کرد لەسەر واجب بوونی باوەڕ بەعولوی خودا بەسەر درووستکراوەکانیەوه و ئیستواکردنی لەسەر عەرشەکە ی لەم بەشەدا ئاماژەی داوە بەوەی واجبه باوەڕ بهیندریت بەوەی خودا نزیکه، وه وتهکە ی که ده لیت : (وقد دخل في ذلك) واته : جوړیک یاخود به شیک له باوەڕبوون به خوا بریتیه له (الإيمان بأنه قريب) واته : باوەڕبوون بەوەی خودا نزیکه له درووستکراوەکانیەوه و (مجيب) ولامی دوعا و پارانه وه کانیان ده داته وه (كما جمع بين ذلك) واته : ههروهك ئەو دووانه ی (نزیک ی وه لامدانه وه ی) لەم فەرماشته دا پیکه وه هیناوه : ﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي﴾ ، واته : ههركات بهنده کانم پرسیاریان لیکردی له باره ی منه وه .

له باره ی هوکاری دابه زینی ئەم ئایه ته وه ریوایه ت کراوه : «أن رجلاً جاء إلى النبي ﷺ فقال : يا رسول الله ، أقریب ربنا فنناجیه ، أم بعيد فننادیه ؟! فسكت النبي ﷺ فنزلت هذه الآية» ^(۱) ، واته : پیاویك هاته لای پیغه مبه ر ﷺ و گوئی : ئە ی پیغه مبه ری خوا ﷺ ، ئایه پهروه ردگارمان نزیکه به دهنگی نزم داوای لی بکه ین، یاخود دووره وده بی بانگی لی بکه ین؟! پیغه مبه ر ﷺ بیده نگ بوو و دواتر ئەم ئایه ته دابه زی .

﴿فَإِنِّي قَرِيبٌ﴾ ، واته : من نزیکم له دوعا که ره وه و ﴿أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ﴾ ولامی دوعای دوعا که ره ده ده مه وه گه ر پاریته وه ، ئا ئەمه جوړیکه له ئاماژە دان به وه ی له کاتی دوعادا ده نگ نزم بکه نه وه و به دهنگی بهرز مه پارینه وه ، ههروهك له فەرماشته کە ی پیغه مبه ردا ﷺ بهروونی ئەمه هاتوو ه : «إن الذي تدعونه أقرب إلى أحدكم من عنق راحلته» پیشتەر شەرحی ئەم فەرمووده یه کراوه .

(۱) رواه ابن جریر وابن أبي حاتم وغيرهما .

جا ئەم ئايەت و فەرمودەيە بەلگەن لەسەر نزيكى خودا لەكەسى دوعاكەرەو
 ئەوئەش بەولامدانەوئە دوعاكەى، ئەم نزيكەش پىچەوانە و دژ نىيە لەگەل عولوى
 خودادا؛ ھەربۆيەشە نووسەر گوتى: (وما ذكر في الكتاب والسنة من قربه ومعيته لا
 ينافي ما ذكر من علوه وفوقيته) ؛ چونكە ھەموو ئەمانە ھەق و راستن، ھەقىش ھىچ
 دژ يەكى تىدا درووست نابىت و پىچەوانەى يەك نىيە، ھەروەھا لەبەرئەوئەى خودا
 فەرمودەتەى : (ليس كمثله شيء في جميع نعوتہ) واتە : خودا لەھەموو سىفاتەكانى
 دا ھاوشىو و ھاوئەنى نىيە، بۆيە ناوترىت: گەر خودا لەسەروى
 درووستكراوەكانىوئەتەى چۆن دەكرىت لەھەمان كاتدا لەگەلىان بىت؟؛ چونكە
 خودى ئەم پرسىيارە ھەلەيە و سەرچاوەكەى قياس كردنى خودايە بەدروستكراوەكانى
 و ئەو جۆرە لەقياسەش باتل و ناھەقە ؛ چونكە خودا (ليس كمثله شيء) واتە: ھىچ
 شتێك ھاوشىوئەى خودا نىيە.

جا نزيكى و عولو ھەردوكيان لەيەك كاتدا لەخودادا كۆبوونەتەوئە؛ ئەوئەش لەبەر
 عەزەمەت و گەورەيى پەيبردنى بەھەموو شتەكان و، ھەوت چىنى (تەبەقە)ى ئاسمان
 لەدەستى خودادايە ھاوشىوئەى دەنكە خەرتەلەيەك لەدەستى يەكێك لەئىوئەدا، دەى
 كەسێك ئاوا گەورە و مەزن بىت چۆن ناكرىت لەسەر عەرش بىت و لەھەمان كاتدا
 نزيكىش بىت لەدروستكراوەكانىوئە ھەرچۆنێك بىوئە؟! (وهو علي في دنوه قريب
 في علوه) واتە: وە خودا بەرز و بلندە لەنزيكى دا و نزيكە لەعولوى دا، ھەروەك
 لەدەقەكانى قورئان و سوننەدا ھاوئە و زانايانى ئەم ئوممەتە كۆدەنگن لەسەرى و
 ئەمەش يەكێكە لەتايەتمەندىەكانى خودا، جا (علي في دنوه) واتە : لەكاتى نزيكى دا
 لەدروستكراوەكانىوئە بەرز و بلندە (قريب في علوه) واتە : لەحالى عولویدا لەسەر
 عەرش نزيكە لەدروستكراوەكانىوئە.

واجبی باوه رهینان بهوهی قورئان که لامی ههقیقی خودایه

قال رحمه الله:

وَمِنَ الْإِيمَانِ بِاللَّهِ وَكُتُبِهِ الْإِيمَانُ بِأَنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللَّهِ، مُنَزَّلٌ، غَيْرُ مَخْلُوقٍ، مِنْهُ
 بَدَأَ، وَإِلَيْهِ يَعُودُ، وَأَنَّ اللَّهَ تَكَلَّمَ بِهِ حَقِيقَةً، وَأَنَّ هَذَا الْقُرْآنَ الَّذِي أَنْزَلَهُ عَلَى مُحَمَّدٍ -
 ﷺ - هُوَ كَلَامُ اللَّهِ حَقِيقَةً، لَا كَلَامَ غَيْرِهِ. وَلَا يَجُوزُ إِطْلَاقُ الْقَوْلِ بِأَنَّهُ حِكَايَةٌ عَنْ
 كَلَامِ اللَّهِ، أَوْ عِبَارَةٌ؛ بَلْ إِذَا قَرَأَهُ النَّاسُ أَوْ كَتَبُوهُ فِي الْمَصَاحِفِ؛ لَمْ يَخْرُجْ بِذَلِكَ
 عَنْ أَنْ يَكُونَ كَلَامَ اللَّهِ تَعَالَى حَقِيقَةً، فَإِنَّ الْكَلَامَ إِنَّمَا يُضَافُ حَقِيقَةً إِلَى مَنْ قَالَهُ
 مُبْتَدَأًا، لَا إِلَى مَنْ قَالَهُ مُبَلِّغًا مُؤَدِّيًا. وَهُوَ كَلَامُ اللَّهِ؛ حُرُوفُهُ، وَمَعَانِيهِ؛ لَيْسَ كَلَامُ
 اللَّهِ الْحُرُوفَ دُونَ الْمَعَانِي، وَلَا الْمَعَانِيَ دُونَ الْحُرُوفِ.

شیخ (رهحمه تی خوی لی بیّت) ده لیت:

به شیک له ئیمان هینان به خودا و کتیه کانی: ئیمان هینانه بهوهی قورئان که لامی
 خودایه و دابه زیندراوه، درووستکراو (مهخلوق) نییه و، لهوه وه هاتووه بۆلای ئه ویش
 ده گهریته وه و، خودا بهههقیقی قسهی پیکردووه، ئه و قورئانهی که دایبه زانده سهر
 موحه مه د که لامی خودایه بهههقیقی، که لامی کهسانی تر نییه.

بۆیه درووست نییه بو تریت: قورئان گپرا نه وهی که لامی خودایه، یا خود گوزارشته
 له که لامی خودا و، کاتیکیش خه لک ده یخوینن یا خود ده بنوسن له موسحه فه کاندایه
 ئه وه مانای ئه وه ناگه یه نیت که لامی خودا نه بیّت بهههقیقی، که لام بهههقیقی ده دریته
 پال ئه وهی یه که م جار ده رپریوه، نه ک ئه وهی ده یگه یه نیت. وه قورئان که لامی خودایه
 به پیت و مانا که شیه وه، نه ک پیته کانی هی خودا بیّت و مانا که ی هی کهسانی تر و، نه ک
 مانا که ی له خودا وه بیّت جگه له پیته کانی.

شەرح

يەككە لەبنەماكانى ئيمان: ئيمان ھىنانە بەخودا و ئيمان ھىنانە بەكتىبەكانى - ھەروەك پىشتەر ئامارەمان پىدا - وە بەشىك لەم دوو بنەما گەورەيە ئيمان بوونە بەوہى قورئان كەلامى خودايە.

جا ئيمان ھىنان بەخودا: ئيمان بوون بەسيفاتەكانى لەخۆ دەگرىت. كەلامى خوداش بەشىكە لەسيفەتەكانى، خواى پەروەردگار وەسفكراو بەوہى قسە دەكات بەوہى ويستى لەسەرە، گەر ويستى ھەيىت، بەردەوام لەپاڤردوو و داھاتووشدا قسە دەكات و كەلامەكەى كۆتايى نايەت و جۆرى كەلام بەنسبەت خوداوە ئەزەلى و ھەتا ھەتايە و، موفردات و تاك تاكى كەلامەكەى بەردەوام بەش بەشى دىتە بوون بەپىيى حىكمەت ودانايەكەى .

ھەروەھا جۆرىكى تر لەكەلامى خودا قورئانى پىرۆزە، ئەو قورئانەى كە گەورەترىن كىتەبى خودايە - ئيمان ھىنان پىي لەپىشى پىشەوہى ئيمان ھىنانە بەكتىبەكانى خودا - وە قورئان لەلايەن خوداوە دابەزىندراو و خودا قسەى پىكردوو و دايەبەزاندووہتە سەر پىغەمبەرەكەى، قورئان (منزل غير مخلوق) واتە: دابەزىندراو لەلايەن خوداوە و مەخلوق و دروستكراو نىيە؛ لەبەرئەوہى سىفەتەكانى لەسيفەتەكانى و، داويەتە پال خۆى، ھاوشىوہى دانەپالى سىفەت بۆلاى وەسفكراو، وە سىفەتەكانى خودا درووستكراو (مەخلوق) نىن، چەند گروپ و تاقمىك لەم بابەتەدا پىچەوانەى ئەھلى سوننەن و شىخ لىرەدا بۆچوونى ھەندىكيان ھىناوہ بەم شىوہىيەى لای خوارەوہ :

۱- بۆچوونى جەھمىيەكان ئەوانەى دەلەين^(۱): خودا قسە ناكات، بەلكو كەلامى لەغەيرى خۆيدا درووست (خەلق) كردوو و واى لەو كەسە كردوو گوزارشت

(۱) پروانە : معارج القبول (۱/ ۴۸۳).

لەكەلامەكەى بىكەت و بىگەيەنەت، بۆيە دانەپال و ئىزافەى كەلام لەلەى ئەوان بۆلەى
خودا مەجازە نەك ھەقىقى؛ چونكە خودا كەلامى درووست (خەلق) كەردووە و ئەو -
خودا - قەسەكەرە، بەو ماناىەى درووستكارى (خالىقى) كەلامە لەغەيرى خۆيدا، ئەم
بۆچوونەش باتلە و ناتەواوە لەبەرئەوہى پىچەوانەى بەلگە نەقلەى و ئەقلەكانە،
ھەرۋەھا پىچەوانەى بۆچوون و قەسەى زانايان و پىشەوايانى ئىسلامە، چونكە
بەپراستى بەئەقلەوہ ناچىت كەسەك پى بوترىت قەسەكەر مەگەر ئەو كەسە بەھەقىقى
قەسەى كەردىت چۆن دەوترىت: (قال الله) خودا گوتى، لەكاتىكدا قەسەكەر كەسەكى
ترىت؟! و، چۆن دەوترىت: (كلام الله) كەلامى خودا، لەكاتىكدا كەلامەكە ھى
كەسەكى ترىت؟!

ووتەى نووسەر: (منه بدأ وإليه يعود، وأن الله تكلم به حقيقة، وأن هذا القرآن
الذي أنزلہ على محمد ﷺ هو كلام الله حقيقة لا كلام غيره) قورئان سەرەتاكەى
لەخوداوەيە و ھەر بۆ ئەویش دەگەرئەوہ، خودا ھەقىقەتەن قەسەى پىكەردووە، ئەم
قورئانەى كە خودا داىبەزانددووەتە سەر پىغەمبەر موحەمەد ﷺ كەلامى خوداىە
بەھەقىقى و كەلامى كەسانى تر نىيە. مەبەستى بەم وتانە پەتدانەوہى جەھەمىيەكانە،
ئەوانەى كە دەلەين: قورئان سەرەتاكەى لەجگە لەخوداوەيە و، خودا بەھەقىقى قەسەى
پىنەكەردووە، بەلكو مەجازە و كەلامى كەسانى ترە دراوہتە پالى؛ چونكە خودا
درووستكار (خالق) و بەدەيھەنەرى قورئانە.

ھەرۋەھا ماناى وتەكەى: (منه بدأ) واتە: قورئانە لەخوداوە سەرچاوەى گرتووە و
لەخوداوە دەرجووە و قەسەى پىكەردووە (ومن) بۆ سەرەتاي مەبەستە، ووتەكەى: (وإليه
يعود) واتە: قورئان دەگەرئەوہ لای خودا؛ چونكە لەكۆتايى ژياندا قورئان
ھەلەگىردىت و نامىنەت و ھىچ بەشىكى نەلە سنگ و نەلە موصحەفەكاندا
نامىنەت، ئەوہش يەكەكە لەنیشانەكانى دواپۆژ، ياخود ماناكەى ئەوہىە: نىسبەتى
قورئان دەدرىتە پال خودا و لەوہوہ ھاتووە.

۲- پاشان شىخ (پەخمەتى خۇاى لى بىت) بۆچۈنى كۇلابىھەكان - شۇنىكەوتوانى
 عەبدۇللاى كۇرى سەئىدى كۇرى كۇلاب - لەبارەى قۇرئانەوہ باسكردوہ كە دەللىن:
 قۇرئان بىرىتە لە گىرەنەوہى (حىكايەت) كەلامى خۇدا ؛ چۇنكە خۇدا لەلاى ئەوان:
 مانايەكى رەوہستەوہ لەخۇدى خۇدا ولازمى زاتى خۇيەتى ھەوشىوہى لازمى زىان و
 عىلم ، وە پەيوہست نىيە بەويست و ئىرادەيەوہ، ئەو مانا رەوہستەوہ لەخۇدى خۇدا
 مەخلۇق نىيە و، ئەو لەفزانەى كە پىكھاتوہ لەپىت و دەنگ
 درووستكراون (مەخلۇقن) و، ئەوہ گىرەنەوہى (حىكايەت) كەلامى خۇدايە نەك خۇدى
 كەلامى خۇدا .

۳- پاشان بۆچۈنى ئەشعەرەيەكانى - ئەوانەى شۇنىكەوتەى ئەبو ھەسەنى
 ئەشعەرەين - ھىناوہ لەبارەى قۇرئانەوہ و ئەوان پىيان وايە قۇرئان عىبارەت و گۇزارشتە
 لەكەلامى خۇدا ؛ چۇنكە كەلامى خۇدا لاى ئەوان مانايەكى رەوہستەوہ بەخۇدى
 خۇى و، ئەو مانايە درووستكراون (مەخلۇق) نىيە، بەلام ئەم لەفزانەى كە دەخۇندىرەت
 گۇزارشتە (عىبارەتە) لەو مانايەيى كە رەوہستەوہ بەخۇدى خۇى و ئەوہش
 درووستكراون (مەخلۇق) و، نەوتىرەت ئەو لەفزانەى حىكايەت و گىرەنەوہى كەلامى
 خۇدايە .

ھەندى لەزانايان دەللىن: جىاوازى نىوان كۇلابى و ئەشعەرەيەكان جىاوازيەكى
 لەفزيە نەك ھەقىقى، ئەشعەرى و كۇلابىھەكان دەللىن: قۇرئان دوو جۇرە: لەفز، ومانا،
 ئەلفازەكان درووستكراون (مەخلۇقن)، وماناكان كۇنن و رەوہستەون بەخۇدى خۇيان
 و ئەمە يەك مانايە وپارچە و پارچە و بەش بەش نەبىت، بەھەر ھال ھەردو
 بۆچۈنەكە گەريەكىش نەبن زۇر نىزىكن لەيەكەوہ .

شىخ (پەخمەتى خۇاى لى بىت) ئامارەى بە نادرووستى ئەم دوو بۆچۈنە داوہ و
 دەللىت : (ولا يجوز إطلاق القول بأنه حكاية عن كلام الله) واتە : درووست نىيە
 بوترەت قۇرئان گىرەنەوہى (حىكايەتى) كەلامى خۇدايە) واتە : وەك ئەوہى
 كۇلابىھەكان دەللىن (أو عبارة عنه) ياخۇد گۇزارشتە لەكەلامى خۇدا، وەك ئەوہى

ئه شعهریه کان دهیلین، (بل إذا قرأه الناس أو كتبوه في المصاحف لم يخرج بذلك من أن يكون كلام الله حقيقة) واته: قورئانی پیروژ کهلامی خودایه بهلهفر و ماناوه لهههرجیگهیه کدا بیت، جا لهسنگدا لهبهرکرایت، یاخود بهزمان بخویندریتهوه، یاخود لهموسحهفهکاندا نوسرایت - هیچ یهکیکه لهمانه وای لیناکات کهلامی خودا نهبیت بهههقیقی .

پاشان شیخ بهلگهی ئهمهی هیناوه و دهلئت: (فإن الكلام إنما يضاف حقيقة إلى من قاله مبتدئاً، لا إلى من قاله مبلغاً مؤدياً)، واته: کهلام دهدریته پال ئهوهی که یهکه م جار گوتووویهتی، نهك ئهوهی که دهیگهیهنیت و ئهدای دهکات، کهسی گهیهنهر(موبهلیغ) تهنها پیی دهوتریت: واسته، خوای پهروهردگار فهرموویهتی: ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجْرُهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ﴾ [التوبة: ۶] ، واته: گهر یهکیک لهو موشریکانه پهناى بو هینایت، پهناى بده، دالدهی بده، ههتا بهباشی فهرمایشتی خوا دهبیسی و لیی حالى دهبی، واته: قورئانی بو دهخوینیت و لیی تیدهگات. جا سهماع و گوئیست بوونهکه که باسکراوه لهم ئایهتهدا بهیارمهتی کهسی گهیهنهر(موبهلیغه) و، ناوی بیستراوهکه(مهسموع) نراوه کهلامی خودا، ئهمهش بهلگهیه لهسههه ئهوهی قسه و کهلام دهدریته پال ئهوهی یهکه م جار گوتووویهتی و دهری بریوه .

۴- پاشان شیخ (پهحمهتی خوای لی بیت) بوچوونی موختهزیلهکانی هیناوه، که دهلین: کهلامی خودا بریتییه لهههرف و پیت بهبی بوونی هیچ مانایهك ودهلین: ناولینراو و ناوهپوکی قسه و کهلام کاتی بهپههایی هات ئهوا تهنها ناوه بو لهفزهکه و، مانا بهشیک نییه لهناولینراوهکهی، بهلکو دهلالهت دهکات لهسههه ناولینراو و ناوهپوکهکهی .

پاشان شیخ (پهحمهتی خوای لی بیت) مهزههبی بهرانبهه ودری ئهم بوچوونهی هیناوه، ودهلئت: (ولا المعاني دون الحروف) واته: قورئان مانا نییه بهبی ههرف

وېت، ۋەك ئەۋەي كۆلەبى ۋ ئەشەرىيەكان دەيلىن، ھەروەك پىشتەر شەرحەكەي
ئامازەي پىدراۋە .
جا مەزھەب ۋ بۆچۈۋنى ھەق لەم بابەتەدا ئەۋەيە: قورئان كەلامى خودايە بەپىت ۋ
ماناكەشەۋە، ۋەك ئەۋەي ئەھلى سۈننە ۋ جەماعە دەيلىن ۋ ھەر ئەۋەشە بەلگەي
قورئان ۋ سۈننەي لەسەرە. والحمد لله رب العالمين .

واجبى باوەربوون بەهوى لەپۆژى دوايیدا
 باوەرداران پەروردگاریان دەبینن و، ئەو جیگایانەى کە خودای تیدا
 دەبینن

قال رحمه الله:

وَقَدْ دَخَلَ أَيْضًا فِيمَا ذَكَرْنَاهُ مِنَ الْإِيمَانِ بِهِ وَبِكُتْبِهِ وَبِمَلَائِكَتِهِ وَبِرُسُلِهِ: الْإِيمَانُ
 بِأَنَّ الْمُؤْمِنِينَ يَرَوْنَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَيَانًا بِأَبْصَارِهِمْ كَمَا يَرَوْنَ الشَّمْسَ صَحْوًا لَيْسَ
 بِهَا سَحَابٌ، وَكَمَا يَرَوْنَ الْقَمَرَ لَيْلَةً الْبَدْرَ لَا يُضَامُونَ فِي رُؤْيَيْهِ. يَرَوْنَهُ سُبْحَانَهُ
 وَهُمْ فِي عَرَصَاتِ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ يَرَوْنَهُ بَعْدَ دُخُولِ الْجَنَّةِ؛ كَمَا يَشَاءُ اللَّهُ تَعَالَى.
 شیخ (پەرحمەتى خواى لى بێت) دەلیت:

هەروەها بەشیکی تر لەهوى باسمانکرد لەبەشەکانى باوەر/ باوەر هێنان بەخودا و
 کتیبەکانى و فریشتەکانى و پێغەمبەرانى: باوەربوونە بەهوى باوەرداران لەپۆژى دواى
 دا پەروردگاریان دەبینن بەچاوى سەر: هەروەکو چۆن خۆر دەبینن کاتى ئاسمان
 سامالەو هەورى تیدا نییە و، هەروەک چۆن مانگ دەبینن لەشەوى چوارەدا و توشى
 هیچ کێشە و پالەپەستۆیەک نابن لەبینى دا. پەروردگار دەبینن کاتى کە لەگۆرەپانى
 مەحشەردان، پاشان دواى چوونە بەهەشتیش دەبینن، بەو شیوەیەى کە خودا ویستی
 لەسەرە.

شرح

هۆى باوەربوون بەبینى خودا بەبەشیک لەباوەرهێنان بەخودا و کتیبەکانى و
 پێغەمبەرانى خواى پەروردگار لەقورئانەکیدا هەوالى لەبارەو داو، هەروەها
 پێغەمبەرەکەشى هەوالى لەبارەو داو، جا بۆیە هەركەسیك باوەرى پێى نه‌بێت، ئەوا

جىڭگاي دووھم : باوھەرداران خۇدا دەبىنن دواى چوونە بەھەشت، ھەرۈەك
 لەقورئان و سوننەدا سابت بوو و، پىشتەر لەم بارەيەو ھەندى بەلگەمان خستە پروو و
 شەرحمان کرد، ھەرۈەھا پىشتەر گومانى ئەوانەشمانىش باسکرد، كە نەفى بىنن دەكەن
 لەگەل ۋەلامى گومانەكەيان، و (الجنة) لەزمانى عەرەبى دا، واتە: باخ و بىستان^(۱)، ۋە
 لىرەدا مەبەست لىي: ئەو جىڭگايەيە كە خۇدا بۆ خۆشەويستانى خۆى ئامادەى كردوۋە
 و، بەھەشت جىڭگاي ناز و نىعمەتتىكى پەرھا و كامىل و تەواۋە .
 ووتەى شىخ : (كما يشاء الله) بەو شىۋەيەيى خۇدا دەيەوئ، واتە : بەبى ئىحاتە
 وپەى پىبردن و بەبى چۆنىەتى دانان بۆ بىننى خۇدا .

نه وشتانه ی په یوه ندیان به باوه ربوون به پوژى دوايه وه ههیه:

[۱] نه وه ی له ناوگوردا روو ده دات:

قال رحمه الله:

فَصَلِّ: وَمِنَ الْإِيمَانِ بِالْيَوْمِ الْآخِرِ الْإِيمَانُ بِكُلِّ مَا أَخْبَرَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ مِمَّا يَكُونُ بَعْدَ الْمَوْتِ، فَيُؤْمِنُونَ بِفِتْنَةِ الْقَبْرِ، وَبِعَذَابِ الْقَبْرِ وَنَعِيمِهِ. فَأَمَّا الْفِتْنَةُ؛ فَإِنَّ النَّاسَ يُمْتَحِنُونَ فِي قُبُورِهِمْ، فَيَقَالُ لِلرَّجُلِ: مَنْ رَبُّكَ؟ وَمَا دِينُكَ؟ وَمَنْ نَبِيُّكَ؟ فَيُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ، فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُ: رَبِّيَ اللَّهُ، وَالْإِسْلَامُ دِينِي، وَمُحَمَّدٌ ﷺ - نَبِيِّ. وَأَمَّا الْمُرْتَابُ؛ فَيَقُولُ: هَاهُ هَاهُ؛ لَا أَدْرِي، سَمِعْتُ النَّاسَ يَقُولُونَ شَيْئًا فَقُلْتُ، فَيُضْرَبُ بِمِرْزَبَةٍ مِنْ حَدِيدٍ، فَيَصْبِيحُ صَنِحَةً يَسْمَعُهَا كُلُّ شَيْءٍ؛ إِلَّا الْإِنْسَانَ، وَلَوْ سَمِعَهَا الْإِنْسَانُ؛ لَصَعِقَ. ثُمَّ بَعْدَ هَذِهِ الْفِتْنَةِ إِمَّا نَعِيمٌ وَإِمَّا عَذَابٌ^(۱).

شیخ (په حمه تی خوی لی بیت) ده لیت: به شیکی تر له باوه ربوون به پوژى دوايی: باوه ربوونه به هه موو نه و شتانه ی پیغه مبه ر ﷺ هه والی له باره وه داوه له وه ی که له دواي مردن روو ده دات، باوه پرداری نه هلی سوننه باوه پری به فیتنه و تاقیکردنه وه ی نیو گور هه یه و، به سزاو خوشیه کانیشی، به نسبته فیتنه و تاقیکردنه وه کانی:

خه لک له گوره کانیاندا توشی فیتنه و تاقیکردنه وه و لیپرسینه وه ده بن و، بیان ده وتریت: (خودات کییه؟ چ جوړه ئاینیکت هه یه؟ کی پیغه مبه رته؟) ئا له و حاله ته دا (خودا که سانی باوه پردار جیگیرو دامه زراو ده کات به و ته جیگیر و دامه زراوه ی که

(۱) صحیح: كما ثبت في حديث براء بن عازب رضي الله عنه الذي أخرجه أبو داود (۴۷۵۳)، وأحمد (۱۸۷۳۳)، والحاكم (۳۷/۱) وغيرهم، وقال الحاكم: صحيح على شرط الشيخين، أنظر: أحكام الجنائز للألباني (۱۵۹).

لەدۇنيا و دواړوژدا لەسەرى بوون كه ئه ویش و تهى تهو حید و تهنها الله په رستیه) كه سى باوه پدار ده لیت: الله په روه ردگارمه، وئىسلام ئاینمه، ومو حه مەد ﷺ پیغه مبه رمه. هەرچی كه سى گوماناویشه ده لیت: ها ها! نازانم، گویم له خه لکی بوو شتیکیان دهوت منیش دووبارهم ده کرده وه، به چه کوشیکی ئاسنین لئی ده دریت، هاوارکردنیک هاوار ده کات هه موو شتیک گوئیستی ده بیت جگه له مروف، خو ئه گهر مروف گوئیستی بوايه؛ ئه وا توشی له هوشخوچوون ده بوو، پاشان دواى ئه م تاقیکردنه وه یه یان خو شى و ناز و نعيمه ته یاخود سزاو چه رمه سەرى.

شرح

(اليوم الآخر): بریتیه له پوژی دواى و باوه ربوون پى یه کیکه له پایه کانی باوه، ئه قل و سروشت (فیترة) به لگه له سەرى، هەرچی کتیبى ئاسمانیه باسیان لیوه کردووه و، هه موو پیغه مبه رانیس ئاگاداریان له باره وه داوه، بۆیه ناوی نراوه (اليوم الآخر)؛ له بهر تاخیربوون و دواکه و تنی له دۇنيا، شیخ لیوه دا یاسایه کی گشتگیری بو مانای باوه ربوون به پوژی دواى باسکردووه، كه بریتیه له باوه ربوون به هه موو ئه و شتانه ی پیغه مبه ر ﷺ هه والی له باره وه داوه له و شتانه ی كه دواى مردن دینه دی و، باوه رهینان به هه موو شتانه ش ده گریته وه كه له ده قه کانداهاتوون له باسی حاله تی سه رمه رگ و حالى مردوو له ناوگۆردا و زیندوو بوونه وه و هاتنه ده ره وه له گۆر و ئه وه ی كه دواتر پروو ده دات، پاشان شیخ ئاماژه ی به چه ند شتیکی تر داوه له و شتانه. له وانه : ئه وه ی كه له ناوگۆردا پروو ده دات و، ده لیت: (فیؤمنون بفتنة القبر، وبعذاب القبر ونعيمه) واته: باوه ریان به تاقیکردنه وه ی نیوگۆر هه یه و، به سزای نیو گۆر و خو شیه كه شى و، ئاماژه ی به دوو شت داوه:

یه کهم: فیتنه و تاقیکردنه وهی نیو گۆر، و (الفتنة): له پرووی زمانه وانیه وه^(۱) واته: ئیمتیحان و تاقیکردنه وه، لیره دا مه به ست لئی: پرسیارکردنی دوو فریشته که یه له مردوو؛ هه ربویه گوتی: (فأما الفتنة: فإن الناس يفتنون في قبورهم فيقال للرجل) واته: به نیسبه ت فیتنه وه به راستی خه لك توشی فیتنه ده بن له نیو گۆره کانیاندا و پرسیار له پیاویك ده کریت واته: له مردوو وه که، جا پیاو بیت یاخود ئافره ت، رهنگه ناوه تینانی پیاو لیره دا له بابی ته غلیب بیت، پاشان ئاماژه ی به و پرسیارانه داوه، که پروو به پرووی مردوو ده بنه وه و ئه و وه لامه ی که باوه پدار دهیداته وه، هه روه ها وه لامی که سانی بیباوه پریش و ئه وهی دوا ی ئه و وه لامه ش، که پروو ده دات له خووشی یاخود سزای سهخت .

باوه ربوون به پرسیاری دوو فریشته که واجبه؛ له بهرته وهی له پیغه مبه ره وه ﷺ سابت بووه له چه ندان فه رمووده دا که به هه موویان ده گه نه هدی ته و اتور و، جگه له فه رمووده به لگه ی قورئانیش هه یه وهك ئه م فه رمایشته: ﴿يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ﴾ [إبراهيم: ۲۷]، واته: خودا ئه و که سانه جیگیر و دامه زرا و ده کات له سه ر وشه ی ته و حید ویه که خوا به رستی له دونیا و دواړوژدا و که سانی سته مکار و بیباوه پریش گو مړا و سه رلیشیوا و ده کات و خودا ئه و شته ده کات که خو ی وستی له سه ره و ده یه ویت.

پیشه و بوخاری و موسلیم^(۲) له بهرائی کوری عازیه وه (خودا لیان رازی بیت) فه رمووده یه کیان گیرا وه ته وه له پیغه مبه ره وه ﷺ که له باره ی فه رمایشتی: ﴿يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ﴾ فه رموویه تی: «نزلت في عذاب القبر»، واته: له باره ی

(۱) مفردات ألفاظ القرآن للأصفهاني (۶۲۳).

(۲) متفق عليه: أخرجه البخاري (۱۳۶۹)، ومسلم (۲۸۷۱).

سزای نیو گۆرهوه دابه زیوه، له پریوایه ته که ی موسلیم دا ئه م زیادهشی تیدایه: «فیقال له : من ربك؟ فيقول : ربي الله ونبيي محمد ﷺ» ، فذلك قوله عز وجل : ﴿يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ﴾ ، واته: پێی دهوتریت: پهروهردگارت کیه؟ نهویش ده لیت: پهروهردگارم اللهیه، وپێغه مبه ره که م موحه ممه ده ﷺ، ئا ئه مه یه مه به سستی فره مایشتی خوای ته عالا : (خودا باوه پرداران جیگیر و دامه زاو ده کات له سه ر وشه جیگیر ومه زراوه که).

و«القول الثابت» بریتیه له : که لیمه ی ته وحید که له دلی باوه پرداردا ده چه سپیت به به لگه و ده لیل و، جیگیر بوونی باوه پردار له سه ری له ژیا نی دونه دا: ئه وان ده سترتوون پێوه ی هه رچه ند له وپیناوه دا توشی سزاو ئازار بن و، جیگیر بوونیان له پرۆژی دوا یی دا : ته وفیقدان و یارمه تی دانیانه بۆ وه لامی دوو فریشته که .
 ووته که ی : «وأما المرتاب» واته : هه رچی که سی دوو دل وگومانایه «فیقول» له کاتی پرسیارکردن لێی : «هاه هاه!» وشه یه کی دوو دلی و دلنیا نه بوونه «لا أدري، سمعت الناس يقولون شيئاً فقلته» واته: نازانم، گویم له خه لکی بوو شتیکیان ده گوت منیش له گه لیان وتمه وه؛ چونکه ئه م که سه باوه پردار نه بووه به وه ی پێغه مبه ر ﷺ هیناویه تی بۆیه وه لامه که ی لێ تیکده چیت، هه رچه ند زانترین که س و زمانپاراوترین که سیش بیت، ههروهك خوای پهروهردگار فره موویه تی: ﴿وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ﴾ واته: خودا که سانی سته مکار و بیباوه ر به هه له دا ده بات، بۆیه «فیضرب بمرزبة من حديد» واته: به چه کوشیکی ئاسنین لێی ده دریت که زۆر گه وریه «فیصیح صیحة یسمعها کل شیء إلا الإنسان» واته: هاوارکردنیک هاوار ده کات که هه موو گیاندارنیک ده بیستیت جگه له مروف. پاشان حیکمه تی نه بیستی مروف بۆ ئه و لیدانه پروونده کاته وه و ده فره مویت : «ولو سمعها الإنسان لصعق» واته: گه ر مروف بیستایه ئه و به رده بووه وه و ده مرد یا خود له هوش خوی ده چوو، یه کیکی تر له حیکمه ته کانی خودا له گوئیست نه بوونی مروفی زیندوو له وه ی له نیو گۆردا پروو

دەدات ؛ لەبەرئەوئەى خۇدا ئەم شتەى وەك بابەتتىكى غەىبى وئادىار ھىشتوئەتەوئە خۇ ئەگەر بەدىارى بختايە ئەوا حىكمەت و ئامانجەكە لەدەست دەچوو كە ئەوئەىش باوئەبوونە بەغەىب و شتە ئادىارەكان .

دوئەم : ئەوئەى بەسەر مردوودا دىت لەگۆرەكەىدا ئەوئەى كە شىخ ئامازەى پىدا بەم وئەىبى : (ثم بعد هذه الفتنة إما نعيم وإما عذاب إلى أن تقوم القيامة الكبرى) واتە: دواتر و دواى ئەم فەتئەو تاقىكردنەوئەى يان خۇشى و ناز و نىمەتە ياخۇد سزاو و دەردەسەرەى، تاوئەكو پۇژى دواىى. ئەمەش بەلگەى بەسەر بوون و ھەقىقەتى سزا و خۇشى ناوگۆر، مەزھەبى ئەھلى سوننە و جەمەعە وائە: مەوؤف كاتى دەمرىت يان لەخۇشىدا دەبىت ياخۇد لەناخۇشىدا دەبىت و سزا دەدرىت، ئەو سزاو خۇشىە بو روح و جەستەشىەتى، ھەرەك بەموتەواترى لەچەندان فەرموودەدا لەپىغەمبەرى خوداوە ﷺ ھاتووە^(۱) ، بۇيە پىويستە باوئەرھىنان پى و قسەنەكردن لەبارەى چۇنىەتى و سىفەتى ئەو خۇشى و سزايەوئە؛ چۇنكە ئەو شتە لەدەرەوئەى تواناى ئەقلى مەوؤفە و مەوؤف تواناى لى تىگەىشن و پەى پىبردنى نىيە؛ چۇنكە ئەوئەى بەكەكە لەبابەتەكانى تايبەت بەپۇژى دواىى و، بابەتى تايبەت بەپۇژى دواىىش خودا نەبىت كەس نايزانىت جگە لەوانە نەبىت كە خودا ھەندى شتى پى وئوون و پىشانى داون، كە ئەوانىش پىغەمبەرانن (صلوات الله وسلامه عليهم) .

موتەزىلەكان نكۆلى لەسزاى نىو گۆر دەكەن و، گومان و شوبھەكەشيان ئەوئەى: ئەوان ھەست بەو شتە ناكەن و نابىنن مەوؤف سزا بدرىت و پىسارى لىبكرىت. وەلامى ئەم گومانە: پەى نەبردنى ئىمە بەو شتە و نەبىننى ئىمە بو شتىك بەلگە نىيە لەسەر نەبوونى و پروو نەدانى، چەندان شت ھەن ئىمە نابىنن لەكاتىدا بوونيان ھەىە و مەوجودن و سزا و خۇشى نىو گۆرپىش بەشىكە لەوشتانە . خواى پەرەردگار بابەتى پۇژى دواىى و ئەوئەىش پەيوەستە پىوئەى كردووە بەشتىكى نادىار و غەىبى و

(۱) پروانە: أهوال القبور لابن رجب الحنبلي (۸۱).

شاردوويە تىەو لەپەبىردنى ئەقلى پىي لەم ژيانەى دونىادا ؛ ئەوەش لەپىناو ئەوەى دەربكەوئىت بزان كى باوەر بەغەيب دەكات و كىش باوەرى پىناكات. جا بابەتى رۆژى دوايى قىاس ناكرىتە سەر بابەتە دونىايەكان . والله أعلم .

﴿ وسزای نىو گۆر دوو جۆرە : ﴾

جۆرى يەكەم : سزايەكى بەردەوامە كە ئەویش سزای كەسى كافىر و بىباوەرە ،

هەرەك خواي پەرورەدگار فەرموويەتى : ﴿ النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا ﴾ [غافر : ۴۶] ، واتە : لەبەيانيان و ئىواراندا ئاگريان پى پىشان دەدرىت و سزا دەدرىن .

جۆرى دووهم : ماوەيەكە ودواتر كۆتايى دىت ، ئەوەش سزای كەسانى تاوانبارى باوەردارە ، بەگوێرەى تاوان وجەرىمەكەى سزا دەدرىت ، پاشان سووك دەكرىت لەسەرى . هەندى جار سزاكەى لەسەر لادەچىت بەهۆى دوعا و پارانەووە ياخود بەهۆى خىر و چاكەووە ياخود بەهۆى داواي لىخۆش بوونەووە^(۱) .

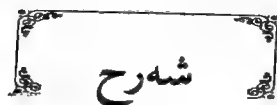

(۱) كما ثبت في صحيح البخاري (۲۱۸) ، ومسلم (۲۹۲) .

[۲] قیامهتی گهوره و نهوهی که تییدا پروو دهدات:

إِلَى أَنْ تَقُومَ الْقِيَامَةُ الْكُبْرَى، فَتُعَادُ الْأَرْوَاحُ إِلَى الْأَجْسَادِ. وَتَقُومُ الْقِيَامَةُ الَّتِي أَخْبَرَ اللَّهُ بِهَا فِي كِتَابِهِ، وَعَلَى لِسَانِ رَسُولِهِ، وَأَجْمَعَ عَلَيْهَا الْمُسْلِمُونَ. فَيَقُومُ النَّاسُ مِنْ قُبُورِهِمْ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ حُفَاةً عُرَاءَةً غُرُلًا.

تاوه کو قیامهتی گهوره هه لدهستیت، ئه وکات روحه کان ده گه پئندریته وه بو لاشه کان. ئه و قیامهته هه لدهستیت، که خوای پهروه ردگار هه وائی له باره وه داوه له قورئانه کهیدا و، له سهر زاری پیغه مبه ره کهی و، موسولمانان کۆده نگن له سهری. خه لک هه لدهستنه وه له گۆره کانیاں بۆلای پهروه ردگاریان به پیی پهتی و به پرووتی و خه ته نه نه کراوی.

شیخ (په حمهتی خوای لی بیت) له م به شه و نهوهی دواتردا ئاماژهی به وه داوه که له ژیاںی دواپوژدا (الدار الآخرة) پروو دهدات، که ئه ویش به قیامهتی گهوره دهستپیده کات، چونکه به راستی ژیاں (الدور) سی جوړه^(۱): ژیاںی دونیاں (دار الدنيا)، و ژیاںی بهرزخ (دار البرزخ)، و ژیاںی دواپوژ (الدار الآخرة)، هه ریه که له م سی ژیانه حوکمی تایهت به خوای ههیه و، چهندان پروداو ههیه تییدا پروو دهدات و، شیخ باسی له وه کردووه که له ژیاںی بهرزخ (الدار البرزخ) دا پروو دهدا. جا لیړه دا دهستی کردووه به قسه کردن له باره ی نهوهی که له ژیاںی دواپوژدا (الدار الآخرة) پروو دهدات و، ده لیت: (إلى أن تقوم القيامة الكبرى) واته: تاوه کو قیامهتی گهوره پروو دهدات و، قیامهت دوو جوړه:

(۱) پروانه: شرح العقيدة الطحاوية (۴۵۲).

قيامەتى بچوك : كه ئەوئش مردنه، ئەم قىامەتە بەسەر ھەموو كەسىكدا بەتايىبەت دىت كاتى كە روحى دەردەچىت و كار و كردهوہى بەكوتا دىت، قىامەتى گەورە: ئەمەيان بەسەر ھەمواندا دىت و ھەموان بەيەكجار و پىكەوہ دەگرىت و راپىچيان دەكات، ھۆكارى ناو نانى بەقىامەت؛ لەبەر ھەستانەوہى (قيام) خەلكە لەگۆرەكانيان و چوونيان بۆلاى پەرورەدگاربان^(۱)؛ ھەربۆيە گووتى : (فتعاد الأرواح إلى الأجساد) واتە: روحوكان دەگەرئىندرىنەوہ بۆ لاشەكان، ئەوئش كاتى كە ئىسرافىل فوو دەكات بە كەرەنادا (الصور)، خواى پەرورەدگار فەرموويەتى: ﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ﴾ ٥١ ﴿قَالُوا يَوَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا﴾ [يس: ٥١]، ٥٢، واتە: خەلكى بە نەفخەى يەكەم ھەموو دەمرن و پاشان بۆ جارى سىيەم فوو بە شەپوردا دەكرىت، ئەوسا كتوپر بە پەلە لە گۆرەكانيان ھەموو دىنە دەرى و دەبرىن بۆلاى دادگای پەرورەدگاربان بۆ پاداشت و تۆلە. ھەركە زىندووشكرانەوہ بەسەر سورمانىكەوہ دەلین: تياچوونى خۆمان! كى لە گۆرۈ خەوگاگەماندا زىندووى كردىنەوہ ھەلىساندىن؟! ، وفەرموويەتى : ﴿ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ﴾ [الزمر: ٦٨]، واتە: لە پاشان بۆ جارىكى تر كە فوى پياكرا، ئەوجا لە ناكاو تەواوى درووستكراوہكان لە گۆرەكانياندا ھەلدەسنەوہو چاوەروانن چيان پىكرى.

و(الأرواح): جەمعى (روح)ە، ئەوئش ئەوہى كە مەرۆف وجگە لەوئش لەخواوہن روحوكان پى زىندوو دەبنەوہ، ھىچ كەسىك ھەقىقەتى روح نازانىت جگە لە اللہ جل جلاله. خواى پەرورەدگار فەرموويەتى: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي﴾ [الإسراء: ٨٥] واتە: وە لە بارەى (روح)ەوہ لىت دەپرسن و دەلین: باشە ئەو روحو كە ھوى ژىن و زىندووتى ئادەمىزادە چىيە؟، ئايا شتىكى كۆنە؟، تازەيە؟،

(۱) بڕوانە: التذكرة للقرطبي (۲/ ۲۶۸).

هەقىقەتى ھەيە؟! پېيان بلى: رۇح، منىش ھىچى لى نازانم، چونكە لە فەرمانە نەئىيەكانى پەرورەدگارمە، بە دەسەلاتى خۆى بەدەيئناوہ و مروث و گيانلەبەرانى پى دەجولئ و دەژىي، ئەو ھەر خۆى لىي بەئاگايە.

ووتەكەى : (وتقوم القيامة التي أخبر الله بها في كتابه وعلى لسان رسوله وأجمع عليها المسلمون) واتە: ئەو قىامەتە ھەلدەستىت، كە خواى پەرورەدگار لەقورئانەكەيدا ھەوالئ لەبارەوہ داوہ و لەسەر زارى پىغەمەرەكەشى و موسولمانان كۆدەنگن لەسەرى. ئەم وتەيەيى شىخ ئەماژەيەكە بۆ بەلگەكانى زىندوو بوونەوہ، و ئەم بابەتە سابتە بەقورئان و سوننە و كۆدەنگى موسولمانان و ئەقل و سروشت (فیترەت) ى پاك وسەلامەت. خواى پەرورەدگار لەقورئانەكەيدا ھەوالئ لەبارەوہ داوہ و بەلگەى لەبارەوہ خستووہتە پروو و لەزۆرىك لەسورەتەكانى قورئاندا وەلامى ئەوانەى داوہتەوہ كە نكۆلى لە زىندوو بوونەوہ دەكەن. لەبەرئەوہى پىغەمبەرمان موحمەد ﷺ كۆتا پىغەمبەرە ژيانى دواپۆژى بەدوور و درىژى پروونكردوووتەوہ بەشىوہك كە ھاوشىوہى نىيە لەزۆرىك لەكتىبى پىغەمبەرانى تردا .

دواتر پاداشت دانەوہ لەسەر كردهوہكان سابت بووہ بەئەقل و، لەشەرعىشدا ھاتووہ (وارىدە)، خواى پەرورەدگار لەزۆر شوئىنى قورئاندا ئاگادارى داوہ بەئەقل لەو بارەيەوہ ھەروەك باسى لەوہ كردووہ: ناكرى و لەگەل ھىكمەت و دانايى خودادا ناگونجى ھەروا بەئاسانى واز لەخەلكى بىئىت و بەكەيفى خويان چيان بوئ بىكەن و بىلئىن بەبى ھىچ بەرنامە و پاداشت و سزايەك، ياخود ھەروا بۆگالتە و بى بوونى ھىچ ھىكمەتئك دروستى كردبن و فەرمانيان پىنەكرىت و وپىگريان لىنەكرىت و، پاداشت نەدرىنەوہ لەسەر كارەچاكەكانيان و سزا نەدرىن لەسەر تاوان و خراپەكانيان. كەسى چاكەكار ھاوشىوہى خراپەكار بىت ياخود موسولمان يەكسان بىت لەگەل بىباوہر و كافردا. چونكە بەپراستى ھەندى لەچاكەكاران دەمرن پىش ئەوہى پاداشتيان بدرىتەوہ لەسەر چاكەكيان.

ھەندى خراپەكار و موجرىم و تاۋانبارىش دەمرن پىش ئەۋەى تۆلە و سزای خراپەكانيان لىبكرىتەۋە. بۆيە شىتىكى ھەتمىيە و دەبى جىگايەك ھەبىت بۆ ھەرىيەكەيان و پاداشت و سزای خۆيان ۋەرگرن تىيدا.

پاشان ئەۋەى نكۆلى لەزىندوۋوبوۋنەۋە بىكات بىباۋەر و كافەر، ھەروەك خۋای پەرۋەردگار فەرموۋىيەتى : ﴿ زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا ﴾ [التغابن : ۷] ، واتە : ئەۋانەى كافەر و بىباۋەرن بانگەشەى ئەۋە دەكەن گۋايە زىندوۋ ناكرىنەۋە ! .

ۋوتەكەى : (فيقوم الناس من قبورهم حفاة) واتە : خەلكى لەگۆرەكانيان دىنە دەرەۋە بەپىي پەتى ، و (حفاة) جەمەى (حاف) ، ئەۋەش ئەۋكەسەيە كە ھىچ شىتىك لەپىيەكانى دا نىيە ھاۋشىۋەى نەعل و قۆندەرە وخوف و گۆرەۋى ، (عراة) : جەمەى (عار) ، ئەۋەش ئەۋكەسەيە كە پروتە و ھىچ پۇشاكىكى لەبەردا نىيە ، (غرلا) : جەمەى (أغرل) ، ئەمەش ئەۋكەسەيە كە خەتەنە نەكراۋە ، خەلك لەكاتى ھەستانەۋەيان لەنىو گۆر و زىندوۋ بوۋنەۋەيان بەم سى سيفەتە ھەلدەستەۋە و زىندوۋ دەبنەۋە ، ئەمەش لەفەرموۋدەى سەحىح دا لەپىغەمبەرى خواۋە ﷺ ھاتوۋە ، ھەروەك لەصەحىحى بوخارى و موسلىم دا ^(۱) ھاتوۋە ، عائىشە (خوالىي پازى بىت) گىراۋىيەتيەۋە ۋدەلىت : پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرموۋى : « إنكم تحشرون إلى الله يوم القيامة حفاة عراة غرلاً . . . » الحديث . واتە : ئىۋە زىندوۋ دەكرىنەۋە بۆلاى خودا و كۆ دەكرىنەۋە بەپىي پەتى و پروت و قوتى وخەتەنە نەكراۋى .

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۶۵۲۷)، ومسلم (۲۸۵۹).

ئەشتانەى كە لەرۆزى دواىى دا رۈو دەدەن :

وَتَذُنُوا مِنْهُمْ الشَّمْسُ ، وَيُلْجِمُهُمُ الْعَرَقُ . فَتُنْصَبُ الْمَوَازِينُ ، فَتُوزَنُ بِهَا
أَعْمَالُ الْعِبَادِ ، ﴿ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ، فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾ (۱۰۲) وَمَنْ خَفَّتْ
مَوَازِينُهُ ، فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴾ (۱۰۳) [المؤمنون: ۱۰۲ :
۱۰۳].

خۆر لىيانەو نەزىك دەبىتەو و عەرەق دەگاتە چەناگەيان؛ وە ترازوۋە كان دادەنرېن
و، كردهوۋى بەندەكانى پىدەپىئورېت، (هەر كەسىك كىشى تەرازوۋى چاكەى قورس
بىت ئا ئەوانە سەر كەوتوو و سەرفرازن، ئەو ەش كىشى تەرازوۋى چاكەى سو ك بىت،
ئا ئەوانە خەسارەومەند و دۇراون ولەدۆزەخ دا بەهەتا هەتايى دەمىنەو.

وَتُنَشَرُ الدَّوَاوِينُ ، وَهِيَ صَحَائِفُ الْأَعْمَالِ ، فَأَخِذْ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ، وَأَخِذْ كِتَابَهُ
بِشِمَالِهِ أَوْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِهِ ؛ كَمَا قَالَ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى : ﴿ وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ
فِي عُنُقِهِ ۖ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا ﴾ (۱۳) أَقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ
عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴾ (الإسراء: ۱۳ : ۱۴).

نامەى كردهوۋەكان دابەش دەكرېت؛ ھەيە نامەكەى بەدەستە راستى وەردەگرېت و،
ھەشە بەدەستى چەپى ياخود لەپشتەو: ھەروەك خواى پەرۋەردگار فەرموۋىەتى:
(ئىتر ھەموو مروۋىك كردهوۋەكەيمان - خىرو شەر كە لە شەوو روژدا كردنى - ئاۋىزانى
ملى كرد، واتە: لە قىامەتدا نامەى ھەموو كارو كردهوۋەى مروۋ وەك (تەوق) و ملوانكە
دەكرېتە مىلى و، ھەر بەپىي ئەو ەش لە قىامەتدا پاداش و تۆلە وەردەگرېتەو. پىي
دەگوترى: دەسا بۆ خۆت نامەى كردهوۋەكانت بخوینەو، ئەمرو ئىتر ھەر تۆ خۆت
حىساب لەگەل خۆت بكەو پىۋىست بەكەسى تر ناكات).

وَيُحَاسِبُ اللَّهُ الْخَلَائِقَ، وَيَخْلُو بِعَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ، فَيَقَرُّهُ بِذُنُوبِهِ؛ كَمَا وَصَفَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ. وَأَمَّا الْكُفَّارُ؛ فَلَا يُحَاسِبُونَ مُحَاسِبَةً مِّنْ تُوَزَنُ حَسَنَاتُهُ وَسَيِّئَاتُهُ؛ فَإِنَّهُ لَا حَسَنَاتَ لَهُمْ، وَلَكِنْ تُعَدُّ أَعْمَالُهُمْ، فَتُخْصَى، فَيُوقَفُونَ عَلَيْهَا وَيَقَرَّرُونَ بِهَا.

خوای پهروهردگار لیپرسینهوه له گه‌ل خه‌لکی به‌گشتی ده‌کات و، به‌ته‌ن‌ها له‌گه‌ل به‌نده باوه‌رداره‌که‌یدا کو ده‌بیته‌وه، و وای لیده‌کات دان بنیت به‌تاوانه‌کانی دا، هه‌روه‌ک وه‌سفی ئه‌مه کراوه له‌قورئان و سوننه‌دا، هه‌رچی بی‌اوه‌رانه: لیپرسینه‌وه‌ی کیشانی چاکه و خراپه‌کانیان له‌گه‌ل ناکریت؛ چونکه ئه‌وان هیچ چاکه‌یه‌کیان نییه، به‌لکو ته‌ن‌ها کرده‌وه‌کانیان ده‌ژمیردریت و، پێیان پیشان ده‌دریت و وایان لیده‌کریت دانی پێدا بنین و سزایان ده‌دریت له‌سه‌ری.

شهرح

شیخ (په‌حمه‌تی خوای لی بیت) لی‌ره‌دا هه‌ندی له‌و شتانه‌ی باسکردووه، که له‌پوژی دوایی دا پروو ده‌دات له‌و شتانه‌ی، که له‌قورئان و سوننه‌دا باسکراوه، به‌پراستی ته‌فاسیل و ورده‌کاری ئه‌وه‌ی له‌و پوژه‌دا پروو ده‌دات به‌ئه‌قل په‌ی پینابریت، به‌لکو ته‌ن‌ها به‌ده‌قی صه‌حیح له‌پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌زانریت ئه‌وه‌ی که له‌خۆیه‌وه هیچ شتیک نالیت: ﴿إِنَّ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى﴾ واته: به‌لکو ئه‌وه‌ی ده‌یلیت وه‌حیه و بو‌ی داده‌به‌زیت، یه‌کیک له‌حیکمه‌ته‌کانی لیپرسینه‌وه له‌گه‌ل خه‌لک له‌سه‌ر کرده‌وه‌کانیان و کیشانی و پیشاندانیان و نووسرانی له‌نامه‌ی کرده‌وه‌کاندا، له‌کاتی‌که‌دا خودا زانایه‌ پێی و ئاگاداریه‌تی؛ له‌به‌رئه‌وه‌یه به‌نده‌کانی کاملی دادپه‌روه‌ری و فراوانی په‌حمه‌ته‌که‌ی و گه‌وره‌یی مولکی خودا بینن و بو‌یان ده‌رکه‌ویت، شیخ باسی له‌و شتانه‌ کردووه که له‌و پوژه‌ گه‌وره‌دا پروو ده‌ده‌ن و به‌سه‌ر به‌نده‌کاندا دیت:

۱- (وتدنو منهم الشمس) واتە : خۆر لىيان نزيك دەبىتتەو، ھەرۈەك پىشەوا موسلىم^(۱) لەمىقدادەو (خوا لىي رازى بىت) گىپراوئەتتەو و دەلىت : گويم لەپىغەمبەرى خوا ﷺ بوو فەرمووى: «إذا كان يوم القيامة أدنيت الشمس من العباد حتى تكون قدر ميل أو ميلين»، واتە: كاتى كە پۇژى دوايى دادىت خۆر لەبەندەكان نزيك دەبىتتەو، تاوەكو بەئەندازەى مىلىك ياخود دوو مىل لىيان نزيك دەبىتتەو، ووتەكەى : (ويلجهمهم العرق) واتە : عەرەق دەگاتە ئاستى دەمىيان، وەك پەشمەى لىدىت و پىنگريان لىدەكات لەقسەكردن، ئەوئەش لەئەنجامى نزيكبونەوئەى خۆر لىيان ئەمە بەنەسبەت زۆرىنەى خەلکەو، بەلام پىغەمبەران لەمە بەدەرن و ئەوانەش كە خودا ويستى لەسەر بىت.

۲- يەككى تر لەو شتانەى كە باسكراو لەبارەى ئەم پۇژەو، وتەكەيەتى، كە دەلىت : (وتُنصَب الموازين، وتوزن بها الأعمال) ، واتە: تەرازووەكان دادەنرىن وكردەووەكانى پىدەكىشريت، و (الموازين) جەمعى (میزان) لە، ئەو ئەوشتەيە كە چاكە و خراپەى پىدەكىشريت و، تەرازوويەكى ھەقىقە و زمانى ھەيە، وەك تەرازووى راستى دوو لاشى ھەيە^(۲)، ئەمە يەككە لەو شتانەى، كە لەپۇژى دوايى دا پروو دەدەن و باوەرمان پىي ھەيە، بەو شىوئەيەيى كە ھاتووە، بەشوين چۆنەتتەكەيدا ناگەرپىن تەنھا لەژىر پۇشنایى دەقەكاندا نەبىت و، حىكمەت لەكىشانى كردهووەكان پىشاندانى ئەندازەكەيەتى؛ بەلكو پاداشت و سزا بەگوپرەى ئەو بىت ﴿فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ﴾ ، واتە : ئەوئەى لای تەرازووى چاكەكەى قورستر بى لەخراپەكانى ﴿فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ ، واتە : براو و سەرکەوتوو و پزگارى بوو لەدۆزەخ و شياوى ئەوئەى بچىتە بەھەشتەو . ﴿وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ﴾ ، واتە : ھەرکەسىك خراپەكانى

(۱) برقم (۲۸۶۴) .

(۲) شرح العقيدة الطحاوية (۴۷۲) .

قورستر بیت له چاکه کانی ﴿فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ﴾ ، واته : ئانه وانه دؤراو و به دبه خت بوون و خویان دؤراند. ﴿فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ﴾ ، واته : له ئاگردا ده میهنه وه. ﴿مه وزوعی شاهد له ئایه ته پیروژه که دا :

له م ئایه ته دا ئیساتکردنی ته رازوو و وکیسانی کرده وه له پوژی دواپی دا کراوه ، و ناوی کیشانه و ته رازوو (الوزن والموازن) له چندان ئایه تی قورئاندا هاتوو و ، کوی ئایه ته کان ئه وه یان لی وهرده گیردیت که بکه ر و کار و خودی نامه ی کرده وه کانیش ده کیشریت و ، هیچ پیچه وانه و دژیه کیه ک له نیوانیاندا نییه ، هه موویان ده کیشرین ، به لام ئه وه ی گرنگ بیت له قورسی و سوکی دا خودی کرده وه که یه ، نه ک بکه ر و نامه ی کرده وه کان. والله أعلم.

به لام موخته زیله کان ته ئویلی ئه م ده قانه یان کردوو به وه ی مه به ست له کیشانه و ته رازوو (الوزن والمیزان) عهدل و دادپه روه ری ، ئه وه ش ته ئویل و لیکدانه وه یه کی نادرست و فاسده و پیچه وانه ی ده قه کان و کۆده نگی سه له ف و پیشه وایانی ئه م ئومه ته یه .

پیشه واهه وکانی (په حمه تی خوی لی بیت) ده لیت : «وغایه ما تشبثوا به مجرد الاستبعادات العقلية، وليس في ذلك حجة على أحد. فهذا إذا لم تقبله عقولهم فقد قبلته عقول قوم هي أقوى من عقولهم من الصحابة والتابعين وتابعيهم حتى جاءت البدع كالليل المظلم وقال كل ما شاء وتركوا الشرع خلف ظهورهم»^(۱).

واته : ئه وه ی ئه وان ده ستیان پیوه گرتوو و پشتیان پی به ستوو ته نها کۆمه له شتیکه ، که به پیی ئه قلی ئه وان دووره و ئه سته مه ، ئه وه ش نابیت به لگه له سه ر هیچ که سیک ، چونکه گه ر ئه قلی ئه وان ته قه بولی نه کات و به دووری بزانیته ئه واهه قلی که سانی تر ته قه بولی کردوو که زور له ئه قلی ئه وان به هیزتره ، که ئه وانیش هاوه لان و

تابىئىن تاۋەككۈل بىدعە ھاۋشئە شەۋى تارىك ھات و ھەركەسە ئەۋەى گوت، كە
 وىستى لى بوو و وازيان لە شەرع ھىنا و پشت گوڭيان خست .
 پاشان بابە تەكانى رۆژى دوايى لەو شتانه نىيە كە ئەقلى پەيىببات و ۋەك پئويست
 لى تىبگات . والله أعلم .

۳- يەككە لەو رۇدائەى كە شىخ باسى لىۋە كەردوۋە لەو رۆژە گەۋرەيەدا
 وتەكەيەتى، كە دەلىت: (وتنشر الدواوين ، وهي صحائف الأعمال) واتە: نامەى
 كەردەۋەكان دابەش دەكرىت ئەۋەى، كە كەردەۋەى مەۋقەكانى تىدا نوسراۋە و تۆمار
 كراۋە، ئەو كەردەۋانەى، كە لەژيانى دۇنيادا ئەنجاميان داۋە و فرىشتەكان تۆماريان
 كەردوۋە لەسەريان؛ چونكە ئەم نامەيە لەكاتى مردندا دادەخرىت و لەكاتى
 لىپرسىنەۋەدا دەكرىتەۋە و تەماشادەكرىت؛ بۆ ئەۋەى ھەر مەۋقەك چاۋى بە نامەكەى
 خۆى بىكەۋىت و بزائىت چى تىدايە (فأخذ كتابه بيمينه وأخذ كتابه بشماله أو من وراء
 ظهره) واتە: ھەيە نامەكەى بە دەستى راستى ۋەردەگرىت ۋە ھەيشە بە دەستى چەپى
 وياخود لەپشتەۋەى، ئەمەش رەنكەردەۋەى چۆنيەتى ۋەرگرىتى نامەى كەردەۋەكانە
 لەلایەن خەلگەۋە، ھەروەك لەقورئانى پىرۆزدا ھاتوۋە، ئەۋەش دوو جۆرە: ھەيە
 نامەكەى بە دەستى راست ۋەردەگرىت، ئەۋەش كەسى باۋەردارە. ۋە ھەشە بە دەستى
 چەپ و ياخود لەدواۋەيى كە ئەۋىش كافر و بىباۋەرە - بەۋەى دەستى چەپى درىژ
 دەكات و لەپشتەۋە نامەكەى پى بدرىت - ھەروەك ئايەتەكان بە ھەردوو شىۋازەكە
 ھاتوۋە، ھىچ دژيەكەكەش لەنيوانياندا نىيە؛ چونكە كەسى كافر دەستى راستى
 دەبەستىت بەملىۋە و دەستى چەپىشى بەرەو دواۋەيە و لەۋىۋە نامەى كەردەۋەكانى
 ۋەردەگرىت .

پاشان شىخ بۆ قەسەكەى ئەم فەرمايشتەى خودا دەكاتە بەلگە: ﴿وَكُلَّ إِنْسَانٍ
 أَلَمْنَهُ لَغْوِهِ فِي عُنُقِهِ﴾ واتە: ھەموو مەۋقەك كەردەۋەكەيمان - خىرو شەر كە لە
 شەۋو رۆژدا كەردنى - ئاۋىزانى مىلى كەرد، و (طيرة) : ئەو كەردەۋانەيە كە لىۋەى دەرچوۋە

له خیر و شهر ﴿فِي عُنُقِهِ﴾ واته : ده سه پیندریت به سه ریدا و پاداشت و سزا ده دریت
 له سه ری و هیچ مه جالی را کردن و خو دزینه وهی نییه لی، نه و کرده وانه پیوهی
 ده لکی و ده کریته ملی، ههروهک چون بازن یا خود تهوق و هاوشیوه کانی ده کرینه مل
 . ﴿وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا﴾ واته : هه موو کرده وه کانی له نامه یه کدا
 بو کو ده کهینه وه و له پروژی قیامه تدا پیی ده دریت؛ جا یان به دهستی راستی، گهر
 که سیکی باوه پردار و خوشبهخت بیت و یا خود به دهستی چه پی، گهر بیباوه پر
 و به دبهخت بیت. ﴿مَنشُورًا﴾ واته : کراوه یه به شیوهک خو ی و که سانی تریش
 ده یخویننه وه. بویه خودا فهرمووی : ﴿يَلْقَاهُ مَنشُورًا﴾ وهک زوو موژده دان به رانبه ر
 چاکه و سه رزه نشت کردنیش به رانبه ر به خراپه ﴿أَقْرَأَ كِتَابَكَ﴾ واته : پیی ده لنین
 نامه کهت بخویننه وه، پیش ئه وهی ئه و کتیه بخوینیتته وه ئه وهی خویننه وار بیت و
 ئه وهش که نه خویننه واره ﴿كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا﴾ واته : خودی نه فسی خوت
 به سه لیپیچینه وهت له گه لدا بکات، ئه مهش گه وره تریت دادپهروهیه به وهی خودی
 خو ی کردووه به وهی لیپرسینه وهی له گه لدا بکات؛ بو ئه وهی هه موو کرده وه کانی
 بییت و نکولی له هیچ یه کیکیان نه کات .

﴿شَایه تحال له ئایه ته پروژه که دا:

له م ئایه ته دا ئیسپاتی ئه وه کراوه هه موو مروؤفیک نامه ی کرده وه کانی خو ی
 پیده دریت له پروژی دواپی دا و خودی خو ی ده یخوینیتته وه بیئه وهی کهس یارمه تی
 بدات یا خود بیخوینیتته وه بوی .

۴- پاشان شیخ (په حمه تی خوی لی بیت) باسی حساب و لیپرسینه وهی کردووه
 و ده لیت: (و یحاسب الله الخلائق) واته : خودا حساب و لیپرسینه وه له گه ل خه لکی
 دا ده کات، و (الحساب) : ناساندنی پاداشتی کرده وه کانه به بهنده کان له لایه ن خوی
 پهروه ردگار وه و، بیرخسته وهی ئه و کار و کرده وانه یه، که ئه نجامیان داوه و له بیریان

کردوو، یاخود وه ستاندنی بهنده کانه و پیشاندانی کرده وه کانیانه له لایهن خوداوه پیش
بلاوه کردنیان له ساحه ی مه حشر، جا کرده وه ی چاکه بیت یاخود خراپه^(۱).

پاشان شیخ (ره حمه تی خوی لی بیت) باسی له وه کردوو لپرسینه وه و حساب

دوو جوړه:

جوړی یه که م: لپرسینه وه و حساب له گه ل باوه پرداردا و له و باره یه وه ده لیت:
(و یخلو بعبد المؤمن فیقرره بذنوبه، کما وصف ذلك بالكتاب والسنة) واته: به ته نها

له گه ل بهنده باوه پرداره کهیدا کۆده بیتته وه و وای لیده کات دان به تاوانه کانی دا بنیت،
ههروهک وه سفی ئەم حاله له قورئان و سوننه تدا کراوه، ههروهک خوی پهروه ردگار

فه رموو یه تی: ﴿ فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۖ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۝٨﴾

وَيَقْلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا ﴿٩﴾ [الانشقاق : ۷ - ۹]، واته: ئینجا ئەو که سه ی نامه و دۆسیه ی
کار و کرده وه کانی درایه دهستی راستی، که ئەوهش نیشانه ی به ختیاریه . ئیتر
پرسینه وه یه کی سووک و ئاسانی له گه لدا ده کریت، پاشان پاداش وهرده گری، وه له
خراپه کانیشی ئەبووردی. و به خوشی و شادییه وه ئەگه ریتته وه لای ژن و منال و خزم
و کهس و کاری خواناسی له به هه شتدا.

له سه حیخی بوخاری و موسلیم دا هاتوو^(۲) عه بدوللای کوری عومه ر (خوا
لیان رازی بیت) گپراویه تیه وه و ده لیت: گویم له پیغه مبه ری خوا ﷺ بوو ده یفه رموو:
«إِنَّ اللَّهَ يُدْنِي الْمُؤْمِنَ، فَيَضَعُ عَلَيْهِ كَنَفَهُ وَيَسْتَرْهُ، فَيَقُولُ: أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا؟ أَتَعْرِفُ
ذَنْبَ كَذَا؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ أَيُّ رَبِّ، حَتَّى إِذَا قَرَّرَهُ بِذُنُوبِهِ، وَرَأَى فِي نَفْسِهِ أَنَّهُ هَلَكَ، قَالَ:
سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا، وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ، فَيُعْطَى كِتَابَ حَسَنَاتِهِ». واته: له پرۆزی
دوایدا له کاتی لپرسینه وه له گه ل بهنده کانیدا خوی گه و ره که سیکی ئیماندار له خوی

(۱) التنبيهات السنیه (۲۳۱).

(۲) متفق علیه: أخرجه البخاري (۲۴۴۱)، ومسلم (۲۷۶۸).

نزیك ده‌كاته‌وه‌و ده‌یخاته ژیر پاریزگاری و خو‌یه‌وه‌و له خه‌لكه‌كه‌ی ده‌شاریت‌ه‌وه و به‌نهنی پرسیاری لیده‌كات: ئایا ده‌زانی فلان و فیسار تاوانت كردووه؟ ئه‌ویش ده‌لێت: به‌لێ ئه‌ی په‌روه‌ردگارم ، هه‌تا دان ده‌نیت به‌هه‌موو تاوانه‌كانیدا و خو‌ی به‌تیاچوو ده‌زانیت ، له‌و كاته‌دا په‌روه‌ردگار پتی ده‌فه‌رمویت: ئه‌و تاوانانه‌م له‌دونیا‌دا بو داپوشیت وه ئه‌م‌پروش لیت خوش ده‌بم ، پاشان په‌رتووکی کاره‌چاکه‌کانی ده‌دریته ده‌ستی.

مانای «یقرره بذنوبه» واته: وای لیده‌كات دانی پیدا بنیت و ئیعتراف بکات، هه‌روه‌ك له‌م فه‌رمووده‌یه‌دا هاتوو: «أتعرف ذنب کذا، أتعرف ذنب کذا» واته: ئایا فلانه تاوانت له‌بیره که کردت؟، ئایا فلانه تاوانت له‌بیره که کردت؟. وه هه‌ندی له‌باوه‌رداران هه‌ن که ده‌چنه به‌هه‌شته‌وه به‌بی هیچ لپرسینه‌وه و سزایه‌ك^(۱).

جا لپرسینه‌وه جیاوازه؛ هه‌یه‌تی ئاسانه که ئه‌ویش ته‌نها پيشاندان و خسته به‌رچاوه و، هه‌شه مونا‌قه‌شه‌یه، له‌سه‌حیحی بوخاری و موسلیم دا^(۲) هاتوو عائیشه (خوای لی رازی بیت) ده‌لێت: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: «ليس أحد يُحاسب يوم القيامة إلا هلك» فقلت: يا رسول الله، أليس قد قال الله تعالى: فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِمِثْنِهِ اللَّهُ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ، فقال رسول الله: «إنما ذلك العرض وليس أحد يُناقش الحساب يوم القيامة إلا عذب».

واته: هیچ که‌سیك نییه له‌پروژی دوایدا لپرسینه‌وه‌ی له‌گه‌ل بکریت ئیلا به‌هیلاک ده‌چیت. گوتم ئه‌ی خودا نه‌یفه‌رموو: (ئه‌وه‌ی نامه‌ی کرده‌وه‌کانی به‌ده‌ستی راستی بدریت، ئه‌وا لپرسینه‌وه‌یه‌کی ئاسانی له‌گه‌ل ده‌کریت؟)، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ئه‌وه ته‌نها پيشاندان و خسته پرووه و، هیچ که‌سیك نییه مونا‌قه‌شه و ده‌مه ده‌می له‌گه‌ل بکریت له‌پروژی دوا‌یی دا ئیلا سزا ده‌دریت.

(۱) متفق علیه: أخرجه البخاري (۵۸۱۱)، ومسلم (۲۱۶).

(۲) متفق علیه: أخرجه البخاري (۶۵۳۷)، ومسلم (۲۸۷۶).

حهوزی پیغه مبه‌ر ﷺ و شیوه و جیگا که یی

وَفِي عَرَصَاتِ الْقِيَامَةِ الْحَوْضُ الْمَوْرُودُ لِلنَّبِيِّ - ﷺ - مَاؤُهُ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ، وَأَخْلَى مِنَ الْعَسَلِ، آتِيَتْهُ عَدَدُ نَجُومِ السَّمَاءِ، طُولُهُ شَهْرٌ، وَعَرْضُهُ شَهْرٌ، مَنْ يَشْرَبُ مِنْهُ شَرِبَهُ؛ لَا يَظْمَأُ بَعْدَهَا أَبَدًا.

له‌گوهره‌پانی مه‌حشه‌ردا حه‌وزی پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌یه و خه‌لک ده‌چنه سه‌ری: ئاوه‌که‌ی له‌شیر سپی تره و، له‌هه‌نگوین شیرین تره، په‌رداخه‌کانی به‌ئه‌ندازه‌ی ئه‌ستیره‌کانی ئاسمانه، درێژیه‌که‌ی مانگه‌ رێیه‌که و، پانیه‌که‌شی مانگه‌ رێیه‌که، هه‌رکه‌سیک یه‌ک جار لێی بخواته‌وه؛ هه‌رگیز دوا‌ی ئه‌وه‌ ئینووی نابیت.

شرح

۵- یه‌کیک له‌و شتانه‌ی که له‌په‌ڕۆژی دوا‌یی دا هه‌یه حه‌وزی پیغه‌مبه‌ره ﷺ، شیخ لێزه‌دا باسی کردووه‌و شیوه‌و سیفه‌ته‌که‌ی خستوووته‌په‌روو و ده‌لێت: (وفي عرصات القيامة الحوض المورود النبي) هه‌روه‌ک له‌پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ هاتوو، پێشه‌وا ئیبنولقه‌یم (په‌حمه‌تی خوا‌ی لی بیت) ده‌لێت^(۱): «وقد روى أحاديث الحوض أربعون صحابياً وكثير منها أو أكثرها في الصحيح». واته: چل هاوه‌ل فه‌رمووده‌ی تایبه‌ت به‌حه‌وزیان گێپه‌راوه‌ته‌وه‌و وزۆرێک یاخود زۆربه‌یان له‌سه‌حیحن.

پێشتر مانای (العرصات) همان په‌روونکرده‌وه.

(الحوض): له‌په‌رووی زمانه‌وانیه‌وه: جیگای کۆبوونه‌وه‌ی ئاوه، ئه‌هلی سوننه و جه‌معه‌ کۆده‌نگن له‌سه‌ر ئیسپاتکرنی حه‌وز، موخته‌زیله له‌مه‌دا ناکۆکن و دان به‌بوونی حه‌وزدا نائین و، ئه‌و ده‌قانه‌ی که له‌م باره‌یه‌وه هاتوون ته‌ئویل ده‌که‌ن و له‌مانا

(۱) په‌روانه: التنبيهات السنیه (۲۳۴).

دىيارەكەى لايدەدەن، پاشان شىخ باسى شىۋە و سيفەتى ھەوزەكە دەكات و دەلىت:
 (ماؤه أشد بياضاً من اللبن ...) ھتد.. واتە: ئاۋەكەى لەشیر سېى ترە، ئەم سيفەتانە
 لەفەرموودەكاندا سابت بوون، لەوانە فەرموودەكەى عەبدوللای كوپى عەمر، كە
 دەلىت: پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووى: «حَوْضِي مَسِيرَةُ شَهْرٍ، وَزَوَايَاهُ سَوَاءٌ، وَمَاؤُهُ
 أَبْيَضُ مِنَ الْوَرَقِ، وَرِيحُهُ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ، وَكِرْزَانُهُ كُنْجُومِ السَّمَاءِ، فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ
 فَلَا يَظْمَأُ بَعْدَهُ أَبَدًا»^(۱)، واتە: ھەوزەكەم بەئەندازەى مانگە رىيە دوور و درىژە، درىژ و
 پانىيەكەى يەكسانە، ئاۋەكەى لەشیر سېى ترە و، بۆنەكەى لەمىسك خوشترە و،
 پەرداخەكانى بەئەندازەى ئەستىرەكانى ئاسمانە، ھەركەسىك لىي بخواتەو ھەرگىز
 تىنووى نابىت.

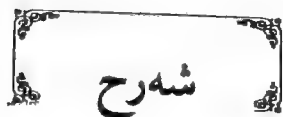

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۶۵۷۹)، ومسلم (۲۲۹۲).

پردی سیرات و جیگاکه یی و چۆنیه تی تیپه ربوونی خه لک به سه ریدا

وَالصِّرَاطُ مَنْصُوبٌ عَلَى مَتْنِ جَهَنَّمَ، وَهُوَ الْجَسْرُ الَّذِي بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، يَمُرُّ
النَّاسُ عَلَيْهِ عَلَى قَدَرِ أَعْمَالِهِمْ، فَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ كَلَمَحِ الْبَصَرِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ
كَالْبَرْقِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ كَالرَّيْحِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ كَالْفَرَسِ الْجَوَادِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ
كَرَكَابِ الْإِبِلِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَعْدُو عَدْوًا، وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي مَشْيًا، وَمِنْهُمْ مَنْ يَزْحَفُ
زَحْفًا، وَمِنْهُمْ مَنْ يُخْطَفُ خَطْفًا وَيُلْقَى فِي جَهَنَّمَ؛ فَإِنَّ الْجِسْرَ عَلَيْهِ كَلَالِبٌ
تَخْطِفُ النَّاسَ بِأَعْمَالِهِمْ.

پردی سیرات له سهر پړوخی دۆزه خ دانراوه، ئهو پرده یه، که له نیوان به ههشت و
دۆزه خدایه، خه لک به پپی کرده وه کانیا به سه ریدا تیپه ر ده بن: هه یان وه ک چاوتر و کان
به سه ریدا تیپه ر ده بیته و، هه یانه وه ک تیشک به سه ریدا تیپه ر ده بیته و، هه یانه وه ک با
به سه ریدا تیپه ر ده بیته و، هه یانه وه ک ئه سپیکی تیپه ر به سه ریدا تیپه ر ده بیته و، هه یانه
وه ک و شتر سوار به سه ریدا تیپه ر ده بیته و، هه یانه به پراکردن و هه لبه ز ودابه ز به سه ریدا
تیپه ر ده بیته و، هه یانه به قنه خشکی به سه ریدا تیپه ر ده بیته و، هه یانه به ههستان و
که وتن به سه ریدا تیپه ر ده بیته و، هه یانه راده کیشریته و فری ده دریته نیو دۆزه خه وه،
پرده که چه ندان قولابی هه یه به هو ی کرده وه کانیا به وه خه لکی ده گریته و
رایده کیشریته.

۶- شیخ (په حمه تی خوای لی بیته) له م به شه دا باس له و حاله ته ی پړوژی دوا یی
ده کات که خه لک به سهر پردی سیرات دا تیپه ر ده بن، و (الصراط) : له پرووی
زمانه وانیه وه : بریتیه له ریگایه کی پروون و دیار. وله پرووی شهرعه وه : ئه وه یه که شیخ

پروونی کردوو هته وه به وته كه ی (وهو الجسر الذي بين الجنة والنار) واته: بریتییه له و پرده ی كه له نیوان به ههشت و دۆزه خدایه و، جیگای پرده كه ی دیاری کردوو به وه ی: (علی متن جهنم) واته: له سه ر پشتی دۆزه خه. پاشان باسی سیفه تی تیپه ربوونی خه لك ده كات به سه ریدا به وه ی: (یمر الناس علیه علی قدر أعمالهم) واته: خه لك به گویره ی كرده وه كانیان به سه ریدا تیپه ر ده بن. كاتی تیپه ربوونی خه لك به سه ریدا دوا ی به جیه یشتنی گوړه پانی مه حشر و لیپرسینه وه یه، باوه رداران رزگاریان ده بیټ له پردی سیرات و ده چن به ره و به ههشت و، كهسانی دۆزه خیش ده كه ونه ناویه وه، ههروه كو له فهرمووده كاندا هاتوو ه^(۱).

پاشان شیخ (په‌حمه‌تی خوی لی بیټ) به‌درژی باسی له‌حالی خه‌لک
له‌چۆنیه‌تی تیپه‌ر بوون به‌سه‌ر پردی سیراتدا کردووه و، ده‌لیت: (فمنهم من یمر کلمح
البصر) هتد، واته: ئەوان له‌سه‌ریعی و له‌سه‌رخۆ تیپه‌ر بوون به‌سه‌ر پردی سیراتدا
به‌پیی باوه‌ر و کرده‌وه چاکه‌کانیانه، ئەوه‌ی پیشتر له‌ژیانی دنیادا ئەنجامیان داوه، جا
به‌گویره‌ی ئیستیقامه‌ی مرۆف له‌سه‌ر دینی ئیسلام و جیگیربوونی له‌سه‌ری به‌سه‌ر
پردی سیراتدا تیپه‌ر ده‌بیټ، هه‌رکه‌سیک جیگیر و دامه‌زراو بووبیټ له‌سه‌ر سیراتی
مه‌عنه‌وی، که ئیسلامه‌ ئەوا دامه‌زراو ده‌بیټ له‌سه‌ر سیراتی حیسی ئەوه‌ی که له‌سه‌ر
پشتی دۆزه‌خ دانراوه، ئەوه‌ش له‌سیراتی مه‌عنه‌وی لایدا بیټ و پیی خلسکابی، ئەوا
توشی پیی خلسکان و به‌ربوونه‌وه ده‌بیټ له‌سه‌ر سیراتی حیسی.

ووته‌که‌ی که ده‌لَیّت: (یعدو عدواً) واته : به‌پراکردن و هه‌لَبَه‌ز و دابه‌ز. ووته‌که‌ی :
(یزحف زحفاً) واته: پَیْده‌کات له‌سه‌ر سمت‌ه‌کانی له‌بری هه‌ردوو پَیْیه‌کانی . ووته‌که‌ی:
(علیه کالایب): جه‌معی (کلوب) به‌فه‌ت‌حی کاف و لامی شه‌دده‌داری زه‌ممه‌ له‌سه‌ر،
که بریتیه له‌ ئاسنیک‌کی نوک تیژ.

(١) متفق عليه: أخرجه البخاري (٧٤٣٩)، ومسلم (١٨٣).

ووتەكەى : (تخطف) بەفەتخى (الطاء) و بەكەسرىش درووستە و
 لە (الخطف) ەو ەاتوو، كە برىتییە لە : گرتنى شتیک بەخیرایی .
 ووتەكەى : (بأعمالهم) واتە : بەھۆى كردهو ەكانیانەو، جا پراكیشانیان لەسەر پردى
 سىرات بەپى پراكیشانیانە بەھۆى ەواو و ئارەزوو ەو و لادانیان لەپرىگای راست .
 ئەھلى سوننە و جەماعە باو ەریان بەپردى سرات ەھى ەئو ەى لەسەر پىشتى ئاگارى
 دۆزەخ دانراو ەپى ئەو فەرموودە سەحیحانەى كە لەپىغەمبەر ەو ﷺ ەاتوو، ە لەم
 بابەتەدا قازى ەبدولجەبارى موعتەزىلى و زۆربەى شوپىنكەوتوانى موخالەفەى
 ئەھلى سوننەن و دەلێن : مەبەست لەو سىراتەى باسكراو : پرىگای بەھەشتە، ئەو ەى
 كە لەم ئایەتەدا ئاماژەى پىكراو : ﴿ سَيَهْدِيهِمْ وَيُصَلِّحُ بِالْقَمَرِ ﴾ [محمەد : ۵] ، واتە : لە
 دونیاشدا رىنماییان دەكات بۆ كاری چاك و ەوكارەكانى بردنە بەھەشت، و
 كاروباریان بۆ ئاسان دەكاو، حالیشیان چاك دەكات . و پرىگای دۆزەخ ، ئەو ەى كە لەم
 ئایەتەدا ئاماژەى پىكراو : ﴿ فَأَهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴾ [الصافات : ۲۳] ، واتە :
 بەرەو رى دۆزەخ بیانەن و پىیان پىشان بەن .
 ئەمەش بۆچوونىكى باتلە و رەتكردنەو ەى چەندان دەقى صەحیحە بەبى بەلگە . ە
 لىرەدا پىویستە دەقەكان بەپى پرووكەشیان مانا بكرىن .

پردی نیوان بههشت و دۆزهخ

فَمَنْ مَرَّ عَلَى الصِّرَاطِ؛ دَخَلَ الْجَنَّةَ. فَإِذَا عَبَرُوا عَلَيْهِ؛ وَقَفُوا عَلَى قَنْطَرَةٍ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، فَيَقْتَصِّرُ لِبَعْضِهِمْ مِنْ بَعْضٍ، فَإِذَا هُذَّبُوا وَنُقُّوا؛ أُذِنَ لَهُمْ فِي دُخُولِ الْجَنَّةِ.

ههركه سیك به سهر پردی سیراندا تیپهر بیئت ده چیت بههشته وه. جا کاتی که تییده پهرینن؛ له سهر پردیکی نیوان بههشت و دۆزهخ راده وهستن، تۆله له ههندی کهس بۆ ههندی کهسی تر وهرده گیردریتته وه، جا که پاکبونه وه و پالفته کران؛ ئەوکات پریشان پییده دریت به وهی بچنه بههشته وه.

شهرح

۷- شیخ (پهحمه تی خوی لی بیئت) باسی له شتییک کردووه که له پرۆزی دواپی دا پروو ده دات، که ئەویش راگرتن و راوه ستانه له سهر پردی سیرات و ده لیت: (فمن مر علی الصراط) واته: ئەوهی پردی سیرات تیپهرینیت و پرزگاری بیئت له کهوتنه نیو دۆزهخه وه (دخل الجنة) واته: ده چیت بههشته وه؛ چونکه به راستی ئەوهی پرزگاری بیئت له ئاگر جیگای بههشته، خوی پهروه ردگار فهرموویه تی: ﴿فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ﴾ [آل عمران: ۱۸۵]، واته: جا ههركه سیك پرزگاری بیئت له ئاگر و بخریته بههشته وه ئەوا به دلنیاپییه وه براوهیه، و فهرموویه تی: ﴿فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ﴾ [الشوری: ۷]، واته: تاقمیک له بههشته و تاقمیکیش له دۆزهخ.

به لام پیش چوونه بههشت حهتمه ن پیویسته ئەو ههق و مافهی، که له نیوان باوهرداراندا ههیه ساف بکریت و تۆلهی ماف خوراو بکریته وه و کهسی ماف خۆر و

سته مکار پاکبریته وه لهو سته مانه ی کردوونی به لکو له کاتی چوونه به ههشت له ته ووترین حال و باردا بن و پاک و دوور بن له هه ر جوړه ماف و هه قینکی که سانی تر له سهریان، نه مهش نه وه یه، که شیخ ناماژه ی پیداوه به وته که ی: (فإذا عبروا) واته: جا کاتی پردی سیراتیان تیپه راند و رزگاریان بوو له که وته نیو دوزه خ (وقفوا علی قنطرة) واته: نه وکات له سه ر قه نته ره یه که راده وه ستیندرین، جا (قنطرة): بریتیه له پرد و هه ر جیگا و خانویه کی بهرز، و (القنطرة) و تراوه: بریتیه له لیواری سیرات نه وه ی به لای به هه شتدایه، و تراوه: بریتیه له سیراتیکی تری تایبه ت به باوه رداران.

(فَيُقْتَصُّ لِبَعْضِهِمْ مِنْ بَعْضٍ) واته: توله و قیساس له نیوانیاندا جی به جی ده کریت و مافی ماف خوار ده گه ریندریته وه و توله ی بو ده کریته وه لهو که سه ی که سته می لیکردووه (فإذا هُذِّبُوا وَنُقُوا) واته: کاتی پاکبوونه وه له هه ق و مافی که سانی تر و هیچیان له سه ر نه ما نه وکات (أُذِنَ لَهُمْ فِي دُخُولِ الْجَنَّةِ) واته: رینگایان ده دریت بچه به هه شته وه له کاتی که ده ته وای دلیان له ئاست یه که پاک بووه ته وه و هیچ رق و قینیکیان به رانه ر یه که نه ماوه، ههروه که خوی پهروه ر دگار فه رموویه تی: ﴿وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِّنْ غَلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُّقْنَصِينَ﴾ [الحجر: ۴۷]، واته: وه هه ر قین و قارو دزایه تیه که هه بیت، که به هو ی زیان و زیواری دونیاوه پهیدا بووبی له و ی له سنگیانی لا ده به ی، واته: به سنگیکی پاک و سافه وه، به دلیکی خاوتنه وه، له به رامبه ر یه کتر به برایانه له سه ر ته خت داده نیشن، که شیوه ی دانیشتنی ئاوا باشتین ریزو حورمه ته بو یه کتر^(۱).

(۱) پینشه و (بوخاری) نه م فه رمووده یه ده هیئت و ده لیت: «يَخْلُصُ الْمُؤْمِنُونَ مِنَ النَّارِ، فَيُحْبَسُونَ عَلَىٰ قَنْطَرَةٍ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، فَيُقْتَصُّ لِبَعْضِهِمْ مِنْ بَعْضٍ مَّظَالِمُ كَانَتْ بَيْنَهُمْ فِي الدُّنْيَا، حَتَّىٰ إِذَا هُذِّبُوا وَنُقُوا أُذِنَ لَهُمْ فِي دُخُولِ الْجَنَّةِ..» صحیح البخاری، کتاب الرقاق، باب القصاص یوم القيامة، حدیث: ۶۱۷۹. واته: موسلمانان له ناگر رزگاریان ده بی، ئینجا له نیوان به هه شت و دوزه خدا راده گیردرین، هه ر هه قینیکیان به سه ر یه کتره وه هه بیت بویان جیه جی ده کریت،

یه کهم کهس که ده رگای به هشت ده کاته وه و، یه کهم کهس که ده چیته
ناوی و، تکاو شه فاعه ته کانی پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله

أَوَّلُ مَنْ يَسْتَفْتِحُ بَابَ الْجَنَّةِ النَّبِيُّ مُحَمَّدٌ - صلی الله علیه و آله - وَأَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنَ
الْأُمَّمِ أُمَّتُهُ.

وله - صلی الله علیه و آله - فِي الْقِيَامَةِ ثَلَاثُ شَفَاعَاتٍ: أَمَّا الشَّفَاعَةُ الْأُولَى؛ فَيَشْفَعُ فِي أَهْلِ
الْمَوْقِفِ حَتَّى يَقْضَى بَيْنَهُمْ بَعْدَ أَنْ يَتَرَجَعَ الْأَنْبِيَاءُ؛ آدَمُ، وَنُوحٌ، وَإِبْرَاهِيمُ،
وَمُوسَى، وَعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ عَنِ الشَّفَاعَةِ حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَيْهِ. وَأَمَّا الشَّفَاعَةُ الثَّانِيَةُ؛
فَيَشْفَعُ فِي أَهْلِ الْجَنَّةِ أَنْ يَدْخُلُوا الْجَنَّةَ. وَهَاتَانِ الشَّفَاعَتَانِ خَاصَّتَانِ لَهُ. وَأَمَّا
الشَّفَاعَةُ الثَّلَاثَةُ؛ فَيَشْفَعُ فِي مَنْ اسْتَحَقَّ النَّارَ، وَهَذِهِ الشَّفَاعَةُ لَهُ وَلِسَائِرِ النَّبِيِّينَ
وَالصَّادِقِينَ وَغَيْرِهِمْ، فَيَشْفَعُ فِي مَنْ اسْتَحَقَّ النَّارَ أَنْ لَا يَدْخُلَهَا، وَيَشْفَعُ فِي مَنْ
دَخَلَهَا أَنْ يَخْرُجَ مِنْهَا ^(۱).

یه کهم کهس که ده رگای به هشت ده کاته وه موحه ممه ده صلی الله علیه و آله ویه کهم گه ل و
ئوممه ت که ده چیته به هشت ده ئومه ته که یه تی، پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله له رورزی دواپی دا سی
جور تکا و شه فاعه تی هه یه:

هه رچی تکا و شه فاعه تی یه که مه: شه فاعه ت ده کات بو خه لک له ساحه ی
مه حشه ردا بو ئه وه ی دادوه ری له نیوانیاندا بکریت ئه مه دوا ی ئه وه ی، که هه موو
پیغه مبه رانی تر باشکه ده که ن له م شه فاعه ته و توانای کردنیان نابیت که ئه وانیش:
(ئاده م، ونوح، وئبراهیم، موسا، وعیسی کوری مریه م)، جا کاتی که هیج یه کیك
له مانه شه فاعه ت ناکه ن، خه لکه که ده چنه لای پیغه مبه ر موحه ممه د صلی الله علیه و آله.

ئه وسا به پاک و خاوتنی و بی رک و کینه گشت ده چنه به هشت ده دوا ی ئیزندان پییان.
(ته فسیری رامان).

(۱) کما ورد في حديث الشفاعة عند البخاري (۳۳۴۰) ومسلم (۱۹۴).

ههرچی شه فاعه تی دووه می شه: شه فاعه ت ده کات بۆ به هه شته کان بۆ ئه وهی بچه به هه شته وه، ئا ئه م دوو جو ره له شه فاعه ت تایه تن به پیغه مبه ر موحه ممه د ﷺ. ههرچی شه فاعه تی سییه می شه:

شه فاعه ت ده کات بۆ ئه و که سانه ی که موسته هه قی چوونه دۆزه خن، ئه م جو ره له شه فاعه ت بۆ ئه و و گشت پیغه مبه رانی تر و راستگو یان و که سانی تریشه: شه فاعه ت ده کات بۆ ئه و که سانه ی، که موسته هه قی چوونه دۆزه خن بۆ ئه وهی نه چنه دۆزه خ و پرزگاریان بیت لئی، ههروه ها شه فاعه ت ده کات بۆ ئه و که سانه ی، که چوونه ته دۆزه خ به لکو پرزگاریان بیت لئی و ده ربه یتدرین.

شرح

۸- لیره دا شیخ (په حمه تی خوی لی بیت) باس له سه ره نجامی باوه رداران ده کات له پوژی دوایدا دوا ی ئه وهی ئه و حاله تانه تیپه ر ده که ن که پیشتی باسی گرنه گترینیانمان کرد و، ده لیت: (فَإِذَا هُذِّبُوا وَنُقُوا أُذُنُ لَهُمْ فِي دُخُولِ الْجَنَّةِ) واته: دوا ی ئه وهی پاک و پالفته کران ریگه یان ده دریت بۆ چوونه به هه شت، چونکه ناتوان بچه به هه شته وه مه گه ر دوا ی مو له تی خودا نه بیت و داوا کردن بۆ کردنه وهی ده رگا کانی (وَأَوَّلُ مَنْ يَسْتَفْتِحُ بَابَ الْجَنَّةِ مُحَمَّدٌ) واته: یه که م که س که ده رگای به هه شت ده کاته وه موحه ممه ده ﷺ، ههروه کو له فه رموده سه حیحه که دا هاتووه ^(۱)، ئه نه سی کو ری مالیک (خوا لئی رازی بیت) ده لیت: پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رموی: «أَتَى بَابَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَسْتَفْتِحُ، فَيَقُولُ الْخَازِنُ: مَنْ أَنْتَ؟ فَأَقُولُ: مُحَمَّدٌ، فَيَقُولُ: بَكَ أَمَرْتُ لَا أَفْتَحُ لِأَحَدٍ قَبْلَكَ»، واته: له پوژی دوا یی دا ده چمه به ر ده رگای به هه شت و

داوای کردنه وهی ده کهم، ده رگاوانه که ده لیت: تو کیت؟ ده لیم: موحه ممه د، ده لیت: فرمانم پیکراوه بو توئی بکه موه و پیش تو بو هیچ که سیکی نه که موه. و (الاستفتاح): داوای کردنه وهی، ئەمەش بە دیارخستنی ریز و فەزڵ و پێگهی پێغمەبەرە ﷺ.

(وَأُولَ مَنْ يَدْخُلُهَا مِنَ الْأُمَمِ أُمْتُهُ) واتە: ویه کهم گەل لە ناو گەلاند، که ده چیت به ههشته وه گەله کهی پێغمەبەرە ﷺ؛ ئەوەش لە بەر ریز و فەزلی بە سەر هه موو گەلاند.

به لگهی ئەوەش:

فەرمووده کهی ئەبو هوریره، که پیشه و موسلیم ریوایه تی کردوه و ده فەرمویت: «وَنَحْنُ أُولَ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ» واتە: وئیمه یه کهم که سین که ده چینه به ههشته وه.

ووته کهی: (وله ﷺ فِي الْقِيَامَةِ ثَلَاثُ شَفَاعَاتٍ) ، واتە: له پوژی دوایی دا سی شفاعه تی ههیه، و (الشفاعات): جه معی (شفاعة) ، و (الشفاعة): له پرووی زمانه وانیه وه: ئامراز و وه سیله و هوکاره. وه له پرووی عورفیشه وه: (سؤال الخير للغير) واتە: داوا کرنی خیر و شتی باشه بو کهسانی تر، وه له جووت (الشفع) وه وه رگیراوه که پێچه وانیه تاک (الوتر) ه. کهسی تکاکار (الشافع) تکا و داوای خوی ده خاته پال کهسی تکا بوکراو (المشفوع له) دوای ئەوهی که ته نه یه.

ووته کهی شیخ (په حمه تی خوای لی بیت): (وله ﷺ فِي الْقِيَامَةِ ثَلَاثُ شَفَاعَاتٍ) واتە: له پوژی دوایی دا سی شفاعه تی ههیه، ئەمەش پروونکردنه وهی ئەو شفاعه تانه یه که پێغمەبەر ﷺ له پوژی دوایی دا له سەر ئیزن و مؤله تدانی خودا ده یكات. به م شیوه یه لی ره دا شیخ به کورتی باسی له جووری شفاعه ته کان کرد، به لام گەر وردی بکهینه وه له راستی دا شفاعه ت ههشت جووری ههیه ^(۱):

(۱) پروانه: مجموع الفتاوی (۳/ ۱۳۲)، و شرح العقيدة الطحاوية (۲۵۳)، والتنبيهات السنیه (۲۳۸).

ههیهتی تاییه ته به پیغه مبهەر ﷺ ، وهه شه بۆ پیغه مبهەر ﷺ وجگه له ویشه .

تکاو شه فاعهتی یه کهم: شه فاعه ته گه وره که - که ئه ویش: (المقام المحمود) ه -
 ئه مه ئه و شه فاعه ته یه، که پیغه مبهەر ﷺ ده یکات بۆ ئه وهی خه لکی مه حشر رزگاریان
 بیت له ناخۆشی و ناره حه تی وه ستان له ساحه ی مه حشر و لیپرسینه وه یان له گه ل
 بکریت، دوا ی را وه ستان بۆ ما وه یه کی زۆر و داوا کردنیان له پیغه مبهران، به لکو لای
 خودا تکایان بۆ بکه ن و له و مه وقیف و بارودۆخه ناره حه ته رزگاریان بییت، جا دوا ی
 ئه وهی که هه موو پیغه مبهران ئه و داوا یه ره تده که نه وه پیغه مبهری خۆمان ﷺ له سه ر
 ئیزن و رپییدانی خودا به و کاره گه وره یه هه لده ستیت .

تکاو شه فاعه تی دووهم: تکاو شه فاعه ته که ی بۆ چوونه به هه شتی به هه شتی کهان
 دوا ی ته و او بوونی هه ق و حیساب و لیپرسینه وه لییان .

تکاو شه فاعه تی سییه م: تکاو شه فاعه ته که ی بۆ مامی ئه بو طالیب، به وهی خودا
 سزای له سه ر سوک بکات، ئه مه شیان تاییه ته به وه وه؛ چونکه خودا رایگه یاندووه، که
 که سی کافر و بیباوه ر تکاو شه فاعه تی شه فاعه ت کاران سوودی پیناگه یه نیت،
 پیغه مبهرمان هه والی داوه به وهی شه فاعه ته که ی ئه و تاییه ته به ئه هلی ته وحید و،
 شه فاعه ت کردنی پیغه مبهەر ﷺ بۆ مامی تاییه ته به و و تاییه تیشه به ئه بو تالیب ، جا ئه م
 سی جو ره له شه فاعه ت تاییه ته به پیغه مبهری خۆمان ﷺ .

تکاو شه فاعه تی چواره م: تکاو شه فاعه تی بۆ ئه و که سه تاوانباره مو حیدانه یه که
 شایسته ی چوونه دۆزه خن له پیناو ئه وهی نه چنه دۆزه خ .

تکاو شه فاعه تی پینجه م: تکاو شه فاعه تی بۆ ئه و که سه تاوانباره مو حیدانه یه، که
 چوونه ته دۆزه خ، له پیناو ئه وهی ده ربه یئیرین له دۆزه خ .

تکاو شه فاعه تی شه شه م: تکاو شه فاعه تی بۆ به رزکردنه وهی پله ی هه ندی له ئه هلی

به هه شت .

تكاو شەفاعەتى ھەوتەم: تكاو شەفاعەتى بۆ ئەو كەسانەى كە چاكە و خراپەيان بەرانبەرە، لە پىناو ئەو ەى بخرىنە بە ھەشتەو، ئەوانىش ئەو كەسانەن كە پىيان دەوترىت ئەھلى ئەعراف.

تكاو شەفاعەتى ھەشتەم: تكاو شەفاعەتى بۆ ھەندى لەباو ەرداران بۆ چوونە بە ھەشت بەبى ھىچ لىپرسىنەو ە سزايەك، وەكو شەفاعەتەكەى بۆ عوكاشەى كورى مىحصەن (خوالى پازى بىت)، ئەو ەبوو پىغەمبەر ﷺ بۆى پارايەو بەلكو لەو ەفتا ھەزار كەسە بىت كە دەچنە بە ھەشتەو بەبى ھىچ لىپرسىنەو ە سزايەك .

ئا ئەم پىنج جۆرە شەفاعەتەى ترە كەسانى ترىش لە پىغەمبەران و فرىشتە و راستگۆيان و شەھىدان لە گەل پىغەمبەرى خۆماندا ﷺ دەيكەن و ھاوبەشن تىيدا.

ئەھلى سوننە و جەماعە باو ەريان بە ھەموو ئەم جۆرە لە شەفاعەتانە ھەيە لەبەر صەحىحى و سابت بوونى بەلگەكانيان، شايەنى باسە ئەم شەفاعەتانەش نايەنە دى بەدوو مەرج نەبىت :

مەرجى يەكەم : مۆلەتدانى خودا بە تەكاك و شافىع بەو ەى تەكا و شەفاعەت بكات، ھەروەك خواى پەروەردگار فەرموويەتى: ﴿الْأَرْضُ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ [البقرة : ۲۵۵] ، واتە: ئەو ە كىيە تەكاو شەفاعەت دەكات لەلاى خودا ئىللا بە مۆلەت و ئىزنى خودا خۆى نەبىت ، و فەرموويەتى: ﴿مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ﴾ [يونس : ۳] ، واتە: ھىچ تەكاك و شافىعك نىيە ئىللا دواى مۆلەتدانى خودا نەبىت .

مەرجى دوو ەم: پازى بوون خودا لە كەسى تەكا بۆكراو (المشفوع لە) ھەروەك خواى پەروەردگار فەرموويەتى: ﴿وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ أَرَضَى﴾ [الأنبياء : ۲۸] ، واتە: تەكاو شەفاعەت ناكەن مەگەر بۆ ئەو ە نەبىت، كە خودا لىي پازىيە.

ئەم فەرمايشتهی خودا هەردوو مەرجه کە ی لەخۆ گرتووە: ﴿وَكَمْ مِّن مَّلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى﴾ [النجم: ۲۶] ، واتە: چەندان فریشتە هەن لە ئاسمانەکاندا . تەکاکیان هیچ سوودیکی نییە تەنها دواى ئەو نەبێت، کە خودا مۆلەت بدات بۆ ئەوێ، کە خۆی ئەیهوێت و لێی پازییە.

بەلام موعتەزێلەکان بۆچوونی جیاوازیان هەیه و پێچەوانەى ئەهلی سوننەن لەبارەى تەکاو شەفاعەت کردن بۆ کەسیکی باوەردار، کە تاوانی گەورەى ئەنجام داویت و شایستەى دۆزەخ بێت، بەوێ نەچیتە دۆزەخ و بۆ ئەوانەش، کە چوونەتە دۆزەخ بۆ ئەوێ دەربەیندرین، واتە: لەجۆری پینجەم و شەشەم دا موخالفەى ئەهلی سوننەیان کردووە و، بیانووینیش ئەم فەرمايشتهی خودایە: ﴿فَمَا نَفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ﴾ [المدر: ۴۸] ، واتە: تەکاو شەفاعەتى شەفاعەت کاران سوودیان پێ ناگەیهنیت .

وەلامی ئەوێش ئەوێهێ ئەو ئایەتە باسی کافران دەکات و ئەوێ کافرە تەکاو شەفاعەتى هیچ کەسیک سوودی پیناگەیهنیت. بەلام باوەرداران تەکاو شەفاعەت سوودیان پیندەگەیهنیت بە شەرت و مەرچی خۆی .

دواتر تاقم و گروپەکان لەبابەتى شەفاعەتدا بوونەتە سێ تاقم و گروپەوێ: تاقمی یەکەم : زیندەپوویان کردووە لەئیسپاتکردنی شەفاعەتدا، کە ئەوانیش نەسرانی و سوڤیە زیندەپووە و گۆرپەرستەکانن، بەشیوەیهک شەفاعەتى ئەو کەسانەى، کە خۆیان بەگەورەى دەزانن قیاس کردووەتە سەر ئەو تەکاو شەفاعەت و واستەیهیی، کە لەدوینادا هەیه و لەلای دەسەلات و مەلیکەکان دەکرین، ئەمان داواى شەفاعەت لەغەیری خودا دەکەن، هەروەکو خواى پەروردگار باسی لێوێ کردووە لەبارەى هاوبەشدانەرەکانەوێ .

تاقمى دووہم : موعتەزىلە و خەۋارىجەكانە، ئەم دوو تاقمە بەپىچەۋانەى تاقمى يەكەم زىدەپرويان كرددوۋە لەنەفى شەفاعەتدا بەشىۋەيەك شەفاعەتى پىغەمبەر و جگە لەۋىش رەتدەكەنەۋە بۆ ئەۋانەى، كە تاۋانى گەۋرەيان ئەنجام داۋە و پىيان ۋايە كەس ناتوانىت شەفاعەتيان بۆ بكات.

تاقمى سىيەم: ئەھلى سوننە و جەماعەيە ئەم تاقمە دان بە ھەموو ئەو شەفاعەتانەدا دەننن كە بەبەلگەى قورئان و فەرموودە سابت بوۋە و، شەفاعەت ئىسپات دەكەن بەو شەرت و مەرجانەى، كە ھەيەتى و لەدەقەكاندا باسكراۋە.

دهرکردنی هه ندی له تاوانباران له دۆزه خ بهرهم و بهزهیی خودا به بی
هیج تکاو شه فاعه تیک و فراوانی به ههشت

وَيُخْرِجُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ أَقْوَامًا بِغَيْرِ شَفَاعَةٍ؛ بَلْ بِفَضْلِهِ وَرَحْمَتِهِ، وَيَبْقَى فِي الْجَنَّةِ
فَضْلُ عَمَّنْ دَخَلَهَا مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا، فَيَنْشِئُ اللَّهُ لَهَا أَقْوَامًا فَيَدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ.
وَأَصْنَافُ مَا تَضَمَّنَتْهُ الدَّارُ الْآخِرَةُ مِنَ الْحِسَابِ وَالْثَوَابِ وَالْعِقَابِ وَالْجَنَّةِ
وَالنَّارِ وَتَفَاصِيلُ ذَلِكَ مَذْكُورَةٌ فِي الْكُتُبِ الْمُنَزَّلَةِ مِنَ السَّمَاءِ، وَالْآثَارِ مِنَ الْعِلْمِ
الْمَأْثُورِ عَنِ الْأَنْبِيَاءِ، وَفِي الْعِلْمِ الْمَوْزُوثِ عَنْ مُحَمَّدٍ - ﷺ - مِنْ ذَلِكَ مَا يَشْفِي
وَيَكْفِي، فَمَنْ ابْتَغَاهُ وَجَدَهُ.

خوای پهروهردگار کومه له که سانیك له ئاگری دۆزه خ دهردینیت به بی هیج تکاو
شه فاعه تیک؛ به لکو تهنها بهرهم و فەزڵ و بهزهیی خو، له به ههشتدا هه ندی جیگا
دهمینته وه دواي چوونه به ههشتی خه لکانی دنیا، خوای پهروهردگار کومه له
که سانیکی بو درووست ده کات و ده یانکاته به ههشته وه.

جوړی نهو شتانه ی که زیانی دواړوژله خو ی گرتووه وهك لیپرسینه وه و سزا و
پاداشت و به ههشت و دۆزه خ و درێزه ی ئەمانه له و کتیبانه دا باسکراوه، که له ئاسمانه وه
دابه زیوه، نهو ئەسه رانه ش، که له پیغه مبه رانه وه هاتوون له عیلم وزانیاری له م باره یه وه،
نهو زانست وزانیارانه ی که له پیغه مبه ر موحه ممه ده وه ﷺ به جیماوه که کافی و به سه،
جا بویه هه رکه سیك به شوینیدا بگه ریٹ دهستی ده که ویت.

شرح

۹- دواي نهوه ی شیخ (په حمه تی خوای لی بیت) باسی جوړه کانی شه فاعه تی کرد
نهوه ی، که موله تی ده دریت به ده رهینانی هه ندی له وانه ی چوونه ته نیو دۆزه خه وه -

لیره دا باسی له وه کردوو : دهرچوون له ناو ئاگر هوکاری تریشی ههیه جگه له شه فاعهت، که ئه ویش: رهحم و بهزهیی و فهزل و چاکهیی خودایه به شیوهیه که سانی موحید و یه کخوا په رست له ئاگر دهر دینیت ئه وهی که به ئه ندازهی دهنکه خهرته له یه که باوهر له دلی دا هه بیت .

خوای پهروه ردگار فهرموویه تی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ [النساء: ۴۸] ، واته: به هیچ شیوهیه که خودا خوش نابیت له وهی هاو به شی بو دابنریت و جگه له وه له ههر تاوانیک وستی له سه ر بیت خوش ده بیت بو که سیک که وستی له سه ره .

ههروه ها له فهرموودهیه کی صه حیح دا هاتوو^(۱): «يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: شَفَعَتِ الْمَلَائِكَةُ وَشَفَعَ النَّبِيُّونَ، وَشَفَعَ الْمُؤْمِنُونَ وَلَمْ يَبْقَ إِلَّا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ، فَيَقْبِضُ قَبْضَةً مِنَ النَّارِ فَيُخْرِجُ مِنْهَا قَوْمًا لَمْ يَعْمَلُوا خَيْرًا قَطُّ...» الحديث . واته: خوای پهروه ردگار ده فهرموویت: فریشته کان شه فاعه تیان کرد و پیغه مبه ران شه فاعه تیان کرد و، که س نه ماوه جگه له به به زه یترین که سه کان، چنگیک ده کات به دۆزه خ دا و که سانیک کی لی دهر دینیت، که هیچ خیر و چاکه یه کیان نه کردوو .

ووته که ی: (وَبَقِيَ فِي الْجَنَّةِ فُضْلٌ) واته: جیگایه که له به هه شتدا ده مینیت هه (عمن دخلها من أهل الدنيا) واته: دواى ئه وهی خه لکانی دنیا تیی چوون و چوونه جیگاکانی خویان؛ له بهر ئه وهی خوای پهروه ردگار وه سفی به هه شتی به فراوان کردوو و فهرموویه تی: ﴿عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ﴾ [آل عمران: ۱۳۳] واته: به هه شتیکه پانتاییه که ی به ئه ندازهی فراوانی ئاسمانه کان و زهویه . (فینشیء الله) واته: درووستی ده کات و به دیده هییت (أقواماً) واته: کۆمه له که سانیک (فیدخلهم الجنة) به فهزل و رهحمی خوئی ده یانخاته به هه شته وه؛ چونکه به هه شت گوازرشته

(۱) متفق علیه: أخرجه البخاري (۷۴۳۹)، ومسلم (۱۸۳) .

لەر ھەمەت و بەزەبىي خودا و بە بە ھەشت رەحم بە ھەر كەسنىك دەكەت، كە بىھەوت، بەلام دۆزەخ سزای ھىچ كەسنىكى تىدا نادرەت، مەگەر كەسانىك، كە ئىقامە حوججە كراون و بەلگەكانيان بۆ پروونكراو تەوہ بەو حالەشەوہ پىغەمبەرانيان بەدرو خستوہ تەوہ.

ووتەكەي : (وأصناف ما تضمنته الدار الآخرة . . .) ھتد. واتە: جۆرى ئەو شتانەي، كە پۆرى دوايى لەخۆي گرتوہ و تىدا پروو دەدا . . دواي ئەوہي شىخ باسى حال و بارى پۆرى دوايى كرد و ئەوہش كە تىدا پروو دەدات، پاشان ئاماژە بەوہ دەكەت، بۆ زانىاي زياتر بچن تەماشاي قورئان و سوننە بكەن؛ چونكە ئەم شتانە پەيوەستن بەعيلم و زانستى غەيب و ناديار، ئەوہي كە ناتوانرەت پەي پىبىرەت مەگەر لەرنگەي نىگا (وہحىہ) وە نەبەت.

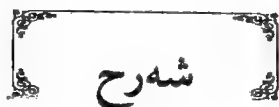

باوەربوون بەقەزاو قەدەر و ڕوونکردنەوێ بابەتە پەيوەستدارەکان

پێی

وَتُؤْمِنُ الْفِرْقَةُ النَّاجِيَةُ مِنْ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ بِالْقَدَرِ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ. وَالْإِيمَانُ بِالْقَدَرِ عَلَى دَرَجَتَيْنِ؛ كُلُّ دَرَجَةٍ تَتَّصِفُ بِشَيْئَيْنِ.

کۆمەڵەی ڕزگاربوو لە ئەهلی سوننە و جەماعە باوەریان بەقەدەر هەیه بەخێر و شەریەو. وە باوەربوون بەقەدەر دوو پلە و بەشە، هەریەک لەو دوو پلەیهش دوو شتی لەخۆگرتوو.

(القدر) : مەصدەری (قَدَرْتُ الشَّيْءَ إِذَا أَحْطْتُ بِمَقْدَارِهِ) واتە: ئەندازەگیری شتەکەم کرد کاتی کە پەیم برد بە ئەندازە و ڕەکەتی و، لێردا مەبەست لێی: پەيوەست بوونی عیلم و زانستی خۆدایە بە کائینات و بوونەوهره و ویست و ئیرادەیی لەمیزینهی بۆ شتەکان پێش هاتنە بوونیان. هیچ ڕوداوێک نییه ئیلا خۆدا تەقدیری کردوو، واتە: پێشتر زانیاری لەبارەو هەبوو و ویستی لەسەر بوو، و (الإيمان بالقدر) واتە: باوەرھێنان بەقەدەر، یەکیکە لەشەش پایەکەیی باوەر، کە ئەویش باوەربوونە بەقەدەر بەخێر و شەریەو.

هەروەها وتەکەیی شێخ (ڕەحمەتی خۆای لی بیت) : (وتؤمن الفرقة الناجية - أهل السنة والجماعة - بالقدر خيره وشره) واتە: کۆمەڵەی ڕزگار بوو - ئەهلی سوننەت و جەماعەت - باوەریان بەقەدەر هێناوە بەخێر و شەریەو، ئاماژەیی بەوێ هەرکەسیک باوەری بەقەدەر نەبێت ئەوا ئەهلی سوننە و جەماعە نییه، ئەوێش موقتەزاو خوازەری

دەقەكانە، ھەروەك لەفەرموودەكەى جبریل دا ھاتووہ^(۱) كاتى پرسیارى لەپیغەمبەر ﷺ کرد لەبارەى ئیمانەوہ : فەرمووی «الإيمانُ أنْ تُؤْمِنَ باللهِ وملائكتهِ وكتبهِ ورسلِهِ واليومِ الآخرِ والقدرِ خیرهِ وشرِّهِ»، واتە: باوەر بریتییە لەوہى باوەر بێنى بەخودا و فریشتەکانى و کتیبەکانى و پیغەمبەرانى، و بەپۆژى دواى ، و بەقەزاو قەدەر بەخیر و شەپەرەوہ. وەك دیارە باوەرپوون بەقەدەر پایەى شەشەمى باوەرە، بۆیە ھەرکەسێك نكۆلى لێكات ئەوا باوەردار نییە، ھەروەكو چۆن باوەرى بەھەر پایەىەكى تریش نەبێت لەپایەکانى باوەر .

ھەروەھا ووتەكەى : (والإيمان بالقدر على درجتين ...) ھتد ، لێرەدا شىخ باسى لەوہ کردووہ باوەرپوون بەقەدەر چوار پلە لەخۆ دەگرێت، بەکورتى بریتییە لە^(۲) :
 یەكەم : عیلم وزانستى ئەزەلى و لەمیژینەى خودا بەھەموو شتێك و، لەوانە عیلم و زانستى خودا بەكار و کردەوہى بەندەكان پێش ئەوہى ئەنجامى بدەن .
 دووہم : نووسینی ئەوہ لە لەو حولمەحفوزدا .
 سێیەم : ویستە گشتگیرەكەى خودا و توانا تەواوہكەى بەسەر ھەموو پرووداویكدا .
 چوارەم : ھێنانەبوونی ھەموو بەدیھێنراوہكان لەلایەن خوداوە، ئەو دروستكار(خالیق) و بەدیھێنەرى ھەموو دروستكاراوەكانە و، ھەر ئەو دروستكار(خالیق) و بەدیھێنەرە و جگە لەو دروستكارا(مەخلوق) و بەدیھێنراوہ، ئا ئەمە پوختەى پلەو مەرتەبەى قەدەرە، فەرموو با بەدوور درێژى بێنە سەرى:

(۱) أخرجه مسلم (۹).

(۲) معارج القبول (۱۰۸۶).

دریژهی پله و مهرته به کانی قه دهر

[ن] پلهی یه کهم و نه وهی له خوی گرتووه

فَالدَّرَجَةُ الْأُولَى: الْإِيمَانُ بِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى عَلِيمٌ بِالْخَلْقِ، وَهُمْ عَامِلُونَ بِعِلْمِهِ الْقَدِيمِ الَّذِي هُوَ مَوْصُوفٌ بِهِ أَزْلًا وَأَبَدًا، وَعَلِمَ جَمِيعَ أَخْوَالِهِمْ مِّنَ الطَّاعَاتِ وَالْمَعَاصِي وَالْأَرْزَاقِ وَالْأَجَالِ، ثُمَّ كَتَبَ اللَّهُ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ مَقَادِيرَ الْخَلْقِ. فَأَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ قَالَ لَهُ: اكْتُبْ. قَالَ: مَا أَكْتُبُ؟ قَالَ: اكْتُبْ مَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. فَمَا أَصَابَ الْإِنْسَانَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ، وَمَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ، جَفَّتِ الْأَقْلَامُ، وَطُوِيَتِ الصُّحُفُ؛ كَمَا قَالَ تَعَالَى: ﴿ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴾ [الحج: ۷۰] ،

پلهی یه کهم: باوه ربوون به وهی خودا زانیه به وهی خه لک نه نجامی ددهن به زانسته قه دیم و له میژینه کهی، که وه سفکراوه پیی له نه زهل و بو هه تا هه تایه، هه موو حال و باره کانیان ده زانیت له تاعهت و تاوان و روژی و نه جهل، پاشان خوی پهروه ردگار له له و حولمه حفوزدا نه ندازهی هه موو درووستکراوه کانی نووسیووه.

یه کهم شتیک، که خودا درووستی کرد: قه له م بوو و، پیی فهرموو: (بنووسه) ، گوتی : (چی بنووسم؟) فهرمووی: (هه موو نهو شتانه بنووسه، که روو ددهن، تاوه کو روژی دواپی). نه وهی توشی مروّف ده بیّت نه ده بوو توشی نه بیّت و به هه له دا بجیت و توشی که سیکی تر بیّت و، نه وهش که توشی نه بووه نه ده بوو به هه له دا بجیت و توشی بیّت، مهرکه بی قه له مه کان وشک بوونه ته وه و، نامه کهش پیچراوه ته وه، ههروه ک خوی پهروه ردگار فهرموویه تی: (مه گهر تو نه ترانیوه نهی مروّفی ژیر! که هه رچی له ئاسمان و زه ویدایه خوا ئاگای لییه تی و دهیزانی؟ جا که واته هه ر نه ویش به ته نها خوی به ئاگایه له وشتانه دا ئیوه ئیختیلاف وراجیاییتان تان تیدا هه یه. چونکه

به پراستی هه موو ئه و شتانه له نامه ی (لوح المحفوظ) دا تۆمار کراوه و «هیچی لئ زایه نابیت»، بیگومان ئه و کارهش بۆ خوا زۆر ئاسانه^(۱).

وَقَالَ ﴿ مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَاهَاً إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴾ [الحديد: ۲۲]، وَهَذَا التَّقْدِيرُ التَّابِعُ لِعِلْمِهِ سُبْحَانَهُ يَكُونُ فِي مَوَاضِعَ جُمْلَةً وَتَفْصِيلاً: فَقَدْ كَتَبَ فِي اللُّوحِ الْمَحْفُوظِ مَا شَاءَ. وَإِذَا خَلَقَ جَسَدَ الْجَنِينِ قَبْلَ نَفْخِ الرُّوحِ فِيهِ؛ بَعَثَ إِلَيْهِ مَلَكًا، فَيُؤَمِّرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ، فَيَقَالُ لَهُ: اكْتُبْ: رِزْقَهُ، وَأَجَلَهُ، وَعَمَلَهُ، وَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ... وَنَحْوَ ذَلِكَ. فَهَذَا التَّقْدِيرُ قَدْ كَانَ يُنَكِّرُهُ غُلَاةُ الْقَدَرِيَّةِ قَدِيمًا، وَمُنَكِّرُهُ الْيَوْمَ قَلِيلٌ.

ههروهها فهرموویهتی: (هیچ به لاو نه ههنامه تیه کتان تووش نابیت نه لهزه ویدا - وهک قات و قریبی.. هتد - وه نه له خوشتاندا - وهک نه خوشیی و مردن - مه گهر پیش ئه وه به دی بینین له (لوح المحفوظ) دا تۆمار کراوه، واته: هه رچی پرووبداو پیش بیت، ئیمه پیش ئه وه تۆمارمان کردووه و ئاگادارین لئی، به پراستی ئه وهش بۆ خوا شتیکی ئاسانه). جا ئهم ئه ندازه گیریهیی، که تابیی عیلم و زانسته که یه تی - سبحانه و تعالی - له هه ندی شویندا به کورتی و گشتی هاتووه و له هه ندی جیگهی تر دا به تاییه ت و دوور و درێژی هاتووه: له له و حولمه حفوزدا ئه وهی ویستی له سه ر بووبیت نووسیویه تی و، کاتی که لاشهی کۆرپه درووستده کات، پیش ئه وهی روح بکریت به به ریدا؛ فریشته یه ک ده نیریت بۆلای، فه رمانی پیده کریت به چوار وشه، ده وتریت: (پروزی و، نه جهل و، کرده وه که ی بنووسه و ئایا خراب و به دبه خته یاخود چاک و

(۱) ئهم فهرمووده یهش ده سه لاتنی فراوانی خوا پاده گه یه نی: «كَتَبَ اللَّهُ مَقَادِيرَ الْخَلَائِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، قَالَ: وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ» صحیح مسلم، کتاب القدر، باب حجاج آدم وموسی علیهما السلام، حدیث: ۴۹۰۳. واته: بیگومان خوا پیش دروستکردنی ئاسمانه کان و زهویی به په نجا هه زار سال، ئه ندازه گیری هه موو دروستکراوه کانی نووسی و، عه رشه که شی به سه ر ئاوه وه بوو.

خۆشبهخت) وهاوشیوهی ئەمانە. وە غولاتی قەدەریه کان لە کۆندا نکوڵیان لەم قەدەرە دەکرد، بەلام لەمڕۆدا ئەوانە نکوڵی لێ دەکەن کەمن.

شەرح

ووتەکە ی : (أزلا) وشە (الأزل) لەپیشینهیەك، کە هیچ سەرەتایەکی نییه. و تەکە ی : (أبدأ) وشە (الأبد) بریتیه : لەبەردەوام بوونیک لەداها توودا، کە هیچ نیهایەت و کۆتاییەکی نییه .

و (الطاعات) : جەمعی (طاعة) یە و، بریتیه لەفەرمانبەرداری . و (المعاصي) : جەمعی (معصية)، کە بریتیه لە لەفەرمان دەرچوون، و (الأرزاق) : جەمعی (رزق) یە و، ئەوێهە کە سوود بەخشە . و (الآجال) : جەمعی (أجل) یە و، بریتیه لەماوە و موددە ی شتەکان و، ئەجەلی مەرۆف کۆتایی کاتەکە یەتی لەدونیادا بەمردن . و (اللوح المحفوظ) بریتیه لەتۆمارە گەورەکە کە بە (أم الكتاب) ناسراوە، و پارێزراوە (محفوظ) لەبۆ زیادکردن و لیکەمکردن .

شیخ لێرەدا باسی ئەوێ کردووە، کە پلە ی یە کەم لەئیمان لەخۆی گرتووە لەدوو پلە کە باوەربوون بەقەدەر و ئەم پلە ی یە کەمە دووشتی، واتە : دوو پلە ی لەخۆگرتووە. پلە ی یە کەم : ئیمان بوون بەعیلم و زانستی خودا ئەوێ کە دەوری هەموو شتیکی داوە لەو شتانە ی کە بوویان هەیه و ئەوێش کە نییه و مەعدومە، ئەم زانستە سیفەتیکە لەسیفاتە زاتیەکانی خودا کە بەردەوام خودا لەئەزەل و ئەبەددا وەسفکراوە پێی. یەکیک لەوانە عیلم و زانستی خودا بەکار و کردەوێ دروستکراوەکان بەچاکە و خراپەوێ و زانستی خودا، بەرزق و ئەجەل و جگە لەمانەش .

پلهی دووهم: پله و مه‌رتەبه‌ی نووسین، که ئەویش ئەوهیه، که خودا له (اللوح المحفوظ) دا ئەندازه‌گیری هه‌موو دروستکراوه‌کانی نووسیوه، هیچ شتێک نییه له گەردوندا ئیلا خودا ده‌یزانیت و نووسیویه‌تی پیش ڕوودانی.

پاشان شیخ (په‌حمه‌تی خوای لی بیت) کۆمه‌له‌ به‌لگه‌یه‌کی له‌قورئان و سوننه‌ت ڕۆ ئەوه هه‌ناوه‌ته‌وه‌و، یه‌کێک له‌به‌لگه‌کانی سوننه‌ت ئەو فەرمووده‌یه‌یه که شیخ لێره‌دا ماناکه‌ی باسکردووه؛ له‌فزه‌که‌ی پیشه‌وا ئەبو داود له‌سونه‌نه‌که‌یدا له‌عوباده‌ی کوری سامته‌وه گێڕاویه‌تیوه^(١) و ده‌لێت: گویم له‌پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بوو ده‌یفه‌رموو: «أول ما خلق الله القلم فقال له اكتب قال وما اكتب يا رب؟ ... قال: اكتب مقادير كل شيء حتى تقوم الساعة» واته: یه‌که‌م شتێک، که خودا درووستی کرد قه‌له‌م بوو و پێی فەرموو: بنووسه، گوته‌ی: چی بنووسم ئە‌ی په‌روه‌ردگار؟ فەرمووی: ئەندازه‌گیری هه‌موو شته‌کان بنووسه، تاوه‌کو ڕۆژی دوا‌یی. ئا ئەم فەرمووده‌یه به‌لگه‌یه له‌سه‌ر پله‌و مه‌رتەبه‌ی نووسین، و ئەندازه‌گیری هه‌موو شته‌کان نووسراوه.

هه‌روه‌ها فەرماشته‌که‌ی: «أول ما خلق الله القلم، قال له: اكتب» به‌نه‌صبی وشه‌ی (أول) و (القلم) هاتووه به‌و پێیه‌ی که لایمه‌که یه‌ک پرسته و به‌شه، ماناکه‌ی ئەوه‌یه له‌کاتی دروستکردنی یه‌که‌م درووستکراویدا، که قه‌له‌م بوو پێی فەرموو: بنووسه.

وه به‌په‌رعه‌ی هه‌ردوو وشه‌ی (أول) و (القلم) یش هاتووه، به‌حسابی ئەوه‌ی که لایمه‌که دوو پرسته‌یه: یه‌که‌میان: (أول ما خلق الله القلم) ه، و (قال له: اكتب) پرسته‌ی دووهمه، و ماناکه‌شی به‌م شیوه‌یه‌یه: یه‌که‌م شتێک، که به‌ده‌یه‌ینراییت له‌م جیهانه‌دا قه‌له‌م بووه.

هه‌روه‌ها فەرماشته‌که‌ی: «ما أصاب الإنسان لم يكن ليخطئه ...» هتد، قسه‌ی عوباده‌ی کوری سامته که ڕاوی فەرمووده‌که‌یه، واته: ئەوه‌ی توشی مڕۆف ده‌بێت له‌و

شتانهی که سوودی پیده گه یه نیت یا خود زیانی پیده گه یه نیت، هه مووی له سهر نوسراوه و نه ندازه گیری بو کراوه و ده بی هه ر بته دی و پیچه وانه که ی هه گیز پروو نادات .

هه روه ها فه رمایشته که ی : «جفت الأقلام وطويت الصحف» واته : قه له مه کان وشک بوونه ته وه و په رتوکه کان پیچراونه ته وه، ئه مه کینایه ت و گوازرشته له وهی هه موو شته کان پیشتی نوسراون و لیبوونه ته وه و ئه وهش مانای ئه وهیه، که له فه رمووده که ی عه بدوللای کوری عه باسدا هاتووه : «رفعت الأقلام وجفت الصحف» رواه الترمذی^(۱) واته : قه له مه کان لیبوونه ته وه له نووسین و مه ره که بی قه د په رتوکه کان وشک بوونه ته وه. پاشان شیخ یه کیک له به لگه کانی قورئانی هیناوه ته وه که ئه ویش فه رمایشتی : ﴿أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ واته : ئایا نازانیت خودا ئاگاداری هه موو ئه و شتانهیه، که له ئاسمان و زه ویدا پروو ده دات، هه موو ئه وه له کتیه که دایه، ئا ئه وهش له سهر خودا ئاسانه. و فه رمایشتی ﴿أَلَمْ تَعْلَمْ﴾ پرسیاره و بو چه سپاندنی بابه ته که یه لای به رانه ر، واته : ئه ی موحه مه د تو زانیوته و دلناییی له وهی ﴿أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾ خودا هه موو ئه و شتانه ده زانیت که له ئاسمانه کان و زه ویدایه. ئه مهش به لگه یه له سهر ئه وهی عیلم و زانستی خودا ده وره ی هه موو جیهانی داوه به به رز و نزمه وه و ئه مهش پله و مه رته به ی زانسته ﴿إِنَّ ذَلِكَ﴾ واته : ئه وهی له ئاسمان و زه ویدا هه یه له زانیاریه کانی خوا هه مووی نوسراوه له (أم الكتاب) دا وئه مهش پله و مه رته به ی نووسینه. ﴿إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ واته : ده وره دانی عیلم

و زانستی خودا بهه موو شته کان بهوهی له ئاسمان و زه ویدایه و نووسینی ئاسانه به نیسبت خوداوه .

مه وزوعی شاهد له ئایه ته پیرۆزه که دا:

له م ئایه ته دا ئیسپاتی عیلم و زانستی خودا کراوه به شته کان و نووسینی له (اللوح المحفوظ) دا، و، ئائه مه یان ئه وهیه، که پله ی یه که م له خوی گرتووه .

ههروه ها شیخ ئایه تیکی تری کردووه ته به لگه: ﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ [الحديد: ۲۲] ، برگه ی ﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ﴾ واته: توشی هیچ به لایه ک نابن له زه ویدا هاوشیوهی بیبارانی و سست بوونی سهوز بوونی و گژ و گیا و که مبوونی بهر و بووم ﴿وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ﴾ و له خودی خوشتاندا هاوشیوهی ئازار و نه خوشی و نه بوونی ﴿إِلَّا فِي كِتَابٍ﴾ واته: ئیلا هه موو نوسراوه له (اللوح المحفوظ) دا، ﴿مَنْ قَبْلَ أَنْ نَبْرَأَهَا﴾ واته: پیش ئه وهی درووستی بکهین و بیهینینه بوون ﴿إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ ، واته: تو مارکردنی له کتیبیکدا هه رچه ند زۆره ئاسانه به لای خوداوه .

مه وزوعی شاهد له م ئایه ته دا:

ئه م ئایه ته به لگه ی تیدایه له سه ر ئه وهی هه موو روداوه کان له (اللوح المحفوظ) دا تو مار کراوه پیش روودانیان . ئه مه ش ئه وه ده گه یه نیت خودا عیلم و زانیاری پتی هه بووه پیش ئه وهی بینووسیت و، به لگه شه له سه ر پله و مه رته به ی عیلم و نووسین . پاشان دوا ی ئه وه شیخ (ره حمه تی خوا ی لی بیت) ئاماژه ی به وه کردووه، که ته قدیر و نه ندازه گیری دوو جو ره:

سووی له سه ر
هه گیز روو

قه له مه کان
شته له وهی

ته وهیه، که
م و جفت
هه که بی نه

هه ناوه ته وه

ذَلِكَ فِي

شانه یه،

له سه ر

به لای

م مانی

ویدایه.

ی داوه

ئه وهی

ب (ل)

عیلم

ٲه اندازه گيريبه كى گشتى (ته قدرىكى عام): ٲه مه يان گشتگر و عامه و هه موو
كائينات بوونه وهر ده گرٲته وه وٲٲشتر به به لگه وه قسه مان له سهر كرد وٲه مه له (اللوح
المحفوظ) ادا نووسراوه .

ههروهه ئه ندازه گيريه کي تايهت (ته قدریکی خاص): ئه مه يان دريژه وه ته فاسيلي
قه ده ره عام و گشت گيره که يه و، ده بيته سي جور وه:

ته‌قدیر و ئەندازەگیری بۆ هەموو تەمەن، تەقدیر و ئەندازەگیری سالاڤە، تەقدیر و ئەندازەگیری پڕۆژانە، ئا ئەمە مانای وتەکەیی شیخە، کە دەلیت : (وهذا التقدير التابع لعلمه سبحانه يكون في مواضع جملة) واتە : تەقدیریکی عام و گشتگیر، و ئەوەش ئەوەیە کە لە (اللوح المحفوظ) دا نووسراوە و هەموو دروستکراوەکان دەگرێتەو (وتفصيلاً) واتە : تەقدیریکی تایبەت و خاس و پڕوونکەرەوێی وردەکاری تەقدیرە عام و گشتگیرە کە بە ئەمە (۱) :

۱- تەقدیر وئەندازە گىرى ھەموو تەمەنە: ھەر وەك لەفەر موودە كەى عەبدوللەى كۆرى مەسعودا ھاتووە لەبارەى ئەو چوار وشەيەى، كە لەسەر كۆرپە دەنووسرێت لەسكى داىكىدا، كە برىتيە لە : رزق و ئەجەل و چاكى ياخود خراپى كۆرپە كە .

۲- ته‌قدیر و ئەندازەگیری سالانه و ئەمەش ئەوەیە کە لەشەوی قەدردا بپریاری
لەبارەو دەدریت لەروداو پێشەتەکانی سالانه، هەرۆک لەم فەرمايشتهی خودادا
هاتوو: ﴿فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ﴾ [الدخان : ۴] واتە: لەو شەویدا - قورئانی تیدا
هات- هەموو بەرنامەو ئیشوکاریکی گەرم بپریار لەبارەو دەدری و جیا دەکەیتەو .

٣- ته‌ق‌دیری پ‌ۆژانه: ئەمه‌ش ئەوه‌یه که تییدا هه‌موو ئەو شتانه‌ی پ‌ۆژانه پ‌وو ده‌ده‌ن تییدا ته‌ق‌دیر کراوه‌، هاوشیوه‌ی ژیان و مردن و به‌هێز بوون و زه‌لیل بوون و جگه‌

(١) معارج القبول (١١٠٤).

لەمانەش، ھەروەك لەم ئايەتەدا ھاتووە : ﴿كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾ [الرحمن : ۲۹] (۱)،
واتە: ھەموو رۆژىك و كاتىك، وا لە كارىك لە كارەكاندايە: يەكىك دەمرىنى و
يەكىك لە داىك دەبى، يەكىك سەر دەكەوى و يەكىك دەشكى.. ھتد. لەعەبدوللای
كۆرى عەباسەو (خوا لىيان رازى بىت) ھاتووە : «إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ لَوْحًا مَحْفُوظًا مِنْ دُرَّةٍ
بَيْضَاءَ دَفَّنَاهُ مِنْ يَاقُوتَةٍ حَمْرَاءَ، قَلَمُهُ نُورٌ، وَكِتَابُهُ نُورٌ، عَرْضُهُ مَا بَيْنَ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ يَنْظُرُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ نَظْرَةً وَيُحْيِي وَيُمِيتُ، وَيُعِزُّ وَيُذِلُّ وَيَفْعَلُ مَا يَشَاءُ». فذلك

قوله سبحانه: ﴿كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾ رواه عبد الرزاق وابن المنذر والطبراني
والحاكم (۲) واتە: خودا (لەو حولمە حەفوزى) درووستکرد لە لوتلوئىكى سى، كە دوو
تويى لاپەرەكانى ياقوتىكى سورە، قەلەمەكەى نوورە، نووسىنەكەشى نوورە،
درىزىكەى بەئەندازەى نىوان ئاسمان و زەوىيە، ھەر رۆژىك سى سەد شەست جار
تەماشای دەكات، زىند و دەكاتەو و دەشمىنى و بەعزىزەت و دەكات و زەلىلىش
دەكات و ئەوەى بىھوى ئەنجامى دەدات، ئا ئەو مەبەستى فەرمايشتى خوای
پەرورەدگارە: (ھەر رۆژەو لەكار و بارىكدایە).

ووتەكەى : (فهذا القدر) واتە: ئەم قەدەرە كە ئاماژەمان پێدا و پروونمان كردهووە
بەھەردوو جۆرە عام و خاسەكەىووە (قد كان ينكره غلاة القدرية) واتە: زىدەرپۆيانى
قەدەرىەكان نكۆلى لىدەكەن، نكۆلى لەووە دەكەن خودا عىلم و زانىارى لەبارەى

(۱) (ئىبن جەرىر) دەلى: لە مانای [كل يوم هو في شأن] پرسیار لە پىغەمبەر - صلى الله عليه وسلم - كرا؟ ئەویش فەرمووی: «أَنْ يَغْفِرَ ذَنْبًا وَيُفْرِجَ كَرْبًا وَيَرْفَعَ قَوْمًا وَيَضَعَ آخَرِينَ». (صحیح ابن حبان، كتاب الرقائق، باب الفقر، ذكر الأخبار بأن أسباب هذه الفانية الزائلة يجري عليها التغير والانتقال، حديث: ٦٩٠، وحسنه الألباني في سنن ابن ماجه بهذا اللفظ، برقم: ٢٠٢).
واتە: ھەردەم خەرىكە لەتاوان خۆشەبى، وناخۆشەك لادەبات، ھۆزىك بلىد دەكات،
ھۆزىكى دىكە نەوى.

(۲) أخرجه الطبراني في الكبير (٧٢ / ١٢)، والحاكم (٥١٩ / ٢)، وأبو نعيم في الحلية (٣٠٥ / ٤)،
والبيهقي في الأسماء والصفات (١٣٠ / ٢)، ورواه ابن جرير الطبري في تفسيره (١٧٦ / ١٣).

شەكەنەۋە ھەبىت پىش پرودانىيان، ھەروەھا نوسراپىتن لە (اللوح المحفوظ) ىدا و،
 دەلەين: خودا فەرمان دەكات و رىگىرى دەكات و نازانى كى بەگوپى دەكات و كىش
 سەرپىچى دەكات. بابەتەكە (أنف) ى واته (مستأنف) واته سەرەتايە وپىشتەر لە عىلم و
 تەقدىرى خوادا نەبوۋە، ئائەمانە لەلايەن پىشەۋايانەۋە تەكفىر كراون، بەلام ئەم تاقمە
 كۆتايان ھاتوۋە و دوا براۋبوون و نەماون، ھەربۆيە شىخ وتى: (ومنكروہ اليوم
 قليل) واته: نكۆلىكاران لىي ئەمرو كەمن و، تاقمىكىيان ماون دان دەنەن بە عىلم
 وزانستى خودادا بەلام نەفى ئەۋە دەكەن كىرەۋەى بەندەكان داخلى قەدەر بىت و
 پىيان وايە درووستكراۋى سەر بەخۆى بەندەكانە و خودا درووستى نەكردوۋە و
 نەبوستوۋە، ھەروەك دواتر زياتر پروونى دەكەينەۋە .

[ب] پلهی دووهم و نهووش که له خوی گرتوو:

وَأَمَّا الدَّرَجَةُ الثَّانِيَةُ؛ فَهِيَ مَشِيَّةُ اللَّهِ النَّافِذَةُ، وَقُدْرَتُهُ الشَّامِلَةُ، وَهُوَ: الْإِيمَانُ بِأَنَّ مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ، وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ، وَأَنَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ حَرَكَةٍ وَلَا سَكُونٍ؛ إِلَّا بِمَشِيَّةِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ، لَا يَكُونُ فِي مُلْكِهِ مَا لَا يُرِيدُ، وَأَنَّهُ سُبْحَانَهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ مِنَ الْمَوْجُودَاتِ وَالْمَعْدُومَاتِ، مَا مِنْ مَخْلُوقٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ إِلَّا اللَّهُ خَالِقُهُ سُبْحَانَهُ، لَا خَالِقَ غَيْرُهُ، وَلَا رَبَّ سِوَاهُ.

به نیسبهن پلهی دووهمهوه: بریتیه لهویست وخواسته به جیهاتوو که ی خودا، وهیز و توانا گشتگیره که ی، که ئه ویش: باوه ربوونه به وهی ئه وهی خودا بیهویت دیته بوون و، ئه ووش ویستی خودای له سهر نه بیته بوون، هیچ جموجول و حهره که یه که له ئاسمانه کان و زهویدا نییه ئیلا به ویستی خودایه، هیچ شتیک له مهمله که تی ئه ودا پروو نادات مه گهر ئه وه نه بیته، که ویستی ئه ووی له سهره و، خودا به سهر هه موو شتیکدا به توانایه جا هه بوو (مه وجود) بیت یا خود نه بوو (مه عدم)، هیچ دروستکاروئیک نییه له زه ووی و ئاسماندا ئیلا به دیهینه ر و درووستکاره که ی خودایه، هیچ درووستکار و به دیهینه ریک نییه جگه له و، و هیچ پهروه ردگاریک نییه جگه له و.

شرح

ئه مه رونه کردنه وهی پله و مه رته به ی سییه مه^(۱)، وپله و مه رته به ی چواره م له مه رته به کانی قه دهر. ئاماژه ی داوه به پله ی سییه م به وته که ی، که ده لیت: (فه ی مشیة الله النافذة وقدرته الشاملة)، واته: ویست وخواستی به جیهاتوو ی خودا وهیز و توانا

(۱) نووسهر (په حمه تی خوای لی بیت) به (دووهم) ی داناوه؛ چونکه عیلم و نووسینی به یه که پله ئه ژمار کردوو.

گشتگیره که یه تی، و (النافذة) : تهویه که رابردووه و کهس ناتوانیت ریگری لیبکات، و (الشاملة) عام و گشتیره و هه موو شتیک ده گرته وه جا ئیستا بوونی هه بیت یاخود نا. ووته که ی : (وهو الإیمان) واته : مانای باوه ربوون به م پله و مه رته به یه : (اعتقاد أن ما شاء الله كان) : تهویه خودا ویستی له سهر بیت دیته بوون (وما لم یسأ لم یکن) واته : تهویه خودا ویستی له سهر نه بیت نایه ته بوون (وأنه ما فی السموات من حركة ولا سکون إلا بمشيئة الله) واته : هیچ یه کیک له وانه روو نادات ئیلا ویستی خودای له سهر بووه (لا یكون فی ملکه ما لا یرید) واته : هیچ شتیک له ژیرده سه لاتی خودادا بوونی نییه، گهر خودا ویستی له سهر نه بوو بیت بیت بوون (وأنه سبحانه علی کل شیء قدير من الموجودات والمعدومات) واته : خودا به سهر هه موو شتیدا زاله جا شته که له واقع دا هه بیت یاخود نا؛ چونکه شتی نه بووش ده چیته ژیر گشتگیری وشه ی (کل شیء) هه موو شتیک، خوی پهره ردگار له چندان ئایه تدا هه والی داوه : بهویه به سهر هه موو شتیکدا زاله.

ووته که ی : (فما من مخلوق فی الأرض ولا فی السماء إلا الله خالقه سبحانه) واته : هیچ درووستکراویک نییه لهزهوی و ئاسماندا ئیلا خودا به دیهینه ریه تی، ئهمه ش ئاماره یه به پله و مه رته به ی چواره م، که تهویش بریتییه له پله و مه رته به ی دروستکردن و هیئانه بوون، هه موو شتیک جگه له خودا مه خلوق و درووستکراوه وهه موو کارو کرده وهیه ک به خیر و شه ریه وه سه رچاوه که ی خودایه و، خودا هیئاویه ته بوون (لا خالق غیره ولا رب سواه) ، واته : هیچ به دیهینه ریک نییه جگه له خوا و، هیچ پهره ردگاریک نییه جگه له و .

دوای تهویه شیخ له باسکردنی پله و مه رته به کانی قهدهر بوویه وه ئامارهیدا به چهند بابتهیک که په یوهندی هه یه به م بابته وه :

بابه تی یه که م : هیچ دژ یه کیه ک نییه له نیوان قهدهر و شهرع دا .

بابه تی دووه م : هیچ دژ یه کیه ک نییه له نیوان ئه ندازه گیر و ته قدیر کردنی تاوان له لایه ن خوداوه له گه ل رقبوونی خوالی .

بابەتى سىيەم: ھىچ دژ يەككە نىيە لەنىوان ئەندازە گىر و تەقدىر كەردنى كەردەۋەى
 بەندەكان لەلايەن خوداۋە لەگەل ئەنجامدانى لەلايەن بەندەكانەۋە بەۋىست و
 ئارەزوۋى خۇيان .

لىيىكات،
 بانخودنا.
 عقداۋان
 م يكن
 ن حركة
 خوداى
 خودادا
 كل
 لہ جا
 گىرى
 داۋە:
 (انہ)
 نى،
 ى
 ۋە
 ىيە
 چ
 دا
 ن

بابه تی یه که م و دووه م

هیچ دژ یه کییه ک نییه له نیوان قه ده ر و شهر ع دا له لایه ک و، ته قدیر
کردنی تاوان له لایه ن خودا وه و رق لیبوونه وهی له تاوان له لایه کی
تره وه:

وَمَعَ ذَلِكَ؛ فَقَدْ أَمَرَ الْعِبَادَ بِطَاعَتِهِ وَطَاعَةِ رَسُولِهِ، وَنَهَاهُمْ عَنْ مَعْصِيَتِهِ. وَهُوَ
سُبْحَانَهُ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ وَالْمُحْسِنِينَ وَالْمُقْسِطِينَ، وَيَرْضَى عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ، وَلَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ، وَلَا يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ، وَلَا يَأْمُرُ
بِالْفَحْشَاءِ، وَلَا يَرْضَى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ، وَلَا يُحِبُّ الْفَسَادَ.

له گه ل ئه وه شدا؛ خودا فرمانی کردوه به بهنده کانی به گوئی خوئی و
پیغه مبه ره که ی بکه ن و ریگری لیکردوون له سه ریچی کردنی، خوای پهروه ردگار
که سانی به ته قوا و چاکه کار و داد پهروه ری خوشه ویت و، رازی له وانه ی باوه ریان
هیناوه و کرده وهی چاکه ئه نجام ده دن و، که سانی بیباوه ری خوشناویت و، رازی نییه
له گه لی فاسق و، فرمان به فاحیشه و کاری نابه جی ناکات و، رازی نابیت بهنده کانی
کوفر هه لبرژرن و فه سادیشی خوشناویت.

شهرح

دوای ئه وهی شیخ هه ر چوار پله و مه رته به که ی قه ده ری پروونکرده وه: عیلم و،
نووسین و، ئیراده و ویست و دروووستکردن و هینانه بوون، هیچ شتیک نییه له و
شتانه ی، که پروو ده دات ئیلا خودا زانیویه تی و نووسیویه تی و ویست و ئیراده ی
له سه ر بووه و هیناویه تیه بوون - لیزه دا ئه وهی پروونکردوو هته وه که هیچ دژ یه کیه ک
نییه له نیوان ئه وهی خودا فرمانی بهنده کانی کردوه گوپرایه لی بکه ن و ریگری

ئىكردوون سەرپىچى بىكەن لە گەل تەقدىرى كىردنى پروودانى تاوانەكە، وپقبوونى لىي؛
 ووتەكەى : (ومع ذلك) واتە : لە گەل ئەوەى خودا ھەر ئەو شتەكانى فىركردووە
 وتەقدىرى كىردووە و نووسىويەتى و وىستى لەسەر بوووە ھىناوئەتە بوون (فقد أمر
 العباد بطاعته وطاعة رسوله ونهاهم عن معصيته) واتە: فرمانى بەبەندەكان كىردووە
 گوپرايەلى خۆى وپتەمبەرەكەى بىكەن و پىگىرى كىردووە لەسەرپىچى كىردنى،
 ھەروەك لەچەندان بەلگەى قورئان و سوننەدا ھاتووە و تىيدا فرمانى كىردووە
 بەگوپرايەلى و پىگىرى كىردووە لەسەرپىچى، ئا لەوەدا ھىچ دژيەكەيش نىيە لەنىوان
 شەرعەكەى و قەدەرەكەيدا. ھەروەكو ھەندى كەسى گومرا وا گومان دەبەن، ئەوانەى
 كە پىيان وايە دژيەكى ھەيە لەنىوان شەرع و قەدەردا.

شىخ (پەحمەتى خۆى لى بىت) لەبارەى ئەم بابەتەو لەكتىبەكەيدا بەناوى
 [التدمرية] ^(۱) دەلالت: كەسانى گومرا ئەوانەى كە پوچوون لەبابەتى قەدەردا بوونەتە
 سى تاقمەو: مەجوسىيەكان و، ھاوبەشدانەرەكان و، شەيتانىيەكان.

تاقمى يەكەم: مەجوسىيەكان ئەوانەى قەدەر بەدرۆ دەخەنەو ھەرچەند باوہريان
 بەفرمان و پىگىرەكانى خودايە، توندپرەوہكانيان نكۆلى لەعيلم وزانستى خودا و
 نووسىنى كىردەوہكان دەكەن و، مامناوہندەكانيان بەگشتى نكۆلى وىست و
 درووستكىردن و قودرەتى خودا دەكەن، ئەوانە برىتىن لە موعتەزىلەكان و ئەوانەش كە
 ھاوپرايان.

تاقمى دووہم: ھاوبەشدانەرەكان: ئەوانەى كە دان دەنن بەقەزاو قەدەردا و،
 نكۆلى لەفرمان و پىگىرى دەكەن، خۆى پەروەردگار فەرموويەتى: ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ
 أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ شَيْءٍ﴾ [الأنعام : ۱۴۸] ،
 واتە: ئەو كەسانەى ھاوہليان بو خوا دانا، پىگومان بوخو پىزگار كىردنى خويان دەلن:

ئه‌گەر خوا ویستبای که خۆمان و، باوو باپیرانمان هاوبه‌شی بۆ دانه‌نین، هەرگیز هاوبه‌شمان بۆ دانه‌نا، و هیچ شتیکیشمان له خۆ یاساغ نه‌ده‌کرد.

هەرکه‌سێک به‌لگه‌و بیانو بیئیته‌وه بۆ نه‌هیشتنی فرمان و پڕیگری ئه‌وا له‌و که‌سانه‌یه.

ئه‌مه‌ش زۆره‌ له‌ناو سووفیه‌کاندا، ئه‌وانه‌ی که بانگه‌شه‌ی هه‌قیقه‌ت ده‌که‌ن .

تاقمی سییه‌م : شه‌یتانیه‌کان: ئه‌وانه‌ی دان به‌هه‌ردوو شته‌که‌دا ده‌نیت، به‌لام به‌ دژ یه‌کی ده‌زانن و ده‌لێت خودا له‌مه‌دا توشی ته‌ناقوزات بووه‌ و، تانه‌ ده‌ده‌ن له‌ حیکمه‌ت و دادپه‌روه‌ری خودا، هه‌روه‌ک له‌پیش هه‌موویانه‌وه ئه‌وه باسده‌کریت له‌شه‌یتانه‌وه، هه‌روه‌ک نووسه‌ران گێراویانه‌ته‌وه و، له‌ئه‌هلی کیتابی‌شه‌وه گێردراوه‌ته‌وه .

جا مه‌به‌سته‌که ئه‌وه‌یه: ئه‌مه‌ یه‌کیکه‌ له‌و بانگه‌شانه‌ی که که‌سانی گومرا ده‌یلین، به‌لام ئه‌هلی هیدایه‌ت باوه‌ریان به‌وه و به‌وه‌ی تریش هه‌یه، واته: باوه‌ریان به‌وه هه‌یه خودا به‌دییه‌نه‌ری هه‌موو شتیکه‌ و په‌روه‌ردگار خاوه‌نیه‌تی، ئه‌وه‌ی ویستی له‌سه‌ر بی‌ت دێته‌ بوون، ئه‌وه‌ش ویستی له‌سه‌ر نه‌بی‌ت پروو نادات و، به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا زاله‌ و، عیلم و زانیاریه‌که‌ی ده‌وری هه‌موو شتیکی داوه، هه‌موو شتیکی له‌ له‌و حوله‌مه‌فوزدا ژماردوووه‌ وه‌ه‌لگ‌ردوووه .

ووته‌که‌ی : (وهو سبحانه يحب المتقين والمحسنين والمقسطين) واته : ئه‌وانه‌ی خۆش ده‌وێت، که سیفه‌تی جوانیان تێدا‌یه، وه‌ک ته‌قوا و چاکه‌ و دادپه‌روه‌ری (ویرضی عن الذین آمنوا وعملوا الصالحات) ،واته: له‌وانه‌ رازیه، که باوه‌ریان هێناوه‌ و کرده‌وه‌ی چاکه‌ ده‌که‌ن، هه‌روه‌ک له‌چه‌ندان ئایه‌تدا ئاماژه‌ی پێ‌کردوووه ؛ له‌به‌ر ئه‌وه‌ی سیفه‌تی باوه‌ر و کرده‌وه‌ی چاکیان تێدا‌یه (ولا يحب الکافرین، ولا یرضی عن القوم الفاسقین) واته : رازی نییه‌ له‌وانه‌ی که ئه‌و سیفاتانه‌یان تێدا‌یه که خودا رقی لییه‌تی ؛ وه‌ک کوفر و فیسق و گشت سیفه‌ته‌ ناشرینه‌کانی تر (ولا یأمر بالفحشاء) ،واته: فرمان به‌فاحیشه‌و کاری خراپه‌ ناکات، جا فاحیشه‌ بریتییه: له‌و شته‌ی، که زۆر ناشرینه‌ له‌قسه‌ و کردار (ولا یرضی لعباده‌ الکفر ولا یحب الفساد) ،واته: رازی نییه‌

بەندەكانى كوفر بىكەن و فەسادىشى خۆش ناوئىت؛ لەبەر ناشىرىنى، ولەبەر ئەو زىيان و خراپەيەش، كە ھەيەتى بۆ بەندەكانى خودا و ولاتىش .

شىخ (پەحمەتى خواى لى بىت) بەم قەسەيە مەبەستىيەتى وەلامى ئەوانە بداتەو، كە پىيان وايە: ويست و خوشويستن پىكەو، گریدراون ، بۆيە ھەركات خودا ئىرادەى لەسەر شتىك بىت ئەوا خوشى دەوئىت . بەلام ئەم بۆچوونە ناراست و باتلە، و بۆچوونى راست و ھەق ئەو، ھەيە: ھىچ تەلازم و پىكەو، گریدانىك لەنىوان ئىرادەو خوشويستن، ياخود ويست و خوشويستندا نىيە، واتە: ويست و ئىرادەى گەردوونى (كەونى) ھەندى جار خودا ويستى لەسەر شتىكە بەلام خوشى ناوئىت و، ھەندى جار شتىكى خوش دەوئىت بەلام نايەوئىت بىتە بوون، نموونەى يەكەم: ويستى ھەبوونى شەيتان و جوندى و دارو دەستەكەى و ويستە عام و گشتگىرەكەى لەو، كە لە گەردووندا (كەوندا) ھەيە، لەگەل رىق لىبوونى لەھەندىكى، نموونەى دووھەم : خوشويستنى بۆ باوھەيتانى بىباوھەران و، گوپرايەلى كردنى بىباوھەران، لەگەل ئەو، شدا ويستى نەبوو، ئەو، بىتە دى، خو ئەگەر ويستى لەسەر بوايە دەھاتە دى .

ئەم بەشە لەقەدەر كۆى قەدەرىەكان پەتى دەكەنەو و بەدرۆى دەخەنەو ئەوانەى كە
 پىغەمبەر ﷺ لەبارەيانەو فەرموویەتى: «مەجوسى ئەم ئومەتەن»، وھەندى لەوان
 ئىسپاتى دەكەن و دانى پىدا دەنن و زىدەرۆى پىدا دەكەن، بەشىوہەك قودرەت و
 توانا و ئىختىاریان لەمرۆف دارنەو ، بەم کارەشیان حىكمەت و مەسلەحتە
 لەکارەكانى خودادا ناھیلن.

شەرح

شىخ (پەرحمەتى خواى لى بىت) مەبەستى لەم قسەىە : ئەوہىە پروونى بکاتەوہ كە
 ھىچ دژ يەكەك نىيە لە نىوان ئىسپاتکردنى قەدەر بەھەموو پلەو مەرتەبەكانى
 پىشووەوہ، لەگەل ئەوہى بەندەكان کارەكانیان بەويست و ئىختىارى خۆيان ئەنجام
 دەدەن، و مەبەستى بەمە: وەلامدانەوہى ئەوانەىە، كە پىيان وایە: ئىسپاتکردنى ئەوہ
 دژيەكى دەخوازىت، بۆيە لىرەوہ كۆمەلێك لەوان توشى زىدەرۆى بوون
 لەئىسپاتکردنى قەدەردا بەشىوہەك ھىچ ويست و ئىختىارىكان بۆ بەندە
 نەھىشتووەتەوہ.

تاقمى دووہم لەئىسپاتکردنى دانەپالى کردار بۆلای بەندەكاندا زىدەرۆى و
 غولويان کردووە، بەشىوہەك پىيان وایە ئەوہ بەندەكانن بەدەھىنەرى کارەكانى خۆيانن
 و، ھىچ پەيوەندى بەويستى خوداوہ نىيە و لەژىر قودرەت و توانای خودادا نىيە .
 جا بەكۆمەلى يەكەم دەوترىت: جەبرى؛ چونكە ئەوان دەلین: مرۆف ناچار و
 مەجبورە لەسەر ئەوہى لىوہى دەردەچىت و ھىچ ويست و ئىختىارىكى نىيە و،
 بەكۆمەلى دووہمىش دەوترىت: قەدەرىەى نوفات؛ چونكە ئەوان نەفى قەدەر دەكەن.
 ووتەكەى شىخ (پەرحمەتى خواى لى بىت) : (والعباد فاعلون حقيقة) ،واتە:
 بەندەكان بکەرى کارەكانى خۆيانن بەھەقىقى، رەد و وەلامى تاقمى يەكەمە، كە

جەبرىەكانە؛ چونكە ئەوان دەلّىن: بەندەكان بىك
 ودانەپالى كار بۆلايان لەبابى مەجازە. ووتەكەى
 ،واتە: خودا بەدیهتەرى خۆيان وکارەكانیانە، ڕەد و
 قەدەریەكانن؛ لەبەرئەوێ ئەوان دەلّىن: خودا كار و كر
 بەلكو خۆيان سەربەخۆ بەدیانیەناو، بەبى ئەوێ و
 تەقدیری كردبیت!.

ووتەكەى : (والعبد هو المؤمن والكافر والبر والفاجر و
 قدرة على أعمالهم ولهم إرادة) ،واتە: بەندە بریتىيە لە باوەر
 خراپ و نوێژ خوین و ڕۆژووگر .. هتد ، ئەم و تەبىيە ڕەد و
 دەبەبىت بلّیت: بەندەكان ناچار و مەجبور و زۆرلىكراو نیر
 کارانەدا؛ لەبەرئەوێ گەر ئاوها بوایە، نەدەبوو وەسفیان بکرىت
 كەسى مەجبور و زۆر لىكراو نادرىتە پالى و، وەسفى پىناكرىت و
 یاخود سزا نابیت لەسەرى .

هەروەها بڕگەى : (والله خالقهم وخالق قدرتهم) ،واتە: خودا بە
 بەدیهتەرى هیز و تواناكەشیانە، ئا ئەم و تەبىيە ڕەد و
 ئەوانەى، كە بانگەشەى ئەو دەكەن گوايە: بەندەكان كارەكانى
 بەبى وىست و ئىرادەى خودا، هەروەك پىشتەر ئامازەمان پىدا.

پاشان شىخ لەرەد و ولامى هەردوو تاقمەكەدا ئەم ئایەتە دىنیتەو: ﴿لَمَن شَاءَ
 أَن يَسْتَقِيمَ ۖ ﴿٢٨﴾ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ ، واتە: یاداوەرىيە بۆ
 كەسەتان بىهوى لەسەر رىي راست ئىستىقامەى بىي، واتە: قورئان تەنها كەلكى بۆ
 جۆرە كەسانە دەبیت . وە ئىوێ ئارەزووى ئىستىقامە ناكەن، مەگەر خواى خواەن
 جیهانەكان ئارەزووى بكات.

جا فه رمایشتی: ﴿لَمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ﴾ ولامه بۆ جه بریه کان؛ چونکه ئایه ته که
 ویست و ئیراده ی بۆ بهنده کان ئیسپات کردوو و ئه وان ده لئین بهنده کان ویست و
 مه شیئه تیان نییه، و فه رمایشتی: ﴿وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ ولامه بۆ
 قه ده ریه کان ئه وان ه ی ده لئین: ویست و مه شیئه ت بهنده سهر به خویه له هینانه بوونی
 کرداردا، به بی ئه وه ی له سهر ویست و مه شیئه تی خودا وه ستاییت، ئه وه ش ناراست
 و باتله ؛ له بهر ئه وه ی خودا ویستی بهنده کانی به ستوو ته وه به ویستی خویه وه و
 په یوه ستی کردوو پیی.

ووته که ی: (وهذه الدرجة من القدر)، واته: ئه م به شه له قه ده ر، که بریتییه له
 گشتگیری ویست و ئیراده ی خودا بۆ هه موو شتیک و، گشتگیری به دیهینانی خودا
 بۆ هه موو شتیک و بهنده کان بکه ری هه قیقی کاره کانیان، و خودا به دیهینهری خویان
 و کرده وه کانیانه (یکذب بها عامة القدرية)، واته: کۆی قه ده ریه کان ره تی ده که نه وه و
 به درۆی ده خه نه وه، به شیوه یه ک پێیان وایه بهنده خۆی به دیهینهری کاره کانی خویه تی،
 بیته وه ی ویست و ئیراده ی خودای له سهر بیّت (الذین سماهم النبي ﷺ مجوس هذه
 الأمة) ^(۱)، واته: ئه وان ه ی که پیغه مبه ر ﷺ ناوی ناون مه جوسی ئه م ئومه ته؛ له بهر
 لیکچوونیان له گه ل مه جوسییه کاندا، ئه وان ه ی پێیان وایه دوو درووستکار (خالیق) و
 به دیهینهر هه یه، که ئه وانیش: نور و تاریکیه، و ده لئین: خیر کاری نور، و شه ریش
 کاری تاریکیه، و شوبهاون به سه نه وییه کان، واته: ئه وان ه ی دوو خودا ئیسپات ده که ن.
 ههروه ها ئه و قه ده رییانه ش که له گه ل خودادا به دیهینهریکی تریشیان زیاد کردوو
 به شیوه یه ک پێیان وایه بهنده کان ته نها خویان کار و کرده وه کانی خویان به دیده هینن
 بیته وه ی ویست و ئیراده ی خوای له سهر بیّت.

(۱) أخرجه أبو داود (۴۶۹۱)، والحاكم (۸۵ / ۱)، أنظر: شرح العقيدة الطحاوية (۳۰۴).

تېيىنى: لەيغەمبەرەۋە ﷺ سابت نەبوۋە ناويان بىت مەجوسى ئەم ئوممەتە ؛
لەبەرئەۋەى دەرکەۋتنيان ماۋەيەك دۋاى سەردەمى پىغەمبەر بوو ﷺ وزۆربەى ئەوزەم
و بەخراپە باسکردنەيان مەوقوفە و لەھاۋەلانەۋە ھاتوۋە .

ۋېرگەى : (ويغلو فيها) واتە: ئەم پلەيە لەقەدەر ، و(الغلو): بىرىتە لە زىندەپۇى
لەشتىكدا كە سنوورى پىۋىست بىەزىتت، (قوم من أهل الإثبات) كۈمەلنىك لەۋانەى
ئىسپاتى قەدەر دەكەن و، مەبەست لىيان جەبرىيەكانە، ئەۋانەى كە دەلن: بەندە
مەجبوور و ناچار و زۆرلىكراۋە لەكارەكانى دا (حتى سلبوا العبد قدرته واختياره)
،واتە: تاۋەكو توانا و ويست و ئىختىاريان لەبەندە دامالى .

تاقمى يەكەم زىدپۇيان كەرد لەئىسپاتكەردنى كەردار بۆ بەندەكان تا پادەيەك، كە
لەژىر ويست و ئىرادەى خودا دەريان ھىنا و ھەموويان دايە پال بەندە و، تاقمەكەى تر
زىدەپۇيان كەرد لەنەفى و پەتكەردنەۋەى كەردارى بەندە، تاۋەكو دايانمالى لە ھەموو
توانا و ويست و ئارەزوۋيەك .

ھەروەھا بېرگەى: (ويخرجون عن أفعال الله وأحكامه حكمها ومصالحتها)، واتە:
جەبرىيەكان لەم مەزھەبەياندا، كاتى كە نەفى كەردارى بەندە دەكەن و پەتيدەكەنەۋە و
دايانمالىن لە توانا و ويست و ئارەزوۋى ئەنجامدان، بەم كارەشيان نەفى ھىكمەت و
دانايى خودايان كەرد لە ئەر و نەھى و پاداشت و سزاكانى دا، وگوتيان : خودا
پاداشت ياخود سزاي بەندەكان دەداتەۋە لەسەر شتىك، كە كەردەۋەى ئەۋان نىيە و
فرمانيان پىدەكات بە شتىك، كە لەتواناياندا نىيە، بەم شىۋەيە تۆمەتى ستم و
گالتەجاريان دايە پال خودا، تعالى الله عما يقولون علواً كبيراً.

ههقیقهتی ئیمان و حوکمی نهوانهیی تاوانی گهوره نهنجام دهدهن

وَمِنْ أَصُولِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ أَنَّ الدِّينَ وَالْإِيمَانَ قَوْلٌ وَعَمَلٌ، قَوْلُ الْقَلْبِ
وَاللِّسَانِ، وَعَمَلُ الْقَلْبِ وَاللِّسَانِ وَالْجَوَارِحِ. وَأَنَّ الْإِيمَانَ يَزِيدُ بِالطَّاعَةِ، وَيَنْقُصُ
بِالْمَعْصِيَةِ.

وَهُمْ مَعَ ذَلِكَ لَا يُكْفَرُونَ أَهْلَ الْقِبْلَةِ بِمُطْلَقِ الْمَعَاصِي وَالْكِبَائِرِ؛ كَمَا يَفْعَلُهُ
الْخَوَارِجُ؛ بَلِ الْأُخُوَّةُ الْإِيمَانِيَّةُ ثَابِتَةٌ مَعَ الْمَعَاصِي؛ كَمَا قَالَ سُبْحَانَهُ: ﴿فَمَنْ
عَفَى لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَأَبْسَغُ بِالْمَعْرُوفِ ۝﴾ [البقرة: ۱۷۸]، وَقَالَ: ﴿وَلَا تَأْخُذْ
بِمَنْ أَلْفَضَلْنَا مِنْ الْمُؤْمِنِينَ فَاصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي
حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَاصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
الْمُقْسِطِينَ ۝﴾ [الحجرات: ۹]. ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَاصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ
وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ۝﴾ [الحجرات: ۱۰].

یه کێک لهئهسل و بنه ماکانی ئههلی سوننهت و جهماعهت، ئهوهیه دین و ئیمان
بریتییه لهقسهو کردار: قسهی دڵ و زمان و، کرداری دڵ و زمان و لاشه و، ئیمان
بهتاعهت و عیبادهت زیاد دهکات و بهتاوان و سهڕپێچی کهم دهکات و لاواز دهبیته،
وئەوان - ئههلی سوننه - له گهڵ ئهوهشدا کهس ته کفیر ناکهن بهخودی گواناه و
تاوانی گهوره، وهک ئهوهی خهوار یجهکان دهیکهن، بهلکو برایهتی ئیمان ههر دهمیته
له گهڵ بوونی تاوان و سهڕپێچیشدا، ههروهک خوای پهروهردگار له ئایهتی قیساس و
تۆله کردنه وهدا فهرموویهتی: (ئینجا ههر که سیش له لایهن برای هاو دینی خۆیه وه، واته:
له لایهن کهس و کاری کوژراوه وه عهفو و چاوپۆشی لیکرا (له کوشتنه وه) و، به خوێن
رازی بوو، دهبا خوێن وه رگره که ریی چاک بگریته بهرو، به پیاوانه و به پیتی باوو
نه ریتی ناوچه که پهفتار بکاو بجولێته وه)، و فهرموویهتی: (ئه گهر دوو دهسته له

باوه‌رداران پیکه‌وه به جه‌نگ هاتن، جا ههرچی تواناتان هه‌یه به‌کاری بێنن و ناشتیان بکه‌نه‌وه و بانگیان بکه‌ن بۆلای بریاره‌کانی، جا ئه‌گه‌ر ده‌سته‌یه‌کیان ده‌ست درێژی کرده‌ سه‌ر ده‌سته‌که‌ی تر، واته‌: ملی رانه‌کی‌شا بۆ ناشتی و یه‌که‌که‌وتن، ئه‌وا ئیوه‌ش له‌گه‌ڵ ئه‌و کۆمه‌له‌یاندا بجه‌نگین، که ده‌ستدرێژی ده‌کات، تا ناچار ده‌بی و ده‌گه‌رێته‌وه بۆ بریار و حوکی خوا، ئینجا ئه‌گه‌ر کۆمه‌له‌سته‌مکاره‌که‌ گه‌رایه‌وه بۆ حوکی خوا، جا ئیوه‌ش به‌ئینصاف ناو‌بزیان بکه‌ن، وه‌ دادپه‌روه‌ر بن و به‌لای هه‌یج که‌سیکیاندا دامه‌برن، چونکه‌ بێگومان خوا دادپه‌روه‌رانی خوش ده‌وێت).

هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: (به‌راستی هه‌ر پرواداران برای یه‌کن، جا ئه‌گه‌ر له‌ نیوان دوو براتاندا، ناکوکی په‌یدا بوو ئیوه‌ش به‌زوویی نیوانیان چاک بکه‌ن و ناشتیان بکه‌نه‌وه، هه‌میشه‌ له‌ خوا بترسن له‌ هه‌موو گوتار و کرداریکتاندا، به‌لکو خوا په‌حمتان پێکات)^(۱).

(۱) پێشه‌وا (بوخاری و، موسلیم) له‌ ئه‌نه‌سه‌وه -خوا لێی رازی بێت- ده‌گێر نه‌وه: په‌یامبه‌ر -ﷺ- به‌سواری گویدرێژیک له‌گه‌ڵ کۆمه‌له‌ی له‌ موسلمانه‌کان دیت بۆلای، جا کاتی گه‌شت، عه‌بدوڵلا پتی وت: لیم وه‌ دوور به‌، سویند به‌خوا بۆگه‌نی گویدرێژه‌که‌ت نا‌ره‌حه‌تی کردم، له‌ولایشه‌وه‌ پیاویکی یارمه‌تیده‌ر وه‌لامی دایه‌وه‌ وتی: «وَاللّٰهُ لِحِمَارُ رَسُولِ اللّٰهِ - ﷺ - أَطِيبُ رِيحًا مِنْكَ!!» سویند به‌خوا بۆنی گویدرێژه‌که‌ی پێغه‌مبه‌ر له‌ بۆنی تو خوشتره‌، له‌ولایشه‌وه‌ پیاویکی خزمی عه‌بدوڵلا له‌ پیاوه‌ یارمه‌تیده‌ره‌که‌ تو‌ره‌ بوو، ده‌ره‌نجام به‌ پێلاو تاکه‌ نه‌عل و مشته‌کو له‌ هاتن به‌ یه‌کداو خه‌ریکبوو شته‌که‌ گه‌وره‌ بێت! ئیتر خوای گه‌وره‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ی: [وَإِنْ طَائِفَتَانِ..] نارد. (صحیح البخاری، کتاب الصلح، باب ما جاء في الإصلاح بين الناس، حدیث: ۲۵۶۶، صحیح مسلم، کتاب الجهاد والسير، باب في دعاء النبي ﷺ إلى الله، حدیث: ۳۴۴۵). ریه‌یه‌تیکی تر ده‌لێت: ئه‌و ئایه‌ته‌ سه‌باره‌ت به‌ جه‌نگ و ئازاوه‌ی نیوان ئه‌وس و خه‌زرج هاتوه‌. شیاوی باسه‌ ئه‌وه‌یش ده‌گه‌یه‌نیت که ده‌سته‌و تاقمی (بوغات) (وه‌ک ئیمامی بوخاری ده‌لێت: له‌ چوارچێوه‌ی ئیسلامه‌تی ده‌ر ناچن، بۆیه‌ هه‌رکات ده‌ستیان له‌ جه‌نگ هه‌لگرت، ئیتر وازیان لێ ده‌هینری. ئیمامی بوخاری له‌ (ئه‌بی به‌که‌ره‌) وه‌ ده‌لێت: رۆژیک پێغه‌مبه‌ر -ﷺ- له‌ سه‌ر مینه‌ر فه‌رمووی: «..إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ وَلَعَلَّ اللّٰهُ أَنْ يُصْلِحَ بِهِ بَيْنَ فِتْنَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ». واته‌: ئه‌م کورهم -حه‌سه‌نی که‌چه‌زای- پیاویکی به‌رێزو شه‌ریفه‌،

وَلَا يَسْلُبُونَ الْفَاسِقَ الْمِلِّيَّ اسْمَ الْإِيمَانِ بِالْكُلِّيَّةِ، وَلَا يُخْلَدُونَهُ فِي النَّارِ؛ كَمَا
 تَقُولُ الْمُعْتَزِلَةُ. بَلِ الْفَاسِقُ يَدْخُلُ فِي اسْمِ الْإِيمَانِ؛ كَمَا فِي قَوْلِهِ: ﴿فَتَحْرِيرُ
 رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ﴾ [النساء: ۹۲]، وَقَدْ لَا يَدْخُلُ فِي اسْمِ الْإِيمَانِ الْمُطْلَقِ؛ كَمَا
 فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ
 آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا﴾ [الأنفال: ۲].

ناوی ئیسلامه تی له فاسقیکی موسولمان به ته واوی وهرناگر نه وه و، پیان وانییه
 به هه تا هه تاییه له دوزخ دا ده مینته وه، وهک ئه وهی موعته زیله کان ده یلین، به لکو که سی
 فاسق هه ندی جار داخلی ناوی ئیمانی موتلهق ده بیته، ههروهک له م ئایه ته دا هاتووه:
 (با کویله به کی باوه پردار ئازاد بکات)، و هه ندی جاریش داخلی ناوی ئیمانی
 ره ها (موتلهق) نابیت و له ئیمانی ره ها (موتلهق) به دهر ده بیته و نایگریته وه، ههروهک
 له م ئایه ته دا هاتووه: (باوه پردارانی راسته قینه و دلسوز هه ر ئه وانه، که هه ر ناوی خوا
 هیترا، دلیان له بهر گه وره یی ئه و ده که ویته له رزه و، ترسی لیده نیشیت، هه ر که
 ئایه ته کانیشی ده خوینریته وه به سه ریاندا. باوه ریان زیادو به هیز ده بی).

وَقَوْلُهُ ﷺ: «لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ
 يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَنْتَهَبُ نَهْبَةً

تومیده وارم له ئایینده دا خوای گه وره ئاگری دوو دهسته و تاقمی گه وره ی موسلمانانی پی
 بکوژیته وه. صحیح البخاری، کتاب الصلح، باب قول النبی، للحسن بن علی رضي،
 حدیث: ۲۵۷۷. وهک ده فهرموئ - ﷺ -: «..أَنْصُرُ- أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا..». صحیح
 البخاری، کتاب المظالم والغصب، باب: عَنْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا، حدیث: ۲۳۳۱. واته:
 هاوکاری و کومه کی براهت بکه، چ له کاتی سته مکردن، وه چ له کاتی سته ملیکراویش.
 مه به ست پی ئه وه بوو که: باهه موو که سیک یارمه تی براهی بدات جا سته مکار بیت یا سته م
 لیکراو، ئه گه ر سته مکار بوو با ریگری لی بکات، ئه وه یارمه تییه بو، ئه گه ر سته ملیکراویش
 بوو ئه وه یارمه تی بدات. سه رچاوه (ته فسیری پامان).

ذَاتَ شَرَفٍ يَرْفَعُ النَّاسُ إِلَيْهِ فِيهَا أَبْصَارُهُمْ حِينَ يَنْتَهَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ^(۱). وَيَقُولُونَ: هُوَ مُؤْمِنٌ نَاقِصُ الْإِيمَانِ، أَوْ مُؤْمِنٌ بِإِيمَانِهِ فَاسِقٌ بِكِبِيرَتِهِ، فَلَا يُغْنِي الْأِسْمَ الْمُطْلَقَ، وَلَا يُسَلِّبُ مُطْلَقَ الْأِسْمِ.

هەر وەھا فەرماشتى پىغەمبەر ﷺ: «زىناكەر لە كاتى زىنا كردنەكەدا باوەردار نابیت، مەىخۆر لە كاتى مەىخواردنەكەیدا باوەردار نابیت، دز لە كاتى دزىكردنەكەیدا باوەردار نابیت، وە كەسىك، كە خەلك بۆى پروانن لە كاتى تالانكردنەكەیدا باوەردار نابیت».

هەر وەھا دەلىن: ئەو باوەردارە، بەلام باوەرەكەى ناتەواوە، ياخود باوەردارە، بەهۆى باوەرەكەى وە فاسىقە، بەهۆى تاوانە گەورەكەى وە، بۆى ناوەكەى - ناوى ئيمان - بەرەهاى پىنادریت، و بەرەهاى ئەو ناوەى لى وەرناگىردریتە وە.

شرح

ووتەكەى : (ومن أصول أهل السنة والجماعة) واتە : يەكێك لەو قەواعید و بنەمایانەى، كە عەقىدەى ئەهلى سوننە و جەماعەى لەسەرى بونىات نراوە (أَنَّ الدِّينَ) لەپروى زمانەوانى وە برىتییە لە : ملكەچ بوون و خو زەلیل كردن، ولەپرووى شەرەووە : ئەوێە كە خودا فرمانى پىكردووە .

(والإيمان) لەپروى زمانەوانى وە برىتییە لە : تەسدىق و بەراست دانان، ولەپرووى شەرەووە : ئەوێە كە شىخ ئاماژەى پىداوە بەوتەكەى كە دەلىت : (قول وعمل : قول القلب واللسان وعمل القلب واللسان والجوارح) واتە : پىكەتووە لەقسە و كردار : قسەى دڵ و زمان، و كردارى دڵ و زمان و لاشە و، ئەمە پىناسەى ئيمانە لەلاى ئەهلى

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۲۴۷۵)، ومسلم (۵۷).

سوننە و جەماعە: واتە: ئيمان پىك دىت لەقسە و كردار، وقسە دوو بەشە: قسەى دىل: كە برىتتە لە ئىعتقاد و بىروباوەر و، قسەى زمان: كە برىتتە لە قسە كردن و دەربرىنى وشەيەك كەپتى دىتە نىو ئىسلامەو، و كردار دوو بەشە: كردارى دىل: كە ئەوئىش بوونى نەت و ئىخلاسه و، كردارى لاشە، واتە: ئەندامەكانى لاشە؛ وەك نوئز و حەج و جىهاد و تىكووشان.. هتد.

جا جىاوازى نىوان وتەى دىل و كردارەكانى:

وتەى دىل برىتتە لەو عەقىدە و بىروباوەرەى، كە كەسەكە لەناخى دا دانى پىدا دەنىت و باوەرى لەسەر دامەزراوە. بەنىسبەت كردارەكانى دلهو: برىتتە لەو جولە و حەرەكانەى، كە خودا و پىغەمبەرەكەى دەيانەوئت و خووشيان دەوئت، كە ئەوئىش خوشوئستنى خىرە و بوونى وىستىكى چەسپاوە لەسەرى و، رق بوونەوئە لەخراپە و شەر و پىداگرى لەسەر وازلەهينانى . لەپاستىدا كردارى دىل و وتەى زمان سەرچاوەى كردارى دله. هەربۆيەشە وتەكانى زمان و كردارەكانى لاشە بەشىكن لە ئيمان. بۆچوونى تاقم و گروپەكان لەبارەى پىناسەى ئيمانەو^(۱):

۱- لەلاى ئەهلى سوننە و جەماعە: برىتتە لە باوەرى دىل و دەربرىن بەزمان و كار كردن بەلاشە .

۲- لەلاى مورجىئەكان: تەنها برىتتە لە باوەرى دىل و دەربرىن بەزمان.

۳- لەلاى كەرامىيەكان: تەنها برىتتە لە دەربرىن بەزمان.

۴- لەلاى جەبرىيەكان: داننانى دله ياخود تەنها ناسين و زانينە بەدىل .

۵- لەلاى موئەزىلەكان: برىتتە لە باوەرى دىل و دەربرىن بەزمان و كار كردن

بەلاشە.

(۱) پروانە: أقوال أهل السنة في الإيمان، وأقوال من غيرهم من الفرق الضالة في شرح أصول أهل السنة للإلكائي (۸۸۵) والسنة لعبدالله بن أحمد بن حنبل (۳۰۷)، والشرعية للأجري (۱۰۸)، وكتاب الإيمان لابن تيمية، والتوسط والاقتصاد لعلي السقاف.

جا جیاوازی ئیوانیان: واته: (جیاوازی نیوان موختهزیه و ئههلی سوننه): لای موختهزیهکان ئهوهی تاوانی گهوره ئههجام بدات ناوی ئیمانی لی دادهمالریت و بهههتا ههتایی له دۆزهخ دا ده مینیتتهوه، بهلام لای ئههلی سوننه ئیمانی بهتهوای لیدانامالریت، بهلکو باوهرداره بهلام باوهرهکهی ناتهواوه و گهر چووه دۆزهخهوه بهههتا ههتایی تیدا نامینیتتهوه.

ههموو ئه و بۆچوونانهی که ههیه ناراست و باتله و تهنها ئهوهی ئههلی سوننه و جهماعه ههقه؛ له بهر بوونی چهندان بهلگه له سهری.

برگهی: (وَأَنَّ الْإِيمَانَ يُزِيدُ بِالطَّاعَةِ وَيَنْقُصُ بِالْمَعْصِيَةِ) واته: يه كَيْك له ئهسل و بنه ماکانی ئههلی سوننه و جهماعه ئیمانی ههمووان وهك يهك نییه، بهلکو ئیمانی ههندیک له ئیمانی ههندیکی تر زیاتره و، ئیمان زیاد و کهم دهکات، بهتاعهت و عیادهت و خیر و چاکه زیاد دهکات و، بهتاوان و سهریچی و خراپه کهم دهکات و، چهندان بهلگه ههیه له سهر ئه مه، له وانه: فرمایشته کهی خودا: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا﴾ [الأنفال: ۲]، واته: باوهردارانی راسته قینه و دلسۆز ههر ئه وانه، که ههر ناوی خوا هینرا، دلیان له بهر گهرهیی ئه و ده که ویتته له رزه و، ترسی لیده نیشیت، ههر که ئایه تهکانیشی ده خوینرینه وه به سهریاندا، باوهریان زیادو به هیز ده بی. ئیمامی (بوخاری) و چهندان زانای تر ئه م جۆره ئایه تانه ده که نه بهلگه له سهر زیاد بوونی ئیمان و باوهر، ههر وه کو جه ماوه ری ئه م ئوممه تهیش ههر رایان وایه، ته نانه تی پیشه و (شافعی) و، ئیمامی (ئه حمه د) و ههندیکی دی باسی (ئجماع) ی له سهر ده که ن.

ههروه ها فرمایشتی: ﴿لِيَزَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ﴾ [الفتح: ۴]، واته: بۆ ئه وهی پروایان زیاد بکات له گه ل پروا که یاندا، تا ته نها پشت به خوا بههستن و دلیان ته نها یادی ئه وی تیا به دی بکری. وجگه له م بهلگانه ش بهلگهی تریش هه ن.

ههروه ها برگه ی : (وهم مع ذلك لا يكفرون أهل القبلة بمطلق المعاصي والكبائر كما يفعله الخوارج) واته : نههلی سوننه و جهماعه له گهل نهوهی پنیان وایه کردار به شیکه له ئیمان و ئیمان زیاد وکهم دهکات، به لام له گهل نهوه شدا ته کفیری نهو که سه ناکهن بانگه شهی ئیسلامه تی دهکات و نههلی قیبله یه تهنها به هو ی نهنجامدانی تاوانه وه هه لبت نهو تاوانانه ی که نه گه شتیته ئاستی هاوبه شدانان و کوفر (کما يفعله الخوارج) وهك خهوار یجه کان دهیکهن، ههروهك ده لئین: هه رکه سینک تاوانیکی گه و ره له دونیادا نهنجام بدات نهوا کافره و، له پروژی دوایشدا بههتا ههتایی له دوزهخ دا ده مینته وه و رزگاری نابیت لئی .

به لام نههلی سوننه پنیان وایه (أن الأخوة الإيمانية ثابتة مع المعاصي) ، واته : برایه تی ئیمانی له گهل بوونی تاوانیشدا هه ر ده مینئ، که سی سه ریچی کار و تاوانبار برامانه، وه شیخ بو ئهمه ئایه ته که، که باس له توله کردنه وه و قیساس دهکات دهکاته به لگه : ﴿فَمَنْ عَفَىٰ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَأَبْعَ بِالْمَعْرُوفِ﴾ ماناکه ی نهوه یه : که سی سنوور به زین و تاوانکار گهر که سی تاوانلیکراو یاخود کهس و کاره که ی لئی خو ش بوون له وه ی توله ی لیبرکریته وه و پازی بوون به وه رگرتنی خوین و قهره بوو، نهوا پیویسته نهوه ی خوینه که ی به رده که ویت، به شیویه کی جوان داوای بکات، به بی هیچ توند و تیزیهك و، پیویستیشه له سه ر نهوه ی خوین و قهره بووه که ی له سه ره به جوانی و له کاتی خویدا بیدات به بی دواخستن و خو دزینه وه له و ماف و هه قه ی که له سه ریه تی .

وهك دیاره لی ره دا ئایه ته که: که سی بکوژی به برای کوژراوه که ناوه زد کردو وه له کاتیکدا کوشتن یه کیکه له تاوانه گه و ره کان، بویه برایه تی ئیمان هه ر ده مینئ . ههروه ها شیخ هم فره مایشته ی تری خودای کردو وه ته به به لگه که ده فره مو ویت : ﴿وَلَنْ طَافَيْنَا مِنْ الْمُؤْمِنِينَ أَفْتَلَوْا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا﴾ ، واته : گهر دوو کو مه ل در ی یه ک جهنگان نهوا ئیوه ئاشته وایی و سولح بکه ن له نیوانیاندا . له م ئایه ته شدا ناوی

ھەردوو تاقمەكەى ناوہ باوہردار، لەگەل بوونی كوشتار و سنوور بەزاندن بەرانبەر بەیەك ھەروەك فەرموویەتى: ﴿فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ﴾ واتە: ئاشتەوايى و سولح بکەن لەنیوان براکانتاندا.

جا مانای ئایەتەكە بەكورتى: كاتى دوو كۆمەل لەموسولمان كوشتاریان کرد پتویستە، لەسەر موسولمانى تر ھەولئى ئاشتەوايى و سولح بدەن لەنیوانیاندا و بانگیان بکەن بۆلای ھوكمى خودا، خو ئەگەر دوای ئەو ھەر دەستدریژىەك پرویدا لەلایە یەكێك لەدوو كۆمەلەكەوہ وپازى نەبوو بەئاشتەوايى و سولحەكە ئەوا پتویستە لەسەر موسولمانان كوشتارى ئەو تاقمە لەفەرمان دەرچووہ بکەن تاوہكو دەگەرێنەوہ بۆلای ھوكمى خودا و پتوى پازى دەبن و مل كەچ دەكەن بۆى، خو ئەگەر ئەو تاقمە گەرايەوہ و وازى لەدەستدریژىەكەى ھینا و وەلامى بانگەوازی كردنى بۆلای ھوكمى خودا دایەوہ، ئەوا پتویستە لەسەر موسولمانان دادپەرور بن لەنیوان ئەو دوو تاقمەدا لەھوكم كردن لەنیوانیاندا و ھەولئى دادپەرۆهى و جیئەجئى كردنى ھوكمى خودا بدەن لەنیوانیاندا بەشێوہیەكى دادپەرۆرەرانە و بێلایەنەنە و ھەولئى پێگى كردن بدەن لەتاقمى ستەمكار، تاوہكو واز لەستەمەكەى بێنیت و ئەو مافەى كە لە سەرپتەى بێگەرێتەوہ بۆ تاقمى بەرانبەر .

پاشان ھوای پەرورەدگار فرمان بەموسولمانان دەكات دادپەرور بن لەھەموو كایەكانى تری ژيانیاندا، دوای فرمان كردن پێیان بەدادپەرور بوون بەتایبەت لەنیوان ئەو دوو تاقمەدا كە كوشتارى یەك دەكەن و، فەرمووی: ﴿وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ واتە: دادپەرور بن؛ چونكە بەپراستى خودا كەسانى دادپەرۆرى خۆشدەوێت. جا فەرمايشتى: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ لَّعَلَّكُمْ تَرْحَمُونَ﴾ پستەيەكى تازەيە و جەخت لەپیش خوێ دەكاتەوہ، كە ئەویش فرمان كردنە بە ئىسلاح و چاكەخوазى. وە ماناكەى ئەوہیە: ئەوان ھەموان دەگەرێنەوہ بۆ یەك شت، كە ئەویش ئیمانە و ئەوان

برای دینین، ﴿فَاصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ﴾ واته : ههردوو موسولمانیک که توشی کیشه بوون و شهر و کوشتاری یهکیان کرد ئهوا ئاشتهوایی و سولح بکهن له نیوانیاندا و ههولئ چاره سه رکردنی کیشه که یان بدهن، جا باسکردنی دوو کهس به تاییهت به وهی پتویسته سولح بکریت له نیوانیاندا بیگومان گهر زیاتر و زۆرتر بن ئهوا له پیشتره بۆ ئیسلام کردن له نیوانیاندا ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ ، تهقوا و له خوا ترسانتان هه بیته له هه موو کار و باریکتاندا ﴿لَعَلَّكُمْ تَرْحَمُونَ﴾ به لکو ره حمتان پبکریت به هوی تهقوا که وه .

ووته که ی که ده لیت : (ولا یسلبون الفاسق الملی الإسلام بالکلیة ولا یخلدونه فی النار کما تقوله المعتزلة) واته : ویه کیك له ئهسل و بنه ماکانی ئه هلی سونه و جه ماعه ئه وه یه ئه وان (لا یسلبون) واته : نه فی ئیمان ناکه له کهسی (الفاسق) و (الفسق) : بریتییه له ده رچوون له تاعه تی خود و به گوینه کردنی، وه مه به ست له (الفاسق) لیره دا : ئه و که سه یه که هه ندی تاوانی گه و ره ئه نجام ده دات؛ وه ک خواردنه وهی مه ی و زینا کردن و دزیکردن، له گه ل باوه ربوون به حه رامیه تی ئه م شتانه (الملی) واته : ئه وه ی له سه ر ئاینی ئیسلامه و تاوانیکی ئه نجام نه داوه کافری بکات، جا ئه هلی سونه و جه ماعه به ته واوی ئیسلامه تی لی دانارنن و حوکمی کوفر بدهن به سه ریدا، وه ک ئه و حوکمه ی که خه واریجه کان ده یده ن به سه ریدا له دونیادا (ولا یخلدونه فی النار) واته : له رۆژی دواپی دا حوکمی مانه وه ی به هه تا هه تایپی له دۆزه خ دا ناده ن به سه ریدا، به شیوه یه ک گهر چوو ه دۆزه خ ئیتر رزگاری نه بیته لی (کما تقوله المعتزلة) وه ک ئه وه ی مو عته زیله کان ده یلین، وهه روه ها خه واریجه کانیش، مو عته زیله کان پیان وایه که سی فاسق پی ناوتریت موسولمان و پیشی ناوتریت کافر، به لکو لای ئه وان له و نیوه نده دایه که مه شه و ره به (المنزلة بین المنزلتین)، ئا ئه مه حوکمی فاسقه لای ئه وان، هه لبه ت له دونیادا، به لام حوکمی له رۆژی دواپی دا به هه تا هه تایپی له دۆزه خ دا ده مینیته وه، به لگه ش له سه ر ناراستی وناهه قی ئه م مه زه هب و بۆچوونه زۆر زۆره و، دواتر به لگه کانێ تر ده خه یه نه روو .

پاشان شیخ (پهحمهتی خوای لی بیت) حوکه صهحیح و درووسته که، نهوهی که جیه جی ده بیت به سهر فاسقی باوه پرداردا به به لگهی قورئان وسوننهت پروونکرووه تهوه و ده لیت : (بل الفاسق یدخل فی اسم الإیمان المطلق) به لکو که سی فاسق ئیمانی په ها - جنسی باوه پری - پیده ریّت، واته : ئیمانی په ها که هه ریه که له ئیمانی کامل و ناته واو لاوازیس له خو ده گریّت ههروه که له م فه رمایشته دا هاتووه : ﴿فَتَحْرِیرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ﴾ ، واته : پرزگار کردنی به ندهیه کی باوه پردار، جا هه رکه سی که له م حال ته دا به ندهیه کی باوه پردار هه رچه ند فاسقیس بیت پرزگار بکات له و که فاره تانه دا که مه رجه به نده ئازاد کراوه که باوه پردار بیت - وه که فاره تی زیهار و کوشتن - نهوا درووسته و که فاره ته که ی له سهر لاده چیت به کۆدهنگی زانایان؛ چونکه ئایه ته که عام و گشتگیره و به نده ی فاسقیس ده گریته وه هه رچه ند باوه په که شی به هو ی فسقه که وه کامل نه بیت .

ووته که ی : (وقد لا یدخل) واته : هه ندی جار فاسقی موسولمان داخلی (فی اسم الإیمان المطلق) واته : ناوی ئیمانی په ها نایگریته وه، گهر مه به ست له ئیمانه که ئیمانی کامل بیت، ههروه که له م فه رمایشته ی خودادا هاتووه : ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ﴾ ، واته : باوه پرداری راسته قینه نه وانان که کاتی ناوی خودایان له لادا ده بریت، دلّه کانیان داده خورپی و ترس دایانده گریّت ؛ چونکه مه به ستی ئیمان له م ئایه ته پیروژه دا ئیمانی کامله بویه که سی فاسق ناگریته وه؛ له بهرته وهی که سی فاسق ئیمانه که ی ناته واو و لاوازه .

با بگه ریینه وه بو ته فسیری ئایه ته پیروژه که، وشه ی : ﴿إِنَّمَا﴾ ئاداتی هه سه ره و حوکه که بو ناوبراو ئیسپات ده کات و نه فی ده کات له وانی تر ﴿الْمُؤْمِنُونَ﴾ ، واته : باوه پرداری کامل ﴿إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ﴾ ، واته : باسی گه ورهیی و عه زه مه ت وتوانای خودا کرا وئه و شته ی که هه ره شه ی پیکردووه له وانیه سهر پیچی ده که ن ﴿وَجِلَتْ﴾

﴿ قُلُوبِهِمْ ﴾ ، واته : ترس دلّه کانیان داده گریّت ﴿ وَإِذَا تُلِيتَ عَلَيْهِمْ ءَايَتُهُ ﴾ ، واته : کاتی ئەو ئایه تانهی، که دابه زیون ده خویندریته وه یاخود باسی نیشانه و به لگه گهردوونی و کهونییه کانی ده گریّت ﴿ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا ﴾ ، واته : به وهۆیه وه باوه پریان زیاد ده کات ﴿ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾ واته : پشت به پهروه ردگاریان ده بهستن و هه موو کار و باره کانیان ده دهنه ده ست خودا نه ک کهسانی تر .

پاشان شیخ به لگه یه کی هیناوه ته وه له سه ره ئه وه ی فاسقی موسولمان داخلی ناوی ئیمانی کامل نابیت، که ئه ویش فه رمایشته که ی پیغه مبه ره ﷺ که ده فه رموویت : « لا یزنی الزانی حین یزنی وهو مؤمن . . . » هتد واته : که سی زیناکار له کاتی زیناکه یدا باوه پردار نیه، واته : باوه پری کامل و ته واو نییه، ئەوه ی لیژده له که سی زیناکار نه فی کراوه : باوه پری کامله نه ک هه موو ئیمان و باوه پر، به به لگه ی ئەوه ی کوډهنگی هه یه له سه ره ئه وه ی که سی زیناکار میرات ده بات، که واته باوه پردار و کافر نیه . فه رمووده که به لگه یه له سه ره ئه وه ی که سی زیناکار له کاتی زیناکه یدا ئیمانی ته واو نییه و، چه ندان به لگه ی قورئان و فه رمووده هه یه که به و کاره ی له ئیسلام ده رناچیت و مورته د نابیته وه، که واته ئەو ئیمانه ی که له م فه رمووده یه دا نه فی کراوه ئیمانی کامل و واجبه نه ک جنسی ئیمان.

ووته که ی : « ولا یتتهب نهبة ذات شرف . . . » هتد وشه ی (النهبة) : به زه می (النون) ه که بریتیه له شتیکی زه وتکراو ، و (النهب) : وه رگریتی ماله به زور و زه وتکردنیه تی « ذات شرف » واته : به نرخ و به ها ، و وتراوه : به رز و بلند و خه لک چاوه کانیان به رزده که نه وه بو ی و ته ماشای ده که ن .

پاشان شیخ (په حمه تی خوی لی بیت) باسی ئەنجامی لی کو لینه وه ی پیشوو ده کات و حوکه مه که ی له باره ی فاسقی باوه پرداره وه ده خاته پروو و ده لیت : (ونقول : هو مؤمن ناقص الإيمان، أو مؤمن بإيمانه، فاسق بكبيرته) ، واته : ده لیین : ئەو باوه پرداریکی باوه پر نو قسان و لاوازه، یاخود باوه پرداره به هۆی باوه په که یه وه، و فاسقه

که، ئەوه ی ک
وسوننه
هه لگو که سی
که هه ریدار
دا هاتووه :

پردار، جا
گار بکات
ز بهار و
چونکه
به هۆی

لی (فی)
یمانه که

نۆن

ناوی

چونکه

ته وه

په و

ه

ای

بیت

بەھۆى تاوانە گەرەكەيەو، ئا ئەمە حوكمە دادپەرورەرانەكەيە؛ لەپىناو جەمەع كەردن
 لەنىوان ئەو دەقانى، كە نەفى ئىمانى لىدەكەن، وەك ئەم فەرمودەيە : « لا يزني الزاني
 حين يزني وهو مؤمن »، واتە: كەسى زىناكار لەكاتى زىناكەيدا باوەردار نىيە. لەگەڵ
 ئەو دەقانى، كە ئىسپاتى ئىمانى بۆ دەكەن، وەك ئايەتەكەى كە باس لەقىساس و
 تۆلەسەندەو دەكات و ھەروەھا ئايەتەكەى كە باس لەحوكمى بوغات و ياخى
 بوانى باوەردار دەكات، كەواتە (فلا يعطى الاسم المطلق) واتە : ئىمانى كاملى
 پىناھەخىرەت (ولا يسلب مطلق الاسم) واتە: ئىمانى ناتەواو و لاوازشى لى
 ناسەندەيتەو و حوكمى دەرچوون لەئىمان نادەيت بەسەريدا، وەك ئەوەى
 موعتەزىلە و خەوارىجەكان دەيلەن . والله أعلم ، جا ئىمانى موتەلق: برىتيە لەئىمانى
 كامل، و موتەلقى ئىمانىش، برىتيە لەئىمانى ناتەواو و لاواز .

واجبی ئیمه به رانبه ر هاوه لانی پیغه مبه ری خوا ﷺ و باسکردنی پیگه
و فهزل و پله و پایه یان

فَضْلٌ : وَمِنْ أَصُولِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ سَلَامَةٌ قُلُوبِهِمْ وَالسِّنَّتِهِمْ لِأَصْحَابِ
رَسُولِ اللَّهِ - ﷺ - كَمَا وَصَفَهُمُ اللَّهُ بِهِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى : ﴿ وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ
بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي
قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴾ [الحشر: ۱۰] ، وَطَاعَةُ النَّبِيِّ -
ﷺ - فِي قَوْلِهِ : « لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ
أُحُدٍ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدًّا أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ » (۱) .

یه کیك له ئهسل و بنه ماكانی ئههلی سوننه و جهماعه سهلامه تی زمان و دلیانه
به رانبه ر هاوه لانی پیغه مبه ری خوا ﷺ، ههروهك خوی پهروهردگار وهسفی کردوون
بهوه و فهرموویه تی: (ئهوانهش له دواي ئهوانهوه هاتوون، واته: پاش كوچكه ران و
يارمه تیده رانه وه هاتوون، دهلین: ئه ی پهروهردگار هكه مان! له ئیمه و له و برایانه مان پیش
ئیمه باوه ریان هیناوه خوشبیه و هیچ بوغزو قینیک مهخه ره دلمانه وه به رانبه ر
بهوکه سانه باوه ریان هیناوه ئه ی پهروهردگاری ئیمه! به راستی تهنها ئهتوی به سۆزی
میهره بان).

ههروه ها گوپرایه لی کردنی پیغه مبه ر ﷺ لهم فرهماشته یدا: «جوین به هاوه لاتم
مهدهن، سویندبی بهوه ی گیانی منی به دهسته، گهر یه کیك له ئیوه به ئه ندازه ی کیوی
نوحود ئالتون ببخه شیت، هیشتا ناگاته مشتی یه کیك له وان و بگره نیوه شی».

شەرح

واتە : یەکیک لە ئەسڵ و بنەماکانی عەقیدە ی ئەهلی سوننە و جەماعە (سلامە قلوبەم) سەلامەتی دڵیان لە ڕق و کین و بوغز، و سەلامەتی (ألسنتهم) زمانیان لە تانە و نەفرەت و جوین (لأصحاب رسول الله ﷺ) لە ئاست هاوێلانی پیغەمبەری خودا ﷺ؛ لەبەر ئەو ڕیز و فەزڵ و لەپیشینه بوونە ی، کە هەیانە و لەبەر تاییەتمەندیان لە هاوێلی کردنی پیغەمبەردا ﷺ، هەروەها لەبەر ئەو پلە و پایە و چاکەییی کە هەیانە بە سەر ئومەتی ئیسلامیەوه؛ لەبەر ئەوەی ئەوان بوون شەریعەتە کە ی پیغەمبەریان ﷺ هەلگرت و گەیانندیانە دوا ی خوێان، هەروەها لەبەر ئەو جیهاد و تیکۆشانە ی کە لە گەڵ پیغەمبەری خودا ﷺ کردیان و سەریان خست. جا مەبەستی شیخ لەم بەشەدا وەلامدانەوه ی ڕافیزەکانە، ئەوانە ی جوین بە هاوێلان دەدەن و ڕقیان لێیانە و نکۆلی لە ڕیز و فەزڵیان دەکەن، هەروەها مەبەستی بەریکردنی ئەهلی سوننە و جەماعە یە لەو مەزھەبە پیسە، ئەوان لە گەڵ هاوێلانی پیغەمبەرە کە یانن، هەروەك خودا وەسفی کردوون لەم فەرماشتهیدا: ﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ﴾ واتە : ئەوانە ی دوا ی کۆچبەرەکان و ئەنسارەکان هاتوون، کە بریتین لە تابیعین، ئەوانە ی بە جوانترین شیوە شوینی هاوێلان دەکەون، تا ڕۆژی دوا یی لە گشت موسوڵمانان بە عەوام و خەواصەوه ﴿يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ﴾ مەبەست لە برا لێرەدا بڕایەتی دینیە، ئەوان داوا ی لیخۆش بوون بوو خوێان و ئەوانە ی پیش خوێان لە موهاجیرین و ئەنسار دەکەن ﴿وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا﴾ واتە : لە دڵەکانماندا ڕق و کین و حەسوودی مەهیلە ﴿لِلَّذِينَ آمَنُوا﴾ واتە : لە ئاست

ئىمانداران و ھاۋەلەن، لەپىشتەن لەۋەى ئەم دوعايە بىانگىرەتەۋە و مەبەست بن؛ چونكى ئەوان باشتىنى باۋەردارانن ولەبەر ئەۋەى سىياقى ئايەتە لەبارەى ئەۋانەۋەى .
 ئىمامى شەۋكانى (رەحمەتى خۋاى لى بىت) دەلىت^(۱): ھەركەسىك داۋاى لىخوشبۈۈن بۇ ھاۋەلەن نەكات بەگشتى و داۋاى پارى بوۈنى خودايان بۇ نەكات، ئەۋا پىچەۋانەى فرمانى خوداى كردۈۋە، ئەۋەى كەلەم ئايەتەدا فرمانى پىكردۈۋە، جا ئەگەر لەدلىدا رەقىكى ھەبوو بەرانبەريان ئەۋا توشى داۋى شەيتان بوۈە و توشى تاۋان وسەرپىچى خودا بوۈە بەھۋى دزايەتى كەرنى بۇ ئەۋلىاۋ خوشوستانى خودا و باشتىنى ئەم ئومەتە داۋى پىغەمبەرەكەى ﷺ، و دەرگاي سەرشۈرى بۇ كراۋەتەۋە و لىۋەى توشى چۈۈنە نىۋ دۈزەخ دەبىت، گەر فرىايى خۋى نەكەۋىت بەپەنابردنە بەر خودا و داۋاى يارمەتى كەرن لىى بەۋەى ئەۋ رىق و كىنەى لەدل دەرپىتت بەرانبەر باشتىن كەسانى سەردەم و رىزدارترىنى ئەم ئوممەتە، خۇ ئەگەر سنوۈر بىەزىتت لەرق لىۋونەۋە بۇ جۈپندان و قسە پىگوتن ئەۋا بەتەۋاۋى ملكەچ بوۈە بۇ شەيتان و جەلۋى خۋى رادەستى شەيتان كردۈۋە، توشى تورپى و غەزەبى خودا بوۈە، ئا ئەم دەرە كوشندەىە توشى كەسانىك دەبىت كە توشى بەلای مامۈستايەكى رافىزەىى بوۈىت، ياخود ھاۋەلىكى لەدورژمانى باشتىنى ئەم ئوممەتە ئەۋانەى كە شەيتان فىلى لىكردۈۈن ودرۇ و بوھتانى بۇ رازاندۈۈنەتەۋە، چەندان چىرۋكى درۋىنەى لا جوان كردۈۈن و توشى ئەفسانە و خورافىات و شتى بى بنەما بوۈن و، دوۈرى خستۈۈنەتەۋە لەقورئانەكەى خودا، ئەۋەى كە ناھەق و باتلى بەھىچ شىۋەىەك تىدا نىيە .

شە شايەتەئال لەم ئايەتە پىرۈزەدا:

تىدا تىشك خراۋەتە سەر رىز و پەلەى ھاۋەلەن؛ لەبەرئەۋەى يەكەم كەسانىك بوۈن كە باۋەريان ھىنا، ۋەزىل و رىزى ئەھلى سۈننە ئەۋانەى كە ھاۋەلانىان خوشدەۋىت و

زه مکردن و سهرزه نشست کردنی نه وانهش که دوزمنایه تیان ده کهن، له م نایه ته دروستی پارانه وهی تیدایه بو هاوه لان وداوای په زامه ندنی له خودا کردن بویان و، تیدا تیشک خراوه ته سهر سه لامه تی دل و زمانی نه هلی سونه له ئاست هاو لانی پیغه مبه ری خوا دا ﷺ، له وته که یاندا : ﴿ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ﴾ هتد.. سه لامه تی زمانی تیدا به دی ده کریت . وقسه که ی تریشیانیش : ﴿ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا ﴾ سه لامه تی دلی له خو گرتوو له ئاستیاندا.

له نایه ته که دا جویندان و رق لیوونه وهیان حه رام کراوه و نه وه له کار و پیشه ی موسولمان نییه، هه رکه سیك نه وه بکات نه وا شایسته ی پیدانی هیچ به شیک له غه نیمه ت و ده سته وتی جهنگ نابیت .

ووته که ی : (وطاعة النبي ﷺ في قوله) واته : نه هلی سونه گوپرایه لی پیغه مبه ر ﷺ ده کهن له پاراستنی سه لامه تی دل و زمانیان له ئاست هاوه لانی دا وده ست هه لگرتن له جویندان پیان و به که م ته ماشا کردیان له به ره نه وه ی پیغه مبه ر ﷺ ریگری کردوون له وه و فه رموو یه تی : « لا تسبوا أصحابي » واته : هاوه لانم به که م ته ماشا مه کهن و جوینیان پیمه دهن « أصحابي » : جه معی (صاحب) ه و، به و که سه ده وتریت که هاوه لی پیغه مبه ری ﷺ کریت، و (صحابي) به و که سه ده وتریت گه شتیت به خزمه ت پیغه مبه ر ﷺ و باوه ری پی هی نابیت و له سهر نه و حاله مردیت .

« فوالذي نفسي بیده » واته : سویندیی به و که سه ی گیانی منی به ده سته . نه مه سویندیکه له پیغه مبه ره وه ﷺ مه به ست لی جه ختکردنه وه ی دوا ی خو یه تی « لو أن أحدكم أنفق مثل أحد ذهباً » واته : گه ر یه کیک له ئیوه به نه ندازه ی کیوی ئو خود زپر ببخه شیت ، و « أحد » : کیویکی به ناوبانگه له شاری مه دینه، هوکاری ناوانی بو نه وه ده گه ریته وه به ته نه هایه وجودایه له کیوه کانی تر، و « ذهباً » مه نصوبه؛ چونکه ته میزه « ما بلغ مد أحدهم » واته : ناگاته مشتیکی نه وان، و (المد) : کیشیکه، که بریتیه له چوار صاعی پیغه مبه ر ﷺ « ولا نصيفه »، واته : ونه نیوه شی.

ماناكەى ئەوھىيە: بەخشىنىكى زۆر لەلايەن كەسانىك كە لەھاوہلان نەبن ناگاتە بەخشىنى ھاوہلان (خوا لىيان رازى بىت) ھەرچەند كەمىش بىت، ئەوھش لەبەر ئەو ئىمانەى، كە ھەيان بوو لەكاتى مالى بەخشىندا لەسەرەتاي ھاتنى ئىسلام دا وكەمى موسولمانان و زۆرى پىگريەكان لىي و لاوازي ھۆكارەكانى بەرەو ئىسلام چوون ئا لەبەر ئەم ھۆكارانە بەخشىنى ھىچ كەسىك دواى ئەوان با زۆرىش بىت ناگات بەھى ھاوہلاندا ھەرچەند كەمىش بىت.

﴿شايەتھالى فەرموودەكە:﴾

لەفەرموودەكەدا ھەرامىيەتى جویندان بەھاوہلان بەدى دەكرىت، لەگەل ئامازەدان بەرئز و فەزلىان بەسەر جگە لەخۆياندا و، كەردەوہ بەپى نىەتى خواوہنەكەى و كاتەكەى جىاوازە ولەيەك ئاستدا نىيە . والله أعلم . ولەفەرموودەكەدا ئەوہ بەدى دەكرىت: (ھەركەسىك ھاوہلانى خۆش بویت و بەباشە باسيان بكات ئەوا بىگومان گوپرايەلى پىغەمبەرى ﷺ كەردووە و، ئەوھش جوینيان پىبدات و رقى لىيان بىت، ئەوا بەدلىايەوہ سەرپىچى پىغەمبەرى ﷺ كەردووە) .

تہ نیا حاجی

Tanya Haji | تہ نیا حاجی

public channel

Description

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

♥ چہ نالیک تاییہ تہ کتیب و بابہ تی جیاواز ♥

ئہم کتیبہ لہ لایہن { نازیزیکی چہ نال }
کراوہ بہ دیاری بو خوینہ ران

چہ نال

<https://t.me/tanyahaji7>

t.me/tanyahaji7

Invite Link

پیگه و ریژی هاوه لآن و هه وئوئستی ئه هلی سوننه ت و جه ماعه ت
به رانبه ریان و روونکردنه وهی ریژ و پله به ندیان له نیو خویاندا

وَيَقْبَلُونَ مَا جَاءَ بِهِ الْكِتَابُ وَالسُّنَّةُ وَالْإِجْمَاعُ مِنْ فَضَائِلِهِمْ وَمَرَاتِبِهِمْ.
وَيَقْضُونَ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ - وَهُوَ صَلَاحُ الْحَدِيثِ - وَقَاتَلَ عَلَى مَنْ أَنْفَقَ
مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلَ. وَيَقْدُمُونَ الْمُهَاجِرِينَ عَلَى الْأَنْصَارِ. وَيُؤْمِنُونَ بِأَنَّ اللَّهَ قَالَ لِأَهْلِ
بَدْرٍ - وَكَانُوا ثَلَاثَ مِائَةٍ وَبِضْعَةِ عَشَرَ -: (اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ. فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ). وَبِأَنَّهُ
لَا يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ بَايَعَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ؛ كَمَا أَخْبَرَ بِهِ النَّبِيُّ - ﷺ - بَلْ لَقَدْ رَضِيَ
اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ، وَكَانُوا أَكْثَرَ مِنْ أَلْفٍ وَأَرْبَعِ مِائَةٍ. وَيَشْهَدُونَ بِالْجَنَّةِ لِمَنْ
شَهِدَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - كَالْعَشْرَةِ، وَثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْنِ شِمَاسٍ، وَغَيْرِهِمْ مِّنَ
الصَّحَابَةِ.

وَيَقْرُونَ بِمَا تَوَاتَرَ بِهِ النَّقْلُ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ - رَضِيَ اللَّهُ
عَنْهُ - وَغَيْرِهِ مِنْ أَنَّ خَيْرَ هَذِهِ الْأُمَّةِ بَعْدَ نَبِيِّهَا : أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ عُمَرُ. وَيُثَلَّثُونَ بِعُثْمَانَ،
وَيَرْبِعُونَ بِعَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ؛ كَمَا دَلَّتْ عَلَيْهِ الْأَثَارُ، وَكَمَا أَجْمَعَ الصَّحَابَةُ عَلَى
تَقْدِيمِ عُثْمَانَ فِي الْبَيْعَةِ. مَعَ أَنَّ بَعْضَ أَهْلِ السُّنَّةِ كَانُوا قَدْ اخْتَلَفُوا فِي عُثْمَانَ
وَعَلِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - بَعْدَ اتِّفَاقِهِمْ عَلَى تَقْدِيمِ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ - أَيُّهُمَا أَفْضَلُ؟
فَقَدَّمَ قَوْمٌ عُثْمَانَ: وَسَكَنُوا، أَوْ رَبَّعُوا بِعَلِيٍّ، وَقَدَّمَ قَوْمٌ عَلِيًّا، وَقَوْمٌ تَوَقَّفُوا. لَكِنْ
اسْتَقَرَّ أَمْرُ أَهْلِ السُّنَّةِ عَلَى تَقْدِيمِ عُثْمَانَ، ثُمَّ عَلِيٍّ. وَإِنْ كَانَتْ هَذِهِ الْمَسْأَلَةُ -
مَسْأَلَةُ عُثْمَانَ وَعَلِيٍّ.

ئه هلی سوننه له باره ی پیگه و فه زلی هاوه لانه وه ئه وه قه بول ده کهن که له قورئان و
سوننه و کوودهنگی زانایاندا هاتووه. وریژی ئه وانهی، که له پیش فه تحی مه کهه - که
بریتییه له سولحی حوده بییه - مالی به خشییی و جهنگابی به سهر ئه وانهدا که دوا ی ئه وه
مالی به خشییی و جهنگابی، وموهاجیره کان پیش ده خهن به سهر ئه نساره کاندا و،

باوەريان بەو ھەيە، كە خودا بەئەھلى بەدرى فەرموو - كە ژمارەيان سىسەد و دە نەفەر زياتر بوو - : (چ دەكەن بىكەن من لىتان خوشبووم). وباوەريان بەو ھەيە، ئەوانەى بەيەتەيان دابىت لەژىر دارەكەدا ناچنە دۆزەخەو، ھەرۆك پىغەمبەر ﷺ ھەوالى داو ھە بارەبەو، بەلكو خودا لىيان رازى بوو و ئەوانىش لەخودا رازى بوون، ژمارەيان ھەزار و چوارسەد كەس دەبوو. وشايەتى دەدەن بەبەھەشت بۆ ئەوانەى كە پىغەمبەرى خوا ﷺ شايەتى بۆ داوون: ھەك دە كەسەكەى، كە موزدەى بەھەشتى بۆ دابوون، وبۆ سابتى كورى قەيسى كورى شەمماس، وجگە لەوانىش لەھاوہ لان. ودان دەنن بەوہى كە بەموتەواترى لەپىشەواى باوەرداران ەلى كورى ئەبو تالىب و جگە لەویشەو ھاتوو بەوہى باشتىنى ئەم ئومەتە دواى پىغەمبەرەكەى: ئەبو بەكرە، پاشان عومەر. ولەپىزبەندى سىيەمدا عوسمان دىنن، ولەچوارەمىشدا ەلى دىنن (خودا لەھەموويان رازى بىت)، ھەرۆك لەبەلگەو ئەسەرەكاندا ھاتوو، ھەرۆھەھا ھاوہ لان كۆدەنگن لەسەر پىشخستنى عوسمان لەبەيەتدا.

لەكاتىكدا ھەندى لەئەھلى سوننە جياوازن لەپىشخستنى عوسمان و ەلى دا، كە ئايە كاميان باشتەر؟ ھەلبەت ئەمە دواى كۆدەنگيان لەپىشخستنى ئەبو بەكر و عومەردا، ھەندىك عوسمانيان پىشخستوو پاشان بىدەنگ بوون، ياخود لەپىزبەندى چوارەم دا ەليان ھىناو، وتاقمىكى تر ەليان پىشخستوو، وتاقمىكى تر تەوہ قوفيان كرووہ لەم بابەتەدا وىدەنگ بوون، بەلام بۆچوونى ئەھلى سوننە لەسەر پىشخستنى عوسمان جىگىر بوو، پاشان ەلى.

شهرح

شیخ (رهحمه تی خوی لی بیت)، له م به شهی قسه کانیدا جیاکاری هاوه لانی پروون کرده وه دوی ئه وهی پیشتر فەزل و پزیزیانی پروون کرده وه و هه لۆیستی ئه هلی سوننه و جه ماعه ی له و باره یه وه خسته پروو .

ووته که ی: (ویقبلون) وه قبولی ده که ن، واته: ئه هلی سوننه ت و جه ماعه (ما جاء فی الکتاب والسنة والجماع) ئه وهی له قورئان و سوننه ت و ئیجماعدا هاتوو، واته: کۆدهنگی و ته وافوقی موسلمانان (من فضائلهم ومراتبهم) سه باره ت به فزیله ت و پله و پایه یان، و ئه م سی سه رچاوه یه به سه وه ک شایه تحالی پز و فزیله ته کانیان .

جگه له وهش له فزیله تدا یه ک پله یان نیه، به لکو به پیی پیشینه یان به رانه ر ئیسلام و جهاد و کۆچکردن و به پیی ئه وهی له کرداره کانیان به رانه ر پیغه مبه ره که یان و ئایینه که یان کردوو یانه، خوا لیان رازی بیت ؛ هه ر بۆیه شیخ (رهحمه تی خوی لی بیت) ده لیت : (ویفضلون من أنفق من قبل الفتح - وهو صلح الحديبية) ؛ وه ئه وانه یان پیی باشتره که پیش فته مالیان به خشیوه، که بریتییه له سولح و پیکهاته که ی حوده ییبه ؛ چونکه خودا به وته ی خوی، واته (سولح و پیکهاته که ی) به فته ناوی بردوو، ههروهک فهرموویه تی: ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾ [الفتح: ۱] ، واته: بێگومان ئیمه - به هوی پیکهاته که ی حوده ییبه وه- فته تحیکی ئاشکرامان بۆ کردیت ئه ی موحه ممه د! - ﷺ- واته: به و فته ده رگای سه رکه وتنمان لیکردیته وه، پاشان شاری مه که که مان بۆ فته کردیت و، حوده ییبه بوو به پیش قهره ولی ئه و

فەتەح، جا كەوابوو ھەر لە ئىستائە وەكو ئەو وایە، كە ولاتەكەمان بۆت فەتەح كەردىت^(۱).

ئەو ھەش ئەو پراستىيە مەشھور و زانراو ھە كە مەبەست لە فەتەتەكەردنە كە پەيمانى حودەبىيە؛ چونكە سورەتى (الفەتەح) بە ماو ھە كە دواى ئەو پروودا ھەتە خوارەو ھە. و (الحديبية)^(۲): بىرىكە لە نەزىك شارى مەككە، كە لە لايدا بەيەت لە ژىر دارىكدا درا، ئەو ھەش كاتىك پرويدا، كە موشرىكەكان رىگرييان لە پىغەمبەرى خودا ﷺ و ھاو ھەكانى كەرد لە چوونە ناو مەككە، بۆيە بەيەتەيان پىدا لە سەر مردن. جا ئەم بەيەتە پىنى دەگوترە فەتەح؛ لە بەرئەو ھە بە ھۆيەو ھە خىر و سەركەوتىكى زۆر بە دەست ھەت بۆ موسولمانان.

بەلگەى رىزدار تەربوونى ئەوانە: فەرمائىشتەكەى خوايە، كە دەفەرمووت: ﴿لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَتْلَ أَوْلِيَّتِكَ أَكْثَرَ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدِ وَقَتْلِهَا﴾ [الحديد: ۱۰]، واتە: چوونىك و يەكسان نىن ئەو كە سەتان كە پىش (فەتەح) و (ئازادكردنى مەككە) مالى و دارايى خوى بەخت كەردو ھە، لە گەل دوزمەنى خوادا جەنگا ھە، لە گەل ئەوانەى تردا، كە پاش فەتەحى مەككە دىن و مالى و دارايى خويان بەخت دەكەن و دەجەنگىن، چونكە پىش ئازادكردنى مەككە، زياتر پىويستى بە بەخشىنى مالى بوو. ئا ئەوانە، كە لە پىش فەتەحى مەككەو مالىيان بەخت كەردو ھە.

(۱) جە ماو ھەرى زانايان پىيان وایە كە ئەم (فەتەح) پىكەتەكەى حودەبىيە، چونكە لە دوايدا بوو بە ھۆى فەتەحى مەككە، بۆيە حودەبىيە لە پلەو پايدە لە فەتەحى مەككە كە مەتر نىيە، بە تايەت لەو ماو ھەدا خەلكى تىكەلى يەكتەربوون، وە زۆرىكى زۆرىنەيان لە ماو ھە سى سالىدا موسلمان بوون. ئەم سوورەتەيش وەك (ئىبن كەسەر) دەلى: ئەو كاتە ھەت كە پەيامبەر ﷺ لە مانگى (ذوالقعدة) سالى شەشەمى كوچى لە حودەبىيە گەرايەو ھە، چونكە ئەوان نەيانەشت بىروا ھە (مسجد الحرام) ھەو ھە. (مەراغى) دەلى: ئىمەش ئەمەمان ھەلبارد. (تەفسىرى پامان).
(۲) بروانە: «مرويات غزوة الحديبية» للدكتور حافظ الحكمي (ص ۸).

جهنگاون، پلهیان گهوره تره لهوانه که له پاش فه تحی مه ککه وه مالیان به ختکردووه و جهنگاون.

نا ئه و تاقمه پیشینه و پیشهنگی کۆچه ران (موهاجیرین) و پشتیوانان (ئهنساره کانن)، خوی گهوره ده فهرمویت: ﴿وَالسَّيْقُوتِ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ﴾ [التوبة: ۱۰۰] ، واته: له دهسته یه که می پیشهنگی کۆچه ران و پشتیوانان، و چاک په پره وانی ئه وانی، خوا رازی بوو لیان، و ئه وانی له خوا رازیوون .

ده لیت: (ویقدمون المهاجرین علی الأنصار) وه ئه وله ویه ت به کۆچه ران ده ده ن به سهر پشتیوانان ولایه نگراندا، و (المهاجرون): جه معی (مهاجر) ه، ومه به ست لیان ئه وه یه ئه وانن که له مه ککه وه کۆچیان کردووه بۆ مه دینه، و کۆچه ری: له پرووی زمانه وانییه وه^(۱): به مانای جیهشتن و وازلیهینان دیت، و له پرووی شه رعیه وه: کۆچکردن و گواسته وه یه له ولاتی شیرکه وه بۆ ولاتی ئیسلام. و (الأنصار) ، واته :ئهنساره کان، واته: ئه وانه ی پشتیوانیان له پیغه مبه ر ﷺ کرد و سهریان خست، که ئه وانیس بریتیوون له هۆزی ئه وس و خه زره ج، پیغه مبه ر ﷺ ئه م ناوه ی لیان.

به لگه ش له سهر ریزدارتر بوونی کۆچه ران به سهر پشتیواناندا ئه وه یه که خودا له ناوهیناندا پیشی خستوون، ههروهک فهرموویه تی: ﴿وَالسَّيْقُوتِ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ﴾، واته: له دهسته یه که می پیشهنگی کۆچه ران و پشتیوانان. ههروه ها فهرموویه تی: ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ﴾ [التوبة: ۱۱۷] ، واته: بۆیه خوا له وکاره ی په یامبه ره یس خوش بوو که: مؤله تی دهسته یه ک له دوو پرووه کانیدا، که له گه لی نه چن

(۱) تحفة الأریب « لأبی حیان الأندلسی (۳۰۶) .

بۇ جەنگى تەبووك، وە لە كۆچكەرلەر و پشتىوانانىش - كە ھەندىكىيان چوونە جىھادو، ھەندىكىشىيان خۇيان بە زەویدا نووساند خۇشبوو، ئەوانەيان كە لە جەنگە سەختەكەى (تەبووك) دا دواى پىغەمبەر ﷺ كەوتن و پەپرەوييان لىكردو چوونە تەبووك.

ھەروەھا ھەرموويەتى: ﴿لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَصُورُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أَوْلِيَّكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ۝۸﴾ وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ ﴿[الحشر: ۸، ۹]، واتە: ئەو ھەيئەت دەستكەوتەيە بۇ ئەو ھەزارە دوورە ولات و كۆچكردووانەيە لە خانوو و سامانى خۇيان دەركران لەلايەن مەككەيەكانەو، تا بەلكو وردە وردە ژيانيان راست بكرىتەو ھەو بگاتەو ھە ئاستى ئاسايى خۇى، پاش ئەو ھەي كە بىتەرستەكانى مەككە ھەليان فراندن و ناچارىيان كردن بە ھىجرەت، داواى چاكەو پەزامەندىيە لە خوا دەكەن، بۆيە نەيانتوانى لە مەككەدا بژىن، ئەگىنا لەگەلياندا خۇيان ئەسازاند، و يارمەتى خواو پەيامبەرەكەى دەدەن بۆيە كۆچيان كرد.. ئا ئەوانەن راستگۆكانن لە باوھەرو جىھادىياندا. ئىنجا خوا ستايشى پىاوھەتى و چاكەى يارمەتيدەرەكان دەكات، پاش ئەو ھەي كە دەستكەوتى (بەنى نەزىر) درا بە كۆچكەرلەر و ئەوان ھىچ دلگرايى و گلەيەكيان نىشان نەدا، بۆيە دەفەرمووى: ئەو كەسانەى نىشتەجىي (دار الھجرە) و (دار الایمان) بىوون، واتە: پشتىوانان لە پىش كۆچى كۆچەرەيەكان، كۆچەرەيەكانيان خۇش دەوین و، بەشىك لە دارايى خۇيانيان دەدەنى و دلخۇشيان دەكەن.

ئەم ئايەتە پىروژە بەلگەيە لەسەر فەزل و پىزى كۆچبەرلەر و پشتىوانان، ھەروەھا پىشخستنى كۆچبەرلەر بەسەر پشتىواناندا لەپىز و فەزلىدا؛ لەبەر ئەو ھەي لەئايەتەكەدا پىشخراون و ناويان لەپىشتەر ھاتووە و، لەبەر ئەو ھەي ولات و مال و مندالى خۇيان بەجىھىشت، لەپىناو خىر و پاداشت، وسەر خستنى خودا و پىغەمبەرەكەى، و راستگۆيان لەو كارەياندا (خوا لىيان رازى بىت).

دەلىت : (ويؤمنون بأن الله قال لأهل بدر وكانوا ثلاثمائة وبضعة عشر : «اعملوا ما شئتم فقد غفرت لكم») وه باوەريان بەو ەھىە كە خودا بەئەھلى بەدرى فەرموو - كە ژمارەیان سێسەد و دە كەس زیاتر بوو «چ دەكەن بىكەن بەدلىايەو ە من لىتان خوشبووم» ، ەروەك لەسەحىحى بوخارى و موسلىم دا ^(۱) لەچىروكى حاتىب كورپى ئەبى بەلئەعەدا ەاتوو ە .

جا بەدر : گوندىكى ناسراو ە و نزىكەى چوار قوناغ لە مەدىنەو ە دوورە ، كە تىيدا شەپكە پروویدا لەو جەنگەدا خودا ئىسلامى بەھىز كرد ، رۆژى بەدرىش پىي دەگوترا رۆژى پىو ەرجىاكەرەو ەى ەھق و ناھق .

ووتەكەى : (وكانوا ثلاثمائة وبضعة عشر) وه سى سەد و دە كەس زیاتر بوون ، بەم شىو ە ژمارەیان لە [صحيح البخارى] دا ەاتوو ە ^(۲) و وتەكەى : (اعملوا ما شئتم فقد غفرت لكم) ەرجىتان دەوئ بىكەن ، چونكە من لىتان خوش بووم . ئىبنولقەىم لە [الفوائد] دا دەلىت ^(۳) :

ئەم فەرموودەى كىشەى لای زورىك دروستكردوو ە . پاشان بۆچوونەكانى لەم بارەو ە خستوو ە پروو ، پاشان دەلىت : ئىمە پىمان واى ە - وه خودا باشتەر دەزانئىت - كە ئەمە وتارىك بوو بۆ گەلىك ، كە خوداى گەورە دەزانئىت كە ئەوان واز لە ئاىنەكەیان ناھىن ، بەلكو لەسەر ئىسلام دەمرن ، و لەوانەى گوناھى ەاوشىو ەى ئەوانى تر ئەنجام بەدن ، بەلام خودا جل جلالە بەجىيان ناھىلئىت لەسەريان بەردەوام بن ، بەلكو رىنمايان دەكات بۆ تەوبەى دلسوزانە ، داواى لىبوردن و كردەو ەى چاكە ، كە كارىگەرى ئەو شتە دەسپىتەو ە ، و ئەوان بەبى كەسانى تر بۆ ئەمە تاىبەت دەكرىن ؛ چونكە ئەمە لەواندا بەدەست ەاتوو ە ، و لىخوشبوونيان بۆ ەھىە ، و ئەو ەش رىنگرى

(۱) متفق عليه : أخرجه البخاري (۶۲۵۹) ، ومسلم (۲۴۹۴) .

(۲) برقم (۳۹۵۷) .

(۳) برقم (۱/۱۶) .

ناكات لەوھى كە لىخۆشبوونەكە بە ھۆكارى دامەزراوى پروویداو، ھەرۈەك چۆن پىۋىست ناكات ئەرکە فەرزەكان دوابخەن لەبەر متمانە بە لىخۆشبوون، خۆ ئەگەر ئەو بەدەست بەھاتبايە بەبى بەردەوامى لەسەر جىبەجى كەردنى فرمانەكان ئەوا دواى ئەو پىۋىستىيان، نە بەنۆيژ و نە بەپۆژوو و نە بەحەج و نە بەزەكات و نە بەجىھاد و تىكۆشان نەدەبوو، ئەمەش شتىكى ئەستەم و مەھالە .

دەئىت : (وبأنه لا يدخل النار أحد بايع تحت الشجرة، كما أخبر به النبي ، بل لقد رضي الله عنهم ورضوا عنه وكانوا أكثر من ألف وأربعمائة) ۋە ھىچ كەسىك لەوانەى كە بەيەتەى دا لە ژىر دارەكەدا، ناچىتە دۆزەخەو، ھەرۈەك پىغەمبەر ھەوالى لەبارەو داو، بەلكو بەھۆى ئەو پەيمانەو خودا لىيان پازى بوو و ئەوانىش لىي پازى بوون، و ژمارەيان زياتر لە ھەزار و چوار سەد كەس بوو.

ئەم قەسە لەبارەى ئەھلى بەيەتەى رىزوانەو، كە برىتيە لەو بەلئىنەى كە لە حودەبىيە پروویدا كاتىك موشرىكەكان رىگرييان كەرد لە پىغەمبەر ھەوالى خودا ﷺ، لە چوونە ناو مەككە - ۋەك پىشتەر بە كورتى پروونكرایەو - و شىخ دوو تايەتمەندى ئەم ئاقمەى باسكردووە:

بەكەم: ھىچيان ناچنە دۆزەخەو، بەلگەش بۆ ئەو ئەو بەلئىنەى كە لە صەحىح موسلىم دا ھاتووە^(۱) لە جابرەو (خوای گەورە لىي پازى بىت)، كە پىغەمبەر ﷺ فەرموویەتە: «لا يدخل النار أحد بايع تحت الشجرة»، واتە: ھىچ يەكك لەوانەى بەيەتەيان داو لە ژىر درەختەكەدا ناچنە دۆزەخەو.

دووەم: خودا لىيان پازى بوو، ئەمەش لە قورئاندا بە پروونى ھاتووە و ديارە، ۋەك لە فەرمايشتەكەى خوای پەرۋەردگاردا ھاتووە: ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾ [الفتح: ۱۸] ، واتە: بە دلىايەو خودا لە ئيمانداران پازى

بوو، كاتىك لى ژىر دارەكەدا بەيەتلىك پىدايت. وە تەكەي: (وكانوا أكثر من ألف وأربعمائة) واتە: زىاتر لى ھەزار و چوار سەد كەس بوون. ئەمەش لى سەر بىنەمەي ژمارەي درووستى ئەوانە. واللہ أعلم .

ووتەكەي: (ويشهدون بالجنة لمن شهد له رسول الله العشرة وثابت بن قيس ابن شماس وغيرهم من الصحابة) ئەھلى سوننە شاھىتى چوونە بەھەشت دەدەن بۇ ئەو كەسەي پىغەمبەرى خودا ﷺ شاھىتى بۇ دابىت، وەك دە كەسەكە، ھەروھە وەك سابىتى كۆرى قەيسى كۆرى شەمماس و ھاوئەكانى تر.

واتە: ئەھلى سوننەت و جەمئە شاھىتى چوونە بەھەشت دەدەن بۇ كەسەكە پىغەمبەرى خودا ﷺ شاھىتى بۇ دابىت، بەلام ئەوانەي پىغەمبەر ﷺ شاھىتى بۇ نەدەن بە چوونە بەھەشت ئەھلى سوننەش شاھىتى بۇ نادەن بەلام ھىوايان بە چاكەكارانە و ترسيان لى ستەمكاران ھەيە و ئەمەش يەككە لى بناغەكانى عەقىدە .

ووتەكەي : (كالعشرة) وەك دە كەسەكە ئەوانىش برىتىن لى: ئەبۇبەكر، عومەر، عوسمان، ئەلى، ئەبۇدۇررەھمانى كۆرى عەوف، زوبەيرى كۆرى عەوام ، سەئىد كۆرس ئەبى وەقاس، سەئىد كۆرى زەيد، ئەبۇ عوبەيدەي كۆرى جەراخ، تەلھەي كۆرى عوبەيدۇللا (خو لىيان رازى بىت)، وچەندەن فەرمودەي سەھىح ھاتوۋە لى بارەي شاھىتەدان بەھەشت بۇ ئەم تاقمە، ووتەكەي: (وثابت بن قيس بن شماس) واتە: سابىتى كۆرى قەيسى كۆرى شەمماس، وتارىيژ و بانگخووزى پىغەمبەرى خودايە ، وە مژدەي بەھەشتەكەي لى [صحيح بخارى] دا^(۱) پىشتراستكراۋەتەوۋە - لى پىغەمبەرەوۋە ﷺ.

ھەروھە و تەكەي: (وغيرهم من الصحابة) وە جگە لى وانىش لى ھاوئەلان، واتە: جگە لى وانەي باسكراۋن لى وانەي كە پىغەمبەر ﷺ ھەوالى داۋە بەوۋەي لى بەھەشتەدان؛ وەك

عوکاشهیی کوری میحسهن، و عهبدوللا کوری سهلام و نهوانی تریش جگه لهم دووه.

ههروهها وتهکهی: (ویقرون بما تواتر به النقل عن أمير المؤمنين علي بن أبي طالب رضي الله عنه وغيره) وه دان بهوهدا دهئین، که بهموتهواتری له ئهمیری ئیمانداران عهلی کوری ئهبی تالییهوه هاتووه (خوا لئی رازی بیّت)، و لهوانی تریش: واته: ئههلی سوننه و جهماعه دانهئین و باوهریان بهوه ههیه که (ما تواتر به النقل) واته: ئهوهی لهچهندان کهسهوه گێردراوهتهوه - و (التواتر): بههیزترین سهندهی فهرمووده و گێرانهوهیه - (عن أمير المؤمنين علي بن أبي طالب رضي الله عنه وغيره) لهپیشهوای باوهرداران عهلی کوری ئهبو تالییهوه، لهناو هاوهلاند (أن خير هذه الأمة بعد نبیها أبو بکر ثم عمر و یثلاثون بعثمان) باشتیری ئهم میللهته دواي پیغه مبههکهی ئهبویهکره، پاشان عومه ر ولهپلهی سییهمدا عوسمان دینن، واته: عوسمان لهپێزبهندی سییهمدا دینن (ویربعون بعلي) واته: عهلی لهپێزبهندی چوارهمدا دینن (رضي الله عنهم) خودا لیان رازی بیّت، لهم رپوایهته موتهواترهی، که لهعهلی یهوه هاتووه، وهلامیکه بو ئه و رافیزانهی که عهلیان له ئهبویهکر و عومه ر پێ باشته و ئهویان پیش ئهبویهکر و عومه ر خستووه، له خهلافهتدا وتانهش ددهن لهخهلافهتی ئه و دوو پیشهوایه.

ئهم توێژینهوهیه دوو بابته لهخۆده گریّت:

یه کهمیان: پرسی خهلافهته، دووه میان: پرسی ئیمتیازاته.

سهبارهت به پرسی خهلافهت، ئههلی سوننهت و جهماعه، به هاوهلانیسهوه (خوا لیان رازی بیّت)، به کۆی دهنگ کۆک بوون لهسه ر ئهوهی خهلیفهیی دواي پیغه مهههیی خودا ﷺ، ئهبویهکره، پاشان عومه ر، پاشان عوسمان، پاشان عهلی.

سهبارهت به پرسی ئهوهی کامیان رێزدارترین، ئهوان کۆدهنگ بوون لهسه ر ئهوهی باشتیری ئهم میللهته دواي پیغه مبههکهی ئهبویهکره و پاشان عومه ره، ههروهک بهموتهواتری له عهلییهوه هاتووه. وه لهبارهی عوسمان و عهلی ناکوکیان ههبووه

(خو لىيان رازى بىت) كاميان باشتەر، شىخ لىرەدا سى وتەى باس كىردووه، ھەرۈەك دەلىت: (فقد قوم عثمان وسكتوا، أو ربعوا بعلي، وقدم قوم علياً) ، وتاقمىك عوسمانيان پىشخستووه، پاشان بىدەنگ بوون، ياخود لەرزىبەندى چوارەم دا عەلىان ھىناو، وتاقمىكى تىرىش عەلىان پىشخستووه. ئەمە پوختەو ئەنجامى ئەو راجىايىيە كە لەم بابەتەدا ھەيە : پىشخستى عوسمان، پىشخستى عەلى، تەوہ قوف لەم بابەتەدا، واتە: پىش نەخستى ھىچ يەككىيان بەسەر ئەوئىتردا .

﴿ شىخ ئامازەى بە پەسەند (تەرجىح) كىردنى بۆچوونى يەكەم كىرد ئەوہش لەبەر چەند ھۆكارىك:

ھۆكارى يەكەم: ئەم بۆچوونە ئەوہيە كە چەندان فەرموودە بەلگەن لەسەرى، كە لەبارەى فەزىلەتەكانى عوسمانەوہ ھاتووه، وئامازەى پىكراوہ (خو لىيان رازى بىت) (۱)

دووهم: كۆدەنگى و تەوافوقى ھاوہلان لەسەر پىشخستى عوسمان لە بەيەتدا ھەر ئەمەش واى كىردووه ئەولەويەت بىدەن بە عوسمان، ئەمەش بۆ ھىچ شتىك نىيە تەنھا ئەوہ نەبىت، كە عوسمان رىزدارترە، كەواتە رىكخستىيان لە فەزىلەتدا ۋەك رىزبەندى ورىكخستىيانە لە خەلافەتدا .

سىيەم: بۆچوونى ئەھلى سوننە لەسەر ئەولەويەت دان بە عوسمان و پاشان عەلى يەكلایى بووہتەوہ^(۲)، ۋەك چۆن پىشتەر لە بەيەتدا پىشيان خستووه و ئەولەويەتيان پىداوہ.

(۱) فقد أخرج البخاري (۳۶۹۷) عن ابن عمر هند قال : (كنا زمن النبي ﷺ لا تعدل بأبي بكر أحدا ثم عمر ثم عثمان ثم نترك أصحاب النبي ﷺ لا نفاضل بينهم) .

(۲) بروانہ: « شرح أصول أهل السنة » للالكائي (۱۳۶۳) ، و « السنة » لعبد الله بن أحمد بن حنبل (ص ۵۷۴) .

عەبدورپەرەحمانى كۆرى عەوف بە عەلى گوت: (خوالى پازى بىت): سەبرى
كاروبارى خەلکم کرد، نەمىنى لادەن لە عوسمان و هیچ كەسنىك لەبرى ئەو دانىن و
پىشخەن بە سەرىدا.

ئەبو ئەيىوب دەفەر مووئ: ھەر كەسنىك زياتر لە عەلى ئىمتياز بە عوسمان نەدات
و پىشى نەخات، ئەوا سووكايەتى کردووە بە كۆچبەران و پشتىوانان، ئەمەش بەلگەيە
لە سەر ئەوئى عوسمان باشتەر؛ چونكە پىشيانخست بەويست وئارەزووى خويان
دواى راوئىز كەردنەيان لەو بارەيەو، و عەلىش (خوالى پازى بىت)، لە نىو ئەو كەسانەدا
بوو، كە بەيەتەيان پىدا، ھەر ئەوئىش سنوورەكانى ئىسلامى لەژىر دەستى عوسماندا
جىيەجى دەکرد.

حوکمی نهولهویه تدان وپیشخستنی عهلی
به سهر چوار خه لیفه که ی تردا له خه لافه تدا

وَإِنْ كَانَتْ هَذِهِ الْمَسْأَلَةُ - مَسْأَلَةُ عُثْمَانَ وَعَلِيٍّ - لَيْسَتْ مِنَ الْأُصُولِ الَّتِي يُضَلَّلُ الْمُخَالَفُ فِيهَا عِنْدَ جُمْهُورِ أَهْلِ السُّنَّةِ. لَكِنَّ الَّتِي يُضَلَّلُ فِيهَا: مَسْأَلَةُ الْخِلَافَةِ، وَذَلِكَ أَنَّهُمْ يُؤْمِنُونَ أَنَّ الْخَلِيفَةَ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ - ﷺ - : أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، ثُمَّ عُثْمَانُ، ثُمَّ عَلِيٌّ. وَمَنْ طَعَنَ فِي خِلَافَةِ أَحَدٍ مِنْ هَؤُلَاءِ؛ فَهُوَ أَضَلُّ مِنْ حِمَارٍ أَهْلِهِ.

هه رچه ند ئهم بابه تهیه - بابه تی عوسمان و عهلی - لهو بابه ته بنه مایانه نییه که تییدا که سی موخالیف و سهر پیچیکار به گومرا دابنریت لای جمهووری ئه هلی سوننه؛ به لام ئه وهی تیایدا که سی موخالیف به گومرا داده نریت: له مه سه له ی خه لافه تدا، ئه وهش له بهر ئه وهیه که پیمان وایه خه لیفه ی دوای پیغه مبهری خوا ﷺ: ئه بویه کره، پاشان عومهر، پاشان عوسمان، پاشان عهلی. جا هه رکه سیك تانه بدات له خه لافه تی به کیك لهو خه لیفانه؛ ئه واه به گویدر ئیژی بنه ماله که ی گومرا تره.

شهرح

شیخ (ره حمه تی خوای لی بیت)، هاوسهنگی له نیوان ئه و دوو مه سه له یه دا نشان دا: پرسى ئیمتیازدان به عهلی به سهر عوسمان له پرووی فهزیله ته وه، ههروه ها پرسى ئه ولهویه تدان به عهلی به سهر ئه وانی تردا له خه لافه تدا، له پرووی ئه و دهره نجامه مه تر سیداره ی که به و هویه وه دیته ئاراهه.

شیخ ئه وهی پروونکردووه ته وه، که پرسى ریزدانی عهلی به سهر عوسماندا پرسىک نییه که سیك ئه و بۆچوونه ی هه بیت به وهویه وهیه به گومرا دابنریت؛ به وهی بوونی

ناكۆكى تىيدا لەنىو ئەھلى سوننەدا، ھەرچەندە راجح و راستىن پىشخستنى عوسمانە بەسەر عەلى دا.

(لكن التي يضل فيها مسألة الخلافة) بەلام ئەوئى تىايدا كەسەكان بەھۆيەو بە گومرا دادەنریت پرسى خەلافەتە، واتە: حوكمى گومرايى دەدریت بەسەر ئەوئى پىچەوانەئى ئەھلى سوننەيە تىيدا و، پىي وايت عەلى لە خەلافەتدا ئەولەويەتدار تر و لەپىشتەرە لە عوسمان يان خەليفەكانى تر، كە پىش خۆى كەوتوون، يان عەلى لە فەزىلەتدا پىش ئەبوبەكر و عومەر بخت.

ئەھلى سوننەت و جەماعەت پىيان وايە خەليفەئى دواى پىغەمبەرى خودا ﷺ، ئەبوبەكر صدیق جىنشىنى ئەوئە ؛ لەبەر ئەو فەزلى و پىشەيەيى كە ھەيەتى لەئىسلامە تىيدا، ولەبەر ئەوئى پىغەمبەر ﷺ پىشخستوو بەسەر ھەموو ھاوئەلەكاندا، و كۆدەنگى ھاوئەلان لەسەر بەيەتەكەى.

پاشان خەليفەئى دواى ئەبوبەكر عومەرى كورى خەتابە، لەبەر ئەو رىز و فەزلى و پىشەيەيى كە ھەيەتى، وە سپاردنى ئەبوبەكر پىي، وە رىكەوتنى ئوممەتى ئىسلامىي ئەو سەردەمە لەسەرى دواى ئەبوبەكر، پاشان خەليفەئى دواى عومەر عوسمانى كورى عەففانە، لەبەر پىشخستنى لەلايەن ئەھلى شوراو و رىكەوتنى ئوممەت لەسەرى، پاشان دواى عوسمان خەلافەت بو عەلى يە؛ بەھۆى رىز و شكۆمەندىيەكەى، و كۆدەنگى خەلكى سەردەمى خۆى لەسەرى، ئەمانە ئەو چوار خەليفەيەن كە ئامارەيان پىدراو، وە لەفەرموودەكەى عىربازى كورى سارىەدا ھاتوو و پىغەمبەر ﷺ فەرموويەتى : «عليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي»^(١)، واتە: پابەند بن بە سوننەتى من و سوننەتى خەليفە رىوئىيەكراوكانى دواى منەو.

(١) أخرجه أحمد (١٧١٤١)، وابن ماجه (٤٣)، وصححه الألباني.

ھەر بۆيەش شىخ گوتى: (ومن طعن في خلافة أحد من هؤلاء) ۋە ھەر كەسىك تانە لە خەلافەتى يەككە لە ۋە كەسانە بدات، واتە: ئەو چوارەى پىشتەر باسماڭ كەرد (فهو أضل من حمار أهله) ئەۋا لە گويدىر ئىزى بىنەمالە كەى گومراترە؛ چونكە بەبى ھىچ بەلگە يەك دزايەتى دەق و كۆدەنگى كەردوۋە ۋە ئەۋەش ۋەك ئەۋ پافىزانە ۋايە كە بانگەشەى ئەۋە دەكەن: گوايە خەلافەتى دۋاى پىغەمبەر ﷺ مافى عەلى كورى ئەبى تالىبە.

ۋە لىحال لە بابەتى پىشخستنى عەلى بەسەر سى خەلىفە كەى تردا:

- ۱- ھەر كەسىك لە خەلافەتدا پىشى بخت، ئەۋا گومرايە بەكۆدەنگى زانايان.
- ۲- ھەر كەسىك لە فەزىلەتدا ئىمتىيازى پىدات بەسەر ئەبۋبەكر ۋە عومەرىشدا ئەمەشيان بەگومرا ۋە لارى دادەنرەت.
- ۳- ھەر كەسىك لە پروۋى فەزىلەتەۋە ئەۋى لە عوسمان پىباشتر بىت، ئەۋا بەگومرا ۋە لارى دانانرەت، ھەرچەند ئەۋ بۆچۈۋنە راجح ۋە راست ۋە دروۋست نىيە.

پیڭهی خانهواده و خزم و کهسی پیڭهمبه‌ر ﷺ لای نه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت

وَيُحِبُّونَ أَهْلَ بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ - ﷺ - وَيَتَوَلَّوْنَهُمْ، وَيَحْفَظُونَ فِيهِمْ وَصِيَّةَ رَسُولِ اللَّهِ - ﷺ - : حَيْثُ قَالَ يَوْمَ غَدِيرِ خُمٍّ: «أُذَكِّرُكُمُ اللَّهَ فِي أَهْلِ بَيْتِي»^(۱). وَقَالَ أَيْضًا لِلْعَبَّاسِ عَمَّهُ - وَقَدْ اشْتَكَى إِلَيْهِ أَنَّ بَعْضَ قُرَيْشٍ يَجْفُو بَنِي هَاشِمٍ - فَقَالَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ؛ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحِبُّوكُمُ؛ لِلَّهِ وَلِقَرَابَتِي»^(۲). وَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى بَنِي إِسْمَاعِيلَ، وَاصْطَفَى مِنْ بَنِي إِسْمَاعِيلَ كِنَانَةَ، وَاصْطَفَى مِنْ كِنَانَةَ قُرَيْشًا، وَاصْطَفَى مِنْ قُرَيْشٍ بَنِي هَاشِمٍ، وَاصْطَفَانِي مِنْ بَنِي هَاشِمٍ»^(۳).

نه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه خانهواده و خزم و کهسی پیڭهمبه‌ریان ﷺ خوشده‌ویت، و له‌باره‌یانه‌وه پاریزگاری له‌وه‌سیه‌ت و ئاموزگاری پیڭهمبه‌ر ﷺ ده‌که‌ن: که له‌روژی غه‌دیری خومدا فهرموویه‌تی: «خوداتان بیرده‌خه‌مه‌وه سه‌باره‌ت به‌خانه‌واده و خزم و که‌سه‌که‌م، خوداتان بیرده‌خه‌مه‌وه سه‌باره‌ت به‌خانه‌واده و خزم و که‌سه‌که‌م». هه‌روه‌ها به‌عه‌باسی مامی - کاتی گله‌یی لا کرد که هه‌ندی‌ک له‌قوره‌یش توند و خراپن - فهرموو: «به‌و که‌سه‌ی که‌روچی من له‌ده‌ستیدایه، ئه‌وان باوهر ناهینن تا ئیوه‌یان خوش نه‌ویت، له‌به‌ر خودا و له‌به‌ر نزیکیه‌تی و خزمایه‌تیتان له‌منه‌وه». هه‌روه‌ها فهرمووی: «خودا ئیسماعیلی هه‌لبژارد و کینانه‌ی له‌هۆزی ئیسماعیل هه‌لبژارد و قوره‌یشی له‌کینانه‌ه‌لبژارد و به‌نو هاشمی له‌قوره‌یش هه‌لبژارد و منیشی له‌هاشمیه‌کان هه‌لبژارد».

(۱) أخرجه مسلم (۲۴۰۸).

(۲) أخرجه الإمام أحمد (۱۷۷۷)، والطبرانی في «کبیر» (۱۲۲۲۸)، وابن أبي شیبة (۶/ ۳۸۲).

(۳) أخرجه مسلم (۲۲۷۶)، وأحمد (۱۶۳۹۳).

شرح

لهم به شهدا شیخ (په حمه تی خوی لی بیت) پیگهی خزم و کهسی پیغه مبهری ﷺ پروونکردووه ته وه و، ده لیت: ته هلی سوننه (ویحبون اهل بیت رسول الله ﷺ) ته هلی بهیتی پیغه مبهری خودایان ﷺ خوشده ویت، ته هلی بهیت: بریتین له بنه مالهی پیغه مبهر ﷺ، ته وانهی که زه کاتیان لی قه ده غه کراوه، که ته وانش بنه مالهی عهلی و بنه مالهی جه عفر و، بنه مالهی عه قیل و، بنه مالهی عه باس و، کور و نه وه کانی حاریسی کوری عه بدولموطه لیب، و ژنه کانی پیغه مبهر ﷺ و کچ و منداله کانی به شیکن له بنه ماله کهی، وه ک خودای گه وره فهرمو و به تی: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ﴾ [الأحزاب : ۳۳]، واته: به راستی لهم - ناراستانه دا - خوا هر دهیه وی هموو چلک و چه په لیبی و، گشت کاریکی ناره و او نا دروستان لی دوور بخاته وه (تهی خانه وادهی پیغه مبهر!).

جا ته هلی سوننه خوشیان ده وین و ریز و ئی احترامیان ده گرن؛ چونکه ته وه به شیکه له ریز گرتن له پیغه مبهر ﷺ و ئی احترام گرتنی، له بهر ته وهی خودا و پیغه مبهره کهی فرمانیان به و شته کردووه، خوی گه وره ده فهرمو ویت: ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى﴾ [الشوری : ۲۳]، واته: به وانه بللی - که وه لامت ناده نه وه - من له سهر گه یاندنی په یامه کهی خوا، هیچ کری و مزه یه کم له ئیوه نا ویت، ته وه نه بیت که ئیوه له بهر خوا مافی خزمایه تی بهاریزن و وازم لی بینن با په یامه کهم بگه یه نم.

چه ندان به لگهی فهرمو وده لهم باره یه وه هاتوون، له وانه ته وهی که شیخ هیناویه تی. ته وهش کاتی که ته وان - خانه واده و ئال و بهیت - شوینکه و تهی سوننه ت بن و جیگیر و دامه زراو بن له سهر ئیسلام وه ک عه باس و نه وه کانی و عهلی و نه وه کانی، به لام

ئەوھى موخالەفەى سۈننەت بىكەت و جىگىر و دامەزراو نەبىت لەسەر ئاين، ئەوا دروست نىيە خوشبويستريت ھەر چەند تاكىك بىت لەخانەوادە و ئەھلى بەيت.

ووتەكەى: (ويتولونھم) واتە: خوشيانيان دەوئ. ووتەكەى: (ويحفظون فيھم وصية رسول الله ﷺ) واتە: وسىيەتەكەى پىغەمبەر ﷺ لەبارەيانەوھ دەپارىزن و جىيەجىي دەكەن (حيث قال يوم غدیر خم) ھەرۈك لەپۇژى غەدىرخوم دا گوتى، جا(الغدیر) لىرەدا: شوئىنى كۆبۈونەوھى ئاۋە، و(خم) وتراۋە: ناۋى پياۋىكە: دواتر (الغدیر) دراۋەتە پالى. وبۆچوونىك ھەيە دەلىت: برىتيە لەدارىكى لول خواردوو، پاشان غەدىر دراۋەتە پالى، جا ئەم غەدىرە لەپىنگاى مەدىنەدا بوو پىغەمبەر ﷺ لە كاتى گەپانەوھى لە ھەجى مائاۋاىي بەلايدا تىپەر بوو و وتارىكى تىدا پىشكەش كرد و بەشىك لەوتارەكەى ئەوھىيە كە شىخ ھىناۋىيەتى كە فەرموۋى: «أذكركم الله في أهل بيتي» واتە: خوداتان بىردەخەمەوھ لەوھى فەرمانى پىكردووھ لەبارەى خانەوادەكەمەوھ لەپىز لىگرتن و چاكبوون لەگەلىان ودانى ماف و ھەقەكانيان پىيان.

(وقال أيضا للعباس عمه) ھەرۈھە بەعەباسى مامى فەرموۋ، جا عەباس كورى عەبولمۇطەلىبى كورى ھاشمى كورى عەبدولمەنافە (وقد اشتكى إليه) واتە: كاتى شكايەتى ھالى بىردە لاي و گلەيى كرد و ھەۋالى لەبارەى ئەو شتانەوھ پىدا كە لە لايەن خەلکەوھ ھاتوۋەتە پى و پىي ناخۇش بووھ (أن بعض قریش ينفو) ھەندى لەقورەيش خراپىن لەگەلىان، و(الجفاء): باشنەبوون وبچراندنى پەيۋەندىيە (فقال) واتە: پىغەمبەر ﷺ فەرموۋى: «والذي نفسي بيده» سوئندىي بەوھى گيانى منى بەدەستە، ئەمە سوئندى پىغەمبەر ﷺ بوو «لا يؤمنون» باۋەپناھىنن واتە: باۋەپرى كامىل و واجب «حتى يحبوكم الله ولقرايتي» تاۋەكو ئىۋەيان خوشنەوئ لەپىناۋ خودا و لەبەر نىزىكايەتتان لەمنەوھ، واتە: لەبەر دوو ھۆكار:

يەكەم: نىزىكبوونەوھ لەخودا بەو كارە؛ چونكە ئەوان بەشىكن لەخۇشەويستان و ئەولىايى خودا.

دووهم : له بهر نه وهی نه وان خانه واده و خزم و کهسی پیغه مبهری خودان ﷺ ،
له مه شدا رازی کرنی نه وهیه له گه ل ریزگرتن لی .

پیغه مبهەر ﷺ ئاماژهی به فزیله تی بهنو هاشم - که خزم و که سوکارین - داوه و ،
فهرموویه تی : «إن الله اصطفى» واته : خودا هه لێژارد ، و (الصفوة) واته : هه لێژاردن
«بنی اسماعیل» نه وه کانی پیغه مبهەر ئیبراهیم خه لیل ﷺ «واصفی من بنی اسماعیل
کنانه» وله نه وهی ئیسماعیل کینانه ی هه لێژارد ، و کینانه ناوی هۆزیکه ، باوکیان کینانه ی
کورپی خوزهیمه یه «واصفی من کنانه قریشا» وله کینانه ش قوره یشی هه لێژارد ، که
بریتین له مندال و نه وه کانی موزیری کورپی کینانه «واصفی من قریش بنی هاشم»
وله قوره یشیش بهنو هاشمی هه لێژاردووه ، که بریتین له نه وه کانی هاشمی کورپی
عه بولمه ناف «واصفانی من بنی هاشم» و منی له بهنو هاشم هه لێژارد ، و پیغه مبهەر
ناوی موحه ممه دی کورپی عه بدوللای کورپی عه بدولموطه لیبی کورپی هاشمی کورپی
عه بدولمنافی کورپی قوسه ی کورپی کیلامی کورپی مورپی کورپی که عبی کورپی
لوئه ی کورپی غالبی کورپی کینانه ی کورپی خوزهیمه ی کورپی مودره که ی کورپی
ئیلیاسی کورپی موزیری کورپی نزاری کورپی مه عدی کورپی عه دنانه ^(۱) .

﴿ شایه تحالی فهرمووده که : ﴾

فهرمووده که به لگه ی فەزل و بالادهستی عه ره بی تیدایه و ، قوره یش باشتیری
عه ره بن و ، بهنو هاشم باشتیری قوره یشه و ، پیغه مبهەر ﷺ باشتیری بهنو هاشمه ،
که واته باشتیری دروستکراوه کانه له رۆحدا و باشتیری نه وانه له ره چه له کدا ،
له فهرمووده که دا فزیله تی بهنو هاشم هه یه که په یوه ندیی خزمایه تیان به پیغه مبه ره وه
ﷺ هه یه .

(۱) پروانه : سیره ابن هاشم (۱ / ۱۱) .

پینگه ی خیزانه کانی پیغمبر ﷺ لای نهلی سوننهت و جهماعهت

وَيَتَوَلَّوْنَ أَزْوَاجَ رَسُولِ اللَّهِ - ﷺ - أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ، وَيُؤْمِنُونَ بِأَنَّهُنَّ أَزْوَاجُهُ فِي الْآخِرَةِ: خُصُوصًا خَدِيجَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أُمُّ أَكْثَرِ أَوْلَادِهِ، وَأَوَّلَ مَنْ آمَنَ بِهِ وَعَاظَدَهُ عَلَى أَمْرِهِ، وَكَانَ لَهَا مِنْهُ الْمَنْزِلَةُ الْعَالِيَةُ. وَالصَّديقَةُ بِنْتُ الصَّديقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، الَّتِي قَالَ فِيهَا النَّبِيُّ - ﷺ -: «فَضْلُ عَائِشَةَ عَلَى النَّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ»^(۱).

نهلی سوننه و جهماعه خیزانه کانی پیغمبریان ﷺ خوشدهویت که پیشیان دهوتریت دایکانی باوه‌رداران و، پیمان وایه نهوان رنی نهون له قیامه‌تدا، به‌تایبه‌تی خه‌دیجه، که دایکی زوربه‌ی منداله‌کانی بوو، یه‌که‌م که‌سه که باوه‌ری پی هیناوه و پشتگیری له کاروباره‌کانی کردووه، پینگه‌یه‌کی به‌رزی هه‌بووه له‌لای و، عایشه راستگوی کچی راستگو، که له‌باره‌یه‌وه پیغمبر ﷺ فرموویه‌تی: «بالأتربوونی عایشه به‌سهر ژناندا، وه‌ک بالایی گوشتاو وایه به‌سهر هه‌موو خواردنه‌کانی تردا».

شهرح

شیخ (په‌حمه‌تی خوی لی بیت)، له‌م به‌شه‌دا باسی بیروباوه‌ری نه‌لی سوننه و جهماعه‌ی کردووه سه‌باره‌ت به‌ خیزانه‌کانی پیغمبر ﷺ، و فرموویه‌تی: (ویتولون أزواج رسول الله ﷺ) واته: خوشیانان دهوین و ریزیان ده‌گرن؛ له‌به‌رئه‌وه‌ی نه‌وان (أمهات المؤمنین) دایکی باوه‌رداران، له‌ریز و پله‌و پایه‌دا وله‌ حه‌رامی زه‌واج و ماره‌کردنیاں له‌سهر ئوممه‌تی ئیسلامی.

سه‌باره‌ت به‌ گشت حوکه‌مه‌کانی تر حوکه‌مه‌کیان حوکه‌ی ژنانی بیانیه له‌ پرووی قه‌ده‌کردنی به‌ ته‌نیا بوون له‌گه‌لیان و سه‌یرکردنیاں، خوی په‌روه‌ردگار فرموویه‌تی

(۱) متفق علیه: أخرجه البخاري (۳۳۷۰)، ومسلم (۲۴۴۶).

: ﴿الَّتِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ﴾ [الأحزاب: ۶]، واته: په یامبه ر - ﷺ - به پرواداران له خودی خوینیش له پیشتره، له هه موو کاروبارنکی دین و دنیا دا، وه هه رگیز پیخووش نه بووه موسلمانان تووشی هیچ جوړه به لاو نه هامه تیه ک بین، هه موو کاتیش هه ولیداوه به ره و خپرو چاکه بچن و خو ی به بریان داناوه، دیاره که ده بی موسلمانانیش هه ره نه و بریارو حوکیان بو بداو، هه ر قسه ی ته ویش بیستن، و ژنه کانیشی دایکیان، پیوسته وه ک دایکی خو یان پړزو حورمه تیان لیبین. واته: له پړز گرتن و حه رامی ماره کردنیاندا وه ک دایکیان، به لام له ته ماشا کردن و خه لوه ت و.. هتد، ده بی وه ک ژنانی تر مامه له یان له گه ل بکری ت و، فهرموویه تی: ﴿وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا﴾ [الأحزاب: ۵۳]، واته: بیگومان هه رگیز بو ئیوه ناشی و نابیت نازارو نه زیه تی په یامبه ری خوا ﷺ بده ن، ئیدی به زمان بی، یان به کردار، هه رگیزیش بو تان نییه ژنه کانی دوا ی خو ی به هیچ جوړیک ماره بکه ن، چونکه وه کو دایکتان؛ چونکه نه زیه تدانی و ماره کردنی ژنه کانی نه و، لای خوا کاریکی زور گه وره یه و چاوپووشی لینا کری، هه روه ها فهرموویه تی: ﴿وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسَأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ﴾ [الأحزاب: ۵۳]، واته: خو ئه گه ر داوا ی شتیکتان له ژنانی پیغه مبه ر ﷺ کرد، له پستی په رده وه داوایان لی بکه ن، واته: نه ده ب له مالی په یامبه ر ﷺ و تیکه ل نه بوون له گه ل خانه واده کهیدا یاسایه کی خوا بییه و، ده بی هه موو کات پیش چاو بگیری. نه وان له پړز گرتن و حه رامی ماره کردنیاندا دایکی ئیمانداران، به لام له ته ماشا کردن و خه لوه ت و.. هتد، ده بی وه ک ژنانی تر مامه له یان له گه ل بکری ت. پیغه مبه ر ﷺ کاتی وه فاتی کرد نو خیزانی هه بوو و نه وانیش بریتین له: (عائشه، حه فسه، زهینه بی کچی جه حش، ثوم سه له مه، سه فیه، مه یموونه، ثوم حه بیبه، سه ودا، جووه رییه) سه باره ت به خه دیجه، پیش پیغه مبه رایه تی شووی پیکرد، تا وه فاتی کرد

ژنى بەسەر نەھىنا، دواتر ھاوسەرگىرى لەگەل زەينەبى كچى خوزەيمەى ھىلالى كرد
و ئەو نەمايەو تەنھا ماوہىەكى كەم، دواتر وەفاتى كرد ، ئەمانە ئەو ژنانەن كە
گواستوونىەو و، يازدە دانە بوون، خودا لىيان رازى بىت.

(ويؤمنون) واتە: ئەھلى سوننەت و جەماعە باوہريان وايە (بأنهن أزواجه في
الآخرة) ئەوان ژنى پىغەمبەرن ﷺ لە قىامەتدا، ئەمەش بەلگەىە لەسەر پلەو ريزيان
(خصوصا خديجة) بەتايبەت خەديجە، كە خاوەنى چەندىن تايبەتمەندى و فەزىلەتە،
و شىخى ئىسلام لە نىوياندا باسى چەند دانەىەكى كردووە:

۱- دايكى زۆربەى مندالەكانىەتى و ھەموو مندالەكانىشى لەون، جگە لە ئىبراھىم
كە لە ماريای قىبتيە.

۲- يەكەم ژن بوو - بە پتي پروانگەىەك باوہرى پتي ھىنا -، ئەویش ئەو كەسەىە كە
شىخ لىرەدا باسى كردووە - يان يەكەم ژن بوو بە پتي بۆچوونەكەى تر باوہرى پتي
ھىنا.

۳- يەككە لە يەكەم كەسەكان بوو، كە پشتگىرى لىكرد و يارمەتى دا لە كاتە
پتويست و ھەستيارەكاندا.

۴- پىنگەىەكى بەرزى ھەبوو لەلای ئەو، بۆيە خوۆشى دەويست و زۆر باسى دەكرد
و ستايشى دەكرد.

(والصديقة بنت الصديق) واتە: عائىشە كچى ئەبى بەكر، و (الصديق):
زىادەپرەويە لە راستگۆيى دا، پىغەمبەر ﷺ ئەو نازناوہى بە ئەبوبەكر بەخشی ، و
عائىشە چەندان فەزىلەتى ھەىە، لەوانە:

خوۆشەويستىرین خىزان بوو بەلای پىغەمبەرەوہ ﷺ، و جگە لە ئەو ھاوسەرگىرى
لەگەل كچ دا نەكردووە، و لەناو جىگا و پەرۆكەى ئەودا وەحى بۆ پىغەمبەر ﷺ
دەدەبەزى، و خودا بىبەرى كردووە لەوہى كە خەلكى درۆ تۆمەتيان بۆ ھەلبەست، و
ئەو ژىرتىرینە لە ژنەكانى و گەورەترىنى ھاوہلان بوو، كاتىك بابەتيك ناپروون بوایە

لاى ھاۋەولان، راۋىژيان پىدەكرد، پىغەمبەر ﷺ سەرى لەباۋەشى ئەودا بوو كاتى كە
 ۋە فاتى كەرد^(۱) ۋە لە ماله كەى ئەودا نىژرا، . . هتد.

جا شىخ لىرەدا ئاماژەى بەچەند فەزائىلىكى داۋە: پىغەمبەر ﷺ لەبارەى ۋە
 فەرموۋىەتى: «فَضْلُ عَائِشَةَ عَلَى النَّسَاءِ، كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ» واتە:
 پلە ۋە پاىەى عائىشە بەسەر ئافرەتاندە ۋەك پلەى گۆشتاۋ بەسەر ھەموو خواردنەكانى
 ترەدا، ۋە «الثريد» گۆشتاۋ ياخود تەشربە ۋە باشتىن خواردنە؛ چونكە لەگۆشت ۋە نان
 پىكەتوۋە، نان باشتىنى قوتە، ۋەگۆشتىش باشتىن مەرگە ۋە شۆرباىە، جا گەر
 گۆشت باشتىن مەرگە ۋە شۆربا بىت، ۋە نان باشتىن قوت بىت، ئەوا بەھەردوكان
 پلاۋى گۆشت (الثريد) پىك بىت، ئەوا پلاۋى گۆشت (الثريد) باشتىن خواردنە.

خوبہ ریکردنی ئہ ہلی سوننہ ت و جہ ماعہ ت لہ وہی بیدعہ کاران دہیلین لہ دژی ہاوہ لان و ئالو بہیت

وَيَتَّبِعُونَ مِنْ طَرِيقَةِ الرِّوَافِضِ الَّذِينَ يُبْغِضُونَ الصَّحَابَةَ وَيَسُبُّونَهُمْ. وَطَرِيقَةُ
النَّوَاصِبِ الَّذِينَ يُؤْذُونَ أَهْلَ الْبَيْتِ بِقَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ. وَيُمْسِكُونَ عَمَّا شَجَرَ بَيْنَ
الصَّحَابَةِ، وَيَقُولُونَ: إِنَّ هَذِهِ الْأَثَارَ الْمَرْوِيَّةَ فِي مَسَاوِيهِمْ مِنْهَا مَا هُوَ كَذِبٌ، وَمِنْهَا
مَا قَدْ زِيدَ فِيهِ وَنُقِصَ وَغَيْرٌ عَنْ وَجْهِهِ، وَالصَّحِيحُ مِنْهُ هُمْ فِيهِ مَعْدُورُونَ: إِمَّا
مُجْتَهِدُونَ مُصِيبُونَ، وَإِمَّا مُجْتَهِدُونَ مُخْطِئُونَ. وَهُمْ مَعَ ذَلِكَ لَا يَعْتَقِدُونَ أَنَّ كُلَّ
وَاحِدٍ مِنَ الصَّحَابَةِ مَعْصُومٌ عَنْ كِبَائِرِ الْإِثْمِ وَصَغَائِرِهِ؛ بَلْ يَجُوزُ عَلَيْهِمُ الذُّنُوبُ
فِي الْجُمْلَةِ. وَلَهُمْ مِّنَ السَّوَابِقِ وَالْفَضَائِلِ مَا يُوجِبُ مَغْفِرَةً مَا يَصْدُرُ مِنْهُمْ - إِنْ
صَدَرَ - حَتَّى إِنَّهُمْ يُغْفَرُ لَهُمْ مِّنَ السَّيِّئَاتِ مَا لَا يُغْفَرُ لِمَنْ بَعْدَهُمْ؛ لِأَنَّ لَهُمْ مِّنَ
الْحَسَنَاتِ الَّتِي تَمْحُو السَّيِّئَاتِ مَا لَيْسَ لِمَنْ بَعْدَهُمْ. وَقَدْ ثَبَتَ بِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ -
ﷺ- أَنَّهُمْ خَيْرُ الْقُرُونِ، وَأَنَّ الْمُدَّ مِنْ أَحَدِهِمْ إِذَا تَصَدَّقَ بِهِ كَانَ أَفْضَلَ مِنْ جَبَلٍ
أُحْدَ ذَهَبًا مِّمَّنْ بَعْدَهُمْ. ثُمَّ إِذَا كَانَ قَدْ صَدَرَ مِنْ أَحَدِهِمْ ذَنْبٌ؛ فَيَكُونُ قَدْ تَابَ
مِنْهُ، أَوْ أَتَى بِحَسَنَاتٍ تَمْحُوهُ، أَوْ غُفِرَ لَهُ؛ بِفَضْلِ سَابِقَتِهِ، أَوْ بِشَفَاعَةِ مُحَمَّدٍ -
ﷺ- الَّذِي هُمْ أَحَقُّ النَّاسِ بِشَفَاعَتِهِ، أَوْ ابْتِلِيَ بِبِلَاءٍ فِي الدُّنْيَا كُفِّرَ بِهِ عَنْهُ. فَإِذَا كَانَ
هَذَا فِي الذُّنُوبِ الْمُحَقَّقَةِ؛ فَكَيْفَ الْأُمُورُ الَّتِي كَانُوا فِيهَا مُجْتَهِدِينَ: إِنْ أَصَابُوا؛
فَلَهُمْ أَجْرَانِ، وَإِنْ أَخْطَوْا؛ فَلَهُمْ أَجْرٌ وَاحِدٌ، وَالْخَطَأُ مَغْفُورٌ. ثُمَّ إِنَّ الْقَدَرَ الَّذِي
يُنْكَرُ مِنْ فِعْلِ بَعْضِهِمْ قَلِيلٌ نَزَرَ مَغْفُورٌ فِي جَنْبِ فَضَائِلِ الْقَوْمِ وَمَحَاسِنِهِمْ؛ مِنْ
الْإِيمَانِ بِاللَّهِ، وَرَسُولِهِ، وَالْجِهَادِ فِي سَبِيلِهِ، وَالْهَجْرَةِ، وَالنُّصْرَةِ، وَالْعِلْمِ النَّافِعِ،
وَالْعَمَلِ الصَّالِحِ. وَمَنْ نَظَرَ فِي سِيرَةِ الْقَوْمِ بِعِلْمٍ وَبَصِيرَةٍ، وَمَا مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ بِهِ مِنْ

الْفَضَائِلُ؛ عَلِمَ يَقِينًا أَنَّهُمْ خَيْرُ الْخَلْقِ بَعْدَ الْأَنْبِيَاءِ؛ لَا كَانَ وَلَا يَكُونُ مِثْلُهُمْ،
وَأَنَّهُمْ الصَّفْوَةُ مِنْ قُرُونِ هَذِهِ الْأُمَّةِ الَّتِي هِيَ خَيْرُ الْأُمَمِ وَأَكْرَمُهَا عَلَى اللَّهِ.

ههروه ها خوڤان بهریده کهن له ریگا وریبازی رافیزییه کان ده کهن، ئهوانه ی که رقیان له هاوه لانه و سوکایه تیان پیده کهن، ههروه ها له ریگای ئه و نه واسییبیانه ی که ئه زیه تی ئه هلی بهیت ددهن به قسه یان کردار. و خوگر و بیده نگن له و کیشانه ی، که له نتوان هاوه لاند ا هه بووه، و ده لئین: ئه و هه والانه ی که گیردراونه ته وه له باره ی عه یبه کانیه وه: هه ندیکیان درۆ و هه لبه ستراون، هه ندیکی بۆی زیاد کراوه و لئی لابراره، و هه قیقه ته که ی شیویندراوه، ئه وه ش که راسته بیان و عوزریان بۆ ده هیئندریته وه: له و کاره یاندا یان ئیجتهادیان کردوو و پیکاویانه، یان ئیجتهادیان کردوو به هه لدا چوون. له گه ل ئه وه شدا ئه هلی سوننه ت و جهماعه ت باوه ریان وایه، که هه ر یه کیک له هاوه لان له تاوانه گه وره و بچوو که کان دوور بن له هه ل و پاریزراو بن لئی؛ به لکو ده کریت گونا هه کان به گشتی ئه نجام بدن، به لام ئه و پیشینه و فزیله ته ی، که هه یانه که وای پتویست ده کات لیخوشبوونیان بۆ هه بین بۆ ئه وه ی ده یکه ن - ئه گه ر بیکه ن و ئه نجامی بدن - تا ئه و راده یه یی، که چاوپۆشی له تاوانه کانیا ن ده کریت که بۆ ئهوانه ی دوا ی ئه وان شتی وایه؛ چونکه کرده وه ی چاکیان هه یه، که کاره خراپه کان ده سرپته وه و ئه و تایبه ت مه ندیه بۆ ئهوانه ی دوا ی ئه وان نیه. ههروه ها سه لمیئراوه که پیغه مبه ری خودا ﷺ فرموویه تی: ئه وان باشتیرینی کهسانی سه ده کانن و مشتیک له یه کیکیان ئه گه ر به خیر بیبه خشیت له چیا ی ئو خود باشته به زیر له ئهوانه ی دوا ی خوڤان. پاشان ئه گه ر یه کیکیان گونا هیکی کرد؛ ئه و به دلنیا ییه وه ته وه ی لی کردوو، یان کاریکی چاکی کردوو، که ده سرپته وه، یان خودا لئی خوش بووه؛ له سایه ی ئه و پیشینه یه یی که هه یه تی له ئیسلامه تی دا، یان به هو ی تکا و شه فاعه تی موحه مه د ﷺ، که شایسته ترین که سن به شه فاعه ته که ی له کهسانی تر، یان تووشی به لایه ک بووه له دنیا دا، که ده بیته که فاره ت بۆ تاوانه که ی. که واته ئه گه ر ئه مه له حاله تی ئه و

گوناها نه دا بوو که نهجام دراو، نهوا چونه سه بارهت بهو بابتهانهی، که ئیجتهاد و کوششیان تیدا کردووه، نه گهر راست بووبن و پیکابیتیان، دوو پاداشتیان ده بیت، نه گهر بههله دا چووبن یهک پاداشتیان بو ههیه، ههله کهش خودا لئی خوش ده بیت. پاشان نهو نه دازهیهی نکۆلی لئی ده کریت له کردهوهی هه ندیکیان زور کهمه و؛ مایهیی لیخوشبوونه بههوی نهو ریژ و قه در و چاکهیهیی که هه یانه: له ئیمان بوون به خودا و پیغه مبه ره کهی و، جیهاد له پیناو خودا و، کوچکردن و، سه رکه وتن و زانستی به سوود و، کردهوهی راست و درووست.

جا هه رکه سیک به زانست و بهرچاو پروونی سهیری ژیاننامهی هاوه لان بکات، نهوهی خودا له فزیه ته کان پئی به خشیون؛ به دلنیا ییه وه دهیزانیت: که نهوان له دوا ی پیغه مبه ران باشت رینی درووستکراوه کانن و، وینه یان نییه و نابیت، نهوان نوخبه و کهله پیاوی سه ردهم و سه ده کانی نه م یلله ته، که باشت رینی گه لان و به شه ره فترینیانن لای خودای پهروه ردگار.

شرح

شیخ (په حمه تی خوا ی لئی بیت) له م به شه دا چه ند باب ته یکی پروونکردو ته وه: یه که م: هه لو یستی نه هلی سوننه ت و جه ماعه به رانه ر به هاوه لان و نه هلی به ی ت، نه وه ش هه لو یستی میانه روی و وه سه ته له نیوان زیاده روی و که مته رخه میدا و، توند په روی و کورتره ویدا، نه هلی سوننه هه موو باوه ردارانیان خوش ده ویت به تایبه ت پیشینه کان له کوچه ران و پشتیوانان نه وانه ش که له چاکه دا شوینیان که وتوون و، ئالو به یتیانیش خوش ده ویت، نهوان به های هاوه لان و فزیه ته کانیان ده زانن و په چاوی مافه کانی ئالو به ی ت ده که ن نه وهی، که خودا واجبی کردووه.

(ويتبرءون من طريقة الروافض) وه ئىنكارى له رېبازى پافىزىيەكان دەكەن و خۆيانى لىبەرى دەكەن، ئەوانەى كە سوکايەتى بە ھاوہلان دەكەن و بوختانىان بۆ دەكەن و، زیادەپرەوى دەكەن دەرھەق بە عەلى كۆرى ئەبى تالىب و ئالو بەیت. (ومن طريقة النواصب) ھەرۋەھا لە رېچكە و مېتۆدى ناسىبىيەكان، ئەوانەى كە دوزمنايەتى ئالو بەیت دەكەن و تانەيان لىدەدەن، پېشتەر عەقىدەى ئەھلى سوننەت و جەماعەت سەبارەت بە ھاوہلان و ئەھلى بەیتمان پروون كەدەوہ، بەلام مەبەست لە باسكردنى لىرەدا بەراوردكردنەى لە گەل عەقىدەى لادەران و ئەوانەى دژيانن.

دووەم: شىخ (پەحمەتى خۆاى لى بىت) شىكردنەوہى خۆى بۆ ھەلوئىستى ئەھلى سوننەت و جەماعەت پروون كەدەوہ سەبارەت بەو ناكۆكىيەى لە نىوان ھاوہلان لە سەردەمى فیتنەدا پروویدا و ئەو شەپانەى لە نىوانياندا پروویدا، ھەرۋەھا ھەلوئىستيان سەبارەت بەوہى دەدرىتە پال ھاوہلان لەو كەموكۆرپانەى، كە دوزمناى خودا وەك ھۆكارىك بۆ دوزمنايەتى و تانەدان لىيان بەرامبەريان بەكارى دىنن، وەك ئەوہى لە گەل ھەندىك لە نووسەرانى دواتر و مۆدىرن پروویدا، كە خۆيان كەدە دادوہر لەوہى كە لە نىوان ھاوہلانى پىغەمبەرى خودا ﷺ پروویدا، بەبى بەلگە ھەندىكان بە راست دانا و ھەندىكىش بە ھەلە، بەلكو بە شوئىكەوتنى ئارەزووہكانيان و لاسايىكردنەوہى ئەو كەسە بەدخوازانەى، كە ھەولى فرىودانى مۇسلمانان دەدەن بە گومانكردن لەسەر مېژووە سەربەرزەكەيان و، پىشەوا چاكەكەيان، كە خەلكانىكى باشتىنى سەردەمى سەدەكان بوون؛ بۆ ئەوہى لەوئوہ دزە بكەن بۆ تانەدان لەئىسلام و، دوو بەرەكى دروستكەن لەنىو مۇسلماناندا و لاوازيان بكەن.

چەندە باشە ئەوہى شىخ لىرەدا باسى كرد لەپرووى پروونكردنەوہى ھەقىقەت و راستىيەكان، باسى ھەلوئىستى ئەھلى سوننەى كەدووە سەبارەت بەوہى دەدرىتە پال ھاوہلان و چى ناكۆكىەك لە نىوانياندا ھەبووہ - واتە ناكۆكيان لەسەر درووست بووہ - دەتوانرېت لە دوو شتدا كورت بكريتەوہ:

یه کهم: ئەوان (یمسکون عما شجر بین الصحابة) زمانیان دەپاریزن لەو هی که له نێوان هاو له کاندای پروویداوه و ناکۆکی لە سەر بووه، واته: له گهڕان دهووستن و قوول نابنهوه تیدا؛ چونکه قولبوونهوه لهو هادا هاوسۆزی و رق و کینه بۆ هاو له لانی پیغه مبهری خودا ﷺ درووست دهکات، ئەو هاش یه کیکه له تاوانه گه و رهکان، که واته ریگای سه لامه تی ئەو هی که بیده نگ بیت به رامبهری و قسه ی له سهر نه کهیت.

دوو هه: بیانوهێنانه وهی بۆ ئەو که موکورتیان هی له باره یانه وه ده گیردرینه وه؛ چونکه ئەمه بۆ بهرگری کردنه له وان، و له وه لای پیلانی دوژمنه کانیاندا یه، ئەو هاش هاتوو ه که ده کری بیانوو ه کان به م شیوه یه کورت بکریته وه:

۱- (هذه الآثار المروية في مساوئهم : منها ما هو كذب) ، ئەو ریوایه تانه ی سه باره ت به عه یبه کانیان گیردراونه ته وه: هه ندیکیان درۆیه و، دوژمنه کانیان هه لیا نه ستوو ه؛ بۆ له که دارکردنی ناو و ناویانگیان، وه ک ئەو هی رافیزه ده یکه ن، خودا نه فره تیان لی بکات، جا درۆش گرنگی پینادریت و حسابی بۆ ناکریت.

۲- ئەو عه یب و که موکورتیان هی که گیردراونه ته وه (ومنها ما قد زيد فيه ونقص وغير عن وجهه) هه ندیک ی بۆ زیاد کراوه و لی که م کراوه و ده ستکاری کراوه و، درۆی تیکه ل بووه، تووشی شیواند نیک بووه، که پشتی پی نابه ستریت؛ چونکه فه زیله تی هاو له لان زانراوه و دادپهروه ریای مسوگه ره، بۆیه واز له زانراوی دلنیا بۆ بابته تی شیواوی جیی پرسیار ناهیندریت.

۳- (والصحيح منه) واته: به شه درووسته که ی، واته: ئەو ریوایه ته سه حیحانه ی که گیردراونه ته وه لهو باره یه وه (هم فيه معذرون: إما مجتهدون مصيئون، وإما مجتهدون مخطئون) ئەوان عوزر و بیانوو یان بۆ هیندراوه ته وه: یان ئیجتیهادیان کردوو ه و راست بوون، یا خود ئیجتیهادیان کردوو ه به هه لادا چوون و، ئەم بابته له بابی ئیجتیهاده، ئەو هی گه ر که سی موخته هید بیپیکیت دوو پاداشتی بۆ هه یه، گه ر

بەھەلەشدا بىچىت يەك پاداشت، لەبەر ئەو فەرموودەيەى كە لە "الصحيحين" دا
 ھاتووە^(۱)، لە ئەبو ھورەيرە و عەمرى كۆرى عاسەوہ: پىغەمبەرى خودا ﷺ،
 فەرموويەتى: «إذا اجتهد الحاكم فأصاب فله أجران وإذا حكم فاجتهد فأخطأ فله
 أجر»، واتە: "ئەگەر حاکم و داوەر ھەول بەدات و راست بىت، ئەوا دوو پاداشتى بۆ
 ھەيە، وئەگەر ھەولیداو بە ھەلەدا چوو، يەك پاداشتى بۆ ھەيە".

۴- ئەوان مەرفۇن، دەكرىت ھەر تاكىيان توشى ئەوہ بن كە ھەرتاكيكى ترى
 موسولمان توشى دەبىت لە ھەلە و تاوان، جا ئەھلى سوننە: (لا يعتقدون أن كل
 واحد من الصحابة معصوم عن كبائر الإثم وصغائره؛ بل يجوز عليهم الذنوب في
 الجملة) باوەريان وا نىيە كە ھەريەكيك لە ھاوہلەكان پارىزراون بن لە ھەلە و تاوانە
 گەورە و بچوو كەكان؛ بەلكو بەگشتى دەكرىت توشى ھەلەبن، بەلام ئەوہى كە
 توشى دەبن لە گوناھ و تاوان، چەندان ھۆكار ھەيە بۆ ئەوہى خودا بەھۆيەوہ لىيان
 خوش بىت، لەوانە :

ئ- بەھۆى (لهم من السوابق والفضائل ما يوجب مغفرة ما يصدر منهم - إن صدر)
 ئەو پىشىنەو فەزىلانەى كە ھەيانە وا دەكات لىخوشبوونيان مسۆگەر بىت بۆ ئەوہى
 ئەنجاميانداوہ - ئەمە گەر ئەنجاميان داىت - ، جا ئەو تاوانەى كە تاكييان توشى
 دەبىت بەھۆى چاكە گەورەكانيانەوہ جىي لىبوردن و لىخوشبوونە، ھەروەك
 لەچىرۆكى حاتىب دا ھاتووە، كاتىك ئەوہى كرد كە لە شەرى فەتھدا پروویدا،
 لەتاوانەكەى بووران لەبەرئەوہى بەشداری جەنگى بەدرى كردبوو (حتى إنهم يغفر
 لهم من السيئات ما لا يغفر لمن بعدهم؛ لأن لهم من الحسنات التي تمحو السيئات
 ما ليس لمن بعدهم) تەنانەت ھەندى تاوان بۆ ئەوان جىي لىخوشبوونە بەلام بۆ
 كەسانى دواى ئەوان ئەو لىخوش بوونە پەنگە نەبىت؛ چونكە ئەوان چاكەگەلىيان
 ھەيە كە بەھۆيەوہ تاوانەكانيان دەسپردىتەوہ و كەسانى دواى ئەوان ئەو چاكانەى نىيە،

(۱) متفق عليه : أخرجه البخاري (۷۳۵۲) ، ومسلم (۱۷۱۶) .

خوای پەرورەدگار فەرموویەتى : ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ أَلْسِيَّاتِ﴾ [هود : ۱۱۴] ،
واتە : بەدلىيایەو خیر و چاکە تاوان لادەبات و دەسپرىتەو.

ب- ئەوان چەندان چاکەیان ھەيە بەبەرورد بەکەسانی تر و ھىچ کەسنىک لەپىز و
فەزلىدا شان نادات لەشانیان (وقد ثبت بقول رسول الله ﷺ : «أنهم خير القرون ، وأن
المد من أحدهم إذا تصدق به كان أفضل من جبل أحد ذهباً ممن بعدهم ») أخرجه
الشيخان^(۱) ، واتە : بەفەرمايشتى پىغەمبەرى خوا ﷺ يەکلایى بوووتەو : کە ئەوان
لەباشترین کەسانی سەر دەم و سەدەکانن ، تەنانت مشىک خىرى تاكىک لە ئەوان
کاتىک دەیکاتە خیر باشترە لەخىرى دواى خوای بەشيوەيەك گەر زىر بکەنە خیر
بەئەندازەى کىوى ئو خود ، لەفەرمووودەکەى ئەبو ھورەيرە و عیمرانى کوپى حوصەين
دا ھاتووە : پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرموویەتى : «خير القرون قرني ، ثم الذين يلونهم»
باشترین کەسانی سەدەکان سەدەو سەر دەمى منە ، پاشان ئەوانەى دواى ئەوان ، و
«القرون» : جەمعى (قرن) ، و (القرن) حەلکانى يەك سەر دەم و ليکەو نزیکن و
لەبابەتىک لەبابەتەکاندا ھاوبەشن ، و (القرن) دەدرىت بەسەر ماوەيەك لەزەمان و
کاتدا.

ت- زۆرى ھۆکارەکانى تاوان سپرەرەو ، ئەوان شت گەلىکیان ھەيە ، کە تاوان
دەسپرىتەو بەلام کەسانی دواى خوایان ئەو چاکە و خىرەى نىيە (فإذا كان قد صدر من
أحدهم ذنب ؛ فيكون قد تاب منه ، أو أتى بحسنات تمحوه ، أو غفر له ؛ بفضل
سابقه) پاشان ئەگەر يەکیکیان گوناھىکی کردبىت ، ئەوا تەوبەى لى کردووە ، یان
کارىکی چاکى کردووە کە تاوانەکەى بۆ دەسپرىتەو ، یان لەسەرى لادراو ، بەھۆى
فەزلى ئەو پىشینهيەى کە ھەيەتى ، واتە : بەھۆى ئەو کارە چاکانەى کە پيش خوایان
خستوو (أو بشفاعه محمد ﷺ الذي لهم أحق الناس بشفاعته ، أو ابتلي ببلاء في

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۲۶۵۲) ، ومسلم (۲۵۳۳) بلفظ : «خير الناس قرني...» .

الدنیا کفر به عنه) یان به شه فاعه تی موحه ممه د ﷺ ، که ئەوان شایه نی زۆرتین شه فاعه تی ئەویان ههیه، یان له دونیادا تووشی به لایه ک ده بیّت، که ده بیته که فارهت بۆی، واته: تا قیکراوه ته وه و تووشی به لایه ک بووه، که به هۆیه وه ئەو تاوانه ی لی سراوه ته وه و له سه ری نه ماوه، وه ک له له فهرمووده یه کی سه حیحد ا هاتووه: پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرموویه تی: «مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصَبٍ وَلَا هَمٍّ وَلَا حُزْنٍ وَلَا أَذًى وَلَا غَمٍّ، حَتَّى الشَّوْكَةُ يُشَاكُهَا إِلَّا كَفَرَ اللَّهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ» متفق علیه^(۱)، واته: هیچ شتێک تووشی موسلمان نابێت له ماندوو بوون و خه م و په ژاره و ئازار و کیشه، ته نانه ت درکینیش کاتی که ئازاری ده دات، ئیلا خوای گه وه به هۆیه وه له گونا هه کانی ده سرپێته وه وله سه ری لایه بات. هاوه لان له پیشترین که سن به وه.

ده لیت : (فإذا كان هذا في الذنوب المحققة) جا ئەگەر ئەمه له باره ی ئەو گونا هانه وه بیّت که به هه قیقی به دی هاتوون و پرویان داوه، واته: له واقع دا پرویدا بیّت، ئەوا ئەوان چه ندان کاری چاکانه یان ههیه که که ده بنه که فاره تی خراپه کانیان (فكيف بالأمر التي كانوا فيها مجتهدين) ئەی ده بی له و بابه تانه دا چۆن بن که تیدا کۆشش و ئیجتیهادیان کردووه؟، و (الاجتهاد) : هه وڵدان و خسته کاری توانا کانه بۆ تیگه یشتن له حوکمیکی شه رعی (إن أصابوا فلهم أجران ، وإن أخطوا ؛ فلهم أجر واحد ، والخطأ مغفور) گه ر بیپێکن دوو پاداشتان ههیه و، گه ر به هه له شدا بچن؛ ئەوا یه ک چاکه یان بۆ ههیه و، هه له کهش بووراوه و مایه یی لیخو شبوونه، ههروه ک پیشتر ئەم بابه ته مان به به لگه وه پروونکرده وه، که واته ئەو هه لانه ی که له هاوه لانه وه پروو ده دن هه رچه ند زۆر که میشن له دوو حاله ت به ده ر نییه:

یه که میان: به هۆی جوړه تیگه یشتن و ئیجتیهادیکه وه بووه و ئەوان تیدا پاداشت ده درینه وه.

(۱) متفق علیه: أخرجه البخاري (۵۶۴۱)، ومسلم (۲۵۷۳).

دوۋەمیان: كە بەبى ئىجتىھاد ئەنجامیان داۋە و تاوانىكە لە تاوانەكان، ئەم جورەيان بەھۆى ئەو كردهو چاك و فەزىلەت و پىشینهى كە ھەيانە دەبىتە كەفارەت بۆ ھەلەكەيان و دەسپرىتەو.

ووتەكەى: (ثم القدر الذي ينكر من فعل بعضهم) پاشان ئەو برە كارەى كە جىي رەخنە و تىبىنى و ھەلوئىستە لەسەر كەردنە، كردهو ھەندىكەيانە، ئەمە پوختەى باسەكەى پىشوو و، روونكەردنەو ەى رىز و فەزلى ھاو ەلان بەكورتى، برىتەى لە:

۱- ئيمان بوون بەخودا و پىغەمبەرەكەى، كە ئەویش باشتىن كردهو ەى .

۲- جىھاد لە رىگەى خوادا بۆ بەرزكەردنەو ەى و تە و كەلامى خودا، كە بە بەرزترىن چەلەپۆ ەى ئىسلام دادەنرىت .

۳- كۆچكردن لە پىناو خوادا، كە ەكەىكە لە باشتىن كارەكان .

۴- سەرخستىن و پشتىوانى كەردنى ئاينى خودا، خوداى گەورە لەبارەيانەو ە

فەرموو ەتى: ﴿وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ [الحشر: ۸] ، واتە: خودا و پىغەمبەرەكەى سەردەخەن ئا ئەوانەن راستگۆكان لە باو ەرو جىھادىاندا.

۵- زانستى بەسوود و كردهو ەى چاكە .

۶- باشتىنى دروستكراون لە دواى پىغەمبەران، جا ئوممەتى موخەممەد ﷺ

باشتىنى گەلانە، ھەروەك خوداى گەورە فەرموو ەتى: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ﴾ [آل عمران: ۱۱۰] ، واتە: ئىو ە چاكترىن ئوممەت و كۆمەلەن، ھىنراونەتە ئەم سەرزەو ەى بۆ كەلەك گەياندن بەمەردوم و رىنماى كەردنىان . ، وچاكترىن ئوممەتە ھاو ەلەكانى پىغەمبەرى خوا ە ﷺ؛ بەبەلگەى فەرمايشتەكەى پىغەمبەر ﷺ: «خيركم قرني ، ثم الذين يلونهم»^(۱) الحديث، واتە: باشتىنتان ئەوانەن كە لەسەردەمى مندان، پاشان ئەوانەى دواى ئەوان .

(۱) سبق تخريجه .

۷- ئەوان نوخبه‌ی سه‌ده‌کانی ئەم میلله‌ته‌ن، که باشتی‌نی گه‌لان و به‌پ‌یزتری‌نیانه له‌لای خودا، هه‌روه‌ک له‌و فه‌رمووده‌یه‌دا هاتووه که ئیمام ئەحمه‌د گ‌ی‌راوه‌ته‌وه: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی : «أَنْتُمْ تُؤْفُونَ سَبْعِينَ أُمَّةً، أَنْتُمْ خَيْرُهَا وَأَكْرَمُهَا عَلَى اللَّهِ سُبْحَانَهُ» ، ورواه الترمذي وابن ماجه والحاكم في «مستدرکه»^(۱)، واته: ئیوه هه‌فتایه‌مین گه‌لن که ده‌مرن، ئیوه باشتی‌ن و پ‌یزداری‌نیانن له‌لای خودا.

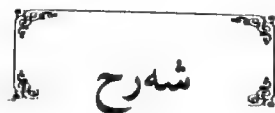
(۱) حسن : أخرجه الترمذي (۳۰۰۱) ، وابن حبان (۴۲۸۸) ، والحاكم في «مستدرکه» (۴/۹۴) ، وقال الترمذي : هذا حديث حسن .

عەقىدەى ئەھلى سۈننەت و جەماعت سەبارەت بە كەرامەتى

پىاۋچاكان

وَمِنْ أَصُولِ أَهْلِ السُّنَّةِ: التَّصَدِيقُ بِكَرَامَاتِ الْأَوْلِيَاءِ وَمَا يُجْرِي اللَّهُ عَلَى أَيْدِيهِمْ مِنْ خَوَارِقِ الْعَادَاتِ فِي أَنْوَاعِ الْعُلُومِ وَالْمُكَاشَفَاتِ وَأَنْوَاعِ الْقُدْرَةِ وَالتَّأثيرَاتِ، كَالْمَأثورِ عَنْ سَالِفِ الْأُمَمِ فِي سُورَةِ الْكَهْفِ وَغَيْرِهَا، وَعَنْ صَدْرِ هَذِهِ الْأُمَّةِ مِنَ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ وَسَائِرِ قُرُونِ الْأُمَّةِ، وَهِيَ مَوْجُودَةٌ فِيهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

يەكېك لە ئەسلى و بنەماكانى ئەھلى سۈننە: بەراستدانانى كەرامەتى پىاۋچاكانە، ئەوھى خودا لە سەر دەستى ئەوان دەيھىيىتە بوون لەو شتە ئائاسايانەى، كە لەدەرەوھى دەسەلاتى مروفتن ھاوشىوھى چەندان جوړى زانست و زانىارى و كەشف، واتە: بىنن وھەست كردن بە شتاتىك كە كەسانى تر نايىنن و ھەستى پىناكەن و ھىزو توانا و كاريگەر يەك، كە بەدەرييت لە عادەت و تواناى كۆى مروفتەكان، ئەوھى لە گەلانى پىشووھو گىردراوھتەوھ لە سورەتى كەھف و جگە لەویش، ئەوھى لە پىاوانى سەرەتاي ئەم مىللەتەوھ لە ھاوھلان و شوپىكەوتووانىان و ھەموو تاقمەكانى ئومەتەوھ گىردراوھتەوھ، كەرامەت باقىە و تا پوژى دوايى لەم ئومەتەدا ھەردەمىنى.

شرح

ووتەكەى : (ومن أصول أهل السنة) واتە: لە ئەسلى و بناغەكانى عەقىدە و بىروباوەر و ئيمانەكەيان (التصديق بكرامات الأولياء) باوەرپوونە بە كەرامەتى پىاۋچاكان، و(الكرامات) : جەمعى (كرامة) يە كە برىتيە لەوھى كە : (وما يجري الله على أيديهم من خوارق العادات) خودا لە سەر دەستى پىاۋچاكان دەيھىيىتە دى

لەو شتانەى، كە لە دەرهوہى توانای مروّفه كانه، جا بۆیە بە كورتى كەرامەت ^(۱): بریتىيە لەو شتە سەيرانەى، كە خودا لە سەر دەستى ھەندى لە بەندەكان دەبھێنیتە دى لەزانست و پيش بىنى كردن و توانا... ھتد، و شتیکە لە دەرهوہى شتى باوہ و لە توانای مروّفه كاندانىيە، واتە: ئەوہى كە باوہ لە ناو خەلكدا. و (الأولياء) : جەمعی (ولي) ھ: كە بریتىيە لە مروّفیكى باوہردارى بەتەقواو لەخوا ترس، ھەروەك خودای گەورە فەرموویەتى: ﴿أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾

الَّذِينَ ءَامَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ﴾ [یونس : ۶۲، ۶۳] ، واتە: چاك بزنان و ھۆشیاربن! كە دۆستەكانى خودا - دوا روژ- ھىچ ترس و بىمىكيان لە سەر نییە، و دل زویر و خەفەتبارىش نابن بۆ دونیای پاش خویان. دۆستانی خودا ئەوانەن كە: باوہرى كاملیان ھیناوەو، ھەمیشەش لە خودا دەترسن و، خو دەپاریزن لە ھەر شتى پێویستە خو پاریزی لیبكەن، بەردەوامیش بە پى فەرمانى خودا و پەيامبەر - ﷺ - كار دەكەن. ھۆكارى ناوانى بە (ولي) لە بەرئەوہى لە (الولاء) وەرگىراوہ و، بەمانای خوشوستان و نزىكبوونەوہ (المحبة والقرب) دیت ، جا وەلى خودا : ئەوہیە كە خوشەوستانى بۆ خودا دەردەبریت بە خوشەوستانى خوشەوستانى و نزىك بوونەوہ لى بە ئەنجامدانى فرمانەكانى .

شایەنى باسە كەرامەتى پیاوچاكان ھەقە و، چەندان بەلگەى قورئان و سوننەى لەسەرە و چەندان رىوايەت ھەيە لە بارەيەوہ لەھاوہ لان و تابیعینەوہ . جا تاقمەكان لەبابەتى پیاوچاكاندا دەبنە سى تاقم و گرووپەوہ: تاقمى يەكەم: ئەو بیدەچیانەن كە نكۆلى لى دەكەن، وەك موعتەزىلە و جەھمىيەكان و ھەندىك لە ئەشعەرىيەكان.

(۱) پروانە : « شرح العقيدة الطحاوية » (۴۹۴) .

بيانو و گومانە كەيانىش: كەرامەت و شتە ئائاسايەكان، گەر دروست بىت لەسەر دەستى پياوچاكان پروو بدات ئەوكات ئەو كەسانە لە گەل پىغەمبەراندە جودا ناكرىنەو و تىكەلى و ناروونى پروو دەدات، بەو پىيەى جياوازى نىوان پىغەمبەر و ئەوانى تر ئەو موعجىزەيە كە رىچكە شىنى شتى باو و خووەكانە.

تاقى دووهم: ئەوانەى كە لەبابەتى كەرامەتدا تووشى زىدەپرووى بوون، هاوشىوئەى شوپىنكەوتوانى سۆفىگەرىي و گۆرپەرستەكان و بەناو شىخ و، دەرويش، بەشىوئەيەك فىل و چاوبەست لەخەلك دەكەن و موعجىزە شەيتانىيەكان جىيەجى دەكەن؛ وەك چوونە ناو ئاگر و لىدان لە خوڤان بە شمشىر و چەك و، گرتنى مار و دوو پشك و، شتى تر كە بانگەشەى بۆ دەكەن بۆ مردووى نىو گۆر لەو كەردەوانەن كە پىي دەلەن كەرامەت.

تاقى سىيەم: ئەوانەى شىخ لىرەدا باسى كردوون، ئەوانىش ئەهلى سوننەت و جەماعەن، جا باوەريان بە كەرامەتى پياوچاكان هەيە و بە پىي ئەوئەى لە قورئان و سوننەتدا هاتووە باوەريان پىيەتى و جىگىرى دەكەن، پەدى ئەوانەش دەدەنەو كە بەبيانووى تىكەل بوونى پىغەمبەرەن بەكەسانى تر كەرامەت پەتدەكەنەو: بەو پىيەيى لەبابەتى كەرامەتدا جياوازى زۆر هەيە لە نىوان پىغەمبەرەن و كەسانى تردا. كەسى وەلى و پياوچاك ئىدىعا و بانگەشەى پىغەمبەرايەتى ناكات، ئەگەر ئىدىعاى كردبا، ئەوا لە وەلى بوون دەردەچوو و دەبوو ئىدىعاكار و درۆزن نەك وەلى، وە سوننەتى خودا وایە كەسە درۆزنەكان ئاشكرا بكات، وەك ئەوئەى بەسەر موسەيلەمەى درۆزندا هات و... جگە لەویش لە كەسانى ترى درۆزن.

وئەلامى ئەو كەسانەش دەدەنەو، كە زىدەپروويان كردووە لە سەلماندن و دانپىنانى دا، وپەتى دەكەنەو كەسانى ساختەچى و درۆزن بىنە وەلى و كەرامەتەيان هەبىت، ئا ئەمانە وەلى خودا نىن، بەلكو وەلى شەيتانن و ئەوئەى ئەنجامى دەدەن بەناوى كەرامەتەو يان درۆ و فىلە، ياخود فیتنەو تاقىكردنەوئەى بۆ ئەوان و كەسانى ترىش وجۆيكە لە ئىستدراج و مۆلەت دان بەكەسانى ناپاك و فىلزان. والله أعلم.

مەت (۱): بىر شىخ
دەپىيەتە دى
لەو و لەتوانانى
سى (اولى) كە:
دەدانى گەرە
زۆر
اكى بىزانن و
نەيە، و دل
كە: بارەپرى
تى پىوئەستە
دەكەن.
بەماناى
ئەوئەى كە
ك بوونەو
سۆنەى
تەزىلە و

شىخى ئىسلام ئىبن تەيمىيە كىتەبى گەورەى ھەيە لەسەر ئەم بابەتە بە ناوى:
«الفرقان بين أولياء الرحمن وأولياء الشيطان».

وہ وتەكەى كە دەلەت: (في أنواع العلوم والمكاشفات وأنواع القدرة والتأثيرات)
ئامازەيەكە بەوہى كەرامەت ئەوہى كە لە بابەتى زانىن و ئاشكراکردنەوہ دىت، كە
بەندە شتائىك دەبىستىت، كە كەسانى تر نايىستن، يان ئەو شتائىك دەبىستىت كە
كەسى تر نايىستىت لە كاتى بەئاگابوون يان لە خەودا، يان ئەو شتائىك دەزانىت كە
كەسى تر نايىستىت، و جۆرىك لەكەرامەت ھەيە، كە پەيوەندى بەھىز و كاريگەرى
درووستکردنەوہ ھەيە لەسەر شتەكان.

نموونەى جۆرى يەكەم: بانگەكەى ئىمامى عومەر كاتىك كە لەمەدینە لەسەر
مىنبەر بوو وگوئى: «يا سارية بن زُئيم، الجبل»^(۱)، واتە: ئەى ساريەيى كورى
زونەيب، ئاگات لەلای شاخەكە بىت. لەكاتىكدا ساريە لەعىراق بوو و گوئى
لەدەنگەكەى ئىمامى عومەر بوو.

ھەروەھا ھەوالدانى ئەبوبەكر بەوہى ئەوہى لەسكى خىزانەكەيدايە كچەو مىنەيە
و، ھەوالدانى عومەر بەوہى نەوہى كۆرەكەى دادپەرور دەبىت، ھەروەھا چىرۆكى
ھاورىكەى موسا و عليم و زانىارى لەبارەى حالى مندالەكەوہ^(۲).

نموونەى جۆرى دووہم: چىرۆكى ئەو كەسەى لە كىتەبەكەوہ فىربووە و ھىنانى
تەختى بەلقىس بۆ لای سلیمان، وچىرۆكى خەلكى ئەشكەوتەكە (أصحاب الكهف)،
وچىرۆكى مەريەم، وچىرۆكى خالیدی كورى وەلید كاتىك ژەھرى خواردەوہ و ھىچ
زىانىكى پى نەگەشت.

(۱) أخرجه البيهقي في «الاعتقاد والهداية» (۲۰۳)، في «السلسلة الصحيحة» برقم (۱۱۱۰).
(۲) ئەوہى بەخىز بەناوبانگە و لەگەل موسادا گەشتىكیان كرد و لەناو گەشتەكەدا مندالەكى
كوشت لەبەرئەوہى دەيزانى ئەومندالە خراب دەردەچى و دەبىتە دەرد و بەلا و كىشە بۆ دايك و
باوكى و كۆمەلگاش. (وەرگىر).

هەروەھا وتەكەى: (والمأثور عن سالف الأمم في سورة الكهف وغيرها ، وعن صدر هذه الأمة من الصحابة والتابعين وسائر فرق الأمة) وه ئەوەى لە گەلانى پيشوو و جگە لەوانىشەو گيڤدراووتەو لەسورەتى (الكهف) و سورەتەكانى تردا، لە پيشەوايان و باوبايرانى ئەم ميللەتەو لە ھاوئلان و شوينكەوتووكان و ھەموو تاقمەكانى ئوممەت.

ئەمانە ئاماژەن بۆ ئەو كەراماتانەى كە لەقورئان و دەقە سەحيحەكاندا باسكراو، يەكئىك لەو شتانەى خودا لەقورئانى پيروزدا باسى كردوو لەئوممەتانى پيشووو و چيروكى دووگيانى مەريەمە بەبى ميڤد و، ئەوەى لە سورەتى كەھفدا باسكراو سەبارەت بە چيروكى (أصحاب الكهف)، و چيروكى ھاوئلەكەى موسا (خزى) و، و چيروكى ذول قەرنەين.

هەروەھا وەك ئەوەى كە دەگيڤدريتەو - واتە: بە زنجيرەيەكى درووستى گيڤرەو لە (صدر هذه الأمة) سەرەتاي ئەم ميللەتەو دەگوازيتەو، واتە: يەكەميان لە نيو ھاوئلان و تابيعيەكان؛ وەك عومەر لە كاتيكدا كە لە سەر سەكووى مەدينە و لەشكرى ساريا لە نەھاوئلەبوو و بانگەوازەكەى بۆى: ئەى ساريە ئاگادارى شاخەكە بە، ساريە گوئى لەدەنگەكەى بوو و سوودى لەو ئاگاداركردەو بىنى و سەلامەت بوو لەپىلان و تەلەكەى دوژمن.

هەروەھا وتەكەى: (وهي موجودة فيها إلى يوم القيامة) و تا پوژى قيامەت تيدا دەبيت، واتە: كەرامەتەك لەم ميللەت وئوممەتەدا بەردەوام بوونى دەبيت تا پوژى قيامەت تا ئەو كاتەى كە كەسى وەلى بوونى ھەبيت بەمەرجه كانيەو، والله أعلم.

تایبه تمه ندییه کانی نه هلی سوننه ت و جه ماعه ت و ، هوکاری ناو نانیان بهو ناوه

ثُمَّ مِنْ طَرِيقَةِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ اتَّبَاعُ آثَارِ رَسُولِ اللَّهِ - ﷺ - بَاطِنًا وَظَاهِرًا،
وَاتِّبَاعُ سَبِيلِ السَّابِقِينَ الْأَوَّلِينَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ، وَاتِّبَاعُ وَصِيَّةِ رَسُولِ اللَّهِ -
ﷺ - حَيْثُ قَالَ: «عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ مِنْ بَعْدِي،
تَمَسَّكُوا بِهَا، وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِدِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ؛ فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ
ضَلَالَةٌ»^(۱). وَيَعْلَمُونَ أَنَّ أَصْدَقَ الْكَلَامِ كَلَامُ اللَّهِ، وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ - ﷺ -
- وَيُؤَثِّرُونَ كَلَامَ اللَّهِ عَلَى غَيْرِهِ مِنْ كَلَامِ أَصْنَافِ النَّاسِ، وَيَقْدَمُونَ هَدْيَ مُحَمَّدٍ -
ﷺ - عَلَى هَدْيِ كُلِّ أَحَدٍ.

وَلِهَذَا سُمُّوا أَهْلَ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ، وَسُمُّوا أَهْلَ الْجَمَاعَةِ؛ لِأَنَّ الْجَمَاعَةَ هِيَ
الْاجْتِمَاعُ، وَضِدُّهَا الْفُرْقَةُ، وَإِنْ كَانَ لَفْظُ الْجَمَاعَةِ قَدْ صَارَ اسْمًا لِنَفْسِ الْقَوْمِ
الْمُجْتَمِعِينَ. وَالْإِجْمَاعُ هُوَ الْأَصْلُ الثَّلَاثُ الَّذِي يُعْتَمَدُ عَلَيْهِ فِي الْعِلْمِ وَالدِّينِ.
وَهُمْ يَزِنُونَ بِهَذِهِ الْأُصُولِ الثَّلَاثَةِ جَمِيعَ مَا عَلَيْهِ النَّاسُ مِنْ أَقْوَالٍ وَأَعْمَالٍ بَاطِنَةٍ أَوْ
ظَاهِرَةٍ مِمَّا لَهُ تَعَلُّقٌ بِالدِّينِ. وَالْإِجْمَاعُ الَّذِي يَنْضَبِطُ هُوَ مَا كَانَ عَلَيْهِ السَّلَفُ
الصَّالِحُ؛ إِذْ بَعْدَهُمْ كَثُرَ الْاِخْتِلَافُ، وَانْتَشَرَ فِي الْأُمَّةِ.

پاشان یه کییک له ریباره کانی نه هلی سوننه ت و جه ماعه ت: شوینکه وتنی سوننه تی
پیغه مبهری خواجه ﷺ ، له ناخ و رواله تیشدا و ، شوینکه وتنی ریباری پیشه نگه کانی
یه که می موهاجیرین و نه سار و پهیره وکردنی فه رمانی پیغه مبهری خودایه ﷺ ، کاتییک
فه رموویه تی: “ده بیت پابه ند بن به سوننه تی من و سوننه تی خه لیفه ریئوینیکراوه کان له
دوای منه وه، دهستی پیوه بگرن، به ددانه کان بیگرن و ئاگاداری بیدعه وشتی نوی

(۱) أخرجه أحمد (۱۷۱۴۱)، وأبو داود (۴۶۰۷)، وابن ماجه (۴۳).

وداهینراو بن له دیندا؛ چونکه هه موو بیدعهیه ک گومرایی وچه واشه کارییه " وه ده زانن که راستترین قسه قسه ی خودایه، باشتترین پرینماییش پرینمایی موحه ممه ده ﷺ و، وته ی خودا پیشده خهن به سهر و ته ی هه موو جوړه که سیکدا و، سوننه ت و پر یبازی موحه ممه د پیش پر یبازی هه موو که سیک ده خهن ههر بویه پینان ده گوتریت: (ئه هلی قورئان و سوننه ت) و پینان ده گوتریت (ئه هلی جه ماعت)؛ چونکه جه ماعت له کو بوونه وه دایه و پیچه وانه که ی دابه شبوونه، ته نانه ت ئه گهر ده سته واژه ی جه ماعت بووبیته ناویک بو هه مان ئه و که سانه ی کوکراونه ته وه، وکو ده نگیی: ئه سل و بنه مای سییه مه، که له زانست و ئاییندا پشتی پی ده به ستریت. به م سی بنچینه یه، هه موو قسه و کرداره کانی خه لک، ناوه وه یان ده ره وه و زاهیر، که په یوه نندیان به ئاینه وه هه یه، هه لده سه نگینن. ئه و کو ده نگیه ی که زه بت و جیگیرکراوه: ئه وه ئه وه یه که پیشینه راستگوکان له سهر ی بوون؛ دوا ی ئه وان جیاوازیه که زیاتر بوو، ومیلله ت و ئوممه تی ئیسلامی ته شه نه ی کرد.

شهرح

کاتیک شیخ باسی پر یباز و میتودی ئه هلی سوننه تی کرد له بابته تی عه قیده دا، له م بابته و ئه وه ی دواتریشدا باسی له پر یبازی ئه هلی سوننه ت کرد، پر یبازه که یان تابه ندیه که ی له گشتگیری ئایین و سهر چاوه کانی و لقه کانی و وه سفه کانیانیدایه، که پینان خو یان جیا ده کرده وه له خه لکی بیدعه چی و موخالیفه کان، جا هه ندیک له سیفاته کانیان بریتییه له:

۱- (اتباع آثار رسول الله ﷺ باطنًا و ظاهرًا) شوینکه وتنی سوننه کانی پیغه مبه ر له ناخ و روله تدا، واته: پر یباز و ره وشته که ی وده سترتن به مه نه هه که یه وه (باطنًا و ظاهرًا) له ناخ و رواله تدا، جیاواز له و مونا فیکانه ی که له رواله تدا په پره وی لیده که ن

نەك ناخ و ناوەرۆك، و (آثار الرسول ﷺ) سوننەتەكانى پەيامبەر، ئەمەش ئەوئە كە لىئەى گىردراوئەتەوئە لە قسە ياخود كردار ياخود بىدەنگ بوون لەشتىك كە پىي زانىبىت. نەك مەبەست لىي شوئەوارە حسىەكانى بىت، وەك شوئىي دانىشتن و نوستن وهاوشىئەكانى؛ چونكە شوئىنكەوتنى ئەوئە ھۆكارىكە بۆ كەوتنە ناو شىركەوئە، وەك ئەوئەى لە گەلانى پىشوودا پروویدا.

۲- يەككىك لە خەسلەتەكانى ئەھلى سوننەت برىتىيە لە (اتباع سبيل السابقين الأولين من المهاجرين والأنصار) پەپرەوكردنى رىيازى پىشەنگەكانى يەكەم لە موھاجىرىن و ئەنسار؛ چونكە خوئى گەورە بە زانست و فىقھى تايبەتى كردوون، ئەوان ئامادەى دابەزىنى قورئان بوون و ھۆكارەكەيان زانىوئە، وگوئىستى تەفسىرىش بوون، وە لەپىغەمبەرەوئە ﷺ شتىان وەرگرتوئە بەبىي ھىچ واستەيەك، ئەوان نزىكترىن كەسن لەھەق و راستىئەوئە، لەپشتىر لەوئەى خەلك دوائى پىغەمبەر ﷺ شوئىيان بكەوئىت، كەواتە شوئىنكەوتنىان بە پلەى دووئەم دىت لە دوائى پىغەمبەر ﷺ.

جا وئەى ھاوئەلان حوججە و بەلگەيە كە دەبىت پەپرەوى لىي بكرىت ئەگەر دەقىك لەو بارەيەوئە لە پىغەمبەرەوئە ﷺ نەبىت؛ چونكە رىياز و رىگاكەيان سەلامەتتر و زاناتر و ژىرتەر، نەك وەك ھەندىك لە زانايانى ئەم دوايى دەلئىن: رىگائى سەلەف سەلامەتتر، بەلام رىگائى خەلەف زاناتر و لىزانانە ترە؛ شوئىن رىگائى خەلەف دەكەون و پەپرەو دەكەن، و رىگائى پىشىنەكان وازلىدئىن.

۳- يەككىكى تر لە سىفەتەكانى ئەھلى سوننەت (اتباع وصية رسول الله ﷺ) حىث قال : «عليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي ، تمسكوا بها ، وعضوا عليها بالنواجذ ، وإياكم ومحدثات الأمور ؛ فإن كل بدعة ضلالة»^(۱) پەپرەوكردنى فەرمانى پىغەمبەرى خودا ﷺ، كاتىك فەرموويەتى: «دەبىت شوئىن سوننەتى من و سوننەتى خەلىفە رىئوئىنى كراوئەكان لە دوائى من بكەون، دەستى پئوئە

(۱) أخرجه أحمد (۱۷۱۴۱)، وأبو داود (۴۶۰۷)، والترمذي (۲۶۷۶)، وابن ماجه (۴۳).

بگرن، به ددانه کانتان بیگرن، ئاگاداری شته تازه و داهینراوه کان بن، چونکه هه موو
 بیدعه یه ک گومرایی و چه واشه کارییه». مه بهستی شیخ ئه وه یه پروونی بکاته وه که ئه هلی سوننه و جه ماعه به تاییه ت دوای
 ڕینگه و ڕیباری خه لیفه راشیده کان ده که ون و په یره وی ده که ن، دوای ئه وه ی ڕیڭای
 پیشه نکه کانی یه که می موهاجیرین و ئه نساریان به گشتی په یره و کرد؛ چونکه
 پیغه مبه ر ﷺ وه سیه ت و پیشنیاری په یره و کردنی ڕیباری خه لیفه راشیده کانی کردووه،
 که فرمانیکی تاییه ته له م فه رمووده یه، که تیایدا سوننه تی خه لیفه راشیده کان به راورد
 ده کات له گه ل سوننه ته که ی خویدا ﷺ، که واته ئاماژه یه بۆ ئه وه ی که ئه وه ی
 سوننه تی خه لیفه راشیده کان یان یه کیکیان بیت درووست نییه لئی لابد ریت.
 و «الخلفاء الراشدین» وه خه لیفه راست و ڕیئماییکراوه کان، بریتین له: چوار
 خه لیفه که: ئه بوبه کر، عومه ر، عوسمان و عه لی، جا به راشید وه سفکراون، چونکه
 ئه وان هه قیقه تیان زانیوه و شوینی که وتوون، و (الراشد) : ئه وه یه هه ق ده ناسیت و
 کاری پنده کات، و دژه که ی (الغاوی) له: که بریتییه له وه ی هه ق ده ناسیت به لام کاری
 پیناکات.

هه روه ها وته که ی: «المه دین» واته : ئه وان ه ی ڕیئوینی کراون بۆ هه ق «تمسکوا
 بها» واته : پابه ند بن پئوه ی، «وعضوا علیها بالنواجذ» کینایه ته له توند ده ستگرتن
 پئوه ی، و (النواجذ) : ددانی کو تایی، واته: کاکيله. «ومحدثات الأمور» بریتییه
 له بیدعه و شتی داهینراو له دیندا «فإن کل بدعة ضلالة» هه موو بیدعه یه ک گومراییه،
 و (البدعة) له زمانه وانیدا : ئه وه ی که نموونه ی پیشووی نییه. وه له شه ریه تدا: ئه وه یه
 که به لگه ی شه رعی له سه ر نییه. هه رکه سیک شتیکی نوێ دایینیت و زیادی بکات بۆ
 دین به بی به لگه، ئه و بیدعه و چه واشه کارییه، جا له بیر و باوه ردا بیت یان له قسه یان
 کردار.

۴- یه کیك له تاییه تمه ندیه کانی ئه هلی سوننه ئه وه یه، که ڕیز له کتییی خودا و
 سوننه تی پیغه مبه ره که ی ده گرن و به رزیان ده که نه وه و ده یانکه نه به لگه و شوینیان

دەكەون و دەيكەنە حەكەم و دادوهر بەسەر قسە و كردارى خەلكدا ؛ چونكە ئەوان :
(يَعْلَمُونَ أَنَّ أَصْدَقَ الْكَلَامِ كَلَامُ اللَّهِ) دەزانن باشتىرىن وتە وتەى خودايە، خواى
پەروەردگار فەرموويەتى : ﴿وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا﴾ [النساء : ۱۲۲] ، واتە : جا ج
كەسىك لەخوا راست بىژترە لەبەريارەكانىدا؟ ، ﴿وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا﴾ [النساء :
۸۷] ، واتە : جاكى لەخوا قسە و گوشتارى راسترە؟! .

هەروەها دەزانن : (خير الهدي هدي محمد ﷺ) باشتىرىن پىياز پىيازى
موحەممەد ﷺ ، و (الهُدَى) : بەفەتحى ھائەكە و سكونى دالەكە : پىنگاو پىيازە
وژياننامەيە و ، بەزەممى ھائەكە و فەتحى دالەكەش خوڤندراووتەو ، -و (الهُدَى) -
واتە : دەلالەت و پىنوڤنى .

(ويؤثرون كلام الله على غيره من كلام أصناف الناس) واتە : وتەى خودا پىش
وتەى ھەمووان دەخەن و ھەرشتىكى دژى بىت وازى لى دىنن جا وتەى ھەركەسىك
بىت و ھەر پلەو پاىيەكى ھەبىت ، دەسەلاتدار بىت ياخود زانا و پياوچاك (ويقدمون
هدي محمد ﷺ) واتە : سوننەت و تەعليمات و پىنمايەكانى پىغەمبەر ﷺ
پىشەدەخەن (على هدي كل أحد) بەسەر پىيازى ھەموو خەلكدا ، ھەرچەند پلەو
پاىەشى بەرز بىت ، گەر پىيازەكەى تىكبگرىتەو لەگەل پىيازى پىغەمبەرى خوادا ﷺ
؛ وەك كارکردن بەم فەرمايشتەى خواى پەروەردگار : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ
وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِيَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ نَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ [النساء : ۵۹]
واتە : ئەى ئەو كەسانەى باوهرتان ھىناو ! گوڤرايەلىي فەرمانى خواو پەيامبەربن
لەھەموو كاروبارىكدا ، وە بەر فەرمانى كاربەدەستان و كارسازانى خوتان بن ، واتە :
بەقسەى ئەو كاربەدەست و زانايانە بكەن ، كە لەخوتانبەن . واتە : لەچوارچىوئەى
شەرىعەدا گوڤرايەلىيان بن ، ئىنجا ئەگەر لەشتىكدا كىشەو ناكۆكىتان بوو ، جا
بىگىرپنەو بۆلاى خواو پەيامبەر ﷺ ، واتە : با تەنھا قورئان و سوننەت داوهر و
حەكەمتان بن .

ههروهها وتهكهى : (ولهذا سُموا : أهل الكتاب والسنة) واته : بویه ناویان نرا
 ئههلی قورئان و سوننهت؛ له بهر دهستگرتیان به قورئان و سوننهتهوه و پیشخستنی
 وتهی خودا به سهر وتهی هه موو که سیکدا و، پابه ندبوونیان به ربیازی پیغه مبهری
 خواوه ﷺ و، پیشخستنی به سهر ربیازی هه موو که سیکدا - ناوئراون به ئههلی سوننه
 و جه ماعه، له بهرئه وهش ئه م نازناوه پیروژهشیان وه رگرتوه، که وا ده خوازیت ئه وان
 تاییهت بن پیوهی جگه له کهسانی تر ئه وانهی پشتیان کردووه له قورئان و سوننه
 له تاقمه گومراو سهر لیشیواوه کان؛ هاوشیوهی موعته زیله و خه واریج و رافیزه و
 ئه وانهش هاودهنگ و هاوئاوازیان له بیرو بۆچوونه کانیاندا یاخود له هه ندیکی دا^(۱).

ههروهها وتهكهى : (وسُموا : أهل الجماعة) ناویانراوه: ئههلی سوننه، واته: وهک
 چۆن ناوزه دکراون به ئههلی کیتاب و سوننه، ئاوهاش ناوئراون (أهل الجماعة)
 ئههلی جه ماعه، وجه ماعهت دژی دابه شبوونه؛ چونکه پابه ندبوون به کیتاب و
 سوننهت خوازه ری کۆبوونه وه و هاوپه یمانی و هاودهنگ بوونه، خوی پهره ر دگار
 فهرموویه تی : ﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا﴾ [آل عمران : ۱۰۳] ، واته:
 هه مووان دهست بگرن به دینه که ی خوداوه و دوو به ره کی و خیلاف درووست
 مه کهن، جا جه ماعهت لی ره دا: ئه وانهن که له سهر هه ق کۆبوونه ته وه .

۵- یه کیکی تر له تاییه تمه ندیه کانی ئههلی سوننهت یه کگرتوویی له وه رگرتنی
 کیتاب و سوننهت و ریککه وتن له سهر هه قیقهت و هاوکارییه له چاکه و ته قوادا. وه
 به ره می ئه مهش بوونی ئیجماع و کۆدهنگیه، (وَالْإِجْمَاعُ هُوَ الْأَصْلُ الثَّلَاثُ الَّذِي
 يُعْتَمَدُ عَلَيْهِ فِي الْعِلْمِ وَالْدِّينِ) کۆدهنگی: ئه سل و بنه مای سییه مه، که له زانست و
 ئاییندا پشتی پی ده به ستریت ، و زانایانی زانستی ئوصول ئیجماع به وه پیناسه ده کهن:

(۱) پروانه: «معالم أصول الفقه» للجيزاني (ص ۱۸۶).

كۆدەنگى زانايانى سەردەمىكە لەسەر بابەتتىكى دىنى و، ئەوئەش بەلگەيەكى يەكلاكرەوئە و پىويستە كارى پىبكرىت.

هەرئەها وئەكەى : (وهو الأصل الثالث) وه ئەوئەش بئەماى سىيەمە، واتە: دواى دوو بئەماى يەكەم كە برىتىن لە قورئان و سوننەت.

۶- يەكىك لە تاييەتمەندىيەكانى ئەهلى سوننەت ئەوئەى كە (يزنون بهذه الأصول الثلاثة) شتەكان بەم سى بئەمايە "قورئان و سوننەت و ئىجماع" دەپتون (جميع ما عليه الناس من أقوال وأعمال باطنة أو ظاهرة مما له تعلق بالدين) هەموو ئەو شتەنەى كە مەرفۇقەكان هەيانە لە قسە و كردارى ناخ و ناوئەوان يان پەروائەت و شتەنى ديار، كە پەيوئەندىيان بە ئايئەوئە هەيە، ئەوان ئەم سى بئەمايە دەكەنە پىوئە بۆ ناسىن هەق و جوداكرەنەوئەى لەناهەق و، پىنوئىنى لەگومپرايى و سەرلەيشواوى ئەوئەى كە خەلكى ئەنجامى دەدەن لە هەلەس و كەوت جا قسە پىت ياخود كردار ياخود پىروباوئە (مما له تعلق بالدين) لەو شتەنەى كە پەيوئەندى بە ئايئەوئە هەيە، لە كەردەوئەى مەرفۇقەكان؛ وەك نوئىز، پەروئەو، حەج، زەكات، مامەلە و هتە... سەبارەت بەو شتەنەى كە پەيوئەندى بە دىنەوئە نىيە لە بابەتە ئاسايەكان و شتە ئاسايەكان و شتە دونيايەكان، ئەسل وايە هەمووى درووستە مەگەر بەلگەيەك هەپىت لەسەر نادروستى يەكىكىان.

پاشان شىخ (پەحمەتى خواى لى پىت)، واقىعى ئەو كۆدەنگى و تەوافوقەى پەروونكرەوئە كە دەيكاتە بئەما بۆ كەردنە بەلگە و دەلەت:

(والإجماع الذي ينضبط) واتە: ئەو كۆدەنگىيە كە زەبت كراوئە كە دەكرىت پەرووبدات و پىتەدى : (هو ما كان عليه السلف الصالح) ئەو كۆدەنگىيە كە سەلەفى سەلەح لەسەرى بوون و كۆدەنگى ئەوانى لەسەرە؛ لەبەرئەوئەى ژمارەيان كەم بوو و لەگەل ئەوئەشدا هەموو لەحىجاز كۆبوو بوونەوئە و، دەكرا پەرسىيان پىبكرىت و بۆچوونيان بزانرىت سەبارەت بەهەربابەتتىك (وبعدهم كثر الاختلاف ، وانتشرت الأمة) بەلام دواى ئەوان خىلاف وپراجيايى زۆر بوو و، ئومەتى ئىسلامىش بەرەراوان بوو، واتە : سەبارەت بەدواى ئەوان كە ئىختلاف وپراجيەكى ئىجگار زۆر هاتە ئاراوئە

و، ئومەتى ئىسلامى زۆر بوو و بىلاو بوويەو، لەم حالەتەدا ئىجماع زەبىت ناكىرىت و پروودانى قورس ياخود ئەستەمە لەبەر دوو ھۆكار :

يەكەمىيان : زۆرى خىلاف و پراجىايەكان بەشىۋەيەك ناتوانى پەى بەھەموو بۆچۈنەكانىيان بىرىت، كە لەبابەتەكاندا ھەيانە.

دووم : بىلاو بوونەو ھى ئوممەتى ئىسلامى لە ولاتانى سەرزەوى دواى فەتح و پرزگارى كردنى ولاتان، بەجۆرىك كە بە شىۋەيەكى ئاساىى ناتوانىت بۆ ھەر يەككىيان بگاتە پرووداۋەكە و لەسەرى بوەستىت.

پاشان ناتوانىت دلىيا بىت لەو ھى كە ئەوان يەك بۆچۈنىيان ھەبوو لەھەر بابەتىكدا و خىلاف و پراجىايىيان نەبوو.

تېيىنى : شىخ خۆى بەتەنھا تىشكى خستە سەر باسكردنى سى بنەماكە، ۋە باسى بنەماى چۈزەمى نەكرد : كە برىتىيە لە قىاس و لىكچوون؛ چونكە قىاس بەلگەيەكە كۆدەنگى لەسەر نىيە لەنىو زاناياندا و ناكۆكن تىيدا، كە ئايا بەشىك لە بەلگە و ئەدىللەى ئەحكام ياخود نا ؟، ھەرۋەك چۆن لە چەند بابەتىكى دىكەشدا جىاواز بوون كە باس و خواسىيان كىتپە ئوسولپەكانە، واتە : (أصول الفقه).

روونکردنه وهی تهواوکه رهکانی عهقیده

له رهوشتی شهرهفمه ندانه و نهو کرده وانهی که نه هلی سوندهت

خاوه نداریتی ده کهن

ثُمَّ هُمْ مَعَ هَذِهِ الْأُصُولِ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ، وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ عَلَى مَا تَوْجِبُهُ الشَّرِيعَةُ: وَيَرُونَ إِقَامَةَ الْحَجِّ وَالْجِهَادِ وَالْجُمُعِ وَالْأَعْيَادِ مَعَ الْأُمَرَاءِ أَتْرَارًا كَانُوا أَوْ فُجَارًا، وَيُحَافِظُونَ عَلَى الْجَمَاعَاتِ. وَيَدِينُونَ بِالنَّصِيحَةِ لِلأُمَّةِ، وَيَعْتَقِدُونَ مَعْنَى قَوْلِهِ - ﷺ - : «الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ الْمَرْصُوصِ؛ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا»، وَشَبَكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ، وَقَوْلِهِ - ﷺ - : «مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ كَمَثَلِ الْجَسَدِ؛ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالْحُمَّى وَالسَّهَرِ». وَيَأْمُرُونَ بِالصَّبْرِ عِنْدَ الْبَلَاءِ، وَالشُّكْرِ عِنْدَ الرِّخَاءِ وَالرِّضَا بِمَرِّ الْقَضَاءِ.

ئینجا نه هلی سونه له گه ل ئهم ئهسل و بنه مایانه شدا فه رمان به چاکه ده کهن و ریگری ده کهن له خراپه به پیی ئه وهی شهریهت داوایان لیده کات و، پییان وایه: حهج و جیهاد و گردبوونه وه و ئاههنگ له گه ل حاکمه کاند ئه نجام ده دریت: کهسانی چاک بن یاخود خراپ^(۱)، وه پاریزگاری ده کهن له گرو وکومه لی موسولمانان و توشی ته فرهقه و دوو به ره کی ناکه و، پابهندن به ئاموژگاری کردنی میلله ته وه و، باوهریان به مانای وته کهی پیغه مبه ر ﷺ ههیه، که ده فره مویت: «ئیماندار بو ئیماندار وهک

(۱) هه لبهت گهر موسولمان بوون و ئه حکامهکانی ئیسلامیان جی به جی ده کرد، ئه وکات گهر خو یانیش خراپ بن ئه و نویت و حهج و جیهادیان له گه ل ده کریت دژ به دوژمنان، جا که ده لئین نویتیان له گه ل ده کریت؛ له بهر ئه وهیه حاکم و ده سه لاتدارنی پیشوو ده هاتنه مزگهوت و پیشنویتیان بو خه لک ده کرد و به شداری مه راسیمی حهج و جهژنهکانیان ده کرد، نهک وهک زوړیک له ده سه لاتدارانی ئیستا که قهت له مزگهوت نه بینراون! (وه رگیر).

بینایه کی پته و وایه، ههندیکیان ئه و بتری راگرتوو و به توندی به یه که وه گریدراون» و پهنبه کانی دهستی کرد به ناو یه کدا وله یه کتردا تیکه لی کرد. وه فره مایشته که ی پیغه مبه ر ﷺ: «نموونه ی ئیمانداران له خوشه و یستی و په حم و هاوسۆزی یه کتر باند و هک یه که جهسته وایه، کاتی ئه ندامیکی توشی ئازار بیت؛ گشت ئه ندامه کانی تر تووشی ناره حه تی ده بن و ئاسووده نابن». و فره مان ده که ن به وه ی له کاتی ناخوشیدا ئارام بگرن و له کاتی خوشگوزهرانیدا سوپاسگوزار بن و رازی بن به ناخوشی قه زاو قه ده ر.

شهرح

ئهم به شه ته و او که ری ئه و بابه ته ی پیش خۆیه تی، که تیدا پروونکردنه وه یه ک له سهر سیفه ته کانی ئه هلی سوننه ت هه یه، که به شیکه له ته و او که ره کانی عه قیده، جا وته که ی: (ثم هم) پاشان ئه وان، واته: ئه هلی سوننه، (مع هذه الأصول) واته: له گه ل بوونی ئهم بنه مایانه که پیشتر باسکرا، واته: له گه ل ئه وه ی به زانست و کردار جیه جیی ده که ن ئه وان چه ندان سیفه تی تریشیان تیدایه، که ته و او که ری عه قیده یه و به ره مه که یه تی جا ئه وان (یأمرؤن بالمعروف، وینهون عن المنکر) فرمان به چاکه ده که ن و پرئگری ده که ن له خراپه، ههروه که خوی پهروه ردگار وه سفی کردوون به وه: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ [آل عمران: ۱۱۰]، واته: ئیوه چاکترین ئوممه ت و کۆمه لن، هینراونه ته ئهم سهر زه وییه بو که لک گه یاندن به مه رد و پرئمایه کردنیان، بویه فره مان به چاکه ده ده ن و، پرئ له کاری خراپه و شیرک ده گرن، به لام گه لانی تر، وه ک ئیوه ئهم سیفه تانه یان گشت تیدانییه. پیشه و (عومه ر) فره مووی: ئه و که سه ی پی خوشه له م ئوممه ت و کۆمه لی ئیسلام بیت، ده بی باوه ری به خوا هه بی و، فره مان به چاکه بدا و پرئ له خراپه بگریت.

و(المعروف) : ناوئكى گشتگىرە بۆ ھەموو شتىك كە خودا خوشى دەوئت، وەك باوہرەيتان و كردهوہى چاكە. و(المنكر): ناوئكى گشتگىرە بۆ ھەموو شتىك كە خودا رقى لىيەتى و ھەرامى كردووه ، (على ما توجهه الشريعة) بەوشىوہەيى كە شەرىعەت فرمانى پىكردووه، واتە: گەر توانىت بەدەس خراپە كە بگۆرە پاشان بەزمان پاشان بەدل ھەلبەت بەپىي توانا و مەسلەھەت و بەرژەوہندى^(۱)، بە پىچەوانەى ئەو موعتەزىلانەى، كە دژايەتى ئەو شتانە دەكەن كە شەرىعەت لەمەدا فرمانى پىكردووه و، پىيان وايە فرمانكردن بە چاكە و رىنگرى كردن لەخراپە برىتيە لەخروج كردن و دەرچوون و ياخى بوون لەئوممەت.

ووتەكەى: (ويرون إقامة : الحج ، والجهاد ، والجمع ، والأعياد مع الأمراء : أبرار كانوا أو فجارا) واتە: ئەھلى سوننە پىيان وايە واجبە ئەم رىئورەسمانانە لەگەل فرمانەرمانەرەواكانى موسلماناندا ئەنجام بدرىت (أبراراً كانوا أو فجاراً) واتە : جا فرمان رەواكان كەسانى چاك و سالىھ بن ياخود فاسق بەمەرچىك فيسقىك نەبىت لەئىسلام بىنباتە دەرەوہ.

ئەمەش لەبەر ئەوہى كە مەبەستى موسلمانان لەم كارەدا يەكخستن موسولمانان و يەكدەنگى درووستكردنە و، دووركەوتنەوہى لە دووبەرەكى و ناكۆكى، ھەروەھا لەبەر ئەوہى فرمانەرەواى فاسق بە ھۆى فيسقەكەيەوہ لانادريت و لەدەسەلات دوور ناخريتەوہ و دروست نىيە لە دژى راپەرپىن بكرىت؛ چونكە ئەوكارە دەبىتە ھۆى خوئىرپىژى و لەدەستدانى چەندان ماف و ھەق و دەرئەنجامىكى باشى نايىت.

شىخى ئىسلام ئىبن تەيمىيە (رەھمەتى خوای لى بىت) دەلىت: «ولعله لا يكاد يعرف طائفة خرجت على ذي سلطان إلا وكان في خروجها من الفساد أكثر من الذي

(۱) كاتى دەلىت: مەسلەھەت، واتە: مەسلەھەتى شەرع نەك مەسلەھەتى شەخسى، بەجۆرىك كەسانىك بىت مەسلەھەتى خويان و تاقمەكەيان تىكەل بەمەسلەھەتى شەرع بكەن. (وەرگىر).

في إزالته»^(١)، واتە: پەنگە بەزەحمەت تاقمێك هەبێت، كە لە دژی ئەو كەسەى دەسەلاتدارە پاپەربێت، ئیلا زىانى ئەو پاپەرىنە زیاتر بوو لە لادانى دەسەلاتدارەى دەوورخستەوێ لە دەسەلات.

ئەهلى سوننه لەمەدا جیاوازن لە بیدەچیەكان هاوشیوەى خەوارىج و موعتەزىلە و شیعەكان كە شەركردن لەگەڵ دەسەلاتداران و پاپەرىن لە دژی ئەوان دەبینن، ئەگەر كاریكى ناپەوا بكەن یان پێیان وایە ناپەوا بیت و ئەمەش وەك بابەتێك دەبینن لە فەرمان كردن بە چاكە و قەدەغە كردنى خراپە.

هەروەها وتەكەى: (ويحافظون على الجماعات) وپاریزگارى دەكەن لە جەماعەت، واتە: لە تايبەتمەندیەكانى ئەهلى سوننەت: ئامادەبوونی نوێژى فەرزه لەگەڵ جەماعەت، جا نوێژى هەینی بیت یاخود نوێژەكانى تر جومعه یان جگە لەو دەپاریزن؟ چونكە ئەو یەكێكە لە گەورەترین پێرەسمەكانى ئیسلام و گوێپرايه‌لى خودا و پێغه‌مبەرەكەى لەوهدایە، بە پێچه‌وانەى شیعەكانەو، كە پێیان وانییه نوێژ درووست بیت جگە لە گەڵ ئیمامە مەعسوم و بێهەڵەكان، و بە پێچه‌وانەى ئەو مونا‌فیکانەى كە لە جەماعەت دواكەوتوون، هەڵبەت چەندان فەرمووده هاتووێ فەرمان بە ئامادەبوون دەكات بۆ نوێژى جەماعەت و ئێرە شوینی باسكردنى نییه.

(ويدینون بالنصيحة للأمة) ئامۆژگارى ئومەت بە دین دەزانن، واتە: بەبەشێك لە دین لێى دەپروان.

ئەسلى ئامۆژگارى (النصح) لە زماندا: دڵسۆزیه، و لە پرووى شەرعه‌و: خواستى چاكەیه بۆ ئەو كەسەى ئامۆژگارى دەكرێت و پێنمایى دەكرێت بۆ ئەوێ بەرژەوهندى كەسى ئامۆژگاریكراوى تێدايه، ئەهلى سوننەت خێریان بۆ میلله‌ت ده‌وێت و، پێنوینى خەلك دەكەن بۆ ئەوێ بەرژەوهندى میلله‌تى تێدايه.

(١) «منهاج السنة النبوية» (٣/٣٩١).

لە ئاكار و خەسلەتەكانى ئەھلى سۈننەت: ھاۋكارى كردن لە چاكەدا و، ھاۋسۆزى بوونە بۆ ئازارى ئەو كەسانەى، كە توشى بەلا بوون و بەدەستىەو دەنالىتن، (يعتقدون معنى قوله ﷺ: «المؤمن للمؤمن كالبنيان، يشد بعضه بعضا»، وشبك بين أصابعه) رواه البخاري ومسلم^(۱)، وياۋەريان بەماناى فەرمايشتەكەى پىغەمبەرە ﷺ: «ويَنهى باۋەردار بۆ باۋەردارى تر وەك دىوار وايە، ھەندىكى ئەۋىترى راگرتوۋە» و پەنجەى دەستەكانى كرد بەنىو يەكدا، (وقوله ﷺ: «مثل المؤمنين في توادهم وتراحمهم وتعاطفهم كمثل الجسد إذا اشتكى منه عضو؛ تداعى له سائر الجسد بالحمى والشهر») رواه البخاري ومسلم وغيرهما^(۲)، (وہ فەرمايشتەكەى: «نموونهى ئيمانداران لە خوشەۋىستى و پەحم و ھاۋسۆزى يەكترياندا، وەك يەك جەستە وايە، كاتى ئەندامىكى توشى ئازارىت؛ گشت ئەندامەكانى تر توشى ناپەختى وشەۋنخونى دەبن وئىسراحت ناكەن»).

ئەم دوو فەرموودەى ئامارەيەكە بەۋەى كە پىۋىستە مۇسلمانان لەسەرى بن و پەچاۋى بکەن لەپروۋى ھاۋكارى و بەزەى و، ئەھلى سۈننە كار بەمانا و ناۋەرۆكەكەيان دەكەن.

ھەرۋەھا فەرمايشتى: «المؤمن للمؤمن»، ھەرۋەھا فەرمايشتى: «مثل المؤمنين» مەبەست لە باۋەر (الإيمان) لىرەدا: ئيمانى كاملە «كالبنيان» وەك دىوار و خانوون، ئەمە نموونەى بۆ نزيكردنەۋەى تىگەيشتە «يشد بعضه بعضا» پروونكردنەۋەى شتە ھاۋبەشەكەى نىۋان دىوار و مۇسولمانانە (وشبك بين أصابعه) نموونەىكى ترە و مەبەست لىي زياتر تىگەيشتە. ۋە فەرمايشتى: «كمثل الجسد الواحد» واتە: بەنەسبەت گشت ئەندامەكانى تريەۋە لەپروۋى ھەست كردن بە خوشى ياخود ناپەختى و ئازار «توادهم» واتە: خوشەۋىستى ھەندىكىيان بۆ ئەۋانتر، «وتعاطفهم»

(۱) متفق عليه: أخرجه البخاري (۴۸۱)، ومسلم (۲۵۸).

(۲) متفق عليه: أخرجه البخاري (۶۰۱۱)، ومسلم (۲۵۸۶).

واته : سۆزی هه ندیکیان بۆ ئه وانیتیر «إذا اشتكى» هه ست به ئازار بکات «تداعی»
 دهنگی لیبه رزده بیته وه و هاوبهش ده بیته له ئیش و ئازار پیگه یشتندا له گه ل ئه وانیتیر
 «سائر الجسد» گشت ئه ندامه کانی تری لاشه ی «بالحمی» ئه وه تایه ی که به هوی
 ئازاره وه تووشی ده بیته «والسهر» شه ونخونی و نه نوسته .
 ئه م فه رموده یه : مانای ئه وه یه : ههروهک چۆن به شیک له جهسته ی ئازار بچیژیت،
 ئه و ئازاره بۆ هه موو جهسته ی بلاموده بیته وه، به هه مان شیوه ئیمانداران وهک یهک رۆح
 وان؛ گهر که سیکیان تووشی به لآو ناخوشیهک بیت ئه و هه موویان تووشی غه م
 وخه فته ده بن و کارده کهن بۆ لابرندی، ئه مهش جوړیکه له چواندن که مه به ست لی
 زیاتر تیگه یاندنه و هیئانه بهرچاوی مانا و مه به سته کانه وهک وینه و شاشه .
 یه کیکێ تر له سیفه ته کانی ئه هلی سوننه : خوڤاگرییانه له دۆخی ناره حهت و
 تاقیکردنه وه دا، (یأمرون بالصبر علی البلاء) فه رمان ده کهن به ئارامگرتن له سه ر به لآو
 ناخوشی، و (الصبر) له پرووی زمانه وانیه وه : خوڤگرتنه وه و زیندانیکردنه، و ماناکه ی
 لیژه دا : خوڤگرتنی رۆحه له دلّه پراوکی و پاگرتنی زمانه له سکا لای حالّی خو کردن و
 ناره زایی ده ربهرین و، گرتنه وه ی ئه ندامه کانی لاشه یه له له پروومه تدان و یه خه دارنین^(۱).
 و به لآ (البلاء) تاقیکردنه وه یه به به لآ و ناخوشی و ناره حهتی، (والشکر عند
 الرجاء) و سوپاسگوزاری (الشکر) : کاریکه له سه ر به گه وره دانانی نیعمه ته خش؛ به و
 پێیه یی به خشه ری نیعمه ته، که ئه ویش بریتیه له به کاره یێنانی نیعمه ته کان له لایه ن
 بهنده وه له گوڤراه لّی خودادا (الرخاء) فراوانی نیعمه ته، (والرضا بمر القضاء) رازی
 بوون به ناخوشی قه زاو قه ده ر، و (الرضا) : دژی ناره زاییه، و (القضاء) له پرووی
 زمانه وانیه وه^(۲) : حوکم و دادوه ریه . وله پرووی عورفه وه : ویست و ئیراده ی خودایه
 ئه وه ی په یوه سته به شته کانه وه به وشیه یه یی که هه یه . و (مُر القضاء) واته : تالی و

(۱) پروانه : «عدة الصابرين» لابن قیم الجوزیه (ص ۳۳) دار ابن الجوزي .

(۲) پروانه : «القضاء والقدر» للدكتور عمر سليمان الأشقر (ص ۲۷).

نارەھەتى قەزاو قەدەر) : ئەوشتانەيە كە بەسەر مەرۇفدا دىت وپىي ناخۆشە؛ وەك
نەخۆشى، ھەژارى، زيانگەياندن بە مەرۇف، گەرما، سەرما و ئازار.

وَيَدْعُونَ إِلَى مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ، وَمَحَاسِنِ الْأَعْمَالِ، وَيَعْتَقِدُونَ مَعْنَى قَوْلِهِ - ﷺ - : «أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا». وَيَنْدُبُونَ إِلَى أَنْ تَصِلَ مَنْ قَطَعَكَ، وَتُعْطِيَ مَنْ حَرَمَكَ، وَتَغْفُوَ عَمَّنْ ظَلَمَكَ. وَيَأْمُرُونَ بِبِرِّ الْوَالِدَيْنِ، وَصِلَةِ الْأَرْحَامِ، وَحُسْنِ الْجَوَارِ، وَالْإِحْسَانِ إِلَى الْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ، وَالرَّفْقِ بِالْمَمْلُوكِ. وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْفَخْرِ، وَالْخِيَلَاءِ، وَالْبَغْيِ، وَالْاِسْتِطَالَةِ عَلَى الْخَلْقِ بِحَقِّ أَوْ بَغَيْرِ حَقٍّ. وَيَأْمُرُونَ بِمَعَالِي الْأَخْلَاقِ، وَيَنْهَوْنَ عَنِ سَفَسَافِهَا. وَكُلُّ مَا يَقُولُونَهُ وَيَفْعَلُونَهُ مِنْ هَذَا وَغَيْرِهِ؛ فَإِنَّمَا هُمْ فِيهِ مُتَّبِعُونَ لِلْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ.

ههروهه بانگهوازی ده کهن بو: بهر زترین رهوشت و باشتین کردهوه و، باوهپریان به مانای فرهماشته کهی پیغمبر ﷺ ههیه: (کاملترینی باوهپرداران له ئیماندا باشتینانن له رهوشت و ئه خلاقدا)، وه بانگهشه بو ئه وه ده کهن، که سهردانی ئه وه که سانه بکهیت که په یوهندیان له گه‌ل داپریوی و، بیه خشیت به وه که سانهی که بیبهشیان کردوویت و، لیخو شبوون له وانهی سته میان لیکردوویت و، فرمان ده کهن به ریژگرتن له دایک و باوک و، پاراستنی په یوهندی خزمایه تی و، دراوسییه تی باش و، خیرخوازی به رامبه به مندالانی بیباوک و، که سانی که مده رامهت و که سانی ریپوار و، نهرم و نیان بوون له گه‌ل بهنده و خزمه تتکاردا و، ریگری ده کهن له لووتبه رزی و خوبه زلزانین و سه ریپچی و خوفه رزکردن به سه ر که سانی تردا، جا به ههق یان ناههق و، فرمانکردن به ئه خلاقی به رز و، ریگری ده کهن له رهوشتی نرم و هه رزه کارانه.

هه رچی ده یلین و ده یکهن له م شتانه یان شتانی تر؛ تیایدا په پرهوی له قورئان و سونهت ده کهن و ئاموژگاری له وه دووانه وه رده گرن.

شەرح

ئەھلى سۈننە گىرەنگەكى زۆر بەرپەشت دەدەن و لە خەمىدان، بۆيە خۇيان بە پەشتى بەرز دەپازىننەو و ئارەزووى ئەو دەكەن ئەوانى تىرىش ئەو كارە بکەن. (يدعون إلى : مكارم الأخلاق) واتە : بانگەواز دەكەن بۆ بەرزترین و باشتىرین پەشت.

و(الأخلاق) : جەمعى (خُلُق) ه ، بەزەمى (الخاء واللام) ، كە برىتتە لەوینای ناوہو، و(الخلق) بەفتى (الخاء) و(اللام الساكنة) وینا زاهىر و ديارەكەيە، كە برىتتە لە دىن و سروشت و تەبىئەت و، بانگەوازى دەكەن بۆ (ومحاسن الأعمال) جوانترین پەشت، وهك بەخشندەيى و، بوپرى و، راستگووى و متمانه و، پاراستنى سپاردە(ويعتقدون معنى قوله ﷺ) وباوہريان بەمانای فەرمايشتەكەي پىغەمبەرە ﷺ واتە : باوہريان پىتەتى و كاربەناوہركەكەي دەكەن، كە ئەویش فەرمايشتى : «أكمل المؤمنين إيماناً أحسنهم خلقاً» ، رواه أحمد والترمذي وقال : حسن صحيح^(۱) واتە : كاملتىنى ئيمانداران لە ئيماندا باشتىرینانە لە پەشتدا، وفەرمايشتى : «أحسنهم خلقاً» واتە : ئەوہيان كە نەرمتر و بەسۆزترە و پەشتى لەھەمووان بەرزترە.

لە فەرمودەكەدا ئامۆزگارىيەك ھەيە بۆ گرتنەبەرى باشتىرین پەشت، ھەرۈھە ئامازىيە بۆ ئەوہى كە كردارەكان بەناوى ئيمانەو جىگىركراون و بەشىكن لەپىكھاتەكەي و، ئيمانى بەھىز و لاواز ھەيە و ئيمانى ھەندىك لەھەندىكى تر بەھىزترە.

ئەھلى سۈننەت داواى مامەلەكەردن لەگەل خەلك دەكەن بەشپوہىكى باشتىر و بۆ ئەوانەي مافيان ھەيە مافەكانيان پىدريت، ھەرۈھە ھۆشدارى دەدەن لە

(۱) أخرجه أحمد (۷۳۳۵) ، والترمذي (۱۱۶۲) .

پىچەوانەى لە گەل ئەو رەوشتە بەرزە ھاوشىوہى لەخۆبايى و سنوور بەزاندان بەرانبەر بە خەلک، وئەوان (بندبون) واتە : بانگەوازی دەکەن (إلى أن تصل من قطعك) سەردانى ئەو کەسانە بکەیت کە پەيوەندیان لە گەل دابریوى ، واتە : چاک بیت لە گەل ئەوہى خراپ بووہ لە گەل و ستمى لیکردووى (وتعطي من حرمك) وە بىەخشى بەوہى بىەشى کردووى، واتە : تۆ دیارى و مال بىەخشى بەو کەسانەى کە تۆیان بىەش کردووە لەبەخشین و دیارى؛ چونکە ئەوہ جوړیکە لە چاکە. (وتعفو عمن ظلمك) و لەوانە خوشبیت کەستەمیان لیکردووى، واتە : لەوانە ببووریت کە سنووریان بەرانبەرت بەزاندووە، جا مالیان خواردبیتى یاخود خوین یاخود ناموستیان لەکەدارکردبیت؛ چونکە ئەوہ سۆز و خوشەویستی دەهینیت و پاداشت بەدەست دەهینیت .

(ویامرون) وە فرمان دەکەن، واتە: ئەهلى سوننەت بەو شتەى کە خودا فەرمانى پیکردووە و مافى خۆیان بدەن بەو کەسانەى کە مافیان ھەيە (بر الوالدین) پزگرتن لە دایک و باوکى، واتە: گوێرایەلیان بکەن، بەبى ئەوہى سەرپىچیان بکەن و، ومیھەبان بن لە گەلیان لە قسە و کرداردا .

(وصلۃ الأرحام) بەرزراگرتنى پەيوەندیى خزمایەتى، بە واتای: چاکەکردن لە گەل نزیکترین کەسەکان، ئەوہش ئەو کەسەيە کە تۆ جوړیک لە خزمایەتى و نزیکایەتیت لە گەلى ھەيە (وحسن الجوار) دراوسێیەتى باش و لە گەلیدا پەيوەندیت ھەيە، واتە: چاکەکردن لە گەل ئەوانەى، کە لە تەنیشتەوہ دەژین بە ئەنجامدانى چاکە و خۆبەدوورگرتن لە زیان گەياندن پێیان (والإحسان إلى الیتامى) چاکبوون لە گەل مندالانى بیباوک، و (الیتامى) جەمعى (یتیم) ە، لە پرووى زمانەوانییەوہ: بەمانای تاقانە دیت، و لە شەریعەتدا: ئەو کەسەيە کە باوکى دەمریت پێش ئەوہى بگاتە تەمەنى بالغبوون و، چاکبوون و میھەبانى بۆیان بریتییە لە گرنگیدان بە بارودۆخیان و میھەبانبوون لە گەلیان.

(والمساكين) ھەزاران، واتە: مېھرەبانىيون لەگەڵ ھەزاران: و(المساكين) :
 جەمەئە (مسكين) ھە، كە برىتتە لەو كەسەى كە بەھۆى پىداووستىەكانىەو
 پروبەرووى پىوستى و ھەزارىەو بووتەو، چاكبوون لەگەلىاندا بە پىدانى بەخشىن
 و مېھرەبان بوونە لەگەلىان، (وابن السبيل) پىوار، واتە: چاكەكردن لەگەڵ پىوار،
 ئەویش: ئەو پىوارەى كە پارە و خۆراكى لى پراوتەو، خەرجىەكانى تەواو بوو،
 جا ون بوو، يان دزراو، بۆچوونىك ھەى دەلىت: مەبەست لى مىوانە.

(والرفق بالمملوك) ومېھرەبانى لەگەڵ بەندەو ژىردەستەدا، واتە: فەرمان بە
 مېھرەبانى دەكەن لەگەڵ بەندەو ژىردەستەدا، كە برىتىن لەكۆىلەو ژىردەستەكان و، ئەمە
 ئازەلىش دەگرتەو، جا مېھرەبانى: دژى توندوتىژى، كەواتە نەرم و نىانىە.

(وينهون عن الفخر) پىگى دەكەن لە لووتبەرزى و قەدەغەى دەكەن، كە ئەویش
 برىتتە لە خۆ ھەلكىشان بەناو ناوبانگ و فەزىلەتەكان ھاوشىو پلەو پۆست و
 رەچەلەك.. ھتە.

(والخيلاء) بەزەمى (الخاء) برىتتە لە : خۆبەگەورەزانىن و لەخۆپازىبون،
 (والبغي) برىتتە لە سنووربەزاندىن بەرانبەر خەلك (والاستطالة على الخلق) واتە:
 خۆفەرزكردن بەسەر خەلكدا و بەكەم زانىان و تانەو تەشەر لىدانىان (بحق أو بغير
 حق) جا بەھەق پىت ياخود ناھەق، چونكە ئەوكەسەى كە خۆبەزلزانەو تانەو تەشەر
 لەخەلك دەدات، ئەگەر بەھەق سووكاىەتى كرد، ئەوا خۆى فەرز كردو، و ئەگەر
 بەناپەوا سووكاىەتى كرد، ئەوا سەرپىچىكار و سنوور بەزىنە و، ھىچيان پىگەپىدراو
 نىە.

(ويأمرن بمعالي الأخلاق) وە فەرمان بە پەوشتى بەرز دەكەن، واتە: ئەھلى سوننە
 فەرمان بە پەوشتى بەرز دەكەن، كە ئەویش پەوشت و ئەخلاقى بەرز و باشە (وينهون
 عن سفاسفها) واتە: پىگى دەكەن لەپەوشتى نزم و ھەرزەكارانە، و(الفساف)
 برىتتە لە: شتى بى نرخ و ھەرشتىك كە ھىچ و پوچ كەم نرخ پىت و، ئەوھش دژى
 پەوشت و ئاكارى بەرز و جوانە.

وَطَرِيقَتُهُمْ هِيَ دِينُ الْإِسْلَامِ الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ بِهِ مُحَمَّدًا - ﷺ - . لَكِنْ لَمَّا أَخْبَرَ النَّبِيُّ - ﷺ - أَنَّ أُمَّتَهُ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً؛ كُلُّهَا فِي النَّارِ؛ إِلَّا وَاحِدَةً، وَهِيَ الْجَمَاعَةُ. وَفِي حَدِيثٍ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: «هُمْ مَنْ كَانَ عَلَى مِثْلِ مَا أَنَا عَلَيْهِ الْيَوْمَ وَأَصْحَابِي»، صَارَ الْمُتَمَسِّكُونَ بِالْإِسْلَامِ الْمَحْضِ الْخَالِصِ عَنِ الشُّوبِ هُمْ أَهْلُ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ.

وَفِيهِمُ الصَّدِّيقُونَ، وَالشُّهَدَاءُ، وَالصَّالِحُونَ، وَمِنْهُمْ أَعْلَامُ الْهُدَى، وَمَصَابِيحُ الدُّجَى، أُولُو الْمَنَاقِبِ الْمَأْثُورَةِ، وَالْفَضَائِلِ الْمَذْكُورَةِ، وَفِيهِمُ الْإِبْدَالُ، وَفِيهِمُ أُمَّةُ الدِّينِ، الَّذِينَ أَجْمَعَ الْمُسْلِمُونَ عَلَى هِدَايَتِهِمْ وَدِرَايَتِهِمْ، وَهُمْ الطَّائِفَةُ الْمَنْصُورَةُ الَّذِينَ قَالَ فِيهِمُ النَّبِيُّ - ﷺ - : «لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي عَلَى الْحَقِّ مَنْصُورَةٌ، لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَالَفَهُمْ، وَلَا مَنْ خَذَلَهُمْ؛ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ»، نَسَأَلُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَ لَنَا مِنْهُمْ وَأَنْ لَا يُزَيِّغَ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَانَا، وَأَنْ يَهَبَ لَنَا مِنْ لَدُنْهُ رَحْمَةً إِنَّهُ هُوَ الْوَهَّابُ. وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّم تَسْلِيمًا كَثِيرًا.

ههروهه ریگای ئهوان ئاینی ئیسلامه، که خودا موحه ممدی ﷺ پیناردوووه. به لام کاتیک پیغه مبهه ریگه یاند ئوممه ته که ی دابهش ده بیته بو حه فتا و سی تا قم و مه زهه ب هه موویان له دوزه خدا دهن جگه له یه ک دهسته. له فهرمووده یه کدا پیغه مبهه ﷺ دهر باره ی ئه و ته نها یه ک تا قمه فهرموویه تی: (ئهوانه ئهوانه که له سه ر هه مان ئه و شته ن که من و هاوه له کانم ئه مرؤ له سه ریین)، ئه وکات ئهوانه ی پابه ندن به ئیسلامی ساف و پاکه وه و دوور له هه ر لیلی و ناته واویه ک ئهوانه ش: ئه هلی سوننه و جه ماعه ن، و له نیویاندا: راستگوکان و، شه هیدان و، چاکه کاران و، له نیویاندا زانا ناوداره کانی ئیسلام و، چرای تاریکی و، خاوه ن چه ندان له پیگه و پله و، فه زیله ته کان که باسکراون، وه له نیویاندا بهنده خواپه رسته کان هه یه، ههروهه ها له نیویاندا پیشه وایانی دین هه ن، ئهوانه ی که موسولمانان کووده نگن له سه ر پیاوچاکی وزانایه تیان و، ئهوانیش

ئەو كۆمەلە رزگار بوو و سەر كە وتوون كە پىغەمبەر ﷺ دەر بارەيان دەر مەرموئىت: “
بەردەوام كۆمەلەك لە ئوممەتە كەم سەر كە وتوون و ئەوانەى كە سەريان ناخەن زىانيان
پىناگەبەنن تاو كە رۆژى قىامت دىت .
داواكارىن لە خوداى گەورە ئىمە بىكائە بەشىك لەوان و دواى ئەوەى پىنمايى
كردىن دلمان لانەدات، و رەحمەتمان پىدات لەلايەن خۆيەو، چونكە ئەو بەخشەر و
مىهرەبانە.

و سلاوى خواى گەورە لەسەر موحەممەد و خانەوادە و هاوەلانى بىت.

شەرح

شىخ (رەحمەتى خواى لى بىت) بەردەوامە لە پروونكردنەوەى تايبەتمەندىەكانى
ئەهلى سوننەت و جەماعەت، جا گەورەترىن تايبەتى ئەوانى پروون كردهو، كە برىتيە
لە: (طريقتهم هي دين الإسلام) رىياز و مەتودەكەيان ئايىنى ئىسلامە، واتە: ئەو
عەقىدەى ئەوانە و رىبازەكەيانە كە دەيانەگەيەننە خودا، ئەوان لەكاتى ئەو داپران و
دووبەرەكەيى كە پىغەمبەر ﷺ ھەوالى داو لەبارەى پروودانى لەم مىللەتەدا، جا ئەو
تاقمە رزگار بوو پابەند بوون بە ئىسلامەو، و بوونە ئەو گروپە رزگار كراوەى كە لە
نىوان ئەو تاقم و گروپانەدايە، ئەوان ئەو گرووپەن، كەوا جىگىر و دامەزراو بوون
لەسەر ئەوەى كە پىغەمبەر ﷺ و هاوەلەكانى لەسەرى بوون، كە ئىسلامى پاكە دوور
لە ھەر پىسيەك؟ ھەر بۆيە نازناوى ئەهلى سوننەت و جەماعەتيان بەدەستەينا و لە
نىوياندا كەسانىك بوون بە (الصدىقون) ئەوانەى زىاد لەحەد راستگۆن (والشهداء)
شەھىدەكان، كە لە رىنگاى خوادا كوژراون (والصالحون) پياوچاكان، ئەوانەى
چاكەكارن و كردهوەى چاك ئەنجام دەدەن (ومنهم أعلام الهدى ..) ھتد، واتە:
لەناو ئەهلى سوننەدا كۆمەلە زانايەكى ناودار ھەن كە ھەموو سىفەتيكى چاكيان

تېدايە لە کردار و زانست (وفيه الأبدال) وه جه ماعه تى ئەبدالان تېدايە، که بریتین لە : ئەولیاو خواپەرستان، جا بۆیە ئەو ناوەیان لێنراوە؛ چونکە هەرکاتیک یەکیکیان مرد، یەکیکی تر لە جێگەى دانراوە، وه لە رێوايەتیکدا پێشەوا ئەحمەددا هاتوووە که ئەوانە ئەهلى فەرموودەن^(۱)، (وفيه أئمة الدين) وه لە نێویاندا ئیمام پێشەواکانى ئىسلام هەن که خەلکی چاویان لێدەکەن و شوێنیان دەکەون، وه ک چوار ئیمامە که و ئەوانى تر (وهم الطائفة المنصورة) وه ئەوان تاقمە رزگار بووەکەن، واتە: ئەهلى سوننەکان ئەو گروپەن، که لە فەرموودەدا باسکراون: «لا تزال طائفة من أمتي ...» الحديث . رواه البخاري ومسلم^(۲)، واتە: بەردەوام تاقمیک لە ئوممەتە کەم ..

پاشان شىخ کۆتایی کتیبە کەى هینا بە دوعا و سەلاواتدان لەسەر پێغەمبەر ﷺ و، ئەو باشتەرینى کۆتا هینەرە .

والحمد لله رب العالمين

وصلی الله وسلم علی نبینا محمد ، وعلی آله وصحبه وسلم .

(۱) قال الإمام أحمد بن حنبل : (إن لم يكونوا - أي الطائفة المنصورة - أهل الحديث فلا أدري من هم) ، انظر فتح الباري « (۱ / ۲۱۶) .

(۲) متفق عليه : أخرجه البخاري (۷۱) ، ومسلم (۱۰۳۷) .

تہ نیا حاجی

Tanya Haji | تہ نیا حاجی

public channel

Description

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

♥ چہ نالیک تاییہ تہ کتیب و بابہ تی جیاواز ♥

ئہم کتیبہ لہ لایہن { نازیزیکی چہ نال }
کراوہ بہ دیاری بو خوینہ ران

چہ نال

<https://t.me/tanyahaji7>

t.me/tanyahaji7

Invite Link

ناوەرۆك

- ۵..... پېشه كى وه رگېر
- ۹..... ناساندنى شىخى ئىسلام ئىبن تەيمىيە
- ۱۰..... كاتەكانى مندالى و مىردمندالى
- ۱۱..... رۆشنىرى ئىبن تەيمىيە و رېبازەكەى له توژينه وه دا
- ۱۲..... ئىبن تەيمىيە و زانكۆكانى ئه وروپا
- ۱۴..... نازناو و پلهى شىخى ئىسلام (شىخ الاسلام)
- ۱۵..... دانراوه كانى ئىبن تەيمىيە
- ۱۶..... دادگايى كردن و زىندانى كردنى
- ۱۷..... دادگايى كردنى له مىسر
- ۱۹..... گه پانه وهى بۆ شام و، به ند كردنى له ديمه شق
- ۲۳..... ناساندنى شىخ صالح الفوزان
- ۲۷..... پېشه كى نووسەر
- ۲۹..... شه رحى پېشه كى كتيبه كه
- ۳۸..... كۆمه لهى رزگار بوو

- ٤٢ پایه‌کانی باوه‌ر
- ٤٧ باوه‌ره‌ینان به سیفاته‌کانی خودا به‌بی گۆرینی مانا و له‌کارخستن و چواندن
- هه‌لۆیستی ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت سه‌باره‌ت به باوه‌ر‌بوون به سیفاته‌کانی خودا ٥٢
- ٦١ باوه‌ر‌بوون به‌پراستگۆیی هه‌موو پیغه‌مبه‌ران
- ٦٦ مانای نه‌فی و ئیساپات
- ٧٢ به‌شی یه‌که‌م: به‌لگه‌ی ناو و سیفاته‌کانی خودا له‌قورئان و سوننه‌تدا: ٧٢
- [١] جه‌مع کردن له‌نیوان نه‌فی و ئیساپات له‌وه‌سفکردنی خوای په‌روه‌ردگادا ٧٢
- ئه‌وه‌ی خودا (جل جلاله‌) وه‌سفی خودی خۆی پیکردوو له‌ (آیه‌ الکرسی)دا. ٧٥
- [٢] جه‌مع کردن له‌نیوان به‌رزی و بلندی و نزیک‌ی و ئه‌زه‌لی و ئه‌به‌دیته‌ و هه‌تا هه‌تایی
- زاتی (الله) تعالی ٨٢
- [٣] په‌بیردنی زانستی خودا به‌هه‌موو دروستکراوه‌کانی ٨٦
- [٤] ئیساپاتکردنی گۆی و چاو بۆ زاتی الله سبحانه و تعالی ٩١
- [٥] ئیساپاتکردنی ویست و خواست (المشیئة والإرادة) بۆ خودا (جل جلاله‌) ٩٤
- [٦] ئیساپاتکردنی خۆشوێستی خودا و سۆزی بۆ به‌نده‌ چاکه‌کانی به‌و شیوازه‌ی که
- شایسته‌ی زات و گه‌وره‌یه‌تی ١٠١
- [٧] ئیساپاتکردنی سیفه‌تی په‌حمه‌ت و لیخۆش بوون (الرحمة والمغفرة) بۆ خوای په‌روه‌ردگار ١٠٧
- [٨] باسکردنی رازی بوونی خودا و توپه‌بوون و زوویر بوون و رق لیبونه‌وه‌ی له‌قورئانی پیروژدا و، خودا ئه‌و سیفاتانه‌ی هه‌یه ١١١

- [۹] باسکردنی هاتنی خودا (جل جلاله) بۆ دادوهری کردن له نیوان بهنده کانیدا بهو
 ۱۱۵ شیوهیهیی که شایستهیهتی
- [۱۰] ئیسپاتکردنی روخسار بۆ خودا (جل جلاله) ۱۱۹
- [۱۱] ئیسپاتکردنی دوو دهست بۆ خوای پهروهردگار له قورئانی پیرۆزدا ۱۲۶
- [۱۲] ئیسپاتکردنی دوو چاو بۆ خودا (جل جلاله) ۱۲۹
- [۱۳] ئیسپاتکردنی گوی و چاو بۆ خودا (جل جلاله) ۱۳۲
- [۱۴] ئیسپاتکردنی پیلان و تهله که بۆ خودا بهو شیوهیهیی که شایسته و گونجاوه
 له گهڵ زاتی (الله) دا ۱۳۷
- [۱۵] وهسف کردنی خوای پهروهردگار به لیبوردیهیی و لیخۆشبوون و پهحم و
 خاوهن عززت و قودرته ۱۴۱
- [۱۶] ئیسپاتکردنی ناو(الاسم) بۆ زاتی الله (جل جلاله) ونهفی ههبوونی
 هاوشتیهیی ۱۴۴
- [۱۷] نهفی شهریک و هاوهلدانان بۆ خودا ۱۴۷
- [۱۸] ئیسپاتکردنی بهرز و بلند بوونهوهی خودا له سههر عهرشه کهی (استواء الله علی
 عرشه) ۱۵۶
- [۱۹] ئیسپاتکردنی بهرز و بلند و (علوی) خودا به سههر دروستکراوه کانیه وه .. ۱۶۴
- [۲۰] ئیسپاتکردنی له گهڵ بوونی خودا بۆ دروستکراوه کانی ۱۷۰
- [۲۱] ئیسپاتکردنی که لام بۆ خودا (جل جلاله) ۱۷۸
- [۲۲] ئیسپاتکردنی دابه زاندنی قورئان له لایه ن خودا وه ۱۸۷
- [۲۳] ئیسپاتکردنی بینینی خودا له لایه ن باوهرداران وه له پڕۆژی دوايي دا ۱۹۲

- به‌شی دووهم: بابەتێك تایبەت بە‌پله‌و و پێگه‌ی سوننه‌ت و، به‌لگه‌ی فهرمووده له‌سه‌ر ناو و سیفاته‌كانی خودا : ١٩٨
- [١] سابت بوونی دابه‌زینی خودا بۆ ئاسمانی دنیا به‌و شیوه‌یه‌یی که شایسته‌ و گونجاوه له‌گه‌ڵ زاتی خودادا ٢٠٣
- [٢] ئیسپاتکردنی دلخۆش بوون و پێکه‌نین بۆ خودا ٢٠٥
- [٣] ئیسپاتکردنی سه‌رسوهرمان و پێکه‌نین بۆ خودا ٢٠٧
- [٤] ئیسپاتکردنی قاچ (الرّجل)، و پێ (القَدَم) بۆ خودا (جل جلاله) ٢٠٩
- [٥] ئیسپاتکردنی بانگکردن و ده‌نگ و که‌لام بۆ خودا (جل جلاله) ٢١١
- [٦] ئیسپاتکردنی عولو و به‌رز و بڵندی خودا و به‌رز بوونه‌وه‌ی به‌سه‌ر عه‌رشدا ٢١٣
- [٧] ئیسپاتکردنی له‌گه‌ڵ بوونی خودا بۆ به‌نده‌کانی و، ئەو له‌گه‌ڵ بوونه‌ پێچه‌وانه‌ی عولوی خودا نییه له‌سه‌ر عه‌رشه‌که‌ی ٢١٩
- [٨] ئیسپاتکردنی بینینی خودا له‌لایه‌ن باوه‌رداران‌وه ٢٢٥
- هه‌لۆیستی ئەه‌لی سوننه‌ت به‌رانبه‌ر ئەو فهرموودانه‌ی که ئیسپاتی سیفه‌ته‌کانی خودای تیدا کراوه ٢٢٧
- پێگه‌ و پایه‌یی ئەه‌لی سوننه‌ و جه‌ماعه له‌نیۆ گروپ و تاقمه ئیسلامیه‌کاندا ٢٢٩
- واجبی باوه‌ره‌یتان به‌وه‌ی خودا له‌سه‌ر عه‌رشه‌ و، به‌رزی و عولوی خودا به‌سه‌ر دروستکراوه‌کانیه‌وه‌ و، له‌گه‌ڵ بوونی بۆ دروستکراوه‌کانی و، نه‌بوونی هیچ دژیه‌کیکه له‌نیوانیاندا ٢٣٧
- ئه‌وه‌ی پێویسته باوه‌رمان پێی بیت له‌باره‌ی عولوی خودا و، له‌گه‌ڵ بوونی و، مانای له‌ئاسمان بوونی خودا و، به‌لگه‌کانی ٢٤٢
- واجبی باوه‌ره‌یتان به‌نزیکی خودا و، ئەو نزیکیه‌ پێچه‌وانه‌ی عولوی خودا نییه ٢٤٦

- ۲۴۹ واجبی باوه پهیئان بهوهی قورئان که لامی هه قیقی خودایه
- ۲۵۵ واجبی باوه پبوون بهوهی له پوژی دوایدا باوه پداران پهروه ردگاریان ده بین و، ئه و
- ۲۵۸ جینگایانهی که خودای تیدا ده بین
- ۲۵۸ ئه و شتانهی په یوهندی به باوه پبوون به پوژی دوایه وه هه یه:
- ۲۵۸ [۱] ئه وهی له ناوگۆر دا پروو ده دات:
- ۲۶۴ [۲] قیامه تی گه وره و، ئه وهی که تیدا پروو ده دات:
- ۲۶۸ ئه و شتانهی که له پوژی دواپی دا پروو ده دهن:
- ۲۷۷ چه وزی پیغه مبه ر ﷺ، وه شیوه و جینگاکهی
- ۲۷۹ پردی سیرات و جینگاکهی و چۆنیه تی تیپه ربوونی خه لک به سه ریدا
- ۲۸۲ پردی نیوان به هه شت و دۆزه خ
- ۲۸۴ یه که م که س که ده رگای به هه شت ده کاته وه و، یه که م که س که ده چیته ناوی و، تکاو
- شه فاعه ته کانی پیغه مبه ر ﷺ
- ده رکردنی هه ندی له تاوانباران له دۆزه خ به ره حم و به زهی خودا، به بی هیچ تکاو
- ۲۹۱ شه فاعه تیک و فراوانی به هه شت
- ۲۹۴ باوه پبوون به قه زاو قه ده ر و پروونکردنه وهی بابه ته په یوه ستداره کان پی
- ۲۹۶ دریزهی پله و مه رته به کانی قه ده ر:
- ۲۹۶ [ا] پله ی یه که م و، ئه وهی له خو ی گرتووه
- ۳۰۵ [ب] پله ی دووهم و، ئه وهی له خو ی گرتووه
- بابه تی یه که م و دووهم :هیچ دریه کیه ک نییه له نیوان قه ده ر و شهرع دا له لایه ک و،
- ته قدیر کردنی تاوان له لایه ن خوداوه و رق لیبوونه وهی له تاوان له لایه کی تره وه . ۳۰۸

- بابەتی سییەم: هیچ دژیه کیەك نییە لەنیوان ئیسپاتکردنی قەدەر لەگەڵ دانەپالێ
 کردەووی بەندەکان بۆلای خۆیان بەهەقیقی و، ئەوان بەویست و ئیختیاری خۆیان
 ۳۱۲ ئەنجامی دەدەن
- ۳۱۷ هەقیقەتی ئیمان و، حوکمی ئەوانە ی تاوانی گەورە ئەنجام دەدەن
- ۳۲۹ واجبی ئیمە بەرانبەر هاوێلانێ پیغەبەری خوا ﷺ و، باسکردنی پینگە و فەزڵ و پلەو
- پایەیان
- پینگە و ڕیزی هاوێلان و، هەولوێستی ئەهلی سوننەت و جەماعەت بەرانبەریان و،
- ۳۳۴ ڕونکردنەووی ڕیز و پلەبەندیان لەنیو خۆیاندا
- حوکمی ئەولەویەتدان و پیشخستنی عەلی بەسەر چوار خەلیفەکە ی تردا
- ۳۴۶ لەخەلافەتدا
- پینگە ی خانەوادە و خزم و کەسی پیغەمبەر ﷺ لای ئەهلی سوننەت و
- ۳۴۹ جەماعەت
- ۳۵۳ پینگە ی خیزانەکانی پیغەمبەر ﷺ لای ئەهلی سوننەت و جەماعەت
- خۆبەریکردنی ئەهلی سوننەت و جەماعەت لەووی بیدعەکاران دەیلێن لە دژی
- ۳۵۷ هاوێلان و ئالو بەیت
- عەقیدە ی ئەهلی سوننەت و جەماعەت سەبارەت بە کەرەمەتی پیاوچاکان
- ۳۶۷ تایبەتمەندیەکانی ئەهلی سوننەت و جەماعەت و، ھۆکاری ناوانیان بەو ناو
- ۳۷۲ ڕوونکردنەووی تەواوکەرەکانی عەقیدە لە ڕەوشت و ئەخلاق ی شەرەفمەندانە و، ئەو
- کردەوانە ی کە ئەهلی سوننەت خواوەنداریتی دەکەن
- ۳۸۰ ناوەرۆك
- ۳۹۵